Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

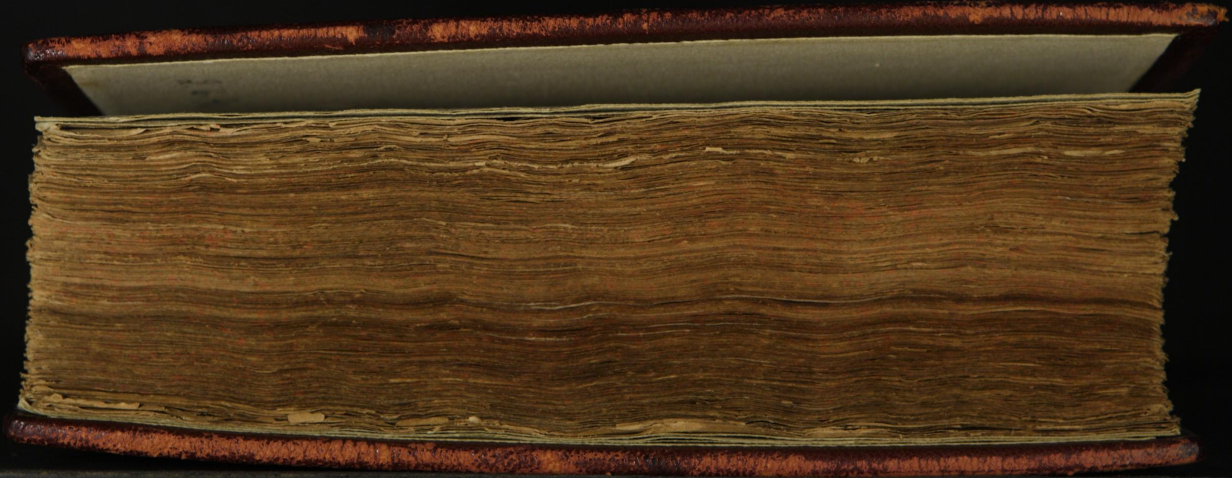

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

2.6.90

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

CAPITULATIONES IMPERATORUM ET REGUM ROMANOGERMANORUM,

CAROLI V.
FERDINANDI I.
MAXIMILIANI II.
RUDOLPHI II.
MATTHIÆ,
FERDINANDI II.
FERDINANDI III.

CUM ANNOTAMENTIS

IOHANNIS LIMNAEI.

Editio altera Indice locupletata.

ARGENTORATI,
Typis & Sumtibus FRIDERICI SPOOR,

M. DC. LVIII.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

PRAELOQVIVM.

NOn dubito, quin certus ſis, candide Lector, de meo in utilitatem publicam tuamq; ſincero affectu: certe utramque conatu, opera, & opere, totis viribus hucusque promovere ſtudui. Teſtes habeo libros, quos *de Iure publico* conſcripſi, & in lucem edidi, quibus nunc addo præſentem auctarii loco, ut diſcas, me ſtudium haud remiſiſſe. Non quidem iam primum Capitulationes Imperatorum, & Regum Romanogermanorum, explicare aggredior, ſed quod antea generaliter fere à me factum, ſpecialiter, per ſingulos ſingularum capitulationum articulos, extendere, mihi cordi curæque fuit; ita ut ubi opus viſum, etiam nonnulla, quæ pridem à me dicta, brevibus reiteraverim. Hoc ne ægre feras, tua te admonebit humanitas, & vetuſti adagii tenor, δὶς ϗ τρὶς τὰ καλά. Cæterum boni conſule, & incitamento eris, ut *Notitiam Regni Franciæ*, quam ſex libris comprehendi, tibi propediem, in hoſtimentum, offeram.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

IOHANNIS LIMNÆI ANNOTAMENTA *Ad* CAPITVLATIONES IMPERATORVM ET REGVM ROMANOGERMANORVM,

CAROLI V.
FERDINANDI I. &c.

PROLEGOMENA.

IN Imperio Romanogermanico ab antiquo, receptum, hactenusque usitatum fuit, in electum Imperatorem, vel Regem Romanorum, administrationem Reipublicæ non nisi certis conditionibus transferre, adeoq; potestatem eius temperare, ut aristocratia, quam Elector Moguntinus, ubi post mortem Maximiliani I. de eligendo Imperatore cum Collegiis consultabat, omnino retinendam censuit, salva permaneat. Conditiones istas Imperator omni sese studio observaturum, iureiurando promittit, & in scripturam redactas reiteratæ obligationis causa subscribit: Capitulatio hodie dicitur illis, qui latine rem exprimunt; Germanis Capitulation.

SECTIO I.

1. *Nomen Capitulationis peregrinum est, non Germanicum.*
2. Capitulare, *quid sit apud Latinos?*
3. *Quid* capitulata?
4. Capitulare, *quid significet apud Italos?*
5. *Quid* capitulatione?
6. *Quid* Capituler *apud Gallos?*
7. *Ruid* Capitulations?
8. *Galli utramque hanc vocem habent ab Italis.*
9. Capitulatio, *non est vocabulum Latinum.*
10. *Sed barbarum.*
11. Capitulatio *dicitur à capite.*
12. Capitulum *pro Concilio.*
13. Capitularia, *id est, leges.*
14. Capitulum *pro loco, ubi congregantur Canonici.*
15. Capitulum *pro Canonicorum collegio.*
16. *Abt Canonicis congregatis.*
17. Einem Capiteln/ oder ein Capitel lesen/ *unde & quid?*
18. *Germani olim non usi vocabulis,* Capituliren & Capitulation.

19. *Sed ea postea receperunt.*
20. *Et iisdem in Recessibus Imperii usi sunt.*
21. *In Caroli V. aula exotica lingua primas tenuerunt.*
22. *Carolus V. Germaniam agnovit pro patria.*
23. *Legati, eum lingua Germanica gnarum esse, affirmarunt.*
24. *Gallica tamen fuit peritior.*
25. *Quot linguas noverit?*
26. *Quatenus Latinam.*
27. *Genuensis Oratoris sermonem Latinum, non nisi per interpretem intellexit.*
28. *Electores quo nomine appellarint Capitulationem Caroli V.*
29. *Et quibus nominibus Elector Saxoniæ ac Landgravius Hassiæ?*
30. Capitel.
31. Artickel.
32. *Capitulatio dicta à variis capitulis, quæ continet.*
33. Artickels-Brieff.
34. *Leges Palatinæ.*
35. *Hordleders descriptio Capitulationis.*
36. *Descriptio Electoris Moguntini.*
37. *Descriptio Autoris.*

1. CApitulationis nomen peregrinæ originis esse, nullus dubito; ubi autem
primum, & quo in significatu cœperit, aliisque deinde communicatum
fuerit, ac denique in Germaniam introductum, investigari meretur. Lati-
2. nis, *capitulare*, significat, capitulum apponere, vel per capita distinguere unde
& *recapitulare*, breviter, quæ dicta sunt, per capita recensere, (*Calepinus in*
3. *Dictionario*) ac *capitulata*, scripta, quæ per capita distincta. (*Perottus in Cor-*
4. *nu copiæ col. 506. lim. 7.*) Italis, *capitulare* est, *far conventioni*, pacto convenire
detto dallo scriverle capo per capo: s' allarga ancora à tutte le materie, che si scri-
5. *vano à capitoli*, (in capita distinguere) Ab hoc verbo est *capitulatione*, *vel si-*
gnificato di conventione, e accordo. (*Vocabolario de gli Accademici della Crusca,*
pag. 152. Fossombrone nel memoriale della lingua Italiana, & in indice, avero ag-
6. *giunta & supplemento al memoriale, pag. 34.*) Gallis, *capituler*, est articulose pa-
cisci, ex æquo conditiones articulosas ferre, conditiones petere, aut postula-
7. re, conditiones ferre & accipere: *Capitulationes* autem, excepta, cauta, & san-
cta in fœderibus, aut pactiones. (*Nicod au grand dictionaire, voc. Capituler.*)
8. Hæc Gallos ab Italis, ut alia plura, accepisse, ortographia indicat, quæ non
9. ad *chef*, sed *capo* accedit. Ac, cum apud veteres Latinos capitulationis vox
non reperiatur, credibile mihi fit, illam inter Italos demum tempore corru-
10. ptæ linguæ natam fuisse, & dehinc ab aliis susceptam, etiam ab illis, qui Lati-
11. nitatem barbarismo auxerunt. Est autem deducta à latino *caput*, cuius
diminutivum quoque significatione in alium sensum extensum fuisse cogno-
12. scimus, quando legimus, *Capitulum* dictum concilium, vel senatum princi-
13. pum, ac primorum Regni; ac *capitularia*, significasse leges, quæ in capitulo,
seu conventu, primorum consensu constitutæ fuerunt; & adhuc hodie audi-
14. mus, locum, ubi Canonici congregantur (*c. in causis 30. extr. de election.*) vel
15. 16. ipsum Canonicorum collegium, aut Canonicos congregatos (*Azorius instit.*
moral. part. 2. lib. 3. cap. 37. pag. 346.) Capituli appellationi denotari. Vnde
17. etiam phrasin Germanorum, einem Kapiteln (vel Capiteln) aut ein Kapitel

(vel

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

(vel Capitel) lesen / quæ significat obiurgare, ac corrigere, originem traxisse,
docet Goldastus (*tom. 1. Alamann. rer. part. 1. ad cap. 9 pag. 200.*) nempe, quod
in monasteriorum & collegiorum capitulis, seu conventibus, plerumque vi-
tiosi emendari, & delinquentes corrigi, moris fuerit. Apud maiores no- 18.
stros, quibus peregrina præ domesticis haud placuerunt, voces Capituliren /
& Capitulation / non fuisse in usu, omnino persuasum habeo: nec enim ea-
rum ulla in antiquis membranis reperio vestigia. Quando vero primum
receptæ, & usu approbatæ fuerint, nil certe affirmare audeo: id modo con- 19.
iicio, imperante Carolo V. ac eius successore, Ferdinando I. hæc cum mul-
tis aliis ex aula Germaniæ communicata, quæ ita pedetentim invaluerunt, ut
iisdem etiam in Imperii Recessibus datus fuerit locus (*vide* R. A. zu Erfurd 20.
anno 1567. §. darauff / *pag.* 597. §. wann dann / *pag.* 598. R. A. zu Regenspurg *an-*
no 1594. §. dieweil aber / *pag.* 710.) Notum est ex querimonia Alberti Branden- 21.
burgici (*apud Sleidan. de statu relig. & Reipubl. lib. 24 fol. m.* 424.) aliorumque
Statuum, in Caroli V. aula exoticas linguas primatum tenuisse, Germanicam
autem propemodum ea exulasse. Etsi enim Germaniam ille pro patria habuit 22.
(R. A. zu Regenspurg *de A.* 1541. *in pr. p.* 250. R. A. zu Regenspurg *de A.* 1546. §. die-
weil wir nun aber / *p.* 315. R. A. zu Augspurg *de A.* 1548. *in pr. p.* 316 §. nach dem auch /
p. 318. §. ferner haben wir / *p.* 329.) eiusq; legati, captandæ benevolentiæ causa, li-
teris ad Electores Francofurti post Maximiliani I. excessũ congregatos, asseru- 23.
erunt, er seye Teutscher Sprach zu reden / vnd zuschreiben bericht vnd geübt / (*apud*
Goldast. in Politischen Reichhändlen / *part. 1. n. 5. tit. 13. pag.* 30.) attamen lin-
guam Gallicam magis, quam Germanicam calluisse, amasse, & exercuisse, in- 24.
de cognoscitur, quod Guilielmus Zenocarus à Scavvenberg (*ut ipse annotavit*
lib. 3. de Republica, vita, moribus, gestis, fama, religione, sanctitate Cæsaris Augusti
Quinti Caroli, Maximi Monarchæ pag. 143.) interpretem aliquando inter Caro-
lum & architectos nonnullos Germanos egerit, gallicæ Cæsari referens, quod
illi germanice proponebant. Idem quidem Zenocarus (*d. lib. 3. pag.* 164.) 25.
testatur, Carolum cum Hispanis Hispanice, cum Italis Italice, in Gallia Belgi-
ca, aut Britania, Gallice, in Germania Germanice, & cum casus ferret, etiam
ubique Latine, sed hoc raro, locutum: verum in reliquis magis quam in Ger-
manica, aut Latina excelluisse fama est. Latine locutum, & intellexisse, 26.
Hartmannus Maurus (*in descriptione coronationis Carolinæ*) tradit, quantum
satis ad intelligendum voluntates, sacrasque iussiones Maiestatis suæ fuit: in
cæteris interprete opus habuisse, ex relatione Iuan de Torres (*part. 1. de la* 27.
Philosophia moral de principes lib. 6. cap. 4. pag. 223.) apparet. Ait ille; (*estando*
Carlo Quinto Emperador en Genoua, la ciud ad le hizo una platica en latin, per bo-
ca de un grand Rethorico, quando el la uno acabado, dixo el Cesar sospirando, agera
me pesa, y otras vezes me a pesado delo mucho que crey a Geures: que si diera credito
a las palabras de mi buen maestro Adriano, quando me ensennava, no tuiviera

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

yo agora neceßitad de interprete, para entender lo, que aqui seme ha dicho.) cum
ad Imp. Carolum V. civitatis Genuensis, (ubi tunc erat) nomine, magnus
quidam Rhetor orationem haberet, finita ea suspirando dixit Imperator;
nunc me male habet, ut aliquoties me male habuit, quod nimium credidi Ge-
vræo, (fuit Ephorus Caroli in puerili ætate.) Si credidissem bono meo Præ-
ceptori Adriano, quando me docebat, non haberem nunc opus interpre-
te ad intelligenda ea quæ dicta. (*Add. P. Matthieu livr. 6. de l'histoire de Henry
VI. narrat. 2. pag. mihi 528.*) Carolum, suosque, capitulationem dixisse arti-
culos illos, in quos secundum præscriptum Electorum iuraverat, credibile
28. est; Electores autem hoc nomine tunc usos fuisse, nondum deprehendi. In
confœderatione, quam anno M. D. XXXI. inierunt, vulgo vocatur der Chur-
fürsten Brüderliche Einung) appellant, Artickel:)*vide additiones meas ad ius
publ. lib. 3, cap. 2. pag.* 319.) In gravaminibus, Passavii anno M. D. LV. exhibi-
29. tis, aliquoties dicitur, die Kaiserliche obligation. Elector Saxoniæ & Land-
gravius Hassiæ (in ihrer Verantwortung auff Kaisers Carls Achtbrieff *de an-
no 1546. apud Goldast. in appendice part.* 1 der Reichssatzungen/ *p.* 315.) eam, respe-
ctu loci, quo distinguatur ab aliis Cæsaris promissis, & pactis, vocant Franck-
furtische obligation, Franckfurtischen contract, Franckfurtische geschworne
30. pacta. Ad capitulationis vero nomen prope accedit Vlricus Würtember-
giæ Dux (im Ausschreiben an alle Stände *anno* 1534. *apud Hordlederum lib. 3.*
von Vrsachen des Teutschen Kriegs/ *cap. 9. pag.* 664.) dum se refert auff die
Capitel/ so Kais. Mai. in ihrer Wehlung zu der Röm. Königlichen Cron/
31. gnädig verwilliget. Quod hic Capitel/ Electores, ut modo vidimus, Arti-
ckel dixerunt; quæ vox præ illa, non solum in ipsa Carolina capitulatione (*in
principio*) ac cæterorum subsequentium Imperatorum, & Regum Romano-
rum verum etiam in Imperii Recessibus (R. A. zu Speier *anno* 1529. §. vnd
anfänglich/ *pag.* 182. §. vnd als/ *pag.* 183. §. dergleichen/ *pag.* 184. §. vnd wiewol/
§. weiter/ *pag.* 184. §. item als/ *pag.* 187. §. vnd als/ *pag.* 188. *& frequentißime in
32. aliis*) magis usitata, Vnde, quo sensu Capitulationis nomen dictæ obliga-
tioni Cæsareæ, nempe à variis capitulis, quibus constat, competit, eodem
33. quoque dici potuisset, Kaiserlicher Artickelsbrieff/ ad differentiam deß Artickel-
brieffs/ in quem iurare debent milites (R. A. zu Speier *de anno* 1570. §. damit
dann/ *pag.* 607. Reuterbestallung *in exordio, pag.* 627. R. A. zu Regenspurg *de
anno* 1576. §. weiters als wir/ *pag.* 662.) quemadmodum etiam, capitulatio
Cæsarea appellatur, ad differentiam aliarum capitulationum, quibus, ubi va-
riis constant capitulis, idem nomen commune est. Cæterum, quæ hodie
34. Capitulationes Imperatorum audiunt, scriptores antiqui, ut Aimonius, Ab-
bas Vrspergensis, aliique, leges Palatinas dixerunt. (*Goldast. in dedicat. tom. 3.
35. constit. Imper. §. Imperatori autem*) Ex modernis nonnemo, capitulationem ad
exemplum legis Regiæ Romanorum, per quam potestas populi in Imperato-
rem

rem translata fuit, (*l.1.ff.de const.Princ.*) nil aliud esse scribit, quam legem Germanorum Regiam, vel legem Regni, aut legem Imperii, qua populi Germanici summum imperium, vel (*ut Arcadius ICtus loquitur in l.un.in pr. ff. de offic.præf.prætor.*) qua regimenta populi in Imperatorem designatum transferuntur, certis conditionibus (*Hordlederus apud Goldast.in polit. part. 12. disc. 2. pag. 612. & alii qui eum sequuntur.*) Moguntinus Elector (*apud Sabinum in* 36.
historia electionis & coronationis Caroli V.) eam nominat, formulam constituendi & regendi Imperii. Mihi, tempora moderna respiciendi, est, à sex E- 37.
lectoribus, electo Regi Romanorum, salutis publicæ causa præscripta, & ab eodem recepta, potestatis suæ, & administrationis Imperii, regula, quam, vi promissionis factæ, & iuramenti præstiti, exacte & inviolabiliter observare tenetur.

SECTIO II.

1. *An liceat Imperatoris potestati præscribere limites?*
2. *Non licere.*
3. *Explicatio loci Samuelis l. 1.c.8.Vers.11.*
4. *Samuel iura Regni peculiari libro comprehendit.*
5. *Quem Reges Israelitis suppresserunt, vel dilacerarunt.*
6. *Populus Israëliticus absolutam potestatem Regi nunquam concessit.*
7. *Nec Deus ipse.*
8. *Causa, cur Israëlitæ petierint sibi Regem dari.*
9. *Moises promisit populo eligere Regem.*
10. *Quod Moises Regi præscripsit, cum prætenso iure Regio non convenit.*
11. *Israëlitæ, Regibus suis non permiserunt exercitium absolutæ potestatis.*
12. *Iudæorum peccata aliis populis nil præiudicant.*
13. *Liberi populi, in eligendo Rege quæ sit potestas?*
14. *Vbi maior capitulatio, ibi liberior populus.*

HIc ante omnia examinari debet, *an licitum, & sacris literis conveniens sit*
Imperatoris potestati legem præscribere, eamque cancellis includere? Ego 1.
quidem nunquam dubitavi, in Regnis electitiis, populo vel Statibus licere, Regi quem sibi elegerunt, vel absolutam, vel limitatam concedere potesta-
tem: Sed audivi nuper Titium in contrarium disserentem, cui hic satisface- 2.
re constitui. Aiebat ille, à Deo approbatum est ius Regis (1.*Samuelis* 8.*v.*11.) ergo ab homine id limitari nec potest, nec debet. Notum est, Samuelis hunc locum ab aliis de iure tyranni accipi. Ego hic Autores utriusque opinio-
nis in catalogum non refero, dicam tamen confidenter, ius hoc, quo usu- 3.
rum Regem Propheta prædixit, nec à Deo Regi Israëlis datum, neque approbatum fuisse: Sed Samuelem, voce Dei usum, ut populum à petitione Regis revocaret. Argumentum persuadendi fuit, prædictio licentiæ, qua Rex, ceu iure quodam suo, usurus. Si iuris Regii à Deo confirmati, & non potius licentiæ prohibitæ fuisset, subditis agros, vineas & oleta auferre, (*ut vers. 14. legitur.*) Achab Rex, Nabothi vineam iure ad se trahere potuisset, nec permutatione, emtione, & violentia ulla opus fuisset (*de quibus lib. 1. Reg. cap. 21.*

 mentio

mentio fit.) Præterea, nec Samuel hoc ius Regi præſcripſit, nec populus in
4. idem conſenſit. De Samuele legimus (*d.lib.1.Sam.c.10.verſ.25.*) ea omnia iura regni dixiſſe populo, eaque in ſcripta redegiſſe, & ante Dominum Deum poſuiſſe. Qui hæc eadem cum illis, de quibus *c.8.* locutus fuerat, eſt arbitrantur, meo iudicio longe aberrant: Credo enim, Prophetam, verum ius Regi competens hac ſcriptura exhibuiſſe, non autem licentiam illam irregularem:
5. unde etiam Rabini annotarunt, ſubſequentes Reges, hunc librum, quem Samuel de iure Regis ſcripſerat, ſummo ſtudio ſuppreſſiſſe, (dilaceraſſe ſcribit Bodinus *de Rnpubl. lib.1.cap.10, pag.231.*) ne notitia eius ulla ſupereſſet, & cum eadem, norma ad quam actiones eorum revocarentur (*Charles Loyſeau*
6. *des Seigneuries ch.3.n.1.*) Populum vero liberum, qualis erat Iſraëliticus, in ſervilem ſtatum (*cuius d.c.8.verſ.17. mentio fit*) conſenſiſſe, veriſimile non fit (*Iohan.8.verſ.33.*) Qualem autem poteſtatem Regis ille eſſe voluerit, *d.cap.*
7. *verſ.20.* innuit. Deum quoque, qui pœnam peccatis æqualem conſtituit, populi libertatem in ſervitutem voluiſſe commutare, propterea, quod Regem
8. ſibi in vicem Iudicum, & quidem eorum, qui iniuſtitiæ, ob avaritiam & dona dediti erant, dari petiſſent, (*d.c.8.n.3.*) mihi non videtur credibile. Alia quidẽ ratio petendi Regem (*d.l.1.Sam.c.12.v.12.*) adducitur, ſed ut illa cum hac, atq; tempus ipſum petitionis (quod ad hoſtilem adventum Nahas hic refertur, qui, tamen, ut caput XI. cum prioribus collatum indicat, poſt petitionem & Regis conſtitutionem advenit) conveniat, Theologis explicandum relinquo.
9. Ex Deuteronomio (*cap.17.verſ.14.*) conſtat, à Moiſe populo non prohibi-
10. tum fuiſſe, Regem ſibi conſtituere poſt ingreſſum in terram promiſſam: Nec, quod ibidem Moiſes Regi præſcribit, (*verſ.16.& ſeqq. potiſſimum verſ.20.*) cum prætenſio illo iure Regio bene concordat; ubi nec abſolutæ poteſtatis exer-
11. citium Regi fuit à populo permiſſum (*d.l.1.Samuelis cap.14.verſ.45.*) ac David
12. pactione interveniente in Regem unctus (*2.Samuel.cap.5.verſ.3.*) dicitur. Denique ſi fortaſſis populo Iſraëlitico, propter ſpeciale peccatum, lex Regia ad ſervitutem à Deo poſita fuiſſet, quid hoc ad nos, aliosve, quos leges forenſes Iudæorum non attingunt, nec aliena noxa in conſortium pœnæ trahere de-
13. bet? Populus liber ſibi Principem eligere poteſt, quem velit, eidemque eam poteſtatem in Rempublicam concedere quam velit: Naturalis enim libertatis eſt de re ſua diſponere, & contractui legem pro lubitu addere. At vero, cum libertas ſummum naturæ beneficium ſit, nemo, qui ſanæ mentis eſt,
14. voluntarie ſervitutem omnimodam alteri ſpondebit. Hinc fit, ut liber populus, in conſtituendo Principe, capitulatione, iureiurando, promiſſione publica, aliisve libertatis conſervandæ mediis, utatur; unde, ubi maior capitulatio, ibi liberior populus iure cenſeri debet.

SECTIO

SECTIO III.

1. *Hordlederi opinio, de origine capitulationis.*
2. *Opinio Arumæi.*
3. *Opinio Lebemanni.*
4. *Opinio Goldasti.*
5. 6. 7. 8. *An capitulatio tempore Caroli IV. fuerit in usu?*
9. *Caroli IV. capitulatio nondum in lucem edita.*
10. *Vt nec aliorum Imperatorum ad Carolum V. usque.*
11. *Maximiliani I. capitulationem non exhibuit Goldastus.*
12. *Status in comitiis Wormatiensibus, Maximilianum redarguentes, capitulationis nullam faciunt mentionem.*
13. 14. *Excusatio Maximiliani.*
15. *Autoris opinio de origine capitulationis.*
16. *Iuramentum olim pro capitulatione.*
17. *Ortus capitulationis non est repentinus ab imminutione legis Regiæ Romanorum.*
18. *Aliud est origo, aliud incrementum capitulationis.*
19. *Contradicitur Arumæo.*
20. *Galliæ Reges iurant in certa capitula.*
21. *Duplex est iuramentum Galliæ Regum.*
22. *Iuramentum Henrici IV.*
23. *Iuramentum Ludovici XIII.*
24. *Populus Galliæ interrogatur, an N. sibi Regem velit?*
25. *Quem in finem Imp. Carolus IV. auream condiderit bullam.*
26. *Multa nobis sunt incognita, quæ existunt.*
27. *Quod Status, Maximilianum redarguentes, capitulationis nullam fecerint mentionem, dignum admiratione est.*
28. *Coniectura Autoris.*

DE origine capitulationis, quo tempore ſcilicet in noſtro Imperio cœpe-
rit, diverſæ opiniones ſunt. Hordlederus (*apud Goldaſtum politic.* 1.
Imperial. part. 12. diſcurſ. 2. pag. 612.) ait, neminem eſſe, qui hoc doceat;
videri tamen ſibi hoc colligi poſſe ex Brunone Saxone, ſub turbulento Henri-
ci IV. imperio natam eam primum, deinde tractu temporis magis magis-
que auctam, increſcente præſertim ſub Carolo IV. dignitate Electoria, quoad
in eam, quæ hodie in uſu eſt, amplitudinem excreverit. Arumæus, ini- 2.
tium capitulationis ad tempora Conradi I. referens, (*tom. 4. iur. publ. diſc. 4.*)
ita commentatur: Apud Germanos priſcos Regibus non fuit infinita, aut
libera poteſtas. (*Tacit. de morib. German.*) Cuius rei veſtigium extat in Specu-
lo Saxonico, (*lib. 3 artic. 54.*) quod plurium iudicio longe ante Caroli Magni
tempora, utpote à quo confirmatum fuit, incepit (*Georg. Fabric. rer. memora-
bil. Saxon. lib. 1. art. 211.*) Als man den König wehlet / ſo ſoll er dem Reich
huldé thun / vnd ſchweren / daß er die Warheit ſagen will / vnd alles Vnrecht bre-
chen / vnd daß er des Reichs Gerechtigkeit beſchirmen wolle / als beſt er könne
oder mög: Quanquam ex hoc iuramento nihil inferri queat, quo
priſca lex Regia immutata demonſtretur: Nam & veritatem dicere &c.
officii ratio Regi imponit. Verum per capitulationem in multis legi Regiæ
detrahitur. Ergo, qui eius originem dare voluerit, non ad iuramentum il-
lud, quo, quid Regiæ maieſtati & poteſtati proprium eſt, facere iubetur, ſed
illa devenire tempora debet, quibus illa, quæ Regi licebant, imminuta fue-
runt. Sunt qui ad Carolum Magnum referant; ſed error eorundem ex for-

mula iurisiurandi redarguitur, qua nihil legi Regiæ detrahitur. Quin imo, cum in Carolo Imperium inceperit, & ut hereditarium ab ipso in posteros translatum sit, verisimile non est, eum, vel posteros, de re sua sibi leges poni passos fuisse &c. Verisimilius igitur videtur, cum extincta Carolina stirpe, in Ludovico, Arnolphi filio, electio successioni substitui cœpit, initium capitulationi tempore Conradi I. datum fuisse. Hæc Arumæus. Lehe-
3. mannus *in Chronico Spirensi lib.4.cap.10.pag.300.*) certum tempus non exprimit, innuit tamen, tempore, quo Germano francum Imperium inclaruit, loco capitulationis iuramentum in usu fuisse. ait ille: Bey Auffrichtung des Teutschen freyen Reichs / ist die Verordnung eingeführt / vnd in beständiger steten Vbung / von einer Zeit zur andern behalten / daß ein ieder erwöhlter König der Teutschen / zu anfang seiner Regierung / leiblich geschworen / einem ieden Stand seine gebührende Ehre / Recht vnd Freyheit handzuhaben. Nach welchem Exempel in folgenden Zeiten die capitulationes, vnd Verträg der Kaiser mit den Churfürsten deß Reichs / auffgericht seind / darunter auch dieser Punct / daß sie die Recht / Freyheiten vnd Würden der Fürsten / vnd Stände / handha-
4. ben / vnd nicht mindern / noch auffheben wollen. Goldastus, in oblatione seu dedicatione *tom. III. Constitutionum Imperialium* scribit, Imperatori, quemadmodum ipsis etiam Regibus, nunquam apud Teutones infinita, aut absoluta potestas fuit, sed certis limitibus, ac legibus circumscripta. Ex quo contextu colligere licet, Goldastum in ea opinione versari, capitulationem, cum imperio apud Germanos, unius eiusdemque ætatis esse.

5. Ego aliquando exercitii causa defendere conatus sum, capitulationem, Caroli IV. tempore, nondum in usu, ac demum Carolo V. primum præscriptam fuisse. Pro fundamento adducebam auream bullam Caroli V. qua toto capite secundo de electione Regis Romanorum agit, sed nec in hoc, nec in cæteris capitibus, ullam capitulationis mentionem facit, quã facere haud neglexisset, si ea obligatio tunc temporis fuisset in usu. Decernit, (*d.c.2.§.5.*) electum, peracta statim electione, priusquam in aliquibus causis aliis, sive negotiis, virtute sacri Imperii administret, universis & singulis Principibus Electoribus, ecclesiasticis & secularibus, omnia ipsorum privilegia, literas, iura, libertates, concessiones, antiquas consuetudines, & etiam dignitates, & quicquid ipsi ab Imperio, usque in diem electionis suæ obtinuerunt, & possederunt, absque dilatione, & contradictione confirmare & approbare debere, per suas literas & sigilla. Atque hoc totum est, quod Carolus electo statim post electionem faciundum dictitat, virtute qua S. Imperium admini-
6. strat. Hoc autem aliud omnino quam capitulationem electi esse, videntur evincere sequentia: (1.) Hanc iurium, & privilegiorum confirmationem, electus facit virtute, qua S. Imperium administrat, ut verba Carolina, *in aliquibus causis aliis sive negotiis &c.* innuunt. Capitulationem autem acceptat, iurat,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

iurat, ſubſcribit, non virtute qua ſacrum Imperium adminiſtrat, hoc enim agit antequam ſibi adminiſtratio conceditur; ſed ut virtutem ſacri Imperii administrandi conſequatur. (2.) Hæc approbatio tantum iura Electorum con- 7.
cernit: Capitulatio autem, etiam iura cæterorum Imperii Statuum.
(3.) Approbatio hæc tantum fit literis; capitulationis autem, iuramento & 8.
literis. (4.) Reiteratur hæc approbatio: quæ enim primo fit ſub nomine Regali, deinde ſub Imperiali titulo debet innovari. Capitulationis alia natura eſt; ad hanc enim, ſi Rex ſe ſemel obligaverit, obligatio perfecta eſt, nec ubi Imperatoris infulis coronatur, innovatio requiritur. Accedit, quod nullus 9.
hucusque extiterit, qui Caroli IV. capitulationem, ex Imperii vel aliis archivis, nobis exhibuerit, vel teſtimonium de ea, ubi extet, perhibuerit: Quod etiam de capitulationibus Imperatorum, & Regum, qui poſt Carolum IV. ad Imperium evecti ſunt, usque ad Carolum V. excluſive, dici poteſt. Nul- 10.
lam enim intermediam, me vel legiſſe, vel vidiſſe inter acta Imperii, quorum tamen varia evolvi, affirmare poſſum. Novi quidem, Goldaſtum dicere, capitulationem, quam exhibet (*part.* 1. der Reichsſatzungen *pag.* 240.) deſumtam eſſe, de verbo ad verbum, ex capitulatione Maximiliani I. & Caroli V. (*d. part.* 1. *pag.* 315.) Verum, cur nullibi in forma extenſa Maximiliani I. capi- 11.
tulationem, ſi eam habuit, ſed tantum per extractum nobis communicavit, cum tamen Caroli V. & aliquot ſubſequentium Imperatorum, & Regum Romanorum, capitulationes, in ampliſſima forma, in diverſis publice editis ſcriptis, nobis communicaverit? cauſam ego aliam non ſubeſſe credo, quam non entis nulla eſſe accidentia. Credulitatem hanc auget, quod ipſe (*d. p.* 240.) capitulationi nomen Maximiliani non addiderit, quodque eam, ut fatetur (*d. p.* 315.) à Sleidano (*l.* 1. *hiſt.*) & Laurentio Fuchs (von Pirn/ im Buch von Beſchreibung der Königlichen Würden vnd Magiſtrat-Ampt) mutuatus fuerit. Conſtat autem, à Sleidano (*d. lib.* 1. *circa f.*) tantum capitulationem Caroli V. tradi, Maximiliani capitulationis ne verbo quidem mentionem fieri. Fuchſius generali rubricæ (Folgen Articul / welche die Churfürſten einem neuen erwölten Kaiſer vorhalten) ſubiecit capitulationem, (*apud Goldaſt.* in Reichshandlungen *p.* 257.) quam, ut ex ipſius lectione patet, atque ex additamento finali (*pag.* 258.) vel ex ipſo Sleidano, vel alio, qui Sleidanum ſecutus, nulla mentione vel Maximiliani vel Caroli facta, transſumſit. Scripſit hic Autor anno M. D. LXII. & quæ ſcripſit, ex fide dignis hiſtoriis collegit, (*v. Goldaſt. d. tr. p.* 254.) ut ipſe aſſerit: at ubi hiſtoria illa reperitur, quæ Maximiliani I. capitulationem exhibet? Porro, in actis comitiorum, Wormatiæ anno M. D IX. habi- 12.
torum (*apud Goldaſt. d. lib.*) der Reichshandlungen *pag.* 84. *& ſeqq.*) inter Maximilianum & Status diſputatum fuit, an ipſi licuerit, Imperii reſpectu fœdus cum Pontifice, & Regibus Galliæ ac Aragoniæ, contra Venetos inire, citra conſenſum & præſcitum Statuum? Negarunt hoc Status, & ad conſuetu-

dinem in Imperio receptam provocarunt; (*pag. 85. & 89.*) capitulationis autem nullam fecerunt mentionem, quam allegare non supersedissent, si in eam Maximilianus iuravisset. Decisa enim in terminis hæc quæstio in ca-
13. pitulationis articulo VIII. quam Goldastus (*d. p. 240.*) proposuit. Et, qua fronte, contra capitulationis verba generalia, Maximilianus affirmare potuisset (*quod fecit apud Goldastum pag. 88.*) Es reiche die Einigung / vnd Vertrag / dem H. Reich / vnd Teutscher Nation zu hohen Ehren / Lobe / Auffnehmung / Ruhe vnd Fried. Darzu sey der Stånd Bewilligung nicht noht geweßt / sondern es habe das / als Regierender Römischer Kaiser / nach Schickung des Allmåchtigen / auch hohen Raht / vnd erwegen / vnd dem H. Reich Teutscher Nation, vnd gemeiner Christenheit zu gut / auß ihm selbst wol Fug vnd Macht gehabt. Wo ihnen dann die Stånde solches nicht lieb sein lassen wolten / möchte ihnen darob übel gesprochen werden: in Ansehung ihrer Pflicht vnd Eyd / die sie wol weisen / was sie ihm (dem Kaiser) vnd dem H. Reich gönnen vnd schul-
14. dig seyn sollen. Nec ipse quoque Maximilianus, in responsionibus cæteris, capitulationis ullo verbo meminit, sed (*ut p. 87. legimus*) ait, wann die Hülffe zu rechter Zeit vnd vollkommen geleistet worden / wolt er mit Gnad des Allmåchtigen / Hungarn / Britannien / Meyland / gantz Italien ꝛc. des H. Reichs / oder seine erbliche / vnd erheurahte Gerechtigkeiten erobert / vnd behalten / vnd also dem H. Reich / Teutscher Nation anhångig gemacht haben / wie er sich des auff allen Reichstågen gnådiglich vnd getreulich erbotten habe.

15. Sed hæc, ut dixi, exercitii causa aliquando proposui; veriorem autem inter omnes opiniones illam esse iudico, quam supra (*n. 4.*) Goldasto adscripsi: nimirum, capitulationis initium cum Imperii nostri ortu eiusdem ætatis esse. Initium dico: nam incrementum postea pedetentim, & variis tem-
16. porum intervallis accessit. Olim iuramento res tota peragebatur, diversa autem in capita iurabant illi, qui ad Imperii habenas accedebant, unde capitulationis nomen hodierno loquendi more illis iuramentis quoque non ine-
17. pte attribuitur. Crevisse iuramenti capita, vel Cunradi I. vel Heinrici IV, ætate, non nego; nativitatem autem capitulationis ad ea demum tempora referendam esse, quibus prisca lex Regia imminuta, hoc est, quibus illa, quæ Regi licebant, imminuta fuerunt, non arbitror. Quid enim lex Romanorum Regia ad Germanos, qui nunquam omne suum imperium & potestatem, ut Romani, in Principem transtulerunt? unde etiam, quod Germanorum Principi placuit, nunquam legis vigorem habuit, nisi consilio & consensu eorum, qui populum repræsentant, accedente: (*vide Lehem. in Chronic*
18. *Spirensi lib. 2. cap. 4. pag 63. & cap. 27. pag. 108.*) Aut si de Germanorum lege Regia, hoc est, de illa loquimur, qua ipsi Principi suo potestatem in se concesserunt, nunquam illa tam ampla fuit, ut infinita & libera dici potuerit. Illud quidem fateor, temporis tractu evenisse, ut arctioribus cancellis quandoque potestas illa inclusa sit, ut quod antecessori licuit, successori non fue-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

rit permissum; at inde non origo capitulationis, sed incrementum est. Nec enim ad esse capitulationis pertinet, imminuere quod antea fuit, sed de re aliqua variis capitulis pacisci.

Cæterum, quod de Carolo Magno habet Arumæus, cum in ipso Imperium inceperit, & ut hereditarium ab ipso in posteros translatum sit, verisimile non esse, eum vel posteros de re sua sibi leges poni passos fuisse, præsumtio est, quæ probatione contrarii excluditur. Hanc autem petere licet ex Lehemanno d. Chron. Spir. (*lib. 2. cap. 3. pag. 58. & seqq. cap. 4. pag. 63.*) ubi in pr. se refert ad Constitutionem Caroli Magni de Regia Imperii transalpini sede Aquisgranensi (*quæ legitur apud Goldastum tom. 2. constit. Imperial. p. 7. cap. 5. p. 65. cap. 15. p. 80. cap. 27. pag. 108.*) & Hottomanno in *Francogallia* (*c. 6. p. 48.*) Acquisivit quidem Carolus Imperium, sed civium suorum sanguine, laboribus, & periculis unde mirum non est, Carolum conditiones à populo recepisse. 19

Nec insolitum quoque est, Reges, etiam in regnis hereditariis, in certa capitula iurare, ut de Gallia testatur Hottomannus (*in Francogallia cap. 25. pag. 188. & seqq.*) Iean du Tillet (*au recueil des Roys de France, leur couronne & maison, tilt. des sacres & couronnements, p. m. 188. edit. Paris. de anno 1586.*) Bodinus (*livr. 1. de la republ. ch. 8. pag. 136.*) 20

Theodorus Gothofredus (*au ceremonial de France p. 325.*) ubi Henrici II. coronationis actum describit, nos docet, Regem Franciæ duplici iuramento constringi; unum ecclesiasticos, eorum libertates & privilegia concernere, alterum, populum vel Regnum. 21

De priori non attinet hic multa dicere, posterioris autem formula tempore Henrici IV, hæc fuit: *Hæc populo Christiano, & mihi subdito, in Christi promitto nomine; inprimis, ut Ecclesiæ Dei omnis populus Christianus veram pacem nostro arbitrio in omni tempore servet: item ut omnes rapacitates, & omnes iniquitates, omnibus gradibus interdicam; Item, ut in omnibus induciis æquitatem, & misericordiam præcipiam, ut mihi & vobis indulgeat suam misericordiam, clemens & misericors Deus: item de terra mea, ac iurisdictione mihi subdita, universos hæreticos ab Ecclesia denotatos, pro viribus bona fide exterminare studebo Hæc omnia supra dicta firmo iuramento, sic me Deus adiuvet & hæc sancta Dei Evangelia.* Hæc postea, in scripturam redacta, propria subscripsit manu, & Episcopo tradidit, in rei gestæ memoriam (*Ledit ceremonial de France pag. 630.*) 22

Ludovici XIII. (qui Henrico successit) iuramentum, sine dubio, eiusdem fuit tenoris, quod breviori, & elegantiori stylo à Bulengero (*histor. lib. 13. pag. 402.*) ita refertur: *Nomine Iesu Christi servatoris mei, subditis meis sancte polliceor, daturum me id operam, ut ipsi pacifice, & tuto, in Dei cultu vivant: omnes ordines rapinis, & scelere abstineant, iudicia æquitate & iustitia nitantur, hæretici regno excedant: quæ promissa iureiurando firmo, sicut me Deus, atque hic sacer Evangeliorum codex adiuvet.* Demus iam, hæc omnia esse officii Regii, etiam citra iuramenti obligationem; attamen, quoniam iuramentum 23

hoc, non ex mera voluntate, ſed neceſſitate præſcripta, præſtant, legem redolet. Exemplum Ludouici XII. notabile eſt, qui poſt mortem Caroli VIII. Lutetiam Pariſiorum ingreſſus, ubi ad templum B. Virginis acceſſit, portam clauſam vidit, & ante eam ſtantem Epiſcopum loci cum aliis, nec prius in templum admiſſus fuit, quam iuramentum ſolemne præſtitiſſet (*le ceremonial*
24. *de Fa n ce pag. 62.*) Nec ſilentio prætereundum, quod, ubi Rex eccleſiaſticis iuramento ſervanda ſervare promiſit, certi Epiſcopi populum aſſiſtentem interrogant, an præſentem pro Rege acceptet? & affirmatione facta, demum ſecundo iuramento Regem Regno obligent: Ita factum in coronatione Henricorum II. & IV. (*ut dictum ceremoniale pag. 325. & 629. annotavit*) & fieri ſolitum in aliorum coronationibus, nullus dubito. Aut hoc eſt leges admittere in re propria, aut ego à ratione alienus ſum!

25. Rationibus, quas ſupra adduxi, ita ſatisfieri poſſe arbitror, ſi ante omnia perpendamus, Caroli IV. in condenda aurea bulla, intentionem, & ſcopum fuiſſe, ad unitatem inter Electores fovendam, ac electionem unanimem inducendam, & deteſtandæ diviſioni inter eosdem ortæ, variisq; periculis ex ea ſequentibus aditum præcludendum, ut verba procemii ipſius bullæ clare docent. Adhæc cum formula iuramenti, aut obligationis, vel capitulationis Regis Romanorum, non pertineret, mirum non eſt, ſi de iisdem hac lege ni-
26. hil conſtituerit. Porro licet mihi aliisque capitulationes, Caroli IV. & aliorum Imperatorum, incognitæ, inde tamen non ſequitur, illas nullibi, vel extare, vel unquam extitiſſe: ignorantia noſtra veritati nihil præiudicare poteſt, nec efficere, ut quod eſt non ſit. Multa, imo infinita dixerim, in archivo Imperii, ſub cura Electoris Moguntini continentur, quæ nobis incognita, nec hucusque à quoquam publicata; inter quæ ſi Carolinam capitulationem
27. & alias retulero, cenſuram haud merebor, Quod autem Status, contra fœdus à Maximiliano cum exteris initum, in comitiis Wormatienſibus disputantes, capitulationis nullam fecerint mentionem, mirari quidem licet, non minus quam quod non allegaverint die Handhabung des Fridens / Rechtens vnd der Ordnung / zu Wormbs anno 1495. aufgericht (*tit.* die Königliche Maieſtät ſoll keinen Krieg anfahen / auch kein Einigung oder Bündnuß annemen) unde vera quæſtionis deciſio peti potuiſſet: Sed quoniam illis placuit, conſuetudinem in Imperio receptam pro fundamento allegare, inde colligi non poterit, poſitione unius alterius excluſionem & inexiſtentiam inferri.
28. Nec etiam dictu abſurdum erit, capitulationi, id quam Maximilianus paulo poſt electionem iuravit, articulum illum, de fœdere cum exteris non ineundo, expreſſis verbis inſertum non fuiſſe, ſed generali articulo, de privilegiis, conſuetudinibus, atque legibus obſervandis, incluſum manſiſſe: poſtea vero in dicta Handhabung des Fridens / (quæ ipſa quoque certo reſpectu Capitulatio dici meretur) ſpecialius expreſſum.

SECTIO

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

SECTIO IV.

1. *Mos Venetorum in concipienda capitulatione, quam Duci suo præscribunt.*
2. *Sex Electores tantum hactenus, Imperatori capitulationem præscripserunt.*
3. *Bohemi hic partes nullæ fuerunt.*
4. *Nec cæterorum Imperii Statuum.*
5. *Quod alii mirantur.*
6. *Et suadent contrarium.*
7. *De Capitulatione in proximis Comitiis concipienda, quid statutum Pace Cæsareo-Suecica.*

Apud Venetos s defuncto Duce (*ut tradit Donatus Iannottus de Repupl. Venetor.*) quinque creantur Correctores, tres Inquisitores; & horum quidem munus est, perquam diligenter inquirere in vitam defuncti Ducis actaque universa, & observare, an discesserit aliquatenus à præscripto legum, & eum, si quid offendisse fortassis comperiant, illico deferre. Pœna, qua mulctandus ille foret, in heredes transfertur, sed mulcta pecuniaria tantum irrogatur. Partes vero Correctorum sunt, videre, & animadvertere, an nova lege quapiam, qua is qui futurus est Dux obstringendus veniat, opus sit, & an aliquid vitii sit emendandum, quod extiterit in administratione demortui Ducis. Horum gratia statim ubi creati sese conferunt in sedes ipsis attributas, & quoties opus est iterant conventum, donec ea, quæ vel immutanda, vel prorsus innovanda videntur, habeant constituta. Rebus omnibus diligenter expensis, atque animaduersis, significant id consiliariis, & præsidibus quadraginta virûm, à quibus indicuntur comitia, more & loco usitatis. Congregato concilio, accedunt quinque Correctores, à quibus refertur de iis, quæ visa fuerunt vel emendanda, vel in mores etiam inducenda, & singula vel approbantur, vel reiiciuntur, suffragiis adhibitis. Quæ approbantur, inter leges, quas Principes servare debent, statim constituta Principis potestate, reponuntur. In Imperio autem nostro usus obtinuit, ut sex Electores, vel eorum plenipotentiarii & legati, formulam capitulationis concipiant, examinent, præscribant. Licet enim in electione septem Electores pari iure eligendi concurrant; tamen in capitulatione, vel conficienda vel præscribenda, Regis Bohemiæ nullas partes esse, ipsa capitulatione probatur: Eius enim inter reliquos Electores nulla ibi fit mentio. Olim, ut non solum aurea Bulla Caroli IV. (*in procemio & cap.* 12.) sed etiam alia imperii acta testantur, etiam Regi Bohemiæ curæ fuit, Imperium bonis legibus administrari; hactenus vero eo ventum est, ut præter electionem Imperatoris, reliqua Imperii negotia non attingat, & parum absit, quin figuram plane extranei Regis repræsentet. (*vide quæ scripsi in addit. ad iur. publ. lib. 3. cap. 8. n. 21.*) Præterea, nec cæteri Imperii Status ad examen capitulationis hactenus vocari consueverunt, sed Electorum officio hoc adhærere vidimus, quasi appendicem iuris

Margin numbers: 1. (beside "Apud Venetos"), 2. (beside "In Imperio autem nostro"), 3. (beside "Licet enim"), 4. (beside "negotia non attingat")

5. eligendi. Mirantur nonnulli hanc Statuum conniventiam, & quod rem tantæ consequentiæ, vel omnino nunquam, vel non nisi sero, & demum post mortem Imp. Rudolphi II. ac ne tunc quidem gnava diligentia, nec collegialiter, ad animum revocaverint. (*vide Londorpium tom. 2. actor publ. lib. 3 tra-*
6. *ctat 2. pag. 639.*) Et sunt qui capitulationem in comitiis, omnium Statuum consilio, formandum esse serio suadeant, cum sit lex fundamentalis Reipublicæ nostræ, imo cæteras eiusdem leges fundamentales omnes ambitu suo complectatur, ac Cæsaris potestatem, vel arcte constringat, vel ampliet, formamque ipsam regiminis Imperii, adeoque omnium Statuum interesse
7. concernat. Quas rationes tanti momenti esse deprehensum nupere fuit, in conventu Monasteriensi, & Osnabrugensi (ubi de pace reducenda consultatum) ut tandem placuerit, in proximis comitiis de certa constantique Cæsarea capitulatione concipienda, communi Statuum consensu agi, & statui debere. (*vide instrumentum Pacis Cæsareo-Suecicæ artic. 8. §. gaudeant, vers. habeantur.*

SECTIO V.

1.3. Quando capitulatio præscribatur electo Regi Romanorum.
2. Quibus nomen Regis Romanorum attribuatur.
4. Ferdinando I. nulla præscripta fuit capitulatio, quando Carolo V. vivente Rex Romanorum factus.
5. Præscripta autem Maximiliano II. Rodolpho II. & Ferdinando III.
6. Tenore paulum ab Imperatoria discrepante.

1. DIximus in descriptione capitulationis, eam electo Regi ante coronationem præscribi; quibus quæstionibus illis satisfieri potest, *cui* præscribatur, & *quando* Regis Romanorum nomen vario significatu inclaruisse, do-
2. cui (*lib. de iurepubl. c. 15. n. 1. & seqq.*) Sive autem pro eo, qui post mortem Imperatoris eligitur, sive quæ Imperatori in vivis existenti adiungitur, accipiatur, utrobique capitulationi locus hodie datur. Primo casu, à Carolo V.
3. hucusque variatum non est; altero autem variatum deprehendo. Illo casu, semper capitulatio electo, ante coronationem, & Imperii commissionem præscripta & exhibita ipsi, si præsens; vel si absens, eiusdem legatis. Hoc factum quando Carolus V. electus, ut ex protocollo electionis (*apud Golda-*
4. *stum* polit. Reichshändel *part. 1. tit. 49.*) discimus. Variationem in altero casu, exemplum Ferdinandi I. si cum aliis conferatur, ostendit. Licet enim ille, anno M.D.XXXI. V. Ian. vivente Carolo V. Imp. in Regem Roman. electus, iuramentum consuetum præstiterit, attamen capitulatio in forma extēsa demum ei, postquam Carolus Imperio sese abdicaverat, præscripta fuit, quam observare promisit anno M.D.LVIII. Aliam ipsi, præter iuramentū, capitulationem, tempore eo, quo electus, præscriptam fuisse, non novi; certe

decre-

decretum electionis, (*quod exhibuit Goldast. part. 2.*) der Reichssatzungen *p. 230. & seq.*) nullam eius facit mentionem: & inter conditiones, quas in creando Rege Romanorum Saxoniæ Elector, cum sociis, quando Ferdinandi electionem impugnabant, observandas esse censebant, (*apud Sleidan. lib. 8. fol. m. 129. b.*) legitur, illa, quæ ad Principum, & Imperii decus, honorem atque salutem pertinent, quæque data fide se servaturum promisit Cæsar, ea tueatur, & si quid contra factum sit, emendet, & lege caveat, ut quicunque Romano- 5.
rum Rex erit, eadem servet. Maximilianus II. Rudolphus II. ac Ferdinandus III. ipsi quoque vivis adhuc Imperatoribus electi, statim post electionem 6.
capitulationes acceperunt, & acceptarunt; In quibus paucula sunt, quæ cum Imperatorum capitulationibus non concordant, optima tamen ratione ita posita, vel omissa (*vide capit. Maximiliani II. articul. 15. Rudolphi II. artic. 31. & 32. Ferdinandi III. artic. 49.*

SECTIO VI.

1. *Olim Capitulationis pauci fuerunt articuli, hodie multi.*
2. *Et plures erunt in futurum.*
3. *Quid antiquis capitulationibus cautum.*
4. *Incrementum capitulationum.*
5. *Creverunt magis quam decreverunt.*
6. *Causa incrementi.*
7. *Additiones non ægre ferre debet electus.*
8. *Eas recipere potest, vel oblatum Imperium repudiare.*
9. *Quid denotent verba,* wir sollen und wollen.
10. *Capitulationi non inseruntur impossibilia.*
11. *Interdum tamen ea quæ iuris generalis.*
12. *Cur hoc fiat?*

PRimis & illis temporibus, ubi absolutæ potestatis appetitus vel nondum 1.
adoleverat, vel nondum publica specimina copiose dederat, Capitulatio apud nostrates, vel iuramentum, quod præstare solebant Reges, paucis constabat articulis: postea vero paulatim illis alii additi, & his superadditi alii, eo numero, ut hodie quinquagesimum uno articulo superari videamus,
Nec tamen hic terminus & finis esse videtur, nisi imperantium libidinis fue- 2.
rit. Goldastus (*in præfat tom. 3. constit. Imper.*) annotavit, antiquioribus 3.
capitulationibus cautum fuisse, ut Rex vel Imperator operam daret, ne res publica aliquid detrimenti caperet; ut Principum lites, salvis cuiusque privilegiis, componeret; ut libertates popularium sartas tectas haberet; ut fœdera servaret; ut onera sine populi consensu nulla imponeret; ut bella sine eiusdem scitu non inferret; ut provincias exteras bello partas inter nationes
Theutonicas diriberet; & id genus alia. Tempus incrementi, quando u- 4.
nus vel alter articulorum prioribus additus & qua de causa fuerit, si ab ætate Caroli V. eiusque capitulatione incipiatur, non admodum obscurum est. Ut
plurimum vero anterioribus capitulationibus novos articulos additos depre- 5.
hendi.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

hendimus, raro autem ſemel præſcriptos poſtea omiſſos fuiſſe, niſi ſpecialis ratio id fieri iuſſerit. Exemplo eſt, quod Carolo V. (*art.* 30.) præſcriptum fuit, ut quamprimum ex Hiſpania ſe in Germaniam conferret. Illud enim in ſubſequentibus capitulationibus recte omiſſum, cum electi iam tum in
6. Germania conſiſterent, Additioni, ut uno ex latere ſalus Imperii cauſam præbet, ita ex altero, haud raro, conatus imperantium; qui, ubi ad faſtigium evecti, quandoque ſpecioſo prætextu plus ſibi licentiæ arrogant, quam Statuum libertas, & temperatus Imperii ex monarchia & ariſtocratia ſtatus, admittere poſſunt. Cum ergo ſibi omne id permiſſum putent, quod capitulatione prohibitum non fuit, ac prohibitum quoque exceptionibus, à caſu neceſſitatis, & aliunde petitis, in licitum convertere attentent, recte faciunt Electores, & pro officio ſuo, quando non expreſſa exprimunt, dubia reſolvunt, addenda addunt, regulam confirmant, exceptiones reiiciunt, & ubicunque ſive perſona electi, ſive tempora ipſa, novam cautionem requirant, hoc
7. agant, ne res publica damnum patiatur. Nec vero hic habet quod ægre ferre poſſit is, cui plura quam anteceſſori præſcribuntur capitula; cum
8. ſalus Imperii hoc argumentum, citra cuiusque iniuriam ponat. Quod ſi nimium eo ſe arctari arbitretur, cum Electoribus, de liberiori adminiſtratione obtinenda, agere poterit, aut oblatum hisce conditionibus Imperium, omnino repudiare. De pacto enim vel contractu hic quæſtio eſt, ubi con-
9. ſenſus utriusque Partis requiritur. Innuit hoc ipſa capitulatio variis in locis, & ubique, ubi habentur verba, Wir ſollen/ quæ Electores reſpiciunt, qui hoc electo impoſuerunt; &, wollen / quæ conſenſum & obligationem electi
10. denotant. Illud generaliter tenendum eſt, capitulationibus noſtris impoſſibilia, vel talia, quæ extra promittentis poteſtatem ſunt, nunquam addita fuiſſe, nec iuris aut rationis ductu addi debuiſſe. Vbi contrarium fit, barbaries clavum tenet, & ratio exulat, vel vinculis ſimplicitatis coarctatur. Hoc iudicium de Indis illis ferendum eſt, apud quos, (*teſtibus Autore du Cynee d'Eſtat p.* 175. *& Lipſio Politic. lib.* 2. *c.* 6. *n.* 2. *in not.*) Reges ubi coronantur ſacramento promittunt, ſe curaturos, ut Sol curſum ſuum continuare pergat, & terra producat fructus in abundantia.

11. Non autem capitulationibus ſingularia tantum, & quæ, citra eas ſi foret, licita eſſent, ſed etiam quæ iuris generalis & ordinarii ſunt, miſceri vide-
12. mus, (*exemplum eſt in capitulatione Ferdinandi* III. §. 42.) eum ſolum in finem, ut electus in Regem Romanorum ſciat, ſe ordinario iure in totum ſolutum non eſſe: unde ſi Periclem, Prætorem Athenienſium, imitetur, recte ſe omnia habebunt. Refert de eodem ex aliis Ærodius (*lib.* 2. *rer. iudicat. tit.* 9. *pag.* 168.) eum quotidie, domum in foro ambulantem, dixiſſe: Memento ô Pericles, de liberis hominibus, & te civibus civem, te Athenienſibus imperare, non ſervis, non peregrinis, non barbaris.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

SECTIO VII.

1. *Capitulationis forma.*
2. *Electus voluntarie consentit in capitulationem.*
3. *Potest petere unius vel alterius articuli remissionem.*
4. *Potest repudiare oblatum Imperium.*
5. *Articuli non præscribuntur ut leges reliquæ.*
6. *Electus non admittitur ad administrationem Imperii, nisi iuraverit in capitulationem.*
7. *Electio confert ius ad rem.*
8. *Quæ præcedere debeant, antequam electus consequatur ius in re.*
9. *Iuramentum olim fuit vice capitulationis.*

10. 11. 12. *Obiectiones.*

13. *Electionis partes.*
14. *Responsio ad obiectiones.*
15. *Iuramentum est perfectio electionis.*
16. *A quibus præscribatur?*
17. *Qua formula præscribatur?*
18. *A quo præstetur?*
19. *Quibus præsentibus?*
20. *Vbi?*
21. *Quo tempore!*
22. *Romanorum mos.*
23. *Qua formula præstetur?*
24. *Quibus cæremoniis?*
25. *Capitulatio redigitur in scripturam.*
26. *Scriptura vel instrumenti partes.*
27. *Quot conficiantur instrumenta, & quibus tradantur?*

FOrma capitulationis consistit in præscriptione, quæ fit à parte Electo- 1.
rum, & in acceptatione ac promissione iurata, electi Regis Romanorum,
est enim pactum, seu contrahentium placitum, quod consensum mutuum 2.
requirit, ut verba illa, geding vnd pactsweiß / vereiniget / vertragen / angenommen / bewilliget vnd zugesaget / quæ in exordio capitulationis leguntur, clare in-
dicant. Itaq; deficiente, vel Electorum præscripto vel promissione electi, nulla
erit capitulatio. Est autem in arbitrio electi, an velit capitulationem acce-
ptare, an cum Electoribus de mitigatione vel remissione unius vel alterius ar-
ticuli agere, (*vide infra annot. ad Capit. Maximil. II. art. 2.*) aut oblatum hisce 4.
conditionibus Imperium repudiare. Non enim, regulariter, per absolutum
præceptum, aut legem, articuli isti electo præscribuntur, ut velit nolit, eos re- 5.
cipere cogatur, ac observantiam iurato promittere; sed ita, ut si velit admini-
strationem Imperii consequi, debeat ante omnia promittere, se capitulationi
satisfacturum. Haud prius enim administratio Imperii eidem confertur, 6.
quam in conditiones præscriptas, nec ad instantiam eius ab Electoribus re-
missas, consenserit & iuraverit. Electio ipsi quidem viam sternit ad Impe- 7.
rium, sed non statim ab ipso electionis momento, eidem confert administra-
tionem Imperii: ius ad rem habet electus, sed nondum ius in re. Hoc ante- 8.
quam adipiscatur, præcedit à parte Electorum, electionis proclamatio & insi-
nuatio, capitulationisque præscriptio: à parte autem electi, electionis acce-
ptatio, & iurata promissio, se præscriptis conditionibus satisfacturũ. Quæ ubi
peracta, demũ incipit electus habere ius in re, & virtute S. Imperii negotia ad

9. ministrare (ut verbis utar A. B. *c.* 2. §. 5.) Atque hi hodierni mores sunt:
olim autem, vice capitulationis, iuramentum articulatum fuit; quod ubi
10. præstitum, electus cœpit administrare Imperium, non ante. Licet enim
Electores huius iuramenti nullam faciant mentionem, in literis ad Pontifi-
cem Benedictum(*anno* 1338. *apud Goldast. const. Imp. tom.* 1. *p.* 101.)sed simplici-
ter asserant, eum, qui vacante Imperio Rom. eligitur concorditer, vel à ma-
iore parte Principum Electorum, pro Rege Rom. ab omnibus haberi debe-
re, & quod nec nominatione, approbatione, confirmatione, consensu, vel
autoritate sedis Apostolicæ, super administratione bonorum & iurium Im-
perii indigeat, sive titulo Regis assumendo; quodque iura, & bona Imperii
administrare, & gubernare possit, & de iure, & consuetudine, nulla sedis A-
11. postolicæ super hoc licentia habita, vel obtenta: licetque Carolus IV. in Au-
rea Bulla (*d. c.* 2. §. 5.) expresse statuat, electum Regem Romanorum, per-
acta statim electione, negotia virtute sacri Imperii administrare: ipsis deni-
12. que in capitulationum exordiis legamus, electione ad nomen, dignitatem &
potestatem Regis Romanorum electum pervenisse, & sic omnia electioni
adscribantur; nihilo minus tamen non nuda personæ electio, seu declaratio
13. aut intimatio, totum actum electionis constituit, sed eius tantum pars est, cu-
ius altera, electionis clausulæ, & conditionum vel iuramenti præscriptio.
Hæc enim electio non simplex, sed conditionata est, nempe, ut Titius ele-
ctus esse dicatur, ad administrandum Imperium accessurus, ubi in conditio-
14. nes sibi præscriptas consenserit, easque se servaturum promiserit. His ita-
que electionis partibus iunctim consideratis, verissimum est, Titium ele-
15. ctione ad Imperium pervenisse. Iuramentum, quod præstat electus in sibi
præscripta capita, præfectionem electionis concernit. De eo autem notan-
16. 17. dum est, (1.) Illud electo præscribi ab Electoribus, vel eorum nunciis. (2.)
Eius hanc esse formulam, vel similem: electum promissurum, daß er de-
nen Artickeln stät / vnd getreulich nachkommen / vnd solche halten wolle / auch
sonsten alles das thun / was Jhm als Römischen König (oder erwöhlten Römi-
schen Kaiser) gebühret / als ihme Gott helffe vnd die Heiligen. (*Goldast. part.* 2.
18. der Reichssatzungen *pag.* 186.) (3.) Illud, iuxta usum in Imperio receptum,
præstandum esse, ab electo ipso, non per procuratorem, aut legatum. Manda-
tarium quidem capitulationem nomine electi acceptare, ac ratihabere posse,
ubi electus absens est, exemplo mandatariorum Caroli V. docemur; verum
electum postea præsentem hæc omnia approbare, & juramento semetipsum
ad observationem capitulorum obligare debere, eiusdem Caroli exemplo
19. firmatur. (*vide Goldast. d. pag.* 186. & 187.) (4.) Præstari Electoribus, vel eorum
20. nunciis præsentibus. (5.) Præstari non publice, sed in conclavi, quod ut plu-
rimum est in loco aliquo sacro, ut in sacrario Ecclesiæ S. Bartholomæi Fran-
cofurti, ubi Imperatoris electio peragi solita; vel in Sacristica Aquisgranen-
sis Eccle-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

fis Ecclesiæ (ubi iuravit Carolus V. *Goldast. d. pag. 186.*) vel Ratisponensis &c. (6.) Præstari antequam administret Imperii negotia, ut supra diximus. Nec 21.
enim apud nos Romanorum mos invaluit, quo, cui magistratus delatus, eum 22.
statim subibat, iurabat autem postea in leges intra quinque dies proximos; quod nisi faceret, amplius ei magistratum gerere non licebat. Hoc est quod innuit T. Livius (*histor. lib. 31. circa finem.* (7.) Præstari secundum formu 23.
lam ab Electoribus præscriptam, & sic esse conceptum iuramentum. (8.)
Præstari, non verbaliter tantum, aut in literis, sed corporaliter, (quo loquen- 24.
di more utitur Imperator (*in l. si alterius 3. C. si minor se maior. dixerit. & l. 1. C. si adversus venditionem.* Balsamo reddit σωματικὸν ὅρκον) hoc est, vel elevatis digitis prioribus manus dextræ, vel impositis Evangeliorum codici, ut moris fuit. Licet enim omnia Deo plena sint (*ait Symmachus lib. 10. epistol. 61.*) plurimum tamen valet ad metum delinquendi, etiam præsentia religionis urgeri. Post hoc iuramentum præstitum, capitula, in quæ iuravit electus, red 25.
iguntur in scripturam, cuius variæ sunt partes. *Exordium* continet narra- 26.
tionem electionis factæ, & acceptatæ, nec non confessionem electi, quod capitula ab Electoribus proposita, libera voluntate pacto inito acceptaverit, & Electoribus ea se observaturum promiserit. *Altera pars* continet ipsa capitula, de quibus conventum. *Tertia*, est confessio electi, quod se capitula ista servaturum Electoribus promiserit, iterumque his literis promittat, quod iuramento corporaliter præstito antea spopondit. *Quarta* est subscriptio electi. *Quinta* est sigilli appositio. Harum literarum hucusque regulariter
sex autographa, (imposterum septem erunt, propter novum Electorem, qui 27.
numero octavus (uniformia in omnibus, confecta, & singulis Electoribus (excepto Bohemo, cui ut supra (*sect. 4. n. 3.*) monui, cum capitulatione nihil negotii est) unum traditum fuit.

SECTIO VIII.

1. *Capitulationis causa finalis.*
2. *Silhonii discursus.*
3. *Capitulatio absoluta potestati est contraria.*
4. *Lindespurii opinio refertur & reiicitur.*
5. *Formula*, von Römischer Kaiserlicher Macht vnd Vollkommenheit / *frequenter legitur in recessibus Imperii.*
6. *Quid notet?*
7. *An lex Regia Romanorum per capitulationem sit sublata, an limitata tantum?*
8. *Sinoldi opinio.*
9. *Opinio Autoris.*
10. *Vt Romani suas, ita Germani quoque proprias habuerunt leges.*
11. *Lex Regia Romanorum à Germanis nunquam recepta.*
12. *Ius Iustinianeum an à Lothario introductum, ubi, & quando?*
13. *Germanofranci quatenus ius Romanum admiserunt?*
14. 15. 16. *Examinatur opinio Sinoldi, & refutatur.*
17. *An ex iure Romano liceat iudicare de potestate nostrorum Imperatorum.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

28. *Nostri Imperatores; quo sensu dicantur successores Iustiniani.*
19. *Leges Romanæ ab Imperatore allegari possunt contra Romanos, non contra Germanos, nisi ab iisdem receptæ.*
20. *Leges Romanæ, ut & Pontificum canones, docentur in Academiis Germaniæ, licet in Germania non receptæ.*
21. *Idem quoque fit in Gallia.*
22. *Capitulatio non imminuit maiestatem, remissivè.*
23. *Assensus Hugonis Grotii.*
24. *Et Caroli Loyseau.*
25. 26. 27. *Maiestas personalis non est uniformis in omnibus Rebuspublicis.*
28. *Maiestas opus hominum, non naturæ.*
29. *An stricte sit observanda capitulatio, etiam in casu necessitatis?*
30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. *Rationes pro negativa.*
40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. *Rationes pro affirmativa.*
48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. *Responsio ad rationes pro negativa adductas.*
57. *Ex capitulatione licet cognoscere qualis sit imperii status & forma regiminis.*

1. FInis, ob quem capitulatio introducta, & in usu, est, ut illa limitetur potestas
2. imperantis, & sit ei regula atque norma actionum. (*D'autant que les abus & les excés des grandes puissances ne sont pas moins dangereux, que les desbordemens des grandes rivieres, & qu'elles ressemblent au char de Soleil des poëtes, qui ne peut sortir de son schemin naturel, ny quitter la ligne Eccliptique sans brusler une partie du monde, on a bridé celle des Empereurs, & on luy a eslevé des bords, pour le dire ainsi, afin qu'elle ne sorte point de son lict, & ne passe pas ses limites, on luy à marqué les routes qu'elle devoit suivre, & le cours qu'elle devoit prendre, par les pragmatiques sanctions, & par les resolutions des dietes, des Princes & Estats de l'Empire. Ce sont ces loix, & ces resolutions, qui moderent cette puissance, & qui font la symmetrie du temperament, & l'harmonie des humeurs de tout le corps, dont les Empereurs ne son que les testes. C'est ce que vouloit dire l'Electeur Maurice de Saxe, lors qu'il disoit, que l'Allemagne faisoit autant de pas vers sa ruine, que l'Empereur aioustoit de nouveaux degres à sa puissance; & afin qu'elle fust tousiours fleurissante, & libre, il estoit necessaire de conserver tousiours leur authorité aux Princes, & leur force aux constitutions de l'Empire, qui estoient le contrepoids qui la balancoient. Silhon en la 2. partie du Ministre d'Estat livre 3. discours 3. pag. 458. & seq.*) Quoniam abusus & excessus magnarum potestatum, non minus periculosi sunt, quam exundationes magnorum fluminum, & se habent instar currus Solis Poëtarum, qui ubi à naturali via sua & linea ecliptica recedit, mundi partem flamma devastat; ideo Imperatoris potestati frænum iniectum fuit; vel, ut ita loquar, aggeres additi, ne excurrat, & limites transscendat; alveus designatus, quo currat, per sanctiones pragmaticas, & ordinationes factas in comitiis Imperii Statuum. Hæ sunt illæ leges, & statuta, quæ moderantur hanc potestatem, & symmetriam temperamenti constituunt, ac harmoniam humorum totius corporis, cuius Imperator non nisi caput est. Voluit hoc innuere Elector Saxoniæ Mauritius, quando Germaniam tot passus ad ruinam suam facere dicebat, quot novos gradus Imperator suæ potestati adderet; quo vero Germania semper in flore & liber-

tate

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

tate persistere possit, necessarium esse, ut iugiter autoritas principum sarta tecta, & legum Imperii vigor conservetur, hoc enim esse sacoma ad æquilibriũ.

Ex ipsa capitulatione apparet, potestatem Imperatoris absolutam non esse, ohne Maßgebung / vnd die Capitulation können nicht beysammen stehen / dann worzu die Kaiserliche Maiestät durch die Capitulation verbunden / das ist derselben ohne Maßgebung nicht heimgestelt: Ita in conventu Ratisponensi anno M. DC. XXIII. Imperatori responsum. (*vide Londorp. tom.* I. *act. publ. lib.* 6. *cap.* 154. *pag.* 1077. *n.* 6.) ut ferri & theamedis nullum est consortium, ita capitulationis & potestatis absolutæ nullum connubium; nisi fortassis excipiamus illa, quæ capitulatio non prohibet, sed permittit, quæ tamen & ipsa non sine limitatione sunt. Vnde, non sine magna admiratione legi Lindenspur; (*in dissertatione de success. ac mutat. Imperior. cap.* 30. *n. p.* 99.) animose asserentem, capitulatione potestati Imperatoris terminos non poni, sed id tantum agi, ne Imperii vires per alienationes, oppignorationes, & similia, flaccescant. Vtrumque in capitulationi fieri, illis notum est, qui sanis oculis eam percurrunt. Quodsi vero quis nobis obiiciat, Imperarorem multa ex plenitudine potestatis agere solitum, phrasinque von Römischer Kaiserlicher (vel Königlicher) Macht vnd Vollkommenheit / in ipsis Imperii recessibus, & actis reperiri approbatam, (*vide* den Königlichen Landfrieden zu Wormbs *anno* 1495. auffgericht. *tit.* Auffhebung aller Freiheiten / *pag.* 25. Handhabung des Friedens / Rechtens / vnd der Ordnung / zu Wormbs / *anno* 1495. auffgericht / *tit.* von Sachen / so sich vor diesem Landfrieden begeben haben / *pag.* 27. *Reformation* die Freyschöffen / vnd das heimliche Gericht zu Westphalen betreffend / zu Wormbs *anno* 1494. auffgericht. §. demnach haben wir / *p.* 33. Cammergerichts Ordnung zu Augspurg *anno* 1500. auffgericht / *tit.* die *succession* der Diechter oder Enckeln / *pag.* 50. R. A. zu Augspurg *anno* 1500. *tit.* daß die Dienstleuth / *pag.* 64. R. A. zu Trier vnd Cölln *anno* 1512. §. vnd nach dem sich / *pag.* 93. Kaiserlicher Landfried auff dem Reichstag zu Wormbs *anno* 1521. auffgericht / *tit.* Auffhebung aller Fehden / *pag.* 125. *tit.* Auffhebung aller Freiheiten / *pag.* 130. (Auß Vollkommenheit der Kaiserlichen Macht. Kaiserliches Edict von dem Regiment zu Nürnberg *anno* 1521. von *succession* Brüder vnd Schwester Kinder *in fin. pag.* 137.) R. A. zu Augspurg *anno* 1530. §. nach dem auch / §. vnd meinen / *pag.* 200. §. vnd dieweil wir nun / *pag.* 201. R. A. zu Regenspurg *anno* 1541. §. vnd was betrifft / *pag.* 254. R. A. zu Speier *anno* 1544. §. als wir aber in der Handlung / *pag.* 304. R. A. zu Augspurg *anno* 1548. §. als auch in des H. Reichs / *pag.* 331. Kaiserlicher Maiestät vnd des H. Reichs Landfried / auff dem Reichstag zu Augspurg *declarirt &c. anno* 1548. *tit.* Auffhebung aller Fehd / *pag.* 355. *tit.* Auffhebung aller Freiheit / *pag.* 362. R. A. zu Augspurg *anno* 1551. §. vnd nach dem etwan / *p.* 387. R. A. zu Augspurg *A.* 1559. §. vnd nach dem / *p.* 523. *& alios subsequentes Imperii Recessus*) cum ad Ferdinandum Vasquium

6. remittimus, qui (*illustr. controvers. lib. 1. cap. 26. n. 2.*) scribit; si quando Princeps adiecerit clausulam, *de plenitudine potestatis*, vel *de potestate absoluta*, perinde erit, ac si diceret, de potestate sua; id quod in eo utile duntaxat, ut eius magis ac magis declaretur voluntas, & animi deliberatio, non ut eius augeatur potentia: sicque illa clausula, *de plenitudine potestatis*, ubi adiecta fuerit, id efficiet, ut quatenus potentia sese porrigebat, eatenus, nihilo omnino demto, porrigatur effectus illius actus, vel actionis, sed ultra non porrigetur. Sicque est perinde, ac si diceret Princeps, se id facere ex certa scientia. Nam & clausula, *ex certa scientia*, inducit plenitudinem potestatis.

7. Cæterum ad hanc sectionem nostram, in qua de fine & effectu capitulationis agimus, inter alias quæstiones etiam illa pertinet; *an per capitulatio-*
8. *nem lex Regia Romanorum abrogata fuerit, an limitata tantum?* In collegio publico de statu Rei Romanæ Iusti Sinoldi (*disput. 4. thes. 1. lit. C. & disput. 1. th. 9. lit. F.*) legimus, legem Regiam Romanorum minime per capitulationem, vel legem Regiam Germanorum, abrogatam, sed limitatam tantum; quatenus igitur correcta expresse non inveniatur, eatenus adhuc vigere, ac hinc Imperatorem adhuc hodie legibus solutum: & nimis crasse à Besoldo (*de iurisd. Imper. Rom. cap. 10.*) in dubium vocari, an ex iure scripto Romano de Imperatorum modernorum potestate sit ratiocinandum. Modernum, esse successorem Augusti, vel Cæsaris, à quibus nomen habet, vel Iustiniani successorem: & ita in eiusdem locum, & ius successisse. Imperatorem, leges & iura Romanorum, quatenus correcta non sunt, confirmare, & ad illa iuramento se obligare. Hinc in scholis doceri & tractari legem Regiam, &
9. alias iuris publici leges. Si quod mihi videtur, exprimere hic liceat, ego ante omnia quæram, *an lex Regia Romanorum à Germanis unquam recepta fuerit?* constat enim, leges Romanorum nos Germanos non obligare, nisi quatenus à nobis receptæ, & moribus nostris approbatæ, (*Rittershus. ad Novellas Imp. Iustiniani in procem. c. 7. num. 5.*) non magis quam Romanos olim leges à Græcis civitatibus latæ obligabant, nisi postquam ab iisdem petitæ, receptæ,
10. & approbatæ fuerant (*l. 2. §. 4 ff. de O. I.*) Habuerunt Romani leges suas peculiares; habuerunt Germani suas proprias, quibus in libertate usi fuerunt, à Romanis in nonnullis diversissimas. (*Leheman.* in Speirischer Chronic. *lib. 2.*
11. *cap. 39. pag. 148. & seq. lib. 5. cap. 4. pag. 380.*) Si quis autem legem Regiam Romanorum à Germanis receptam dixerit, velim mihi tempus exponat, quando id factum, & cur? velim indicet, an tota, an ex parte recepta fuerit?
12. Tempus quod attinet, communis fere est opinio, à Lothario tertio huius nominis Imperatore, circa annum M. C. XXXII. vel secundum alios M. C. XXXV. Ius Iustinianeum in usum revocatum. Quod, si de Italia, fortassis ex parte admitti possit; de Germania tamen constat, illud nec tunc quidem ibi receptum fuisse, sed longe post pedetentim, & ex parte tantum: (Autor der

grund-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL 2.6.90

gründlichen Ausführung der Reichsstatt Lindau / die unversehens abgelößte ꝛc.
Reichspfandschafft betreffend/ *pag.* 825. *Leheman.* Speirischer Chronic. *lib.* 5. *c.*
47. *p.* 488. *& ex professo* Conring. *de origine iuris* Germanici *c.* 24. *pag. mihi* 104.
ac seqq. vide infra ad art. 2. *vers.* andere des H. Reichs Ordnung / *capitul.* Ca-
rolinæ.) Aut, si antiquiora admittimus, dicendum erit cum Goldasto, (*in
præfat. tom.* 1. der Reichssatzungen) tunc quidem à liberis Germanofrancis 13.
ius Romanum receptum & admissum, sed ea conditione, ut verba Autoris
sonant, daß sie zwar für sich wolten allein bey ihrem Landrechten seyn und blei-
ben / die Constantinische Gesätz aber / den provincialischen Römern gestatten.
Ex Sinoldi mente, quando (*in dicto collegio disput.* 4. *thes.* 1. *lit.* F. *pag.* 166.) tra-
dit, per capitulationem nostram, legem Regiam Romanorum in quibusdam
esse mutatam, stirpe Carolina, in Ludovico Arnulphi filio, extincta, cum Im-
perium rursus electitium factum; colligere licet, legem Regiam Romano-
rum, Caroli Magni stirpe nondum extincta, ubi Imperium adhuc heredita-
rium fuit, apud Francogermanos in usu fuisse. Verum hic iterum proba-
tio deficit; nec sequitur, tempore, quo Imperium in Carolina stirpe heredi-
tarium, liberior potestas imperantium fuit, quam postquam electitium fa-
ctum: Ergo liberior ista potestas ex lege Regia Romanorum fuit. Et
quæso, quæ causa sufficiens allegari poterit, ut Caroli, & suorum pote- 15.
statem potius legi Regiæ Romanorum attribuamus, quam legibus Regni
Francogermanici? Accessit tunc Imperium Romanorum Regno Germani-
co, non hoc illi, & ubi mixtio utriusque facta, libertati & iuribus Regni vi-
ctricis nihil decessit, nec leges Imperii legibus Regni prælatæ fuerunt. Absur-
dum autem non est, potestatem Principis huius populi, similem esse Principis
alterius populi, nec tamen eam ex istius populi lege, sed propria huius originẽ 16.
trahere. Ut hodie capitulatio se habet, in quam plurimis differt à lege Regia
Rom. quæ ad nostram cognitionem pervenit, (*vide me de iure publ.* l. *c.* 12. *n.*
120.) In quibus vero contraria non esse, haud sequitur, potestatẽ Imperatoris
Romanogermanici ex lege Roman. Regia originem duxisse. Hodie, post- 17.
quam Romanorum leges in Imperio pro receptis agnoscimus, nemini vitio
verti poterit, si ex iisdem de Imperatorum nostrorum potestate ita ratiocine-
tur, ut vel convenientiam earum cum usu nostro, vel discrepantiam exponat:
hoc est, ostendat, quæ ex iisdem legibus usu receptæ, & huc usque observa-
tæ, quæ, vel nunquam admissæ, vel postquam admissæ, contrario usu, vel lege,
abrogatæ fuerint. Sunt equidẽ Imperatores moderni, Augusti, Cæsaris & Iusti- 18.
niani successores in Imperio Rom. at non in Imperio Romanogermanico, in
dem Römischen Reich Teutscher Nation: in hoc enim sunt successores non a-
liorum quam Caroli M. & subsequentium. quo in sensu accipi debet, quod
legitur in der Reformation Kaiser Friderichen / des Dritten zu Franckfurt auff-
gericht *anno* 1442. *tit.* von dem heimlichen Gericht / (*inter recessus Imperii p.* 17.

R. A. zu Augspurg *de anno* 1530. §. dieweil auch die Bildnuß/ *pag.* 197.) Hinc
19. contra Romanos, leges Romanas, pro potestate sua, tanquam istius Imperii proprias, recte & valide, nisi abrogatæ sint, allegare possunt Imperatores: contra Germanos vero, non alio ex capite, quam quatenus illæ leges ab iisdem Germanis receptæ, & usu approbatæ. Doceri & tractari legem Regiam in scholis, æque ut alias iuris publici leges, in confesso est; at quæ leges in scholis docentur & tractantur; ut protinus inde civitate, vel regno ubi do-
20. centur, donatæ, vel adhuc in usu sunt. Ius Iustinianeum in nostris Academiis, ut & ius Canonicum, docentur; de utroque autem perquam notorium est, totum nec receptum in Imperio, nec usu adprobatum (*vide Rittershusium de differentiis iuris civilis & canonici in prooemio pag.* 18. *& seqq.*) Ius Iustinia-
21. neum in Academiis Galliæ docetur, nec tamen ex asse in Regno observatur; & in specie, populum in Principem omne suum imperium transtulisse, ibi, ut falsum, exploditur (*Bodinus de Repub.lib.6.cap.5.pag.*1137.)
22. Succedit quæstio alia, *an capitulatio lædat, vel minuat maiestatem?* Negativam secutus sum (*de iure publico lib.1.cap.12.n.37.& seq.*) quam postea etiam
23. deprehendi placuisse Hugoni Grotio (*de iure belli & pacis lib.* 1. *cap.3.num.* 16 *pag.*81. quando ait; non desinit summum esse imperium, etiamsi is qui imperaturus est, promittat aliqua subditis, aut Deo, etiam talia, quæ ad imperii rationem pertineant. Et verum esse, quod dico, ex similitudine patrisfamilias apparet; qui, si quid familiæ suæ facturum se promiserit, quod ad familiæ gubernationem pertineat, non eo desinit in sua familia ius summum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali potestate privatur, eo quod aliquid uxori promiserit. Fatendum tamen, ubi id fit, arctius quodammodo reddi imperium, sive obligatio duntaxat cadat in exercitium actus, sive etiã directe in ipsam facultatem. Non absimilia docet Loyseau, (*de Seigneuries*
24. *chap.2.num.9.p. m.*20. *Il y a trois sortes de loix qui bornent la puissance du souverain, sans interesser la souveraineté.*) tria sunt genera legum, quæ limitant potestatem eius, qui superiorem non recognoscit, salva & integra manente superioritate: nempe (1.) leges Divinæ: nec enim Princeps, qui Deo obedientiam præstat, superioritate cadit. (2.) leges iustitiæ naturalis, non positivæ. Est enim proprium publicæ potestatis, eam exerceri secundum iustitiam, & non ad beneplacitum. (3.) leges fundamentales Status; quandoquidem Princeps superioritati uti debet, secundum naturam, & in ea forma, ac iisdem conditio-
25. nibus, quibus instituta fuit. Ego in ea adhuc persisto sententia, maiestatem personalem, in Imperio libero, talem esse, qualem Respublica confert ei, quẽ ad imperium promovet, atque eam nihilo minus in eadem Republica, certo respectu, summam esse, licet in alia Republica summa maiestas maiori libertate fruatur. Ponamus diversorum montium iuga: ipsa natura utrobique
26. summitatem constituit, licet montium altitudo diversa sit. Non iniqua,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

puto, erit collatio libertatis & maieſtatis. In homine privato, libertas eſt na-
turalis facultas eius, quod cuique facere libet, niſi ſi quid vi prohibetur: *(l. li-
bertas 4. pr. ff. de ſtat. hom.)* Maieſtas perſonalis, maior ille eſt ſtatus, quo, qui
in eum à Republica translatus, facultatem nactus eſt facere quod libet, niſi
quod vi aut iure prohibetur. Vt vero libertas hominis immenſa non eſt, licet 27.
à natura ſit; ita multo minus maieſtas immenſa erit, quæ à lege civili eſt, &
hominum beneplacito. Nec enim cives plus poſſunt in Principem ſuum
conferre, quam in illos contulit natura. Liberi ſunt cives, etiamſi legibus ci-
vitatis adſtricti: maieſtate præditus eſt Imperator, licet legibus fundamenta-
libus obligatus. Maieſtas, non naturæ opus, ſed hominum eſt; nec vero tale 28.
quod omnium conſenſu uniformiter ſemel conſtitutum, ut eius perpetua, &
ubique una ſit facies; ſed eiusmodi, quod ab arbitrio cuiusque Reipub. li-
beræ dependet, & maior, tam dignitatis quam poteſtatis, ſtatus eſt, quoniam
cæterorum in illa Repub. ſtatus minor eſt.

In diſceptationem quoque venit, *an adeo ſtricte obſervanda ſit capitula-* 29.
*tio, ut ne caſu quidem neceſsitatis, vel ob periculum ex mora proveniens, ab ea re-
cedere Imperatori liceat?* Pro *licentia* adduci poteſt (1.) Interdum locum, 30.
tempusve non pati plenius deliberandi conſilium, *(l. 1. in pr. ff. de exercit. act.)*
hinc à regulis iuris communis recedi poſſe, quoties periculum in mora eſt,
*(l. de pupillo 5. §. 12. & ſeqq. ff. de oper. nov. nunciat. l. 1. ff. de damno infecto l. 3.
C. de feriis. l. aliquando 5. ff. de offic. proconſ. Gail. lib. 1. obſervat. 102. n. 6.)* (2.) De- 31.
cantatiſſimum iuris apophthegma; neceſſitatem non habere legem, *(Gail de
P. P. lib. 2. cap. 2. n. 1. & ſeqq.)* (3.) Notum, publicæ utilitatis gratia multa per- 32.
mitti, quæ aliàs ſunt interdicta & prohibita *(l. ita vulneratus 51. verſic. multa,
ff. ad L. Aquil. Gail. lib. 2. obſervat. 56. n. 4. & ſeq.)* cum itaque capitulationis
finis ſit bonum publicum, abſurdum eſſet, eam reſtrictione in contrarium
detorquere *(arg. l. quod favore 6. d. L L.)* (4.) Magiſtratuum iuramenta non 33.
ſunt præciſa, ſed ſecundum æquitatem temperanda *(Bl. ad l. 3. C. ex quib. cauſ.
infam. irrog. Sichardus ad eandem n. 12.)* (5.) Iuramentum intelligitur, rebus 34.
in eodem ſtatu permanentibus *(l. ult. ff. qui ſatisd. cog. Gail. 2. obſervat. 23. n. 9.
Tiraquell. ad l. ſi unquam 8. C. de revoc. donat. in pr. n. 161.)* ideoque ex cauſa
de novo ſuperveniente, ab eodem, citra crimen periurii recedere licet, *(cap.
quemadmodum 25. extr. de iureiur. Ferdinand. Vasquius. de ſucceſ. lib. 2. §. 18.
n. 80.)* Et in terminis, Imperatorem à capitulatione recedere poſſe, ſi nova
cauſa ſuperveniat, docet Quetta *(conſil. 14. n. 25. & 26.)* (6.) Iuramentum non 35.
extenditur ad non cogitata, fortuita, vel inopinata *(Iaſon. in l. ſi convenerit 18,
n. 16. ff. de iurisdict. Tiraquellus in præfat. d. l. ſi unquam 8. u. 170. C. de revocand.
donat.)* (7.) Pactum obſcurum, vel ambiguum interpretari debemus contra 36.
eum, cuius in poteſtate fuit legem apertius conſcribere *(l. veteribus 39. ff. de
pact. l. Labeo 21. ff. de contrah. emt.)* Si ergo in hoc paſſu capitulatio obſcura eſt,

Electoribus obiici poterit, quod causam necessitatis, & ubi periculum in mora est, disertis non expresserint verbis; Imperatori autem iisdem in casibus
38. lex posita non erit. (8.) Hanc opinionem Imperator Ferdinandus II. in comitiis Electoralibus, anno MDCXXX. Ratisponæ habitis, summo studio contra Electores tutari sustinuit, ac postea in eadem continuavit, ut mandatum eiusdem de dato Viennæ XIV. Maii anno M. DC. XXXI. ad Status Evan-
38. gelicos, qui Lipsiæ paulo ante congregati fuerant, testatur. (9.) Nec novum in Imperio vel inauditum, Imperatotem huius opionis patronum esse, discimus aus den Handlungen zwischen dem Kaiser Maximiliano, vnd den Fürsten vnd Ständen des H. Römischen Reichs / auff dem Reichstag zu Wormbs *anno* 1505. (*apud Goldast.* in Reichshandlungen *p.* 86.) ubi Maximilianus Statibus Imperii ita respondet: Wir haben ein Vertrag / Einigung vnd Verständnuß / mit Päpstlicher Heiligkeit / auch vnsern lieben Brüdern den Königen zu Franckreich vnd Arragon, gehandelt vnd auffgericht / vnserm Gewissen vnd Pflichten gemäß / dem H. Reich Teutscher Nation / vnd gemeiner Christenheit zu Nutz / Ehren / Lob vnd Wolfahrt / daß wir männiglich zu erkennen geben. Aber Gelegenheit der Sache hat keinen Verzug / oder Auffschub erleiden mögen. Solten wir nun der Stände Rahts vnd Willens gepflogen / so müsten wir zuvor einen Reichstag beschrieben / ihren Raht ersuchet / vnd dann erst zu der Handlung der Vereinigung gegriffen haben / daß noch auff den heutigen Tag nicht beschehen seyn möchte / dardurch der löbliche / nutzliche Vertrag / vnd Einigung gehindert vnd zu ruck gestellet / vnd die gegenwärtige vnser ehrliche / auffnemliche vnd sieghaffte Fürnemmen nicht beschehen wären; deßhalben meynen wir / es seye nicht Noht gewest / hätten auch vnsern Pflichten nicht genug gethan / die Sachen auff sie
39. in solche Harre vnd Versaumnuß zu stellen. (10.) Regibus licere leges Regnorum suorum transscendere, modo id raro fiat, Iacobum Angliæ Regem statuisse, testis est Franciscus, Baro de Verulamio, (*de dignitate & augmentis scientiarum l. 7. c. 2. p. 395.*) refert enim, Regem, in lite gravissima terminãda, aliquando dixisse, Reges iuxta leges Regnorum suorum gubernacula tractare, quemadmodum & Deus iuxta leges naturæ, & æque raro prærogativam illam suam, quæ leges transscendit, ab illis usurpandam, ac à Deo videmus usurpari potestatem miracula patrandi. *Pro stricta observantia*, militat
40. (1.) Tantum iuris habet Imperator, quantum illi à corpori consociatis, seu mẽbris Regni, est expresse concessum: & quod non datum ipsi est, id penes populum, seu universalem consociationem, remansisse dicendum est (*Vasquius l. 1.*
41. *controv. c. 47. n. 13. Althus. Pol. c. 19. n. 7. & n. 47.*) (2.) Quoties in aliqua conventione vel promissione, intercedit iuramentum, tunc verba conventionis capi-
42. untur stricte, & proprie (*c. in nostro 8. X. de iniur. Quetta consil. 14. n. 17.*) (3.) Pacta sunt stricti iuris, & strictam recipiunt interpretationem, ac in illis nihil,

nisi

nisi quod diserte verbis comprehensum, aut expressum est, actum intelligitur. (*Dd. in l. quicquid 99. ff. de V.O. Wesemb. in π. ff. ad tit. de pactis. n. 10.*) Die capitulationes seind stricti iuris: ita Elector Saxoniæ ad Moguntinum, literis datis XXIII. Febr. anno M. DC. XXIII. (*vide quæ exhibui in iure publico lib. 3. cap. 9. n. 15.*) imo strictissimi iuris, ut legati Electoris Brandeburgici sentiunt (*vide protocollum conventus Ratisponensis d. A. 1623. die 18. Febr.*) (4.) Qui putant in Imperatorem, & Imperium, tunc, quando ab hoc illi administratio Imperii certis conditionibus confertur, contractum mandati celebrari, (*Althus. d. c. 19. n. 6. & 7.*) urgent, mandati fines diligenter observandos esse, (*l. diligenter 5. in pr. ff. mandati*) ut quoties certum mandatum sit, recedi à forma (*l. si quis 46. d. t.*) vel conditione (*l. sed si 11. §. conditio 5. ff. de instit. act.*) non debeat; præsertim in negotiis, quæ statum publicum concernunt, in quibus nec bona intentio, nec bonus affectus, nec opera supererogationis in pretio habentur, si contra vel præter mandatum sint, (*arg. l. desertorem 3. §. in bello 15. ff. de re militari*) (5.) Faciunt huc maxime quæ diversis scriptis, in conventu Electoralis Collegii Ratisponæ A. M. DC. XXX. ab Electoribus & eorum legatis Imperatori insinuata fuerunt. In responsione de dato XII. Augusti, tunc Imperatori oblata legitur; Ihre Kais. Mai. wann sie die Soldatesca auff des Reichs Verfassungen/ (darvon ohne das niemand exemt, noch durch einige Noht/ die seye auch so groß vnd geschwind/ als sie immer wolle/ dergestalt wie mann es eine Zeit hero davor gehalten/ vnd practicirt/ sich eximiren kan noch soll) stricte weisen/ vnd anhalten/ vermögen wol den Beschwerden abzuhelffen. Et in eadem postea; Wenig lassen sich die vorgangene Versetz vnd Vergebung der Reichs namhafften Lehen/ mit einiger necessitet, oder andern Vrsachen behaupten/ sondern bleibt bey einem so wol/ als andern/ klarer vnbedingter disposition Königlicher capitulation, vnd des H. Reichs Recht/ so lang ein anders beym Churfürstl. hochlöbl. Collegio nicht außbracht/ vnd erlangt wird/ in seinem Stand vnd disposition allerding bevor/ vnd vnbegeben. (6.) His addi debet ex literis Statuum Evangelicorum, Lipsiæ congregatorum, anno M. DC. XXXI. die XVIII. Martii, ad Imperatorem datis, paragraphus ille; vnd ob wol solches alles theils mit dem prætendirten casu necessitatis entschuldigt werden will/ so ist doch Kais. Mai. allergnädigst wissend/ auch jüngsten zu Regenspurg vor den samtlichen Churfürsten ansehnlicher außgeführten/ vnd von Chur Bayern Ld. auch Churfürstlichen Durchleucht gar löblich/ in dero sonderbaren voto gesetzet worden/ daß die Reichs-constitutiones, durch keine Noht vnd Gefahr/ sie seye auch immer so groß als sie wolle/ nicht zuruck gestellet/ vnd überschritten werden sollen; sie seyen plane immotæ, vnd eine Richtschnur/ darnach Chur-Fürsten vnd Stände des Reichs regieret werdeu sollen. (7.) Huic geminum est, quod Electoris Saxoniæ legati, Viennæ replicantes anno M. DC. XXX. die IX. XIX. Maii, Imperatori exposuerunt, hocce contextu: die Reichs-Constitutiones,

43. 44. 45. 46.

Craiß Verfassungen execution vnd andere heilsame Ordnungen / vnd fundamental Gesätze / perpetuæ, immotæ, vnd ewigwerende leges, vnd vincula, daraüff incolumitas & tranquilitas Imperii beruhet / vnd die zu keiner Zeit / oder occasion, überschritten / oder ichtwas darwider gehandelt vnd vorgenommen werden soll / weil sonsten vnd in gegenfall / da solche vnbewegliche fundamental Gesetze convellirt / vnd auff voranerzehlter massen / exemplo Imperio hactenus plane inaudito, gebahret werden solte / in der gantzen Welt keine repagula, darinnen man sich bey Ruhe vnd Sicherung conserviren könte /
47. zu finden seyn würden. (8.) Confirmat hanc sententiam articulus ille, qui in Capitulationibus Imperatoriis solemnis est, & inter finales: **Solches alles vnd jedes besonder / wie obstehet / haben wir &c. den Churfürsten geredt / versprochen / vnd bey vnsern Königlichen Ehren / Würden vnd Worten / im Namen der Warheit zugesagt / thun dasselbe** auch hiemit / vnd in Krafft dieses Brieffs / inmassen wir dann das mit leiblichem Eyd zu GOtt vnd dem heiligen Evangelio geschworen / dasselbe stett / vest / vnd vnverbrochen zu halten / deme treulich nachzukommen / **darwider nicht zu seyn / zu thun / noch zu schaffen gethan werden / in einige Weise**
48. **oder Weg / wie die möchten erdacht werden.** Quæ cum ita se habeant, facilis est responsio ad ea, quæ superius pro contraria opinione allata sunt. (1.) Alia est privati hominis conditio, alia Imperatoris: ille cum rei suæ moderamen & arbitrium habeat, si tempore, & loco impediatur, quo minus pleniori deliberandi consilio uti queat, proprio suo periculo actum fortunæ committit, & ex eventu adverso, privatum damnum ipse sentit, quod ferri, vel reparari potest. Quin imo, etiamsi tempore & loco non impediatur, in ipsius arbitrio est, plenius deliberandi consilium inire vel non, ullum inire vel nullum: Nulla enim lege ad hoc ineundum obligatur, cum re sua uti & abuti, suo damno possit (*l. sed & si* 25. §. *consuluit* 11. *ff. de hered. petit.*) atque eam, si velit, abiicere, & pro derelicto habere (*l.* 1. *ff. pro derelicto.*) Imperatoris alia sors est; publicis enim negotiis, & alienis, Imperii scilicet, præpositus, quæ exacto officio, & ad normam præscripti, gerere debet, nec quicquam enim in eorum administratione neglectum, aut declinatum culpa vacuum erit (*l. in re mandata* 21. *C. mandat.*) Præterea, plenius rem deliberare, & omnino non deliberare eandem cum illis, cum quibus deliberanda ex
49. præcepto, vel conventione est, longe inter se differunt. Si quando publica salus & utilitas celeritatem requirit, permissum Imperatori est, compendiosa via, vota & consensum Electorum exquirere, ubi omnium Statuum exquirere spatio excluditur iniquo (*capit. Ferdin. III. artic.* 7, *art.* 14. & 30.) omnino autem non requirere, & inconsultis Electoribus ac Statibus Imperii rem aggredi ipsi permissum non est: nec enim necessitatis tempore formo Reipub.
ab-

ab Imperatore ſuſpendi, & quæ ex monarchia & ariſtocratia mixta eſt, pura
& monarchica conſtitui poteſt. Neceſſitatis ob cauſam, poſtas, ut vul-
gariter dicimus, olim in Imperio inſtitutas legimus, in R. A. zu Nürnberg *A.*
1522. (§. *item* iſt bedacht. *p.* 149.) & nonnullas leges aliquando limitatas fuiſſe
(Erklärung des Landfriedens zu Nürnberg *anno* 1522. auffgerichtet / *tit.* Wann
der Hauptmann/vnd die Räht nicht bey einander wären/ *p.* 141. R. A. zu Nürn-
berg *de A.* 1524. §. doch ob ſich zwiſchen/ *p.* 157. *in f. & p. ſeq. in pr.* R. A. zu Speir *A.*
1529. §. es ſollen auch/ *p.* 185. R. A. zu Speir *A.* 1542. §. vnd damit ſolches/ *p.* 277. *&c.*)
ſed utrumq; haud aliter, quam cum conſenſu Statuum factum fuit. Quod (2.) 50.
adducitur, ſi crude & generaliter accipiatur, veritati conveniens non eſt; nam
de illis, quæ in caſu neceſſitatis obſervanda, nonnullæ loquuntur leges, ut ex
modo dictis apparet. Eſtque notabile, quod tradit Hieronimus Cuchalon
(*in addit. ad Philipp. Decium de R. I. ad l.* 122. *in pr.*) regulam, *neceſsitatem facere
licitum quod non eſt licitum*, intelligi, quando reperitur autoritas aliqua appro-
bans ex neceſſitate illud fieri poſſe, ſaltem approbatione generali, licet non
ſpecialiter, alias non eſſe veniendum contra legem propria autoritate. Cer-
te, caſus neceſſitatis ex principe dominum Reipublicæ, contra Imperii le-
ges, facere non poteſt, & periculoſiſſimum foret, in mixta Reipublicæ for-
ma, capiti ſoli permittere iudicium de caſu neceſſitatis: quoniam hoc velum
ſervire poſſet ad tegendum omnes exceſſus, & ſternendi viam ad monarchiã
ipſam. (3.) Vt publicæ utilitatis cauſa multa permittuntur, quæ alias ſunt 51.
prohibita, ita eiusdem cauſa multa prohibentur, quæ alias ſunt licita, (*l.* 2. *C.
de commerciis. l.* 11. *pr. ff. de publican. l.* 1. *&* 2. *C. quæ res exportari non deb. l.* 1.
C. de conditis in publicis horreis, lib. 10.) Generaliter enim verum eſt, publicam
utilitatem anteponendam eſſe privatorum utilitati, (*l.* 3. *C. de primipilo, lib.* 12.)
cæterum, ubi ex utroque latere utilitas publica vertitur, eo in concurſu maior
utilitas vincit minorem (*arg. d. l. deſertorem* 3. §. *in bello* 15. *ff. de re milit.* ex
qua evidentiſſime patet, utilitatem publicam poſtponi præcepto, mandato
& legi,) Mirum ergo non eſt, ſi dicamus utilitatem publicam requirere, ut
Imperator ſtricte capitulationem ſequatur, & hanc utilitatem primariam eſ-
ſe, cui cæteræ poſtponi debeant. (4.) Sichardus (*ad l.* 3. *C. ex quibus cauſis in-* 52.
fam. irrog. n. 11. *&* 12.) ita ſcribit; Cum generalis lex hodie de pœnis omnes
alias pœnales leges ab arbitrium iudicis reſtringat, alterando pœnam legalẽ
ex autoritate ſibi conceſſa, non fit periurus (licet iuraverit, quod ex legibus ve-
lit iudicare, non ex animi ſententia (imo videtur pœnam legalem omnino im-
poſuiſſe. Quod etiam in ſtatutis locum habet, quamvis enim iudices iurent
ſtatuta municipalia ſervare, & ſecundum ea iudicare, tamen ex cauſſa poſſunt
transgredi ea, ut pulchre Innocent. *in c.* 1. *de conſtit.* nec ideo fiunt periuri,
per aureum dictum Baldi *hic*, quia iuramenta magiſtratuum & iudicum, non
ſunt præciſa: ſed debent ſecundum æquitatem intellegi. Ex quo contextu

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

percipimus,de quibus magiſtratibus, quibusve iuramentis Sichardus loquatur,& quousq; eiusdem doctrina ad iuramentum,quod Imperator præſtitit, de obſervanda capitulatione,extendi debeat. Quamquã vero nec ita ſimpliciter Sichardo hic fides abhibenda eſt, cum generaliter omne iuramentum, quod ſine diſpendio æternæ ſalutis ſervari poteſt,nec contra leges eſt,præciſe obligatorium ſit: tamen, ſi vero omnino ſcriberet,ad capitulationem Imperatoriam extendi non poſſent, cuius impetrandi poteſtas, non iuris privati Doctoribus, ſed iuris publici, & ipſius huius legis fundamentalis conditoribus,unice competit:qui iuramentum hoc, & obligationem inde ortam, præciſam adeo eſſe enunciant, ut ne caſus quidem neceſſitatis exceptioni locum pariat;quemadmodum *in ratione quinta*, quam pro affirmativa adduxi-
53. mus,videre licet. (5.) Regula, *quod ex cauſa ſuperveniente recedatur à diſpoſitione legitime celebrata, quaſi ſub ea conditione contractum ſit, ſi res manſerit in eodem ſtatu*, (*Gail. l. 2. obſerv. 23.n.9.*)*& quod iuramentum intelligatur cum clauſula, rebus in eodem ſtatu manentibus*; non debet indifferenter intelligi, alioqui tractu temporis ſubverterentur omnes diſpoſitiones : ſed locum tantummodo habet in diſpoſitione ſimpliciter facta; ſecus quando cogitatum eſt de iure futuro, de quo ſaltem implicite cogitari potuit. *Cacheran deciſ. Pedem 91. n. 14.*) Deinde clauſula iſta, *rebus ſic ſtantibus* , non obtinet in actu duorum voluntate firmato (*Alciat. in reg. 2. præſumt. 16. n. 4. Autor* der gründlichen Außführung der Reichsſtatt Lindau / die ohnverſehens abgelöſte ꝛc. Reichs-Pfandſchafft betreffend / *pag.28. n. 3.*) Et quod ex cauſa de novo ſupervenien-te,à iuramento citra crimen periurii recedere liceat,allegato c. quemadmodum 25. extr. de iureiur. eo exemplo illuſtratur, quod iuramentum præſtitum de non repudianda uxore,intelligatur, ſi non delinquat in leges matrimonii. *Hilliger. ad Donell. lib. 21. cap. 13. lit. bb.*) Quæ omnia, ubi ad capitulationem, in quam Imperator iuravit, generaliter applicantur,generaliter admitti poſſunt;at vero,ubi ad quæſtionem noſtram extenduntur, attendi non debent. Quando enim electo Imperatori Imperii adminiſtratio commendatur, certis præſcriptis legibus, non ſolum ad eum ſtatum reſpicitur, qui iam tempore eo eſt, ſed etiam ad eum, qui futurus ; ideoque ſi præſens fortaſſe quietus ſit, mutetur autem poſtea in inquietum, in utroque Imperator ſtricte obſervare debet, quod promiſit. Nec in ipſius arbitrio eſt, neceſſitatem aliam ſibi præſcribere, aliamve ſequi, quam quæ ſemel illi à Capitulatione præſcripta fuit: Ergo etiam in neceſſitate officio ſuo deeſſe non debet. Quodſi vero atroci caſu impediatur, quo minus officio ſuo ſatisfacere poſſit, niſi ipſe, quod extra limites officii ſui verſatus, huic caſui cauſam dederit, excuſari omnino debet. Atque hoc in omittendo ; ſi autem agere aliud velit, quam ei capitulatione permiſſum, idque neceſſitatem ſuadere

arbitretur, Electoribus; aut, si extremum in mora non versatur periculum, Statibus Imperii aperiat, citra quorum assensum aliud pro alio agere ei semper illicitum erit. Ad (6.) respondeo, capitulationis tenor satis innuit, E- 54.
lectores, non solum de casibus ordinariis, fortuitis, & inopinatis, cogitasse; electum quoque ne fugiat, quid Electores cogitaverint, eiusdem capitulationis tenor pro informatore est. Quod (7.) de pacto obscuro & ambiguo 55.
affertur ad capitulationem trahi nequit, quæ nec obscura, nec ambigua dici potest. Et cum ea stricti iuris sit, si aliquid ambiguitatis nascatur, interpretationem ad collegium Electorale pertinere, scribit Elector Saxoniæ, in dictis literis ad Moguntinum anno M. DC. XXIII. die XXIII Febr. datis (*ut videre est in tractatu meo de iure publico lib. 3. cap. 9. num. 15.*) Quo fundamento posito, simul ruit (8.) & (9.) supra pro negativa, adducta ratio, Ad (10.) re- 56.
spondeo, capitulationem nostram plane non admittere prærorgativam leges transscendendi. Quod si in Regno Angliæ aliud usurpatum, id nos non tangit, atque non tam ad illud, quod in Anglia factum, quam quod ibi fieri debuisset, respiciendum esse, bellum, quod Parlamentum contra Regem hactenus ibi gessit, nobis documento est. De cætero, quoniam capitulatio, ut 57.
supra dixi, Moguntino Electore (*apud Sabinum in historia Electionis Caroli V.*) teste, est formula constituendi & regendi Imperii, ideo ex ea deprehendere licet, quæ sit forma vel status Imperii: qua de re postquam alibi à me copiose actum, crambem bis coctam hic nolo apponere.

SECTIO IX.

1. *Affinia capitulationis in Imperio.*	7. *In Hispania.*
2. *Extra Imperium, in orbe Christiano.*	8. *In Hungaria.*
3. *In Anglia.*	9. *In Polonia.*
4. *In Bohemia.*	10. *In Roma.*
5. *In Dania.*	11. *In Suecia.*
6. *In Gallia.*	

AFfinia capitulationi sunt, omnia Imperatoris potestatem limitantia, quæ 1.
in comitiis mutuo consensu Imperatoris & Statuum constituuntur. Extra Imperium vero, in toto orbe Christiano, nullum Regnum, vel Dominatus 2.
maior est, ubi non capitulatio, aut iuramentum, imperantium potestatẽ aliquo modo coarctet. De Anglo videri poterit Althusius (*polit. c. 19. n. 41.*) Paur- 3.
meisterus (*de iurisd. lib. 2. c. 2. n. 100.*) Apologie ou defense de l'honorable sentence, & tres iuste execution de defuncte Marie Stuard derniere Ryne de Escosse (*chap. 8. p. 157.*) De Bohemo, Deduction Schrifft ꝛc. (*pag. 136.*) Landsord- 4.
nung des Königreichs Böheim (*art. 3. p. 2. edita cura Petri Sturbæ.*) De Dano

Lauter-

5. Lauterbeck (im Regimentbuch) allegatus à Reinkingio (*lib. 1. de regim. secu.*
6. *class. 3. cap. 9. n. 24.*) De Gallo, Hotomannus (*in Francogallia c. 25. pag. 158. & seqq.*) Brissonius (*apud Chenu inter quæstiones notabiles quæst. 2. p. 34.*) Louys d'Orleans (*aux ouvertures des parlemens ch. 4. p. 57.*) & illi, quos supra (*sect. 3.*
7. *n. 20. & seq.*) allegavi. De Hispano, Steph. Iunius (*in vindic. contra Tyrannos,*
8. *quæst. 3. p. 69.*) Althusius (*d. c. 19. n. 42.*) De Hungariæ Rege, capitulum XXXIII. *extr. de iureiur.* L'indice des droits Roiaux de Ragueau (*p. 237.*) Bonfinius (*rer. Hungar. decad. 3. lib. 10.*) Arnisæus (*lib. 1. de iureiur. maiest. c. 6. n. 11.*) Iessenius, in descriptione coronationis Matthiæ II. (*pag. 23.*) iuramenti formulam, quæ tunc præscripta & observata, hanc exhibet: *Nos Matthias, Dei gratia, Divinis auspiciis ad Regnum Vngariæ evocati, iuramus per Deum unicum, per B. Virginem, Regni huius, cæterosq; cœlestium numinum ordine, velle sanctas Dei Ecclesias, & harum administros, Præsules, & Prælatos, Barones item & Nobiles, civitates liberas, atq; universos Regnicolas, paterna cura complecti libertatem, leges, sanctiones, & cæteras immunitates, ab antecessoribus Regibus impetratas, nunquam violare: imprimis Andreæ quondam Regis Decreta observare, citra respectum ius cuique dicere, de publicis fideli senatus consulto debite statuere: non modo de conservandis, sed & amplificandis Regni finibus, omnem viam & rationem inire, ac quæcunq; boni Regis officia sunt, diligenter obire, sic nos, cum Sanctis adiuvet Deus,*
9. De Poloniæ Regibus, Cromerus (*lib. 2. de Repub. Polon.*) Arnisæus (*de iure Maiest. lib. 1. c. 6. n. 11.*) Althusius (*d. c. 19. n. 45.*) Sigismundum III. ita iurasse percepi: *Ego Sigismundus III. Dei gratia electus Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Kioviæ, Volhiniæ, Podlachiæ, Livoniæq; &c. nec non Suecorum, Gottorum, Vandalorumq; &c. per omnes Regni ordines, utriusq; gentis, tam Poloniæ, quam Lithuaniæ, cæterarumq; provinciarum, communi consensu libere electus, spondeo, ac sancte iuro Deo omnipotenti, ad hæc sancta Iesu Christi Evangelia, quod omnia iura, libertates, privilegia, publica & privata, iuri communi utriusq; gentis & libertatibus non contraria, ecclesiasticas & seculares, Ecclesiis, Principibus, Baronibus, Nobilibus, civibus, incolis, & quibuslibet personis, cuiuscunq; status & conditionis existentibus, per Divos prædecessores meos Reges, & quoscunq; Principes Regni Poloniæ, & Magni Ducatus Lithuaniæ, præsertim vero Cazimirum antiquum, Ludovicum, Lois nuncupatum, Vladislaum primum, Iagelonem dictum, fratremq; eius Vitholdum Magnum Lithuaniæ Ducem, Vladislaum II. Iagelonis filium, Cazimirum III. Iagelonidem, Ioannem Albertum, Alexandrum, Sigismundum I. Sigismundum II. Augustum, Henricum, Stephanum, Reges Poloniæ, & Magnos Duces Lithuaniæ, maiores meos, iuste & legitime datas, concessas, emanatas, & donatas, ab omnibusq; ordinibus tempore interregni statutas atque sancitas, mihi oblatas, tum pacta atque conditiones, cum Oratoribus meis initas, manutenebo, observabo, custodiam, & tenebo, in omnibus conditionibus, articulis & pactis in eisdem expressis, iuxta confirmationem meam, literis specia-*

ſpecialibus citra coronationem meam factam: Pacem quoque & tranquillitatē inter diſsidentes de Religione tuebor, manutenebo, nec ullo modo, vel iurisdictione noſtra, vel officiorum noſtrorum, & Statuum quorumvis autoritate, quenquam afficiam, opprimique cauſa religionis permittam, nec ipſe afficiam nec opprimam, ac ea, quæ in electione noſtra Varſavienſi, ac deinceps in conventione generali ad Visliciam, tum & Cracoviæ, in conventione coronationis noſtræ conſtituta ſunt, & conſtituuntur, manutenebo, iisq; ſatisfaciam. Omnia illicite à Regno magnoq; Ducatu Lithuaniæ, & dominiis eorundam, quocunq; modo alienata vel bello, vel quovis alio modo diſtracta, ad proprietatem eiusdem Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ, aggregabo, terminosq; Regni, & Magni Ducatus Lithuaniæ, non minuam, ſed defendam & dilatabo; iuſtitiam omnibus incolis Regni, iuxta iura publica, in omnibus Dominiis conſtituta, absq; omnibus dilationibus & prorogationibus, adminiſtrabo, nullo quorumvis reſpectu habito. Et ſi, quod abſit, in aliquibus iuramentum meum violavero, nullam incolæ Regni, omniumque Dominorum uniuscuiusque gentis, obedientiam præſtare debebunt, imò facto ipſo eos ab omni fide & obedientia Regi debita, liberos facio; abſolutionemque nullam ab hoc meo iuramento à quoquam petam, neque ultro oblatam ſuſcipiam: Sic me Deus adiuvet. De Pontifice Romano, videantur les 10.
Ambaſſades, & negotiations du Cardinal du Perron (*livr.3.p.321.*) Camus (*en ſon divertiſſement hiſtorique chap.8.pag.86.*) Thuanus (*hiſtor.lib.82.*) De Sueciæ
Rege, Chytræus, quem allegat Reinkingius (*de regim.ſecul.& eccleſ.lib.1.claſſe* 11.
3.cap.9.n.26.) Althuſius (*polit.d.c.19.num.42.*)

SECTIO X.

1. *Quæ capitulationi contraria*
2. *Querela Statuum, capitulationes non obſervari.*
3. *Excuſatio Imperatorum.*
4. *Margaritæ Sueciæ Reginæ facinus.*
5. *Quod fit contra capitulationem nullũ eſt.*
6. *Status non tenentur ad ferendum auxilium Imperatori, in bello, quod ſine ipſorum conſilio ſuscepit.*
7. *Imperator, ob non ſervatam capitulationem, aliquando Imperio deponi poteſt.*
8. *Rationes in contrarium.*
9. 10. 11. *Reſponſio ad primam rationem.*
12. *Reſponſio ad ſecundam.*
13. *Nonnulli ex Statibus Imperatori loco patrum ſunt.*
14. *Patris delicta non uniusmodi.*
15. *An vaſallus dominum adiuvare debeat contra patrem?*
16. *Paragraphus finalis 2. F. 28. eſt obſcuri ſenſus.*
17. *Mores bellici hodierni.*
18. *Aegyptiorum mos in puniendis Regib.*
19. *Mos Hebræorum.*
20. *An capitulatio mutari, vel tolli poſsit?*
21. *Viſcheri opinio.*
22. *Mutatio variè fit.*
23. *Additio.*
24. *Detractio.*
25. *Remiſsio*
26. *A quo fieri poſsit?*
27. *Quid dicendum de abſolutione Pontificis à iuramento præſtito?*
28. *De abolitione capitulationis.*
29. *Reſpondetur Viſchero.*

CONtraria capitulationi ſunt, abſolutæ poteſtatis exercitium, mutatio 1.
capitulationis, vel eiusdem abrogatio. Si rerum geſtarum monumen- 2.

ta excutimus, sæpius querelas à Statibus Imperii auditas fuisse deprehendimus, capitulata ab Imperatore exactè non observari. Iustam conquerendi causam, hic vel ille, & an suo quisque tempore, habuerit, non facile dixerim,
3. haud nescius, laudari ab his, culpari ab illis, omni seculo in usu fuisse. Vt vero à parte Statuum querelæ, sic ab Imperatoribus excusationes, auditæ sunt, quarum præcipuæ interpretationem capitulationis, & casum necessitatis contingunt. Sic, capitulationẽ pro regula quidem semper agnoverunt, sed exceptionibus limitare conati sunt. Nemo enim nostratiũ, quod sciam, unquam affirmavit, se capitulatione non teneri, aut eã observare nolle, nec stare velle pro-
4. missis; quod aliquando fecisse legimus Margaritam Sueciæ Reginam. Cum enim illa, antea Danorum & Nortvegiorum Regina, capto Alberto Sueonum Rege septimo, à Suecis quoque & Gothis, anno Domini M. CCC. XCV. in regnum certis conditionibus recepta fuisset, nec tamen illis satisfaceret, sed in contraria omnia incumberet, ideoque à proceribus iurisiurandi præstiti admoneretur, haberentne diplomata interrogavit? illis, se habere, respondentibus, & quidem probe servare; suadeo ego vobis, dixisse fertur, ut literas datas diligenti custodia observetis, nos autem castra, civitates, & omnes Regnorum nostrorum partes diligentius observari faciemus. (*ex Ioh. Magno lib.*
5. *21. Tholosanus de republ. lib. 7. cap. 19. n. 12.*) Cæterum, si aliquando eveniat, ut capitulationis limites transgrediatur Imperator, nec observet promissa, sciendum est, actum nullum esse, (*ut ex artic. 33. Capitul. Caroli V. & aliis subsequentium Impp. patet*) nec producendum ad consequentias, *Capitul. Ferdin. III.*
6. *artic.* 14.) nec Status Imperii, si ad bellum pronus citra consensum eorum fuerit Imperator, teneri ad auxilium ferendum, (*vide* Kaiser *Maximiliani* und der Churfürsten und Stånd Handlunge *anno* 1509. auff dem Reichstag zu
7. Wormbs *apud Goldast.* in Reichshandlungen *pag.* 85.) & si enormitas facti, ac circumstantiarum pondus requirat, Imperatorem à solio ab Electoribus deponi posse (*Reinking. de regim. secul. lib. 1. class. 2. cap. 2. num.* 187.) Nec e-
8. nim propterea hoc eis non licere dici debet, quod (1.) id in capitulatione non expressum, & (2.) erubescat lex castigatores genitoribus filios constituere, (*Nov. 22. cap. 24.*) cum pater, licet improbus, & contemtor legum, pater tamen sit: (*Nov. 22. cap. 2.*) Imperator autem omnes subditos filios, ac nepotes habere existimetur, (*l. quis 34. in medio, C. de inoffic. testam. ut Stnoldus obiicit de vicar. conclus. 7. lit. c. & de Statu Rei Romanæ disputat. 3. th. 30.*
9. *lit. c.*) Tacite namque hæc conditio capitulationi, vi contractus, inest, ut tamdiu Imperator maneat, quamdiu talem se præstiterit, qualem se pro-
10. misit. Quemadmodum enim non fuisset admissus ad administrationem Imperii, si dixisset, se nolle præscripta implere: ita, ubi expresso facto palam fecit, se noluisse eadem implere, nec velle, si ab Electoribus throno Imperiali demoveatur, sibi non aliis culpam imputare debet. Atque in his conditionibus

nibus locum habet regula, *tacitum haberi pro expresso* (*l. 4. ff. de pactis l. 3. ff. de reb. credit. Everhard. à Middelburgo in loc. argument. legal. loco, ab expresso ad tacitum, & contra, num. 8. Gail. lib. 1. observ. 2. n. 2. & lib. 2. de pace publica cap. 13. n. 11.*) Notabilis est decisio Imperatorum (*in l. si quis 41. C. de transact.*) si quis ma- 11.
ior annis viginti quinque adversus pacta, nullo cogente imperio, sed libero arbitrio & voluntate confecta, putaverit esse veniendum, non implendo promissa, ea autem invocato Dei omnipotentis nomine, eo autore, solidaverit, non solum notetur infamia, verum etiam rerum proprietate careat, & emolumento, quod ex pactione fuerit consecutus. Hæc, licet de casu non plane simili cum nostro, atque de privatis loquatur personis, multa tamen inde ex recta ratione ad nostrum accomodari possunt. Generale, & ex iure gentium est, qui non stat promissis, debet privari permissis. Mascule, mehercle, Saxones ad Henricum IV. sacramento se ei fidem dedisse, sed si ad ædificationem, non ad destructionem ecclesiæ Dei Rex esse vellet; si iuste, si legitime, more maiorum, rebus moderaretur; si suum cuique ordinem, suam dignitatem, suas leges, tutas inviolatasque manere pateretur: sin ista prior ipse temerasset, se iam sacramenti huius religione non teneri, sed quasi cum barbaro hoste, & Christiani nominis oppressore, iustum deinceps bellum gesturos, & quoad ultima vitalis caloris scintilla superesset, pro ecclesia Dei, pro libertate etiam sua, dimicaturos, (*Schafnabrugensis de reb. German. apud Pistor, tom. 1. illustr. vet. Script. pag. 193.*) Alterum, à liberis & patre desum- 12.
tum simile, adeo claudicans est, ut vadimonium deserat. Variis similitudinibus summus magistratus aliquando dicitur, Deus, pater patriæ, maritus Reipub. nauta, pastor, &c. at similitudines istas in paritatem convertere haud licet, nam simile non est idem. Imperator pater subditorum factus est electione conditionata; hinc cessante conditione, desinit esse pater. At quem natura patrem dedit, citra conditionem dedit, unde pater est & manet, liberorum respectu, quousque in vivis est, licet paterno affectu eos non prosequatur. Hoc quidem contingere potest, ut paternam potestatem amittat, & effectus eiusdem, qui iuris positivi sunt, at character à natura semel impressus, perpetuo durat. Præterea, prout nostra Imperii forma se habet, inter subditos 13.
Imperii magna est differentia: alii Imperatori filiorum loco esse debent, affectione & cura; alii etiam loco patrum, respectu venerationis & consilii, (*§. 4. Instit. quib. mod. ius patr. potest. solvit.*) Hos antiqui Romani Imperatores sibi eligebant, unde etiam ab iisdem dependebant; qui autem Imperatoribus Romanogermanicis postea lege dati sunt, non nude ab ipsis, sed ab Imperio dependent, à quo, non ut meri consiliarii, sed ut consiliarii & ephori Imperatori collaterales dati sunt. Hinc mirum non est, si his etiam castigatio verbalis, & ubi opus, realis competat. Est autem inter delicta quoque 14.
magna differentia; nonnulla contra honestatem & leges committuntur,

nonnulla contra statum publicum, & patriam ipsam. Prioris generis varia sunt, & ex illis quædam eius qualitatis, ut liberi solvantur potestate patriæ (*d.Nov.12.c.2.*) Posterioris talia apud Romanos esse poterant, ut filius conatui patris opponere sese licite posset, (*l.minime 35 ff. de relig.& sumtib.funer.*) Quod licet durum, attamen ex disciplina eorum est, qui patriæ salutem saluti patris anteponebant, (*Dd.ad l. postliminium 19.§.filius 7.ff. de captiv. & postl. revers. l. honor 14.§. plebeii 4 ff. de munerib. & honor l.1.§.& generaliter 15.ff.de ventr. in possess. mitt.*) magisque rationi convenit quam illud, quod feudale
15. Longobardorum ius vasallo, sine exceptione præscribit, (*2.F.28.§ fin.*) ut dominium adiuvet in bello, etiam contra patrem. Si enim crude, ut sonat litera, hanc doctrinam admiserimus, beneficium pecuniarium magis obligatorium erit, quam beneficium vitæ & sanguinis. Quod cum interpretes iuris feudalis naturali iuri minus conveniens deprehendissent, limitationibus hanc
16. thesin ad intellectum civilem revocare sustinuerunt. Qanquam si textum ipsum expendimus, non constat, an loquatur de patre vasalli, an de patre domini; & tamen, ubi in rationes dubitandi inquirimus, maiores in uno, quam
17. in altero deprehendere licet. Quicquid sit, si mores ævi nostri respicimus, sicut in bello paucis in diem assibus anima & corpus æstimatur, ita ibidem, ob pretium haud raro naturæ impune repudium mittitur, cum pater in una & in adversa filius acie, mutuam in necem occupantur. Quod si hactenus dictis, eorum Imperatorum, qui à solio depositi fuerunt, exempla iungamus,
18. planum fit, apud nostrates Ægyptiorum morem, de quo Diodorus Siculus testis est, non esse in usu. Illorum Reges, ad multarum rerum observationem obligabantur: verũ si contra fecissent, accusari vivi non poterant, sed mortuorum accusabatur memoria, & damnatis abiudicabatur solemnis sepultura:
19. Sicut & Hebræorum Regum, qui male regnassent, cadavera extra proprium Regibus locum sepulta, (*2.Paral.24.vers.25.cap.28.vers.27.*) quod eggregium temperamentum, quo & sanctimonia summæ potestatis maneret, & tamen futuri iudicii metu Reges à fide mutanda retraherentur, nominat Hugo Grotius; (*lib.1. de iur. belli & pacis cap.3. n.16.*) mihi autem, respectu enormium factorum, & quibus status Reipub. convellitur, lentum nimis ac lene videtur. Augustus Vischerus (*in ducursu historicopoliticoiurid. de electione Regis*
20. *& Imper. conclus. 27. num. 160.*) ad quæstionem, *an capitulatio, cum consensu Statuum, pro utilitate Reipub. mutari, aut in totum tolli possit?* quod prius mem-
21. brum attinet, affirmative, quod posterius, negative respondet. Mutatio va-
22. riis potest evenire modis, nempe, per additionem, detractionem, & remis-
23. sionem. Additionem quod concernit, ea hactenus cæteris duobus modis frequentior fuit, ut formæ Reipublicæ nostræ magis conveniens. Detra-
24. ctio, & imminutio, vix aliis in conditionibus usitata, quam quæ certo individuo, peculiari & singulari respectu, cæteris haud conveniente, præscriptæ ali-
quando

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

quando fuerunt. Remiſſio expreſſa, ſemel recepta ab electo capitulatione 25.
in quibus hucusque, & an unquam facta, mihi non conſtat: hoc novi, Ele- 26.
ctorem Saxonem, cum aliis Imperii proceribus proteſtantibus, in literis Schmalcaldiæ, anno M. D. XXX. die XXIV. Decembr. ad Imperatorem datis, teſtari, capitulationem eſſe, nach Göttlichen vnd Natürlichen Rechten / verbündlichen / vnd / ohne gemeiner Stände des Reichs nachlaſſungen vnd bewilligen / vnaufflößlichen. Eandem rem Sleidanus (*lib. 7. commentar. p. mihi* 119.) latine ita expreſſit; hæc pacta violari non poſſe, neque reſcindi, aut mutari, niſi de communi omnium Ordinum conſilio ac voluntate. Quod hic Statibus omnibus adſcribitur, id Electores ſibimet ſolis competere putant, (in ihrer Brüderlichen Vereinigung *de A.* 1521. *verſ.* 11. *apud Goldaſt. tom.* 2. *conſt. Imp. p.* 18.) quaſi appendicem iuris eligendi, ut ſupra (*ſect.* 4. *num.* 4.) diximus: ſed poterit ſana diſtinctione utrumque admitti. Ii vero qui Pontificis abſolu- 27.
tioni à iuramento, quod præſtitit Imperator de ſervanda capitulatione, vires ullas adſcribunt, contra gentium, civiles, & honeſtatis leges pugnant, communem ſecuritatem evertunt, & capitulationum articulo (*Rudolphi II. art.* 34. *Matthiæ art.* 39. *&c.* contrariantur. De abolitione totius capitulationis 28.
certum eſt, eam omnium legum fundamentalium Imperii noſtri ruinam ſimul inferre, ideoque, niſi plane aliam formam, aliasque leges amaverimus, fieri non poſſe; fieri tamen poſſe, ſi liberum arbitrium omnium Imperii Statuum conſideramus. Leges à Viſchero allegatæ, privatis & ſingulis poſitæ 29.
ſunt, non univerſitati. In illorum poteſtate non eſt, à iure publico recedere; huius vero arbitrium limites illos non agnoſcit.

CAPITVLATIO CAROLI V.

Wir Carle der Fünfft/ von Gottes Gnaden erwöhlter Römischer König/ Ertzhertzog zu Oesterreich/ König zu Hispanien/ beyder Sicilien vnd Hierusalem ꝛc. Hertzog zu Burgund/ vnd Braband ꝛc. Graf zu Habspurg/ zu Flandern vnd Tyrol ꝛc. Bekennen offentlich mit diesem Brieff/ vnd thun kund allermänniglich; Als wir aus Schickung des Allmächtigen/ in kurtz vergangenen Tagen/ durch die Wahl der Hochwürdigen/ Ehrwürdigen/ vnd Hochgebornen/ Albrechten/ der heiligen Kirchen des Titels S. Chrysogoni Cardinal/ zu Maintz vnd Magdeburg Ertzbischoff/ Administrator des Stiffts Halberstatt; Herman zu Cöln/ vnd Reichharten zu Trier/ Ertzbischoffen/ des heiligen Römischen Reichs/ in Germanien/ Italien/ auch Gallien/ vnd durch das Königreich Arelaten/ Ertzcantzler; Ludwigen/ Pfaltzgrafen bey Rhein/ vnd Hertzogen in Ober vnd Nider Baiern; Friederichen/ Hertzogen zu Sachsen/ Landgrafen in Thüringen/ vnd Marggrafen zu Meissen; vnd Joachim/ Marggrafen zu Brandenburg/ zu Stetin/ Pommern/ der Cassuben vnd Wenden Hertzogen/ Burggrafen zu Nürnberg/ vnd Fürsten zu Rügen; deß heiligen Römischen Reichs Ertztruchses/ Ertzmarschalck vnd Ertzcammerer/ vnsern lieben Freunden/ Neven/ Oheim vnd Churfürsten: zu der Ehr vnd Würde des Königlichen Römischen Namens/ vnd Gewalts/ erhaben/ erhöhet vnd gesetzt seyn/ deren Wir Vns auch GOtt zu Lob/ dem heiligen Reich zu Ehren/ vnd vmb der Christenheit vnd Teutscher Nation/ auch gemeines Nutz willen/ beladen/ daß Wir Vns demnach/ aus freyem/ gnädigen Willen/ mit denselben vnsern lieben Freunden/ Neven/ Oheimb vnd Churfürsten/ dieser nachfolgenden Artickel/ geding vnd pactweiß/ vereiniget/ die angenommen/ bewilliget/ vnd zuhalten zugesagt haben/ alles wissentlich in Krafft diß Brieffs.

1. Zum ersten/ daß wir in Zeit solcher Königlichen Würden/ Ampts vnd Regierung/ die Christenheit vnd den Stul zu Rom/ auch Päpstliche Heiligkeit/ vnd die Kirchen/ als denselben Advocat/ in gutem Befehl vnd Schirm haben/ darzu insonderheit in dem heiligen Reich Fried/ Recht vnd Einigkeit pflantzen/ vnd auffrichten/ vnd verfügen sollen vnd wollen/ daß die ihren gebührlichen gang/ dem Armen als dem Reichen/ gewinnen vnd haben/ auch gehalten/ vnd denselben Ordnungen/ auch Freyheiten/ vnd alten löblichen Herkommen nach/ gerichtet werden soll.

2. Wir sollen vnd wollen auch die/ sonderlich vorgemelte Gulden Bull/ Köni-

Königlichen Landfrieden/ vnd andere des heiligen Reichs Ordnung vnd Gesetz/ confirmiren/ ernewern/ vnd wo noht dieselben mit Raht Vnser vnd des heiligen Reichs Churfürsten/ Fürsten vnd andern Ständen/ bessern/ wie das zu iederzeit des Reichs Gelegenheit erfordern wird.

3. Darzu ein löbliches ehrlich Regiment/ mit frommen/ annemlichen/ dapffern/ verständigen/ redlichen Personen Teutscher Nation/ neben etlichen Churfürsten vnd Fürsten/ wie vormahls bedacht/ vnd auff der Bahn gewesen/ wie zum geschicklichsten zu bedencken seyn mag/ auffrichten vnd stellen/ damit die Mängel/ Gebrechen/ vnd Beschwerungen allenthalben im H. Reich abgelegt/ reformirt vnd in gutes Wesen vnd Ordnung gebracht werden/ doch vnsern lieben Ohmen vnd Churfürsten/ Pfaltz vnd Sachsen/ an ihren Rechten vnd Freiheiten/ wes sie des Vicariats-Ampts halben haben/ vnschädlich.

2. Vnd in alle weg sollen vnd wollen wir/ die Teutsche Nation/ das heilige Römisch Reich/ vnd die Churfürsten/ als die vordersten Glieder desselben/ auch andere Fürsten/ Grafen/ Herren vnd Ständ/ bey ihren Hochheiten/ Würden/ Rechten/ Gerechtigkeiten/ Macht vnd Gewalt/ ieden nach seinem Stand/ vnd Wesen/ bleiben lassen/ ohn Vnser vnd männigliches Eintrag/ vnd Verhindernuß/ vnd ihnen darzu ihre Regalien/ Oberkeiten/ Freyheiten/ Privilegien/ Pfandschafften vnd Gerechtigkeiten/ auch Gebrauch vnd gute Gewohnheiten/ so sie bißher gehabt haben/ oder in vbung gewesen sind/ zu Wasser vnd zu Land/ in guter beständiger form/ ohne alle Weigerung confirmiren/ vnd bestätigen/ sie auch darbey/ als Römischer König/ handhaben/ schützen vnd schirmen; doch männiglich an seinen Rechten vnschädlichen.

5. Wir lassen auch zu/ daß die gedachten Sechs Churfürsten/ ie zu zeiten nach vermög der Gulden Bullen/ vnd ihrer Gelegenheit/ zu ihrer vnd des heiligen Reichs Nohtdurfft/ auch so sie beschwerlich obliegen haben/ zusammen kommen mögen dasselb zubedencken/ vnd zuberahtschlagen/ das Wir auch nicht verhindern noch irren/ vnd deßhalben kein Vngnad noch Widerwillen gegen ihnen/ samtlich noch sonderlich/ schöpffen noch empfahen/ sondern Vns in dem/ vnd andern/ der Gulden Bullen gemäß/ gnädiglich vnd vnverweißlich halten sollen vnd wollen.

6. Wir sollen vnd wollen auch/ alle vnzimliche Hässige Bündnuß/ Verstrickung vnd zusammenthun/ der Vnterthanen/ deß Adels vnd gemeinen Volcks/ auch die Empörung/ Auffruhr vnd vngebührlich Gewalt gegen den Churfürsten/ Fürsten vnd andern/ fürgenommen/ vnd die hinfüro geschehen möchten/ auffheben/ abschaffen/ vnd mit ihrer der Churfürsten/ Fürsten vnd anderer Ständ Raht vnd Hülff daran seyn/ daß solches/ wie sichs gebührt vnd billig ist/ in künfftigen Zeiten verbotten vnd fürkommen werde.

7. Wir sollen vnd wollen darzu/ für Vns selbst/ als Römischer König/ in des Reichs Händeln/ auch kein Bündnuß oder Einigung/ mit frembder

der Nation / noch sunst im Reich machen / wir haben dann zuvor die Sechs Churfürsten deshalben an gelegenen Mahlstätten zu zimlicher Zeit erfordert / vnd ihren Willen / samtlich oder des mehrern theils aus ihnen / in solchem erlangt.

8. Was auch die Zeit hero einem ieden Churfürsten / Fürsten / Herren / vnd andern / oder Voreltern vnd Vorfahren / Geistlich vnd Weltlichen Stands / dergestalt ohn Recht gewaltiglich genommen / oder abgetrungen / sollen vnd wollen Wir der Billigkeit / wie sich in Recht gebühret / wider zu dem Seinen verhelffen / bey solchem auch / so viel er Recht hat / handhaben / schützen vnb schirmen / ohn alle Verhinderung / auffhalt oder saumnuß.

9. Zu dem / vnd insonderheit / sollen vnd wollen Wir dem heiligen Römischen Reich / vnd desselben Zugehörungen / nicht allein ohn wissen / willen / vnd zulassen gemeldter Churfürsten samtlich / nichts hingeben / verschreiben / verpfänden / versetzen / noch in andere Weg vereussern oder beschweren / sondern Vns auch auffs höchst bearbeiten / vnd allen möglichen Fleiß vnd Ernst fürwenden / das ienige so davon kommen / als verfallen Fürstenthumben / Herrschafften vnd andere / auch confiscirt vnd vnconfiscirte merckliche Güter / die zum theil in anderer frembder Nation Händ vngebührlicher weiß gewachsen / zum fürderlichsten wider darzu bringen / zu*eignen / auch darbey bleiben lassen / doch männiglich an seinen gegebenen Privilegien / Rechten vnd Gerechtigkeiten vnschädlich.

(*al. zi-hen.

10. Vnd ob Wir selbst / oder die Vnsern / ichtes / das dem heiligen Reich zuständig / vnd nicht verlihen / noch mit einigem Rechtmässigen Titel bekommen were oder würde / innen hätten / das sollen vnd wollen Wir bey Vnsern schuldigen vnd gethanen Pflichten / demselben Reich ohne Verzug auff ihre der Churfürsten gesinnen / wider zuhanden wenden / zustellen vnd folgen lassen.

11. Wir sollen vnd wollen Vns darzu / in zeit bemeldter Vnser Regierung / friedlich vnd nachbarlich gegen den anstossenden / vnd Christlichen Gewälten halten / kein Gezänck / Fehde noch Krieg / in oder ausserhalb des Reichs / von desselben wegen anfahen / oder vnternemen / noch einig fremb Kriegsvolck ins Reich führen / ohne Vorwissen / Raht vnd Bewilligung der Reichsständ / zum wenigsten der Sechs Churfürsten: wo wir aber von des Reichs wegen / oder das heilige Reich angegriffen vnd bekrieget würden / als dann mögen wir vns dagegen aller Hülff gebrauchen.

12. Dergleichen sie / die Churfürsten / vnd andere desselbigen Reichs Ständ / mit den Reichstägen / Cantzley-gelt / Nachreysen / Aufflagen oder Stewer vnnohtdürfftlich / vnd ohne redlich vnd dapffer Vrsach / nicht beladen noch beschweren / noch in zugelassenen nohtdürfftigen Fällen die Stewer / Aufflagen / vnd Reichstäg / ohn wissen vnd willen der Sechs Churfürsten / wie obgemeldt

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

meldt / darzu erfordert / nicht ansetzen noch außschreiben / vnd sonderlich keinen Reichstag ausserhalben des Reichs Teutscher Nation Fürnehmen oder Außschreiben.

13. Wir sollen vnd wollen auch Vnsere Königliche / vnd des Reichs Aempter am Hof / vnd sonst im Reich / mit keiner andern Nation / dann gebornen Teutschen / die nicht niederes Stands noch Wesens / sondern namhafftige redliche Leut / von Fürsten / Grafen / Herren / von Adel / vnd sonst dapffers guten Herkommens / hohen Personen besetzen vnd versehen / auch die obbenanten Aempter bey ihren Ehren / Würden / Gefällen / Rechten vnd Gerechtigkeiten bleiben / vnd denselben nichts entziehen oder entziehen lassen / in einigen Weg / sonder Gefährde.

14. Darzu in Schrifften vnd Handlungen des Reichs / kein andere Zungen / noch Sprach gebrauchen lassen / dann die Teutsche / oder Lateinische Zungen: Es were dann an Orten / da gemeiniglich ein andere Sprach in Vbung vnd Gebrauch stünde / als dann mögen Wir / vnd die Vnsern / Vns derselben daselbst auch behelffen.

15. Auch die Churfürsten / Fürsten / Prælaten / Grafen / Herren / vnd den Adel / auch andere Stände vnd Vnterthanen des Reichs / mit rechtlichen / oder gütlichen Tagleistungen / ausserhalb Teutscher Nation / vnd von ihren ordentlichen Richtern nicht tringen / erfordern noch fürbescheiden / sondern sie alle / vnd ieden insonderheit / im Reich / laut der gulden Bullen / auch wie des Reichs Ordnungen / vnd ander Gesetz vermögen / bleiben lassen.

16. Vnd als über vnd wider concordata Principum, auch auffgerichte Verträg zwischen der Kirchen / Päpstlicher Heiligkeit oder dem Stul zu Rom vnd Teutscher Nation / mit * vnsäglichen Gratien / Rescripten / Annaten der Stifft / so täglich mit Manigfältigung / vnd Erhöhung der Officien am Römischen Hof / auch reformation, dispensation, vnd in ander Weg / zu Abbruch der Stifft / Geistlichkeit / vnd andern gegebenen Freyheiten / darzu zu Nachtheil Iuris patronatus, vnd der Lehenherren / stetigs vnd ohne vnterlaß offentlich gehandelt / derhalben auch vnleidlich vnd verbotten Gesellschafften vnd Contract / oder Bündnuß (als Wir bericht) fürgenommen vnd auffgericht werden: Das sollen vnd wollen Wir / mit Ihr / der Churfürsten / Fürsten vnd anderer Ständ Raht / bey vnserm heiligen Vatter / dem Papst / vnd Stul zu Rom / vnsers besten Vermögens abwenden / vnd fürkommen / auch darob vnd daran seyn / daß die vorgemeldten concordata Principum, vnd auffgerichte Verträg / auch Privilegia vnd Freyheiten / gehalten / gehandhabt / denen festiglich gelebt vnd nachkommen werde.

*al vnformlichē.

17. Wir sollen vnd wollen auch die grossen Gesellschafften der Kauffleut / Gewerbsleut / so bißhero mit ihrem Gelt regiert / ihres Willens gehan-

delt / vnd mit Theurung dem Reich / dessen Inwohnern vnd Vnterthanen / mercklichen Schaden / Nachtheil vnd Beschwerung * eingeführt / einführen / vnd noch täglich thun gebähren / mit ihrer der Churfürsten / Fürsten / vnd anderer Ständ Raht / wie dem zu begegnen / hievor auch bedacht vnd vorgenommen / aber nicht vollstreckt worden / gar * abthun.

* al. zugefüget.

* al. bearbeiten.

18. Wir sollen vnd wollen auch insonderheit / dieweil Teutsche Nation / vnd das Heilige Römische Reich / zu Wasser vnd Land zum höchsten vor damit beschweret / nun hinfür keinen Zoll von neuen geben / noch einigen alten erhöhen / ohn besonder Raht / Wissen / Willen vnd Zulassen / der bemeldten Sechs Churfürsten / wie vor vnd offtgemeldt.

19. Vnd demnach etliche Zeit her / die Churfürsten am Rhein / mit viel vnd grossen Zollfreyungen / über ihre Freyheit vnd Herkommen / offtmals durch Fürderungs-Brieff / vnd in andere Wege ersucht vnd beschwert worden / das sollen vnd wollen Wir als vnträglich abstellen / fürkommen / vnd zumal nicht verhengen noch zulassen / fürter mehr zu üben / noch zu geschehen.

20. Vnd insonderheit so sollen vnd wollen Wir auch / ob einiger Churfürst / Fürst / oder ander / seiner Regalien / Freyheit / Privilegien / Recht vnd Gerechtigkeit halber / das bey ihm geschwächt / geschmählert / gemindert / genommen / entzogen / bekümmert oder betrübt worden / mit seinem Gegentheil / vnd Widerwertigen zu gebührlichen Rechten kommen / oder fürzufordern vnterstehen wolt / oder auch anhängig gemacht hätte / dasselbe vnd alle andere ordentliche schwebende Rechtfertigung nicht verhindern / noch verbieten / sondern den freyen starcken Lauff lassen.

21/ Wir sollen vnd wollen auch die Churfürsten / Fürsten / Prælaten / Grafen / Herren / vnd andere Ständ des Reichs / selbst nicht vergewaltigen / solches auch nicht schaffen / noch andern zu thun verhengen / sondern wo Wir oder iemands anders zu ihnen allen / oder einem insonderheit zusprechen hätten / oder einige Forderung fürnemmen / dieselben sampt vnd besonder / Auffruhr / Zwitracht / vnd andern Vnraht im heiligen Reich zu verhüten / auch Fried vnd Einigkeit zu erhalten / zur Verhör vnd gebührlichen Rechten / stellen vnd kommen lassen / vnd mit nichten gestatten / in deren / oder andern Sachen / darinn sie ordentlich Recht leiden mögen / vnd des vrbietig seyn / mit Raub / Name / Brand / Fehden / Krieg / oder ander Gestalt zu beschädigen / anzugreiffen oder zu überfallen.

22. Wir sollen vnd wollen auch fürkommen / vnd keines Wegs gestatten / daß nun hinfüro hochs oder nieders Stands / Churfürsten / Fürsten / oder andere / ohne Vrsach / auch vnverhört / in die Acht oder Oberacht gethan / bracht vnd erkläret werden / sondern in solchem ordentlichen Proceß vnd des Heiligen Römischen Reichs vorauffgerichte Satzungen / in dem gehalten vnd vollzogen werden.

23. Vnd

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

23. Vnd nach dem dasselbig Römisch Reich / fast vnd höchlich in Abnemen vnd Geringerung kommen / so sollen vnd wollen Wir / neben andern / die Reichssteuer der Stätt / vnd andere Gefäll in anderer Personen Händ gewachsen vnd verschrieben / wieder zum Reich ziehen / vnd nicht gestatten / daß solches dem Reich vnd gemeinen Nutzen wider Recht vnd alle Billigkeit entzogen werde: Es were dann / daß solches mit rechtmässiger Bewilligung der * Sechs Churfürsten beschehen were. *al. Reichs

24. Wann auch Lehen dem Reich / vnd Vns / bey Zeiten Vnserer Regierung eröffnet / vnd lediglich heimfallen werden / so etwas merckliches ertragen / als Fürstenthumb / Graffschafften / Herrschafften / Stätt / vnd dergleichen / die sollen vnd wollen Wir ferner niemand verleihen / sondern zu Vnterhaltung des Reichs / Vnser vnd anderer nachkommender König vnd Kaiser / behalten / einziehen vnd incorporiren / biß so lang dasselbe Reich wieder zu Wesen vnd Auffnehmen kommet: doch Vns / von wegen aller Vnser Erbland / vnd sonst männiglich / an seinen Rechten vnd Freyheiten vnschädlich.

25. Wo Wir auch mit Raht vnd Hülff der Churfürsten / Fürsten / vnd anderer Stände ichts gewinnen / überkommen / oder zu Handen bringen / das alles sollen vnd wollen Wir dem Reich zuwenden vnd zueignen / wo Wir aber in solchem ohn der Churfürsten / Fürsten / vnd anderer Ständ Wissen vnd Willen ichts vornehmen / darinnen sollen sie Vns zu helffen vnverbunden seyn / vnd Wir nicht dester minder / das jenige / so Wir in solchem erobert vnd gewunnen hätten / oder würden / vnd dem Reich zustünde / dem Reich wieder zustellen vnd eignen.

26. Wir sollen vnd wollen auch alles das / so durch die zween des Heiligen Reichs Churfürsten vnd Vicarien / in mitler Zeit / so das vacirt / laut der gulden Bullen / vnd nach Vermög des Reichs Ordnungen / gehandelt vnd verliehen / genehme haben / auch confirmiren vnd ratificiren / in der allerbesten vnd beständigsten Form / wie sich dasselbe wol geziemet vnd gebühret.

27. Vnd nach dem im Reich viel Beschwerung vnd Mängel / der Müntz halben gewest / vnd noch seyn / wollen Wir dieselben zum förderlichsten / mit Raht der Churfürsten / Fürsten vnd Ständ des Reichs zu fürkommen / vnd in beständigliche Ordnung vnd Wesen zu stellen / möglichen Fleiß fürwenden.

28. Vnd insonderheit / sollen vnd wollen Wir Vns auch keiner Succession, oder Erbschafft / des offternenten Römischen Reichs anmassen / vnterwinden / noch in solcher Gestalt vnterziehen / oder darnach trachten / auff Vns selbst / Vnser Erben vnd Nachkommen / oder auff iemand anders vnterstehen zu wenden / sondern Wir / dergleichen Vnser Kinder / Erben vnd Nachkommenden / die gemeldten Churfürsten / ihre Nachkommen / vnd Er-

vnd Erben zu iedlicher Zeit bey ihrer freyen Wahl/ wie von Alters her auff Sie kommen/ die Gulden Bull/ Päpstliche Recht/ vnd andere Gesetz oder Freyheiten vermögen/ so es zu Fällen käm/ die Nohtdurfft vnd Gelegenheit erfordern wird/ geruhiglichen bleiben/ vnd gantz vngetrantzt lassen: wo aber dawider von Jemands gesucht/ gethan/ oder die Churfürsten in dem getrungen würden/ das doch keines Wegs seyn soll/ das alles soll nichtig seyn/ vnd dafür gehalten werden.

29. Wir sollen vnd wollen auch/ Vnsern ersten Hof gen Nürnberg/ inmassen wie vor Alters im Reich herkommen/ ansetzen vnd außschreiben.

30. Wir sollen vnd wollen Vns auch/ zum báldesten es möglich vnd füglich/ herauß in das Reich Teutscher Nation persönlich fügen/ die Römische Königliche Cron/ wie Vns als erwehlten Römischen König wol ziemt/ empfahen/ vnd anders/ so sich deßhalben gebührt/ thun/ auch Vnser Königlichen Residentz/ Anwesen vnd Hofhaltung in dem Heiligen Römischen Reich Teutscher Nation/ allen Gliedern/ Ständen vnd Vnterthanen desselben zu Ehren/ Nutzen vnd Gutem/ des mehrer Theils/ so viel möglich/ haben vnd halten; vnd nachfolgend so Wir die Königliche Cron/ wie obsteht/ empfangen haben/ Vns zum besten befleissigen/ die Kaiserliche Cron auch in zimlicher gelegener Zeit zum schiersten erlangen/ vnd Vns in dem allen dermassen erzeigen vnd beweisen/ daß Vnserthalben an aller Möglichkeit/ kein Mangel gespührt vnd vermerckt werden soll.

31. Solches alles/ vnd iedes besonder/ wie obstehet/ haben Wir obgemeldter erwehlter Römischer König den gemeldten Churfürsten geredt/ versprochen/ vnd bey Vnsern Königlichen Ehren/ Würden vnd Worten/ im Namen der Warheit zugesagt/ thun dasselbe auch hiemit vnd in Krafft dieses Brieffs/ inmassen Wir dann des einen leiblichen Eyd zu GOTT vnd den Heiligen geschworen/ dasselbe stet/ fest vnd vnverbrochenlich zuhalten/ dem treulich nachzukommen/ darwider nicht zu seyn/ zu thun/ noch zuschaffen gethan werden/ in einige Weiß/ oder Weg/ die möchten erdacht werden.

32. Wir sollen vnd wollen auch/ in dieser Vnser Zusagung/ der Gulden Bullen/ des Reichs Ordnung/ vnd Gesetzen/ so ietzo gemacht/ oder künftiglich durch Vns/ mit ihrer der Churfürsten/ vnd Fürsten/ auch anderer Ständ des Heiligen Reichs Raht möchten auffgerichtet werden/ zu wider kein Rescript, oder Mandat/ oder ichts anders beschwerlichs/ vnverhörter Sachen außgehen lassen/ oder zu geschehen gestatten/ in einige Weiß oder Weg.

33. Ob aber diesem/ oder andern vorgemeldten Articuln/ vnd Puncten einigs zu wider erlangt/ oder außgehen wird/ das alles soll krafftloß/ tod vnd ab seyn/

ab seyn / inmassen Wir es auch als dann vnd dann als ietzund hiemit cassiren/ töden/ vndabthun / vnd wo Noht der begehrenden Partey derhalben nohtdürfftig Vrkund vnd Breifflichen Schein zu geben/ die Wir ihnen auch zu geben vnd widerfahren zu lassen schuldig seyn sollen / argen List vnd Gefährd hierinnen außgescheiden.

34. Des zu Vrkund/ haben Wir dieser Brieff Sechs / in gleicher Form vnd laut gefertiget / vnd mit vnserm Königlichen anhangenden Insigel bekräfftget / vnd ieden obgemeldten Churfürsten einen überantwortet; Geben am dritten Tag des Monats Julii / nach Christi Geburt / Fünffzehenhundert vnd im Neunzehenden/ Vnser Reiche/des Römischen im Ersten/ vnd der Hispanischen imvierten Jahr.

Ad mandatum Regis proprium

Nicol. Ziegler.

Hanc Capitulationem exhibuit Goldastus part. 2. der Reichssatzungen/ pag. 181.

ANNOTAMENTA AD CAPITULATIONEM CAROLI V.

AD PROOEMIUM.

Wir.

De hac loquendi formula egi *in juris publici lib.4.c.6.n.1.& seqq.*

Carle der Fünfften.

1. *Inter Imperatores quinque fuerunt Caroli.*	6. *Carolus IV.*
2. *De patria Caroli Magni non conveniunt Autores.*	7. *Carolus V. à Pontifice dictus Maximus.*
3. *Carolus Calvus.*	8. *Caroli nomen est à Germanico* Kerl.
4. *Carolus Crassus.*	9. *Carolus in Gallia vocatur certa monetæ species.*
5. *Etiam hi Magni nomen sibi attribuerunt.*	10. *Henrici III. jocus.*
	11. *Est districtus in Gallia, qui dictus Carlingus.*

1. INter Imperatores Romanogermanos quinque omnino reperiuntur Ca-
2. roli. Primus, est Carolus Magnus, (Pipini filius) de cuius patria fere hodie, ut olim de Homeri, certatur. Alii Ingelhemium, (quod altero milliari à Moguntia distat:) alii Caroloburgum, (quod in Boica, tertio lapide ab urbe Monachio, regia Principum, abest.) alii locum non procul Leodio nominant, alii Brabantiam; (*vide Spiegel. in schol. ad lib.8. Ligur. apud Reuber. veter. Scriptor. tom. un. p.396.*) alii, cum Eginhardo, negant natalem terram Caroli certo sciri posse (*Matth. Rader. in Bavaria sancta, tit. de S. Carolo Magno p.78.*)
3. Carolus secundus est, qui cognomento Calvus, mortuo Ludovico ad Impe-
4. rium adscendit. Carolus tertius appellatus fuit Crassus. Et ita quidem u-
5. terque populariter; Ipsimet vero, magni sibi cognomen usurparunt, ut plane errent, qui non satis expensa temporum supputatione, repente ad Carolum, Pipini filium, animam adiiciunt, ubi publicis in tabulis, diplomatisve, Magni cognomen legunt. (*Vadianus apud Goldast. Alamannicar. rer. tom.3,*
6. *pag.73.*) Carolus quartus fuit ille, qui auream bullam condidit. Carolus quintus, cui hæc capitulatio, de qua agere incipimus, præscripta, & cui à
7. Pontifice, Paulo III. anno MDXLVII. nomen Maximi attributum dicitur.
8. (*Iacob. Marchantius in descript. Flandriæ lib.3. pag.324.*) Caroli autem nomen originem à lingua Germanica habet, qua Kerl / quod Carl scribi cœpit, virum

virum significat, (*Goldast. tom.1. Alamann. rer. part.1. pag. 85.*) vel magnanimum, & generosum: (*Iean du Tillet au Recueil des Roys de France, pag. m. 10.*) In Gallia, monetæ certa species Carolus dicitur, quod Caroli Regis nomine 9. cusa: unde Henrici III. jocus, quando cum Henrici IV. (tunc Navarræ tan- 10. tum Regis) copiis suas coniunxerat, & à Carolo Duce Mainio ad prælium vocabatur, (*ce seroit folie de hasarder un double Henry* (est monetæ aureæ species) *contre un Carolus.* Est etiam in Gallia districtus quidam, à Caroli no- 11. mine dictus Carlingus, quo de ita scribit Gotfridus Viterbiensis: (*Chron. parte 17. pag. 507.*) Pars illa Galliæ, in qua est Sequana fluvius, & Ligeris, vocabatur Gaudina. Hanc omnem Carolus Martellus, Francorum belli Dux, subiugat, ac perpetuo decreto constituit, illam provinciam Gaudinam eo nomine non nominari, sed Francigenam appellari. In lingua vero Teutonica jussit eandem provinciam vocari nomine suo Carlingam, & eos homines, nomine suo vocari Carlingos, sicut à Cæsare Cæsarea dicitur:) quod vocabulum omnes Teutonici usque hodie servaverunt. dicunt enim, vado in Carlingam, venio de Carlinga, homo ille Carlingus est, & linguam habet Carlingam. Hæc Viterbiensis de tempore suo.

Von Gottes Gnaden.

1. *De titulo,* Dei gratia; *remissive.*
2. *Idem titulus, nulli magis, quam Regi Galliæ, convenire dicitur.*
3. *Cur Rex Galliæ, in actu coronationis sua, ipsemet gladium altari impositum apprehendat.*
4. *Balsaci dictum.*

Vide quæ scripsi de jure publico *d. lib. 4. c. 6. n. 18. & seqq. & in addition. ad* 1. *eundem locum.* Hunc titulum, *Dei gratia*, præ cæteris optime conve- 2. nire Regi Galliarum, communis Gallorum vox est. Non enim potestatem suam populo acceptam ferre dicitur, (*d. c. 6. n. 21.*) nec Pontifici, (*Estienne Pasquier des recherch. de la France livr. 3. chap. 17. pag. 219.*) aut ulli mortalium, sed immediate unico DEO, (*Bacquet part. 3. chap. 25. pag. 80.*) ubi addit; (*en signe de quoy nos Roys en leur sacre prennent l' espée sur l' autel, pour monstrer qu'ils ne tiennent la souveraineté & puissance Royale que de Dieu*) Hoc ut innuant 3. Reges nostri, in coronationis suæ actu gladium altari impositum, ipsi manu sua apprehendunt. Eodem innixus fundamento Balsac (*en son Prince* 4. *chap. 6. pag. 90.*) scripsit, (*que le Roy de France porte la couronne la plus independente, qui soit au monde*) Regem Galliæ gestare coronam maxime independentem inter cæteras universi orbis.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Erwehlter.

1. *Imperium Romanogermanicum aliquando successorium fuit, postea vero factum electivum.*
2. *Et tale adhuc permansit.*
3. *Moguntini oratio ad Collegas suos.*
4. *An Germani, electionem successioni præferentes, bene sibi prospexerint?*
5. *Galli amant successionem.*
6. *Gallos amasse electionem, tradit Hottomannus.*
7. *Liber Hottomanni*, de Francogallia, *à nonnullis atro notatus carbone.*
8. *Communis est opinio, Francorum Regnum, in prima & secunda Regum familia, fuisse successorium.*
9. *Eligere, apud veteres autores, aliquando significat declarare & recognoscere.*
10. *Successionem in regnum aliquando approbari suffragiis populi vel procerum.*
11. *Populus Galliæ adhuc interrogatur, an N. sibi Regem esse velit.*
12. *Cur hoc fiat?*
13. 14. 15. *Sunt qui Regnum Galliæ non pure hereditarium, sed legitimum esse tradant.*
16. *Quando lege deferri cœperit?*
17. *Quantum intersit inter sucessionem hereditariam & legitimam?*
18. *Galli taxant Germanos; sed male.*
19. *Qua conditione Autor electionem præferat successioni.*

1. IMperium Romanogermanicum aliquando successionis juri subiectum fuit, aliquando electitium factum, quale esse aliquot per secula hucusque perennavit, ut docui: (*de jure publ. lib. 2. cap. 3.*) hunc enim modum Maiores nostri, statui quem elegerant, & libertati suæ, magis convenire arbitrati sunt,
2. quam successionem. Firmarunt deinde hanc opinionem legibus, & posteritati commendaverunt, quæ avitæ libertatis memor, & suæ cultrix, non solum antiquas leges hactenus observavit, sed etiam, ne ab aliis iisdem vis inferretur, cavit, ut in nostræ capitulationis articulo XXVIII. videre licet, cuius
3. tenor etiam in subsequentibus capitulationibus jugiter repetitus fuit. Speciosa, sed aliunde quam è visceribus status nostri, pro electione, quam utimur, petita est ratio, annotata à Sabino in descriptione electionis Caroli V. (*quæ est apud Goldast. part. 1. polit. Imperial. tit. 7. p. 124.*) ubi refert, Moguntinum ad coëlectores suos, inter alia dixisse: Nulla difficilior deliberatio de ulla re humana incidere potest, quam de Imperatore eligendo. Nam cæteri Reges non sustinent hoc ingens onus externa regna propugnandi. Noster Imperator eligitur, ut sit dux publici consilii inter omnes Reges, ut propugnet Italiam, ut tranquillitatem Ecclesiæ præcipue custodiat. Itaque cum tantarum rerum cura Imperatori commissa sit, non, ut in cæteris regnis, nascuntur successores, sed gravissimo consilio constitutum est, ut judicio atque autoritate nostri collegii quæratur successor, qui molem tantarum rerum susti-
4. nere possit. Verum, *an Germani electionem successioni præferentes, optimam elegerint partem*, in dubium vocari à nonnullis, notum est, qua in quæstione suam unicuique sponsam placere, usu venire deprehendo. Quod, uti de privatis,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

privatis quæstionum politicarum arbitris, verissimum; ita quoque de nationibus, quarum una successionem amat, altera electionem, veneratur, certissimum est. Gallicarum rerum historiographus satis notus, Ioh. Serres (*en l'inventaire de l'histoire de France tom.1. pag.318.*) quando de eo tempore, quod Caroli Magni progeniem extinctam secutum fuit, loquitur, hoc testimonium de nationis suæ genio fert; (*les François n'estoient pas en moindre pouvoir que les Allemans, pour faire une Republique elective, mais leur humeur les rapporta à cette Roy auté hereditaire, sans laquelle ils ne pour roient subsister.* Habebant Galli, æque ac Germani, potestatem constituendi Rempublicam electitiam, sed ipsorum ingenium eos reduxit ad hoc regnum hereditarium, sine quo subsistere nequirent. Placuisse tamen etiam aliquando Gallis electionem, mul- 6.
tis testimoniis firmare conatus est Franciscus Hottomannus in *Francogallia*: (*cap. 7. pag. 48. & seqq.*) at vero celebrare suum nomen infamasse insolentis 7.
huius tractatus editione, scribit Morisottus (*in Henrico Magno cap. 11. p. 33.*)
& Francorum Regnum semper ab omni ætate, etiam in prima & secunda 8.
Regum stirpe, successivum ac hereditarium fuisse tradunt magno consensu & numero, cum veteres Autores, tum recentes rerum Francicarum Scriptores, quorum non exiguum catalogum exhibet Goldastus, (*in Seniore lib. 3. cap. 11. n. 1.*) Deceptus fuit Hottomannus, aut decipere voluit alios, veterum 9.
autorum, quos allegat, loquendi formulis, apud quos nonnunquam, *eligere*, significat *declarare, aut recognoscere*: (*Scipion du Pleix tom. 2. de l'histoire universelle de France pag. 33. num. 15.*) nec perpendit, absurdum non esse, Regnum 10.
esse hereditarium, procerum tamen, vel populi suffragiis, successionem hereditariam quandoque approbatam fuisse, (*Cabotius lib. 1. variar. iuris disputat. cap. 13. pag. 47. Arnisæus de republ. lib. 2. cap. 2. sect. 3. n. 54. & seqq.*) Nam in Regnis hereditariis, si mos sit populum assentiri, acclamare successioni Regum, constituere illos, eligere, sublimare in regnum, non propterea Regnum suffragiis obvenit, sed successione, quam approbant suffragia, (*Goldast. d. l. n. 4.*)
Illud sane adhuc in Gallia usitatum novimus, quando Regis coronatio publi- 11.
co & solemni actu perficitur, antequam Rex iuramento Regno obligatur, ut interrogetur populus circumstans ab Episcopis, qui Regem elevatum sede sua ostendunt, (*s'ils l'acceptent pour Roy,*) an hunc pro Rege accipiant?
Quod secundum explicationem Theodori Gothofredi (*au Ceremnial de Fran-* 12.
ce pag. 628) fit, (*non que ceste acceptation se prenne pour election, ayant ce Royaume esté tousiours hereditaire, & successif. au plus prochain masle: mais pour declaration de la submission, obeissance & fidelité, qu'ils luy doivent, comme à leur souverain seigneur, de l'expresse ordonance de Dieu:*) non quod hæc acceptatio pro electione habeatur, nam hoc Regnum semper hereditarium fuit, & successione delatum ad proximiorem masculum; sed quod eâ fiat declaratio submissionis, obedientiæ & fidelitatis, quam Regi debent, tanquam supre-

13. mo Domino ſuo, vi expreſſi mandati divini. Qui ſe rem exactius conſide-
rare putant, Regnum Franciæ, non pure hereditarium, ſed legitimū eſſe tra-
dunt (*Loyſeau livr. 2. des offices, chap. 2. n. 34. La couronne de France n' eſt pas pure-
ment héreditaire, ny par teſtament, ny meſme ab inteſtat, ains eſt deferée par la loy
du Royaume, au premier prince du ſang*) iure ſanguinis, & citra iuſſat q; nomē he-
14. redis. Quam opinionem Bodinus quoq; in libris *de Repub.* aliquoties inculcat,
(*nempe livr. 1. ch. 9. pag. 179. edit. gallic. & livr. 1. ch. 8. circa f. pag. 160.*) ubi ait
(*le Royaume de France n' eſt point deferé par ſucceſſion paternelle, mais bien en ver-
tu de la loy du Royaume,*) Regnum Franciæ non defertur ſucceſſione paterna,
15. verum virtute legis Regni. In eadem opinione conveniunt etiam Caſſan
(*en la recherche des droits du Roy & de la couronne de France livr. 1. chap. 1. pag. 15.*
ac Cobotius: (*d. lib. 1. diſput. cap. 13. pag. 52.*) ſed in tempore non conveniunt,
quando lege ſucceſſionis (unde legitimam ſucceſſionem vocare ſolent) Re-
19. gnum deferri cœperit. Ille à primis Regni incunabilis hoc factum docet:
hic in tertia, quæ adhuc hodie durat, Regum familia cœpiſſe tradit. Quan-
17. tum vero inter ſucceſſionem hereditariam, & legitimam interſit, ſeptem dif-
ferentiis exponit Cabotius (*d. lib. cap. 14. pag. 53. & ſeqq.*) cui, quod effectus
ſucceſſionis legitimæ attinet, iniungi poteſt Bret. *de la ſouverainete du Roy libr.*
18. *4. chap. 9. pag. 621.*) Enim vero, hac doctrina Galli Regno ſuo bene conſultum
dicunt, electionem autem, quæ nobis in Imperio caput quærimus, multa ſe-
cum incongrua advexiſſe nonnulli ex iisdem nobis obiiciunt. (*vide me de iu-
re publico lib. 2. c. 3. n. 13.*) At habent domi etiam ipſi incongrua, quæ illis ſuc-
19. ceſſio peperit. Scilicet ſi utrobique ſalus populi pro ſuprema lege obſervare-
tur, parum intereſſet, an per ſucceſſionis portam intraret, an per ianuam ele-
ctionis admitteretur Rex, vel Imperator. Quanquam, ſi electionis legibus
ſatisfiat, hanc ſucceſſioni ſemper præferendam ducam. Vt maxime enim
ſucceſſio Regi, magis tamen Regno, vel Imperio, electio conducit.

Römiſcher König.

1. *De nomine Regis Romanorum.*
2. *Pierre de L' Ancre impugnat hoc nomen.*
3. *Eius tradita examinantur.*
4. *Titulus Regis Romanorum non vanus eſt & inutilis.*
5. *Electus in Imperatorem veras Regis notas habet.*
6. *Habetque poteſtatem in Romanos.*
7. *Non omnium Regum una & aqualis eſt poteſtas.*
8. *Regis Romanorum dignitas, & ius ſuccedendi.*
9. *Imperio Romanogermanico inutile eſt habere Regem Romanorum.*
10. *Regia poteſtas etiam aliis quam Regibus competere poteſt.*
11. *Reges dicuntur etiam illi, qui ſine poteſtate Regia ſunt.*
12. *Rex quot Duces ſub ſe habere debeat?*
13. *Aliorum de hac opinione cenſura.*
14. *Rex Romanorum multos ſub ſe habet Duces.*

Quis

15. *Quis dicatur Rex, secundum Charles Loyseau.*
16. *Nota Regis, quæ in Rege Romanorum concurrunt.*
17. *Exercet potestatem nomine Imperatoris, & suo proprio.*
18. *In quo differat eius potestas à potestate aliorum Regum.*
19. *Est tamen Rex.*
20. *Galli nomine Regis varie abutuntur.*
21. *P. de L'Ancre flagellat Imperium, scopis dissolutis.*
22. *Eius verba referuntur in lingua Gallica.*
23. *Et exprimuntur latine.*
24. *Petri de L'Ancre paradoxon*, Gallos esse Constantissimos.
25. *Eius rubrum cum nigro non convenit.*
26. *Germani liberiores quam Galli.*
27. *Rex Galliæ potestatem suam non habet à populo.*
28. *Galliæ Rex est Rex asinorum.*
29. *Galli sunt Clitellarii.*
30. *Qui liberiori populo praeest, præfertur illi qui praeest minus liberiori.*
31. *Franciscus I. gloriari solitus, se Reges Galliæ ex ephebis eduxisse.*
32. *Sensus huius enunciati.*
33. *Cuius autorem alii faciunt Ludovicum XI.*
34. *Ludovicus XI. fuit* bon Roy, sed mauvais homme.
35. *Rex Galliæ imponit tributa imperative.*
36. 37. *Galli tributis plus sunt onerati, quam aliæ nationes Christianæ.*
38. *Miserrima rusticorum Galliæ conditio.*
39. *Sal in Gallia obtruditur invitis.*
40. *Ludovicus XI. mandavit, ut omnes aves, quæ caveis inclusæ, ad se mitterentur.*
41. *Magnates Galliæ non possunt ducere uxores, nec elocare filias, nisi cum consensu Regis.*
42. *Quomodo hoc intelligi debeat.*
43. *Exemplum.*
44. *Principibus Galliæ non permittitur. uti titulo*, Dei gratia.
45. *Exceptio.*
46. *Gallicis Principibus non permittitur cudere monetam.*
47. 48. *Magnatum Galliæ conditio hodierna perquam maxime differt ab antiqua.*
49. *Censura de Coquille.*
50. *Duces, & Comites Galliæ moderni non possunt comparari cum Ducibus & Comitibus Imperii nostri.*
51. *Vti nec cum antiquis Ducibus, & Comitibus Galliæ.*
52. 53. *Imperatoris dignitas est inter seculares summa.*
54. *Respondetur obiectioni de L'Ancre.*
55. 56. 57. *Non omnes Gallorum Reges in relauta vixerunt.*
58. *Egerius, & pocodinaro.*
59. *De L'Ancre confudit, quæ erant distinguenda.*
60. *Galli coguntur audire illud Regium*, tel est nostre plaisir.
61. *Iudex Imperatoris illustrior est, quam Iudex Regis Galliæ.*
62. *Rex Galliæ in propria causa non iudicat.*
63. 64. 65. *Succubuit aliquando in iudicio.*
66. *Caroli IX exemplum.*
67. *Error de L'Ancre.*
68. 69. 70. 71. *Eidem contradicitur.*
72. *Fridericus Imperator, cur pro iudice elegerit Parlamentum Lutetianum?*
73. *Laudantur eiusmodi compromissa.*
74. *Sed non imminuunt dignitatem.*
75. *Imperatores aliquoties Regibus Galliæ auxilio & opera præsto fuerunt.*
76. *Laus quæ Carolo M. tribuitur, eidem tribuitur ut Germano, non ut Gallo.*
77. *Galli à Francis distincti, tanquam victi à victoribus.*
78. *Hæc distinctio hodie cessat.*
79. 80. *Reges Galliæ fatentur genus suum esse à Germanis.*
81. *Qui Germanorum primum titulo Regis Romanorum fuerit usus.*

REx Romanorum hic significat illum, qui mortuo Imperatore electus, 1.
non eum, qui viventi adiunctus: utrisq; autem nomen Regis Romano-

2. rum competere, docui (*de iure publ. lib. 2. c. 15. n. 1.*) Aculeo Gallico & nomen & rem ipsam petit Pierre de L' Ancre, (*au tableau de l' inconstance livr. 4. disc. 2. fol. 393. b. Le Roy des Romains, estoile avancoureuse, præsagere & denonciatrice de l' Empire, est un tiltre honorable, mais inutile, & n' a en soy les vrayes marques d' un Roy; veu qu' il n' a un pareil pouvoir sur les Romains, dont il porte le tiltre, que les autres Roys ont accoustumé d' avoir sur leurs subiects.*) Rex Romanorum, ait, sidus prodromum, præsagiens & denuncians Imperium, est titulus honorabilis, sed nullius utilitatis, nec complectitur veras notas Regis; quandoquidem non habet in Romanos, à quorum nomine appellatur, parem potesta-
4. tem, quam cæteri Reges solent habere in suos subditos. Quo minus autem nos feriat ille aculeus, expendendum venit, adversarium aut loqui de Rege Romanorum, qui vacante Imperio electus fuit, aut de eo, qui Imperatori in vivis, & ad gubernacula adhuc existenti, adiunctus datur. Si loquitur de illo, inquirendum præterea, quosnam Romanorum nomine intelligat, an solos urbem Romam incolentes, an etiam illos, qui olim hac civitate donati, & subditi Imperii fuerunt, tunc temporis, quando Imperium in Germanos translatum, aut qui hodie Imperii Romanogermanici membra sunt? Si loquitur de illo, qui antiqua formula dicebatur electus Rex Romanorum in Imperatorem promovendus, iniurius est in Imperatorem, nam ille non est alius, quam hic, quem hodie appellamus electum Imperatorem,
4. ad differentiam coronati. Titulus Regis Romanorum, in hoc Electo Imperatore non est inutilis, quippe præter honoré, quem ei super cæteros apud omnes Christiani orbis incolas conciliat, etiam hoc annexum tenet, quod Italia non habere possit alium Regem quam hunc Cæsarem; ut Imp. Maximilianus II. Pio IV. P. M. qui Cosmum Medicæum Regio titulo ornare vole-
5. bat, indicavit. Habet præterea veras notas Regis electus Imperator. Est enim electus in Regem, coronatus in Regem, dicit se Regem, diciturque
6. Rex ab omnibus, etiam à Pontifice Romano, & urbe ipsa. Habet denique eam potestatem in Romanos, qualem habuerunt illi, qui Imperium Romanum acquisiverunt, & in Germanos transtulerunt, atque eam in illos exercere potest, nisi privilegium, transactio, pactum, & eius generis alia obstent. Quod si autem vi opposita exercitium legitimum turbetur, vel impediatur, illud potestati Regiæ non potest, nec debet, fraudi esse. Atque hoc non solum de urbe Romana, sed etiam de reliqua Italia intelligi debet, ut & cæteris omnibus, qui Romano Imperio de iure subditi esse debent. Qui autem de facto se subtraxerunt, vel ab aliis subtracti fuerunt, non magis potestatem electi Imperatoris labe afficere possunt, quam Regis Galliæ ea Navarreni Regni pars, quam iure ad se pertinere affirmat, licet ab alio detineatur. Potestas denique ipsa electi Imperatoris talis est, qualem eligentes in ipsum conferunt; quæ si tam ampla non est, quam aliorum nonnullorum Regum, præ-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

præcipuè eorum qui in regna ſuccedunt, eſt tamen Regia. Nec enim ex iure gentium, quo Regna condita, (*l. ex hoc iure 5. ff. de I. & I.*) æqualis poteſtas unicuique Regum data, vel danda eſt, & fuit, ſed talis qualem populus liber conferre voluit, vel confert: (de devictis gentibus aliud dicendum, illud tamen fere generaliter, quod apud Livium (*l. 5.*) legimus, quid ſupereſt quam væ victis?) Hinc licet electus Imperator non abſolutam in Imperii Status, & membra, poteſtatem habeat, non minus tamen Rex eſt, quam adſolutiſſimus quisque Regum: & Rex Galliæ non magis Rex eſt, quam minimarum gentium Rex, nec minus tamen etiam quam Turca, vel alius quispiam qui omnimodam poteſtatem in ſuos habet. Porro, ſi adverſarius loquitur de 8.
Rege Romanorum, qui vivente adhuc Imperatore, & Imperio nondum vacante, eligitur, iterum falſum eſt, quando titulum inutilem, nec veras notas Regias, nec poteſtatem Regiam huic adſcribit. Titulum & rem ſi ſpectemus, neutrum utilitate caret, tam reſpectu perſonæ Regis, quam reſpectu Regni, vel Imperii. Regi titulus honorem & dignitatem maximam confert, ac certiſſimum ſignum eſt ſucceſſoris in Imperio, ſi Imperator vel in fata, vel 9.
in requiem, abdicando poteſtatem, ſecedat. (R. A. zu Augſpurg *anno* 1559. *in pr.*) Vtilitas Imperii in eo præter alia cernitur, quod vivente Imperatore, ſed impedito, à Rege ſalus Imperii procuratur, atque moriente Imperatore interregni pericula ceſſant. Veras notas Regis, quod attinet, vellem adverſarius eas expreſſiſſet clarius, nam quod de poteſtate urget, regia illa eſſe poteſt, in 10.
hoc vel illo ſubiecto, citra nomen Regis, (ita Birgerius, Dux Sueciæ fuit titulo poteſtate Rex (*Albertus Cranzius lib. 5. Sueciæ c. 23. Cabotius lib. 1. diſput. c. 7. fol. 20.*) Ita olim Romæ, Regibus eiectis, duo conſules creati ſunt, quibus Regia poteſtas fuit) non minus quam nomen Regis in aliis ſine poteſtate Regia (*Bodin. de Republ. lib. 1. c. 8. pag. 137. Caietan. ad ſummam Thom. 2. 2. quæſt.* 11.
40. *artic.* 1.) Fuerunt nonnulli, qui ſcripſerunt, ad Regis Statum requiri, ut 12.
ſub ſe, & imperio ſuo habeat quatuor Ducatus, *Eſtienne Pasquier livre 2. des recherches de la France chap. 11. fol. 72. editionis Lutetianæ de anno* 1569.) vel ut Pierre le Prouſt (*en ſes commentaires ſur les couſtumes du pays de Loudunois tilt. 6. article. 2. pag.* 131.) ſe obſervaſſe dicit, à veteribus annotatum, (*qu'un Roy, pour avoir ceſte qualite doit avoir au moins deux Ducs:*) Regem ut ea qualitate gaudere poſſit, ad minimum debere habere duos Duces. Licet vero idem le Prouſt, diſpenſationi hic locum dari moneat, & Pasquierius inventum hoc 13.
attribuat hominibus otio potius, quam ſcientia claris; nihilo tamen minus, ſi vera eſſent hæc ſomnia, Rex Romanorum etiam hac nota iure meritoque Rex dicitur; quippe quem non duo vel quatuor, ſed magnus Ducum nume- 14
rus Dominum ſuum clementiſſimum ſalutat & obedientia veneratur. Charles Loyſeau (*au traicté des ſeigneuries chap. 2. n. 76. p. m. 29.*) definiens Regem 15.
proprie & ſpecifice ita dictum, ait, (*nous appellons Roys les Princes, qui ont plu-*

pluesiurs provinces en leur Estat) nos appellamus Reges, eos Principes, qui mul-
16. tas provincias suo statu complectuntur. Atqui Rex Romanorum, Regnum sub se habet, multis totque provinciis clarum, quotquot sub Imperatoris Rom. potestate sunt. Meo sensu, notæ Regis in Rege Romanorum, quamplures concurrunt: eligitur in Regem, nomine Regis salutatur, corona Re-
17. gia, cæterisque ornamentis Regiis, sceptro, pomo &c. ornatur. Et ne de potestate dubitemus, ubi eam exercet, aliquando exercet non solum Imperatoris, sed etiam suo nomine. R. A. zu Speier *anno* 1542. §. vnd damit solches/ *pag.* 262. §. würden sich aber/*pag.* 275. §. vnd zu desto/*pag.* 276. R. A. zu Nürnberg *anno* 1542. *in pr.* §. vnd damit aber/*pag.* 285. § vnd darmit/*pag.* 286. R. A. zu Augspurg *anno* 1555. §. vnd so abermals/*pag.* 405. §. vnd nach dem/*pag* 414. Cammergerichts Ordnung *de anno* 1555. *in pr. p.* 420. *& in fine pag.* 495. R. A. zu Regenspurg/*anno* 1557. §. vnd aber diß/*pag.* 506. *in pr.* R. A. zu Speier *anno* 1557. §. daß
18. wir demnach/ *pag.* 510. *cum similibus*) Solum hoc illum à cæteris Regibus, hac in parte, distinguit, quod potestatem non prius, nec amplius exercere possit, quam velit Imperator (*artic.* 49. *Capit. Ferd. III.*) non tamen propterea Re-
19. gum Catalogo eximi debet, aut potest, cum in liberi populi potestate sit. Regem sibi eligere, absolutæ vel conditionatæ potestatis. Vnde non sequitur Rex Romanorum eam potestatem non habet, quam habent alii Reges: ergo Rex non est: Sed sequitur tantum hoc, Rex Romanorum non habet potestatem talem qualem Reges alii, ergo ea potestate uti non potest, qua illi utuntur: quæ illatio, nec Regi, nec illis, qui eum elegerunt, opprobrio est, sed indicat, eos libertate sua usos, nec archetypum ullum agnoscere, ad cuius for-
20. mam ectypum componere alligati sint. Nulla in orbe est fuitve natio, quæ titulo Regis, etiam ad vilissima, tanta frequentia abutatur, quam Gallica: hanc potuisset, meliori prætextu, corrigere de L'Ancre, quam nos Germanos, qui Regem nominamus eum, qui parum ab Imperatore differt, & potestatis
21. Imperatoriæ voto communi successor est certissimus. Sed Momus hic omnia carpit, quæ Gallica non sunt, potissimum tamen ea, quæ nos nostrumq; concernunt Imperatorem & Imperium; quod satyrica licentia, scopis dissolutis
22 ita flagellat (*d. lib.* 4. *disc.* 2. *fol.* 594. *L' Empereur, qui semble estre pour le temporel la dignité plus revelée de toutes, à maintenant si peu de pouvoir, & est si fort bridé par ses Electeurs, par les Dietes, & par la chambre Imperiale, voire par ses parents propres, que si le Royaume de Boheme n' estoit dans la maison d' Austriche, dans laquelle est aussi maintenant l' Empire, il se troveroit en Allemagne des Ducs aussi puissans que luy. Et comme disent nos modernes, chaque Electeur peut plus en son pays, que l' Empereur en toute l' Allemagne. Car outre plusieurs prerogatives il est loisible aux Electeurs suivant la necessité, & par occasion, de s' assembler à part, & consulter du bien public sans que l' Empereur les en puisse empescher. Voire,* plu-

plusieurs tiennent pour certain, que l'Electeur Palatin peut d'office citer l'Empereur, à comparoir & estre à droict devant luy, comme Electeur. & l'Empereur n'a ce mesme pouvoir sur ledit Electeur, s'il n'est ainsi ordonné es Dietes, & comices de l'Empire. Aussi, les villes Imperiales sont si descousues, & esloignées l'vne de l'autre, qu'à peine pourroient elles s'entresecourir. Et neantmoins encores sont-elles livres, n'en ayant l'Empereur quasi qu'un tiltre en l'air, & enfumée. Toutes fois, les Allemans ont encore voulu tirer devers eux ce tiltre d'Empereur, presque comme derniere despouille de la grandeur des Romains. Les Aigles, dit Tacite, Dieux peculiers des nations, estoient appellés oyseaux Romains, comme guides & denunciateurs de toute leur bonne fortune: C'est pourquoy les Empereurs ont encore voulu retenir ceste marque, mais ils n'en ont gueres retenu autre chose que les armoiries; ils ont la plume, mais non l'oyseau. Ainsi la verité est, que le corps de l'Empire est demeuré en Allemaigne, les tiltres, le droict d'election. les Electeurs, & autres choses semblables; mais la designation principale, qui gist en ce poinct d'estre esleu Roy des Romains, le sacre, le couronnement, depend d'ailleurs, & a encore dependance de Rome, & des saincts Peres. Tant y a, que les uns, & les autres ont de tout temps eu affaire des nous, voire si tresfort, que si parfois les Empereurs ont eu du different avec le Pape, ils ont esté bien aises de venir mendier leur accord en nos Parlemens. Tesmoin l'Empereur Frideric second, lequel, ayant quelque different, pour le nom, & tiltre de l'Empire avec Innocent quatriesme, en l'an 1244. fut bien aise, de le remettre au iugement, & arbitre, de ceste grande compagnie souveraine la cour de Parlament de Paris. Que si on nous veut metre au devant, que les Empereurs Romains nous ont autre fois mis le pied sur la gorge; nous pouvons iustement repartir, que nous leur avons rendu leur change. Car Charlemagne, un de nos Rois de France, leur a osté le siege & le tiltre d'Empereur. Que si les Allemans l'ont depuis retenu, ils ent doivent aussi remercier nos Rois, par le seul moyen desquels ils tiennent encor pour le iourd'huy.) Imperator, cuius dignitas videtur inter temporales omnes apicem tenere, hodie 23.
tam exiguam potestatem habet, & frœno iniecto adeo stricte ab Electoribus, atque à Comitiis, & Camera Imperiali, tenetur, imo à propris suis agnatis, ut nisi Regnum Bohemiæ in Domo Austriaca esset, in qua etiam nunc Imperium est, reperirentur in Germania Duces potentia Imperatori non inferiores. Et ut moderni nostri dicunt, quilibet Electorũ in suis ditionibus plus potest, quam Imperator in tota Germania. Est enim præter multas prærogativas, Electoribus licitum, vel necessitate, vel occasione oblata, conventus particulares agere, ac ibidem de bono publico consultare, adeo libere, ut Imperator hoc prohibere nequeat. Imo vero multi pro certo tenent, Electorem Palatinum, officii iure posse citare Imperatorem, ut compareat, & respondeat coram ipso, tanquam Electore: cum tamen Imperator eandem potestatem in Electorem illum non habet, nisi ita in Comitiis Imperii constituatur.

stituatur. Civitates Imperiales quoque adeo sparsim, & à se invicem tam longe distantes reperiuntur, ut vix mutuo auxilio occasio detur: sunt tamen nihilominus liberæ, & Imperatori quasi aliud haud relictum, quam titulus in aëre, & fumus. Vt maxime autem hæc ita se habeant, Germani tamen voluerunt præterea ad se trahere titulum Imperatoris, tanquam ultimas fere exuvias magnitudinis Romanæ. Aquilæ, ut Tacitus scribit, à nationibus pro peculiaribus divis habitæ, appellabantur aves Romanæ, ceu ductrices, & nunciæ bonæ fortunæ huius gentis. Hac de causa Imperatores hæc signa sibi retinere voluerunt; verum, vix aliud retinuerunt quam insignia, plumam tenent non avem. Ita revera comparatum est, ut corpus Imperii in Germania permanserit, tituli, item ius electionis, Electores, & similia alia; sed designatio principalis, quæ consistit in eo, ut quis eligatur in Regem Romanorum, consecretur, & coronetur, aliunde dependet, & ad huc quidem à Roma & Pontificibus. Vtrique tamen, omni tempore, nostra ope indiguerunt, in tantum, ut si quando inter Imperatores & Pontificem contentiones ortæ, volupe habuerint à nostris parlamentis emendicare litis compositionem. Testis huius rei Imp. Fridericus II. qui cum de nomine & titulo Imperii cum Innocentio IV. anno M CC XLIV contenderet, prona voluntate litem arbitrio terminandam obtulit supremæ Curiæ Parlamenti Lutetiani. Quod si obiiciatur, Imperatores Romanos aliquando nobis victoris iure imperasse, recte respondere possumus, nos illis paria reddidisse. Carolus enim Magnus, unus ex nostris Franciæ Regibus, sedem & titulum Imperatoris illis abstulit. Quem si Germani postea retinuerunt, etiam huius causa gratias agere debent Regibus nostris, quorum sola mediante opera eundem adhuc tenent. Hactenus ille. Verumenim vero, ne iniquitate sua sibi nimium placeat hic Germanomastix, examinanda erit satyra. Cum Zoilus noster Petrus Lancreus secunda vice tractatum suum, (*le Tableau de l'inconstance & instabilité de toutes choses*) *Tabulam seu imaginem inconstantiæ & instabilitatis omnium rerum*, ederet in lucem, eum integro libro auxit, & inter cæteros quartum esse voluit, quo de constantia nationum, & quænam ex illis magis aut minus constans, variis egit discursibus, eo proposito, ut parodoxon illud defenderet, Gallos suos esse magis constantes, quam Germanos, Hispanos, Italos, Anglos, Venetos, Helvetios; tot enim in theatrum producit. In hoc tum occupatur, varia, & multa quæ ad rem non pertinent cumulavit. Patet hoc inter cætera, ex eo contextu, quem modo adduximus. Rubrum enim *discursus secundi*, cuius ille pars est, ita se habet: *Comparaison de la France avec l'Empire, & de l'Allemand avec le François, & lequel est plus inconstant?*) Comparatio Galliæ cum Imperio, & Germani cum Gallo, & uter horum inconstantior? In nigro autem non confert Imperium cum Regno, sed Imperatoris potestatem cum Regia, sine dubio satis sibi conscius, si libertatem conferre vellet, nationem

Germanorum, cuius Imperium eſt, libertate multis paraſanguis anteponendum Gallis, qui ſub regno Regis ſunt, Sed quod directo evitare voluit, per indirectum, & conſequentiam non potuit. Etenim, dum minorem Imperatoris, maiorem vero Regis ſui poteſtatem eſſe, hic & alibi tradit, conſequẽs eſt, maiorem libertatem Germanos ſibi retinuiſſe, minorem vero Gallis relictam. Quod factum eſſe & fieri inde patet, poſtquam Germani poteſtatem 26.
ſuam, certis ſub reſtrictionibus & limitationibus, in Imperatorem conferunt; ubi Gallorum Rex, non à populo poteſtatem ſuam accipit, ſed, ſucceſſionis iure, arbiter & moderator Regni ſui eſſe vult. Hanc ob rationem 27.
contradictum fuit, nomine Galliarum Regis, cauſarum illi patrono, qui in Parlamento Lutetiano dixerat, populum poteſtatem ſuam in Regem transtuliſſe. *(Bodin. de Repub. lib. 6. c. 5. & ego de iure publ. lib. 4. cap. 6. num. 21.)* Ex diſcri 28.
mine quoque huius poteſtatis ortum eſt adagium, Imperatorem eſſe Regem Regum, Galliæ vero Regem eſſe Regem aſinorum, *(Manlius in loc. commun. loco, de magiſtratu, pag. 585. Kirchner. de Repub. diſput. 12. coroll. 8. Paradin de l'hiſtoire de Lyon pag. 656. Barricave en la defenſe de la Monarchie Françoiſe. p. 523.)* Idem etiam pictura expreſſum, quando Gallum cum clitella repræſentarunt. 29.
(Thevet és vies des hommes illuſtres. livr. 4. ch. 5. pag. 206.) Nos, ut adverſarii conatum infringamus, ita colligimus? Qui liberiori populo præeſt, præferri me- 30.
rito debet illi qui minus liberiori præeſt; Is enim exiſtimandus nobilior quo nobilius habet ſubiectum *(Capicius decis. 27. num. 23. in addit Simon. Piſtor conſil. 18. num. 17. vol. 1. Knichen de ſublimi & Regio territorio cap. 1. num 1. & ſeqq. Nolden. de Statu Nobil. cap. 10 n. 21. & alii multi quos ibidem allegat)* Imperator noſter liberiori populo præeſt, quam Rex Galliæ: Ergo. Minoris probatio, partim ex iam dictis inclareſcit, & præterea confirmatur ex ſequentibus. Franciſcus I. ſe Galliæ Reges ex ephebis eduxiſſe, atque à tutorum poteſtate 31.
exemiſſe ſæpe iactabat, *(inquit Belcarius lib 16. commentar. rer. Gallicar. p. 476. num. 12.)* Illi enim antea maiora negotia, & ad rem Galliarum publicam ſpe- 32.
ctantia, non niſi de Principum conſanguineorum, ac duodecim Patriciorum conſilio expedire, nihil à plebe, niſi ex trium ordinum conſenſu, exigere ſolebant: Hic aliam viam ſecutus eſt, quam eius poſteri ingredi potius, quam Regum antiquorum veſtigiis inſiſtere, maluerunt. Quod Belcarius Fran- 33.
ciſco, illud communiter Ludovico XI. ab aliis attribuitur; & ſcribit Coquille *(en l'hiſtoire du pays & Duché de Nivernois p. 243.)* *(le Roy François diſoit, que le Roy Loys XI. avoit mis les Roys de France hors de page, pource qu'il avoit abaiſſe l'authorité des Princes, & aboli le pouvoir des Eſtats, és quels les nouveaux ſubſides devoient eſtre accordés, & n'avoit le Roy droit de les impoſer autrement.)* Franciſcus I. dicebat, Ludovicum XI. Reges Galliæ ſuæ tutelæ feciſſe, ab aliena liberaſſe; quoniam autoritatem Principum depreſſerat, & abolaverat poteſtatem Statuum, quorum conſenſu in publicis comitiis nova tributa

34. edicebantur, nec Regi erat licitum, ea aliter imponere. Vnde proverbium
natum, cuius Coquille (*d.tr.p.244.*) meminit, Regem Ludovicum XI. fuiſſe
(*bon Roy, & mauvais homme*) bonum Regem, ſed pravum hominem; & addit,
autores proverbii per bonum Regem illum velle intelligi, (*qui à tous ſes com-
mandements, quels qu'ils ſoyent, ſe fait obeir,*) qui hoc efficit, ut omnibus ſuis
35. mandatis, qualia qualia fuerint, præſtetur obedientia. Hinc ceſſare in Gal-
lia iamdudum cœpit Cominæi (*lib.5. hiſtor. cap. 18.*) ſententia, nulli Regum
fas eſſe, (*de mettre un denier ſur ſes ſubiets, ſans octroy & conſentement de ceux
qui le doivent payer*) vel teruncium tributi loco ſubditis, ſine ipſorum volun-
tate, imponere: (*vide Bret de la ſouveraineté du Roy libr.3.chap.7.p.396.*) niſi coa-
36. ctam voluntatem pro voluntate intelligamus. Adeo vero iſthæc onera cre-
verunt, ut nulla nominis Chriſtiani natio ſit, quæ tanta ferat, qualia ferunt
Gallicæ provinciæ: (*Autor de Stat. relig. & Reipubl. Gallor part.4.lib.10.*) quorum
numerus tam exceſſivus eſt, ut nomina deficiant, quibus inter ſe diſcerni
poſſint (*Pierre Matthieu en l'hiſtoire de Henry IV. tom.1, livr.2. narrat.3 p.345. &
37. és remarques d'Eſtat p.45.*) De noſtris, in quibus vivimus, annis, teſtis eſt, omni
exceptione maior Bret (*da la ſouveraineté du Roy livr.3.chap.8.pag.415.*) ubi ait;
(*le peuple de France n'a eſté de long temps ſi miſerable, ny ſi charge de ſubſides, que
maintenant;*) Galliæ populus tanta miſeria longo ab hinc tempore non labo-
38. ravit, nec tantis tributis oneratus fuit, atque hodie. Et poſtquam de per-
quam multis, qui à tributis eximuntur, dixiſſet, addit (*tout le faix tombe ſur la
populace des champs, qui ne peut plus reſpirer, ſous la peſanteur de tant de charges,
& d'impoſititions. & pag.417. les payſans de la compagne accables de pauvreté, &
de diſette, ſont de pire condition qne les beſtes, & ne meinent plus qu'une vie pleine
de langueur & d'amertume.*) Totum onus imponitur plebi ruſticæ in agris,
cui omnis facultas reſpirandi præcluditur, ſub pondere tot onerum & tri-
butorum. Ruri degentes agricolæ, obruti paupertate, & inopia, deterio-
ris conditionis ſunt, quam animalia bruta, nec aliam amplius vitam vivunt,
39. quam plenam languore, & amarulentia. Præterea, ſignum imminutæ
libertatis etiam illud eſt, quod in nonnullis Galliæ provinciis (*le ſel ſe diſtri-
buë par impoſt, tellement que l'on contraint d'en acheter par force, bien que l'on
n'en aye point de beſoing, & ſi n'eſt-il pas permis de le vendre, ny de le donner à qui
que ce ſoit, à peine d'une groſſe amande, Bret. d. livr. 3. chap. 7. pag. 406.*)
ſal diſtribuitur autoritate publica, eo modo, ut licet populares illo minime
opus habeant, emere tamen cogantur; nemini autem vendere audeant, vel
40. donare, gravi mulcta in transgreſſores conſtituta. Nec aliud, quam liber-
tatis defectum ſapit, quod Ludovicus XI. Galliæ Rex, anno M.CCCC LXVIII.
proclamare mandavit, (*que tous les oyſeaux qui eſtoient en cages, comme pies,
geays, & choutëtes, luy fuſſent apportés à Amboiſe: ceux qui avoient charge de
cette commiſſion, ſe devoient informer de ce, que chaſque oyſeau ſçavoit dire, & où*)

il avoit

il avoit esté pris & appris. *P. Matthieu de l'histoire de Louys XI. livr. 5. pag. 212. lit. nn.*) ut omnes aves, quæ caveis inclusæ custodiebantur, ut picæ, graculi, monedulæ, Ambasiam ad se mitterentur. Quibus Regii huius præcepti executio commissa erat, habebant in mandatis, ut iquirerent, quid quæque avis sciret dicere, ubi capta, & edocta. Ad maiora autem referri debent, quod 41.
nulli Galliæ magnatum liceat sibi matrimonio sociam thori adsciscere, suo pro arbitrio, nec filias elocare cui velit, sed utroque casu consensu Regis ante omnia opus habeat. Hoc, sive generaliter, ut nonnulli annotarunt, sive de 42.
eo casu, quo cum exteris matrimonium contrahere, aut illis suam progreniem elocare in animo habent, intelligamus (*vide Bret. d. tr. livr. 1. chap. 8. p. 58. Pierre Matthieu en l'histoire de Louys XI. livr. 1. num. 14. pag. 32. André du Chesne livr. 18. de l'histoire d'Angleterre p. 1098. lit. C. le Mercure François tom. 12. pag. 282.*) utroque tamen casu, quicquid utilitatis fingant alii, frænum libertati iniectum est, (quod fieri non debuit. *Vasquius controvers. lib. 1. c. 17. num. 9.*) quale Germaniæ principes nunquam admiserunt. Durissimum sane est 43.
quod legimus, (*tom. 3. histor. Ecclesiast. Bzovianæ, opera Matenesii addito lib. 13. p. 236. num. 3.*) Philippum Pulchrum, Regem Galliarum, postquam intellexisset, Guidonem Dampetræ, Comitem Flandriæ, filiam suam Philippam Eduardo Anglo despondisse, puellam ad se vocasse, venientem carceri mancipasse, viginti eius pedisequas strangulatas proiici in Sequanam, triginta viros claros, eam comitatos, suspendio interimi iussisse. Porro nostri Imperii 44.
principes, phrasi, *Dei Gratia*, libere utuntur. In Gallia vero, si quis principum eo uti velit, scire debet se criminis læsæ maiestatis reum futurum, (*Bret. d. tr. livr. 1. chap. 2. p. 12. Ærodus lib. 7. rer. iudicat. cap. 9.*) nisi primogenitus Re- 45.
gis, hoc est, Delphinus sit, (*Loyseau des ordres chap. 7. num. 40.*) vel Episcopalis ordinis, (*Le Mercure François tom. 2. p. 313. & tom. 10. p. 524. & 528. ubi huius rei exempla leguntur, ex quibus tamen, an totum ordinem hoc iure uti, colligere liceat, adhuc subsisto.*) Monetæ cudendæ facultatem, in auro & argento, Imperii 46.
nostri Principes libere exercent, & quod admiratur Bret, (*d. tr. livr. 2. chap. 10. p. 247.*) nomine ac insigniis suis illustrant: In Gallia monetandi ius nulli reliquum est, à solo enim Rege exercetur. (*Bret. d. tr. livr. 2. chap. 10. per totum*) Quantum mutata Galliæ magnatum conditio ab antiqua sit, sufficiat audire 47.
Coquille; (*en l'histoire du pays & Duché de Nivernois p. 121. ubi ait:*) *entre le droit Royal, qui est d'exercer iustice par droit patrimonial, furent concedés, & accordés, au Ducs, Comtés, & plusieurs autres, grands & amples pouvoirs, comme de faire monnoye, dresser armees, & faire guerres les uns aux autres, pour la defense de leur honneur, & de leurs droits, admortir heritages au proufit des Eglises, & lieux pitoyables, permettre aux non nobles de tenir fiefs nobles, donner graces, & remissions, donner privileges, & faire statuts aux villes, communautés & mestiers; le droit de lever peages, par eau & par terre, sur les marchandises passantes par*

leurs destroits : à la charge toutes fois, de faire garder lesdits destroits à l'honneur du Seigneur superieur, & indemnités des passans : octroy & droit de foires, & marchés, avoir les gardes des Eglises, donner permission de faire forteresses, & clorre villes.) Præter Regale exercendi iustitiam iure patrimoniali, concessa & data fuerunt Ducibus, Comitibus, & multis aliis, magna & egregia iura; nempe cudendi monetam, colligendi exercitum, & bella gerendi inter sese, pro defensione honoris & iuris sui; prædiis & fundis emortuæ manus codicillos dādi, in utilitatem Ecclesiarum, & locorum miserabilium; permittendi ignobilibus facultatem habendi feuda nobilia, remittendi delicta, & concedendi noxarum gratiam; concedendi privilegia, & dandi statuta civitatibus, communitatibus & sodalitiis artificum, ius exigendi vectigalia, in terra atque fluminibus sui territorii, propter merces quæ transveherentur, eo tamen cum onere, ut itinera tuta constituerent, in honorem Domini superioris, & securitatē transeuntium; ius dandi, & habendi nundinas, & mercatus, ius tutelare in Ecclesias, potestatem concedendi licentiam muniendorum locorum, con-
48. struendi fortalitia, & muris circumdandi civitates. Habuerunt hæc olim magnates Galliæ, & usi illis sunt, ad tempera usque Ludovici Sancti: postea vero autoritas & potestas eorum, ut docet idem Coquille (*d. tr. p. 124.*) (*a esté abaißée, diminuée, & plumée peu a peu*) iminuta & deplumata paulatim fuit, magno Regis & Regni malo: quod idem Autor (*d. l.*) ita explicat; (*ceux qui*
49. *ont esté autheurs pour abaißer ainsi les droits des Princes & Seigneurs, ont este mauvais serviteurs du Roy & de la couronne. Car les Princes & grands, auxquels hereditairement tels droicts appartenoient, avoient plus de soing, & de respect de honneur à bien faire, & soulager les subiects, que ne peuvent avoir les officiers mercenaires, qui par argent, ou faveur acheptée, viennent aux estats de iudicature, & autres Royaux, donnans grande suspicion dés leur entrée esdites charges, que le zele de iustice n'est pas originairement en leur cœur, en tant qu'ils y viennent par argent, & quand ils parlent de la conservation des droits du Roy, c'est en effect pour les droicts & proufits de leurs bourses, qui croissent quand plus de causes arrivent à leur attellier. &c. L'experience a faict cognoistre, que la France a flori en prosperité, tant que les Princes, & les grands ont esté en authorité, & a dimminué depuis le temps qu'on a commencé à dire, que les Roys de France estoient hors de page.)* Illi, qui autores fuerunt, ut iura Principum & dynastarum hoc modo imminuerentur, male consuluerunt Regi, atque Regno. Etenim, Principes, & magnates, quibus ea iura erant hereditaria, magis erant soliciti, ut bene & decenter agerent, nec populum & subditos gravarent, quam sunt, aut esse possunt, officiarii mercenarii, qui aut pretio, aut emto favore perveniunt ad officia iudicialia, vel alia à Rege dependentia; ac statim ab eo tempore, quo ad hæc accedunt, suspicandi causam dant, studium iustitiæ in ipsorum corde radices non egisse, postquā pecunia ad ea sibi aditum parant: ac quando loquuntur de conservatione iurium Regis, in effectu anxii sunt de iure, & utilitate crumenæ suæ, quæ eo ma-

gis creſcit & repletur, quo plura negotia ad officinam ſuam trahunt. Experiē-
tia, teſtatum fecit, Galliam proſperitate floruiſſe, quouſque Principes, & ma-
gnates integrę autoritatis fuerunt: è contrario vero proſperitatem eius immi-
nutam fuiſſe, poſtquam cœptum fuit dici, Reges Galliæ in viros tranſiiſſe. Sed 50.
ne diutius his immoremur, placet hunc articulum, de differentia, quæ eſt in-
ter poteſtatem Ducum & Comitum Imperii noſtri, ac Regni Galliæ, finire te-
ſtimonio de Charles Loyſeau (*au traicté des ſeigneuries chap. 5. n. 69. p. 75.*) (*Les*
Duchés & Comtés, que nous avons à præſent en France, ſont du tout differents de ces
anciens Duchés, & Comtés, qui ont eſté reunis à la couronne: differents auſſi de ceux,
qui ſont maintenant en Italie, & en Allemaigne, & qui voudroit argumenter & ti-
rer des conſequences des uns aux autres, ſe tromperoit entierement. Bref, les no-
ſtres d' à preſent n' ont plus autre remarque, ou participa.ion de ſouveraineté, fors
qu' ils ont retenu la couronne au timbre de leurs armoiries.) Ducatus & Comi- 51.
tatus, quos hodie habemus in Gallia, in totum differunt ab illis antiquis Du-
catibus, & Comitatibus, qui cum corona uniti ſunt. Differunt etiam ab illis,
qui nunc in Italia, aut in Germania exiſtunt. Vnde qui ab his ad illos, & vice
verſa, argumentum ducere vellet, toto erraret cœlo, ac ſeipſum deciperet.
Breviter, noſtri moderni Ducatus, & Comitatus, nulla amplius nota alia ſupe-
rioritatis conſpicui ſunt, quam, quod in galea inſigniorum ſuorum, adhuc
pictam exhibent coronam. Cæterum quod de L' Ancre de Imperatore ſcri- 52.
bit, videri iſtam dignitatem inter ſeculares ſummam, ita ſe habet, quod non
tantum talis videatur, ſed ſit etiam revera, (*ut docui de iure publico lib. 2. cap. 7.*
num. 25. & ſeqq.) & recte Bodinus, (*livr. 2. de la Repub. chap. 6. pag. 326.*) (*on ne*
ſçauroit faire à l' Empereur tant d' honneur, que la maieſté du ſainct Empire, du-
quel il eſt chef, merite:) non poteſt ſufficiens honor Imperatori exhiberi, qua-
lem maieſtas ſacri Imperii cuius ille caput eſt, meretur. Nec male de la 53.
Nouë (*au diſcours 22. p. m. 557.*) (*La puiſſance de l' Emqereur n' eſt pas maintenant*
conforme au tiltre, qu' il ports, mais la ſacrée dignité, dont il eſt reveſtu, doit eſtre
en grande reverence à tous les potentats Chreſtiens) poteſtas Imperatoris hodie
titulo conformis non eſt, quem obtinet; ſed ſacra illa dignitas, qua circumda-
tur, in magna reverentia haberi debet ab omnibus magnatibus Chriſtianis.
Non diffitemur Bohemiam Imperatoribus, tanquam ſuis Regibus, hactenus 54.
non fuiſſe nullo compendio, & ornamento; at ſi citra eandem fuiſſet, non
minus tamen poteſtas Imperatoris ſuperaſſet, maximi Ducis in Imperio pote-
ſtatem: illa n. in totum Imperiū extenditur, hæc in partem. Aut ſi inde Impe-
ratorē minus potentem diſcimus, quod tantis latifundiis, quā alius ex Imperii
Statibus, non ſit dotatus; confundimus in Imperatore reſpectus, quibus mo-
do ut Imperator, ſive caput, modo ut Dux vel Comes, ac membrum Im-
perii, & huius vel illius diſtrictus dominus, conſideratur. Hoc largior,
Imperatores hactenus, ubi Reges Bohemiæ, & magnarum ditionum
ſimul Domini fuerunt, in ſplendorem dignitatis ſuæ, etiam alios reditus

quam quos ab Imperio habuerunt; impendisse; si his caruissent, nec ordinarii Imperii proventus suffecissent, quis dubitet ad extraordinarias collationes deveniendum fuisse. Nec vero Galliæ Reges ipsos, sive propria ex culpa, sive aliunde id natum, semper in re lauta fuisse, ab ipsis Gallis accepimus. (*vi-*
55. *de Bodinus de Repub. lib. 6. cap. 2. p. 1042. & seq.*) Caroli VII. fortuna ea erat (*qu'il n'avoit que faire de sçavants cuisiniers, tels qui estoient ceux des Romains; car on le trouvoit, non avec trois ou quatre plats, comme Charlemagne, mais avec un potage d'uns queuë de mouton, & des poulets rostis, pour tout service.*) quæ non habeat opus exquisitis coquis, quales fuerunt apud Romanos: pro tota enim cœna habebat, non tres aut quatuor cibos, ut Carolus Magnus habuisse dicitur, sed iusculum ex cauda vervecis coctum, & pullos gallinaceos assatos.
56. (*Pierre Matthieu livr. 1. de l'histoire de Louys XI. num. 20. pag. 43.*) Henricus III. in Regni comitiis, anno M. D. LXXVI. Blœsiis (*ut verba sonant de Taix, és memoires des effaires du Clergé de France pag. 84. fut vestu fort richement, & toutesfois d'un petit manteau, & non grand ny Royal, mais bien de drap d'or, doublé de toile d'argent, & passamenté de passaments d'or, si richement, que on disoit, que sur ledit manteau, & sur le pourpoint, & chausses des mesme, y en avoit quatre mille aulnes.*) erat splendide vestitus, sed pallio utebatur breviori, non longo & regio, facto ex panno aureo, & intus duplicato panno argenteo, extus ornato aureis segmentis adeo abunde, ut diceretur, pallii hunc ornatum, ut & thoracis, atque caligarum, constare ex quatuor mille ulnis segmentorum aureorum. Domi tamen (*eodem de Taix d. tr. p. 69. teste*) (*estoit en extreme necessité, & n'avoit les plus souvent sa cuisine preste, ny son bois, ny sa chandelle, ny ses autres menues necessités:*) magna laborabat indigentia, & ut plurimum culinam habebat vacuam, atque carebat foco, candelis, aliisque re-
57. bus necessariis. Anno M. D. LXXXVIII. idem Henricus III. (*si Pleixio historico regio fidem non denegamus, in historia Henrici III. p. 260. num. 25.*) fuit (*en une necessité si extreme, que les pourvoyeurs, par faute de payement du passé, refusoient de luy fournir des vivres, & ses musiciens de chanter:*) adeo inops, ut provisores annonæ, propter non soluta pretia rerum, iam in aula consumtarum, negarent subministrare amplius cibaria, & Musici ob defectum salarii, nol-
58. lent ulterius modulari. Vnde abunde patet, non minori iure Regi Franciæ *Egerii* nomen latinum aliquando competiisse, quam *Pocodinarii* Italicum, Imp. Maximiliano attributum fuisse, refert Vicentius Lupanus (*lib. 3 de magistrat. Franc. tit. talea.*)

59. Porro, quæ de L'Ancre de potestate Electorum congessit, quanquam vera sint recto sensu, pessima tamen cohærentia laborant. Potestatem singulorum, cum illa quæ universis est, male commiscet. Vnicuique enim horum maiorem potestatem adscribit in suos, quam Imperatori in totam Germaniam: ubi autem ad probationem deflectit, collegii ius, hoc est, omnium urget

urget. Quale vero illud, vel singulorum vel omnium, sit, ex publicis Imperii nostri legibus est, quæ libertatem membris suis conservatam volunt; ubi contra in Gallia, ad servitutem, aut cæcum obsequium, omnia prona sunt; dum audire coguntur duram illam vocem: (*car tel est nostre plaisir.*) quoniam ita nobis placet. Quomodo Elector Palatinus iudex Imperatoris sit, 60.
exposui (*in tr. de iur. public. lib. 3. cap. 9, num. 23. & seqq.*) Quantum vero hic 61.
iudex illustrior sit, quam Parlamenti Gallici præses, vel alius, qui Regi ius dicit, nemo ignorat. Gallorum Reges nunquam ius sibi dicunt in re propria, 62.
sed totum, quicquid est, iudicibus, quasi inter privatos, committunt; adeo ut Principem & à subditis superari in iure controverso contingat sæpius, (*hoc docet Mornacius ad l. un. C. ne quis in sua causa iudicet.*) De eodem argumento egregia annotavit Louys d' Orleans, (*és ouvertures des Parlemens chap. 4. p. 52. & seqq.*) & testibus, Bodino (*livr. 1. de la Republique chap. 8. circa fin.*) ac Bouchel, (*au thresor du droit François tom. 3. p. 410.*) (*Charles VII. par l' arrest du* 63.
Parlement l' an. M CCCC XLVI. *fut condamné de souffrir, qu' on coupast les bois qu'il avoit prés la ville de Paris, pour l' usage du public en general, & de chacun en particulier: & qui plus est, le prix luy fut taxé par l'arrest, ce qu'on ne feroit pas à un particulier*) Carolus VII. sententia in Parlamento lata A. M. CCCC. XLVI. fuit coactus permittere, ut sylva, quam prope Lutetiam habebat, cæderetur propter usum publicum, vel uniuscuiusque privati. Et quod plus est, pretium sententia 64.
illa denominatum, in quo Rex deterioris conditionis fuit, quam privati esse solent. Eiusdem farinæ quoque est, quod adversarius noster de L' Ancre 65.
(*liv. 2. des princes disc. 1. num. 8. p. 415.*) refert: *Le Roy, par un arrest de la cour du Parlement de Paris de l' an* M. CC. LXVI. *fut condamné payer à son Curé la disme des fruicts de son iardin. Et par un autre, de l' an* M. CCCC. XIX. *le Roy fut debouté, des lettres de restitution, qu'il avoit impetrées, pour couvrir certains defauts, qu' on avoit obtenus contre luy.*) Rex sententia Parlamenti Lutetiani, anno M. CC. LXVI. fuit condemnatus, solvere decimas fructuum horti sui parocho suo: Et alia sententia, lata an. M. CCCC. XIX. literæ restitutionis, quas Rex 66.
impetraverat, ut eremodicium evitaret, insuperhabitæ, atq; reiectæ fuerunt. Deniq; Autor *des Verités Françoises* (*part. 3. p. 692.*) nos docet, Carolum IX. aliquando comparuisse coram duobus Notariis (*du Chastelet, tout ainsi que le moindre de ses suiets*) comitii Lutetiani, eodem modo, quo solent etiam minimi subditi Regis. Illud à veritate alienum est, Imperatorem non posse iudi- 67.
cis partes in Electorem Palatinum exercere, nisi in comitiis id statuatur fieri. Qui iuris publici Imperii nostri gnari sunt, norunt, in quibus causis Imperatoris iurisdictio in Electores, aliosque Imperii Status, fit, quam ab initio regi- 68.
minis sui nanciscitur; ea si forte in comitiis prorogetur, vel extendatur, utrobique liberi consensus argumentum est. Civitates Imperiales sparsim licet per Imperium sitæ sint, ut vires suas difficulter mutuum in auxilium possunt

contra-

contrahere, liberas tamen esse, verum est; sed falsum, & inconsequens, Im-
69. peratoris proinde titulum in aëre, vel fumo, subsistere. Liberæ illæ sunt à iu-
go, non vero ab obedientia; ac titulus Imperatoris, iuxtaque eius potestas in
& apud easdem realis est, quousque Imperator realem Imperii curam gerit.
70. Titulus Imperatoris Germanis merito competit, quoniam ad eos Imperium
urbis transiit, Aquila quoque citra notam ab illis usurpatur, qui eam boni
augurii avem sibi desponderunt, licet non tam magna dote, ut olim, prædi-
71. tam. Hodierni Imperii, & corpus & anima, Germanorum est; coronatio
Romana in additamentum ornatus accedere potest, ad esse rei nihilum facit.
Pontifices & Imperatores aliquando simul, aliquando separatim arbitros
differentiam elegisse Parlamenta Galliæ, non infitemur, ab iisdem vero e-
mendicasse litium compositionem, hyperbolicum est. Fridericum Impera-
72. torem sese olim iudicio Parlamenti Lutetiani permisisse, reiecto in iudicem
Romano Pontifice, scribit Mornacius (*ad l. 1. ff. de senator. allegans Fabrum
ad C. de summa Trinitat. & fide Cathol. & Molin. in pr. styli curiæ parlam. & in
præfat. ad consuetud. Paris. n. 26.*) Charondas quoque (*livr. 4. des responses du
droit François resp. 16. p. 91.*) idem adducens exemplum, addit; *Nous lisons de
l'Empereur Federic, qui se seroit soubmis au iugement du Roy de France, & de son
Parlement, de plusieurs differents qu'il avoit avec le Pape Innocent quatriesme.*
Neuter horum de mendicatione quicquam exprimit, in arbitraria submissio-
ne conveniunt. Huius autem causa fuit, fama, quæ de integritate Parlamenti,
in sententiis ferendis, melioris orbis partem impleverat, cuius ductum, non
solum Fridericus Imperator, sed etiam plures alii secuti sunt, (*ut idem Charon-
das lib. 2. antiquitatum Franciæ, pluribus testatum facit.*) Commendatur ille
73. modus, rem ad arbitrium, vel compromissum deducendi, inter illos, qui com-
munem iudicem nullum habent, & variis exemplis illustratur ab Hugone
74. Grotio (*de iur. belli & pacis lib. 2. cap. 23. num. 2. & in annot. ad verbum compro-
missum.*) Quando autem hoc agitur, dignitas utriusque suo in gradu im-
mota persistit, nec dum minori arbitrium defertur, dignitas compromitten-
tium deliquium patitur; ut inde non habeat de L'Ancre, quod Regem suum
75. Imperatori præferat, Amico officium Rex exhibuit, gratitudinem pro præ-
mio tulit. Nec vero hoc exemplo evincit adversarius, semper Imperatores
Regum Galliæ opera indiguisse. Eget omnis amicus amico, sed non sem-
per; vicissitudinaria hæc est indigentia, accipit officium, qui modo dedit.
Arnolphus Imperator, Carolo Simplici, Regi Galliæ, suppetias tulit contra
Nortmannos. (*Leheman. Chron. Spirens. lib. 3. c. 48. pag. 262.*) Ludovicus,
RexGalliæ petiit ab Imp. Othone Magno auxilia, contra rebelles subditos:
Otho duxit exercitum in Galliam, sedavit tumultus, & compescuit rebelles.
(*H. Mutius lib. 13. Chron. German. apud Pistorium tom. 2 German scriptor. p. 100.*)
Galliam dissidentem vehementer, Fridericus (Barbarossa) composuit (*Mu-*
tius

tius Chron.German lib.18.p.143.) Carolus IV. electus Imperator Philippo Re-
gi Galliæ ſuppetias & auxilium ipſe præſens tulit contra Regem Angliæ.
(Mutius d.Chron. Germ. lib.24 p.242.) Idem Carolus, una cum filio Wences-
lao, iter fecit Galliam, anno MCCCLXXVIII *(pour faire le paix entre les Roys
de France, & d' Angleterre. Tillet en la Chronique abregée des Roys de France fol,
68.b.edition. Lutetianæ de anno 1586.)* pacis inter Gallum & Anglum conſti-
tuendæ cauſa. Sigismundus quoque *(en perſonne ſe pena fort, de pacifier les
dicts Roys) (Tillet au recueil des traictes d' entre les Roys de France & d' Angleter-
re, fol. 111. b.)* ut eosdem Reges amicos redderet, præſens multum laboris
ſumſit. Eius generis alia, hiſtoriarum ſuppeditat lectio; unde proverbio hic
locus erit, manus manum lavat. Porro quod Carolo Magno attribuitur, 76.
non Gallis in laudem, ſed Germanis potiſſimum cedit, qui Francorum ſub
nomine Galliam ſuperarunt, & ſuo ex ſanguine Reges dederunt victis. Fa-
ctum hinc, ut Carolus Germano ſanguine prognatus, Germanorumque
Rex, Imperium non in Gallos, ſed in Germanos transtulerit. Gratias, quas
propterea illi dicimus, Germano perſolvimus, non Gallo. Accurata ali- 77.
quandiu, poſt devictos Gallos à Germanis, qui Francos ſe nominabant, in-
ter utramque gentem diſtinctio fuit, & diſcrimen magnum, quale fere eſſe
ſolet inter victorem, & victum, inter nobilem & plebeium *(Coquille ſur les* 78.
couſtumes des Nivernois tiltr. des fiefs in pr. p.92.) deſiit autem poſtea deſerva-
ri diſtinctio *(Loyſeau des Seigneuries chap.8. n.16.)* ut hodie ſi non impoſſibile,
ſaltem perdifficile ſit probare, à quo ſtipite, Gallone, an Germano, Titius
originem habeat. Reges tamen adhuc conſtanter affirmant, genus ſuum 79.
à Germanis eſſe. Ita Franciſcus I. in literis ad Electores ac Principes, Schmal-
caldiani fœderis ſocios, Farræ anno MDXXXVII. X. Cal. Iun. perſcriptis *(teſte
Goldaſto in replicat. pro Imperio cap. 9. pag.86.)* Scire vos opinor, ait, viri am-
pliſſimi, gentem quidem Germanicam (ex qua velut ſtirpe genus meum
duci non ſolum libenter profiteor, ſed magno etiam in honore pono) tan-
ta neceſſitudine ſemper cum Francica coniunctam fuiſſe, ut maiores noſtri
utramque fere pro una eademq; gente habendam cenſuerint. Geminum 80.
huic eſt, quod legati Henrici II. Galliarum Regis, anno MDLIX. in Comitiis
Auguſtanis (ut ex actis patet) coram Cæſare & Statibus Imperii peroran-
tes, dixerunt; Reges noſtros à Germanis originem traxiſſe, non tantum non
erubeſcimus, verum etiam propemodum gloriamur. Eosdem Imperii ve-
ſtri, & ordinum autores facile cognoſcitis; ita quibus ortum dediſtis, maxi-
mæ dignitatis ornamenta accepta refertis. Et hæc ſunt quæ hac vice Lan-
creo reponere operæ pretium duxi; ſed à diverticulo ad ordinarium trami-
tem redeundo, ſi quis ex me quærat, *quinam ex Germanis primum nomine Re-
gis Romanorum uſus fuerit?* eum remittam ad Goldaſtum, qui *(in replicat. pro
Imperio c.36. p.368.* Primus omnium, quod ſciam, inquit, Conradus ſeſe Ro- 81.

 mano-

manorum Regem, ante Romanorum inaugurationem scripsit, cum priores cuncti antecessores eius, simpliciter tantum Reges secundum quandam excellentiam dicerentur. In privilegiis Archiepiscopi Hammaburgensis (*fol. 277.*) legitur: Chunradus, divina favente clementia Romanorum Rex secundus; & in calce: anno Dominicæ incarnationis MCXLV. indict. VIII regnante Chunrado Romano Rege secundo. Is igitur hoc nomine contentus, quia vestigiis antecessorum suorum territus, exemplum metuebat, Romana pro coronatione consequenda proficisci neglexit. Qua autem autoritate factum, ut id nominis sibi assumserit, nusquam à me lectum est, nisi quia videtur, in Senatu Imperii, sive procerum comitiis, decretum fuisse, ut Imperatorio nomini æquivaleret; hoc est, ut electus à principibus, Rex Romanorum vocaretur, & plenitudinem potestatis Imperialis, in Germania, Gallia, Italia, & ipsa urbe Romana haberet, etiamsi necessitate publica urgente, Romam accedere non quiret.

Ertzhertzog zu Oesterreich.

1. Archiducis titulus antepositus Regio.
2. Cur hoc factum?
3. De titulis domus Austriacæ; remissive.
4. Domus Austriaca incrementum potius à matrimoniis habuit, quam ab armis.
5. Antiquitus Imperatores utebantur titulis gentium à se devictarum.
6. 7. 8. Iustinianus ea in re excessivus.
9. Hi tituli recesserunt ab aula, & adulatorie Carolo V. iterum tribui cœperunt.
10. 11. 12. Variatum in titulis à Romano-germanis Imperatoribus.

1. HÆc dispositio titulorum, cum cummuni & ordinaria, qua Carolus usus fuit, non convenit. Archiducalem enim Regio præponit; quod etiam factum deprehendimus in literis, quibus Electores Carolo electionem inti-
2. marunt (*extant apud Goldast.*) in Reichshandlungen *pag. 97.*) Vtrumq; inde esse arbitror, quod Electores voluerint innuere, se Carolum, ut Archiducali ex familia Germaniæ ortum (Gebornen Ertzhertzogen/ ut dictæ literæ Electo-
3. rum sonant) in Regem Romanum elegisse. De plerisq; autem huius familiæ titul s videri possunt, quæ scripsimus de jure publ. (*lib. 5. c. 2. n. 11. & seqq. & in additionibus ad d. c. n. 21.* Quibus solum nunc addimus, quod Charron (*en*
4. *l'histoi e universelle p. 1006.*) scribit: (*les princes de la famille d'Austriche, sont parvenus à une puissante grandeur, non tant par les armes, que par mariages; dont certain Allemand a pris occasion de dire, que leur puissance avoit esté par eux acquise, avec la lance de chair.* Principes domus Austriacæ, ad magnam potentiam opesque pervenerunt, non tam armis, quam matrimoniis; unde quidam ex Germanis occasionem nactus est dicere, Austriacos ad culmen potentiæ pervenisse ope lanceæ carnalis. Quodsi verum amamus dicere, modus acquirendi regna & provincias per matrimonium, tanto innocentior est & humanior illis acquirendi modis, qui fiunt per lanceam ferro armatam,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

tam, quanto basia suaviora sunt verberibus, amor violentia, & liberorum procreatio præstantior hominum strage.

Nunc, antequam ad alia calamum applicemus, hac occasione, de ti- 5.
tulis, & eorum usu antiquo ac novo, Imperatores vel Reges Romanos quantum attinet, annotari meretur: Antiquitus moris fuisse, ut Imperatores devictarum à se nationum, gentium, ac provinciarum nomina, in titulos honoris sui referrent. Inter exempla notissimum est Imperatoris Iustiniani,
qui in libris juris sui, & variis inscriptionibus, eundem observavit morem, 6.
sed non sine magno excessu. Cuius causa, Theodebertus, Rex orientalis Franciæ, eidem bellum inferre paravit, totius Germaniæ ac Pannoniæ populos ad id invitans, missis ad singulos legatis, quorum oratio fuit, non ferendum, Iustinianum eorum nominibus, tanquam devictarum à se gentium, gloriari: (*Papirius Massonius annal. lib.* 1. *pag.* 37.) Petr. Gregorius Tho-
losanus (*lib.* 6. *de Repub. c.* 11. *n.* 14.) putat, hunc titulorum numerum, Iusti- 7.
niani libris juris civilis, ex adulatione Triboniani, viri astutissimi, & aliorum, adscriptum esse: ac notat Gothofredus (*ad l.* 2. §. 2. *C. de offic. præf. prætor. Afric. lit. l.*) Iustiniannm hac in re contraria scripsisse. Quando vero 8.
mos ille antiquus ab aula recesserit, nondum observavi; at tempore Caro- 9.
li V. Imperatoris nostri, adulationis studium hac in re iterum emicuisse, inde patet, quod Gallicus, Germanicus, Saxonicus, Asiaticus, Africanus, Indicus, &c. à multis appellatus fuisse scribitur, (*Guilielmus Zenocarus à Scavvenberg de Republica, vita, moribus &c. quinti Caroli lib.* 2. *p.* 20.) Translato Imperio in Germanos, non unam & constantem semper titulorum formam fuisse, ab Hermanno Conringio (*libro de Germanorum Romano Imperio cap.* 12. *p.* 106.) observatum legimus. Tempus fuisse monet ille, quo Re- 10.
ges statim à coronatione Romana Imperatores Romani audierint, reliquorum Regnorum nulla facta mentione: quasi ille titulus absorpserit alios minores; forte quod aut simplicitas, aut procul fastu magnanimitas, illa tempestate non ferret cumulum titulorum: nomen autem Cæsareum ea ætate adeo haberetur magnificum, ut adiicere quidquam videretur indecens. Constare, eos nec adiecisse titulos Ducatuum, & Comitatuum, 11.
quos tamen una cum Regia, & Imperatoria dignitate possederint. Pri- 12.
mum Fridericum II. videri, præter Cæsareum nomen, Siciliæ & Hierosolymæ titulum usurpasse, Suevici tamen Ducatus titulo non adiecto. Eum imitatum, centum & quingenta fere annis post, Carolum IV. & Romanorum Imperatorem semper Augustum, & Bohemiæ Regem voluisse dici. Eius filium Sigismundum, & Imperatorem, & Hungariæ & Bohemiæ Regem audivisse. Fridericum III. non multo post adiecisse plurima, propter Ducatus, Comitatus, & alias provincias sibi subditas, Germanici licet Imperii feuda essent. hunc morem ab eo usque tempore invaluisse. Primum

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Maximilianum, Regem etiam Germaniæ voluiſſe dici. Hactenus Contingius: cui quod de Friderico II. monuit, obiici poſſe videtur, jam ante Fridericum, Henricum VI. ſe Romanorum Imperatorem & Regem Siciliæ ſcripſiſſe, ut apud Goldaſtum (*inter ſtatuta & reſcripta Imper. pag.71.*) videre eſt.

Bekennen offentlich/ vnd thun kund allermänniglich.

ARrigite hic aures, quotquot eſtis, qui juris publici cognitionem aulæ reſervatis, & in archivis Principum, quaſi in vinculis, habuiſtis illa, quæ Imperator omnibus nota eſſe voluit, notaque eſſe debent, quoniam publicam ſalutem attinent.

Aus Schickung des Allmächtigen.

QVi cæcam fortunam omnium humanarum actionum gubernatricem conſtituunt, minus Chriſtiane ſentiunt: Et ſi illud eſſet, fruſtra de Spiritu ſancto, ante electionem Romanorum Regis invocando, lex lata; fruſtra adiutorii divini, in juramento Electorum, mentio facta fuiſſet. (*A. B. cap.2.§.1.& 2.*)

In kurtz vergangenen Tagen.

MAximilianus Imp. moritur die XII. Ian. anno M D XIX. Electores conveniunt Francofurti, eligendi Regis Roman. cauſa, eodem anno, menſe Iunio; jurant. XVII. die. Ab iisdem eligitur Carolus die XXVIII. eiusdem menſis. Poſtridie rurſus conveniunt, & deliberatur de Capitulatione, quæ Carolo præſcribenda. Diſceptatur hac de re per aliquot dies; ubi demum conventum, perſcriptæ leges Moguntiam, ad Caroli legatos mittuntur. Hi Capitulationem nomine & mandato Caroli die III. Iulii eiusdem anni acceptant; Carolus autem eorundem acceptationem ratam habet anno M D XX. ante Aquisgranenſem coronationem. Formula ratihabitionis, ut à Goldaſto (*part.2.* der Reichsſatzungen *pag.186.*) exhibetur, hæc eſt:

WIr Carl ꝛc. Bekennen vnd thun kund offentlich mit dieſem Brieff/ als in dem nächſtverſchienen fünffzehenhunderten vnd neunzehenden Jahr/ nach vnſer Wahl zum Römiſchen König/ die Hochwürdigſten/ Ehrwürdigen/ Hochgebornen/ Fürſten/ Mattheus der H. Röm. Kirchen/ tituli S. Angeli, Diacon Cardinalis, vnd Ertzbiſchoff zu Saltzburg; Friderich Pfaltzgraf bey Rhein/ Hertzog in Baiern; Caſimir Marggraf zu Brandenburg ꝛc. Eberhard Biſchoff zu Lüttich/ Hertzog zu Bullion/ vnd Graf zu Loß; Bernhard Biſchoff zu Trient; Henrich Graf zu Naſſau; vnſere lieben Freund/ Oheimen vnd Andächtigen; Auch die Wolgebornen/ vnd Edlen/ vnſer Rähte vnd lieben getreuen/ Maximilian von Bergen/ Herr zu Sibenbergen/ Cyprian von Serentein/ vnſer Tyroliſcher Cantzler/ Paulus

von Arensdorff/ Jacob Villinger/ Niclaus Ziegler/ vnd Johannes Renner/ nach Vermögen Vnsers/ ihnen derohalben vnter vnserm Insigel zugestellten völligen Gewalts/ als Vnser Commissarien vnd Gewalthaber/ sich mit den Hochwürdigsten vnd Würdigen/auch Hochgebornen Fürsten/ Herrn Albrechten der heiligen Römischen Kirchen/ Tituls S. Chrysogoni/ Priester Cardinal/ zu Maintz vnd Magdeburg Ertzbischoffen/ Administratorn des Stiffts Halberstatt; Reicharten zu Trier/vnd Herman zu Cöln/Ertzbischoffen/ des heiligen Römischen Reichs durch Germanien/Italien vnd Gallien/vnd das Königreich Arelat/ Ertzcantzler; Ludwigen Pfaltzgrafen beym Rhein/ vnd Hertzog in Baiern; Friderichen Hertzogen zu Sachsen/ Landgrafen in Thüringen vnd Marggrafen zu Meissen; vnd Joachim Marggrafen zu Brandenburg/ zu Stetin/ Pommern/ der Cassuben vnd Wenden Hertzogen/ Burggrafen zu Nürnberg/ vnd Fürsten zu Rügen/ des heiligen Reichs Ertztruchses/ Ertzmarschalck vnd Ertzcämmerer/ vnsern lieben Freunden/ Neven/ Oheimen vnd Churfürsten/ GOTT dem Allmächtigen zu Lob/ dem heiligen Reich zu Ehren/ vnd vmb gemeines Nutzens willen/ etlicher Articul Geding- vnd Pactsweis/ in vnserm Namen/ vnd an vnser statt vereinigt/ bewilligt/ vertragen/ angenommen vnd zu halten/ zugesagt haben/ wie die alle in ein offen Form gestellt/ vnd ihnen vnter Vnserm Namen vnd angehengtem Insigel übergeben seyn/ also lautendt:

Wir Carl der Fünffte/ von Gottes Gnaden erwehlter Römischer König/ Ertzhertzog zu Oesterreich/ ꝛc. der datum steht am dritten Tag des Monats Iulii, nach Christi Geburt/ fünffzehenhundert vnd im neunzehenden/ Vnser Reich/ des Römischen im ersten/ vnd der Hispanischen im vierten Jahren. Vnd aber gedachte Vnser Commissarien vnd Gewalthaber/ dabeneben berührten Vnsern Freunden/ Neven/ Oheimen/ vnd Churfürsten/ Zusage gethan/ daß Wir dieselbigen Articul/ so Wir heraus in das heilig Römische Reich kommen/ persönlich erneuen/ vnd mit Vnserm Eyd bestätten vnd bekräfftigen sollen/ ꝛc. Daß Wir demselbigen nach ietzo in Vnser Ankunfft in Teutsche Nation, vor empfangener Königlichen Crönung/ alle vnd iede Punct vnd Articul/ davon obgemeldt/ wie die durch dieselben Vnser verordnete Commissarien/ vnd Gewalthaber/ mit berührten Vnsern Freunden/ Neven/ vnd Oheimen/ den Churfürsten/ betheydingt/ bewilligt vnd angenommen/ auch in Vnserm Namen vnd Sigel außgangen/ vnd ihnen übergeben seynd/ aus freyem gnädigen Willen ietzo von neuem bewilligt/ angenommen/ vnd zu halten/ darzu auch sonst alles das zu thun/ das Vns als Römischen König gebühret/ zu GOTT vnd den Heiligen geschworen haben/ vnd thun das hiemit wissentlich/ in Krafft diß Brieffs/ alle arge List vnd Gefährde hierinn gäntzlich außgescheiden. Des zu Vrkund haben Wir Vnser Insigel an diesen Brieff thun hencken/ der geben ist ꝛc.

Durch die Wahl.

1. *Carolus V. notum facit Francisco Galliæ Regi, se ambire Imperium.*
2. *Francisci responsum.*
3. *Relatio de Coquille.*
4. *Autoris opinio.*
5. *Franciscus amator sexus fœminei.*
6. *Cur Carolus ambierit Imperium?*
7. 8. *Cur Franciscus?*
9. *Quibus mediis?*
10. *Promissa Caroli.*
11. 12. *An Carolus aliquid dederit Electoribus.*
13. *Oratio Chivrii ad Fridericum Comitem Palatinum.*
14. *Responsio Friderici.*
15. *Coloniensis exigit pecuniam promissã.*
16. 17. *Saxo oblatam pecuniam respuit, testibus Sleidano & Erasmo.*
18. *Peracta electione quid commodi senserit?*
19. *Quidque ipsius ministri?*
20. *Nomine xeniorum.*
21. *Electores licite accipiunt xenia.*
22. *Ante Carolum IV. pro xeniis, Electoribus solvendæ erant 4500. libræ argenti.*
23. *Quod aurea bulla non fuit immutatum.*
24. *Quas donationes aurea bulla prohibeat.*
25. *Imperialis dignitas non est venalis.*
26. *Georgii Regis Bohemiæ conatus.*
27. *Quos Electores sibi favere opinatus fuerit Franciscus?*
28. *Quatenus Trevirensis partes Francisci tenuerit.*
29. *Quid factum sit à Brandeburgensi.*
30. *Mors Gouffierii, Francisci spem conturbavit.*
31. *Carolus fortunam habuit propitiam.*
32. *Rationes cur Carolus in Imperatorem electus; remissive.*
33. *Theveti opinio.*
34. *Opinio Bodini.*
35. *Electorum placitum.*
36. *Nullum ex Regibus Franciæ, familiæ Capetiorum, præter unum Franciscum ambiisse Imperium, docet Pleixius.*
37. *Sed refutatur exemplo Philippi.*
38. *Cur Henricus IV. noluerit adspirare ad Imperium.*
39. *Theveti opinio.*
40. *Pleixius ridetur.*
41. *Franciscus Carolo fit infensus.*
42. *Sed Carolus est innocens.*
43. *Francisci dictum.*
44. *Tota Francia Carolo contraria.*
45. 46. 47. 48. 49. 51. *Pericula quæ Carolus in Francia subiit.*
50. *Quo stratagemate Carolus evaserit periculum.*
52. *Bella inter Carolum & Franciscum.*
53. *Franciscus capitur ad Ticinum.*
54. *Domum redux recusat implere promissa.*
55. 56. *Caroli querela.*
57. *Responsio Caroli ad literas legati Regis Franciæ.*
58. *Francisci literæ, quibus Carolum provocat ad duellum.*
59. *Caroli responsio, & acceptatio duelli.*
60. *Carolus promtus est in admittendo audiendove Heroldo Francisci.*
61. *Franciscus non æque, in admittendo & audiendo Heroldo Caroli.*
62. *Vnde Galli ignari quid actum, Caroli famam vellicant.*
63. *Francisci verba ad Heroldum Caroli.*
64. *Heroldi responsio.*
65. *Heroldorum privilegium.*
66. *Cur Franciscus Heroldum Caroli noluerit audire?*
67. *Franciscus, non Carolus protraxit duellum.*
68. *Pleixius excusat Franciscum.*
69. *Examinatur hæc excusatio & reiicitur.*
70. *Carolus fecit quod debuit.*
71. *Alterum membrum excusationis Pleixianæ.*
72. *An Franciscus fuerit obligatus implere ea quæ Carolo promiserat? rationes negativæ.*

73. Ratio-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

73. *Rationes pro affirmativa, remissivæ.*
74. *Caroli propositum.*
75. *Compositio litis, facta Cameraci, à Gallis non probe observata.*
76. *Fraus, autore Prateo Cancellario Galliæ, commissa in pecunia quæ Carolo solvenda.*
77. *Ludovici Sancti fides in solvendo Saracenis lytro.*
78. *Carolus Romæ apud Pontificem denuo mentionem facit duelli.*
79. 80. 81. 82. *Conditiones duelli.*
83. *Non facta tamen fuit provocatio.*
84. *Francisci literæ ad Pontificem.*
85. *Franciscus fœdus init cum Turca, contra juramentum, quod præstitit tunc, quando fuit coronatus.*
86. *Belcarii judicium de hoc fœdere.*
87. *Ducis Veneti sermo ad Henricum III.*
88. *Monlucii judicium.*
89. *Quod Status Imperii senserint de hoc fœdere.*

MOrtuo Maximiliano Cæsare, Carolus, Hispaniæ Rex, ad ambiendum 1.
Imperium à Civrio, Nassovioque, præcipuis Consiliariis, qui eum in Hispaniam secuti fuerant, stimulatus, cum nosset eandem dignitatem Franciscum I. Galliæ Regem quoque ambire, offensionis vitandæ causa, animi sui propositum illi curavit significari. Ad hoc Franciscum respondisse fe- 2.
runt conatum Caroli nihilo magis sibi displicere, quam si virginem unam ambo deperirent: proinde pergeret bonis avibus; Deum, feliciorem adiuturum. ita Guilielmus Zenocarus à Scavvenberg (*de vita Caroli V. lib. 1. p. 37.*)
Sed Coquille (*en l'histoire du pays & Duche de Nivernois p. 205.*) Franciscum 3.
in familiari colloquio, postquam Carolus iam electus, dixisse refert, *que l'Empereur n'en devoit estre mescontent, non plus que quand il avient, que deux jeunes Gentilshommes sont amoureux d'une dame, ils n'entrent en fascherie, & ne laissent de monstrer bon visage l'un à l'autre.* Et addit; *cette comparaison sembloit trop basse pour si haut subiect:*) Imperatorem non debere ægre ferre quod competitorem habuisset. Nam etsi par nobilium juvenum, eandem puellam ambiat, & pro amasia colat, non inde odio laxare habenas, aut vultu animi alienationẽ monstrare debet. Verum hæc comparatio videbatur sublimitati rei subiectæ non satis convenire. Fortasse non errabimus nos, 4.
si credamus, Franciscum, quod ante electionem Carolo responderat, post eam ad familiares repetiisse. Censuram vero, quam propterea passus est à 5.
Coquille, nostram non facimus, novimus tamen, Franciscum, ut erat amori in fœmineum sexum non leviter deditus, similitudines, ab exercitio suo desumtas, sæpe gravissimis negotiis applicasse, indeq; etiam symbolum habuisse, Salamandram, cum inscriptione, *mi nutrisco & ardo*: imitatus Petrarcham, qui iisdem in cantione sua, quæ incipit, *ben mi credea*, usus fuit.

Quemadmodum autem, Carolum ad ambiendum Imperium stimu- 6.
labant Consiliarii, existimantes, ad stabilimentum rerum Domini sui pertinere, ut Cæsar designaretur: (*Zenocarus d. l.*) Ita nec Francisco deerat appe- 7.
titus, rebus suis eodem modo consulendi, quem ne nimius videatur, speciose excusant Galli, Thevet (*en la vie des hommes illustres livr. 5. ch. 62. pag. 408.*) 8.
scribit;

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

ſcribit: (*François I. fut en bransle de ſe rendre competiteur, à Charles d' Auſtriche, pour aſperer à l' Empire, où il avoit eſté appellé, par aucuns des Electeurs de l' Empire, l' an* M D XIX. & paulo poſt: *Ce n' eſt pas envie qu' il euſt tenir l' Empire, qui ſe faiſoit ainſi pourchaſſer, à l' obtenir, mais ayant receu la ſemonce des Electeurs, il ne pouvoit moins faire, que de ſe mettre en devoir de la priſe, comme honorable. Ioint, qu' il ſçavoit le peril où eſtoient ſes affaires lors, & quand Charles pourroit mettre le pied en l' eſtrier Imperial, & ne ſe ſoucioit à qui ceſte dignité fuſt donnée, pourveu que ce ne fuſt à Charles, qui luy donneroit beaucoup de peine en Italie, auſſi toſt que ſa puiſſance auroit prins accroiſſement.*) Franciſcus I. nutabat animo, an fieret competitor Caroli Auſtriaci, in ambiendo Imperio, ad quod vocatus erat à nonnullis ex Electoribus, anno M D XIX. Non erat deſiderium, quo ducebatur obtinendi Imperii, quod ita ambiebat, ſed poſtquam ab Electoribus ad hoc invitatus, vel vocatus fuerat, non poterat aliud agere, quam proſequi honeſtam prædam. Perpendebat inſuper periculum, cui res ſuæ tunc ſubiectæ, & ſubiicerentur amplius, ſi Carolus Imperio potiretur. Non angebatur, cuicunq; hæc dignitas obveniret, modo non Carolo; à quo quid aliud expectare poterat, quam negotium ipſi faceſſiturum in Italia, ut

9. primum potentia augeretur. Fides penes autorem ſit: multi ſane fuerunt & adhuc ſunt in ea opinione, Franciſcum motu proprio, & utilitatis ſuæ, non publicæ cauſa, ſtudioſe ad Imperium contendiſſe. Franciſcus magnis pollicitationibus Electorum gratiam ſibi conciliare ſtudebat, & Helvetios quoque, ut intercederent, ſollicitabat. Palatino ducenta millia coronatorum, ſingulis annis ſi Rex fieret, promiſiſſe dicitur, Saxoni & Brandeburgico ferme totidem, Moguntino & Colonienſi ingentem ſum̄am, conſiliariis quoque & illis, qui apud Electores autoritate valebant, ſi negotium promoverent, ſpes remunerationis facta: (*Hubertus Thomas Leodius de vita Friderici II. Palatini lib. 5. p. m. 76.*) An in anteceſſum, vel arrhæ loco, quicquam alicui datum fuerit, diſtinctim non memini me legiſſe; Franciſcum tamen auri vim maximam, ut ſui haberetur ratio, profudiſſe, ſcribit Sleidanus (*de ſtatu Relig. & Reipub. lib. 1. fol. mihi 20.*) Conſtat etiam, Electores ab Helvitiis admonitos, ut eligerent Franciſcum. (*Goldaſt.* in Reichshandlungen / *pag.* 100. *Sleidan.*

10. *d. lib. 1. f. 16.*) Carolus, cum machinationes competitoris ſui haberet compertas, Friderico Comiti Palatino, quem ſciebat magno apud Electores in favore eſſe, offerebat Viceregiū munus in Regno Neapolitano, monebatq;, nulli parceret pecuniæ, daret, elargiretur, effunderet, ut electionem promo-

11. veret, ſe ſuppeditaturum eam affatim (*Hub. Thom. Leodius d. l.*) An quicquam factum, Sleidanus (*d. l.*) ſe affirmare non poſſe, ſcribit: Autor vero, qui ſcribit *Le Conſeiller d' Eſtat* (*part. 3. c. 3. p.* 490.) affirmat, Electoribus data ducenta

12. millia ſcutatorum, *deux cens mil eſcus.* Et graviter Thuanus, (*hiſtoriar. lib. 1. ad annum* M D XIX.) ſuffragatorum venales ſententias fuiſſe conſtans fama

fuit,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

fuit, magnaque invidia Septem viri laborarunt, quod ab utroque Principe accepta ingenti pecunia, ac precipue à Francisci ministris, tamen Carolo, ac non potius cuivis ex suo collegio, Imperatoriam dignitatem adiudicassent.
Ex Huberto quoque (*d. l. p.* 77.) discimus, Dominum de Chivris Friderico 13.
Palatino, qui ab Electoribus in Hispaniam missus fuerat, ad electum Romanorum Regem, non sine bile obiecisse: Attulisti nobis decretum, maxima pecunia nostra emtum, quam si in alios usus potius convertissemus, longe maior inde nobis emersisset commoditas. Quid enim habet tuum Germanicum Imperium, præter inanes titulos, & vanæ gloriæ nomen; quid innumeris sumtibus, infinitisque laboribus retinendum, sine ullius unquam fru-
ctus perceptione convenit? Huic Fridericus respondit: Siquidem, Chivris, 14.
tam nihili facitis sacrum Imperium Romanum, cur toties scripsistis, admonuistis, rogastis, ut nullis impensis, nulli pecuniæ parceretur, donec, quod tantopere ambiebatis, consequeremini, assecutum non flocci facitis? Age, pœniteat vos facti sumtus, restituite inanes titulos Imperii, & vanæ gloriæ (ut appellas) nomen, & efficiam, ut vobis vestra pecunia cum
maximo fœnore restituatur. Legimus quoque apud eundem Hubertum 15.
(*d. tr. lib.* 8. *pag.* 151.) Electorem Coloniensem ad comitia, electionis causa Coloniæ indicta, anno M D XXX. venire noluisse, nisi sibi & suis consiliariis satisfieret de pensionibus & donariis, promissis in electione Imperatoris
Caroli. De cæteris Electoribus solidi nihil habeo: ad solius Friderici Saxo- 16.
niæ Electoris laudem pertinet, quod annotavit Sleidanus (*d. lib.* 1. *fol.* 19. *b.*) eum oblatam magnam pecuniæ vim, à legatis Caroli reiecisse, & suis, ne vel teruntium acciperent, mandasse. Ita succincte, pro more suo, Sleidanus. E-
rasmus autem extensius: (*in Epistolis lib.* 13. *epist.* 4.) Dux Saxoniæ Fridericus, 17.
delatum sibi ab omnibus Imperium ingenti animo recusavit, idque pridie quam Carolus eligeretur. Mox rogatus, quem igitur censeret eligendum, negavit sibi quempiam alium videri tanti nominis oneri sustinendo parem, quam Carolum. Ob hunc insignem animum, à nostris (Caroli legatis) oblata XXX. millia florenorum constantissime reiecit; cumque urgeretur, ut tantum X. millia pateretur dari famulis; accipiant, inquit, si velint, attamen nemo manebit postridie apud me, qui vel aureum acceperit: ac postridie conscensis equis subduxit sese, ne pergerent esse molesti. hactenus Erasmus, secutus fidem narrationis Episcopi Leodiensis, qui illis Comitiis interfuit.
Vt maxime autem res ita tunc gesta fuerit, subsequenti tamen tempore tri- 18.
cies & bis mille atque quingentos florenos Rhenenses, Electori Saxoni datos, non quidem in pecunia numerata, sed totidem florenis à debito, quo Austriacis obligabatur, in tabulam accepti relatis, memini me legisse in antiquis membranis: quibus expressum quoque, quantum in numerata pecu-
nia Electoris familiares, atq; ministri tunc acceperint: nempe Philippus Co- 19.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

mes Solmensis quater mille; Fridericus à Tungen, bis mille; Fabianus à Fei-
litsch, mille; Iohannes nobilis de Planitz, quingentos; Hieronymus, Secreta-
20. rius totidem florenos, & pro sigillatione decreti centum floreni. Vera di-
cant istæ membranæ, annon, judicet qui vult; dato autem vera dicere, taliæ
sunt hæc munera, quæ ad ordinaria xenia, non ad extraordinaria referri de-
bent, qualia tam Electori, quam eiusdem ministris, citra ullam notam, ac-
cipere licuit. Iurant quidem Electores, sese, in electionis actu, vocem &
votum suum daturos absque omni pacto, stipendio, pretio, vel promisso, seu
quocunque modo talia valeant appellari: (*ut verba Caroli IV. in A. B. cap. 2.*
21. *§. 2. sonant*) At hoc juramento non continentur xenia ordinaria, quæ usu, &
longæva consuetudine firmata sunt, ac demum peracta electione, Electo-
ribus, & eorum ministris, debentur, quasi in remunerationem impensa-
22. rum, ac laboris. Olim, & ante tempora Caroli IV. autoris bullæ, quæ au-
rea dicitur, singulis Electoribus, post electionem peractam, solvendæ erant
quater mille & quingentæ libræ argenti, ut discimus ex literis Alberti Ele-
ctoris Saxoniæ, anno MCCXCI. scriptis, vmb assecuration wegen der 4500.
Pfund Silbers / so einem Churfürsten nach der Wahl gebühren / (*de quibus*
23. *Goldast. in polit. Imper. part 1. t. 2.*) hoc aurea bulla immutatum non fuisse, vel
inde patet, quod illa loquatur de tempore quod antecedit, non inde sequitur
electionem. Taceo, quod credendum minime sit, Electores Carolo assen-
suros fuisse, si ipsis hoc commodum, quod consuetudine antiqua appro-
24. batum fuerat, ereptum ivisset. Taceo, quod hæc xenia, vel remuneratio,
finem & intentionem Carolinæ sanctionis non infringant; non enim inde
maior propensio in Caium vel Seium excitabitur, quia par remuneratio
futura est, sive hic, sive ille eligatur. Sanctione Carolina quoque non prohi-
bentur donationes, & munera, quæ post electionem spontanea voluntate,
nullo pacto vel promissione præcedente, fiunt, & Electoribus conferuntur;
nec ad ea pertinet lex ambitus (*Francisc. Marcus decis. 936. n. 10. part. 1. Menoch.*
25. *de arbitr. jud. q. lib. 2. cas. 518. n. 24.*) Atque si eiusmodi impendiorum respe-
ctu, Chivris (*apud Hubertum Thomam Leodium lib. 3. de vita Frider. II. Palatini*
pag. 63.) Imperialem dignitatem apud Germanos venalem esse dixit, iniurius
in Imperium, mendaxq; fuit; si vero, quod à Carolo IV. ut Wenceslaum ad
Imperium promoveret, factum, & si quæ eius notæ alia exempla sunt, re-
spexit, non satis caute locutus fuit. Quod enim aliquando venditum, id non
protinus perpetuo, & hodie venale est, licitatores ut maxime non desint.
26. Quid A. MCCCCLX. Georgii Regis Bohemiæ legatus ad Electores, & non-
nullos Imperii Status, Doctor Martinus Maierus in mandatis habuerit, non
sine singulari animi commotione nuper in archivo Principis mei legi, sed
machinatio eventu caruit, ut legibus Imperii & honestati contraria.
27. Vterque candidatorum, nempe & Carolus & Franciscus, favorem E-
lecto-

lectorum modis omnibus sibi parare studebant. Franciscus in Brandeburgensi Marchione; qui Albertum Fratrem, Moguntinum Pontificem, in suā sententiam adducturum pollicebatur, atq; in Ricardo Trevirensi, magnam spem collocarat. Trevirensis à Gallo stetit, nec fidem, ut Brandeburgensis fefellit; ita asserit Franciscus Belcarius Episcopus Metensis (*rerum Gallicarum Commentar. lib. 16. p. 473.*) Verum, si orationem Trevirensis, quam in senatu 28.
Electorum tunc habuit, recte expendimus, stetisse illum à parte Galli fateamur necesse est, sed tantum in quæstione, an Carolo præferendus; in quæstione vero, Carolusne an Franciscus eligendus, utrumque pro extraneo habuit, ac suasor fuit, ut alius ex Germanis Principibus, qui nullum haberet nisi in Germania domicilium, qui origine, moribus, ingenio, lingua Germanus, utriq; præferretur, (*Sleidanus d. l. fol. 19.*) Quod de Brandeburgensi Bel- 29.
carius (qua fide nescio) scribit, illud Autor *du Conseiller d' Estat* (*d. part. 3. pag. 490.*) molliori crena expressit. ait enim; (*Charles d' Austriche, fit faire des levées en Allemagne, & son armée assemblée, la fit approcher de Francfort, sous pretexte, de vouloir empescher que l' election ne fust forcée, & par là encouragea les siens, fit passer de son costé ceux qui bransloient, & estonna Brandebourg, qui tenoit le party de France, de façon qu' il n' osa decouvrir son intention*) Carolus Austriacus, conscripsit in Germania militem, & copias collectas appropinquare Francofurto jussit, tanquam prohibiturus, ne electio minus libere & tuto peragi possit: suis autem hoc modo auxit animū, nutantes, ad se convertit, & Brandeburgensem, qui à partibus Galliæ stabat, ita conturbavit, ut mentem suam aperire non fuerit ausus. Fortuna præterea Francisco in eo adversari 30.
visa fuit, quando mors studium Arthi Gouffierii, Equitis ordinis Regii, Domini de Boisy, Magni Magistri Galliæ, interrupit. Nisi enim hæc contigisset, vero simile putat Thevet (*en la description des vies des hommes illustres liv. 5. ch. 62. p. 408.*) Imperium in Galliam tunc rediturum fuisse. Carolus autem for- 31.
tunam matrem, & vota benigna habuit, tandemque competitori prælatus fuit. Rationes, quæ Electores ad id permoverunt, legi possunt apud Sleida- 32.
num (*d. loc.*) & Georgium Sabinum (*in historia electionis & coronationis Caroli V. quam tamen à Melanahthone conscriptam a multis creditum, refert Bucholcerus in indice Chronologico ad annum Christi 1519. p. m. 479.*) nec non Antoniū Viperanum (*in orat. funebri Caroli V. Imp. apud Freher. tom. 3. scriptor. rer. Germ. pag. 17.*) Eas hic repetere, vel notis illustrare, animus mihi non est; adducam tantum, quid Galli de electione & repulsa sentiant. Thevet, loco quem mo- 33.
do allegavimus, ait: (*il estoit beaucoup plus seant, qu' un Roy de France fust chef, & Empereur, que Charles d' Austriche, lequel n' estoit pas seulement vassal de la couronne de France, mais aussi homme lige, & naturel subiect du Roy; attendu qu'il estoit natif de Flandres, ancien fief, pairie, & membre de la couronne de France, duquel la foy, hommage lige, ressortie & souveraineté estoient reserves par tous*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

les traictés, auparavant la prinse du Roy à Pavie) Magis decorum erat in Regem Galliæ dignitatem Imperatoriam conferre, quam in Carolum Austriacum, qui non solum erat vasallus Regni Galliarum, verum etiam homo ligius, & subditus Regis: quoniam in Flandria natus, quæ ab antiquo feudum, Pariatus ac membrum est Regni Gallici, eidemq; fidelitate, & ligio juramento, ac respectu jurisdictionis, & superioritatis semper adhæsit, usque
34. ad illud tempus, quo Rex Franciscus ad Papiam captus fuit. Hoc quidem
35. Thevero & Bodino, *(de Republ lib.1. cap.9. pag.182. & seqq.)* sed Electoribus aliud visum, quibus libertas Germaniæ, & legum Imperii observantia ma-
36. gis cordi fuit, quam inanis splendor, magno periculo nutriendus. Repulsam quod attinet, de ea Scipion du Pleix, historicus Regius, inter modernos fere primus *(en l'histoire generale de France tom.3. pag.306. n.10.)* ita commentatur: *(Nous ne trouvons pas, qu'en la lignée des Roys Capetiens il y ait eu autre, que François I. qui ait aspiré à l'Empire, tous les autres Roys recognoissans, que ce estoit une condition inferieure à la leur, entant qu'elle depend de la volonté de autruy, & n'est point hereditaire. Et celuy cy ayant brigué l'Empire, avec plus d'ambition que de prudence, a porté aussi la peine de convoitise d'une vaine gloire:)* Non reperimus alium ullum Galliæ Regum, ex familia Capetiorum, ad Imperium adspirasse, præter Franciscum I. cæteri omnes conditionem hanc sua inferiorem esse intellexerunt: ut quæ ab alieno pendet arbitrio, & non est successoria. Franciscus quoque ad Imperium adspirans, maiori ambitio-
37. ne quam prudentia, pœnam luit desiderii vanæ gloriæ. Ita scilicet homo, magna bile in Germanos æstuans, ut ex scriptis ipsius non semel observavi, mavult Regem suorum ambitionis accusare, quam reverenter de Imperio sentire: mavult falsa dicere, quam maiestatem Imperii comiter observare. Nos novimus, ex Capetiis non solum Franciscum I. sed longe ante illum, Philippum quoque Galliæ Regem, post mortem Alberti Imperatoris, totis
38. viribus ambiisse Imperium *(Henr. Mutius German. scriptor. pag.213.)* Novimus præterea, Henricum IV. ad Imperium non adspirasse, eo quod sciret, *(qu'il trouveroit de la resistence à sa promotion)* promotionem suam oppugnatum iri; ipso Pleixio teste *(en l'histoire de Henry IV. pag.580. n.12.)* non vero quod
39. illud infra conditionem suam æstimaret. Thevet, & ipse natione Gallus, *(liv. des vies des hommes illustres ch.62. p.408.)* honesto velo Francisci conatum tegens, fateri tamen cogitur, *qu'il s'estoit mis en devoir de la prise comme honorable.* *(Si placet, vide quæ addidi ad lib.2. de jure publ. c.1. post n.43.)* Plane videtur
40. Pleixius vulpeculam Æsopicam imitari, quæ uvam in sublimi de vite dependentem conspicata, cum iterum iterumq; omnibus viribus subsiliendo, illam attingere posse desperaret; acerbam esse dixit, & maxime austeram, ne-
41. que dignam quæ vel de via tolleretur. Retulimus supra, Franciscum respondisse, nihilo magis sibi displiciturum, si Carolus ambiret Imperium, quam si virgi-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

virginem unam ambo deperirent, proinde pergeret bonis avibus; Deum fe-
liciorem adiuturum: At postquam Carolus in Romanorum Regem electus
fuerat, Franciscus, mutato animo & sermone, displicentiam suam & odium
publice, variis exemplis, prodidit. Le sieur d'Audiguier (*libro quem scripsit, du
vray & ancien usage des duels chap.*14.*p.*161.) ingenue fatetur, (*que la preferente
de Charles outra le cœur du Roy d' un sanglant despit, qui ne pouvoit souffrir, qu'un
sien suiect luy eust esté preferé en ceste election*) prælatione Caroli Regem san-
guinolento cordolio affectum fuisse, cum non posset perferre, se subdito suo
in electione postpositum. Sed sero & male; si quid enim hic peccatum, Ele- 42.
ctoribus succenseri propterea, non Carolo, debuisset Franciscus. Non pec-
carat enim Carolus in amicitiæ leges ambiendo Imperium, præsertim cum
sciente, nec reclamante Francisco, ambire illud cœperat. Non peccavit in
electione, dum iisdem mediis, quibus Franciscus, ad propositum scopum
pervenire annitebatur. Non peccavit quod electus, quoniam hic non agens,
sed patiens erat. Non peccavit denique (Franciscum si respicias) recipiens
Imperium, quoniam id ei licebat. Sola ergo invidia fuit, quæ Francisci men-
tem primum torsit. Eam vero ut tegere non potuit, exercere tamen odium 43.
alio sub nomine & prætextu voluit, ac paulo post electionem, futurorum
vates dixit palam: (*nous ne pourrions demeurer longuemẽt en paix, puisque l'Em-
pereur ne veut avoir de compagnon, & ie veux encore moins avoir de maistre. The-
vet. d. liv. ch.* 62. *p.* 407. *b.*) haud diu inter nos durabit concordia, quoniam Im-
perator non potest ferre socium, nec ego dominum. Ab eo ergo tempore, 44.
Carolo contraria facta est, cum Rege, tota fere Gallia, & genius quoque Re-
gni; quicquid etiam sub specie amicitiæ & benevolentiæ quandoque simu-
latum fuerit. Dicam mox de bellis, inter utrumque Regem varia fortuna
gestis, ubi primum hic brevibus, de periculis, in quæ Carolus in Gallia non
una vice incidit. Narrat Scipion du Pleix (*en l' histoire generale de France* 45.
tom. 3. *p.* 441. *n.* 23.) Carolum anno M D XXXIX. per Galliam iter facientem,
Ambasiæ pæne fuisse suffocatum thymiamate, quod nimia copia in con-
clave, ubi morabatur Imperator, per occulta foramina immitebat nonne-
mo, incauta non maligna mente. Addit idem Autor, Cancellarium Regni, 46.
Poyetum, salute excipientem Carolum, lignum, quod togæ longioris syr-
mate improvide loco suo moverat, eo casu in caput Cæsaris immisisse, ut
pondere in vertiginem ageretur. Martin de Bellay, Seigneur de Langey (*en* 47.
ses Memoires liv. 8. *fol. m.* 380. *& seq.*) iter Imperatoris per Galliam, ad annum
M D XL. referens, & introitum eiusdem Ambasiæ describens, ait, Francisci
voluntate introitum, quo magnificentior appareret, in noctem usq; protra-
ctum: accidisse autem, cum Carolus per turrim, quæ spatiosa, & ea arte fa-
cta, ut equis ac lecticis & quadrigis adscensus inde usq; ad arcem detur, in-
grederetur, per incuriam eorũ, qui faces accensas gerebant, tapetia, quibus

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

turris maxime exornata erat, ignem conciperent, unde tanta fumi ſpiſſitu-
48. do, ut Imperator pæne ſuffocaretur. Porro Pariſiis tabulatum in caput Caroli, in ſuggeſtu cecidiſſe, ut ſanguine perfundaretur facies, memorat Zeno-
49. carus (*de vita Caroli V. lib. 3. pag.* 171.) Fertur etiam, Franciſco à Duciſſa Stamparum, quę propter formæ pręſtantiam ei cariſſima erat, conſilium datum, ut niſi Carolus reddidiſſet Mediolanum & Neapolim, ei abeundi facultas non eſſet. Non deſunt qui Regem id Carolo non tacuiſſe affirment: at hunc, quo periculum evaderet, ingenioſo ſtratagemate magni pretii ada-
50. mantem Duciſſæ dono obtuliſſe. Rem ita geſtam refert Florimond de Raimond, (*de la naiſſance de l' hereſie livr. 3. chap. 13. pag. 349.*) (*Charles V. prenant le ſouper avec le Roy en ſon privé, comme pour laver les mains il eut mis en la bouche un grand & precieux diamant, que le Viceroy des Indes luy avoit envoye, il le laiſſa cheoir à deſſeing aux pieds de Madame d' Eſtampes, tenant la ſerviette, & ſi à propos, qu'elle eut moyen de le relever, & comme elle le luy euſt preſenté, vraiment, dit l' Empereur, Madame, il eſt en trop belle main pour l' en oſter, il vaut mieux qu' il y demeure, & que vous le gardiés pour l' amour de moy, dont ie vous en prie*) Carolus V. cum Rege privatim cœnaturus, ubi, ut manus eo promtius lavaret, annulum, cui magni pretii adamas, à Vice rege Indiarum miſſus, incluſus erat, detractum digito in os immiſiſſet, eundem ex propoſito cadere fecit ad pedes Dominæ Stamparum, quæ tenebat manutergium, cumque illa eum commode attolleret, & Carolo præſentaret, noluit is eum recipere, dixitque: Domina, annulum adeo formoſa manus tenet, ut piaculum foret illum inde auferre: itaque præſtare puto, ut ibi maneat, teque obteſtor, ut
51. in mei gratiam eum retineas. An Franciſcus conſilium amaſiæ ſequi unquam conſtituerit, in dubio relinquo, & novi à nonnullis negari; Carolum vero ut de ſecuritate ſua & libero abito ſollicitus eſſet, non hoc ſolum, ſed & illud admonebat, quod cum antea ad Franciſcum, hora noctis nona, equo inſidens properaſſet, in eius tergum inopinanter aſſiluiſſet Carolus Aureliorum Dux, alter filiorum Franciſci Regis, magna inclamans voce, Cæſar redde te captivum. (*Zenocarus d. p.* 178.)

52. Bella, quæ inter Carolum, & Franciſcum geſta, hiſtoria nobis abunde ſuggerit, & per epitomen D. Audiguier (*du vray & ancien uſage des duels, ch. 14. pag. 159. ac ſeqq. chap. 15. p. 205. & ſeqq. ch. 16. pag. 221. ch. 17. pag. 265. & ſeqq.*) ſed ea fide, ut affectum in Regem ſuum non uno in loco manifeſte prodat.
53. Varia utriusque partis fortuna fuit, benignior tamen Caroli in eo, quod Franciſcum captivum habuit, poſt prælium ad Ticinum commiſſum, anno M D XXV. die XXIV. Febr. eumque non prius à ſe dimiſit, quam in capitula-
54. tionem præſcriptam juraſſet. Franciſcus, ad ſuos redux, cum promiſſa implere recuſaret, ab Imperatore perfidiæ accuſatus eſt: inde novi belli fomes, & poſtea duelli, de quo inter utrumque actum, quanquam verbis tantum

& ſine

& sine effectu. Carolus, præsente legato Galliæ, quæstus fuerat de fide à Francisco Rege non impleta. Idem postea reiteraverat ad Heroldum Gal- 55.
licum, mentione etiam facta duelli, quo finis controversiis, & effusioni san 56.
guinis innocentium esset. (*Belcarius rer. Gallicar. lib. 6. p. 606. n. 48. Scipion du Pleix tom. 3. de l' histoire generale de France p. 372. n. 9.*) Legatus dicta celaverat Regem, Heroldus autem ea ad eundem retulerat. Legatus, ut evitaret Re- 57.
gis indignationem, dictorum non se recordari causatus, scripsit ad Carolum, à quo responsum hoc tulit: *Domine Legate, accepi literas, quas ad me dedisti, ob eum sermonem quem ad te habui Granatæ, vidi etiam extractum renunciationis tuæ, unde satis intelligo, quod immemor esse velis eius, quod tunc ad te dixi, ut Regi Galliæ, domino tuo, nunciares, eum in finem ut repetam dicta. Itaq; ut desiderio tuo satisfiat, quæ tunc ad te dixi, post multa, quæ non magni erant momenti, indeque hic haud repetenda, illa fuerunt: Dominum tuum flagitiose & nequiter fecisse, quod fidem mihi datam Madritiana conventione, non observasset, & si vellet contrarium affirmare, me paratum esse veritatem duello contra ipsius personam tutari. Ecce hæc sunt substantialia illa verba, quæ tunc de Rege tuo Granatæ protuli, & credo, esse illa, quæ maxime scire desideras. Sunt autem illa ipsa, quæ dixi Regi tuo Madritii, quod nempe illum pro flagitioso & improbo habiturus essem, si fidem, quam mihi dederat, non servaret. Atque hæc dicens, sanctius observo ea, quæ illi promisi, quam ille ea, quæ mihi promisit. Libenter has tibi scripsi, & manu mea subscripsi, ut imposterum nec tibi, nec aliis dubitandi ratio supersit. Datum in urbe nostra Madritiana* XVIII. *die Martii, anno* MDXXVIII. Titulus erat: *Domino Legato Regis Galliæ, Iohanni Calvimontio, Equiti, secundo præsidenti Burdegalensi, nunc Pesæ in Castilia degenti.* (*vide le Ceremonial de France pag.* 201. & *Goldast. part.* 2. der Reichssatzungen/ *p. 226.*) Franciscus, certior factus ab 58.
Heroldo suo, de mente & verbis Caroli, ne videretur famæ suæ curam abjecisse, hunc provocare ad duellum statuit, misso in Hispaniam feciali cum literis, quarum tenor erat: *Nos Franciscus, Dei gratia Rex Galliæ, Dominus Genuæ &c. Vobis Carolo, eadem gratia electo in Imperatorem Romanum, & Regi Hispaniarum, notum facimus, ad nos perlatum esse, quod respondendo nostris legatis & Heroldis, ad vos pacis causa missis, vos, sed sine ratione, excusantes, nos accusaveritis, dicendo, nos nostram quidem vobis dedisse fidem, sed ea non observata abiisse, & è vestris evasisse manibus ac potestate. Itaque pro defendendo honore nostro, qui eo casu nimium oneraretur, visum nobis fuit, hasce provocatorias ad duellum vobis mittere literas: quibus vobis significamus, licet qui custodia continetur, non possit fide data obligari, illudque nos satis excuset, nihilominus tamen, quoniam animus nobis est, omnibus satisfacere, & nostro honori consulere, quē hactenus conservare studuimus, & conservabimus divino adiuti favore, usq; ad terminū vitæ nostræ, si voluistis, & vultis nobis imputare, non solum ob dictam fidem & liberationem, sed etiam quod unquam fecerimus quicquam, quod homo nobilis, amator honoris sui,*

non deberet facere, dicimus, animo defendendi honorem nostrum, usque ad ultimum vitæ spiritum, vos mentitos esse per gulam, & toties falsum dicturos, quoties hoc dixeritis. Postquam ergo vobis placuit, nobis ea exprobrare quæ falsa sunt, imposterum cessate ad nos quicquam scribere amplius, tantum locum, ubi duello decertandum, denominate, & nos dabimus arma. Palam vero testamur; si post hanc nostram declarationem, vel verbis vel scriptura, honorem nostrum gravare sustinueritis, ignominiam propter protractum duellum nobis adhæsuram; quoniam ubi duellum elegimus, literis finem imposuimus. Actum in nostra bona urbe & civitate Lutetiana XXVIII. *Martii anno* M D XXVIII. *ante Pascha.* (*Vide le Ceremonial de France d. l. Goldast.* Politischer Reichshändel *part.* II. *discursu* 3. *p.* 328. *les Memoires du Bellay livr.* 3. *fol.* 104. *b. Sleidan. de statu relig. & Reip. lib.* 6. *fol. m.* 95. *Fauyn livr.* 13. *de l' histoire de Navarre p.* 747.)

59. Ad hæc respondit Imperator; *Carolus* DEI *gratia Romanorum Imperator, Germaniæ & Hispaniæ Rex &c. Notum vobis, Francisco Dei gratia Regi Galliæ, facio, quod octavo huius mensis die ab Heroldo vestro Guienna, literas vestras provocatorias ad duellum, scriptas* XXVIII. *Martii, receperim, quæ tamen, etiamsi Lutetiæ longius ab hoc loco distarent, citius ad me perferri debuissent: Cæterum ad eas, & quod Heroldus vestro nomine mihi significavit, responsi loco hæc habeatis. Primo quod prætenditis, quasi aliquoties respondendo Legato, & Heroldis vestris, ad me pacis & utilitatis communis causa missis, in vicem excusationis, vos sine causa accusaverim, possum sancte affirmare, me alium ex Heroldis vestris non vidisse, quam unicum illum, quem ad me Burgos misistis, belli denunciandi causa. Me autem quod attinet, cum nihil deliquerim, nescio cuius gratia excusatione opus fuisset; vos vero quod concernit, delictum vestrum vos accusat. Quod præterea additis, fidem vestram mea in manu esse, id ita se habet, respectu eorum ad quæ, capitulatione Madritiæ facta, mihi obligati estis. Et patet ex literis manu vestra subscriptis, vos, meum belli jure captivum, obligari reverti in custodiam si dictæ capitulationi non satisfaciatis. Quod vero, ut provocatoriæ vestræ ad duellum me incusant, dixerim, vos tanquam illum, qui data fide dimissus, contra promissa ex manibus & potestate mea vos subtraxisse, verba sunt, quæ nunquam protuli, quoniam nunquam mihi fidem vestram propterea dedistis, ne abiretis, verum ut rediretis, casu in capitulatione expresso: Quod si à vobis factum, contra liberos vestros, & honorem nihil fuisset actum. Porro quando dicitis, quod pro defendenda fama vestra, quæ alias contra æquitatem nimium gravaretur, provocatorias ad me mittatis, quibus contineatur, quamquam captivus obligari non possit, atque hæc excusatio sufficiens sit, attamen cum omnibus, & simul honori vestro, satisfacere parati sitis, quem ut dicitis, semper sartum tectum constituistis, & Deo adiuvante ad ultimum usq; spiritum conservare in animo habetis, mihi denunciare volueritis, quod si vos accusassem, vel accusaturus essem, non solum, quantum fidem à vobis datam attinet, vel abitum vestrum; verum etiam, quod unquam aliud quam quod nobilem*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

lem honoris amantem decet, egeritis, mentitus fuerim, & idē vitium incursurus sim, quoties hoc dixero &c. Ad hæc respondeo, memor capitulationis vestræ, quod hæc excusatio captivitatis, locum non inveniat. Verum posteaquam honorem vestrum tam leviter habetis, mirum non est, vos nolle obligatum esse promissu stare: Sed verba non sufficiunt ad conservandum & protegendum honorem vestrum. Sane dixi vobis antea, & dico vere, quod turpiter & male egeritis, dūm fide mihi promissa, in Capitulatione Madritiana, non stetistis. Atque hoc facile probatur subscriptione manus vestræ, quam inficias ire haud potestis. Quod si autem vobis placet contrarium facere, vos libenter, ad hoc duellum, aptum & habilem constitutum volo, Christiani orbis gratia, ut effusioni Christiani sanguinis parcatur, & hoc nostrum dissidium tandem finem nanciscatur; atque pro defensione causæ meæ optimæ, quod mihi obiecistis in vos reiicio, affirmoq;, rem, ita ut dixi, se habere, animo non vobiscum amplius verbis concertandi, ut mecum concertatis, maxime cum facta vestra, ego vel alii id afferant, illa ipsa sint, quæ vos mendacem constituunt. Præterea quando vultis, quoniam vos contra veritatem incusare voluerim, ut desistam imposterum verba amplius facere, atque solum decertationis locum denominem, ad quem arma deferre parati; oportet nihilominus ut patientia vestra tantillum temporis spacium admittat, quo propositum vestrum vobis ante oculos statuatur, atque ut responsi loco vobis dicam, quod loci determinationem suscipiam, promittamq; eum tutum & securum constituere, quantum in me est, omnibus mediis convenientibus, quæ reperire dabitur. Itaque, ut eo citius huic satisfiat, quod in me recepi, denomino vobis pro loco duelli, fluvium, qui est intra Fontarabiam & Andayam, aut ubi commoditas consensu nostro mutuo pro maiori securitate poterit reperiri. Et mea quidem opinione, non poteritis hunc locum iure, quasi non tutum, repudiare, quoniam idem ille est, ubi vos datis obsidibus filiis libertatem nacti fuistis, ac promisistis, ut antea dictum, vos in custodiam reversuros; quod si ibidem vos, filiosque simul securos fore credidistis, nihil est quod nunc vos movere in contrarium debeat; præsertim cum & ego eiusdem loci fortunæ me subiiciam. Nec deerunt quoque media ibidem omnia ita constituendi, ut utriusq; partis æqualis sit status, & par conditio, atque deinde fieri possit electio armorum, quæ mihi, non vobis, competit. Ad ambutandam vero omnem moram, & subterfugia, hoc ipso in negotio, possunt à nobis utrinq; ad dictum locum mitti nobiles viri, cum sufficienti potentia, ut statuant communi censensu de securitate loci, de armis, de die duelli, & cæteris, quæ ad perficiendam rem pertinent. Quod si vos, postquā traditæ hæ literæ vobis fuerint, intra quadraginta dies mihi non responderitis, nec animum vestrū mihi exposueritis, facile potuerit præsumi, dilationem duelli à vestra parte provenire, & vos convincet delicti, quod in servandis promissis, Madritiæ factis, incurristis. Deniq;, quod protestationem attinet, si post declarationem vestram alicubi contra honorem vestrum quicquam dixero aut scripsero, mora duelli mihi imputari debeat, quoniam postquam hoc placuit, merito verba cessare debeant &c. ea

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

supersedere facile potuissetis, non enim in potestate vestra consistit, mihi iniungere, ne veritatem dicam, licet ea vobis stomachum moveat; securus quoq; sum, mihi labem nullam, dilatum propter duellum, accrescere posse, cum omnibus constet de summo desiderio quo flagro negotio finem imponi. Datum Monsoni in Regno meo Aragoniæ XXVII. *Iunii, anno* M. D. XXVIII. (*Vide Goldastum part.* 2. der Reichssatzungen *pag.* 226. *& seq. & in* politischen Reichshändlen *part.* 11. *discursu* 3. *pag.* 335. *& seqq.*)

60. Cæterum in admittendo audiendoque Heroldo, ac in recipiendo literas, non una animi promtitudo utriusque partis fuisse dicitur. Carolus Regium sine mora admisit, ut literas, si in id mandatis haberet, publice in præsentia magnatum, qui tunc magno numero convenerant, legeret, diceretve quod iussus, admonuit, ac literas sua excepit manu (*Autor Dialogi Mercurii & Charontis apud Goldastum* Politischer Reichshändel *part.* 1. *disc.* 3. *p.* 332.) Fran-
61. ciscus è contrario Heroldum Caroli difficulter, & non nisi postquam salvum conductum per totos L. dies Fontarabiæ expectasset, in Regnum admisit, (*d. disc.* 3. *p.* 338.) ac Lutetiis Parisiorum, minis (*Fauyn au theatre d'honneur livr.* 1. *ch.* 4. *p.* 65.) & furca ante palatium posita (*Bodin. libr.* 5. *de Republ, cap.* 6. *pag.* 969.) terruit, ne mandata, si quid acerbius continerent, exqueretur; adeoque nec loqui incipientem audire, nec ab eodem literas Caroli accipere vo-
62. luit. Hoc sive de industria, quod verisimilius, (*Bodin. d. loc.*) sive in contemtum adversarii factum, obstaculo tamen fuit, quo minus Gallis tunc innotuerit, Carolum duellum non subterfugisse. Vnde nonnulli magna credulitate decepti, tradiderunt, Heroldum nullas à Carolo habuisse literas, quas traderet Francisco, (*vide Fauyn au theatre d'honneur livr.* 1. *chap.* 4 *p.* 65. *& les antiquités de Paris chap.* 25. *p.* 155.) & quod atrocius est, Carolum (*avoir gardé toute sa vie le desmenty que luy avoit porté le Heraut du Roy François premier, sans en demander raison.*) (*d. ch.* 4. *p.* 64. *Loys Guyon tom.* 2. *des diverses leçons livr.* 1. *ch.* 8. *p.* 45. *André Thevet livr.* 4. *des vies des hommes illustres ch.* 6. *pag.* 218. *b.*) toto quo vixit tempore non vindicasse mendacium sibi obiectum ab Heroldo
63. nomine Francisci, nec unquam eius causa sibi satisfieri postulasse. Verum Bayardus, qui actui interfuit, & eum Regis Francisci mandato descripsit, (*ut videre est au Ceremonial du Theodore Godefroy p.* 199. *& seqq.*) clare testatur, Franciscum sæpius Heroldo dixisse, da mihi literas patentes securitatis campi, da mihi literas patentes securitatis campi, da mihi eas, quas, si sufficientes sunt, accepto, & postea dic quod volueris. Heroldum autem respondisse, habe-
64. re se à Domino suo in mandatis, ne traderet literas, nisi prius ea præfatus, quæ sibi ab eodem commissa. Et Scipion du Pleix (*en l'histoire generale de France tom.* 3. *p.* 372. *n.* 9. *&* 10.) in circumstantiis à cæteris Gallis longe recedens, in eo à Bayardo alienus non est, quando Heroldum Regi respondisse narrat, (*qu'il apportoit de quoy contenter sa Maiesté: toutesfois qu'il avoit charge*

de luy

de luy dire certaines choses de la part de son Maistre, si ç' estoit son bon plaisir de luy donner audience) afferre se quibus Regi satisfieri possit, simul autem in mandatis habere, nonnulla præfari nomine Domini sui, si Regi placeat ea audire. Nihil hic est Heroldo quod imputemus, si quod in mandatis habuit observavit, nec nisi petita & accepta venia, voluit dicere, quæ Francisco grata non futura de facili augurari poterat. Nam si Faucheto *(livr. 1. de l' origine des chevaliers chap. 3. p. 24. editionis Parisiensis in octavo de anno* 1600.) credimus, Heroldis hoc privilegium est inter Christianos, quod si ab eo, ad quem missi, illis dicendi libertas concedatur, possint impune effundere etiam iniuriosa verba, quæ in mandatis habent. 65. 66. Quod autem idem Fauchetus *(d. l.)* addit, hoc fortassis in causa fuisse, *pourquoy le Roy François I. avant qu' ouyr parler le Heraut de l' Empereur Charles V. qui le venoit appeller au combat d' homme à homme, le menaça de mort, s' il luy disoit parole outrageuse: ne voulant ledict Roy recevoir un desmenty, qu' il avoit charge de luy apporter de la part dudict Empereur son maistre)* cur Rex Franciscus antequam loquendi veniam concederet Heroldo Imp. Caroli V. cuius nomine ad duellum provocandus, mortem interminatus, si contumeliosum quid proferret; quod nollet audire sibi mendacium exprobrari iuxta mandatum Heroldo ab Imperatore datum. Satis cum proxime dictis innuit, per Franciscum stetisse, quod Heroldus dicenda non dixerit, ac proinde falsum esse, Carolum, vel opprobriose sibi antea obiectum mendacium, noluisse vindicare, vel suspensioni duelli causam dedisse. 67. Si Franciscus Heroldum Caroli adivisset, si literas ab eo allatas recepisset, nullam dedisset ansam dubitandi, annon magis dilatũ, quam promotum voluerit duellum. Scipion du Pleix *(d. loc. n. 10.)* Francisci patrocinium suscipiens, ait: *(quoyque vrayement Charles fut Prince hardi & courageux, neantmoins tous ceux, qui ont escrit, ou iugé de cette querelle sans passion, ont creu, que François ne desiroit pas tant vivre, que mesurer ses armes avec Charles, & que celuy-ci plus cauteleux que celuy là, trouva assés d' artifices pour s' en defendre. Paravanture aussi faut il attribuer plustost cela à vraye prudence, qu' à lascheté, n' estant pas bienseant à de si grands princes, de faire si bon marché de leur vie: d' autant que (comme un ancien Monarque disoit sur ce subiect) un Roy, du salut duquel depend le repos de plusieurs peuples, doit mourir en Roy, non pas en simple soldat, ou en gladiateur: combienque Homere face resoudre au conseil, tant de Troiens que des Grecs, qu' il estoit expedient de terminer leur guerre par un compat singulier, entre Paris & Menelaus.)* 68. Quamvis revera Carolus fuerit audax & animosus, nihilominus tamen omnibus, qui de hac controversia, animo non corrupto, scripserunt vel iudicarunt, persuasum fuit, Franciscum flagrasse summa cupiditate cum Carolo armis decertandi: hunc autem astutia, qua illum superabat, artificiose certamen declinasse. Fortassis etiam hoc attribui debet potius veræ prudentiæ, quam animi abiectioni, cum non deceat tantos principes vitam

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

ſuam facili iacturæ exponere: quoniam ut Monarcha quidam ex antiquis dixit; Rex, à cuius ſalute dependet quies multorum populorum, mori debet ut Rex, non ut miles gregarius, vel ut gladiator: quamquam Homerus facit, tam Troianorum quam Græcorum conſilio decerni, ut finis belli ſit, è re eſſe Pari-
69. dé & Menelaum duello decertare. Si dicendum, quod mihi videtur, dubium erit, an clientis, an patroni hic ſit deterior conditio. Certe, quod patronus pro cliente adducit, tam vagum eſt, ut attendi non mereatur. Nondum enim nominavit teſtes, & teſtimonio credi voluit. Dicat prius qui ſint illi, qui hac de re ſcripſerint ſine paſſione, & unde cognoſci poſſit, quod nihil gratiæ, vel affectibus dederint? dicat, cur crediderint, Franciſcum tanto deſiderio decertandi cum Carolo flagraſſe, & convincat erroris Viperanum, qui in oratione funebri Caroli V. (*apud Freher. tom. 3. Germ. rer. ſcriptor. p. 517.*) contrarium affirmat: dicat denique, quibus mediis Carolus declinarit certamen? hæc
70. niſi præſtiterit, patrocinium fruſtraneum erit. Nolim pro Carolo allegare fortitudinem animi, quam hinc inde teſtatam fecit; hoc tantum dicam, illum hoc ipſo in negotio fortiter ſe geſſiſſe, tam in amplectendo provocationis libellum, quam nominando locum, ubi decertandum, iuxtaque in reliquis omnibus, quæ Franciſco, vel eius legato & Heroldo reſpondit. Nihil ergo ſupereſt quod Carolo obiicere valeant Galli, niſi quod non obedierit Franciſco, volenti, tantum determinaret certaminis locum, nec verba præterea adderet. Sed Caroli conditio, quæ præceptum non admittebat, ſatis
71. oſtendit, qualis ſit hæc obiectio. Alterum Pleixiani patrocinii membrum, illis monarchis fortaſſis uſui eſſe poſſet, qui ad duellum vocantur, vel ad duellum provocare poſſunt; at ubi iam dudum provocatio præceſſit, & ab altera parte acceptata fuit, ut in caſu noſtro, citra notam locum invenire nequit. His ita enarratis, merito ſequitur totius negotii maxima, & præcipua quæſtio, *an Franciſcus ea, quæ Carolo Madritiæ promiſerat, adimplere iure obligatus fue-*
72. *rit an non?* Negavit Franciſcus, affirmavit Carolus, ut ſupra ex utriusque literis didicimus. Rationes, quæ pro Franciſco adducuntur, videri poſſunt in apologia Madritianæ conventionis inter Carolum Imperatorem, & Regem Gallum diſſuaſoria, per Gallum edita, (*apud Goldaſt. in polit. Imperial. part. 20. n. 8. pag. 865. & ſeqq. & ex parte apud Bodinum de repub. lib. 5. c. 6. Caſſan. livr. de la recherche des droits du Roy, & de la couronne de France ch. 5. pag. 356. & livr. 2. chap. 5. pag. 154. & 160. Silhon part. 1. du Miniſtre d'Eſtat livr. 1. diſc.*
73. *11. p. 125.*) Caroli autem fundamenta, cum reſponſione ad contraria, exhibet Autor apologiæ Madritianæ conventionis, diſſuaſoriæ pro Franciſco Francorum Rege emiſſæ refutationis, (*apud Goldaſtum d. part. 20. polit. Imper. n. 8.*
74. *p. 868. & ſeqq. & Arniſeæum de iure Maieſt. lib. 3. cap. 1. n. 13. p. 346. & ſeq.*) Quoniam vero Carolus filios Regis Franciſci, tanquam obſides, nolebat dimittere, priusquam Matriditianæ conventioni ſatisfactum; Franciſcus autem

huic

huic satisfacere recusaret, utraque ex parte oleum addidum fuit camino. Carolum dixisse ad familiares suos, refert Balsac. (*en son prince chap. 20. p. 238. edition. Parisiens. anno 1642. in forma octava*) se omnibus nervis curaturum, ut Franciscus redderetur (*le plus pauvre gentilhomme de son Royaume.*) pauperrimus inter omnes Galliæ nobiles. Aliquando addidisse. (*il n' y a point d' autre moyen de mettre fin aux calamites publiques, si non que François soit, outre ce que il est, Empereur, & Roy des Espagnes en ma place, ou moy, en la sienne, Roy de France, outre ce que ie suis.*) non aliud datur remedium sopiendi calamitates publicas, quam ut Franciscus, præter id quod est, fiat Imperator & Rex Hispaniarum, me excluso; aut ego illo remoto, Regnum Galliæ ad hæc quæ nunc habeo annectam. Tandem vero utraque parte bellis plus quam satis fatigata, nova conventione Cameraci lis fuit composita: sed nec hanc quidem conventionem à Gallis probe observatam Pleixius, Gallus licet, conqueritur (*en l' histoire generale de France tom. 3. pag. 385. n. 7. & 8.*) quando ita scribit: (*Anne de Mommoranci, Mareschal & Grand Maistre de France, fut depesché (en l'an 1530.) avec l'argent, pour apporter aux deputés de l' Empereur, retirer les deux fils du Roy, & les reconduire en France, avec la Royne Eleonor. En quoy se reconterent de grandes difficultés, que la deffiance faisoit naistre d'une part & d' autre. & mesmement du costé des Espagnols, apres qu'ily eurent descouvert une fraude de l'invention du Chancellier du Prat (qui n' agueres avoit este fait Cardinal) meilleur mesnager d' argent, que de la reputation de sa Nation. C' est, que faisant faire le payement en escus d'or, il en fit affoiblir l' aloy. Mais les Espagnols, ayant eu la patiēce de mettre quatre mois à les faire toucher, peser, ou compter, par des orfevres de leur Nation, le deschec fut apprecié à quarante mille escus: tellement, que de ce beau mesnage, il ne revint aux François, que perte, honte confusion, & au Chancellier particulierement, blasme & reproche.*) Annas Momorantius, Mareschallus & Magnus Magister Galliæ, anno M. D. XXX. missus fuit cum pecunia ad deputatos Imperatoris, ut ea soluta duos Regios filios reduceret in Galliam, simul & Reginam Eleonoram. Huic negotio diffidentia varias ultro citroque obiecit difficultates, inprimis à parte Hispanorum, postquam recognoverant fraudem, cuius autor fuerat Galliæ Cancellarius, Pratèus, (qui non multo ante fuerat adscriptus in Cardinalium collegium) frugalior in solvenda pecunia, quam in observanda reputatione nationis suæ. Cum enim eius consilio solutio fieret numis aureis, bonitatem illorum imminui curavit. Hispani vero, quatuor mensium spatio patienter examinantes, aurifabrorum suorum opera, monetæ istam speciem, lapide lydio, lance, & numero, deprehenderunt deficere XL. millia coronatorum. Adeo egregia hæc frugalitas Gallis peperit damnum, ignominiam & confusionem, & Cancellario speciatim, vituperium & opprobrium. Addit Pleixius: (*Certes S. Louys proceda de meilleure foy envers les Sarracins, lors qu'il leur fit payer sa rançon. Car eux s' estant mescon-*

75. 76. 77.

tés de trente mille francs, il leur fit payer soudain cette somme) Certe Ludo-
vicus Sanctus meliori fide Saracenis lytrum suum numeravit: cum enim ipsi
in calculo usque ad summam xxx. millium librarum, errassent, defectum
statim repræsentari fecit. Cameracensem conventionem, Francisci ani-
mum magis ad vindictam, quam ad pacem incendisse, tradit D' Audiguier
78. (*du vray & ancien usage des duels, ch. 16. 221.*) unde novis intervenientibus
causis, res iterum eo devenit, ut Carolus Romæ anno M.D XXXVI. apud Pon-
tificem, Cardinales, procerumque legatos, tria ad componendam differen-
tiam Francisco, & inter illa etiam duellum, obtulerit: Rationi consenta-
neum, addens, ut bella, quorum autores essent, eorundem potissimum san-
guine terminarentur; facile illos de armorum genere conventuros, se nullum
79. recusaturum. De loco plus fortassis difficultatis fore, sed vel in insula, vel
in ponte flumini imposito, vel in navigio ad id extructo, congressum non dif-
ficilem futurum, (*Belcarius rerum Gallicar. commentar. lib. 21. pag. 662. n. 26.*)
80. Septem conditionibus duellum tunc obtulisse Carolum, scribit Zenocarus à
Scavvenberg, (*de vita Caroli lib. 1. p. 17.*) nempe ut in mari vel in terra, vel flu-
mine (apud Hordlederum *lib. 1.* von Vrsachen deß Teutschen *Kriegs c. 21. p. 90.*
legitur, auff einem Platz / oder auff einer Brücken / oder auff einem Schiff im
81. Meer) in equo, vel pedibus, colle, vel planitie, decertaretur. Iovius autem
(*lib. 35. histor. non procul. à pr.*) nihil aliud narrat, quam ense & pugione dimi-
82. candum, visum fuisse Carolo. Autor *de l' histoire des guerres entre les nations*
de France, & d' Espagne (*p. 14.*) ait, (*en chemise, & avec telles armes qu'on vou-*
83. *droit.*) indusio tantum tectum, armis ad beneplacitum, dimicaturum. Quic-
84. quid sit, oblatio tantum ad duellum facta tunc fuit, non provocatio, ut Ca-
rolus ipse interpretatus est. Franciscus autem, ut primum hæc rescivit, scri-
pta ad Paulum Pontificem, Cardinaliumque collegium, epistola, inter cætera
respondit: Vanior de singulari certamine mentio est; enses enim nostri bre-
viores sunt, quam ut tam procul penetrent: at si bellum renovabitur, & nos
fortuna aliquando committet, me meæ existimationi non defuturum expe-
rientia comprobabit. (*Belcarius d. lib. 21. pag. 667. n. 35.*) Putat Zenocarus
(*in vita Caroli lib. 3. pag. 97.*) occasionem Francisco non defuisse in bello Pro-
vinciali, & Carolum existimasse, Regem tunc ad duellum venturum, sed fru-
stra. Ego nihil hic reperio quod Francisci famam gravare possit; & si fœdus
cum Turca non inivisset, suis nunquam fuisset factus abominabilis, nec aliis
85. tam odiosus. Pleixius (*d. tom. 3. de l' histoire generale de France p. 398. n. 28.*)
examinans hoc factum, ingenue fatetur, illud iuramento, quod Reges Gal-
86. liæ, dum coronantur præstant, directo contrarium esse. Belcarius (*rer. Gal-*
87. *licar. Comment. lib. 22. pag. 685. n. 2.*) impium nominat facinus: & effectus
inde manantes Henrico III. Galliarum Regi, ex Polonia Venetias appulso,
gravi sermone exposuit eiusdem Reipublicæ Dux; (*apud Florimundum de Ra-*

mond

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

mond de la maißance de l'herefie lib.7.ch.20.n.5.p. 939.) (D'où penſes-vous, Sire, (diſoit ce venerable vioillard) que ſoient decoulés tant de malheurs, l'un ſur l'autre, en voſtre Royaume, & ſur les perſonnes des Roys, vos predeceſſeurs, ſi c'en eſt de cette aliance contractée avec l'ennemy de Ieſus Chriſt? tant d'ames Chreſtiennes, trainées captives par le corſaire Barberoſſe, appellé par le Roy veſtre ayeul, & qui depuis ont eſte forcées renier leur bapteſme, crient vengeance aux enfers contre les autheurs de leur infortune. On peut ſe maintenir avec l'infidele, mais de faire une ligue offenſive & defenſive, c'eſt declarer la guerre à Dieu, qui ſçait à ſon tour en prendre la vengeance, quoyque tardive, mais d'autant plus griefue.) Putasne, Domine Rex, tot calamitates, quarum alia poſt aliam Regnum tuum, & ipſa prædeceſſorum tuorum Regum capita, afflixit, aliunde originem traxiſſe, quam à fœdere quod cum Ieſu Chriſti hoſte contractum eſt? Tot Chriſtianorum animæ, quas archipirata ille Barbaroſſa, ab avo tuo in auxilium adſcitus, in ſervitutem abduxit, & poſtea baptiſmnm abiurare coëgit, apud inferos vindictam inclamant contra autores ſui infortunii. Pacem cum infideli habere licet; at fœdus offenſivum & defenſivum cum eodem inire, eſt bellum Deo indicere, qui ſuo tempore vindicta uti novit, tanto graviore, quando tardior eſſe ſolet. Arbitratur quidem Martius ille pullus, Monlucius, (*livr.* 88.
1. de ſes commentaires p. 96.) (que contre ſon ennemi on peut de tout bois faire fleches; & addit: *quant à moy, ſi ie pouvois appeller tous les eſprits des enfers, pour rompre la teſte à mon ennemi, qui me veut rompre la mienne, ie le ferois de bon cœur.)* contra hoſtem omnia arma licita eſſe; *additque*: me quod attinet, ſi poſſem omnes diabolos ex inferno evocare, in necem hoſtis mei, qui vitæ meæ inſidiatur, libenter id facerem. Sed tandem (*p.* 114.) fatetur, ſeſe tunc & poſtea ſemper audiviſſe, improbari fœdus cum Turca initum, ſeque credere, quod res Gallicæ inde ſe melius habere haud cœperint. Quid Status 89.
Imperii Romanogermanici de hoc fœdere ſenſerint, conſtat, (*ex* R. A. zu Speier anno 1544. §. ſo achten wir / *p.* 293.) nempe Franciſcum Regem Galliæ propterea, non minus atque ipſum Turcam, pro communi Chriſtianorum hoſte habendum.

Hochwürdigen.

Titulus hic ad ſolum Moguntinum Electorem referri debet, reſpectu Cardinalitiæ dignitatis, qua vulgebat.

Ehrwürdigen.

Ita ab Imperatore vocantur Electores eccleſiaſtici, qui Cardinales non ſunt. Titulus autem *Reverendi*, Ehrwürdig / prout hodierni mores ferunt, communiter verbi divini miniſtris, inferioris ordinis, tribuitur; quanquam ante paucos annos adhuc, Epiſcopis, Bambergenſi, Wurceburgenſi &c. dari conſueverit, quibus tamen hodie Hochwürdiger / à Principibus Imperii plerisque

que attribuitur. Recordor hic, cum ex cancellaria Principis cuiusdam superioris Germaniæ, ante non multos annos, ordinario stylo inscriptio literarum ad Episcopum Wurceburgensem sonasset, dem Ehrwürdigen/ literas quidem non remissas fuisse, offensionis vitandæ causa, sed tabellarium, diutius & præter morem protracta responsione, propterea detentum, sæpius à prætereuntibus ministris audivisse, rem miram esse, Episcopum & parochum titulo convenire. Certe negari haud debet, Germaniam hodie titulorum civilitate adeo abundare, ut excusari quadantenus mereantur, qui ambigunt, quid dare debeant quidve accipere. Lege publica hic opus esset, qua, ad exemplum pragmaticæ in Hispania laudabiliter latæ, (*Melliet livr. 2. disc. 15. sur Corneille Tacite pag. 134.*) usus & abusus titulorum definiretur.

Deß Tituls S. Chrysogoni Cardinal.

1. *Nomen Cardinalis unde?*
2. *Cardinalis id est præcipuus.*
3. *Cardinalare, id est, dare, alicui primum locum.*
4. *Cardinalatus fit ordo Ecclesiasticus.*
5. *Cardinales sunt cardines Ecclesiæ.*
6. *I cardini della terra.*
7. *Opinio Pighii.*
8. *Cardinales duplices.*
9. *Cardinales Ravennatenses.*
10. *Amittunt nomen Cardinalium.*
11. *Cardinalis Abbas Vendocinus.*
12. 13. *Cardinalium distinctio.*
14. *Cardinales Episcopi.*
15. 18. *Cardinales cum titulo.*
16. *Cardinales sine titulo.*
17. *Mira Biragii Cancellarii Galliæ fortuna.*
19. *Maximus numerus titulorum est imaginarius.*
20. *Pontifex creat Cardinales, varie ad id incitatus.*
21. *Iulii III. responsum, cum vilissimum simiæ suæ custodem Cardinalem fecerat.*
22. *Cardinalatus dignitas venū exposita.*
23. 24. *Solemnia, quæ in creando Cardinales interveniunt.*
25. *Quando creari soleant Cardinales?*
26. *Et quando proclamari?*
27. *Quibus verbis recipiantur à Pontifice.*
28. *Pontifex claudit, & aperit os Cardinalis.*
29. *Ceremoniæ in his actibus usitatæ.*
30. *Et effectus oris clausi.*
31. *Os apertum ad devoranda beneficia.*
32. 33. 34. *Numerus Cardinalium.*
35. *Alii ambiunt Cardinalatum, alii ad eum evehuntur inviti.*
36. 37. *Et contra regulam ordinis sui.*
38. *Votum Iesuitarum.*
39. *Germani raro evehuntur ad Cardinalatum.*
40. *Cur hoc ita observetur?*
41. *Qui fratrem habet Cardinalem, ad Cardinalatum non evehitur ipse.*
42. *Exemplum in contrarium.*
43. *Eiusdem ratio.*
44. *In Gallia nulli licet accipere dignitatem Cardinalitiam, nisi consentiente Rege.*
45. *Ut & Venetiis, nisi consentiat Senatus.*
46. *Veneta Respublica uno tempore non habet plures quam duos Cardinales.*
47. *Cardinales eligunt Papam.*
48. *Sed non omnes.*
49. *Cardinales corrigunt Papam.*
50. *& deponunt eundem.*
51. *Sunt Consiliarii Papæ & Ecclesiæ.*
52. *Hodie excluduntur plerunque à nepotibus & agnatis Papæ.*
53. *Ratio exclusionis.*

54. *Tituli Cardinalium.*
55. *Cardinalium pracedentia.*
56. *Vocantur Eminentissimi.*
57. *Ordo inter ipsos.*
58. *Quem locum prætenderint in Gallia.*
59. *Francisci Valesii mascula intentio.*
60. *Galerus Cardinalicius, & usus panni coccinei.*
61. *Materia galeri.*
62. *Color rubeus & eiusdem ratio.*
63. *Color violaceus.*
63. *Cardinales salutantes Papam, quid exosculentur?*
65. 66. *Pœna occidentis, vel lædentis Cardinalem.*
67. *Cui competat ius deponendi Cardinalem.*
68. *Quibus permittat Pontifex resignare Cardinalatum.*
69. *Cardinales regulariter à successione feudi excluduntur.*

CArdinalis nomen, est à *cardine*, (voce satis nota,) à nonnullis usurpa- 1.
tum adiective pro præcipuo, seu principali. Hoc sensu, clericus Cardinalis, 2.
canonicus Cardinalis, diaconi Cardinales, presbyteri Cardinales, episcopi Cardinales, sacerdotes Cardinales, præfecti Cardinales (ut legitur in libro officiorum Theodosii, quo intelliguntur, præfectus prætorio Asianæ diœceseos, & Præfectus Africæ, quod maiores cæteris essent (*Spiegel. in Schol. ad l. 3. Gunther. Ligur. apud Reub. tom. un. vet. Script. p. 33. &c.*) aliquando dicti. quo tempore, ubi barbarie lingua Latina infecta erat, etiam eo ventum fuit, ut novo verbo, *cardinalare*, uterentur, quo significarent, dare alicui primum locum. (*Estienne* 3.
Pasquier és reecherches de la France livr. 3. chap. 5. fol. 105. edit. Parisiens. de A. 1596.)
Vsu postea invaluit, ut Cardinalis, pro in magna dignitate ecclesiastica con- 4.
stituto, præsertim Romæ, intelligeretur: tandemque Cardinalatus ibidem cœpit fieri novus ordo ecclesiasticus, eius præcellentiæ, ut post summum
Pontificé primus sit. Qui figuris indulgent, Cardinales dictos tradunt, quod, 5.
velut cœlum circa altissimas mundi partes, quas Græci πόλους, Latini Carnes vocant, circumfertur; ita circa ipsos, tanquam vertices, valvæ vertantur
Romanæ Ecclesiæ. (*Polydor. Virgil. lib. 4. cap. 9. de inventor. rerum.*) Et est non- 6.
nemo ex Italis, qui quod 2. Regum cap. 2. dicitur, *del Signore sono i cardini della terra*, id ad Cardinales Romanos applicet; cum Deus illos mundi Christiani cardines esse voluerit (*Pierre de L'Ancre au tableau de l'inconst. de toutes choses livr. 4. discours. 4. pag. 429. b.*) Pighius autem, (*in Hercule prodicio pag.* 7.
280.) scribit, Cardinales appellari ideo, quia gravissimorum Reipubl. Christianæ negotiorum cardo, semper in illo Patrum conscriptorum senatu, at-
que consessu versatur. Porro cardinales in duas distinguunt classes, qua- 8.
rum una continet Cardinales Romanæ Ecclesiæ, altera Cardinales cæterarum Ecclesiarum, (*Hieronym. Rubeus histor. Ravenn. lib. 5. pag. 232.*) sed cum hic significatus ad nomen Cardinalis adiective sumtum pertineat, de illo aliud hic tenendum non est, quam quod certarum cathedralium Ecclesiarum Canonici, Cardinales dicti, ut Ravennæ & Compostellæ (*Duaren. lib. 1. de sacris Eccles. minist. c. 13.*) De Ravennatensibus, Glossa *can. pudor, 32. q. 2.* monet, 9.

eos Cardinales dictos per iocum, aut ironiam, quomodo etiam Rex Iuetotii
10. in Gallia; verum ego gloſſam non moror, novi autem ex Rubeo, (*d. hiſtor. Ravenn. lib.* 10. *pag.* 745.) anno M. D LXVIII. Pontificem, Canonicorum Cardinalium nomine abrogato, Canonicos omnes Ravenatenſes, nomine Cano-
11. nicatus, æquales feciſſe. Eodem ſignificatu adiectivo, in Gallia Abbas S. Trinitatis Vendocini utitur titulo Cardinalis Abbatis, ſed minus proprie (*Loyſeau au traicté des ordres & ſimples dignités, ch.* 11. *num.* 5.) Cardinales Eccleſiæ Romanæ nomine dignitatis quidem inter ſe conveniunt, ſed aliis notis di-
12. ſtinguuntur. Sunt enim alii Epiſcopi, alii Presbyteri, alii Diaconi, & ut non-
13. nulli obſervarunt, alii ſubdiaconi. Inter hoc rurſus alii dicuntur Cardinales cũ
14. titulo, alii ſine titulo. Epiſcopi (quia hactenus nondum receptum, Epiſcopum ſine titulo creari) omnes titulati, & ſex ſunt, ut olim quoque fuerunt; nempe Hoſtienſis, (qui eſt Decanus Cardinalium) Sabinienſis, Portuenſis, Tuſculanus, Præneſtinus, & Albanenſis (*Loyſeau des ordres chap.* 3. *num.* 45.) poteſt quidem contingere, non ſolum, ut alius Epiſcopus, præter enumeratos, fiat Cardinalis, ſed etiam ut Cardinalis alibi Epiſcopus fiat, quam in prænominatis locis; ſed ſi hoc eveniat, neuter in claſſe Cardinalium Epiſcoporum numerabitur, quoniam, ut diximus, non alii in ea, præterquam ſex determinati,
15. continentur. Presbyteri, & Diaconi Cardinales, aliquando non omnes cum titulo ſunt, ſed eorum alii ſub expectatione tituli vivunt. Olim XXVIII. tituli Cardinalium Presbyterorum, & XX. Diaconorum fuiſſe memorantur; ſed aliquoties poſtea in numeris variatum, monet Chenu, (*és ſingulieres queſtion du droit. queſt.* 1. *pag.* 27.) & tradit Rochette, (*és deciſions de pluſieurs queſtions & differens, qui ſe preſentent iournellement tant és cours eccleſiaſtiques, que ſeculiers, tilt. Cardinal, pag.* 9.) cum numero Cardinalium creviſſe etiam numerum titulorum, non ſolum *ſur les curés, mais iusques aux Abbayes, & cha-*
16. *pelles: l'on en fait auiour d'huy, bien qu'ils ne ſoyent que ſoudiacres.* Sed ut maxime titulorum numerus auctus ſit, evenit tamen aliquando, propter multitudinem Cardinalium, ut tituli non ſuffecerint; & evenire poteſt, & ſine ti-
17. tulis vivat, & moriatur Cardinalis. Sic de Cancellario Galliæ, de Birague, ioco dictum fuit, eum mortuum eſſe Cardinalem ſine titulo, Cancellarium ſine ſigillo, Epiſcopum ſine Epiſcopatu, Equitem ſine ordine, & Presbyte-
18. rum ſine beneficio. (*Loyſeau des ordres d. chap.* 11. *num.* 1.) Cardinalis autem cum titulo eſt, cui hoc reſpectu certa Eccleſia, aut beneficium, cui inſervire debeat, datum fuit; unde etiam tenetur eidem adeſſe, vel ibidem reſidere, niſi diſpenſatione illi aliud concedatur. (*cap.* 1. *de cleric. non reſident. Loyſeau d.*
19. *tract. chap.* 3. *n.* 46.) Maximum verò titulorum numerum, qui Cardinalibus attribuitur, imaginarium & ſine fructu, ac vana illa eſſe nomina, ſolum antiquæ Eccleſiæ memoriam repræſentantia, docet Chenu (*d. loc.*)

Pontifex

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Pontifex, parens vel creator Cardinalium est, & hanc potestatem suam 20.
varie in varios exercet. Aliquando merita personæ, aliquando natalium
& familiæ splendor, ac auxilium, quod inde speratur, aliquando Regum,
Principum &c. intercessio, aliquando his complacendi studium; aliquando
amor numi, vel necessitas æris; aliquando sola in Caium vel Titium, pro-
pensa animi voluntas, incitamenta ad creandum Cardinalem sunt. De Iu- 21.
lio III. Pontifice maximo, annotatum legimus (*apud Thuanum histor. lib. 5. in
pr. ad annum* M. D L.) cum antiquæ consuetudinis sit, ut novus Pontifex ga-
lerum, cui velit, suum largiatur, eum iuveni cuidam, cui Innocentio nomen,
quique, quod in familia simiæ curam gereret, Simiæ, etiam post adeptam
dignitatem, nomen retinuit, cognomine etiam suo, atque insignibus attribu-
tis, donasse: querentibus vero Cardinalibus, quod indignum hominem ad
tantum fastigium evexisset, non inurbane respondisse, & vos quid tandem in
me meritorum comperistis, quem Christianæ Reipub. Principem constitue-
ritis? (*adde Bodinum de Repub. lib. 5. cap. 3. pag. 868. & l' histoire universelle du
Sieur d' Aubigne livr. 1. ch. 3.*) Iovius (*in Pompeio Columma*) autor est, (*vide Tholo-
san. de Repub. lib. 3. cap. 6. num.* 42.) Clementem VII. Pontificem, cum, expu- 22.
gnata Roma ab exercitu Caroli V. etiam arcem, consumto commeatu, in
quam confugerat, Cæsarianis dedidisset, & ex pacto militi stipendium persol-
vendum esset, conflasse argentum omne, & aurea vasa sacra, ut inde dividen-
da militibus pecunia cuderetur; eaque nec sufficiente, concessisse tres purpu-
reos galeros, ut illis licitantibus, qui fœda ambitione corrupti, ad senatoriam
dignitatem adspirabant, aurum proferrent, eoq; modo ad hastam propositis
emtores non defuisse. Ex quibus omnibus patet, formam qua eligendus
sit Cardinalis, in synodo Basileensi præscriptam (§. *fin. de numer. & qualit. Car-
dinal. in pragm. sanct.*) non fuisse observatam. Vult illa, ut electio fiat scruti-
nio, & consensu Cardinalium, de viro probo, moribus bonis insignito, iu-
stis natalibus orto, id est, legitimo, Licentiato aut Doctore, ætatis xxx. anno-
rum, qui non sit nepos ex fratre vel sorore summi Pontificis, vel Cardinalium.
(*Tholosanus syntagm. iur. lib.* 15. *c.* 4. *n.* 13.) Promotionem ad Cardinalatum 23.
nonnulli tribus actibus solemnibus constare docent, quorum *primum* procla-
mationem, & nominationem, à Pontifice factam, constituunt; *alterum*,
quando galerus rubeus mittitur, & acceptatur; *tertium*, quando Cardinalis
Pontificem accedit ad præstandum iuramentum, & admittitu in consisto-
rium. (*Chenu d. l.*) Alii vero (*ut videre est apud Coquille en l' histoire du pays & Du- 24.
ché de Nivernou p.* 49.) hæc solemnia in proclamatione ad Cardinalatum in-
tervenire tradunt, receptionem, publicationem, tituli assignationem, impo-
sitionem galeri, annuli immissionem in digitum, & aperturam oris. Sed ex
iam supradictis apparet, assignationem tituli non semper intervenire; de reli-
quis autem hæc observavi: Cardinales ordinarie creari (*aux quatre temps*) 25.

Oſſat. Epiſt. 69. livr. 2. p. 262. l'hiſtoire des differens entre le Pape Paul. V. & la Re-
26. *publique de Veniſe pag. 255.*) tempore quatuor ieiuniorum ſtativorum & proclamari in conſiſtorio, ſexto die Ianuarii, qui trium Regum ſacer eſt. (*Chenu*
27. *d. l. Rochette d. l. pag. 10.*) Pontificem eos his recipere verbis; eſtote fratres mei,
28. & Principes mundi (*Chenu d. l.*) Pontificem inſuper ei, quem in ſacrum ſenatum Cardinalium cooptavit, in primo conſeſſu os claudere, ut muto ſilentio ſeniores audire diſcat: Altero vero, & tertio, ex Patrum ſententia os illi aperire, & poteſtatem dare in ſenatu ea, quæ ex dignitate Eccleſiæ videntur eſſe, modeſte & ſincere proferendi. (*Tholoſan. de Republ. lib. 17. cap. 4. n. 9.*) Quod de Patrum ſententia hic dicitur, liber Ceremoniarum Romanorum, quem manuſcriptum legi, non habet; actum autem, & alia notabilia ita de-
29. ſcribit: (*Nel primo conſiſtorio, noſtro Signore fa la ceremonia del ſerrar la bocca al nuovo Cardinale, parlando noſtro Signore, & orando, ſenza ch' alcun Cardinale tocca di dire coſa alcuna. queſta ſerrare di bocca priva il nouvo Cardinale di voce attiva & paßiva. Nel ſecondo conſiſtorio ſua Santità gli apre la bocca, gli dichiara il ſuo titolo & lo ſpoſa, con metter gli in dito un anello d'oro, con unzaffiro di pota ſpeſa, per il quale da gli heredi di eſſo Cardinale deve eſſer pagato, in caſo de morte, cento*
30. *ſcudi di camara: & venendo il caſo che il Papa moriſſe, in quel tempo, ch' un Cardinale ha ſerrata la bocca, può bene entrare in conclave, mà non può l' eſſer eletto Papa, ne dare il voto ſuo ad'altri, come intervenne al Cardinale Conti, quando mori Papa Clemente VIII. in tempo, che ſua Sanità gli hareva ſerrato là bocca, & per gratia ſpeciale fatta nella ſedia vacante da tutto il ſacro collegio, ſua Eminenza fù habilitata & aggratiata della voce attiva, & paßiva.*) In primo conſiſtorio, Pontifex cęremonias claudendi os novi cardinalis peragit, ubi ipſe ſolus loquitur, & orat, omnibus Cardinalibus tacentibus. Hæc oris occluſio privat Cardinalem voce activa & paſſiva. In ſecundo conſiſtorio Pontifex novi Cardinalis os aperit, aſſignat illi titulum, & deſpondet Eccleſiæ, imittens illius digito annulum aureum, ſapphiro, non magni pretii, exornatum; pro quo, ſi Cardinalis moritur, eius heredes ſolvere tenentur centum ſcutos Cameræ. Caſu quo Papa moritur eo tempore, quando Cardinalis adhuc habet os clauſum, hic ad conclave quidem admittitur, ſed non poteſt eligi, nec voto ſuo alium eligere. Accidit hoc Cardinali Contio, qui os clauſum habebat tunc, quando mortuus erat Clemens VIII. ſed vacante ſede, ſpeciali gratia totius collegii,
31. obtinuit vocem activam & paſſivam. Hoc privilegium, quod os apertum vocant, Cardinalibus utiliſſimum eſſe, ſarcaſtice ſcribit Rebuffus (*ad reſcript. in forma communi, & in forma pauperum n. 21. & ad formam novæ proviſionis, §. vitæ ac morum num. 23.*) ad omnia beneficia devorandum, excepto tuntaxat, quorum fructus ducentorum ducatorum auri de Camera non excedunt, ut de his pauperibus provideatur: unde ſi Cardinalis impetret beneficum ducentos

centos

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

centos excedens aureos, tenetur verum eius valorem exprimere. Privilegium ſane, ſeu pravilegium, primis ſeculis incognitum, quibus pluralitas beneficiorum reprobata fuit (*Rouſſel in hiſtoria Pontific. iurisdict. lib. 2. cap. 10. num. 19 pag. 258.*

Numerus Cardinalium pendet hodie à Pontificis arbitrio (*Alberic. de Roſate in rubr. ff. de ſtatu hom.*) ideoque pro certo & determinato haberi nequit. 32.
Scripſerunt nonnulli, eum non debere excedere ſeptuaginta, cum tot etiam fuerint diſcipuli Chriſti, (*Martin. Laudenſ. in tr. de cardinal. in pr. quæſt. 2.*) quos Cardinales repræſentent, (*can. ſeptuaginta, diſtinct. 16.*) & tot etiam fuerint linguæ, (ut ibi dicitur) unde, cum omnes nationes & linguas iudicent, videri hunc numerum convenientem. (*Gilles le Maiſtre au traicté des Regales chap. 7. in pr. fol. m. 31. b.*) Sed rerum magiſtra experientia docuit, hunc numerum iugiter non fuiſſe obſervatum. 33.
Cardinalis Zabarella (*in Clem. 1. §. porro, in pr. de elect.*) refert, tempore Pontiani Papæ fuiſſe Cardinales ducentos triginta ſex; & Chenu (*d. l.*) hiſtorias teſtari, ait, aliquando fuiſſe quadringentos. 34.

De perſonis, quæ ad dignitatem Cardinalitiam evehuntur, notandum eſt, non omnes ambire hunc ordinem, ſed etiam aliquando quaſi invitos, & contra regulam profeſſionis ſuæ, ad eum trahi. 35.
Ita Anſelinus Marzatus, cucullati ordinis, quem Capucinorum appellare conſuevimus, cum ad Cardinalatum invitus traheretur, non ſine lacrymis teſtatus eſt, iniuriam S. Franciſco, & regulæ ordinis reformatæ, ſua promotione fieri. 36.
P. Toletum quoque primum ex Ieſuitis contra regulam ordinis, ad Cardinalatum evectum, conſtat (*L'Ancre au tableau de l'inconſtance livr. 4. diſc. 4. fol. 430. a*) 37.
(*Les Ieſuiſtes ſont vœu particulier, de ne iamais cherches, ou pretendre aucune dignité, ou prelature (comme l'eſtat de Cardinal) directement, ou indirectement, ni en leur cõpagnie, ni dehors, ſauf par le commandement de celuy qui peut commander ſans repliquier, ſur peine de peché, comme il eſt advenu au Cardinal de Tolede, & au Cardinal Bellarmin.*) (*Pierre Matthieu en l'hiſtoire de Henry IV. livr. 2. narrat. 1. pag. 279.*) 38.
Nec illud præterea ſilentio involvi debet, nonnullis nationem, ex qua oriundi; vel Dominum, cui obligati, vel alios reſpectus, obſtaculo eſſe, ut vel omnino non, vel non niſi raro, aut difficulter, ad dignitatem Cardinalitiam perveniant. Pertinet huc, quod Crantzius (*lib. 12. Vandal. cap. 24.*) ſcripſit, Germanum Cardinalem fieri, eſſe monſtrum corvo rarius albo. 39.
cuius rei rationem Gomeſius (*ad regulam idiomate, quæſt. 1. referente Rouſſello d. lib. 2. hiſtor. Pontific. iurisdiction. cap. 13. num. 13. pag. 293.*) eam eſſe tradit, ne ſecreta Eccleſiæ Imperatori revelentur. 40.
Porro, ſi fratrem habeat Cardinalis, cuius dignitas impedimento eſt, quo minus, eo adhuc vitam ducente, illi ad eundem ordinem aditus pateat, niſi Pontifex, ex plenitudine poteſtatis, obicem removeat. 41.
Inde cum Vrbano VIII. Pontifici 42.

obiectum fuiſſet, contra ſtatutum eſſe, quod Cardinalis Richelii fratrem,
42. Archiepiſcopum Lugdunenſem, Cardinalem factum vellet; reſpondit, (*que*
43. *comme il n'y avoit qu'un Cardinal de Richelieu, außi ne pourroit on tirer en exem-
ple ce qu'il avoit reſolu de faire en ſa faveur, veu les ſignales ſervices qu'il avoit ren-
dus à la Religion Catholique*) (*Les Verités Françoiſes parte* 3. *pag.* 637.) quemad-
modum non eſt niſi unus Cardinalis Richelius, ita in exemplum trahi non
poterit, quod molior in eius favorem, conſideratis egregiis ſervitiis, quæ ex-
44. hibuit religioni Catholicæ. Deniq; hoc obſervatu dignum, quod in Gallia nul-
li liceat Cardinalitiam dignitatem accipere, citra voluntatem & permiſſio-
nem Regis, adeo quidem, ut galerum Cardinalitium à Pontifice miſſum, Rex
ipſe novo Cardinali tradat, cui forte ipſe nominatione ad hanc dignitatem
aditum paravit, vel tradi patiatur, ſua tamen in preſentia. (*L' Ancre d. tr. livr.*
45. 4. *diſc.* 6. *num.* 4. *fol.* 452. *b.*) De Venetorum quoque Republica notum eſt, quod
Cardinalem la Mulle egerit in exilium, & proſcripſerit, poſtquam ſine per-
46. miſſione Senatus Cardinalatum acceptaſſet. (*Chenu d. l.*) Nunquam autem
eadem Reſpublica, uno eodemque tempore, plures habet Cardinales, quam
duos, (*Silhon en la premiere partie du miniſtre d' Eſtat livr.* 2. *diſc.* 12. *p.* 388.)
47. Ad munus Cardinalium pertinet (1.) Eligere Papam; quod tamen de
Epiſcopis, Presbyteris & Diaconis Cardinalibus intelligi tantum debet. Cardi-
48. nales enim qui ſubdiaconi ſunt, nec ad conclave, nec ad votum, ubi de eli-
gendo Pontifice agitur, admittuntur, niſi ſpeciali indulgentia hoc illis conce-
datur. Exemplo nobis eſt Cardinalis Auſtriacus, qui ſubdiaconus conclave
Sixti V. intravit, qui à Gregorio XIII. ſpeciali gratia ad hoc legitimatus fue-
49. rat. (*Rochette d. tr. tilt. Papa, fol.* 4.) (2.) Corrigere Papam, ubi opus ſit. (3.)
50. 51. Deponere Papam. (4.) Conſilio & opera Pontifici & Eccleſiæ adeſſe (*cap. fundamenta*, §. *decet*, *de elect. in* 6.) Cardinales olim apud ſummum Pontificem bis in hebdomada conveniebant, noſtra vero ætate, cum negotia apud illum decreſcant, ſemel tantum. Vocatur eorum conventus Conſiſtorium. Inibi proponuntur, & deciduntur controverſiæ electorum ad Epiſcopales, Archiepiſcopales, metropolitanas, Patriarchaleſque eccleſias: atque diſcutiuntur, ubi Eccleſia vacet, & ad quem electio pertineat, num ad capitulum, civitatem, provinciam, Regem, vel alios. Eliguntur etiam per illud Conſiſtorium Præpoſiti ad eccleſias, monaſteriaque, quæ ex ſolita conſuetudine ſedi Apoſtolicæ reſervantur, quare & illa beneficia conſiſtorialia dicuntur. In hoc Conſiſtorio & Senatu unaquæque provincia, ſingulaque regularum ſodalitia, habent ſuos patres, ſeu patronos tutelares, quos protectores vocant; quorum munus eſt, electiones, & alias provinciæ ſibi addictas cauſas, in ſacro Senatu proponere, oppoſitoribus reſpondere. In hoc deinceps, quæ ad cultum divinum, ac Chriſtianam religionem, & ad pacem Chriſtiani gregis, & ad conſervationem temporalis patrimonii Eccleſiæ pertinent, tractantur.

(*Tho-*

(*Tholosan.d.lib.18.syntagm.iur.cap.4. num.15.*) Verum ut hodierni mores sunt, 52.
Cardinales à rerum cognitione, atque administratione remoti sunt, postquā Pontifex, omnia prope negotia coram nepotum, agnatorum, amicorum, & familiarium suorum, committit, (*L' Ancre d.tr.livr.4.disc.4.fol 430.b.*) & si quandoque in Senatu Cardinalium aliquid proponitur, eum potissimum in finem agitur, ut approbatione eorum plus autoritatis actioni accrescat, minime vero, ut suffragiis, res, & quid agendum sit, examinetur, ac votis decidatur. In causa est diffidentia, à parte Pontificis, à parte Cardinalium autem, 53.
quod nimium favore propendeant in illos, quorum respectu hanc dignitatem obtinuerunt, vel etiam propriam in familiam suam, vel in illos, quorum stipendiarii sunt, aut à quibus beneficia acceperunt, vel accipere posse sperant. (*de quo videri debet Silhon au ministre d' Estat part.1.livr.2.disc.12.pag.386.*) Cæterum, cum summi Pontificatus sedes vacat, in interregno, Cardinalium collegium Rempublicam Catholicochristianam regit, rerumque difficultati consulit, donec alius ab eis Pontifex creatus fuerit, (*Tholosan.d.cap.4.num.16.*)

Honor & dignitas Cardinalium cognoscitur I. ex titulis. Vocantur 54.
enim fratres Papæ, (*Ritterhusius ad Novellas part.4.cap.7.num.14.*) dicuntur Principes, (*Loyseau des ordres chap.3.num 53.*) vel cum additione, Principes Ecclesiæ, (*L' Ancre au tableau de l' inconstance d.livr.4.disc.4.fol.430. a.*) appellantur, pars corporis Papæ, (*Zabarella in Clem.2.in pr.de celebrat. miss.* Primates Ecclesiæ, & principales Ecclesiæ (*can. si quis Episcopis, distinct.79. c.2.de offic. Archiep.cum gloss.ibidem: Giles le Maistre des Regales d.cap.7.*) Olim diceban- 55.
tur Illustrissimi, hodie autem Eminentissimi: qui titulus, peculiri statuto, anno M.DC.XXX. Romæ illis attributus fuit, ita ut à nemine, præterquam ab ecclesiasticis Romani Imperii Electoribus, ac Magistro Hospitalis Hierosolimitani, usurpari possit, aut aliis attribui. Quod si contigerit aliquem, cuiuscunq; dignitatis, gradus, & conditionis (Imperatore, ac Regibus exceptis) hunc titulum, *Eminentissimi*, & *Eminentiæ Vestræ*, alicui Cardinalium non tribuere, Cardinalis illo nullatenus cum eo coram agat, nec eius literas quoquo modo recipiat. (*vid.addit.ad lib.4.iur publ.c.6.n.44.*) II. Cardinalitiæ dignitatis emblema, est locus honoratior in sessione, & præcedentia. Romæ 56.
Cardinalium Decanus, Episcopus Hostiensis, præcedit omnes Reges & Principes Christianos, solo Imperatore excepto, quem sequitur. Cæteri autem Cardinales, ibidem præcedunt omnes Principes, qui non sunt decorati titulo Imperatoris, vel Regis, (*L' Ancre d. livr. 4. fol. 430.*) Inter ipsos autem hic ser- 57.
vatur ordo, ut Cardinalis Episcopus præcedat, eum sequatur Cardinalis Presbyter, & hunc Cardinalis Diaconus. (*Garsia Mastrill. de Magistrat. lib.4.c.13. n.61.allegans Clem.2.§.irritum, de elect.can.clerus, dist.21.can.oportebat, dist.79.*)
In Gallia primum locum, etiam ante Principes sanguinis, nonnunquam sibi 58.
deberi asseruerunt Cardinales, (*Coquille en l' histoire du pays & Duché de Nivernois*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

59. *nov.p.50.*) quo de notabile eſt, quod de Franciſco, tunc Duce Valeſio, & Angoliſmenſi, poſtea Rege huius nominis primo, in literas relatum. Fertur, Franciſcum, cum reſciviſſet, Cardinalem de Prie, qui illo tempore, ſub regno Ludovici XII. primas in adminiſtratione negotiorum partes tenebat, præcedentiam in conventu ſolemni ſibi adſcripturum, hoc prætextu, quod Cardinales ex privilegio ſpeciali ad dexteram Regis ſedere deberent, Cardinali feciſſe intimari, melius & ſecurius futurum, ſi prætenſo iure ſuo Romæ uteretur: Etenim ſi in Gallia hoc nunc exercere anniteretur, ſe caput eiusdem ita rubefacturum, ut colore galerum Cardinalitium æquaret(*L'Ancre d.l.fol.*431.)

60. III. Ornatus dignitatis Cardinalitiæ, inter alia eſt galerus rubeus, ex inſtituto Incocentii IV. circa annum MCCXLV. cui pannum coccineum addidit Paulus II. quo non ſolum ipſi uterenter, ſed etiam equos vel mulas ſternerent,

61. dum equitarent. Refert Platina, eundem Pontificem voluiſſe etiam in decretum referre, ut galeri Cardinalium ex ſerico coccineo fierent, at id quo minus decerneretur, vetuiſſe illos, qui diminuendam eſſe Eccleſiæ pompam, non augendam, prædicabant. (*Rouſſel in hiſtor. Pontific. iurisdict. lib. 2. cap.* 10 *n.*

62. 15. *p.* 255.) Cauſa conceſſi coloris rubei diverſimode explicatur. Dicunt enim nonnulli Iunocentium IV. ſuſcepto in Fridericum II. odio, ut Cardinales ſibi magis devinciret, & doceret, paratos eſſe debere ad ſanguinem fundendum pro cauſa ſua vel Eccleſiæ, eos rubeo pileo donaſſe, (*Rouſſel. dict. loc.*) quem æque ac veſtimentum purpureum, non ad pompam Cardinales, ſed in ſymbolum geſtare ſcribit Tholoſanus (*lib.* 4. *de repub. cap.* 11. *n.* 8.) tanquam exiſtant parati, effundere pro Chriſti fide, cui deſtinantur, ſanguinem proprium. Loyſeau autem (*des ordres d. chap.* 3. *n.* 50.) monet ex aliis, rubri coloris pileum & veſtem purpuream, Cardinalibus data ad exemplum purpuræ

63. Senatorum Romanorum. Cæterum non ſemper Cardinales rubris veſtimentis, ſed etiam aliquando, nempe in quadrageſima, & adventus, vocant, tempore, violacei coloris uti, refert Villamont (*livr.* 1. *de ſes voyages ch.* 16. *pag. mihi* 39.)

64. In ſalutando Pontifice, ſi verax eſt Villamont (*d. ch.* 16. *pag.* 40.) Cardinales nunquam oſculantur eius ſandalia, ſed tantum dextram partem *de ſa chappe,* (quod alii interpretantur de dextra manu ſub auriphrigio pluviali;) ut Epiſcopi genu, & cæteri Chriſtiani ſandalia. De quo tamen vide Durandum (*libr.* 4. *rational. divin. offic. c.* 53. *n.* 13.) Denique Cardinalitia dignitas amittitur 1.) *morte.* Mors illa, eſt vel naturalis, vel violenta; ut ſi Cardinalis

65. occidatur: ubi homicida ipſo facto eſt excomunicatus, & ſingulis diebus Dominis, & feſtivis, pulſatis campanis, & candelis accenſis, per omnes iſtius loci eccleſias, in quo tantum facinus fuit attentatum, nec non civitatum, & diœceſium vicinarum, excommunicatus publice denunciatur. Quod etiam

66. contra illos fit, qui Cardinalem percutiunt, hoſtiliter inſectantur vel capiunt,

vel

vel quid simile committunt. (*c.felicis, de pœnis in 6. Menoch. de arbitr. iud. quæst. cap. 550. num. 5.*) Amittitur (2.) Cardinalatus *exautoratione, degradatione vel privatione dignitatis.* Tradit autem Hostiensis, Papam jus deponendi Car- 67.
dinalem non habere sine consilio generali. (*Spiegel. in schol. ad lib. 6. Gunther Ligurin. apud Reuber. tom. un. veter. Script. pag. 374.*) (3.) Amittitur, *resignatione,* 68.
quæ tamen nonnullis tantum, non omnibus licita. Non infrequens ea est in tertio, & inferiori ordine Cardinalium, Diaconorum, vel Subdiaconorum, in quo constituti esse solent illi, qui ex familiis Ducum, vel Principum, oriundi, quibus per dispensationem Pontificis licet resignare dignitatem Cardinalitiam, & ad gubernationem Ducatus, vel Principatus accedere, at-
que præterea matrimonium contrahere; cuius exempla prostant varia: 69.
Quanquam Vulteius, (*lib. 1. Feudor. cap. 9. num. 67. p. m. 38.*) & alii, regulariter Cardinales à successione feudi excludunt.

Zu Maintz vnd Magdeburg Ertzbischoff.

De jure, nemo potest, vel debet esse Episcopus plurium Ecclesiarum: Moribus tamen receptum est, ut sicut plurium Ecclesiarum Canonicus quis esse potest, ita etiam Episcopus. (*Rittershus. ad Novell. part. 1. cap. 7. num. 57.*) Albertum Marchionem Brandeburgensem, de quo hic sermo est, Paulus Lang (*in Chron. Citizensi apud Pistorium tom. un. veter. Scriptor. pag. 862.*) vocat, Moguntinensis & Magdeburgensis, sanctarum Ecclesiarum, archiantistitem, nec non Halberstatiensis Ecclesiæ administratorem mirificum, & addit; mirum equidem est, pæne stupendum inauditumque, quod unus homo; unicus pastor, & præsul, tot & tantis præsit Episcopatibus. Certe, cum unus duabus functionibus vix sufficiat, & dum uni adest alteri abstrahi necesse sit, sicque nulli earum in totum idoneus reperiatur, & dum ad utrumque festinat, neutrum bene peragat, jura civilia cumulationem officiorum in uno individuo non admittunt. (*l. nemo 14. in pr. & §. 1. C. de adsessor. l. nemo 5. C. qui militar. poss. lib. 12. l. hac parte 10. §. 1. de proxim. sacror. scrinior. d. lib. 12.*

Des Heiligen.

1. *Imperium Romanum cur dicatur sacrum: remissive.*
2. *Regnum Galliæ dicitur sanctum.*
3. 4. *Ratio appellationis.*
5. *Vigesimus quisq; Regum Galliæ sanctus.*
6. *Pleixius est adulator.*
7. *Ludovicus XIII. obtinuit nomen Iusti.*
8. *Balsaci testimonium.*
9. *Autoris judicium.*

IMperium Romanum cur sacrum dicatur, docui, (*de jure public. lib. 1. cap. 7.* 1.
num. 1. & seqq.) Regno Galliæ titulum sancti attribui, tradit L'Ancre 2.
(*d. tr. de l' inconstance livr. 4. disc. 2. fol. 395.*) quod multi Reges, qui illi præ- 3.
fuerunt, sancti sint, (*parce que plusieurs Roys, qui y ont commandé, sont saincts.*)
Quæ ratio, si sola huic titulo causam dedisse perhibeatur, confirmat, Re- 4.

gnum Galliæ non ſemper ſanctum fuiſſe, nec ſuo jure, ſed alieno merito ſan-
5. ctum dici. Interim Gallica licentia eo usque excrevit, (*vid. Pleixius in præ-*
fatione tom. 2. hiſtoriæ generalis Galliæ) ut vigeſimum quemque Regem, ab eo
qui primum inter eosdem Chriſti fidem ſuſcepit, ſanctum determinare au-
6. deat. Præſtat hominis propria adducere verba, ne dubitari poſſit, eum ut
inter hiſtoricos, ita quoq; inter adulatores Ludovici XIII. primum fere obti-
nuiſſe locum. Ita autem ille ad Regem: (*la providence Divine a eſtabili cet or-*
dre en la ſucceßion de nos Roys, que depuis le premier qui fût regenere au ſacre la-
voir de l'Egliſe, le vingtiesme ait eſté infalliblement Sainct, & comme tel couché au
denombrement des ames eternellement glorieuſes. Sire, vous eſtes le vingtiesme Roy
de France, apres S. Loys, comme il eſtoit le vingtiesme apres Charles le Grand, que
pluſieurs tiennent außi avoir eſté canonizé.) Providentia Divina eum ordinem
in ſucceſſione noſtrorum Regum ſtabilivit, ut poſt primum, qui ſacro bapti-
ſmate Eccleſiæ regeneratus fuit, vigeſimus quisque in ordine infallibiliter
fuerit Sanctus, & hoc nomine relatus in catalogum animarum perpetuo
beatarum. Domine, vos eſtis vigeſimus Rex Galliarum poſt ſanctum Ludo-
vicum, ut ille fuit vigeſimus poſt Carolum M. quem multi tradunt in nu-
7. merum Sanctorum relatum. Ego Ludovici XIII. Regis virtutes, quæ illi
cognomen Iuſti (quod olim quoque Ferdinando Aragonio attributum. *Fa-*
8. *ſellus de reb. Sicul. poſter. decad. l. 9. p. 534. n. 40.*) in terris pepererunt, magni fa-
cio, & propemodum adoro; integritatem vitæ, quam Balſac ei tribuit (*in*
diſcurſu ſuo quem Principem inſcripſit, chap. 6. pag. 86. ubi ait, *il n'y a perſonne*
auiourd'huy au monde, qui ſçache que le Roy peche.) nullus nunc ſub Sole eſt, qui
ſciat Regem peccare) admiror, ac de beatitudine eiusdem in cœlis nullus
9. dubito; ad Pleixii regulam, de vigeſimo quoque Rege ſancto, amplecti non
poſſum: eſt enim ex cenſu illarum rerum, quæ ſemel aut bis extiterunt, unde
regula conſtitui haud poteſt. (*arg. l. 6. ff. de LL.*)

Römiſchen Reichs.

1. 2. 3. *Romanum Imperium multorum opinione extinctum.*
4. *Quod tamen adhuc ſtare certum eſt.*
5. *Romanum Imperium quomodo poſſit conſiderari.*
6. *Subſtantia Imperii ſupereſt, accidentia quandoq; fuerunt immutata.*
7. *Germanorum jus in urbem Romam.*
8. *Imperium Romanum non fuit à Germanis reverſum ad Romanos.*
9. *Diſtinctio inter Francorum Regnum Orientale & Occidentale.*
10. *Hodie ſub nomine Imperii Romani intelligitur etiam Regnum Germaniæ.*
11. *Quid olim Romani in Germania poſſederint.*
12. *Germania nunquam acceſſit Romano Imperio, nec vi, nec ſponte.*
13. *Romanum Imperium acceſſit Regno Germanorum.*
14. 15. 16. 19. 20. 21. *Conjectura, cur, & quomodo Regnum Germaniæ ſub nomine Imperii Romani contineatur.*
17. 18. *Quando id publico uſu receptum.*
22. *Capita diſcurſus Conringiani.*
23. 24. *Tempore Caroli M. Imperium à Regno fuit ſeparatum.*

25. 26. *Idem etiam obtinuit tempore insequenti.*

27. 28. 29. 30. *Divisio regnorum & Imperii facta à Carolina progenie.*

31. *Caroli variatio in titulis antequam adeptus fuerat Imperium.*

32. *Et post.*

33. *Ludovicus Pius, qua intentione solo nomine Imperatoris usus sit.*

34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. *Hugonis Grotii dogma, Imperium apud Romanos mansisse, nec transiisse ad Germanos.*

44. *Grotius non satis sibi constat.*

45. *Translationem Imperii Romani in Germanos nullum documentum probare, quo sensu verum sit.*

46. *Pro Romanis stant, præsumtio, & titulis, quibus usus fuit Carolus Magnus.*

47. *Carolus Magnus autoritatem urbi Romæ conservare studuit.*

48. *Libertatis Romanæ argumenta.*

49. *Senatus Romani autoritas.*

50. *Romani instituunt Patricium.*

51. *Eligunt Tribunum.*

52. *Romani acclamantes Carolo M. non à se abdicarunt potestatem, eligendi Imperatorem.*

53. 54. *Idque postea factis declararunt.*

55. *Romæ aliquoties consultatum de Imperio in alios transferendo.*

56. *Romani sibi elegerunt aliquot Imperatores post Caroli M. tempora.*

57. *Laurentius tribunus Romanus, vindex libertatis Romanæ, Romam citat Ludovicum Bavarum, & Carolum IV. nec non Electores, aliosque.*

58. *Communis est opinio, Carolum M. Imperium Romanum in Francos, vel Germanos transtulisse.*

59. *Re conveniunt, phrasi differunt, Autores.*

60. *Carolus Ludovicum filium in consortem Imperii adscivit, Romanis nec vocatis, nec consentientibus.*

61. *Carolum Magnum Imperium non habuisse pro hereditario, scribit Baronius.*

62. *Sed Carolus aliud facto ipso demonstravit.*

63. *Carolus testamento suo non exacte de Imperio disposuit.*

64. 65. *Conjecturæ, cur id non aliter factum.*

66. *Testamentum Caroli probat, eum Imperium pro hereditario habuisse.*

67. *Ludovicus Lotharium, filium suum primogenitum, socium Imperii constituit.*

68. *Lotharius Ludovico suo assignat Romam & Imperium.*

69. *Ludovico mortuo ad quem pertinuerit Imperium.*

70. *Carolus Calvus jus familiæ Carolinæ labefactavit.*

71. *Carolomanno Romani jurarunt fidelitatem.*

72. *Post hac hereditaria successio in Imperium, imminuta fuit.*

73. 74. 75. *Et confuse usque ad Othonem I. Imperium administratum.*

76. *Populus Romanus, per remunerationem transtulit Imperium in Carolum Magnum, & sic irrevocabiliter.*

77. *Carolus Magnus per transactionem nactus fuit jus hereditarium, quod Constantinopolitani Imperatores habuerunt in Imperium Romanum.*

78. *Otho I. Imperium iterum ad Germanos reduxit,*

79. *Vel potius apud Germanos retinuit.*

80. 81. 82. *Ab Othone hucusque Imperium apud Germanos permansit.*

83. *Germani suo jure hucusq; Imperatores elegerunt.*

84. *Obiectio.*

85. *Hac removetur.*

86. *Oratio Legatorum Romanorum ad Imp. Fridericum I.*

87. *Responsio Friderici, jure belli Imperium ad Germanos pervenisse.*

88. *Rebellionibus variis Romani jus, si quod adhuc habuissent, amisissent.*

89. Das Heilige Reich Teutscher Nation.

90. *Responsio ad obiectionem, quod nemo præsumatur suum jactare.*

91. *Carolus M. Romanos suos subiectos nominat.*

92. *Quo sensu res Romana Carolo in tutelam data dicatur.*

93. *Quo sensu Carolus dicatur laborasse, ut urbs Roma veteri polleret autoritate.*

94. *Senatus Romani sub Carolo, & eius familia, qua fuerit potestas.*

95. *Senatus constitutus fuit ab Imperatoribus.*

96. *Atque iisdem juravit.*

97. *De Patricio, quem Romani Senatoribus addiderunt.*

98. *Alexander Pontifex imminuit potestatem Consulum urbis Romæ.*

99. *Responsio ad prætensionem Iacobi Laurentii, Tribuni Romani.*

100. *Responsio ad aliam obiectionem.*

101. *Examinatur obiectio alia.*

102. *Respondetur ad aliam.*

103. *Cur Romanus Pontifex voluerit Germanis auferre Imperium.*

104. *Martinus II. Pontifex optavit, se ciconiam esse, & Germanos ranas*

105. *Imperium Germanis extorqueri non posse, ipsi Cardinales Bonifacio Papæ respondent.*

106. 108. *Pontifices regna nonnullis adimere, & aliis conferre, volupe habuerunt.*

107. *Bonifacius regnum Galliæ obtulit Imp. Alberto.*

109. *Responsio ad aliam obiectionem.*

110. *Quo sensu Otho I. Berengarium prædecessorem suum nominavit.*

111. *De literis Nicolai Tribuni, & eiusdem fortuna.*

112. *Quo sensu populus Romanus idem adhuc est, qui olim fuit.*

113. *Subest servo servorum.*

114. *Inanem libertatis retinet imaginem.*

115. *De jure subesse debet Imperatori.*

116. *De nonnullis erroribus Grotii, remissive.*

1. IMperium Romanum jamdudum desiisse multi opinantur, (*vide quæ scripsi de jure publ. lib. 1. c. 4. n. 1. & seqq. ac in not. ad d. loc.*) quibus addi debet Salmeron (*in 2. ad Thessalonicenses, disput. 2.*) quando ait: Imperium illud Romanum jam diu eversum est, & in multa regna dissipatum, & quasi extinctum. Nam qui nunc est & vocatur Imperator Romanus, tenuissima quædam umbra est Imperii antiqui, usque adeo, ut nec ipsam quidem urbem Romam, unde nominatur, possideat: & per multos annos defecerunt Imperatores
2. Romani. Barradius (*in concordia tom. 1. libr. 4. cap. 4.*) Iudæis negantibus Christum venisse, quia Romanum Imperium adhuc stet, respondet, non ex-
3 tare Romanam Monarchiam, idque esse compertum. Hi testes, inquit Chamier, (*Panstratiæ Catholicæ tom. 2. lib. 16. c. 2. n. 8. pag. 328.*) quanquam quid opus testibus? res enim clamat ipsa. Primo, ex tanto provinciarum numero ne una quidem superest, quæ Romæ subiiciatur: omnes ad Orientem Occidentemque, Meridiem & Septentrionem, sese in libertatem asseruerunt, constitutis sibi forma propria rebuspublicis: unde tam multæ monarchiæ, paucæ aristocratiæ, & democratiæ. Imo ne ipsa quidem Roma vel monarchia est, vel pars ullius monarchiæ. Deinde, nomen, quo nihil minus, aut magis tenue fingi potest; nomen, inquam, ipsum Imperii Romani, Romanis ablatum, transiit ad exteros, Germanos Imperatores, quorum nemo est, qui sibi quicquam Romæ vindicare audeat. Quid est igitur, quo quis possit credere, non interiisse Imperium? Nunquam profecto magis aut Babylonicum,

aut

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Persicum, aut Græcum. Verum superesse adhuc Imperium Romanum, aut 4.
Reges & Principes orbis Christiani, & ipse quoque Turca, atque Persiæ moderator, literis testantur, quando nostrum caput nomine Imperatoris Romani salutant. Atque ut evidentius evadat, communem istam loquendi for- 5.
mulam non ab errore aliquo profectam, mente tenendum est, Imperium Romanum considerari posse, vel ratione substantiæ, vel ratione accidentium. Substantiam quod attinet, ea adhuc superest, accidentia autem sæpius immutata. Cœpisse dicitur hoc Imperium sub Romulo urbis conditore; ubi 6.
licet exiguis finibus, ac, ut à Strabone observatum, vix sex millibus passuum ab urbe clauderetur, fuit tamen, si substantiam consideres, idem, quod fuit postea, finibus in immensum dilatatis. Itaque licet iterum imminui cœperit, & quando in Germanos translatum, præter Romanum agrum in dotem illis vix alia contulerit, inde tamen plane desiisse dicendum non est. Quem- 7.
admodum nec inde argumentum extincti Imperii desumi potest, quod suo tempore, post translationem in Germanos factam, Pontifices in eo strenue laborarunt, ne præter nudum titulum, Imperatori in Romam, eiusque patrimonium, aliud quicquam relinqueretur. Facti enim hoc est, cui plures Imperatores sese per intervalla opposuerunt, atque jus suum Germani nunquam habuerunt pro derelicto; sed vel solo animo, ubi vi opposita corpore illis rei incumbere non licuit, possessionem retinuerunt. Quamquam nec sic 8.
quidem, si à Germanis ad Romanos iterum reversum fuisset Imperium, extinctum dici posset, quod tamen eo hucusque reverti jure non potuit nec debuit, ut egregia industria demonstravit Hermannus Conring (*de Germanorum Imperio Romano, toto cap.* 13.)

Porro nec ab hoc loco alienum est, examinare, quid causæ sit, quod sub Romani Regni, vel Imperii titulo, & nomine, Germania quoque contineri censeatur. Ex Othone Frisingensi (*lib.* 5. *Chron. cap.* 35.) discimus circa 9.
initia Friderici I. Cæsaris, vulgari usu, Orientale Francorum regnum Romanorum vocatum, Occidentale autem, Francorum nomen retinuisse. Sed & antea idem, quamvis non adeo populariter, in usu fuisse ex historicis liquet. Hodie nihil frequentius, quam nomine Imperii Romani, Germaniam, eiusque regnum exprimere. Videri ergo poterat inde colligi posse, 10.
Germaniam Romano Imperio accessisse, & ut eiusdem partem, eo sub nomine contineri. Verum, quo minus id admittamus, ipsa rerum veritas nos impedit. De eo constat, olim, quando Romanum Imperium in summo vigore 11.
erat, ex Germaniæ partibus nonnihil, quod cis Rhenum & Danubium situm, ad illud pertractum, magnam autem Germaniam, quæ trans Rhenum & Danubium à Romanis dicebatur, ab illorum ditione omnino liberam mansisse. Evenit autem porro, ut & portiones illæ minimæ ad maximas reversæ fuerint, Romanorum jugo soluto. Quod si itaque Germa- 12.

nia postero tempore Romanorum Imperio accessisse dicatur, declarandum simul erit, an id sponte, an vero violentia adhibita, & quando factum. Neutrum reperire datur, neutrum ergo credi debet. Si factum, Romani id publicis historiis proclamare, pro more, non supersedissent: sponte autem, liberum populum & robore florentem, in alterius, & impotentioris, sive imperium, sive tutelam se dare, contra omnem juris præsumtionem est, nec credi,
13. nisi liquido probatum, unquam debet. Quando rerum documenta evolvimus, deprehendimus, Romanum Imperium Francorum, vel Germanorum regno accessisse, ea virtute, ut apud Germanos hactenus active fuerit,
14. apud Romanos autem passive. At cum hæc ita, unde ergo est, quod Germani tanta veneratione Romani Imperii nomen, Regni sui titulo prælatum voluerint, ut illud hunc pæne obscurasse deprehendamus? In re satis antiqua licebit coniecturis uti, postquam documentorum luce hic destituimur. Conringius (*d. lib. de Germanor. Imperio Romano c.12. p.*106.) ait: Non una de causa vulgus olim induci facile potuit, ut Romani Imperii nomen in Germaniam, & Longobardiam transferret, postquam æterno fœdere, Germaniæ & Longobardiæ Regibus, Cæsareum urbis Romæ Imperium summum cessit. Primo enim Imperium urbis Romæ, quod vere est Romanum, creditum passim est, dignitate præcellere Regnum Germaniæ & Longobardiæ, utut nullius amplius esset potentiæ. Itaque cum tres illæ Respublicæ, quasi unum corpus constituerent, ab ea, quæ opinione erat augustior, facile devolutum
15. est nomen in totum corpus. Accedit, quod Reges statim à coronatione Romana, Imperatores Romani audierint, reliquorum regnorum nulla facta mentione: quasi ille titulus absorpserit alios minores: forte, quod aut simplicitas, aut procul fastu magnanimitas, illa tempestate non ferret cumulum titulorum; nomen autem Cæsareum ea ætate adeo haberetur magni-
16. ficum, ut adiicere quicquam videretur indecens. (*& p.* 107.) Quin ille vero titulus Romanus, nude positus, facile quoque vulgus inducere potuerit, ut Imperii Romani nomen tribueret, cui proprie non debebat, ecquis dubita-
17. verit? quocunq; autem initio cœperit primum appellatio ista, plebeia nimirum quadam consuetudine, aut publico decreto, circa annum M C primores etiam Reipublicæ, ipsosq; Cæsares, & Reges Germaniæ, nominis illius usum approbasse, non est negandum. Non quasi id decreto quodam sanxerint, sed
18. quod passim receptam loquendi rationem, etiam ipsi sint secuti. A Conradi certe III. ac Friderici I. ætate videtur ipsa quoque Respub. Germanica hoc nomen Imperii Romani sibi sumsisse: usque adeo apud ipsos magnates id
19. fuit in frequenti usu, quod docent tabulæ, & monumenta alia. Eo promtiores autem videntur fuisse proceres, & Germaniæ, & Italiæ, in suscipiendo illo nomine, quo sanctiore in existimatione esset nomen illud, quodque passim crederetur, Imperium aliquod Romanum insigne constitui oportere;

com-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

commodissimè autem fieri id posse, si illæ provinciæ, quibus æterna societa-
te junctum jam tum erat urbis Romæ Imperium, illud nomen quoque sibi
adoptarent. Neque fortassis quosdam animos non & error occuparat, in 20.
unum Imperium, quod Romanum sit appellandum, ex divina constitutio-
ne omnes respublicas oportere convenire. Sane huius sententiæ apud
Scriptores licet haud pauca invenire vestigia. Promota fortassis omnia 21.
fuerunt, per juris Romani, seculo XII. renati, interpretes, quorum permultos
sane ita & locutos, & sensisse constat: quasi unum à Deo sit totius mundi Im-
perium, ut una Ecclesia, institutum, utriusque sede primaria urbi Romæ at-
tributa. Id silentio præterire non licet, posse cui, haud sine causa fortassis, vi-
deri, illam Imperialis nominis assumtionem, ut nulla necessitate exigente
fuit instituta, ita Germaniæ non tantum non fuisse utilem, sed etiam detri-
mentosam. Hæc & alia Conringus (*d.l.*) quæ in quatuor capita resolvi pos- 22.
sunt, cur Germania nomine Imperii comprehensa, à quibus id factum vel in-
troductum, quando factum, & an Germanis utile atque decorum sit, fuerit-
ve. Si primum acquisitionis Imperii tempus, & quod illud immediate secu- 23.
tum est, hoc est, Caroli M. & eiusdem prosapiæ ævum expendimus, hoc Im-
perium à Regno Francorum, & Germanorum, separatum fuit, ut neutrum
alterius membrum censeretur; sed utrumq; suo nomine subsisteret. In Ca- 24.
rolo quidem, concursus utriusq; fuit, sed ille postea testamento suo unicuiq;
liberorum, qui tum erant Carolus, Ludovicus, & Pipinus, peculiarem assi-
gnavit portionem liberam, nec ab alia dependentem. Postquam autem Ca-
rolus, & Pipinus, ante patrem morte abrepti fuissnt, Ludovicus anno
DCCCXIII. à patre coronam & titulum Imperialem suscepit, & postea, eo
mortuo, solus in omnia (excepta Longobardia, quam nisi post mortem Bern-
hardi, ex Pipini progenie, obtinuit) successit regna. Cumque tres haberet 25.
filios, Lotharium, Ludovicum, & Carolum, ipse adhuc in vivis existens, Lu-
dovicum fecit Regem Bavariæ, Carolum Regem Aquitaniæ, sive tertiæ par-
tis Gallici Regni, Lothario autem assignavit Regnum Italiæ, juxtaque urbem
Romam, cum titulo Imperatoris; hinc consuetudo originem habuit, quod
postea nullus ex Carolina prosapia titulum Imperatoris assumserit, nisi ille,
qui Italiam rexit. (*Lebeman. in Chron. Spir. lib. 2. cap. 46. pag. 99.*) Si vivo Lu-
dovico hæc distributio facta, fatendum est, eo mortuo iterum vel aliam fa-
ctam, vel quæ in priorem nondum pertracta fuerant, distributa fuisse. Ita
enim apud Lehemann. (*d. loc.*) legimus: Anno Dominicæ incarnationis
DCCCXLII. tres supra dicti fratres, Imperium Francorum inter se divise-
runt, & Carolo occidentalia regna cesserunt, ab Oceano Britannico usque
ad Mosam fluvium; Ludovico vero orientalia, scilicet omnis Germania, us-
que ad Rheni fluenta, & multæ civitates, cum adiacentibus pagis trans

Rhenum

Rhenum, propter vini copiam. Porro Lotharius, qui & maior natu erat, & Imperator appellabatur, medius inter utrosque incedens, regnum sortitus est, quod hactenus, ex eius vocabulo, Lotharingia nuncupatur, totamque

26. Provinciam, nec non omnia regna Italiæ, cum ipsa urbe Roma. Hæc Lotharii pars (*ut ex Godefrido Viterbiensi annotavit Lehemannus d. l. & cap. p. 201.*) postea ab eodem in tres partes divisa fuit, & filiis, Ludovico Italia, cum no-

27. mine Imperatoris, Lothario Lotharingia, Carolo Provincia, tradita. Quicquid fuerit, de Ludovici divisione videtur dicendum, ipsum primo voluisse, reliquos filios Reges, Primogenito, Imperatori, subiicere; verum postea mutasse sententiam, atque denique filios omnes sibi succedere voluisse, pari quemque potestate. Primogenitum Lotharium eam quidem ob caussam contra patrem vivum insurrexisse, & , eo mortuo, cum fratribus bello decertasse, sed frustra, (*Conring. de Germanor. Imperio Romano cap. 9. pag. 56.*)

28. Itaque, ut Lehemannus monet (*d. pag. 199.*) hat Lotharius, deßhalben daß er Kaiser / nicht mehr Land vnd Leut / als seine Brůder / noch einige Macht / jurisdiction vnd Oberkeitliche Herrschung / über das Kônigreich Teutschland / oder Franckreich gehabt / sondern es hat ein ieder der drey Brůder sein Kônigreich für sich / wie ihre Eltern vnd Vorfahren / in der Teutschen Frånckischen Freyheit verwaltet / vnd was Kaiser Lotharius für Herrlichkeit / Macht / vnd Gewalt im Kaiserthumb gefůhrt / eben dasselbe haben seine Brůder / der Kônig in Teutschland / vnd Franckreich / vnd ihre Nachkommende erwehlte Kônig /

29. zu thun vnd zu verrichten Macht vnd Gewalt gehabt. Eadem de re Trithemius (*in præf. Chron. Francor.*) ita scribit: Ludovico Pio mortuo, filii eius regnum Francorum in partes divisere quamplures. Illis etiam vita defunctis, eorum nepotes denuo regnum Francorum tali modo in duo principaliter diviserunt regna, quorum alterum dicatur, sit & permaneat, Germanicum, alterum vero Gallicanum, neutrumq; sit alicui subiectum; & hæc partitio talis

30. est, ut sequitur: Regnum Francorum Germaniæ, perpetuo per se habeat proprium Regem, nulli penitus mortalium, ne Romano quidem Imperio subiectum, sed pristina Francorum consuetudine liberrimum. Regnum quoq; Francorum Gallorum à nostro divisum, simili modo Regem, ut constitutio sonat, proprium habeat, liberum, qui non minus, quam Rex Germaniæ liber sit, & nulli omnino subiectus. Manifestum enim est, quod Franci ab origine semper fuerunt liberrimi, ut neq; Romanis, neq; alteri alicui genti unquam servierint, aut extiterint subiecti: quin potius ipsi destruxere Romanorum Imperium, sibique fecere subiectum. Et propterea Reges ambo in divisione regni pristinam libertatem Francorum, ubiq; alter alteri illæsam servare studuerunt. Præterea, Carolus M. titulis quibus usus, satis ostendit, separata tum fuisse, & nondum concorporata, Imperium, & Regna quibus præfuit: va-

31. riavit tamen, nec una semper formula usus est. Antequam adeptus fuit Im-

perium

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

perium, se dixit, Carolum, gratia Dei Regem Francorum, & Longobardorum, ac Patricium Romanorum, filium & defensorem sanctæ Dei Ecclesiæ. & alia vice; Carolum, gratia Dei, eiusque misericordia donante, Regem & Rectorem Regni Francorum, & devotum sanctæ Ecclesiæ defensorem, humilemque adiutorem. Vel ita, Carolum, natu Dei Regem Francorum, Gallias, Germaniam, Italiamque, sive harum finitimas provincias, Domino opitulante, regentem. Post acceptum Imperium scripsit, Carolus, Serenissimus Augustus, à Deo coronatus, Magnus, Pacificus Imperator, Romanorum gubernans Imperium, ac per misericordiam Dei Rex Francorum, & Longobardorum. Vel ita, Imperator, Cæsar, Carolus Rex Francorum invictissimus, & Romani Rector Imperii, pius, felix, victor ac triumphator semper Augustus. Aut ita; Carolus Imperator Augustus, Romanorum gubernans Imperium, Dominus & Rex Francorum, & Longobardorum, Frisiorum Dominator & Saxonum. Omisit quidem Caroli successor Ludovicus, Pius cognomine dictus, hos titulos, Cæsareo, vel Imperatorio nomine contentus: sed non intentione ea, quasi omnia sua regna Imperio vel submisisset, vel concorporasset, ut ex paulo antea dictis patet. Quid à subsequentibus factum & cur, item quando titulorum catalogus iterum creverit, supra (*ad verba* Ertzhertzog zu Oesterreich *n.* 10. *& seqq.*) ex Conringio annotavi. De re ipsa controvertitur, *an unquam concorporatio facta?* & si facta, *an Germaniæ Regnum ad Imperium accesserit, an vero Imperium ad Germaniæ Regnum?* Hugo Grotius (*de iure belli & pacis lib.* 2. *c.* 9. *num.* 11. *p.* 188. *& seq.*) disputans contra illos, qui surrogationem Imperii, vel Regni Germanici, ut olim vocabatur, in locum Imperii Romani, sibi confingunt, ait; mihi non præsumenda videtur mutatio, aut translatio, nisi certis documentis probetur. Quare, & populum Romanum eundem esse dico, qui olim fuit, quanquam extraneorum accessione admixtum, & Imperium penes eum mansisse, tanquam penes corpus, in quo esset ac viveret. Nam quæ olim iure potuit facere populus Romanus antequam Imperatores Romani regnarent, idem faciendi ius habuit, ut quisque Imperator mortuus erat, alio nondum existente; imo & electio Imperatoris ad populum pertinebat, & aliquoties à populo per se, aut per Senatum facta est: quæ autem à legionibus, modo his, modo illis, fiebant electiones, non erant ratæ ex iure legionum; (nam in vago nomine ius certum esse non poterat) sed ex approbatione populi. Cum his non pugnat, quod Antonini constitutione, quotquot in orbe Romano sunt, cives Romani effecti sint; Consecuti enim ea constitutione sunt subditi Romani Imperii ea iura, quæ olim habebant coloniæ & municipia, & provinciæ togatæ, ut & honorum participes essent, & iure Quiritium uterentur; non ut in aliis populis itidem, ut in populo urbis Romæ, fors Imperii esset: quod facere, in potestate Imperatorum non fuit, qui habendi Imperii modum ac causam, mutare non potuerunt.

[Margin numbers: 32 (at "lias, Germaniam..." line), 33 (at "tor & Saxonum" line), 34 (at "perium accesserit" line), 35 (at "esset ac viveret" line), 36 (at "rat) sed ex approbatione" line)]

37. runt. Nec quod Imperatores poſtea Conſtantinopoli, quam Romæ, habitare maluerunt, de iure populi Rom. quicquam imminuit: ſed tunc quoque electionem factam à parte ſui, quæ conſtantinopoli habitabant, unde Byzantinos Quirites vocat Claudianus, ratam populus totus habuit, iurisque ſui monumentum non tenue ſervavit in urbis ſuæ prærogativa, & in honore
38. Conſulatus, aliisque rebus. Quare ius omne, quod hi, qui Canſtantinopoli habitabant, ad eligendum Imperatorem Romanum habere poterant, pendebat à voluntate populi Romani: & cum illi, contra mentem ac morem populi Romani, fœminæ Irenes ſubiiſſent imperium, ut alias cauſas omittamus, merito populus Romanus illam conceſſionem, ſive expreſſam ſive tacitã, revocavit, & per ſe Imperatorem legit, ac voce primi civis, id eſt, Epiſcopi ſui (quomodo & in Iudaica republica, Rege non exiſtente, prima erat ſummi
39. Pontificis perſona) pronunciavit. Fuit autem hæc electio perſonalis in Carolum Magnum, & quosdam eius ſucceſſores; qui ipſi ius Imperii, quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, à iure Imperii Romani, ut nova ex
40. cauſa quæſito, ſolicite diſtinxerunt. Poſtea vero, diviſo Francorum populo, in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam, ſive Alemaniam tenet (duo Francorum regna vocat Friſingenſis) cum populus Francorum orientalis eligendo ſibi Reges facere cœpiſſet (nam &
41. ad id tempus Francorum Regum ſucceſſio quaſi agnatica, non tam à iure certo, quam à populi ſuffragiis pependerat) placuit populo Romano, quo certius prędidium haberet, Regem non proprium ſibi ſumere, ſed eum, quem Germani feciſſent, ita tamen, ut ius ſibi aliquod retineret, probandæ, vel improbandæ electionis, quantum ſcilicet ea res ad ſe pertinebat. Hæc quoque approbatio per Epiſcopum edici, & ſolemniter teſtata fieri peculiari coronatione ſolebat: quare ex electione ſeptem Principum, qui Germaniæ corpus referunt, qui electus eſt, ius habet imperandi Germanis ſecnndum eorum mores: ex approbatione vero populi Romani fit idem Rex, aut Imperator Romanus, aut, ut hiſtorici ſæpe loquuntur, Rex Regni Italiæ: atque eo titulo ſub ſe habet quæcunque populi Romani fuerunt, neque pactionibus, aut derelicti occupatione, aut victoriæ iure, in aliorum populorum Imperium
42. conceſſerunt. Vnde illud quoque intelligi facile poteſt, quo iure Epiſcopus Romanus, vacante Imperio, inveſtituras tribuat feudorum Imperii Romani (*exempla vide apud Bodin. de Republ. lib. 1 cap. 9. pag. 217.*) quia ſcilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quæ ſunt
43. corporis alicuius, per primam perſonam, corporis nomine, expediri. Neque vero male Cynus, & Raynerius tradidere, ſi Imperator Romanus, morbo aut captivitate, impediretur fungi Imperio, poſſe ei vicarium dari ab ipſo
44. populo Romano. Hæc Grotius pro Pontifice, & Romanis in præiudicium Germanorum, quod mirari liceat, effundit: cum tamen eiusdem tracta-

tus

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

tus (*libr.* 1. *c.* 3. *n.* 13.) clare docuerit, Francos Imperium in urbem Romam à populo Romano accepiſſe. Nos, ut veritas clarius effulgeat, diſcurſum in diſtincta capita diſtribuemus. *Primo*, certum ex iure & ratione eſt, ea, quæ facti ſunt, non præſumi, ſed probari debere: qua in claſſe, cum mutatio aut translatio Imperii Romani contineatur, eam alleganti, probatio incumbit. Probationem autem mutationis, vel translationis huius, à variis varie; non heri aut nudiustertius, ſed iamdudum factam, Grotio quis credat incognitam, qui plura cognita habuit quam centum alii. Ergo præſupponendum eſt, eam non ſatisfeciſſe Grotio, quoniam certa documenta requirit. Si 45.
per documentum literas intelligit, quibus Romani teſtati ſint, ſe Imperium abdicative in Carolum, gentemque illius, transtuliſſe, nullum habemus. In 46.
contrarium faciunt, præſumtio, qua quis ſuum iactare non creditur; facit titulus, quo Carolus innuere voluit, ſe, ut Dominum & Regem, Francis atque Longobardis imperare; Romanorum autem Imperium gubernare (quod & Ludovici II. literæ ad Michaëlem Conſtantinopolitanum ſcriptæ, apud Baronium anno DCCCC. LXXI. habent, à Romanis ſe gentem, & urbem, divinitus gubernandam ſuſcepiſſe) titulo Imperatoris Auguſti. Quantum autem inter Dominum & Gubernatorem, vel tutorem (nam etiam hoc vocabulo Carolus in exordio teſtamenti ſui utitur, & Iohannes XXII. Papa in bulla, qua Ludovico Bavaro Imperatori Imperium abdicatur, (*apud Goldaſt. in ſtat. & reſcript. Imper. pag.* 98.) dicit, rem Romanam Carolo M. in fidem atque tutelam commiſſam) interſit, non indiget probatione. Atque ſub hoc titu- 47.
lo Carolus, toto regni ſui tempore, non quicquam duxit antiquius, quam ut urbs Roma, ſua opera ſuoque labore, veteri polleret autoritate (*teſte Eginhardo de vita & geſt. Caroli Magni pag.* 11. *apud Reuber. tom.* 1. *veter. Scriptor.*) Ipſi 48.
quoque Romani, illis temporibus, quæ prætenſam translationem in Francos, vel Germanos ſecuta ſunt, variis actionibus demonſtrarunt, ſe liberos manſiſſe, & Imperium adhuc conferre cui vellent, adimereque poſſe. Libertatis Romanæ, inter alia, non levia documenta ſunt, renovatio Senatus, Patricii, Tribuni, Conſulis. Quanquam enim nonnunquam ſine his ad tempus fuerunt, prima tamen occaſione oblata non ceſſarunt redintegrare ſingula. (*v. Anton. Marcell. de iur. ſecul. Pontif. c.* 11. *p.* 106. *& ſeqq. Mutius l.* 24. *Chron. Germ. apud Piſtor tom.* 2. *German. Script. p.* 243.) Et quidem in ſpecie Senatum quod 49.
attinet, adiri poteſt Otho Friſingenſis (*Chron. lib.* 7. *c.* 27. *& lib.* 2. *de geſt. Friderici I. cap.* 21. *Spigel. in ſchol. ad lib.* 10. *Lignr. apud Reuber. tom. un. vet. Script. p.* 432.) Tempore Ludovici Imp. magnam adhuc Senatus autoritatem fuiſſe, inde coniicimus, quod anno DCCC. LXXXII. Senatus, auditis Imperatoris querelis, Adelgiſum, tyrannum atque hoſtem Reipub. declaraverit (*Friſing. l.* 6. *Chron. c.* 4. *Regino. l.* 2. *Chron. apud Piſtor. tom.* 1. *illuſtr. vet. Script. p.* 53.) Senatoribus quos 50.
antea inſtituerant Patricium adiiciunt (*ait Friſing. lib.* 7. *Chronic. cap.* 31.)

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

atque ad hanc dignitatem Iordanem,Petri Leonis filium,eligentes,omnes ei,
tanquam Principi,ſubiiciuntur. Deinde Pontificem ſuum (qui erat Lucius)
adeunt,ac omnia regalia eius, tam in urbe,quam extra poſita, ad ius Patricii
ſui repoſcunt. Alexander autem Pontifex, poſtquam Venetiis, ubi Impe-
ratoris Friderici collum pede preſſerat,Romam rediiſſet,imperioſiorem lon-
ge erga Romanos oſtendit animum. Primum igitur cupiens Romæ habere
omnem poteſtatem, agere cœpit de abrogandis Conſulibus, quod in totum
ſemel fieri non erat poſſibile, ſine magno populi motu. (*Mutius libr.* 18. *Ger-*
51. *man. Chron.apud Piſtor.tom.* 2. *German.Scriptor.pag.* 188.) De Iacobo Lau-
rentii in Tribunum Romanum electo, Albertus Argentinenſis (*in Chron. a-*
*pud Vrſtiſium tom.*2.*Germ.hiſtor.pag.*140. *&* 142.) multa annotavit, & inter
alia etiam, quod ad Pontificem ſcripſerit: Cum antiquitus Romani habue-
rint patricios, ſenatores, præfectos, tribunos, & multos officiatos, non ſe vi-
52. dere,quis iisdem inhibuerit, tales hodie quoque habere. De iure eligendi
Imperatorem, ſi quæſtio moveatur, an Romani, Carolum M. Imperatorem
Auguſtum nominando,hac acclamatione illo ſe abdicare voluerint, quis eſt
qui affirmative audeat reſpondere? Sane verba,quibus uſi,nihil tale innuunt,
& voluntatis ſubſecuta declaratio plane contrarium docet. Otho Friſingenſis
53. (*Chron. libr.* 7. *cap.* 22.) refert, defuncto Lothario Imp. nonnullos Principes
Confluentiæ Conradum Imper. Henrici ſororium, præſente Theoduino Epi-
ſcopo Cardinali, ac ſanctæ Eccleſiæ legato, ſummi Pontificis, ac totius Ro-
54. mani populi, urbiumque Italiæ aſſenſum promittente, Regem creaſſe. Por-
ro idem Friſingenſis (*libr.* 2. *de geſtis Friderici I. cap.* 22.) diſerte ſcribit, Ro-
manum populum, cum Senatoribus ſuis, in Capitolio conſiſtentem, audien-
do Fridericum Imperatorem ſine ſua adſtipulatione coronam Imperii acce-
piſſe, in furorem verſum, atque cum magno impetu Tyberim tranſiiſſe, ac
iuxta Eccleſiam B. Petri procurrendo, quoſdam ex ſtratoribus Imperatoris,
55. qui remanſerant, in ipſa ſacroſancta Eccleſia necare non timuiſſe. Quoties
Romæ de Imperio in Græcum, Gallum, aliosque conferendo, actum fuerit,
tacitus prætervehor, & lectorem remitto ad Godefridum monachum (*in an-*
*nal. aqud Freher.tom.*1.*German.rer. Scriptor.pag.* 243.) Mutium (*d. lib.* 18. *Ger-*
*man. Chron.pag.*153.*lib.*9.*p.*68.*ac lib.* 22. *p.* 204.) Spigelium (*in Schol. ad lib.* 7.
56. *Ligur.apud Reuber.tom.*1.*pag.* 380.) Non autem ſolum de hac re Romæ cogi-
tatum, ſed etiam in effectum cogitata fuiſſe deducta, exemplis Guidonis, &
Lamperti (*Regino lib.* 2. *Chron. apud Piſtor. tom.* 1. *illuſtr.veter.Scriptor.pag.*69.
*Friſingenſis lib.*6.*Chronicor.cap.*12.) Berengariorum, Hugonis, & reliquorum
ab Italis creatorum, poſt Carolum Craſſum, tempore Arnolphi & ſubſequen-
ti ævo docemur. (*Friſingenſ. d. lib.* 6. *cap.* 22. *Godefridus Viterbienſis Chronic.*
parte 20.*apud Piſtor. tom.* 2. *illuſtr. veter Scriptor. Germ. pag.* 544. *Azorius inſtit.*
*moral.part.*2.*lib.*10.*cap.*9.*pag.*1060.) Nil aliud quoque ſpirant literæ Lauren-
tii Tri-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

tii Tribuni (ita eum nominat Albertus Argentinensis) (*in Chron. apud Vrstis.tom.2.German.histor.pag.*142.) vel Nicolai Tribuni (ut alii eum appellant) vel, ut habet Machiavellus (*lib.* 1. *delle histoire Florentine pag.* 50.) Nicolo di Lorenzo, Cancelliere in Campidoglio, quibus Ludovicum Bavarum & Carolum IV. de Imperio contendentes, aliosque Romam vocavit. Tenorem earundem legimus apud Nauclerum (*generat.* XLV. *& Mutium German.Chronic.lib.*24.*tom.*2.*German.Scriptor.Pistorii p.*243.) hisce verbis. 57.

Ad honorem & gloriam summi Dei, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, BB. Apostolorum, Petri & Pauli, S. Iohannis Baptistæ, in cuius sacratissimo templo militarem accepimus gloriam) nec non ad reverentiam & honorem sanctæ Romanæ urbis, sacræ Italiæ, & totius fidei Christianæ. Nos candidus Spiritus sancti miles, Nicolaus, severus & clemens Liberator Vrbis, Zelator Italiæ, Tribunus Augustus, volentes & desiderantes donum Spiritus Sancti, & liberatores antiquos Romanos Principes, quantum nobis permittitur, imitari: Notum facimus universis, quod quidem à nobis, post assumtum Tribunatus officium, Romanus populus, de consilio omnium & singulorum iudicium, sapientum, & advocatorum urbis, recognovit, se adhuc illam habere autoritatem, potestatemque, atq; iurisdictionem in toto orbe terrarum, quam habuit in principio, & summo augmento urbis præfatæ; & omnia privilegia, facta in præiudicium autoritatis & potestatis, & iurisdictionis huiusmodi, ad se revocavit expresse. Nos igitur autoritatem, potestatem, & iurisdictionem antiquam, nobis concessam à populo Romano, in publico Parlamento, & nuper à Domino nostro summo Pontifice, ut patet per Apostolicas bullas eius, ne videamur de dono & Spiritus sancti gratia, & sacri Romani populi favoribus ingrati, iure & forma, quibus melius possumus & debemus, decernimus & declaramus, & pronunciamus, Romanam urbem, caput orbis, & fundamentum totius fidei Christianæ, ac omnes & singulas civitates Italiæ liberas esse censemus; Et ex nunc omnes præfatos populos, ac cives civitatum Italiæ, facimus, declaramus, & pronunciamus, cives esse Romanos, quos & Romana libertate volumus gaudere. Eadem autoritate & gratia Dei & Spiritus sancti, ac Romani populi, dicimus, profitemur, ac etiam declaramus, Romanum Imperium, iurisdictionem, ac etiam monarchiam totius sacri Imperii ad ipsam almam urbem, ac eius populum, nec non ad universam Italiam pertinere, & easdem fore legitime devolutas, multis rationibus & causis, quas suo loco & tempore declarari faciemus; dantes & præfigentes in his scriptis omnibus & singulis Prælatis, Imperatoribus, electis, Electoribus, Regibus, Ducibus, Principibus, Comitibus, Marchionibus, populis, universitatibus, & quibuscunque aliis in genere & in specie, cuiuscunque provinciæ, status, & conditionis existant, & contradicere volentibus seu in electione præfata, ac ipso Imperio, iurisdictionem, potestatem, & autorita-

tem prætendentibus quoquo modo, terminum hinc ad festum Pentecostes proxime futurum, ita quod infra prædictum terminum in ipsa alma urbe, & sacrosancta Laterana Ecclesia, coram nobis, & aliis officialibus Domini nostri Papæ, & Romani populi, debeant cum eorum iuribus comparere: alioquin à dicto termino in antea procedetur, prout de iure fuerit procedendum, & nihilominus ad prædicta omnia in specie citari facimus illustres Principes, Ludovicum Ducem Bavariæ, & Carolum Regem Bohemiæ, qui se asserunt Imperatores ad Imperium electos, Ducem Saxoniæ, Marchionem Brandeburgensem, Archiepiscopos Moguntinensem, Trevirensem, & Coloniensem, qui in dictis termino & loco, comparere debent, coram nobis & aliis Romani populi officialibus, personaliter, alioquin in eorum contumaciam procedemus, eorum absentia non obstante.

58. Cæterum, cōmunis hucusq; fuit opinio, Carolum Magnum non personale aliquod ius in Imperium Romanum nactum, quod morte illius expirare debuerit, nec ius aliquod familiæ tantum suæ hereditarium, verum illud in Francos, sive Germanos, ut proprium, perpetuum & hereditarium, transla-
59. tum fuisse. Phrasi quidem, verbisque variant autores, re autem conveniunt. ad Francos derivatum (*Otho Frisingensis Chron. libr. 5. cap. 31.*) translatum (*d. lib. 5. c. 32. & 36.*) à Græcis translatum in Germanos (*Innocent. III. in c. venerabilem, de election. Clemens V. in sua Clement. 1. de iureiur. Martinus Polonus in Chron. ad annum 751. pag. 136. Theodor. Bibliander in tempor. supputat. tabula XI. pag. 171.*) in Germanos transfusum (*Fridericus I. Imper. ad legatos Romanorum, apud Frisingens. de gestis huius Frider. lib. 2. cap. 21.*) Regno Francorum adiectum (*ex Nithardo Lebeman. Chron. Spir. lib. 2. c. 46. p. 200. b.*) Germanorum regno annexum atque subiectum (*ex Trithemio Lebeman. d. lib. 2. cap. 46. p. 206.*)
60. Carolus M. de Imperio, consilio Procerum, tanquam de re propria nationis suæ, disposuit, ac Ludovicum filium, eorundem assensu (Romanis neque vocatis, neque scientibus, utpote quorum nullæ hic partes essent) non solum in consortium Imperii adscivit (*Fauchet aux fleurs de la maison de Charlemagne edit. Paris. in 8. anno 1601. livr. 2. chap. 16. fol. 166. b.*) sed etiam, ut coronam super altare positam, propria capiti suo imponeret manu, admonuit. Putat
61. quidem Baronius (*tom. 9. annal. ecclesiast. ad annum 806. n. 46. p. 535.*) Carolum, si Imperium hereditarium existimasset, & non potius Romani Pontificis arbitrio electivum, de eo quoq; in testamento suo mentionem fuisse facturum, tanquam de quo antea omnia esset ipsi testandum: hoc cum non fecerit, vide-
62. ri eum sub dispositione Pontificis reliquisse, ut illud cui vellet daret. Sed Baronius ipsemet (*d. tom. ad ann. DCCC. XIII.*) non ignoravit, Carolum facto ipso declarasse, dispositioné hanc ad se pertinere, non ad Pontificem: unde hariolatio prior corruat necesse est. In testamento quidem, quod pro Carolino ven-
63. ditatur, de Imperio exacte dispositum non reperitur; sed si hoc pro certæ fidei instru-

instrumento haberi debet, alia omnino ratio silentio, hac in parte, assignanda
est, quam illa Baroniana; quoniam facto ipso excluso. Fortassis ea de re solus, 64.
suo pro arbitrio, testamento disponere voluit Carolus, quam sciebat rectius
consensu Procerum nationis suæ conferri. Fortassis voluit eius collationem 65.
differre (quod variis ex causis fieri potuit, *Arnis. de subiect. & exempt. Cleric. c. 7.
n. 27. p. 187.*) in aliud, vel etiam in extremum tempus; quorsum inclinare video
Rivetum (*part. 1. des remarques sur la response au mystere d' iniquite sect. 26. n.
38.*) Sed posito, veram nos causam latére, quare eo testamento non exacte 66.
voluerit hac de re decernere; vel ex ipsis tamen tabulis illis perspicere est, he-
reditarium ius Caroli in res Imperii: diserta enim verba sunt, huius à Deo
conservandi regni, vel Imperii nostri, heredes relinquere. (*Conring. de Ger-
man. Imper. Romano cap. 7. p. 45.*) Ludovicus quoque Romanis inconsultis, 67.
Lotharium, primogenitum suum, coronavit, & nominis atque Imperii sui so-
cium constituit, (*ut patet ex annal. Francicis Gotfridi Viterbiensis Chron. part. 17.
apud Pistor. tom. 2. Germ. Scriptor, p. 462. Fauchet. d. tr. livr. 3. ch. 4. fol. 194. b. Lebe-
man. d. lib. 12. Chron. cap. 46. p. 199.*) Nec minus Lotharius, Ludovico filio suo 68.
primogenito, Italiam & Latium, urbisque Romanæ ius, ut habet Mutius
(*Germ. Chron. l. 11. p. 81.*) vel ut scribit Viterbieni. (*d. l. p. 463.*) Italiam cum nomi-
ne Imperatoris, assignavit, ubi iterum de Romanorum consensu nihil ab au-
toribus refertur. Ludovico mortuo, cum liberis destitueretur, Imperinm iure 69.
pertinebat ad Ludovicum Germaniæ Regem, tanquam fratrem maiorem
natu Lotharii Imp patris Ludovici demortui. (*Lebeman. d. lib. 2. cap. 46. pag.
201. a.*) vel ad Carolomannum, filium Ludovici Germani, quem Imperii he-
redem scripserat Ludovicus, sine liberis decedens (*ut Autor appendicis Eutro-
pianæ memoral. Conring. d. c. 7. p. 46.*) Verum Carolus Calvus, Rex Franciæ oc- 70.
cidentalis, frater Ludovici Germani, minor natu, quo ipse, excluso fratre ma-
iore, ad Imperium perveniret, ius familiæ labefactavit, dum à Romano Pon-
tifice petiit, & obtinuit Imperium. Quod armis postea vindicare tentavit Lu-
dovicus, sed morte præventus. Carolomannus filius vero rem cœptam eo 71.
perduxit, ut ope eorum, qui partibus eius favebant, Romani optimates sacra-
mento ei fidelitatem iurare coacti fuerint. (*Lebeman. d. l. p. 200.*) Nihilominus 72.
tamen his turbis Romani Pontificis autoritas cœpit excrescere, & hereditaria
successio in Imperium non uno modo imminui, vel coarctari. Carolomanno
enim mortuo, frater eiusdem, Carolus Crassus, Romam profectus, ibi Impe-
rator creatus fuit: at cum postea corpore & animo æger, Imperio præesse non
posset, Arnolphus, Carolomanni filius, ei surrogatus fuit; & eo perventum, ut
singulæ provinciæ singulos Reges creare amaverint; atq; ab hoc tempore ad 73.
Othonem I. Imp. usque, in Imperio confuse regnatum fuerit. (*Viterbiensis d.
part. Chron. 17. p. 468.*) Idem docens Ioh. Trithemius (*in Ch. monast. Hirsaug. p. 74.
29.*) ait, post mortem Arnulphi, Imperium confunditur, dolentibus Romanis,
atq; universis Italiæ populis, quod in Germaniam translatum esset: Quamob-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

rem nec à Romanis, nec à summo Pontifice deinceps insigniti sunt Germanici Imperatores, usque ad primum Othonem. Verum, cum, ut hactenus ex variis autoribus demonstravimus, Imperium erat in Germanos translatum, dolor ille Romanorum, nationi nostræ non potuit ius semel acquisitum inter-
75. vertere. Vnde fit, ut quotquot post Carolum Crassum, vel Arnolphum (secundum illos, qui eum adhuc in catalogum Imperatorum referunt) usq; ad Othonem, in ista confusione regnaverunt, non Imperatores & Augustos, sed invasores, & angustos appellari consueverint (*Frising.lib.6.Chron.cap.13.*)

76. *Præterea*, quod populus Romanus in Carolum M. transtulit Imperium, non pura donatio fuit, sed remuneratio, cuius generis sunt irrevocabiles, (*l. si pater 34.§.1.ff.de donat.Bocer.in tract.de donat.cap.13.num.26.*) & si eadem operæ, quam Carolus, & antecessores eius Romanis præstiterunt, æquivalens esse debeat, translationem factam, præsumendum dicendumque erit (*arg.d. l.si pater 34.§.1.ff.de donat.l.metum 9.§.1.ff.quod metus causa.*)

77. *Tertio*, iure belli, & transactionis cum Cæsaribus Constantinop. factæ, Carolus Magnus idem ius (nisi quid expresse exceptum) in Romanum Imperium nactus est, quod Constantinopolitani habuerunt: Hoc autem hereditarium, nec ullo modo à Pontificum populi Romani consensu suspensum, (*Conring.d.c.7.p.44.& 45.*) aut ad placitum revocationi obnoxium fuit. Quanquam & si huic obnoxium fuisset, ex titulo tamen, de quo modo diximus, Caroli conditio pinguior facta fuisset.

78. *Quarto*, posito nunc, Imperium Carolina stripe extincta, Romanos ad se revocasse, iure tamen id minime fieri potuisse, inde cognoscitur, quia Imperium non in Carolum eiusque posteros solos, sed in totam Germanorum gentem, ut supra testimoniis firmavimus, translatum fuerat. Sed nec satis diu quoque, nec quiete, nec impune usurparunt hoc Imperium Romani. Otho
79. enim quem Magnum dicimus, ex Saxonico gente oriundus, illud iterum ad Teutonicos Francos orientales reduxit; vel ut Spigelius loquitur (*in not. ad lib.8.Ligur.apud Reuber.tom.1.veter.Scriptor.pag.397.*) Imperium quod exteræ nationes ad se trahere conabantur, potenti manu apud Germanos retinuit. Nec enim à Francis tunc sublatum, sed ecclipsin tantum passum, quamdiu tot, & tam diversi invasores Imperium confuse tenuerunt, (*Viterbiensis d.par-*
80. *te 17.Chron.pag.477.*) Plane, sive ex primo per Carolum M. acquisito iure, sive novo, vel bellli vel consensus Romanorum, (nam variant in hoc Autores) Otho noster Imperium acceperit, ita tamen accepit, ut illud hucusque a-
81. pud Germanos permanserit. Habuit autem ipse hoc pro hereditario, quale etiam Caroli tempore fuerat; non hereditarium vero tantum familiæ Otho-
82. nis fuit, sed Germaniæ proprium. Etenim omnia Othonis, Reipublicæ Germanicæ fuerunt, ut cuius populi nomine & sanguine Italiæ Regnũ occupavit, & Romam à tyrannide Berengarii vindicavit, atque imposterum defendendam

dam suscepit; unde à Pontifice & populo Romano nomine Imperatoris mactatus.

Quinto, electio Romanorum Regis vel Imperatoris apud Germanos ita hactenus fuit, & est, ut Romæ caput, non interrupto usu, septingentos præterpropter per annos dederit Germania, non autem ab illa acceperit, nec accipiat. Quod argumentum satis firmum videtur, Imperium apud Romanos non mansisse, nec esse. Non hic disputationi fenestram aperio, quo tempore, & à quo collegium Electorale fuerit institutum, nec, an Germani electionem Regis Romani iure belli sibi acquisiverint, an Romani Pontificis & populi translatione; hoc tantum perpendi velim, Germanos, non alieno nomine hoc ius eligendi exercuisse, & exercere, sed proprio, ut notissimum. Nec movere quenquam debet, longo usu observatum, neminem Imperatoris nomen facile usurpasse, nisi post coronationem Romanam (quam indicem approbationis electionis Germanorum alii nominant) Imperique & Regni annos distinctim numeratos, huius, à tempore electionis Germanicæ, illius, à tempore coronationis Romanæ. Non inquam, movere hæc quenquam debent, quoniam alia nominis, alia potestatis ratio est. De potestate certi sumus, ante Hildebrandi P.M. (qui Gregorius VII. dictus fuit) motus, in Germanica pariter ac Romana Curia & apud urbis populum, creditum, ad Cæsarea iura consequienda satis esse electionem Germaniæ ordinum. Postea quidem consensum suum urserunt Papæ, Germania tamen nunquam non reclamavit. Quod autem à nomine Imperatoris abstinuerunt in Germania electi Reges, id commune ipsis fuit cum omnibus inungi tum solitis. Omnibus enim illis solemne fuit, titulos suos ordiri à tempore sanctæ inunctionis, utut nemo non regnorum Imperiorumque iura interim ad se pertinere crediderit. (*qua de re videri potest Conring. d. tr. c. 10. p. 84. & seq.*)

The marginal numbers: 83. (beside first line of Quinto), 84. (beside "mum, Nec movere"), 85. (beside "manicæ, illius").

Nec, *sexto*, silentio involvi debet, tanquam hanc ad quæstionem apprime faciens, oratio legatorum Romanorum ad Fridericum I. & eiusdem ad eandem responsio, quarum utraque legitur apud Othonem Frisingensem (*de gestis Frider. I. lib. 2. c. 21.*) Urbis legati, nos (inquiunt illi,) urbis non parvum momentum, Rex optime, ad tuam à S. P. Q. R. destinati sumus excellentiam: Audi serena mente, benignis auribus, quæ tibi ab alma orbis domina deferuntur urbe, cuius in proximo, adiuvante Deo, futurus es Princeps, Imperator & Dominus: Pacificus si venisti, imo quia, ut arbitror, venisti, gaudeo: orbis imperium affectas, coronam præbitura gratanter assurgo, iocanter occurro. Cur enim suum usitaturus populum non pacifice adveniret, non gloriosa munificentia respiceret, qui indebitum Clericorum excussurus iugum, ipsius magna ac diutina expectatione præstolatus est adventum? Revertantur, opto, pristina tempora, redeant, rogo, inclitæ urbis privilegia: orbis urbs sub hoc Principe recipiat gubernacula, refrænetur hoc Imperatore, ac

ad urbis reducatur monarchiam orbis iosolentia. Tali rector, Augusti ſicut nomine, ſic induatur & gloria. Scis, quod urbs Roma, ex Senatoriæ dignitatis ſapientia, ac equeſtris ordinis virtute, & diſciplina, à mari usque ad mare palmites non ſolum ad terminos orbis dilatavit, quin etiam inſulas extra orbem poſitas orbi adiiciens, principatus illic propagines propagavit. Non illos procelloſi fluctus æquorum, non hos ſcopuloſæ & inacceſſibiles rupes Alpium tueri poterant, Romana virtus indomita cuncta perdomuit. Sed exigentibus peccatis, longe poſitis à nobis Principibus noſtris, nobili illo antiquitatis inſigni, Senatum loquor, ex inerti quorundam deſidia neglectui dato, dormitante prudentia, vires quoque minui neceſſe fuit. Aſſurrexi, tuæ, ac Divæ Reipub. profuturum gloriæ, ad Sacrum Sanctum urbis Senatum, Equeſtemque ordinem inſtaurandum, quatenus huius conſiliis, illius armis, Romano Imperio, tuæque perſonæ antiqua redeat magnificentia: numquid hoc placere non debet tuæ Nobilitati? Nonne etiam remunerabile iudicabitur tam inſigne facinus, tamque tuæ comqetens autoritati? Audi ergo, Princeps, patienter & clementer, pauca de tua, ac mea iuſtitia, prius tamen de tua quam de mea: etenim à Iove Principium. Hoſpes eras, civem feci; aduena fuiſti ex transalpinis partibus, Principem conſtitui; quod meum iure fuit, tibi dedi. Debes itaque primo ad obſervandas meas bonas conſuetudines, legesque antiquas, mihi ab anteceſſoribus tuis Imperatoribus, idoneis inſtrumentis firmatas, ne barbarorum violentur rabie, ſecuritatem præbere: officialibus meis, à quibus tibi in Capitolio acclamandum erit, usque ad quinque millia librarum expenſam dare: iniuriam à republica, etiam usque ad effuſionem ſanguinis, propellere, & hæc omnia privilegiis
87. munire, ſacramentique interpoſitione propria manu confirmare. Ad hæc Rex, tam ſuperbo, quam inuſitato orationis tenore, iuſta indignatione inflammatus, curſum verborum illorum, de ſuæ Reipub. ac Imperii iuſtitia, more Italico longa continuatione periodorumque circuitibus ſermonem producturum, interrupit, & cum corporis modeſtia, orisque venuſtate, regalem ſervans animum, ex improviſo, non improviſe, reſpondit: Multa de Romanorum ſapientia, ſeu fortitudine, hactenus audivimus, magis tamen de ſapientia: quare ſatis mirari non poſſumus, quod verba veſtra, plus arrogantiæ tumore inſipida, quam ſale ſapientiæ condita ſentimus. Antiquam tuæ proponis urbis nobilitatem, divæ tuæ Reipublicæ veterem ſtatum ad ſidera ſuſtollis: agnoſco, & ut tui ſcriptoris verbis utar, fuit, fuit quondom in hac republica virtus; quondam, dico, atque ô utinam tam veraciter, quam libenter, nunc dicere poſſemus. Senſit Roma tua, imo & noſtra, viciſſitudines rerum ſola evadere non potuit, æterna lege, ab auctore omnium ſancitam, cunctis ſublunari globo degentibus, ſortem. Quid dicam? clarum eſt, qualiter primo nobilitatis tuæ robur ab hac noſtra

nostra urbe translatum sit ad Orientis urbem regiam, & per annorum curricula ubera deliciarum tuarum Græculus esuriens suxerit. Supervenit Franc9, vere nomine & re nobilis, eamque quæ adhuc in te residua fuit, ingenuitatem fortiter eripuit. Vis cognoscere antiquam tuæ Romæ gloriam, Senatoriæ dignitatis gravitatem, tabernaculorum dispositionem, Equestris ordinis virtutem, & disciplinam, ad conflictum procedentis intemeratam ac indomitam audaciam? nostram intuere Rempub. penes nos cuncta hæc sunt, ad nos simul omnia hæc cum Imperio dimanarunt. Non cessit nobis nudum Imperium, virtute sua amictum venit, ornamenta sua secum traxit. Penes nos sunt Consules tui, penes nos est Senatus tuus, penes nos est miles tuus. Proceres Francorum ipsi te consilio regere, Equites Francorum ipsi tuam ferro iniuriam propellere debebunt. Gloriaris, me per te vocatum esse, me per te primo civem, post Principem factum, quod tuum erat à te suscepisse: quæ dicti novitas, quam ratione absona, quam veritate vacua sit, æstimationi tuæ, prudentumque relinquatur arbitrio. Revolvamus modernorum Imperatorum gesta, si non divi nostri Principes, Carolus & Otho, nullius beneficio traditam, sed virtute expugnatam, Græcis, seu Longobardis, urbem, cum Italia, eripuerint, Francorumque apposuerint terminis. Docet hæc Desiderius, & Berengarius, tyranni tui, in quibus gloriabaris, quibus tanquam Principibus innitebaris. Eos, à Francis nostris, non solum subactos & captos fuisse, vera relatione didicimus. Cineres ipsorum, apud nos reconditi, evidentissimum huius rei repræsentant indicium. Sed dicis, vocatione mea venisti. fateor, vocatus fui, redde causam quare vocatus fuerim: ab hostibus pulsabaris, nec propria manu, Græcorumve mollitie liberari poteras, Francorum virtus invitatione adscita est. Implorasti misera felicem, debilis fortem, invalida validum, anxia securum. Eo tenore vocatus, si vocatio dicenda est, veni, Principem tuum, militem meum feci, teque deinceps, usque inpræsentiarum, in meam ditionem transfudi: legitimus possessor sum; eripiat quis, si potest, clavem de manu Herculis &c.

88. *Septimo*, dato, non concesso, Romanis aliquid iuris in Imperium reliquum fuisse: postquam vero Imperatoribus, non electis modo, sed etiam coronatis, toties rebelles facti, hostilia arma opposuerunt, & in necem ipsorum coniurarunt, quis est qui dubitet, eos omne ius suum perdidisse? Rebelliones autem conatusque hostiles singulatim recensere, longum nimis foret ac tædiosum; ad historicos lectorem remitto, præsertim ad Othonem Frisingensem (*Chron. lib. 6. c. 24. & lib. 2. de gestis Friderici c. 22.*) Othonem de S. Blasio (*in append. ad lib. 7. Chron. Othonis Frisingens. c. & c. 20. &c.*) De pœna vero rebellionis, quæ etiam est libertatis atque privilegiorum amissio, videri potest ad casum nostrum Bartolus (*ad l. hostes ff. de captivis & postlim. reversis, col. 1.*) & Baldus (*in c. sicut, n. 6. extr. de iureiur.*)

Octavo, ex superabundanti addi & hoc potest, quod phrasis, in recessibus & actis Imperii usitata, das Heilige Reich Teutscher Nation / (R. A. *de anno* 1532.*p.* 229. Reichs A. *de anno* 1541.*p.* 249.) non admittat credere, Imperium Romanum amplius apud Romanos esse.

90. Ad ea, quæ in contrarium superius adducta sunt, responderi potest, I. Nemo præsumitur suum iactare, hoc est, (*ut ex l. cum de indebito 25. in pr. ff. de probat. & præsumt. unde hoc axioma à Dd. petitum. discimus*) nemo præsumitur indebitum solvere. At Romani in Carolum transferentes Imperium, non indebitum, sed debitum remuneratorium solverunt, quod genus quoddam permutationis (*l. sed & si 25. §. consuluit 11. ff. de hered. petit.*) vel merces eximii laboris (*l. si pater 34. §. 1. ff. de donat.*) aut pretium officii dicitur. Vt autem proportio in remuneratione (æque ut in permutatione, vel mercede & opera, pretio; &c.) inter præstitum officium, & quod eius causa ex gratitudinis lege rependitur, nisi forte conditio remunerationis nimis curta obstet, observetur, natura ipsa & æquitate docemur. Quod si vero ius belli, Carolo Magno vel etiam Othoni I. & aliis horum successoribus, pro titulo fuisse ponamus, non ex voluntate populi, sed ex victoris mente translationem, vel acquisitionem, metiamur conveniens est. Quod si denique rebelliones varias Romanorum ponderamus, iure suo illos cecidisse, dubitandum non est.

91. II. Quod Carolus Magnus Romanos, æque ac Francos, & cæteros, subiectos habuerit, patet ex capitulat. Francorum (*lib. 6. c. 81.*) ibi, *volumus, atque præcipimus, ut omnes ditioni nostræ, Deo auxiliante subiecti, tam Romani, quam Franci, Alemanni, Boioarii, Saxones &c. cæterique nobis subiecti omnes.* Gubernavit Imperium Romanum ut Imperator, ergo iisdem hoc titulo imperavit: Imperavit itidem Francis, atque Longobardis, ut eorum Rex, quæ duo in effectu conveniunt.

92. Quod autem Carolo Magno res Romana in fidem, & tutelam commissa fuisse dicitur, id de tutela perpetua, & non ad certos annos restricta, ac de illa intelligendum est, quæ de quolibet summo Principe enunciatur, ac eo sensu, quo Reges, & Principes, tutores populi dicuntur. (*Hottomannus illustr. quæst. 1. p. m. 10.*)

93. III. Quod Carolus in eo fuerit occupatus, ut suo labore urbs Roma veteri polleret autoritate, non imminuit potestatem, quam in eam habuit. Voluit eam, inter cæteras Imperii, & Regnorum suorum autoritate primam esse, & caput Imperii, sed non liberam ab imperio suo, gentisque suæ. Noluit quoque eam ius designandi Imperatorem, ut antiquo tempore habuit, habere; sibi enim successorem legit, ut supra diximus.

94. IV. Quod S. P. Q. R. attinet, iamdudum pro vera habita Gallica illa literarum interpretatio, Si Peu Que Rien. Nullus quidem dubito, tempore Caroli, & subsequentium Imperatorum, adhuc non parvum Senatus fuisse splendorem, minime tamen eius potestatis, ut de Imperio, postquam apud Carolum, & Francos, sive Germanos erat, ullum ipsi statuendi ius superfuerit.

rit. Subſequentium temporum hiſtoria docet, ab Imperatoribus Senatum conſtitutum, ordinatum. atque iis ſubiectum fuiſſe. Radevicus (*lib. 2. de ge-* 95.
ſtis Frider. I. Imper. c. 41. apud Vrſtiſ. tom. 1. German. hiſtor. pag. 531.) indicat, Fridericum Imperatorem legatos Romam miſiſſe cum mandato, ut ea quæ cum populo Romano, ſeu ſtabiliendo Senatu, ſeu de recipiendo præfecto, agenda forent, terminarent. Godefridus monachus (*in annal. apud Freher. tom. 1.* 96.
German. rer. Script. pag. 242.) hanc formulam, in quam Romani Friderico Imperatori iurarent, exhibet: *Iuraverunt præſentes, & iurabunt futuri Senatores, & totus populus Romanus Domino Friderico Imp. fidelitatem, & quod iuvabunt eum coronam Imperii Romani retinere, & defendere contra omnes homines; & iuſtitias ſuas, tam intra urbem, quam extra, iuvabunt eum retinere, & quod nunquam erunt tam in conſilio quam in facto, ubi Dominus Imperator mala captione capiatur, vel membrum perdat, vel aliquod detrimentum in perſona patiatur, & quod* SENATVM NON NISI PER EVM VEL PER NVNCIVM SVVM ORDINABVNT, *ſine fraude & malo ingenio. Dominus Imperator* CONFIRMABIT SENATVM PERPETVO, *in eo vigore in quo nunc eſt, & augebit eum tali tenore, ut* SENATVS PER EVM ORDINETVR, ET EI SVBIECTVS FIAT &c. V. Quod 97.
populus Romanus Patricium Senatoribus adiecerit, hoc Otho Friſingenſis (*d. lib. 7. Chron. 31.*) inde ortum iudicat, quod nullas inſaniæ ſuæ metas ponere voluerit: Fuiſſe tamen tandem eo redactum, ut à Pontifice Eugenio pacem petere coactus fuerit: eam vero obtinuiſſe hac lege, ut Patriciatus dignitatem reciperet; Senatores autem ex autoritate Pontificis teneret. Si fides adhibenda eſt Gratiano (*in can. 23. diſtinct. 63.*) à Leone VIII. conſtitutum fuit, Patricium non eligi debere, abſque conſenſu Imperatoris. VI. Abrogationem Conſulum, quam directo tutum non fuit po- 98.
ſtulare. Alexander Pontifex per obliquum procuravit. Inter illũ enim & Romanos ita convenit, ut Conſules Pontifici iurarent, ſe ſedi Pontificiæ fore fideles, & audientes per omnia, nihilque contra ſententiam Pontificis facturos, nec eligerentur ad conſulatum, niſi placerent Pontifici. Sic quidem (*inquit Mutius d. lib. 18. Chron. German. apud Piſtor. tom. 2. Germ. Script. pag. 158.*) re fuerunt Conſules abrogati: quid enim aliud erant, quam ſervi Pontificis, nomine autem manſerunt. VII. Argumentum Iacobi Laurentii tribuni Romani, 99.
quo ad Pontificem uſus fuit, ab antiquo tempore ad ſuam, plusquam infirmum eſt: tempora enim mutantur, & cum illis libertates populorum, & ſervitutes quoque. VIII. Ita ſane ſe res habet, ut ex ſola acclamatione populi 100.
Carolo Magno facta, nemo iudicare poſſit, iuri eligendi Imperatorem, populum ſe abdicaſſe: ſed ſi expendantur cætera, quæ ſupra adduxi, non obſcurum erit, populo Romano nullas hoc in negotio amplius partes eſſe, & ubi ad illud denuo manus admovere voluit, fruſtra ſemper, & incaſſum tandem laboraſſe. IX. Gotfridus Viterbienſis (*Chron. part. 17. apud Piſtor. tom. 2.* 101.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

German. Scriptor. pag. 511.) describens electionem Conradi III. præsentiam Deodevini, Portuensis Episcopi, Apostolicæ sædis legati, non tacuit, de promissione autem assensus Pontificis, atque Romani populi, &c. nihil meminit: quam tamen, si facta, ut Otho Frisingensis (*Chron. lib. 7. c. 22.*) narrat, credibile est eum expressurum. Non potuit enim eum hæc latere, cum fuerit Conradi III. Diaconus (*Lebeman. lib. Chron. Spirens. cap. 49. p.* 492.) aut, ut inscriptio ipsius Panthei, hoc est, Chron. libror. habet, notarius (hoc est, à scriniis) Regis Conradi III. Friderici & Henrici VI. Quicquid fuerit, si assensum pro applausu acceperimus, res sana erit, aut si strictæ significationi vocis inhærendum, Germanorum ius turbare non potest promissio alterius, spon-
102. te facta, nec expetita. X. Cum Fridericus I. coronabatur à Pontifice, pons, qui iuxta castrum Crescentii, ab urbe Leonina usque ad ingressum ipsius Romanæ urbis extenditur, à militibus Germanis propterea custoditus fuit, ne à furente populo celebritas hæc interrumperetur, (*Frisingens. d. lib. 2. de gest. Frider. c. 22.*) per populum ergo ipsum stetit, quo minus coronationi potuerit interesse: si quietus fuisset, non furens, nec tumultuosus, fuisset admissus ad spectaculum, & ad acclamationem: hæc enim in eiusmodi solemnitate eius partes esse solent, utpote subditorum, nullæ maiores. Insultum, quem in Germanum militem tunc fecit, impune haud tulit: magna enim populi multitudo occisa, magna capta, reliquiæ fuga sibi consuluerunt: tandem petita ab Imperatore & Pontifice gratia, & obtenta, captivi dimissi sunt. (*Mutius German. Chron. lib.* 18. *apud Vrstis. tom.* 2. *German. script. p.* 145. *Otho de S. Blasio in appendice ad lib. 7. Chron. Othon. Frising. c. 7. apud Vrstisium tom.* 1. *Germ. Scriptor.*
103. *p.* 199. XI. Multa quidem Romæ de Imperio Germanis auferendo, præsertim à Pontifice (& adhuc Pauli IV. tempore, *Seld.* in seinem Rahtschlag von der Kaiser vnd Päpst Gewalt/ *apud Goldast.* in politischen Reichshändlen *part. 5. n. 3. pag.* 196.) cogitata fuisse constat, sed irritus fere semper fuit conatus, ut plerūque solent esse illa, quæ iniuste, sine congrua ratione, & sine viribus suscipiuntur. Quod Germani quidam Cæsares non voluerunt esse mancipia quorundam Pontificum, nec omnia ad nutum illorum implere sanguine, tentarunt illi Imperium Romanum Germanis eripere (*inquit Mutius lib. 9. Chronic.*
104. *German. apud Pistor. tom. 2. Germ. Scriptor. p.* 68.) Quanto odio Martinus II. Pontifex Germanos prosecutus fuerit, vel ex solo patet, quod optaverit sæpius, ciconia fieret, & Germani ranæ, quo eos commode devorare posset omnes (*Historia australis ad annum MCCLXXXIV. apud Freher. tom. 1. vet. Scriptor. Germ.*
105. *p.* 333.) Quando Bonifacius Papa, Albertum Imperatorem sede deturbare, & in eius locum, Valesianum, Galliæ Regis fratrem, evehere in animo habebat, Cardinales & Episcopi aliquot, dissuadentes conatum, nullo modo fieri posse affirmarunt, ut alius constitueretur Imperator, quam natus Germanus, atque illud

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

illud ius bellicosissimæ nationi extorqueri non posse (*Mutius lib. 22. Chron. German. p. 204.*) At quid miremur, Pontifices Germanis Imperium adimere voluisse, cum & cæteris plærisque nationibus quoque regna sua eripere subinde tentaverint, quando aut ubi illis visum: quod certe nimiæ arrogantiæ, aut dementiæ emblema est. Nolo hic exempla cumulare, vnicum modo addam, de eodem Bonifacio Papa, ut constet de terrestris Dei mutabilitate, & rerum novandarum studio. 106.

Postquam Bonifacius excommunicaverat Philippum, Regem Franciæ, coëgit synodum Romæ, misitque ex ea legatos ad Albertum Imperatorem in Germaniam, qui ei offerrent Regnum Galliæ, monerentque, ut duceret exercitum in Philippum: Albertus autem intelligens, iram Pontificis non diu duraturam, noluit exercitum tantis impensis conscribere, nec conscriptum ducere in Galliam, nisi Pontifex regnum illud hereditarium suis concederet, & confirmaret, quod Pontifex noluit facere (*Mutius d. lib. 22. p. 205.*) & sic vulpes vulpem delusit. 107.

Quid tempore Henricorum III. & IV. Regum Galliæ, durante nefandissima Liga, Romanus Iupiter ausus fuerit, loquuntur historiæ: sed & alias satis notum, Veiovem illum sibi attribuere potestatem regna de gente in gentem transferendi: quod, quibus sana mens est, febricitantis inepto somnio adscribitur. 108.

XII. Quod Imperatores à Romanis aliunde quam ex Germanis assumtos enumerat, factum arguit, non ius, ut supra diximus: Sed hoc illud iterum tempore Othonis I. vicit, & correxit. 109.

Tria ergo tantum Romani Imperii tempora, ex quo Iulius Cæsar rem populi vertit ad unum, Italorum, Græcorum, Germanorum, secundum legatum Cæsareum, in oratione pro coronatione Friderici Rom. Regis ad Nicolaum V. Papam. (*apud Freber. tom. 2. German. rer. Scriptor.*) considerari debent. 110.

Prætereundus autem (eodem monitore) Berengarius, & alii, qui apud Longobardos imperitarunt: cum non tantum ditionis habuerint, tantumque iuris, ut Imperatoriæ dignitatis debuerint titulis illustrari. Illustrati tamen hoc titulo de facto fuerunt, quod nec ipse quidem Otho I. negavit, in privilegio dato Ecclesiæ Patavinæ, pridie Nonas Iulii, anno Domini DCCCCLXIII. (*extat apud Meibomium in additionibus ad Witichindi annal. p. 123.*) ubi Berengarium Imperatorem, prædecessorem suum nominat. 111.

Denique literæ Nicolai Tribuni adeo ineptæ sunt, ut responsionem non mereantur. Hæ literæ, inquit Mutius (*lib. 24. Chron. Germ. pag. 244.*) ubi pervenerunt in Germaniam ad Principes, contemtæ sunt ab omnibus. Nec Romæ diu manere potuit ille tribunus. Pontifex enim Clemens partim minis, partim promissis, effecit apud Plebem Rom. ut defecerint ab eo plurimi, breviq; coactus fuerit noctu ab urbe fugere, (alii captũ Nicolaum & in carcerem Avenione à Pontifice coniectũ tradunt (*Anton. Marcell. de iure seculari Rom. Pontif. c. 2. p. 109.*) postea Romam, ut Senatoriam dignitatem exerceret à Pontifice remissum, à populo neci datum fuisse) habueritq; finem

tota.

tota ea factio Romæ, quos evexerat hic Tribunus, omnes ultro cesserunt, 112. quidam etiam vix fuga servati sunt. Hactenus de translatione. Pergit autem Grotius, Romanum Populum eundem esse dicere, qui olim fuit, quod certo sensu verum, & Iureconsulti Alfeni (*proponebatur 76. ff. de iudic.*) doctrinæ conveniens. Sed si libertatem, potentiam, aliasque qualitates consideres, eo usque extendi non potest regula: nam status mutatio, ut in singulis, ita in universis quoque suo respectu, contingere potest, & ita, ut populus, qui 113. antea sui iuris fuit, alieno iuri subiectus hodie vivat, & versa vice. Vrbis Romanæ status quam varius fuerit, ex historiis haud incognitum, & specialiter de hodierno quis dubitet, facto verum esse, huic, cui quondam suberant 114. Domini Dominorum, hodie servorum servos esse Dominos. Inanem etiamnum Romani quandam libertatis & Dominii retinent imaginem: Nonnullos enim sibi magistratus creant, titulo, aliquos conservatorum, aliquos Caporionum, aliquos alio: eis veteri more præterea à Pontifice Senatore concesso, qui una cum Conservatoribus ad ius dicendum sedet in Capitolio, ubi populus adhuc ad conferenda consilia solitus convenire: argumenta regni in speciem adinventa, quo imperitæ multitudinis animi circumveniantur. Non enim Romani, nisi à Romanis, & de levioris momenti causis, ferre queunt sententias, cætera sibi suisque agglomeravit Pontifex (*Antonius Mar-* 115. *cellus de iure secul. Roman. Pontif. c. 11. p. 111.*) De iure verò, ad Imperatorem Romam pertinere, supra Friderici I. responsum nos docuit, sive hoc iure belli factum, sive subiectione aliqua voluntaria, (*v. Conring. d. tr. de German. Rom.* 116. *Imp. cap. 7. & 10. & c. 12. p. 102.* ubi contra reliquos Grotii errores, nempe approbatione Papali opus esse, ut Rex Germaniæ sit Imperator Romanus; regnum Italiæ, & Romanum Imperium proprie sic dictum, idem esse; interregni tempore ad Papam pertinere collationem feudorum Imperii, depugnat, (*vide infra ad artic. 3. verba* Pfaltz vnd Sachsen.) Quid ego de vicariatu Papæ sentiam, vide in iure meo publico (*lib. 3. cap. 12. n. 11. & seq. ac infra ad capitul. Rudolphi artic. 30.*)

In Germanien/ Italien/ auch Gallien/ vnd durch das Königreich Arelaten.

Totum dicitur das Heilige Römische Reich Teutscher Nation / ut paulo ante docui. Huius partes iure sunt, Germania, Italia, Gallia, & Regnum Arelatense.

Germanien.

Cur potius hoc nomine, quam Teutschland / uti visum fuerit, non magis perspicio, quam quando Carolus V. (R. A. zu Wormbs das Regiment betreffent anno 1521. §. vnd soll obgemelt / *pag.* 107.) de adventu suo ins Reich in Germanien / non vero, Teutschland / constituit. Quoniam tamen primo loco, & ante Italiam ponitur, elucet, digniorem censeri. Et cum Italia

Italia secundum locum obtineat, mirari licet, cur Archicancellarius Imperii per eandem, locum tertium teneat, & Treviresi postponatur?

Auch Gallien.

1. *Franciam pro Gallia dicimus.*
2. *Francia Orientalis,* Franckenland.
3. *Quæ & nonnullis dicitur Franconia.*
4. *Francia Occidentalis,* Franckreich.
5. *Cuius populi potius Francigenæ quam Franci.*
6. *Quo sensu Trevirensis dicatur Archicancellarius Imperii per Galliam, secundum Freherum.*
7. *Hæc opinio examinatur, & refellitur.*
8. *Coniectura.*
9. 10. *Putarunt nonnulli, Galliam pertinere ad Imperium.*
11. *Carolus IV. ingreditur Lutetiam vectus equo coloris nigri, Rex autem Franciæ insidens equo albo.*
12. *Ratio huius diversitatis.*
13. 14. *Rex Galliæ olim vasallus Imperii.*
15. *Opinio Autoris.*

FRequentius apud nostrates, & receptius alias, Franckreich / quam Gallien: hoc victos, illud victorem innuit. Gallia (*inquit Massonius annal. libr.1.pag.3.*) Francis subiecta est, usque adeo mutata rerum facie, ut ne antiquum quidem nomen retinere potuerit, cum Franciam pro Gallia dicamus. Tametsi sero id nomen in casu fuit, ac mihi videtur primus, epistola ad Mauritium Cæsarem, Gregorius Pontifex Maximus, Franciæ verbum pro Gallia usurpasse. Francia autem duplex est, una, quæ orientalis, (quam nos Franckenland appellamus) & antiqua Francia, vel Teutonica Francia, aut Germania dicitur (*vide Meibomium in notis ad lib. 1. annal. Saxon. Witichindi pag. 52.*) Franconia etiam ab aliis appellatur; quod tamen per iniuriam fieri arbitratur Crantzius (*Saxon. libr. 1. cap. 1.*) & notat Spigelius (*ad Ligur. lib. 1. apud Reuber tom. 1. veter. Scriptor.*) Gallos vix pati, pro solita gentis elatione, Franciæ orientalis nomen, indignati, si Diis placet, quod Germanos partes, & regni sui fundatores, iubeantur agnoscere. Altera Francia dicitur occidentalis, à nobis Franckreich / Francorum Regnum, cuius populum, non Francos, sed Francigenas appellandos censent, Lupoldus de Babenberg (*cap. 3. de iuribus regni & Imperii Romanorum*) & Æneas Sylvius (*de statu Europæ sub Friderico Imper. c. 31.*) Cæterum, cum Galliæ Regnum non subsit Imperio, cui bono, huic, Imperii nomine, Archicancellarium constituere? Marquardus Freherus (*ad Petr. de Andlo lib. 2. c. 1. p. 164.*) hoc explicat de ea Galliæ parte, quæ Regno Arelatensi continetur, olim Imperium Romanum recognoscente. Quod admitti quidem posset, si Aurea Bulla Caroli IV. (*c. 1. §. 12.*) non expressim diceret, per Galliam & regnum Arelatense, sed per Galliæ regnum Arelatense; & textus huius capitulationis non ita sonaret, auch Gallien / vnd durch das Königreich Arelaten / sed ita, auch Gallien durch das Königreich Arelaten: obstat itaque coniunctiva copula quo minus amplectar Freherum. Puto ego, tempore quo hic Archicancellariatus institutus, Germanos fortassis persuasum habuisse, Galliæ

regnum ad Imperium pertinere, vel pertinuisse, & ad idem reverti debere.
9. Sane hæc opinio vetus est, non hodie, aut nudiustertius nata (*vide Goldast. in rationali constit. Imperial. pag. 54.*) & si fidem habemus Cranzio ((*me-*
10. *tropol. Saxon. lib. 3. c. 35.*) Otho II. Imperator, consobrinis suis, Lothario, atque Carolo, Franciæ Regibus, bellum intulit, quod Romano Imperio iusta non persolverent, seque subducerent legitimæ dominationi, quod Imperium à Christo, Regum omnium Rege, recognitum, ipsi viderentur posthabere. Nec tempore Caroli IV. qui autor est aureæ bullæ, hæc opinio cessavit, ut satis clare indicant Loys Guyon (*tom. 2. des diverses leçons livr. 3. chap. 1. pag. 612.*) ubi describens introitum Caroli IV. in urbem Lutetianam,
11. ait: (*L'Empereur estoit monte sur un cheval noir, & le Roy (de France Charles V. dict. le Sage) sur un blanc. ce que le Roy avoit faict tout expres; d'autant que l'ancienne coustume, ou ceremonie de France porte, qu'un Roy de France, faissant son entrée en la ville de Paris, capitale de son Royaume, doit estre monté sur un cheval blanc. Ledit Roy, pour oster audict Empereur l'opinion, & pretension de souveraineté sur le Rayaume de France, avoit voulu faire monter ledit Empereur sur un cheval noir, qu'il luy envoya, & fit present, couleur du tout contraire à la blanche, pour luy monstrer, qu'il ne fasoit pas du tout son entree à Paris, comme en ville Imperiale, ny de sa iurisdiction, & authorité, ains en une ville amie, & suiette à un prince sons amy, & parent.*) (Eadem de re consimilia narrat ex Frois-
12. sardo Fayn *au theatre d'honneur livr. 1. chap. dernier pag. 98.*) Imperator nigri coloris, Rex vero Carolus V. Sapiens dictus, albo equo vehebatur, quod deliberato factum. Galliæ enim antiqua consuetudo vult, ut quando Rex Galliarum solemni introitu Lutetiam ingreditur, metropolim suam, equo albo insidere debeat. Prædictus itaque Rex, quo Imperatoris opinionem frangeret, & ne Galliam sibi subiectam arbitraretur, eum equo nigro vehi curaverat, quem ipsi ideo dono dederat: ut autem color niger albo in totum contrarius, eo indicare voluit, Imperatorem non ingredi Lutetiam, quasi civitatem Imperialem, & ad se pertinentem, sed ut subditam Principi amico, &
13. cognato. Ego, ut de doto Galliæ Regno nihil temere asserere velim, intrepide tamen affirmo, Regem Franciæ fidelitatis nexu, certa propter feuda, Imperio obnoxium fuisse. (*vide lib. de iur. pub. c. 9. n. 31.*) Constat quoque ex Mutio (*lib. 24. Germ. Chron. apud. Pistor. tom. 2. German. Scriptor. p. 235.*) Lu-
14. dovicum Imp. (qui dictus Bavarus) dedisse literas ad Regem Galliæ, citando dum ad tribunal curiæ Imperialis, ut ibi responderet Eduardo, generali Imperii vicario, Regi Anglorum, simulque feudorum nomine, quæ ab Imperio deberet recognoscere, fidelitatis iuramentum præstaret. Verum-
15. enimvero cum persuasio non sit modus acquirendi rerum dominia, consultius erit affirmare, nomine Galliæ, quæ ad Archicancellariatum Trevirensis pertinet, venire illam partem trans Rhenum, quæ Galliæ olim à nonnullis

adſcripta, cæterum Imperii Romanogermanici pars fuit, & partim adhuc eſt. Quo ſenſu ipſa quoque Trevirenſis civitas urbs Galliæ, Belgicæ ſcilicet nonnullis audivit. (*vide Kyriandrum in annal. Trevirenſ. part.1.p.9.*) Et Imperium Germanicum habere ſubditos qui Galliæ finibus continentur, res nota eſt. (*vide Bodin.lib.1.de Republ.c.9.pag.202.*)

Daß Königreich Arelaten.

Vide me de iure publ. *lib.1.cap.9.* & additionibus ad eum locum.

Ertzcantzler.

Vide d. ius publicum *lib.3.cap.3.n.11.* & additiones ad eundem.

Ertztruchſes/ Ertzmalſchalck vnd Ertzkammerer.

1. *Electores ſeculares officia ſua, Archidapiferatus. Archimarſchallatus, & Archicamerarii tenent ab Imperatore*
2. *Non ab Epiſcopo Bambergenſi.*
3. *Ab hoc tamen de conſimilibus officiis inveſtiuntur.*
4. *Inveſtitura Electoris Brandenburgenſis.*
5. *Inveſtitura Electoris Saxoniæ.*

VIde ius publ. *lib.3.c.9.n.20.c.10.n.19.c.11.n.1.* A quo autem Electores 1.
ſeculares hæc officia in feudum ſuſcipiant, non omnibus conſtat. Alii ab Imperatore illos hæc tenere, alii ab Epiſcopo Bambergenſi, tradiderunt. 2.
Prima opinio vera, altera erronea. Errori cauſam dedit, quod iidem Electores Epiſcopo Bambergenſi debeant conſimilia officia, illis quæ debent Im- 3.
peratori. Hæſitavi aliquando hæc clare affirmare, nunc autem dubio plane ſolutus ſum. Legi enim in literis inveſtituræ, datis anno CIↃ.CCCC. LXXV. 4.
die Martis poſt feſtum S. Michaëlis, à Philippo Epiſcopo Bambergenſi Albertum Electorem Brandeburgenſem inveſtitum fuiſſe de officio ſupremi Camerarii Epiſcopatus Bambergenſis, & omnibus eiusdem pertinentiis, mit dem Obriſt Cammerampt des Stiffts Bamberg / mit allen ſeinen zugehörigen ſtücken vnd Lehen. Patet tamen ex verbis eiusdem inſtrumenti, tunc pertinentia illa, de quibus in genere facta mentio, non füiſſe ſatis nota: additur enim, H. Margraf Albrecht Churfürſt etc. ſoll getrewen Fleiß ankehren / zu erfahren / was die Stück ſeind / ſo zu dem genanten Cammerampt gehören / vnd was er derer erfahren wird / ſoll er dem Biſchoff zu Bamberg zu wiſſen thun / welcher dieſelbe alsdann in einen Newen Lehen-Brieff ſetzen laſſen ſolle. Quid hac in re poſtea peractum, inquiro adhuc, nondum enim reperi. Quod 5.
archimareſchallatum Electoris Saxoniæ attinet, opera amici edoctus ſum, Iohannem Georgium, Electorem Saxoniæ, anno CIↃ D CXXIII. die XIX. Octob. ſtyli novi, ab Epiſcopo Bambergenſi inveſtitum fuiſſe, mit dem Ober Marſchallampt deß Kaiſerlichen Stiffts Bamberg / vnd deſſen Zugehörungen / Wittenberg Schloß vnd Statt / Mühlberg Schloß vnd Statt / beede an der / Elbe gelegen / Tüben dem Schloß / vnd deren Dörffern / Berſtatt / Alſendorff Weiſſigt vnd Gabzaſt / mit allen vnd ieglichen Zugehörungen / nichts außgenommen

nommen/ wie dann solche Stuck dem Churfürsten von Sachsen / von deß Bischoffs Vorfahren am Stifft geliehen wörden. Quo in actu etiam hoc notari debet, mandatarium Electoris Saxoniæ, nullum fidelitatis iuramentum hic præstitisse, sed postquam Episcopus dixisset, se Electorem Saxoniæ investire de supra dictis, darvon zu thun vnd zu leisten/ wie solcher Lehen Recht: hat der Churfürstliche Abgesandte dem Bischoff ohn alle pflichtleistung allein ein Handschlag gethan/ vnd mehrers nicht/ mit angeführter Erklärung/ daß er wegen Ihrer Churfürstlichen Gn. zu Sachsen diese Belehnung acceptire, allermassen die Vorfahrende Herren Churfürsten zu Sachsen/ Hoblöblichster Gedächtnuß/ die vom Stifft Bamberg lassen empfangen/ vnd zweiffle nicht/ Ihre Churfürstliche Gnaden/ werden vmb deß Herren Bischoffs Fürstliche Gnaden solches mit Freundschafft erkennen/ vnd dem gantzen Capitul vnd Stifft Gnädigen Willen zuerzeigen geneigt seyn. Atq; hæc referri debent ad ea quæ scripsi (*lib. 3. de iure publico 97. n. 77.*) & postea additionibus exornavi; simulque inde corrigi poterit error, quem erravi (*d. lib. 3. c. 0. n. 21.*)

Vnsern lieben Freunden.

Vox, *amicus*, accipitur vel stricte, vel populariter. Illo modo amicos appellare debemus, non levi notitia coniunctos, sed quibus sunt iura nobiscum honestis familiaritatis quæsita rationibus (*l. lata 223. §. 1. ff. de V. S.*) Populariter nomine amici varie utimur: aliquando benevolentiæ signum est, aliquando honoris, aliquando simplex compellatio. Hoc in textu nostro vix strictæ significationi locus erit, sed potius benevolentiæ, & honori adscribi debet, quod legimus. (Quo sensu etiam accipio *l. ult. ff. de offic. præf. vigil. l. 17. in pr. ff. de iur. patron. l. 4. C. de contr. stipul.*) nec tamen contrarius ero illi, qui concurrere etiam hic strictam significationem dixerit.

Nevern.

Vide *d. lib. 3. de iur. publ. c. 3. n. 30. & subseqq.*) Quibus addo, nepotem à Ditmaro (*in Chron.*) pro avo materno poni; ut monet Reiner. Reineccius (*ad Chron. p. 7.*) in elencho vocabulorum, à Ditmaro, novis aut minus consuetis latinæ linguæ significationibus, usurpatorum.

Oheimen.

1. *Magnates se invicem appellant consanguineos.*
2. *Iustinianus patricios appellavit patres.*
3. *Alexander Vlpianum salutavit parentem.*
4. *Rudolphus II. Turcarum Imperatorem appellavit filium, & hic Rudolphum patrem.*
5. *Imperatores veteres; Comites & Rectores Provinciarum appellarunt fratres.*
6. *Rex Galliæ Christianos Reges nominat fratres.*
7. *Academia Lutetiana dicitur filia, primogenita Regis Franciæ.*
8. *Quid et hic titulus tribuat.*
9. *Philippus II. Brabantiæ Dux, Lovaniensem Academiam nominavit filiam.*
10. *Maximilianus I. Erphordiam appellavit fidelem filium.*
11. *Rex Franciæ quos Principes afficiat titulo patrus, consanguinei, nepotis.*
12. *Rex Galliæ Principes Germaniæ nominat consanguineos.*

Vide *d. lib.* 3. *c.* 3. *n.* 39. Inter Magnates receptum videmus, in signum af- 1.
fectionis & benevolentiæ, illos etiam, quibus sanguinis necessitudine iun-
cti non sunt, appellationibus consanguineorum mactare, vel generaliter, vel
certa specie expressa. Iustinianum nomine patris affecisse patriciatus dignita- 2.
te coruscantem, notum est (*ex § filiusfamilias* 4. *Instit. quib. mod. ius patr. potest.
solvitur. l. fin. C. de Consul. lib.* 12.) ab Imp. Alexandro Domitium Vlpianum pa- 3.
rentem nominatum docemus (*l.* 4. *C. de locato & conducto.*) Et nostra ætate, in-
ter articulos pacis factæ inter Rudolphum II. Imp. & Turcam, anno CIↃ IↃ 4.
CVI. relatum fuisse legimus, ut utriusq; partis legati uterentur titulo patris &
filii, ubi nominarent vel Imperatorem Romanum, vel Turcicum, inter quos
ille pater, hic filius audiret (*Baudier en l'inventaire de l'histoire generale des Turcs
livre* 17. *chap.* 11. *p.* 711.) Moris quoq; fuit apud veteres Imperatores, Comites & 5.
Rectores Provinciarum fratris nomine compellare, ut dixi de iure publ. (*d.
lib.* 3. *c.* 3. *n.* 31.) Rex Galliæ adhuc cæteros Christiani orbis Reges fratres salutat, 6.
quod inde fieri putat Loyseau (*au traicté des ordres chap.* 7. *n.* 103. *p.* 127.) cum ipse
sit primogenitus filius Ecclesiæ, cuius & reliqui Reges filii nominantur. Est
nonnemo qui scribat, Regis virtute fratres esse, & hinc fratrum inter ipsos
nomen reciproce usurpari. Reges Galliæ Academiam, vel Vniversitatem li- 7.
terariam Parisiensem filiam suam primogenitam appellarunt, & adhuc eo
dignantur nomine, unde in Principum classem eandem referendam, imo re-
latam censuit Coquille (*sur les coustumes du Nivernois ch.* 1. *art.* 9. *p.* 33.) ubi ait: 8.
(*les Roys ont octroyé droit de Principauté à l'Vniversité de Paris, en luy donant tiltre
de fille aisnée de la Couronne de France: de faict l'Advocat en Parlament, qui plaide
les causes de l'Vniversité, prend place au banc des Princes.*) Sed hoc exemplum for-
te adoptioni potius adscribendum, quam nullæ benevolentiæ. Philippus II. 9.
Brabantiæ Dux, cognomento Bonus, Vniversitatem Lovaniensem filiam suã
nominavit (*Vernulæus l.* 1. *Academ. Lovaniensis c.* 8. *p.* 49.) Et Imp. Maximilianus 10.
I. civitatem Erphordiam fidelem filiam appellavit (*Peccenstain in Theatr. Sa-
xon. part.* 2. *p.* 190.) Porro, Rex Galliæ non solum sui sanguinis Principibus
consanguineorum titulum tribuit, sed & aliis, qui vel nullo, vel nimis remo-
to sanguinis iure eum attingunt: de quo ita Loyseau (*d. tr. des ordres ch.* 7. *n.* 11.
103.) *Comme les Princes du sang, qui sont vrais parens du Roy, sont par luy appellés, ou
ses oncles, s'ils sont de beaucoup plus aagés, ou ses cousins, s'ils sont d'aage à peu prés
esgal, ou ses neveux, s'ils sont de plus bas aage: aussi les autres Princes sont appellés
tout de mesme par sa Maiesté. Voire, lors que les Ducs, & les Comtes de France, iouis-
soient des droicts de souveraineté, nos Roys leur firent l'honneur de les qualifier leurs
parent, & reciproquement: aussi les vrais parens du Roy, prirent le liltre de Prince
qui avoit esté premierement occupé par les Ducs & Comtes souverains de France.
D'où vient, que sa Maiesté defere encor ce mesme honneur aux Duci d'à present,
bien qu'ils ne soyent plus souverains: pource qu'en matiere d'honneur on n'abaisse
iamais; ce qui se faut aussi à l'esgard des Ducs & Comtes souverains estrangers.*)

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Quemadmodum Principes ſanguinis, qui veri conſanguinei Regis ſunt, ab ipſo nominantur, vel patrui, ſi ætate eum longe ſuperant, aut conſanguinei, ſi ætate quaſi pares ſunt, aut nepotes, ſi ætate illo iuniores; ita quoque cæteri Principes ab eodem iisdem compellantur nominibus. Quando Duces & Comites Galliæ habebant iura ſuperioritatis, Reges noſtri eos honorabant titulo conſanguineorum, & poſtea veri regis conſanguinei uſi ſunt titulo Principum, quem prius ſibi attribuerant iſti Duces & Comites ſuperioritate gaudentes in Gallia. Hinc eſt, quod Rex eundem honorem defert etiam Ducibus hodiernis, licet nunc ſuperioritate præditi non ſunt, quoniam in materia honoris, nunquam diminutione utimur. Eadem formula Rex quoque utitur
12. erga Duces & Comites extraneos, qui ſuperioritate gaudent. (*Adde quæ habet idem Loyſeau des ſeigneuries cap. 5. n. 71. & Bouchel en la Bibliotheque ou threſor du droit François tom. 2. pag. 578.*) Hoc ex uſu notum, Germaniæ noſtræ Principes à Rege Galliæ conſanguineos appellari.

Churfürſten.

Chur/ id eſt, Wahl. Sic in quibusdam locis Saxoniæ conſuetudo eſt, quod iuniori filio competat ius retinendi bona paterna, & coheredibus ſatisfaciendi in pecunia, quod ius vulgo die Chur appellatur (*Modeſtin. Piſtor. practicar. quæſt. part. 1. quæſt. 45. in pr.* (Churfürſten / Wahlfürſten / Wahlherren. (Sachſen Spiegel *lib. 1. c. 6. ſubf.*)

Gott zu Lob.

De Caroli V. pietate, multa & varia proſtant teſtimonia. Aſſiduum fuiſſe in precibus ad Deum fundendis, & ſæpius cum illo, quam cum hominibus locutum, compoſuiſſe ſibimet ipſi preces ſingulis in negotiis maioris momenti, & approbatas à confeſſore ſuo recitaſſe certis horis ſingulis diebus: Dixiſſe, preces arma eſſe, quibus mundus vinci, cœlum vero expugnari queat. Fertur, cum aliquando precibus intentus eſſet, petiiſſe magnatem aliquem curiæ ſuæ, Galliæ legatum admitti ad audientiam, reſpondiſſe Carolum, expectaret adhuc pauliſper: cum vero regeretur, eum ſatis longo tempore ad ianuam hæſiſſe, & negotia Domini ſui, quæ moram non paterentur, expedita velle, dixiſſe: at mihi Domini mei (Dei ſc.) negotia prius expedienda ſunt (*Florimond. de Remond de la naiſſance de l'hereſie livr. 5. ch. 5. p. 550. n. 5. P. de L'Ancre livre 2. des Princes diſc. 5. p. 602.*) Obſervatum quoq; à nonnullis (*ſcribit Autor de l'homme du Pape & du Roy p. 75.*) eundem Carolum unica tantum vice, per totum vitæ curſum, neglexiſſe adeſſe ordinariæ celebrationi miſſæ, idq; factum in Africana expeditione. Non potuiſſe perſuaderi ab Antonio de Leva, ut modo hunc, modo illum, Italiæ Principem necari curaret, ut Dominia eorum, & ſic tandem totam Italiam ſibi apropriaret: ſed animæ ſalutem ante oculos habendam potius, reſpondiſſe, apud Boterum (*lib. 2. memor.*

memor. dictor.) legimus: Vnde adeo commotum Levam, ut dixerit, si tantam curam animæ haberet, renunciandum esse Imperio.

Erhaben/ erhöhet/ vnd gesetzt seyn: deren Wir Vns auch etc. beladen.

Scilicet duo hic requiruntur, ut opus perfectum sit: oblatio Imperii, vel evectio ad Imperium, quæ fit per electionem legitimam ab eligentibus, & acceptatio oblati Imperii, quæ fit ab electo. Nec enim ea conditio Imperii nostri hactenus fuit, ut oblatum recusare plane non licuerit. Recusavit oblatum Otho, Saxoniæ Dux, & suasor fuit Principibus, eligerent Conradum, Franconiæ Ducem (*Lehman. lib. 3. Chron. Spirens. c. 51. p. 1265.*) Idem à Friderico, Electore Saxoniæ, factum, qui (*ut Sleidanus lib. 1. de statu relig. & Reipubl. &c. fol mihi 19. b. testatur.*) delatum sibi Imperium ingenti animo recusavit, & suo suffragio Carolum V. designavit (*vide Paul. Lang. in Chron. Citizensi, apud Pistor. tom. 1. illustr. veter. Scriptor. pag.* 878.)

Deren Wir Vns auch etc.

Recensentur causæ impulsivæ, vel moventes Carolum, cur oblatum Imperium acceptaverit. Subiisse se illud affirmat (1.) in laudem Dei. (2.) in honorem ipsius Imperii. (3.) propter Christianum cœtum. (4.) propter nationem Germanicam. (5.) propter utilitatem communem: quæ speciosæ omnes, & probæ notæ. Sed silet hic, quod ipsemet electionem ambierit, hoc an iisdem ex causis fecerit, Gallia tunc maxime dubitavit. Fridericus III. (*ut videre est in exordio reformationis ab ipso factæ, Francofurdiæ anno* 1442. *inter recess. Imp. p. 15.*) concisior fuit in enumerandis causis sucepti Imperii: ita enim ille, Gott zu Lob/ dem H. Reich zu Ehren/ vnd vmb Gemeines nutzes willen.

Auß Freiem/ gnädigen Willen etc. vereiniget.

Non coactus, sed sponte suscepit capitulationis articulos, & ad eorum observantiam se obligavit. Quamquam sine dubio, ut mortalium vota se habent, lubentius suscepturus fuisset Imperium citra capitulationem. Nam & insequenti tempore, reipsa nonnunquam expressit, quam durum sibi videretur hoc frœnum.

Artickel.

Hinc à nonnullis dicitur der Kaiserlich Artickels-Brieff. Plane, ut militibus suus est & dicitur Artickels-Brieff/ à variis articulis, qui ea scriptura continentur, normam & regulam præscribentibus vitæ & actionibus militum (*vide inter R. A. pag. 627. & 640.*) ita & norma illa, quæ Imperatori in administrando Imperio præscribitur, varios ob articulos, quibus constat, non inconcinne eodem appellabitur nomine. Quid in foro, & apud causidicos, articulorum nomine veniat, nos hic non attinet.

Geding vnd Pactweiß vereinigt.

Illa conventione publicæ habentur, quæ fiunt cum nondum subditis, quando in regnis electivis agitur de rege eligendo, & cum eo, quem eligere vult populus, quædam paciscitur, legesve dicit, secundum quas electus Princeps regnum administret (*Cabotius lib. 2. disput. cap. 11. p. 133.*) Pactum, vel pactio, est duorum pluriumve in idem placitum consensus(*l. 1. §. 2. ff. de pactis.*) Hoc nostro in proposito Electores illi, qui nomine Imperii hanc legem (Aristoteles 1. *Rethoricorum* pactum legem vocat, ac legem pactum) Imperatori futuro præscribunt, consentiunt, ut Imperator hoc modo administret Imperium; Imperator autem consentit in hanc regulam, & promittit se eam observaturum. Non enim pacti nomine cadit illa conventio, ubi alius proponit quid fieri velit, alter vero promittit observare quod propositum. Salus Imperii Electores docet, quid debeant ab Imperatore requirere, hanc sequi Imperatorem potius decet, quam suæ utilitati vel licentiæ prospicere. Imperium sponsa est, quæ leges marito præscribit, non accipit. Hanc qui ducere velit, promto obsequio opus habet, hoc si differat, procos alios non deesse experietur.

Zu halten zugesagt.

At promissa non usquequaq; servata fuisse, conquesti sunt quamplures, (*vide apud Hordlederum lib. 1. de caus. belli German. cap. 6. n. 8. p. 48. Sleid. lib. 24. fol. m. 424. potissimum vero* die *Gravamina*, so erstes mahl auff dem Tag zu Passau übergeben / vnd nachgehends auff dem Reichstag zu Augspurg *anno* 1555. den 29. *Iulii* widerholt worden/ *quæ vide infra in Mantißa, n. 2.*)

AD ARTICVLVM I.

Königlichen Würden/ Ampts vnd Regierung.

1. Königlich Ampt.
2. Kaiserlich Ampt.
3. *Nomen Imperatoris, est nomen officii.*
4. *Imperator dicitur administrator Imperii.*
5. *Procurator Imperii.*
6. Deß Reichs Pfleger.
7. Des Reichs Vormund / *tutor Imperii.*
8. *Minister sacri Imperii.*

1. Huius officii Regii, deß Königlichen Ampts / fit etiam mentio in der
Reformation Kaiser Friderichs deß Dritten/ zu Franckfurt am Mayn anno
1442. auffgericht / *in pr.* (*vide* R. A. *p. 15. &* in R. A. zu Augspurg anno 1555.
2. §. vnd nach dem / *p.* 414. ac officii Imperatorii in R. A. zu Regenspurg anno
1532. *p. 228. & tit. Concilium* betreffend/ §. vnd so fern/ *p.* 230. R. A. zu Regenspurg anno 1541. *p.* 250. R. A. zu Speier anno 1544. *p.* 292. & §. wir haben / *p.*
301. §. Erstlich / *p.* 303. *nec non utriusque* in R. A. zu Augspurg anno 1555. §. vnd
aber.

abermals *pag.* 406.) Charles Loyseau (*au traicté des Seigneuries chap.* 2, *n.* 28.) 3.
expresse scribit, (*L' Empereur est un nom de office, non de seigneurie, signifiant celuy qui exerce le commandement.*) Imperatoris nomen officium significat, non dominium, officium sc. eius, qui mandatum exercet. Huius officii causa Imperator quandoque dicitur, (1.) Administrator Imperii, vel administrare 4.
Imperium, Verwalter deß Reichs (R. R. zu Augspurg *A.* 1559. *p.* 519. R. A. zu Wormbs *A.* 1564. *p.* 546.) Administrante Romanum Imperium Conrado III. ita Rudolphus Episcopus apud Meibomium (*in not. ad lib.* 1. *Witichindi p.* 44. *vide me de iure publ. lib.* 1. *c.* 10. *n.* 37. (2.) Procurator Imperii (*ita Ditmarus* 5.
Chron. lib. 3. *in pr. p.* 27. *edit. Reineccianæ; tertius regni Procurator nostri. Otho II.*) 6.
(3.) deß Reichs Pfleger. Ludovicus Imperator in literis investituræ, anno MCCCXIX. datis den Freytag nach dem Obristtag / ait, Er habe angesehen vnd erkant / daß er nicht allein dardurch zu deß Reichs Pflege erwöhlt sey / daß er das Reich pflegen / sondern daß er es auch mehren solle / an Ehr vnd an Gut / als viel er mit Recht könne vnd möge. (4.) Deß Reichs Fürmung (tutor Imperii) 7.
ita vocatur, Imperator & Rex Romanorum in fœdere inito inter Carolum IV. ut Regem Bohemiæ, & Burggravios Norinbergenses anno MCCCLIII. ubi excipiuntur, das H. Reich / vnd seine Fürmunde / Römische Kaiser vnd Könige. Eodem sensu Seneca: (*lib.* 1. *de Clement. c.* 4.) Principes Regesque, 8.
& quocunque alio nomine sunt tutores status publici &c. (5.) Minister sacri Imperii. Ita legitur in sententia exautorationis Wenceslai (*apud Goldastum tom. un. constitut. Imperial. p.* 379.) Etiam olim Ludovicus Pius ministerii verbo ad hoc usus (*in capit. lib.* 2. *c.* 2.) Quamquam summa huius ministerii in nostra persona consistere videatur, tamen & divina autoritate, & humana ordinatione, ita per partes divisum esse cognoscitur, ut unusquisque vestrum in suo loco & ordine, partem nostri ministerii habere cognoscatur. (*vide Leheman. in Chron. Spir. lib.* 2. *c.* 4. *p.* 63.)

Die Christenheit.

Christianorum omnium defensor Imperator est, quamvis non omnes Christiani ipsius sint subditi. Videtur hoc Hugoni Grotio (*lib.* 2. *de iure belli & pacis c.* 15. *n.* 12.) ad fœdus inter Christianos iam olim initum referri, cuius princeps creatus, consensu communi, Romanus Imperator fuerit. Sed mihi de perpetuo huius generis fœdere nihil constat.

Den Stul zu Rom.

1. Stul / *quid significet.*
2. Der Königs-Stul.
3. *Papa imponitur sella.*
4. Stul / *id est, iudicium.*
5. Stul-Herren / *id est, indices.*
6. Schöpffenstüle.
7. *Ratio huius appellationis.*
8. *Sedes*, Stul / *pro residentia Pontificis.*
9. *Sedes Romana.*
10. *Ratio huius appellationis.*
11. *Sedes Pontificia quando Avenionem translata, & quod per annos ibi permanserit.*

12. *Etiam tunc dicta curia Romana.*
13. *Curia Romana eſt, ubi eſt Pontifex.*
14. *Roma eſt, ubi eſt Imperator.*
15. *An Francia ibi ſit, ubi eſt Rex Franciæ,*

1. STul/ proprie ſignificat ſedile, vel ſedem, in qua ſedere licet. Ita ſedes, in qua ſedere, & privilegia Statibus confirmare, ac iuramento ſeſe Imperio obligare, olim ſolebat electus Romanorum Rex, inter nuceta Rheni, ſu-
2. pra Confluentem, ad Rennopidulum, vocabatur der Künigsſtul. (*vide me de iur. publ. lib. 2. c. 3. n. final. & apud Goldaſt. part. 2.* Reichsſatzungen *p. 185. n.*
3. *6.*) Eodem ſenſu ſella illa accipitur, quam alii teſticularem, alii ſtercorariam
4. appellant, cui Papa imponitur. (*de qua dixi d. lib. 2. c. 2. n. 70.*) Per metaphoram vero Stul ſignificat etiam Iudicium, locum reſidentiæ, habitationis, vel domicilii. Ita legimus (in R. A. zu Wormbs anno 1521. §. vnd nach dem/ *p.* 134.) der Stul zu Rohtweil/ id eſt, das Hoffgericht zu Rohtweil: (*& eodem in* §.) die Gericht der Freien Stül (*ac* in der Reformation Kaiſer Friderichs des Dritten/ zu Franckfurt am Main anno 1544. auffgericht *tit.* von dem heim-
5. lichen Gericht/ §. vnd der heimlichen/ *in f. p. 12.*) iudices nonnulli dicuntur
6. Stulherren. quod etiam ibidem (*in* §. es ſoll/ *p. 18.*) reiteratur, & additur, daß ſie ein ſolches (de quo ibi agebatur) auff ihren Stülen vnd Gerichten beſtellen
7. ſollen. Eodem fere ſenſu adhuc clara ſunt, die Schöpffenſtüle/ dicaſteria vel Scabinatus: cuius appellationis origo ſine dubio inde eſt, quod iudicia
8. ſedentibus iudice & aſſeſſoribus expediantur. Quando ſedes, Stul/ pro reſidentia accipitur, tunc potius Pontificis quam ſecularium reſidentiis applicatur: dicimus enim der Kaiſerliche/ Königliche/ Fürſtliche Hoff/ non vero, der Kaiſerliche/ Königliche/ Fürſtliche Stul; licet dicamus, die Fürſtliche
9. Reſidentz/ Fürſtliche Widumb-Sitz/ item Ritterſitz. Dicimus autem communiter, der Päbſtliche Stul/ ſedes Pontificia, vel ſedes Romana. Romanam
10. inde nominamus, quoniam vulgo creditur, (*que la primace de l'Egliſe Catholique ne peut eſtre exercee, qu'au lieu, que S. Pierre a choiſi pour luy, & ſes ſucceſſeurs, ſans qu'il en advienne un ſcandale. Et que Dieu, eſt abliſſant ſa vraye religion (verba ſunt d' Eſtienne Paſquier des recherches de la France livre 3. chap. 15. in pr.) aye voulu, que la ville de Rome, ſiege ancien de l' Empire, ſoit auſſi le premier ſiege de ſon Egliſe, ſur lequel toutes les Nations ietteroïent leurs veuës.*) quod primatus Eccleſiæ Catholicæ alibi ſine ſcandalo non poſſet exerceri, quam eo in loco, quem S. Petrus ſibi & ſucceſſoribus ſuis elegit. Et quod Deus, ſtabiliens veram religionem, voluerit Romam, antiquam Imperii ſedem, etiam eſſe ſedem principalem Eccleſiæ ſuæ, verſus quam cunctæ nationes ſuos conver-
11. terent oculos. Satis quidem notum eſt, Clementem V. Papam, natione Gallum, Pontificiam ſedem, anno CIↃ CCC V. in Galliam, Avenionem ſcilicet, transtuliſſe, eamque ibi per annos LXXX. permanſiſſe, antequam Romam reverſa ſit (*Anton. Marcellus de iure ſecul. Roman. Pontific. c. 11. p. 107.*)
12. Verum (*encoreque le ſiege ſe tinſt dans Avignon, ſi l' appelloit-on touſiours, Cour*

de

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

de Ronne) (*Estienne Pasquier d.l.*) licet Avenioni ſedes iſta tunc fuerit, nihilo-
minus tamen Curia Romana, non Avenionenſis, dicta fuit. Sine dubio
credebatur, curiam Romanam eſſe ubi eſt Romanus Pontifex (*gloſſ. & Dd.* 13.
c.de præbendis in 6.c.præſenti 34.eod.Clement.ne Romani, eod.tit.in Clement. Mo-
lin.ad Regul.de publ.reſignat.n.257.) quemadmodum etiam dictum, Romam 14.
eſſe, ubi eſt Imperator. (*ex Herodiano Cuiac.1.obſ.15.*) Quam loquendi formu- 15.
lam male imitatus fuit Iohannes, Galliæ Rex, captivus in Anglia, qui Eduar-
do, Angliæ Regi, inſinuavit, Galliam eſſe ubi Rex Gallorum habitat, (*où ha-*
bite le Roy des François, la eſt la France.)

Päpſtliche.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. *Nomen Papa unde ſuam habeat originem.*
8. *Ridicula deductio.*
9. *Quid ſignificet.*
10. *Cui datum.*
11. Papen/ halb Papen.
12. Papengay/ (*pſittacus*) *unde dictus.*
13. *Myſterium in nomine, Papa.*

QVatuor hic notari velim: I. Nomen Papæ unde derivetur. Alii cor- 1.
ruptum hoc à Gothis tradunt, qui in vicem patris patriæ, initiales utri-
usque vocabuli literas coniunxerint (*Borchold. de feud. c.5.n.3. Spekhan cen-*
turia 2. claſſ.1. quæſt. 19.) nonnulli abbreviatum à patre patrum (*Iohannes* 2.
Monach. in c. ſi eo tempore, de elect. lib. 6. vide Petr. Gregor. Tholoſ. ſyntag. iu-
ris univerſi lib. 15. c. 2. n. 13.) alia à Papilla, mammarum apice, (*Borchold.d.l.*) 3.
quandoquidem muneris Papæ ſit, lac verbi divini hominibus præbere. O 4.
nuphrius à græco πάππος, (*Borchold. d.l.*) ab hebræo Abba, quod patrem 5.
notat (*Coraſ. lib.5. miſcell c.15.*) alii à Pappo, carduorum flore (*Borchold d.* 6.
loc. Matth. Stephan. lib. 3. de iurisdict. part. 1. c. 2. n. 20.) quod ſicuti hic ci-
to diffluit peritque, ita Pontifices Romani cito moriantur: alii à Papæ, in- 7.
teriectione admirantis, quod Papa vere ſit admirabilis, gerens vices Dei in
terris (*Hippol. Marſil. in tract. bannitor. in verbo Papæ, n.1. p.315. Intrigliolus de*
feud. quæſt. 53. num. 112. Iacobus Spinola, inter Orationes clarorum hominum,
p.22.) atque ne licentiæ quicquam deſit, alii ſingulis literis ſingula verba de- 8.
notari arbitrati ſunt, nempe, Petri Apoſtoli poteſtatem accepit, vel, quod
rideas, poculum aureum Petri Apoſtoli (*Les bigarrures du Seigneur des Accords*
pag. mihi 194.) II. Quid ſignificet? Patrem, ut communis ferme fert opi- 9.
nio, eum tamen uſu magis, quem reverentia & cultu pro patre, quam quem
natura habemus. III. Cui datum? Olim omnibus Epiſcopis, poſtea, huc- 10.
usque hodie, Epiſcopo Romano peculiare factum. Apud Germanos in- 11.
feriores, Sacerdotes adhuc Papen dicuntur (quos nos Pfaffen appellamus)
& Roſtockii, halb Papen vocantur Studioſi. Ioh. Goropius Becanus (*lib. 2.* 12.
Gallicor. pag. 41.) docet, Papengai, qui pſittacus Latinis, derivari à Papon &
gaia, quaſi dicas, Sacerdotum & Pontificum pica (Gaias enim vocatas olim

picas, & Italos easdem, Goticum sermonem corrumpentes, gazzas dixisse, quia nimirum non cuivis psittacus, ob pretii magnitudinem, & singulare m
33. elegantiam, sed potius clericis illis convenire videretur. IV. Nec silentio involvere possum, quod Fabritius Paduanius (*in catena temporis, annulo 31. p. 120.*) observavit, scilicet, quemadmodum Deus, in omni fere lingua, quadrilitero scribitur nomine, ita non sine ratione eius vicarium à Christicolis in lingua Latina quatuor, dum Papa appellatur, exprimi literis.

Heiligkeit.

1. *Papa olim dictus, Dominus noster.*
2. *Postea, Sanctißimus.*
3. *Ratio appellationis.*
4. *Pontificum vitas qui descripserint.*
5. *Sancti titulus etiam illis attributus, qui minime sancti fuerint.*
6. *Idem probatur exemplo.*
7. *Iocus de sanctitate Ignatii Loyolæ.*
8. *Scomma in Sanctuarium Romanum.*
9. *Guicciardini iudicium de probitate Pontificis.*

1. OLim Papa simpliciter Dominus noster est vocatus, sed sequentia secula
2. addiderunt inter blandimenta alia, etiam hoc, ut sanctissimus appellaretur (*Crantzius in metropol. Saxon. libr. 5. c. 37. Goldast. in Rationali Constitutionum Imperialium pag. 29.*) Sanctitatis itaque & sanctissimi titulus, iam speciali prærogativa Romano Pontifici tribuitur, vel, quia ob maiestatem, &
3. eminentem dignitatem suam, quæ est velut sagmen fæcialium, ab ininiuria hominum defensus atque munitus est (inde enim sanctum quid dici vult ICtus:) vel, quia eius est, leges & constitutiones ad rem ecclesiasticam pertinentes sancire: vel, quia ille est Ecclesiæ sponsus, quæ, ut de muliere fideli dixit Apostolus, sanctificat absque dubio suum sponsum. (*Ita tradit Michel Roussel in historia Pontificiæ iurisdictionis lib. 8. c. 3. n. 17. p. 825.*) An omnes hucusque Pontifices Romani, sancti, communi sensu, an aliqui tantum, an nulli sancti
4. fuerint, meum hic non est determinare. Videri, legi, & expendi de hac quæstione possunt illi, qui vitas & gesta Pontificum in literas retulerunt; Platina, Panvinius, Cicerella, Stella, Balæus, alii. Hoc omnino asserere pos-
5. sum, olim hodieque, sancti titulum multis attributum, qui nihil minus quam sancti, opere & actione, fuerunt, (*le Prince de* Balsac. *ch. 7. p. 82. & seqq.*
6. *editionis de A. 1642. & p. 445.*) (*Philippe de Comines, visitant l' eglise de Pavie, & voyant la statuë de Iean Galeas, Duc de Milan, à cheval, plus haut que l'autel, que un Chartreux appelloit sainct, il luy demande, pourquoy il l' appelloit sainct, puisque les villes, qui estoit pourtraictes autour de luy, estoient autant de marques de sa tyrãnie? il respondit tout bas, nous appellons saincts en ce pays-ici tous ceux, qui nous font du bien: il fit bastir ceste Chartreuse. Pierre Matthieu livr. 11. de l' histoire de Louys XI. p. 622.*) Philippus Cominæus, visitans aliquando Ecclesiam Paviensem, & ibi coniiciens oculos in statuam Iohannis Galeacii, Ducis Mediolanensis, qui repræsentabatur insidens equo, longe supra altare eminens, & à monacho di-

cebatur

cebatur ſanctus, interrogavit, cur eum appellaret ſanctum, cum civitates circa eundem pictæ ſigna eſſent tyrannidis eius? Cui monachus ſubmiſſa voce reſpondit: Nos his terrarum ſanctos nominamus omnes illos, qui nobis benefaciunt, & Galeacius conſtruxit hoc noſtrum monaſterium. Sunt etiam, quid 7.
de illis ipſis, quos Pontifex Romanus ſolemni pompa in ſanctorum transpoſuit claſſem, ludum faciant. Nolo rem alibi expoſitam, hic reiterare: unicum hoc addo, quod Alphonſus de Vargas (ſub quo nomine *Scioppium* latere fama eſt) in relatione de ſtratagematis &c. ſophiſmatis politicis Societatis Ieſu ad monarchiam orbis terrarum ſibi conficiendam (*c.7.p.22.*) refert, cum Landgravii Leuchtenbergici filius, ſuperioribus annis, apud Ieſuitas educaretur, & ludos in honorem Ignatii, nuper canonizati, actos ſpectans, miſſilis ignis ictu alterum oculorum amiſiſſet, hominibus dicacibus ioci natam occaſionem, ut dicerent, alios Divos in feſtivitatibus ſuis cæcos illuminare, ſed Ignatium videntes excæcare. Eſt deniq; nonnemo, qui perquam licentioſa audacia, to- 8.
tum ſanctuarium Romanum mordaci ſatyre perfundit aceto: (*entre tous les Chreſtiens les Italiens ſont les pires, entre les Italiens les Romains, entre les Romains les gens d' Egliſe, & entre les gens d' Egliſe les pires ſont esleus à eſtre Cardinaux, & le plus meschant Cardinal á eſtre Pape*) (*Relation de l'Eſtat de la Religion c.28.p.176.*) Inter omnes Chriſtianos Itali ſunt peſſimi, inter Italos peſſimi ſunt Romani, inter Romanos peſſimi ſunt Eccleſiaſtici, inter Eccleſiaſticos peſſimi fiunt Cardinales, & peſſimus Cardinalium fit Papa. Nolo ego licentioſi dicti 9.
me participem aſſenſu facere, non ignarus, F. Guicciardinum (*hiſtor. lib. 16.*) tradere, hodie depravatis moribus, tunc in Pontifice laudari probitatem, cum cæterorum hominum nequitiam non excedit.

Die Kirchen als derſelben Advocat.

1. *Imperator eſt advocatus Eccleſiæ Chriſtianæ.*
2. *Et vocatur* Römiſcher Vogt.
3. *Eccleſia indiget humano auxilio.*
4. *Advocatia generalis.*
5. *Advocatia ſpecialis.*
6. *Imperator præſtat Pontifici iuramentum protectionis, non fidelitatis.*
7. *Fridericus I. Imp. ſe dixit advocatum ſpecialem Romanæ Eccleſiæ.*
8. *Quid Carolus Magnus cum advocatia ſpeciali Eccleſia Romana acceperit.*
9. *Error ſequentium Imperatorum.*
10. *Dubium Lupoldi de Babenberg.*
11. *Eccleſia Romana advocato ſuo debet reverentiam.*
12. *Epiſcopatus & monaſteria Germaniæ ſuos habent advocatos generales, & ſpeciales.*
13. *Mundiburdium quid ſignificet.*
14. *Vnde compoſitum.*

DEr Kaiſer iſt Advocat/ vnd Beſchirmer der Chriſtlichen Kirchen (R. A. zu 1.
Regenſpurg A. 1541. §. aber Churfürſten/ *p.253.*) vel ut legimus in iure Saxonico (Weichbild *art. 8.*) der Kaiſer ſoll dem Stul zu Rom fürſtehen von S. 2.
Peters wegen/ davon er auch Röm. Vogt heiſt. Etſi enim Eccleſia Deum 3.
ipſum pro advocato & defenſore habet, tamen quoad ſecularia, humano auxilio & brachio haud raro indiget. Advocatia hæc duplex eſt, una generalis, 4.

quam officii ratione, ut summus magistratus, Imperator Ecclesiæ debet, un-
de & meretur nomen deß Obristen Vogts der Christenheit (R. A. zu Augspurg
5. anno 1530. §. nach dem aber Vns/ *pag.* 195.) Altera specialis, quam Carolus
Magnus, & subsequentes multi Imperatorum, specialiter susceperunt, atque
6. eius causa iuramentum præstiterunt, quod alii, falso, iuramentum fidelitatis
nominaverunt, cum tantum protectionis fuerit (*v. quæ docui d. lib. 2 de iur. publ.*
7. *c. 4. n. 95.*) Huius intuitu Imp. Fridericus I. in instructione pro Rainoldo Cãcel-
lario, ad Regem Galliæ legato se vocat specialem Romanæ Ecclesiæ advoca-
tum (*apud Goldast. tom. 3. Recessuum, constitutionum & ordinationum Imper. p.*
8. 341.) Cum eadem hac advocatia speciali, Carolus Magnus accepit simul po-
liticam administrationem omnium bonorum temporalium, (tamquam ad-
vocato tali competentem) Ducatuum scilicet, Principatuum, Dominiorum,
& territoriorum, quæ Imperatorum, Regum, Patriciorum, ac aliorum Prin-
cipum beneficio, Ecclesiæ obvenerunt, quorumve dona ipse Carolus par-
9. tim confirmavit, partim auxit, & ampliavit. Quod posteriores Cæsares mi-
nime animadvertentes, advocatiam Ecclesiæ de tuitione & propagatione u-
niversalis Ecclesiæ, seu religionis Christianæ, interpretati sunt, (*Goldastus in*
10. *replicat. pro Imperio c. 13. p. 185.*) Vnde etiam factum, ut Lupoldus de Baben-
berg (*de iurib. regni & Imperii Roman. c. 13. ad f. apud Schardium in Syntag. de*
Imp. iurisdictione p. 200.) dubitaverit, an hæc advocatia Ecclesiæ Romanæ
habeat annexum emolumentum aliquod, an onus defensionis tantum? Re-
gulare est, ut cliens advocato suo ad observantiam & annuum honorarium
obligetur: illa necessaria est, hoc autem contingens, & si necessarium quo-
11. que fieri debeat, expressa conventione determinari solitum. Quodsi ita-
que Ecclesia Romana Imperatori, tanquam advocato suo, nihil amplius de-
12. beret, ab observantia tamen clientelari immunis haud foret. Porro, quem-
admodum generalis advocatia, & protectio sedis Romanæ, quæ Imperatori,
officii sui virtute, incumbit, specialem præterea admisit, ita etiam factum
fuit in Germaniæ nostræ Episcopatibus & monasteriis non paucis (*Mager.*
13. *de advoc. c. 5. n. 368. & 398.*) Hoc Mundiburdium, mundeburde, vel mund-
burt, Germanis olim dictum docet Goldastus (*d. c. 13. p. 184. & in Rationali*
constitutionum Imperii p. 22. nec non in glossario verbor. Teutonicor. quod præmisit
14. *tom. 3. constit. Imp. lit. M. circa f.*) Ego vocem à Mund/ quod os, & Bürde/
quod onus notat, compositam arbitror, ut hoc sensu, respectu advocati sit
onus, quod ore, sive lingua expeditur: quod tamen usus etiam ad alia ex-
tendit.

Fried/ Recht vnd Einigkeit.

Difficile, imo impossibile est, pacem & concordiam conservari, ubi iustitia inæqualiter administratur (R. A. zu Speier A. 1570. §. weiters/ *p.* 611.)

Dessel-

Desselben Ordnungen etc. nach gerichtet werden soll.

Iustitia in Imperio administrari, & ius dici debet, secundum constitutiones Imperii, libertates vel privilegia cuiusque, nec non secundum laudabilem ab antiquo receptum morem. (*vide ordin. Cameræ de anno* 1555. *part.* 1. *tit.* 13. *in pr. & tit.* 57.)

AD ARTICULUM II.

Vorgemeldte.

Ne hic hæreamus, dicendum est, generaliter vel implicite in §. 1. verbo, Ordnungen/ factam fuisse mentionem aureæ bullæ &c. aut, ut scopulum alia evitemus via, pro vorgemeldte/ substituendum erit, vorgemachte/ ut in capitulatione Ferdinandi I. §. 2. (*apud Goldast.* in Reichshandlungen *p.* 163.) legimus.

Guldene Bull.

Licet infinitæ Imperatorum aureæ bullæ sint, hic tamen, & passim alibi, secundum excellentiam intelligi debet aurea bulla Caroli IV. quam ad unitatem inter Electores fovendam, & electionem unanimem inducendam, ac detestandæ divisioni, variisque periculis ex ea sequentibus, aditum præcludendum (ut proœmii bullæ verba habent) anno M. CCC. VI. IV. Idus Ianuarii partim Norimbergæ, partim, eodem anno die natalis Domini, Metis promulgavit.

Königlichen Landfrieden.

Ergo de illa accipio, quam in corpore recessuum Imperii (*p.* 23.) sub rubrica, der Königlich Landfried zu Wormbs anno 1495. auffgericht/ positam legimus: quamque Maximilianus (in Erklärung deß Landfriedens zu Augspurg anno 1500. auffgericht/ *tit.* von auffgerichten Landfrieden) vocat seinen Königlichen Landfrieden (*p.* 44.) quæ postquam expoliri, & varie augeri cœpit (*Gail. de pace publica lib.* 1. *cap.* 1. *n.* 2.) epitheton, Königlichen/ amisit, & sola appellatione des Landfriedens/ clara permansit (*vide capitul. Ferdinandi* I. §. 2. *Maximiliani* II. §. 16. *Rudolphi* II. §. 2. *Matthiæ*, §. 2. *Ferdinandi* II. §. 2. *Ferd.* III. §. 2.

Andere deß Reichs Ordnungen vnd Gesetz.

Concernunt hæ leges, vel publicum vel privatum ius. Hoc, Germaniæ respectu, duobus capitibus absolvitur. Vnum est earum legum, quæ apud nos natæ, alterum, quæ à nobis receptæ. Ad hoc caput pertinent leges Romanæ, seu illæ, quas ex iure Iustinianeo, ut vulgo appellatur, nec non pars ea, quam ex iuris Canonici, seu Pontificii, libris recepimus. Vtrumque enim totum Germania

mania numquam, usu recepit, & quod recepit, non autoritate primi legislatoris, sed sponte, æquitatis opinione, receptum, & quidem sero. Creditum hactenus vulgo fuit, Lotharium Imperatorem Romanas leges in Germaniam introduxisse: at quam longe à vero hæc abeat opinio, non ita pridem docuit Hermanus Conringius (*de origine iuris Germanici c.* 24. *p.*(*edit prior.*) 104.*& seqq.*) Quamquam quod (*p.* 105.) addit, nullum illius iuris ante quintum decimum seculum in Germania usum fuisse, moderamen patiatur. Quis enim negabit, eam Germaniæ partem, quam Romani tenuerunt, iam tunc victorum ius observasse, (*Lebeman. lib.* 2. *Chron. Spirens. c.* 39. *p.* 148.) spreverint licet postea & in exilium miserint, ubi liberiores facti. Sane nec totum ubiq; statim vel postea exolevisse credibile est, & ex Rhenano (*rer. Germ. lib.* 2.) refert Kyriander (*annal. Trevir. part.* 13. *p.* 105.) sub Francis Regibus & Impp. civitates quasdã Galliarum, & Germaniæ, Romanis legibus usas. Si quicquam autem virium chartulæ donationis attribuimus, quæ anno xxx. post regnum Domini Dagoberti Regis, die III. kal. Septemb. facta legitur apud Ioachimum Vadianum (*de collegiis monasteriisque Germaniæ veteribus lib.* 2. *p.* 65. *tom.* 3. *Alamannicar. rerum scriptor. Goldasti.*) non possumus infiteri, cum eodem Vadiano (*d. loc. p.* 66) Francos, & Alemannos Romanas leges, etiam ante obtentum Italiæ regnum, novisse. Cæterum, & chartulæ huius scribam eo iure uti voluisse, mentio Aquilanarum, & Arcadianarum legum, quam obiter facit, innuit.

Confirmiern.

Sane, ut Imperii nostri status, confirmatione hac haud opus. Leges enim istæ, non Imperatoris sunt, sed Imperii, atque ab hoc semel latæ, vel receptæ, confirmatione alia haud indigent. Dicis ergo causa potius, quam necessitatis, hæc promissio fit, quam nec impleri moris est, quantum ego quidem novi. Quicquid fuerit, ad cautelas hæc pertinet, quæ abundantes dicuntur, & sine nocumento, modo cum grano salis accipiatur.

Erneuern.

Hoc de illis, quæ tempore aliquantum obscuratæ videntur, non autem de aliis, quæ continuo usu, & observantia illustres, & omnibus cognitæ.

Wo Noht.

Lex pro utilitate Reipubl. fertur, & si eiusdem utilitas postulet, iterum abrogatur (*arg. l. un. C. de caduc. tollend.*) ut, si appareat, eam multa secum trahere inconvenientia (R. A. zu Speier anno 1557. §. Wiewol dann / p. 514. etc.

Mit Raht.

Non est nudum consilium, quale dat amicus amico, consiliarius Domino, quod sequi, vel insuperhabere licet; verum tale consilium, quod certo

certo respectu necessitatem introducit. Nec enim Imperator noster, iure illud Regis Persarum dictum imitari potest: ne videres meo tantummodo usus consilio, vos contraxi; cæterum mementote, parendum vobis magis esse quam suadendum. (*Grotius de iure belli lib. 1. c. 3. n. 16*)

Vnser vnd deß Heiligen Reichs Churfürsten/ Fürsten. etc.

Hæc loquendi formula usitatior est quam illa, ubi Imperium omittitur. Perfrequens est Imperatoris & Imperii coniunctio (Vnser vnd deß Reichs Kaiserl. Adler mit zweien Köpffen: *ita Ferdinandus* in seiner newen Müntzordnung A. 1559. *inter* R. A. *p.* 534. §. Wie aber vorgestelte. Vnsere vnd des Heil. Reichs Stände: *ita Maximilianus* in Mandat wegen der Müntzen A. 1571. *inter* R. A. *p.* 653. Vnser vnd deß Reichs Ertzcantzler: *part. 1. Ordin. Cam. tit. 44.* Vnser vnd deß Heil. Reichs Beschluß: R. A. zu Augspurg anno 1559. §. damit dann/ *p.* 528. Kaiserliche vnd deß Reichs Acht: R. A. zu Augspurg A. 1548. § damit auch künfftiglich/ *p.* 321. Kaiserliche vnd deß Reichs Sicherheit vnd Geleit: *Ferdinandi* Müntz-Ordnung §. damit auch/ *p.* 543. Kaiserliche vnd deß Reichs Frey- vnd Reichsstätte: R. A. zu Augspurg anno 1559. §. nach dem sich/ *p.* 524. Knecht so in deß Kaisers vnd deß Reichs Dienst begriffen: Fußknechts bestallung zu Speier anno 1570. auffgericht *artic. 72. inter* R/A. *p.* 645. Vermahnung an deß Kaisers/ vnd deß Reichs statt: Reutterbestallung *dict. anno, artit. 3. pag.* 638. Das Recht soll verbannet werden/ von deß Röm. Kaisers vnd des Reichs wegen: der Reutter Bestallung *artic. 10. p.* 639.) Non tamen perpetuam hanc coniunctionem esse, alia evincunt loca (Vnsere Churfürsten/ Fürsten vnd Stände: R. A. zu Augspurg anno 1530. §. Dieweil auch/ *p.* 205. Handhabung deß Landfriedens zu Wormbs anno 1495. auffgericht. *in pr. & sub tit.* Von sachen so sich vor diesem Landfrieden begeben haben. Vnsere Churfürsten. R. A. zu Augspurg anno 1500. *sub titul.* wie die Irrung wegen der *session*, *p.* 61. Vnsere Vnterthanen im Reich: §. dieweil/ *p.* 202. etc.

Von andern Ständen.

Neque hæc loquendi formula; in recessibus & actis Imperii, absque variatione est: scilicet, ubi Statuum mentio fit, aliquando coniunctim dicitur, Stände/ gemeine Stände/ hoc est, omnes: & hæc concisa formula est. Aliquando autem ita extenditur, ut omnium ordinum mentio fiat, nempe Electorum, Principum, Prælatorum, Comitum, Baronum, & Civitatum: quandoque ita, Churfürsten vnd Fürsten/ Geistliche vnd Weltliche/ Prælaten/ Graven/ Herren vnd Stände deß Heiligen Reichs. *Interdum*, Churfürsten/ Fürsten/ Grafen/ Freyen/ Herren/ vnd Ständen; aliquando, Churfürsten/ Fürsten/ Prælaten/ Grafen vnd Stände: nonnunquam, Chur-

fürsten/ Fürsten/ vnd andere deß Heiligen Reichs-Stände: vel, Churfürsten/ Fürsten/ vnd Stände: sæpius, Churfürsten/ vnd gemeine Stände-

Bessern.

1. *Consensus Statuum requiritur ubi lex ferenda.*
2. *Vbi legi latæ aliquid addendum.*
3. *Vbi lex renovanda.*
4. *Vbi lex declaranda, vel explicanda.*
5. *Vbi lex, vel consuetudo abroganda.*
6. *Obiectio.*
7. *Responsio.*
8. *Imperatoris potestas extraordinaria unde.*

IN materia legum & ordinationum, consensus & approbatio Statuum Imperii requiritur (1.) Vbi lex ferenda, vel ordinatio facienda. (*vide In-*
1. *strumentum pacis Cæsareosuecicæ art. 8. §. gaudeant. & ea quæ scripsi de iur. publico lib. 1. c. 10. n. 32. & in fin. d. artic. 32. huius Capitulationis, quorsum etiam pertinet*, der Kaiser Ferdinand mit Beliebung der Stände anno 1559. zu Augspurg ein Müntz Ordnung auffgericht: R. A. zu Regenspurg anno 1576. §. gemeinen/ *p. 466. vel ut habet illa constitutio monetaria, in pr. inter* R. A. *p.* 533. sich mit denen Ständen einer gemeinen durchgehenden Müntzordnung/ wie dieselbe im gantzen Reich Teutscher Nation von männiglichen gehalten werden soll/ vereiniget/ endlich verglichen/ vnd entschlossen. *Similiter Maximilianus I. anno 1498. Friburgi in Brisgovia constitutionem de vino fecit*, mit sampt seinen vnd deß Heiligen Reichs Churfürsten/ Fürsten/ Ständen vnd gemeiner Versamlung. R. A. *pag. 34. Idem Maximilianus ordinationem pro notariis, à ICtis nonnullis conscriptam, approbavit*, mit Raht seiner vnd des H. Reichs Churfürsten/ Fürsten vnd andern Ständen/ so auff dem Reichstag zu Cölln versamlet/ *ut ordinatio ista docet inter* R. A. *pag. 95. Carolus V. constitutionem*, wie Brüder oder Schwester Kinder/ ihres Vatters Bruder oder Schwester verlassen Erbschafft vnter sich theilen sollen/ *fecit*, mit zeitigen vorgehenden Raht/ seiner vnd des H. Reichs Churfürsten/ Fürsten vnd Ständen/
2. *inter* R. A. *p. 189. &c.* (2.) Vbi legi latæ aliquid addentum (*vide ordinationem Cameræ de anno 1555. in proœm.* R. A. zu Augspurg anno 1548. §. welche erklärte/ *p. 328.* Abschied deß Deputation tags zu Wormbs anno 1564. §. als in dem Abschied/ *& seqq. p. 548.* R. A. zu Augspurg anno 1566. §. als dann in fernerm/ *p. 557.* R. A. zu Speier anno 1570. §. damit dann/ *p. 607.* R. A.
3. zu Regenspurg anno 1594. §. was vnd so viel/ *p. 713.* (3.) Vbi lex renovanda (*d. ordin. Cam. in proœm.* R. A. zu Speier anno 1570. §. damit dann/ *p. 607.* Erklärung deß Landfriedens zu Augspurg anno 1500. auffgericht *tit.* wider der Ganerben Schloß/ *p. 46.* R. A. zu Augspurg *de dicto* anno 1500. *tit.* von Vberflüssigkeit der Kleider/ *p. 65.* Ordnung des Landfriedens zu Wormbs
4. anno 1521. *tit.* vom auffgerichten Landfrieden/ *p. 125.* (4.) Vbi lex declaranda, vel explicanda. (*d.* Ordnung deß Landfriedens zu Wormbs *pag. 125. & tit.* Ob iemands deß Friedbrechers heimlichen Zuschubs verdacht were/ *p. 127.*

R. A.

R. A. zu Speier anno 1557. §. ferner / *pag.* 511. Handhabung deß Friedens zu Wormbs anno 1495. *sub tit.* was mit dem gemeinen pfenning erobert / *p.* 27. Erklärung deß Landfriedens zu Augspurg anno 1500. auffgericht / *sub tit.* vom auffgerichten Landfrieden / *p.* 44. *& sub tit.* ob iemands der Friedbrecher heimlicher Zuschub verdacht wär / §. darumb / *p.* 45. *Instrument. pacis Cæsar. Suecic. d. art* 8. §. *gaudeant.*) (5.) Vbi lex, vel consuetudo, abroganda. Cammer-Gerichts Ordnung zu Augspurg anno 1500. auffgericht *sub tit.* die *succeßion* der Dichter vnd Enckeln. *iuncto* R. A. zu Augspurg *eodem anno in fine* §. vnd mit Churfürsten *pag.* 65.) Cæterum, quod de declaratione diximus, illi valde obstare videntur loca illa, ubi Imperator sibi eam unice reservat (R. A. zu Regenspurg anno 1541. §. doch haben Wir Vns vorbehalten / vber vorgemelten Friedensstand / so offt solches die Nohtdurfft erfordert / ieder Zeit declaration vnd Erleuterung zuthun / wie Wir vns solches hiemit außtrücklich / vnd wissentlich vorbehalten. R. A. zu Speier A. 1544. §. wäre aber sach / *p.* 306.) Sed ad hæc responsio parata est in R. A. zu Augspurg 1548. (§. nach dem auch / *p.* 317. §. auff solch vnser / *p.* 319.) nempe, Status hoc negotium Imperatori commisisse, haben solches dem Kaiser vnterthäniglich heimgestellet / atque hic potestatem Imperatoris fuisse extraordinariam: Talis enim fieri potest, vel permissione Statuum, auß Zulassung der Stände (R. A. zu Trier vnd Cölln / anno 1512. §. item sollen dieselbe / *p.* 94.) vel auß Vberlassung vnd Heimbstellung (R. A. zu Regenspurg anno 1541. §. vnd dieweil vns / *p.* 257. R. A. zu Speier anno 1542. §. als nun aber *p.* 260. R. A. zu Augspurg anno 1566. R. A. zu Augspurg anno 1551. §. vnd wiewol / *p.* 386. R. A. zu Augspurg / anno 1566. §. nach dem ferner / *p.* 562. R. A. zu Regenspurg / anno 1567. §. in gleicher Gestalt / *p.* 587. R. A. zu Erfurt anno 1567. §. dieweil aber / *p.* 598. R. A. zu Regenspurg anno 1576. §. was dann. *p.* 669. §. wann dann / *p.* 670 R. A. zu Regenspurg A. 1598. §. vnd demnach / *p.* 838. R. A. zu Regenspurg anno 1603. §. vnd demnach / *p.* 778. R. A. zu Regenspurg / anno 1613. §. vnd demnach / *p.* 797.) vel auß Vergleich (R. A. zu Augspurg anno 1566. §. vnd aber *p.* 563.

5.
6.
7.
8.

AD ARTICVLVM III.

Ein löbliches Regiment.

Regimentum aliquando pro rectione, & directione Reipub. usurpatur, (*l. un. in pr. ff. de offic. præfect prætor.*) aliquando pro legione aliqua militum, quæ significatio hodie etiam rusticis plus nimium innotuit. In textu nostro in prima significatione accipitur.

Wie vormals bedacht / vnd auff der Bahn gewesen.

Vide Ordnung deß Regiments / zu Augspurg anno 1500. auffgericht / (*inter* R. A. *pag.* 35. *& seqq.*) Observandum est, inquit Paurmeister, (*libr. 2. de*

dict. Imper. Rom. c. 2. n. 48. & seqq.) Patrum memoria, omnem ferme Imperii administrandi vim ac potestatem, penes comitia fuisse, ideoque tempore Maximiliani I. in comitiis Wormatiensibus, anno MCCCCXCV. decretum fuit, ut Electores, Principes, ac ordines omnes, quotannis, statis temporibus, ac locis, convenirent, ac quæ ad pacem, ac salutem publicam pertinerent, consulerent ac statuerent. Cum vero universi ordines, absque ingenti sumtu, ac molestia, toties convenire non possent, ac eiusmodi sæpe negotia inciderent, quæ absque insigni periculo, ac detrimento reipub. ad conventum eiusmodi differri non possent, placuit in comitiis Augustanis, anno MD. Maximiliano, & Ordinibus, præter Imperatorem, vel eius legatum, viginti personas ex Ordinibus eligi, qui essent loco senatus Imperialis. His ab Imperatore & Imperii Ordinibus, coniunctim plena potestas data fuit, ius & iustitiam administrandi, ac de quibuscunque subditorum querelis cognoscendi ac statuendi, pacem ac tranquillitatem publicam tuendi, bella contra Turcas, ac alios Imperii hostes, suscipiendi, ac postea generaliter universa potestas, quæ toti Imperio in Comitiis competit.

Auffrichten vnd stellen.

Quod & factum (*vide* Ordnung deß Regiments zu Wormbs anno 1521. auffgericht/ *inter* R. A. *p.* 106. *& seqq.*) sed, si Paurmeistero fidem habemus (*d. lib. 2. de iurisd. Imper. Roman. c. 2. n.* 51.) crescenti Caroli V. autoritate ac potentia Regimentum hoc plane in desuetudinem abiit. Reformatio Cameræ Spiræ facta anno MDXXXI. (*inter* R. A. *p.* 227. §. *item* dieweil) nos quidem docet, daß das Regiment gefallen seye/ sed causam non addit. Causa institutionis tamen optima fuit, ut & Cameræ quoque: scilicet Fried vnd Recht im Heiligen Reich zuerhalten. (R. A. zu Speier anno 1529. §. weiters als hiebevor/ *p.* 186/)

Pfaltz vnd Sachsen an Ihren Rechten vnd Freiheiten/ wes sie deß Vicariat-Ampts halben haben/ vnschädlich.

1. *Caroli reversales* wegen des Statthalter Ampts im Röm. Reich.
2. *Sinoldus & Witte Vicariatum Saxonis aequalem esse statuunt Vicariatui Electoris Palatini.*
3. 4. *Eorum fundamenta & rationes.*
5. 6. 7. *Autoris responsio ad fundamentum primum.*
8. 9. 10. 11. *Responsio ad alterum fundamentum.*
12. *Autoris opinio.*
13. *Hanc oppugnat Witte.*
14. *Autoris deductio.*
15. *Explicatio c. 5 aurea Bulla.*
16. *Ratio, qua utitur Witte.*
17. 18. 19. 20. 21. *Responsio Autoris.*
22. *Alia ratio Witteni.*
23. 24. 25. 26. *Responsio ad eandem.*
27. *Tertia ratio Witteni.*
28. *Responsio ad eandem.*
29. *Quarta Witteni adsertio.*
30. 31. 32. *Huic respondetur.*
33. *Quinta Witteni adsertio.*
34. *Responsio ad eandem.*

35. *Sexta*

35. *Sexta Witteni illatio.*
36. *Responsio.*
37. *Septima propositio.*
38. *Responsio.*
39. *Octava propositio.*
40.41.42.43. *Responsio.*
44. *Nona propositio.*
45.46. *Responsio*
47. *Palatinum & Saxonem esse Vicarios per Regnum Teutonicum, non autem totum Imperium Romanum.*
48. *Contradictio Witteni.*
49.50.51.52.53.54.55. *Responsio Autoris.*
56. *Divisio Imperii.*
57. *Populum Imperatori dare Vicarium.*
58. *Sunt qui statuant, Pontificem administrare Italiam, vacante Imperio.*
59. *Vacantis Imperii vicarius est Papa.*
60. *Papa vacante Imperio tribuit investituras feudorum Imperii.*
61. *Ecclesiæ non competere vacantis Imperii curam.*
62. *Nec vacantis Imperii administrationem competere Pontifici.*
63.64.65. *Grotii opinio reiicitur.*
66. *Qui sunt Vicarii Imperii in Italia.*
67. *Illos vacante Imperio subesse Palatino, & Saxoni, docet Witte.*
68. *Cui contradicitur.*
69. *Obiectio.*
70. *Responsio.*

VIde quæ de vicariatu Palatini & Saxonis scripsi (*in iure publ. lib. 3. c. 12.* 1.
n. 10. & seqq.) Huc autem in specie pertinent Caroli nostri reversales,
vel declaratoriæ literæ, quas, ubi Regimentum institutum anno MDXXI. de-
dit, wegen deß Statthalter Ampts im Heil. Reich / daß solches an des Pfaltz-
grafen / vnd deß Churfürsten zu Sachsen / Vicariat Aemptern vnnachtheilig
sey / quas exhibet Goldastus (*part. 1. der Reichssatzungen p. 243.*) & allegàt
Witte *in Collegio publico de statu Rei Romanæ Iusti Sinoldi disput. 5. thes. 11. lit.
c. p. 236.*) quando ea quæ docui (*de iure publ. lib. 3. c. 12. n. 40.*) refellere co-
natur. Putat ille, Electoris Saxonis vicariatum in Imperio, æqualem esse vica- 2.
riatui Electoris Palatini, ita, ut utrisque eius exercitium competat, non solum
tempore, quo Imperator mortuus, sed etiam quando absens. Pro fundamen-
to allegat Aureæ Bullæ titulum v. ibi: *& eodem iure provisionis illustrem Ducem* 3.
*Saxoniæ, sacri Imperii Archimarescallum, frui volumus, sub omnibus modis, &
conditionibus sicut prius est expressum.* Ait, *nos hinc videre, quod Saxonis Vica-
riatus nullo modo differat à Palatini.* Addit, *nisi in casu absentiæ idem Saxoni* 4.
*competeret, quod Palatino, quare Carolus V. Ferdinandum constituens administra-
torem, æque Saxoni cavere debuit, & cavit* (atque Palatino)? Prius quod 5.
ex aurea bulla adducit, probat quidem, Saxoniæ Electorem eodem provisio-
nis iure gaudere, quo gaudet Elector Palatinus: at verba quæ subsequuntur,
(*sub omnibus modis & conditionibus, sicut superius id expressum*) nos inter alia do-
cent, dispositionem de illo tantum casu intelligi debere, qui superius in eo-
dem capite exprimitur. Exprimitur autem ille, quoties ut in antecedentibus
bullæ eiusdem locis præmissum, sacrum vacare continget Imperiũ: hic vero
tantum contingit, quando Imperator esse desiit (*aurea bulla c. 4. §. 2. c. 1. §. 19.
& d. c. 5. §. 1. in verbis, quæ tamen per Regem Romanum postea electum. &c.*) non ve-
ro, quando extra Imperium peregre abiit (*ut docui etiam de iure publ. lib. 2. c.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

15, n.13.) de quo casu, & cui tunc provisio Imperii incumbat, in tota Ca-
6. roli IV. aurea bulla ne verbum quidem est, quod loquatur. Vnde, nisi Palatinus Elector aliud ostendisset privilegium, quam dictæ aureæ bullæ Caroli IV. nunquam ius suum, quod in casu absentiæ Imperatoris exercere potest, probavisset. Probavit autem, mit Laut vnd Inhalt Brieffllicher Vrkund / von vielen Römischen Kaisern / vnd Königen / ie von einem auff den andern außgangen / die Er der Kaiserlichen Maiest. auch Churfürsten / Fürsten / vnd Ständen deß Heiligen Reichs gnugsamlichen fürgelegt / vnd verlesen lassen / daß wo ein Röm. Kaiser / oder König / über Berg zeucht / oder auß dem Reich ist / einem ieden Pfaltzgrafen / der Churfürst ist / die Versehung vnd Verwaltung desselbigen gebührt vnd zusteht / ut testatur Carolus V. in dictis confirmationis literis, datis Wormatiæ anno M D XXI. die XXVIII. Maii. (*apud Goldast. part.* I. der Reichssatz *p.*243. *& aliis p.*241.) Qui ergo, etiam hoc in casu, paritatem, ratione vicariatus, inter Electorem Palatinum & Saxonem obtinere
7. scribunt, aliis documentis opus habent, quam aurea Caroli IV. bulla. Porro ex collatione confirmationum (*apud Goldast. d. loc.*) evidenter cognoscitur, Palatini & Saxonis causam hic non convenire. Palatinus exhibuit varia documenta; Saxo pro fundamento unicam allegavit auream bullam Caroli IV. Vnde etiam Carolus V. non una, verum diversis confirmationibus, vel declarationibus, separatim uniuscuiusque ius salvum esse voluit. Diversum
8. autem, non uniforme, illud ius fuisse, ex allegatis documentis patet, atque ex constitutionibus ipsis. Scilicet, Palatini vicariatus, quem absente Imperatore habet, quiescat, vel in suspenso sit, quousque viget der Statthalter vnd Regiment / so in Kaiser Carls deß V. abwesen im Reich zuhalten / mit Raht der Churfürsten / Fürsten vnd ander Stände deß H. Reichs auffgerichtet worde / wann aber solch Statthalterampt vnd Regiment auffhören / nachlassen oder anders zufallen werde / tunc iterum locus sit exercitio vicariatus, in casu ab-
9. sentiæ Imperatoris. Vicariatus vero, quem exercere debet idem Palatinus, quando Imperium vacat, non suspendatur, nec, eo casu contingente, Vicarius & Regimentum impedimento sint, quo minus Palatinus exerceat ius suum; cum ipsorum potestas, tantum ad casum, quo Imperator, peregre profectus, absens est, restringatur (*vide* Römischer Königlich. Mai. Regiment
10. auff dem Reichstag zu Wormbs A. 1521. auffgericht / *in fine exordii.*) Atque in hoc casu vacantiæ, non alio, Saxoniæ Electori quoque prospectum voluit Carolus noster, constitutione particulari, data Wormatiæ, anno M. D. XXI. ultimo die Maii, qua dicitur, daß das im abwesen der Kaiserlichen Maiestet zuhalten auffgericht vnnd beschlossene Regiment / dem Churfürsten zu Sachsen (tunc temporis Friderico) an seinem Vicariatampt / nachlaut der Guldenen Bull / kein Abbruch / oder Nachtheil bringen solle noch möge / in keine weise: ubi verba, nachlaut der Guldenen Bull / satis innuunt, de quo casu

caſu Imperator locutus fuerit. Si quis dicat, hac conſtitutione opus non fuiſſe, cum ex modo allegato ſine exordii conſtitutionis Wormatienſis, iam 11.
ſatis conſtaret, Regimenti poteſtatem ſolum in eo fundatam, ne Imperatore abſente Imperium detrimentum pateretur; facilis in aſſenſum ero, cum credam eadem ex cauſa Palatinum non petiiſſe, ſibi ſalvum conſtitui ius ſuum, cuius aurea bulla meminit: verum, poſtquam Carolus V. in conſtitutione, in Palatini favorem facta, etiam caſum vacantiæ expreſſiſſet, atque ita plus in confirmatione, quam in petitione reperiretur, Saxoniæ Elector anſam nactus fuit, ut ſibi quoque illo caſu proſpiceret. Cui hæc coniectura noſtra non placuerit, contentus tandem erit generali ICtorum regula, ſuperflua non nocere. quæ pro Saxone militabit.

Porro, poſtquam idem, contra quem hæc ſcribimus, Witte, *dicta* 12.
diſputatione 5. quam de Rege Romanorum & vicariis Imperii, ſub patrocinio Sinoldi exhibuit, ſæpius opiniones meas vellicaverit, examinandum eſſe duxi, bene an male opus peregerit. *Affirmavi* ego, cum proteſtatione tamen, *d. libr. 3. de iure publico cap. 12. n. 81. & ſeqq.) Electoribus, Palatino & Saxoni, non generaliter, ſed ſpeciali conſtitutione, in aurea Bulla d. c. 5. exprimente ſingulos actus, (quæ proinde ſtricti iuris nec ad non expreſſa extendi debeat) vicariatum Imperii commiſſum, vel mandatum fuiſſe.* *Negavit* hoc Witte (*theſi 12. lit.* 13.
a pag. 437.) atque aſſeruit, *hoc modo à me committi petitionem principii: argumenta enim opinioni meæ contraria eo niti, ut probent vicariatum eſſe generalem.* 14.
Verum, ne adverſarium, vel alium, qui hæc legere dignatur, in ſuſpenſo relinquam, opinionem, quam tamen, loco ubi de vicariis egi, ſatis fundatam arbitror, hic firmare ulterius, atque principium, quod ab aurea bulla potiſſimum peti debuit, clarum & evidentiſſimum exhibeo. Vicarios, non unius eſſe poteſtatis, ſed, vel à lege, vel ab homine diverſimode conſtitui, ita, ut ea, quæ committi poſſint, vel omnia agere, & expedire poſſint, vel nonnulla tantum, extra controverſiam eſt. Quantum autem cuique conceſſum ſit, ex mente concedentis dependet, quæ ex verbis conceſſionis innoteſcit. Verba illa vel ſunt obſcura, aut ambigua, aut clara, & evidentia, qualia ſunt illa quæ *in d. c. 5. A. B.* legimus. Diverſa ibi expediuntur. (1.) Quis 15.
ſit proviſor Imperii caſu, quo id vacare contingat. (2.) Quousque duret hæc proviſio. (3.) Quæ provinciæ Imperii proviſioni cuiusque ſubiiciantur. (4.) Quæ ſi poteſtas proviſoris. De hac, nulla generalis conceſſionis nota in aurea bulla proſtat, ſed ſpecialis tantum, ſingula, quæ proviſori liceant, ut & nonulla, quæ illi non liceant, expriment. Textus ita habet: *cum poteſtate*, non addit libera, plena, generali, ſed idem vult, ac ſi diceret, cum hac poteſtate, quæ ſequitur: nempe, iudicia exercendi &c. enumeratis in ſpecie, non addit clauſulam ullam, ex qua generalitas nota reſultet, qualis alias eſſe ſolet, *& omnia alia agendi &c.* Conſideras hanc conceſſio-

cessionem, sive ut mandatum, sive ut privilegium. Si ut mandatum, verum
erit, id stricte observandum, nec extendendum ad non expressa (*§. is qui 8.*
Institut. de mandato. l. diligenter 5. pr. ff. eod.) si ut privilegium, esse stricti iuris
(*c. porro 7. ubi gloss. extr. de privileg. Gail. 2. observat. 2. n. 14. Wesembec. part.*
1. consil. 1. n. 56.) & ideo stricte quoque esse interpretandum, & in sua forma
& tenore, qui diligenter inspici debet, præcise servandum (*d. c. porro 7. l.*
quicquid adstringendæ 99. ff. de V. O. Klock *de contribut. c. 16. sectione 1. n. 67.*)
Evidentiam textus nostri obnubilare nequeunt illa, quæ pro contraria opi-
16. nione ab antagonista (*d. thes. 12. lit. a.*) afferuntur. Ait ille I. *Vicarios nostros*
nomine Imperii administrare: cum enim casu mortis, maiestas realis administra-
tionem recipiat, illam per hos duos Vicarios exercere voluisse, & ita, in dubio tale
Imperium concedere, quale habet Imperator, nisi inveniatur limitatum (arg. l. 1.
& 2. C. de officio eius qui vicem alicuius iudicis, vel præsidis obtinet. can. si quis
17. *Episcopus, 2. quæst. 6. l. 1. §. à præfectis 4. ff. de legat. 3.*) Respondeo (1.) Quod
in rubro generaliter enunciat, nempe Vicarios Imperatoris vicem sustinere;
& in antecedenti thesi docuit, illos vicem Imperatoris sustinere, non solum
quando vacat Imperium, sed etiam quando Imperator absens est, hic ad unũ
18. tantum trahit casum mortis, bene an secus, ipse viderit. (2.) Verba, *in*
dubio, ad casum nostrum non quadrant, ubi Aureæ Bullæ dispositio tam
19. clara est, quam dies sole meridiano lucente. (3.) Imo, etiamsi in dubio
casu versaremur, verbis tamen legis inhærendum, standumque foret (*l. 1. §.*
licet autem 20. ff. de exercit. act.) & specialia specialiter intelligenda essent.
20. (*Gœdd. ad l. 6. §. 1. ff. de V. S. n. 25.*) (4) In dubio præsumi, maiestatem
realem tale Imperium concedere vicariis, quale habet Imperator, dubito an
21. textibus allegatis probari possit. (5.) Quod addit, *nisi inveniatur limita-*
tum, ad dubium non potest applicari: quod enim limitatum apparet, inter
22. dubia amplius referre non licet. II. adversarii ratio est: *cum lex Imperii quæ-*
dam specialiter Vicariis prohibuerit, & Imperatori futuro reservarit, ergo exce-
ptionem firmare regulam in casibus non exceptis. (*l. quæsitum 12. §. idem respon-*
dit 43. ff. de instruct. vel instrum. legat. l. cum prætor. 12. pr. ff. de iudic.) Respondeo
23. (1.) Si aurea bulla generalem dedisset potestatem, & nonnulla tantum post-
ea specialiter excepisset, exceptio firmaret regulam in casibus non exceptis.
At postquam specialem tantum concessit, singulis expressis actibus, atque
24. addidit præterea speciale interdictum, regula illa non obtinet. Poterit eti-
iam hoc dici, concessionem illam, quoniam nonnulla tantum permittis vi-
cariis, esse specialem, quod attinet concessa collectim sumta, si ea confe-
rantur cum illis, quæ concedi potuissent, nec tamen concessa fuerunt; esse
25. vero generalem, respectu singulorum actuum, nisi reperiatur limitata. Ex-
empli causa, potestas infestiendi de feudis, generalis est, respectu feudo-
rum, quorum variæ sunt species, quæ sub genere comprehenduntur. Sed
hæc

hæc generalitas ita limitatur, ut excipi debeant, feuda Principum, & illa, quæ vulgariter Fahnenlehen vocantur: quæ exceptio firmat regulam in cæteris feudis non exceptis, adeo ut vicarii nostri, de illis omnibus, quæ non excepta sunt, investiendi potestatem habeant. Atque hoc modo verum est, (*d.l. quæsitum* 12. §. *idem respondit* 43. *ff. de instruct. vel instrum. legat.*) qui hæc excepit, non potest non videri de cæteris non exceptis sensisse. Respondeo 26.
(2.) aureæ Bullæ dispositio, non omnia, quæ specialiter vicariis prohibuit, Imperatori futuro reservavit; sed unicum ex illis tantum, quod feuda Principum, & quæ Fahnenlehen appellantur, concernit. Nam, quod attinet alienationes, & obligationes rerum Imperialium, quæ vicariis prohibitæ, Imperatori reservatæ non sunt. III. Loco adducit Witte, *censeri vicarium ha-* 27.
bere mandatum cum libera, (*arg. l. Præses* 12. *ibique Dd. C. de transact. l.* 1. *ff. de procur. Cæsar.*) *eum vero, qui tale habet, eadem facere posse ac ipse dominus.*
(*l. creditor* 60. §. 4. *ff. mand.*) Respondeo; Sit ita, illum, qui mandatum ha- 28.
bet cum libera, (loquamur cum vulgo, quamquam minus exacte, si Giphanio credimus, *disputat. de vitiof. divisionib iur. thes.* 115.) eadem facere posse, quæ ipse dominus facere potest; at vicarios nostros mandatum cum libera habere, non solum nullum argumentum ex allegatis legibus desumi potest; verum etiam, si *d. l. creditor* 60. §. *Lucius* 4. cum aureæ Bullæ *d. c.* 5. conferatur, plane contrarium manifestum evadit. Committitur quoque error in allegatione tituli, (*de procur. Cæsar.*) nam scribi debebat, *de officio procuratoris Cæsaris.* IV. Allegans Buxtorfium (*ad A. B. conclus.* 71.) adversarius, ait, *hoc* 29.
in omnium Regum & Principum vicariis observari. Respondeo: magnum 30.
hoc est præsuppositum, quod fide non comprehenditur, sed per inductionē, vel enarrationem vicariorum singulorum Regum & Principum, probari debet. Deinde confunduntur vicarii Regum & Principum, cum vicariis Re- 31.
gnorum & Principatuum; ac in casu nostro, vicarii Imperii, cum vicariis Imperatoris. Præterea non sequitur in materia Status, hoc alibi observatur, 32.
ergo ubique observandum. Arbitraria enim hæc sunt, & pro diversitate Rerumpublicarum diversa, ac variantia. V. Scribit, *cum nulla reservatio &* 33.
exceptio sine regula esse possit, (*arg. l.* 1. *ff. de Reg. Iur.*) *in dicto capitulo V. aureæ Bullæ autem inveniantur exceptiones, & reservationes, sequitur, quod eo ipso regula præmissa censeatur.* Respondeo; unica tantum in *A. B. d. c.* 5. legitur 34.
exceptio, & reservatio, non plures: Et hanc antecedit regula, nimirum, vicarium habere potestatem iuvestiendi de feudis (de qua dixi supra ad Argumētum II.) Quod autem præterea statuitur, vicario omne genus alienationis seu obligationis, rerum Imperialium, provisionis tempore expresse interdictum esse, id regula est, non exceptio. VI. Ait, *si lex reliqua* (vicariis) *concedere* 35.
noluisset, æque determinare concessa debuisset. (*Andr. de Isern. ad c. Imperialem, de prohib. feud. alienat. per Frider. num.* 13.) Respondeo; id factum: nam singula 36.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

37. quæ concessit, determinavit. VII. *In specie tradere Doctores, Vicarios Re-*
gum omnia posse, quæ Reges ipsi, nisi specialiter quædam sint excepta (*Rosenth. c.* 10.
38. *de feud. concl.* 39. *&c.*) Respondeo; Si Dd. loquuntur de vicariis cum manda-
to generali, vera docent; si de vicariis cum mandato speciali, aberrant à vero.
Porro, videntur hic iterum confundi, Vicarii Regum, cum vicariis Regno-
39. rum. VIII. Vrget adversarius privilegium Caroli IV. anno M.CCC.LXXV.
de vicariatu datum; ibi, daß sie gemeine (generales) vicarien des Reichs ge-
40. wesen seyn/ vnd noch seyn sollen. Respondeo (1.) Non facit hoc contra nos;
quia (*d. lib.* 3. *cap.* 12. *num.* 81.) tantum docuimus, ex aurea bulla Caroli IV.
non posse deduci, vicariis Imperii aliud concessum, quam quod in ea expres-
sum; aliunde autem, præsertim ex usu & praxi, etiam alia illis concessa esse,
41. probari non posse, non docuimus. Respondeo (2.) Allegatum instrumen-
tum, quod confirmatio est privilegii Electori Palatino competentis, (*& legi-*
tur apud Goldast. d. part. 1. Reichssatzungen / *p.* 241.) non loquitur de casu va-
cantis Imperii, sed de casu absentiæ Imperatoris, wann Römische Kaiser vnd
König vber Berg gezogen seyn / oder ziehen (ut textus verba sonant,) daß als-
dann der Pfalzgraf / Churfürst bey Rhein / gemeiner vicarius des Reichs / hie-
disseits der Berge sey. Cum autem, ut supra dictum, privilegia sint stricti iu-
ris, non sequitur, in casu absentię Romanorum Regis, vel Imperatoris, Elector
Palatinus est gemeiner vicarius Imperii: Ergo etiam est talis in casu vacantiæ;
42. de quo tamen casu solo antagonista agit (*d. thes.* 12. *lit. à.*) Hoc quidem
certum est; Electoris Palatini vicariatum, utroque in casu, scil. absentiæ Im-
peratoris, & vacante Imperio, à Maximiliano I. anno M.D.XVIII. ac postea
à Carolo V. anno M.D.XX. confirmatum fuisse, sed non parificatum. Con-
firmatio (*d. p.* 241. *& seqq.*) mentionem facit aureæ Bullæ (quæ de casu vacan-
tis disposuit) & literarum Caroli IV. de dato M.CCC.LXXV. (quæ de solo ca-
43. su absentiæ loquuntur.) Respondeo (3.) Gemeiner/ sive accipiatur pro gene-
rali sive universali (allgemeiner) hoc in literis Carolinis innuere videtur, quod
Palatinus sit solus vicarius per totum Imperium cisalpinis in oris, nec ullum
habeat collegam. Si enim haberet collegam, quemadmodum habet in ca-
su vacantis Imperii, non possit dici generalis, vel universalis, respectu scilicet
44. subiecti, in quod exercetur vicariatus. Denique IX. monet adversarius,
ex Thoma Michaële (*de iurisdict. concl.* 29.) *Vicarium à lege constitutum ad lo-*
cum absentis & impediti sustinendum, differre ab illo, qui à Principe constituitur:
45. *illum maiorem, quam hunc habere iurisdictionem.* Respondeo (1.) Agnosco
discrimen ratione causæ efficientis, sed quod iurisdictionem atq; potentiam
attinet, eam utroque casu à voluntate legem ferentium, vel Principis, de-
pendere certum apud me est, adeo ut contingens esse possit, vicarium à lege
constitutum maiorem habere potestatem, quam ille à Principe constitutus
habet, sed non necessarium. Etenim, & hoc evenire potest, ut Principes vi-
carium

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

carium, in casu absentiæ, & impedimentorum, sibi constituat, cum generali & libera potestate, lex autem constituat vicarium in consimili casu, cum potestate restrictiva. Respondeo (2.) Fit hic iterum saltus, à casu vacantiæ, ad 46.
casum absentiæ; ego autem multum inter utrumque interesse arbitror: & securius, regulariter, puto, in casu absentiæ vicariis potestatem generalem cum exceptione dari, sive id fiat à Principe, sive à lege, quam in casu vacantiæ, propter pericula, quæ interregni tempore frequentiora; aut, ne vicarii ipsi turbarum causa facile fieri, ac vicariam potestatem in ordinariam convertere possint: Crediderim enim, hoc casu specialem potestatem illis concedi debere, ita ut in cæteris peragundis reliqui regni vel Imperii Status cum vicariis concurrant.

Pergit Witte (*thes. 13. lit. a.*) in me arietare, quod (*d. c. 12. num. 18.*) tradiderim, vicarios nostros, Palatinum & Saxonem, esse vicarios totius Regni Teutonici, sed non Imperii Romani. Verum cum hoc enunciatum ambigui sensus esse possit, mentem meam ita accipi volo, ut concedam, Palatinum & Saxonem, Electores, esse vicarios Imperii, sed tantum, iuxta constitutionis aureæ Bullæ verba, per regnum Teutonicum, non vero per totum Imperium, hoc est, non etiam per provincias reliquas, quæ Germanicæ non sũt, indeque nec per Italiam. Rationes, quas dedi, satis demonstrant, quod de constitutione Aureæ Bullæ, verbisque eiusdem, & sensu eorundem dissertatio mea instituta fuerit. Dixi inter alia, Italiam non usam fuisse, (maxime tempore quo aurea Bulla confecta) iure, vel Saxonico vel Suevico seu Francico. Ad hoc respondit adversarius, *quod verba Aureæ Bullæ tam stricte non sint accipienda; alias enim secuturum, quod nec Regnum Arelatense in eo comprehenderetur*, quod tamen falsum esse, fatear ipse (*d. c. 12. num. 12.*) Ego his contra repono: verba aureæ Bullæ vel clara esse, vel non. Si clara sunt, intelligi debent proprie, (*arg. l. 69. in pr. ff. de leg. 3.*) ut sonant: Si dubia sunt, melius erit verbis legis servire (*l. 1. §. licet autem 20. ff. de exercitor. act.*) Inconveniens, quod ex stricta acceptione sequi putat adversarius, non meretur considerari. Etenim quod in *eo* (quo verbo utitur adversarius, quod, nisi addatur, textu, vel vicariatu, non satis cum antecedentibus convenit, sed potius exprimendum, *ea*, sc. aurea Bulla) textu aureæ Bullæ Regnum Arelatense non comprehendatur, nec inconveniens est, nec absurdum, nec contrarium unquam à me scriptum fuit. Retuli (*dict. num. 13. & 14.*) Goldasti verba auß der Vorrede deß ersten Theils der Reichssatzungen/ (ita enim emendari debet, quod in textu meo corruptum vel ab amanuensi, vel à typographo fuit, atque deleri allegatio paginæ) ubi vicariatui Palatini attribuit etiam Regnum Arelatense; quod credo recte factum; sed non credo hoc ex aureæ Bullæ dispositione probari posse. Et si, ut adversarius ipse tradit, regnum Arelatense, ac ipsius vicarius, subest Comiti Palatino, ex singulari privilegio,

(margin numbers: 47. beside "Pergit Witte"; 48. beside "vico seu Francico"; 49. beside "go his contra repono"; 50. beside "considerari"; 51. beside "Bullæ dispositione")

nil nocet Palatino, nec veritati, quod dixi: de aurea enim Bulla locutus sum,
52. non vero de alio privilegio speciali. Præterea, sit Palatinus Imperii vicarius per regnum Arelatense, non erit tamen propterea etiam vicarius per Italiam,
53. de quo in specie agebam (*d.n.*18.) Allegavi ibidem in subsidium, Germanicæ Aureæ Bullæ verba, quæ Francici iuris nullam faciunt mentionem, sed ita sonant, in Landen am Rhein/in Schwaben/vnd Francken. Hanc electionem adversarius dicit non esse authenticam sed vitiosam, quod & ego credo: allegavi eam, non ut authenticam, sed eo fine, ut monstrarem, sive latinum, sive germanicum aureæ bullæ textum inspiciamus, non posse inde deduci, Italiam sub Palatini, vel Saxonis vicariatu comprehendi. Porro, quod in me notat adversarius, ipse committere non erubescit; Producit enim antiquam Germanicam versionem (*quæ videri potest apud Goldast. tom. 1. constit. Imper. p. 121. & seqq. & reiterato part.* 2. der Reichssatzungen/ *pag.* 47. *& seqq.*) omnium
54. vitiosissimam. Et quod in ea (*d. c.* 5.) dicitur, vnd in Fränckischen Gebiet/ intelligi vult pro districtu, & iurisdictione (allegans Besoldi *thes. pract. verb.* Gebiet.) Sed ut vitiosa est illa versio, ita à vitio quoque nondum libera est interpretatio. Dato enim, verba intelligenda esse de districtu, iurisdictione, Franconico, & Franconica, non inde tamen probatum detur, Italiam ad di-
55. strictum Franconicum, vel eius iurisdictionem referendam esse. Eadem imperfectione laborat, si non maiori, interpretatio altera, qua verbum ius, sive Recht/ pro iurisdictione (*per. l. pen. ff. de I. & I.*) venditat. Porro, quæ sit ratio, cur Italia potius ad districtum Franconicum, quam ad Suevicum, qui
56. Italiæ proximior, referatur, mihi plane incognitum. Hoc autem notum, Goldasto præeunte (*in d. Præfat. part.* 1. der Reichssatzungen /) daß das Römisch Reich von den Teutschen Kaisern in zwey Hauptreich abgetheilet worden (seyn solle/) in das Italianische vnd Germanische / vnd das Germanische widerumb in drey Reich gesondert / Teutsche / Wällische / vnd Windische (Gulden Bull *cap.* 30.) hernach die (*scil.* Germanische) vnter zwey hohe Pfallentz partirt/ Saxen vnd Schwaben / Saxoniam & Theutoniam (Sachsenspiegel *l.3.c.*64. Schwabenspiegel *l.1.c.*108.) zu Schwaben / daß auch Francken genant/ wären die Wällische/ das ist/ Gaulische Ständ gezogen / dardurch Niderland/Lottringen/Burgund vnd das Arelatische Reich: zu Sachßen /, die Windische oder Schlavische/ dardurch Böhem/ Merhern / Schlesien/ Polen/ Liffland/Littaw/vnd Preussen verstanden. Quæ, si vera sunt, satis innuunt, Italiam ad vicariatum Palatini non magis pertinere, quā ad Saxonis, hoc est, ad
57. neutrius. Inter Pontifices ac Romanorum fautores, & iurium Imperii vindices, non leve est certamen, ad cuius curam vicariatus Imperii pertineat. Cynus & Raynerius tradiderunt, (*referente & approbante Hugone Grotio de iure belli lib.* 2. *cap.* 9. *n.* 11. *in fin.*) si Imperator Romanus, morbo, aut captivitate, impediretur fungi Imperio, posse ei vicarium dari ab ipso populo Romano.

Canoniſtarum plurimi, vacante Imperio, ius adminiſtrationis, & inſpectio- 58.
nis in Italia, Pontifici competere aſſerunt. (*cap. licet ex ſuſcepto. ubi Panorm. &
alii, extr. de for. compet. Clement. paſtoralis, §. fin. & ibi Cc. de ſentent. & re iu-
dic. in 6. cap. ſi fratrum. extr. ne ſede vacante. Clement. 1. de iureiur. cap. ad apo-
ſtolicæ 2. de ſentent. & re iud. in 6.*) Onuphrius Panvinius (*in lib. de Comitiis* 59.
Imperii tit. de Imperii cæteris Principibus.) hoc non omittendum duxit, quod
Clemens Papa V. inſtituerit, ut vacante Imperio Papa ſit vicarius Imperii, in
eius ditione, quam in Italia potiſſimum habet. Hugo Grotius, (*allegato loco*) 60.
vacante Imperio, inveſtituras tribuere Romanum Pontificem feudorum Im-
perii Romani, teſtatur, & addit rationem, quia in populo Romano, tali tem-
pore libero, primas obtinet. Solere autem quæ ſunt corporis alicuius, per
primam perſonam corporis nomine expediri. Contra vero Cynus ſcripſit 61.
(*ad l. ex hoc iure 5. ff. de iuſt. & iur. num. 33.*) ſibi non videri verum, quod Canoni-
ſtæ dicunt, Eccleſiam ſuccedere vacante Imperio. Et iamdudum, tempore 62.
Ludovici Bavari, Imperatoris, hanc traditionem reiectam, atque in Comi-
tiis decreto firmatum fuiſſe, quod vacantis Imperii adminiſtrationem Ponti-
fex habeat, nullam ſcripturam, nullam rationem, ſed ſolam uſurpationem
introduxiſſe, teſtis eſt Albertus Crantzius (*metropol. Saxon. lib. 9. cap. 19. lauda-
tus à Goldaſto in rationali conſtitut. Imper. pag. 93.*) Traditiones Hugonis Grotii
(*d. num. 11.*) examinans Hermannus Conringius *de German. Imperio Romano* 63.
c. 12. p. 102) poſtquam iam duos à Grotio commiſſos errores notaſſet, ſubne-
ctit, gravius tertio erratum eſt, interregni tempore ad Papam pertinere col-
lationem feudorum Imperii Romani; hoc eſt, ut ipſe quidem intelligit, omnis
etiam regni Italici; cum tamen illud regnum nullo nunc iure pertineat ad
urbem Romam, neque Papæ in regno illo ius competat vicariatus, quale Pa-
latino, & Saxoni in regno Germanico, tempore interregni. Et ſane, haud 64.
legas à Germanis, penes quos maieſtas eſt, aut etiam ab Italis, unquam vica-
riatus aliquod ius tale per regnum Italiæ Papis eſſe conceſſum. Et (*pag. 103.*) 65.
peſſima, inquit, omnium eſt, quam Grotius probat, Cyni & Raynerii, ſen-
tentia, præſertim ſi eam intelligas, ut ipſi illi accipiunt. Scilicet illis Impera-
tor quoque dicitur ratione Germaniæ, Grotio vero, tantum regni Italiæ, &
urbis. Liquidum autem, niſi fallimur, factum à nobis eſt, Romano populo,
in Germaniam, atque Longobardiam, imo & in ſuam urbem, nihil eſſe ſum-
mæ maieſtatis, ſed ſolius Germaniæ eſſe, dare Vrbi illi Imperatores, adeoque
etiam vicarium eius, ſi neceſſitas id efflagitet. Hucusque Conringius. Non
habeo ego quod dicam, quam ius à facto diſcerni debere. Quod Romæ
factum, fiatque hodie, ut & in illis Italiæ locis, vel provinciis, quæ nunc Im-
perium noſtrum, nuda quadam reverentia comiter habent, cætera

libertatem allegant, si cum iure conferatur, stare nequit: si factum respicias, tamdiu continuabit, quamdiu vires; hæc vero eousque, donec in præcordia Germanorum, consensus, & fortitudo, ausúsque maiorum redierint. In cæteris Italiæ provinciis, quæ adhuc cum Imperio nostro cohærent, res
66. ita in salvo est, postquam vicarios ab Imperio habent recognoscuntque. Ta-
67. les dicuntur esse, Dux Mediolanensis, Dux Sabaudiæ, Dux Mantuanus. Eosdem iurisdictioni vicariorum, Palatini & Saxonis, tempore interregni subesse mundo persuadere allaboravit Witte (*d.dup.thes.9.lit.e.*) Quantum apud credulos perfecerit, non curo, me quod attinet, operam & oleum perdidit. Verba enim cumulat tantum, nihil probat. *Potius substituti sunt*, inquit, *nostris vicariis, ob id ordinati, ut essent qui tam late extensi generalis Vicariatus onera*
68. *allevarent.* Non disputabo de Vicariis in Teutonico regno constitutis, post Palatinum, & Saxonem, hoc tamen intrepide dicam, substitutioni locum non esse, ubi nulla præcessit institutio. Palatinum autem, vel Saxonem, unquam institutum, ut vicarius sit Imperii per Italiam, nondum probatum est. Ergo frustra illis ibidem substituti assignantur, antequam de institutione cer-
69. ti sumus. *Particulares* (pergit argumentari Witte) *vicarii, ipsi Imperatori subsunt* (quousque in vivis est) *ergo & vacante Imperio illis subsunt, qui vice Im-*
70. *peratoris sunt.* Si vicem Imperatoris subire per totum Imperium accepissent vicarii, Saxo atque Palatinus, si eandem potestatem à lege obtinuissent, quam Imperator in vivis constitutus habet, vis collectioni inesset: Quoniam vero ipsorum potestas ad Germaniam restricta legitur, &, si verum est, quod de speciali privilegio Palatini affirmant, ad Regnum Arelatense quoque consequens est, Italiæ vicariatum, cum eiusdem regni vicariis, sub eorum potestate non esse. Esse tamen sub potestate maiestatis realis Imperii, quæ mortuo Imperatore maxime in actu cernitur, non est, quod dubitemus. Nam & sub eadem quoque Palatinus & Saxo, vicarii per Germaniam, esse cognoscuntur, & omnes illi, qui sub iisdem sunt.

AD ARTICVLVM IV.

Die Churfürsten/ als die vörderſten Glieder.

Vide tractatum meum de iure publico *lib.3.c.3.n.1.*

Pfandſchafften.

1. De quibus oppignorationibus intelligi debeat dispositio articuli IV.
2. Opinio una.
3.4. Opinio alia.
5. Decisio pertinet ad Electores.
6.8. Omne pignus reluitionem admittit, quousque pignus est.
7. Quomodo desinat esse pignus.

9. *A Quo*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

9. *A quo fiat reluitio.*
10. *Confirmationem pignoris ab Imperatore factam, non impedire reluitionem.*
11. *Respondetur obiectioni.*
12. *Inter confirmationem pignoris, & gratiam, ne pignus reluatur, multum interest.*
13. *Responsio ad obiectionem aliam*
14. *Effectus reluitionis, qua fit ab Imperatore.*
15. *Pecuniam subministrantibus Statibus.*
16. *Effectus reluitionis, qua fit ab alio quam Imperatore.*
17. *Reluitio ista fit, vel ex privilegio generali, vel speciali.*
18. *Cur non facile alii reluitionem concedere debeat Imperator.*
19. *Autor opinionem suam corrigit ex articulo 5. §. 6. instrumenti pacis Cæsareo-Suecica.*

INtelligendum hoc est de bonis Imperii, quæ ab Imperatoribus aliis oppignorata, quorum sane sunt quam plurima. Sed de quibus? non enim u- 1.
nius modi sunt istæ oppignorationes. Arbitrantur nonnulli, hæc accipi de- 2.
bere de oppignorationibus, quæ reluitionem nullam admittunt, von vnablösigen/ oder solchen Pfandschafften/ bey denen kein Widerlösungen expresse angedingt worden. In contrarium autem concedit Autor der gründlichen 3.
Außführung der Reichsstatt Lindaw/ die ohnversehens abgelöste/ vnd der Ertzhertzogin Claudiæ Fürstl. Durchleucht pendente lite cedirte Reichspfandschafft betreffend (*pag.* 12.) & extendit etiam ad reluibiles oppignorationes; ne confirmationes istæ ventis potius, & verbis quam rebus serviant, & quia privilegia contra concessorem largissime intelligenda. Præterea, in capitu- 4.
latione moderni Imperatoris (*art.* 34.) ubi mentio fit bonorum, quæ ad Imperium revertuntur, tantum casum mortis exprimi, reluitionis nullam fieri mentionem, quæ tamen omittenda non fuisset, si oppignorata ista bona reluitioni subiacerent. Et (*pag.* 447.) scribit, daß die Stände des Reichs solche pignoratitias confirmationes, auß mitgefolgter observantz/ bißher dahin verstanden/ daß sie den ohnwiderrufflichen allodial, vnd feudal regalien/ Obrigkeiten vnd Privilegien/ vnter denen sie in confirmationibus promiscue erzehlt vnd gesetzt werden/ dißfals gleich zuachten/ vnd derowegen von confirmirender Kaiserl. Maiest. selbst nicht zu reluiren / oder wider auffzuheben seyn: bevorab die ienige/ welche nicht von hoher Würdigkeit/ vnd stattlicher Importantz / sondern mittelmässiger qualität vnd geringer Einträgligkeit; zumalen auch in eines Stands Reichs-anschlag gebracht worden sind. Licet de vero huius vocis, Pfandschafften/ sensu, hoc in loco melius nemo iudicare 5.
possit, quam Electores, qui capitulationem confecerunt, attamen si & olitor aliquando opportuna loquitur, ut in proverbio est, tentabo veritatem eruere. Pro cynosura autem pono; omne pignus, quousque eo nomine gaudet, re- 6.
luitionem admittere (*l.* 10. *C. de pignorat. act.*) ac si à relutione immune fiat, nomen pignoris amittere, & transire in aliud. Exemplis edoctus novi, Im- 7.
peratores res Imperii aliis primo oppignoratas, aliquando postea vendidisse, aliquando vero feudi titulo illis contulisse; ubi utroque casu pignoris no

men-

8. non extinctum fuit; ergo & qualitas nomini adhærens. Inde, quæcunque adhuc sub nomine Pfandschafft continentur, reluitionem admittunt, tan-
9. quam qualitatem nomini convenientem. Reluitio autem fit, vel ubi Imperator ipse, nomine Imperii, reluit rem oppignoratam; vel quando alii ius
10. eam reluendi concedit. Illud raro, hoc sæpissime factum. Confirmatio pignoris ab Imperatore facta, reluitionem impedire, vel tollere, haud potest, quia natura confirmationis est, confirmato saltem addere robur & firmitatem, non autem extendere ad non expressa in confirmato (*Bald. in l. adversus 3. num. 3. C. si adversus rem iudicatam, Gail. 2. observ. 1. num. 8.*) Cuius effectus confirmatio in privilegiis est, eiusdem etiam est in pignoribus. Nec in his largior intelligi potest, quam Electores voluerunt, uti nec revera privilegium denominari debet; quanquam & si tale esset, terminos confirmatio-
11. nis non eggrederetur. Quod enim privilegia contra concedentem quam plenissime interpretari debemus, (*l. beneficia 3. ff. de constitut. Principum*) non probat, ad alia, & diversa ab ipso privilegio, interpretationem extendi
12. debere: Diversa autem sunt, oppignorationem confirmare, & oppignorationem immunem à reluitione pronunciare. Vtrumque ab Imperatore fieri posse, non eo inficias, diversimode autem fieri assevero. Confirmatio, ut textus §. nostri evincit, fit ab Imperatore solo, non adhibito speciali Electorum assensu: immunitatis datio à reluitione, tanquam alienationem inducens, concedi quidem ab Imperatore potest, sed speciali Electorum
13. consensu antecedente, ut ex §. IX. capitulationis nostræ apparet. Quod articulum XXXIV. capitulationis moderni Imperatoris Augusti attinet, certum est, eum de reversione, quæ morte possidentis fit, solum loqui; inde vero, non sequitur, ergo reluitione pignoris amplius nullus relictus est locus.
14. Reluitio, ut paulo antea dixi, vel fit ab Imperatore, nomine Imperii, & hæc eius effectus est, ut oppignoratio in totum evanescat, ut redeat ad pristi-
15. nam formam. Hæc sane, ut hactenus Imperii reditus accisi, aliter fieri vix potuit, (factam tamen nostra ætate non novi) quam pecuniam suppeditantibus, atque ita auxilium ferentibus Statibus Imperii; quo casu quid dicendum, ex articulo XXV. ubi vocabula, überkommen / vnd zu handen bringen / quæ generalia sunt, & ad alium quoque, quam belli casum, extendi possunt, discimus. Aut si ea extensio non ferenda, absurdum haud est dicere, casum nostrum in capitulatione omissum, ex iure ordinario deciden-
16. dum. Vbi reluitio fit ab eo, cui Imperator eam fieri speciali indultu permisit, hoc casu reluens idem nanciscitur ius in re, quam reluit, quod ille habuit, cui antea oppignorata fuerat, indeque respectu Imperii pignoris reluitio facta non erit, sed persona pignori incumbens mutata tantum, & in Titii creditoris locum, surrogatus Caius. Vt maxime vero eiusmodi surroga-

roga-

rogationes fieri posse non diffitear, vel ex privilegio generali, (quale nonnul- 17.
li Electori Palatino adscribunt, *vide lib. 3. de iure publ. c. 9. n.* 81. & olim ali-
quando Archiepiscopus Trevirensis obtinuit, *Kyriander annal. Trevirens. part.*
15. p. 149. & p. 154.) vel speciali: ad evitanda tamen dissidia & motus, Im- 18.
perator haud facile permittet eas fieri, sed potius pignus apud eum, apud
quem hactenus fuit, permanere sinat. Omnium autem minime solo reli-
gionis Pontificiæ ardore, concedat, ut eiusmodi surrogationes promovean-
tur: ipsius enim est officii, prospicere, ne religionis in Imperio approbatæ
causa, ullius conditio deterior fiat. Deterior autem, ut in aliis, ita etiam ra-
tione fructuum, eorum conditio fieri potest, quoniam ita in Imperio obser-
vatur, ut eiusmodi Pfands Inhaber / fructus rei suos faciat, nec eos compu-
tet in sortem (*quod alias regulariter fieri debet, l. 1. & l. 2. C. de pignerat act.*) qua-
si iure quodam antichreseos. Post hæc à me scripta, in lucem prodiit Instru 19.
mentum pacis, factæ Ornabrugis anno M DC XLVIII. die XXVII. Iul. VI. Aug.
inter Imperium Romanogermanicum, & Regnum atque Reginam Sueciæ,
ex cuius articulo V. paragrapho IX. non procul à fine, didici, meam opinio-
nem corrigendam esse, quod nunc lubens meritoque facio, atque ipsa verba
d. §. IX. subnecto: Quod ad oppignorationes Imperiales attinet, cum in ca-
pitulatione Cæsarea dispositum reperiatur, quod electus Romanorum Im-
perator Electoribus, Principibus, cæterisque Statibus immediatis Imperii,
eiusmodi oppignorationes confirmare, atque illos in earundem tranquilla
& quieta possessione defendere ac manutenere debeat, conventum est, hanc
dispositionem, donec consensu Electorum, Principum & Statuum, aliter
statutum fuerit, observandam esse, ac propterea civitati Lindavv, nec non
Weissenburgo in Noricis, reddita sorte, oppignorationes Imperiales ipsis
ademtas, illico & plenarie restituendas.

Confirmiren vnd bestättigen.

1. *A. B. c. 2. §. & quia, & seq. tantum disponit de confirmatione privilegiorum Electoribus competentium.*
2. *Sed eadem debet haberi ratio privilegiorum cæterorum Imperii Statuum.*
3. *Confirmatio an hæc necessario petenda.*
4. 5. *An necessario ab Imperatore facienda.*
6. *Confirmatio olim duplex.*
7. *Hodie una.*

IN aurea Bulla Caroli IV. tantummodo fit mentio confirmationis privi- 1.
legiorum &c. Electoribus competentium, quod hanc electus in Re-
gem Romanorum, peracta electione statim debeat præstare. (*cap. 2. §.*
& quia, & §. sequenti.) Verum, quæ ratio illius confirmationis est, eadem 2.
etiam militat pro confirmatione privilegiorum reliquorum Imperii Sta-
tuum. Inde quod in Aurea Bulla, quæ potissimum Electoribus prospe-
xit, omissum, reliquis Imperii Statibus detrimento esse non potest, sed a-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

3. liunde suppleri debet. Nihil tamen novi hæc confirmatio, quod quidem ipsum esse privilegii attinet, confert: unde necessario petenda non est, (Klock *de contribut. c.* 20. *n.* 101. *& seqq.*) licet in signum reverentiæ, petens ius iam valide acquisitum confirmari, Imperatoris gratiæ quasi submittere,
4. ac notitiæ insinuare possit. Quod autem à parte petentis voluntarium, à parte Imperatoris regulariter necessarium est, ut verba, ohn alle Wegerung/
5. innuunt, quæ civiliter accipienda sunt. Nam si quis e. g. tempore interregni privilegii se incappacem reddiderit, ei utique confirmatio privilegii recte denegabitur: Ex gratia nova concessio fieri poterit, ex debito confirmationem inepte petet. Poterat alicui videri, dari adhuc differentiam inter confirmationem privilegiorum Electoribus competentium, & illorum, quæ
6. Principibus & Statibus reliquis confirmanda: aurea namque Bulla (*d. c.* 2. §. 5. *&* 6.) expresse disponit, duplici vice Electoribus privilegia ab electo confirmanda esse, una, tanquam à Rege Romano, altera, ubi Imperialibus infulis
7. fuerit coronatus, sub titulo Imperiali. Verum sciendum est, olim duplicem hanc confirmationem, non solum Electoribus, sed & reliquis Imperii Statibus factam: posteaquam vero errore detecto cognitum, unam non duplicem personam, Regis Rom. & Imperatoris esse, unamque potestatem, secundam confirmationem, vel innovationem, nomine Imperatoris faciendam, fere ab aula recessisse. Plane capitulatio *hoc ipso* §. ad quem notas hasce scribimus, confirmationis à Rege Romanorum, non confirmationum sub diverso nomine, mentionem ingerit.

Doch månniglich an seinen Rechten vnschådlichen.

De clausula, salvo iure tertii, & quod, etiam si verbis non expressa, tacite tamen concessionibus Principis inesse dicatur, vide Gail. (*lib.* 2. *observ.* 1. *n.* 14.)

AD ARTICVLVM V.

Wir lassen auch zu.

Permissio hæc generalis est, ita ut Electores alia & speciali permissione, ubi convenire voluerint, denuo opus non habeant. Etsi rem exactius ponderamus, vera permissio non est; scilicet talis, qua permittitur id, quod prohiberi iure potuisset. Non enim ex permissione cuiusque Imperatoris hoc ius conveniendi Electoribus competit, sed Electores illud ab antiquo, bona ex parte, sibimet ipsis attribuerunt, & reservarunt, ac Imperii administrationem hodie in Imperatorem, hac addita clausula, conferunt, ne hoc in iure turbentur.

Gedachten.

Horum mentio facta supra in exordio capitulationis.

Sechs Churfürsten.

Electores conveniunt, vel, ut Regem Romanorum eligant; quod fit, vel

vel vacante Imperio, vel eo nondum vacante: vel conveniunt, ut de aliis Imperii, suique collegii negotiis, deliberent. Ad huius generis conventus Rex Bohemiæ, quamvis & ipse Electoralis collega sit, non vocatur nec admittitur. Ad prioris autem generis conventus, non admittendus modo, sed etiam vocandus est, (*ut probavi lib. 3. de iure publ. c. 8. n. 4.*) Quod autem in additionibus (*ad d. c. 8. n. 21.*) dixi, Regem Bohemiæ nunquam conquestum fuisse de non facta admissione ad particulares Electorum conventus, correctione indiget. Licet enim de ulla protestatione, quam eo tempore, ubi primum vocari desiit, opposuerit, nondum mihi constet, percepi tamen, cum anno M. DC. XII. Cardinalis Closelius à Matthia, Bohemiæ Rege, ad conventum Electoralem Norimbergam ablegatus fuisset, locum sibi in senatu Electorali, nomine Regis sui vehementer contendisse; frustra tamen, reliquis Electoribus dispositioni aureæ Bullæ contrariam observantiam & praxin præferentibus. Inde etiam est, quod Regis Bohemiæ nullæ partes sint in concipienda, vel electo Rom. Regi præscribenda capitulatione, ut monui in prolegomenis harum annotationum (*sect. 4. n. 3.*) quodque non sit receptus in der Churfürsten Vereinigung (*de iure publ. lib. 9. c. 1. n. 232. iunge Arumæum ad A. B. discurs. 5. thes. 22.*)

Nach vermög der Gulden Bullen.

1. *De congregationibus Electorum, de quibus agitur in aurea Bulla.*
2. *De qua congregatione agat articulus V. capitulationis.*
3. *Auream Bullam hic pro regula allegari, admiratione dignum est.*
4. *Dispositio aureæ Bullæ.*

5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15. *In quibus usus recesserit à dispositione aureæ Bullæ.*

Licet aurea bulla Caroli IV. non solum de congregatione Electorum, ubi 1.
Rex Roman. eligendus (*c. 1.*) sed etiam ubi de salute Imperii præterea deliberandum (*c. 12.*) disponat, hic tamen in textu nostro, non de prima, sed de 2.
secunda agi, numerus senarius Electorum, qui exprimitur, satis innuit. Aurea Bulla ad utrasque quidem septem admisit Electores, usu tamen postea, ut modo dixi, aliud observatum fuit: ad cuius normam noster articulus formatus. Vnde nec verba, des H. Reichs Nohtdurfft/ adeo generaliter accipi debent, ut casum, quando necesse est Regem Rom. eligi, quoque comprehendant. Cæterum mirari licet, quod aurea Bulla, hic & in subsequentium Impp. 3.
capitulationibus pro regula ponatur, cum, quantum conventus Electorales attinet, nihil minus hodie sit, quam regula, usu scilicet maxime immutata.
Si secundum auream Bullam eiusmodi conventus adornari deberent, (1.) omnes Electores ad eosdem vacarentur, (2.) Annuatim essent reiterandi necessario, (3.) Et quidem semel, (4.) Certo, & præfixo termino. nempe transactis à festo resurrectionis Dominicæ quatuor septimanis, continue connumerandis, (5.) In aliqua sacri Imperii civitate, (6.) ab Imperatore, cũ consilio Electo- 4.

rum nominanda. (7) Electores omnes ibidem deberent perſonaliter congregari. (8.) Conventus illi deberent celebrari per Imperatorem & Electores: nam hoc aurea bulla diſponitur, non autem, ut male docuit Arumæus (*d. duc. 5. theſ.* 20.) Electoribus permitti, inſcio Imperatore congregationem inſtituere. (9.) Hoc omne diſpoſitionis robur deberet durare duntaxat ad beneplacitum Imperatoris, & Electorum. (10.) Ea autem conſtitutione amplius non durante, ſecure non poſſent convenire Electores, quoniam ea durante tantum recepti ſub Imperialem conductum, accedendo ad curiam hanc, ſtando in eadem, & ab ea recedendo. (11.) Liceret Imperatori conviviis in eadem habendis, modum & terminum ponere. Quantum vero
5. ab his uſu receſſum fuerit, inde patet, quod (1.) ad iſtos conventus Rex Bo-
6. hemiæ non vocetur, ut paulo ante diximus. (2.) Quod non annuatim neceſſario indicantur, ſed ut capitulationis verba ſonant, je zu Zeiten / vnd nach Jhrer (der Churfürsten) Gelegenheit. Seculi in quo vivimus anno octavo Fuldæ celebrari audivimus; undecimo, & decimo nono, Noribergæ; vigeſimo ſeptimo, Mulhuſii; trigeſimo, & trigeſimo ſexto (quamvis hic certo reſpectu pro conventu electionis Regis Roman. haberi poſſit) Ratisponæ; quadrage-
7. ſimo Noribergæ. (3.) Quod non ſemel in anno, ſed ſecundum utilitatem, vel neceſſitatem Imperii, toties in anno, quoties opus fuerit, haberi poſſint.
8. (4.) Quod non ſtato tempore habiti, ut ex modo relatis exemplis notum eſt. Quamquam etiam ſi de ratione diſpoſitionis Carolinæ, cur eiusmodi comitia præciſe quatuor ſeptimanis à feſto reſurrectionis Dominicæ, non ante nec poſt, haberi debuerint, quæſtio ſit, informari de ratione malim quam
9. reſpondere. (5.) Quod non ſemper in civitate aliqua Imperiali habiti fuerint, & Fuldenſis exemplo eſt, & Moguntina eſſe poterat (*Vide* der 6. Chur-
10. fürsten Vereinigung *de anno* 1521. §. 7. 9. *&* 16.) (6.) Quod locus non ab Im-
11. peratore, ſed ab Electoribus denominetur (*dd.* §§.) (7.) Quod Electores haud ſemper in propria perſona, ſed etiam per legatos compareant (*d.* Vereinigung
12. §. 16. *&* 17.) (8.) Quod indicantur & celebrentur ab Electoribus, ita tamen
13. ut & Imperatori, ſi velit, aditus non præcludatur. (9.) Quod hodiernus uſus non dependeat à beneplacito Imperatoris, ſed Electorum, qui capitulatio-
14. nis autores ſunt. (10.) Quod etiam, contrario uſu abolita aureæ Bullæ diſpoſitione, Electores nihilo minus ſub ſalvo conductu Imperatoris ſunt, euntes ad comitia iſta, commorantes in loco comitiorum, & retrocedentes ab eo-
15. dem. (11.) Denique, quod durantibus hiſce comitiis, Electores, celebrationem conviviorum quantum attinet, legem ab Imperatore non recipiant, ſed ipſimet ſibi ponant.*

Zu Jhrer vnd des Heiligen Reichs Nohtdurfft.

1. *Quæ negotia tractentur in conventu Electorum.*
2. *Et quomodo.*
3. 4. *Negotia quæ ad totum Imperium ſpectant, pertinent ad Comitia generalia Statuum.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

NEgotia, quæ in hisce conventibus Electoralibus tractantur, sunt dupli- 1.
cia: alia primaria concernunt Electores & eorum iura, alia Imperium ipsum. Illa proprie ad hos conventus pertinent, cætera non pertinent indistinctim. Quam plurimorum enim ea natura est, ut haud alibi, quam in 2.
generalibus comitiis Imperii expediri debeant: de his itaque nonnisi præliminariter & citra decisionem in conventu Electorum agi poterit. Hinc cum anno CIↃIↃCVI. in conventu Fuldensi consimilia proponerentur, Electoris Saxo- 3.
niæ legati ingenue fassi sunt; wie dem Vngarischen wesen / Niderland vnd Justitz zuhelffen / gehöre nicht vor Churfürsten allein / sondern vor das gantze Reich / weil von selben schon auff gemeinen Reichsversamlungen consultirt worden / vnd Abschied erfolget / vnd betreffen nicht allein die Churfürsten / sondern auch andere Stände. Ihr gnädigster Churfürst vnd Herr / hielte darfür / daß andern Ständen an allen so viel gelegen / als den Churfürsten / dahin sie es dann deliberiren lassen / daß sie vor alle Stände gehörig / etc. erachten auch / daß die Churfürsten in diesen Puncten sich wol vorzusehen / weil es andere auch betreffe. (*protocollum consultat. die 19. Aug. apud Londorp. tom. 2. actor. publicor. lib. 2. p. 536 n. 39.*) Eundem in sensum quoq; Electorum nomine, anno M.DC.XXX. 4.
die XIX. Iulii Ratisponæ, Imperatori insinuatum: was vor ein mittel gegen die Stãdẽ an die hand zu nehmen / insonderheit wie denselben mit Kriegs-Macht zu begegnen seyn möchte / darüber wüsten sie sich / als in einer / das gantze Röm. Reich / vnd allen dessen Stände berührende Sach / welche von vorigen Röm. Kaisern / auch iederzeit auff allgemeinen Reichsversamlungen proponirt / vnd tractirt worden / für sich absonderlich / vnd vngehört ihrer Mitständ / nichts beständiges zu erklären; dann weil sie hierzu aller Ständ Hülff vnd Beystand von nöhten / so müsten dieselbe auch billig darüber gehört werden.

Zu bedencken vnd zu berahtschlagen.

Annon etiam remedia malo applicare, constitutiones edere? Ita quidem in illis, quæ eorum collegio concredita.

In dem / vnd andern / der Gulden
Bullen gemäß halten.

Imperator debet observare auream Bullam, scilicet in illis, quæ contrario usu & consuetudine, abolita non sunt.

AD ARTICULUM VI.

Alle vnzimliche hässige Bündnuß.

Damnatur eiusmodi, & consimilia fœdera, à Carolo IV. in aurea Bulla c. 15.

Der Vnterthanen.

Reichs Abschied zu Speier / anno 1526. §. zum andern / p. 167. R. A. zu Speier anno 1529. §. dergleichen soll / p. 184. R. A. zu Augspurg / anno 1530. §. deßgleichen soll / p. 201.

Empörung / Auffruhr.

Eiusmodi rebellio, vel seditio, gravissima, Carolo nostro Imperante, anno M.D.XXV. orta, quando rustici per Imperium maximas turbas excitarunt, nec nisi magna cæde sopiri potuit.

Raht vnd Hülff: etc.

Politici, tria remedia in universum, & in genere, seditionibus convenire scribunt: *Vnum*, & primum; consistit in præcautione, & providentia ne accidant: *Secundum* in emendatione opportuna, priusquam motus incipientes, vires acceperint, & pervenerint ad effectum pernicioris perturbationis: *Tertium* in pœnis, & supplicio exemplari seditiosorum, quo alii deterreantur à similibus. (*Petr. Greg. Tholos. de Republ. lib. 23. c. 9. n. 1. adde* R. A. zu Speier anno 1529. §. dergleichen/ *p.* 184.)

AD ARTICVLVM VII.

Für Vns selbst/ als Römischer König.

1. *Vna persona pro diversitate respectuum diversas personas repræsentare potest.*
2. *Carolus V. tamquam Imperator mandat sibi tanquam Archiduci.*
3. *Carolus IV. in A.B. consideratur ut Imperator, & ut Rex Bohemiæ Elector.*
4. *Investit ut Imperator, & investituram approbat ut Rex Bohemiæ Elector.*
5. *Sigismundus approbat contractum ut Imp. & iterum aliis literis ut Elector.*
6. *Diversorum respectuum exempla varia leguntur in subscriptionibus recessuum Imperii.*
7. *Duplex respectus in Alexandro Magno.*
8. *Vnus idemque homo diverso respectu, bonus & malus dicitur.*
9. *Exempla quorundam Pontificum.*
10. *Spigelii nota.*

1. VNius personæ varii respectus, unde diverso iure & diversis qualitatibus
censeri potest, (*ut dixi de iure publ. lib. 2. c. 10. n. 9.*) Carolus hic consi-
2. deratur ut Rex Romanorum, qui alio respectu considerari poterat ut Rex
Hispaniarum, alio ut archidux Austriæ. Hinc est, quod apud, Buxtorfium
(*ad aur. Bull. conclus. 64. citra finem.*) legimus; Carolum, tamquam Imperato-
3. rem, sibi, tanquam Archiduci, mandata insinuasse. Carolus IV. Imp. in pro-
4. œmio aureæ Bullæ, se duplici respectu clarere innuit, Imperatorio & Electo-
rali. Idem anno M.CCC.XLVIII. die Mercurii post festum Iacobi, investavit,
tanquam Imperator, Iohannem Comitem Nassovium, & Dominum zu Hade-
mar/ (ut literæ investituræ me docuerunt) & eodem die ac anno, aliis literis,
approbavit hanc investituram, tanquam Rex Bohemiæ Elector. Sigismun-
5. dus, (*ut Besoldus refert in thes. pract. lit. B. n. 52. p. 128.*) hat anno 1417. zu Co-
stenz / der Statt Vlm ihren Kauff des Schlosses / vnd Stättleins Albeck/
Item des Schlosses Helffenstein / vnd des Stättleins Geißlingen / als ein Rö-
mischer Kaiser / bestättiget/ vnd eben diesen Kauff anno 1433. zu Basel/ als
6. Churfürst/ (König in Böheim) confirmirt. Diversorum quoque respectu-
um, in una persona concurrentium, Imperii recessus testes sunt potissimũ in
subscriptionibus. Illa vero cæteris subtilior est distinctio, qua Alexander

Magnus

Magnus, duos ex præcipuis amicis, Ephestionem, & Craterum, ita discrevit, 7.
cum diceret, alterum Alexandrum amare, alterum amare Regem. Dissimi-
litudinem maximi ponderis, etiam inter fidelissimos Regum servos constitu-
ens, quod alii magis dominorum suorum personas vero affectu prosequan-
tur, alii potius moveantur officio erga principatum ipsum, (*Fr. Baro de Veru-
lamio de dignitate & augmento scientiar. lib. 1. p. 59.*) Diversos itidem ob respe- 8.
ctus, unus idemque homo bonus & malus simul dicitur. De Ludovico XI.
Galliarum Rege proverbio iactabatur, *qu'il estoit bon Roy, & mauvais homme:*
quamquam autores proverbii, pessimo abusu, bonum Regem eum appellan-
dum esse putabant, *qui à tous ses commendemens, quels qu'ils soyent, se fait ob-
eir.* (*Coquille en l' histoire du pays & Duché de Nivernois pag.* 244.) Italica fama 9.
fert, Pium V. fuisse bonum prælatum, sed malum Principem; Sixtum V, vice
versa, bonum Principem & malum Prælatum; Gregorium XIII. bonum Prin-
cipem & Prælatum, sed non bonum hominem: Clementem VIII. autem,
bonum hominem, Principem, & bonum Prælatum. (*Autor Relationis de statu
religionis c. 32. p. 212.*) Operæ pretium erit audire, quid de his distinctionibus 10.
Spigelius annotaverit, (*ad lib. 8. Ligurini pag. 407. tom. 1. veter. scriptor. Reuberi*)
Necesse est (inquit ille) ut princeps placitis boni viri utatur, quoniam populus
Romanus in eum omne imperium suum, & potestatem, concessit, ut in bo-
num virum. Quamvis virum bonum invenire licet, qui bonum Principem
non possit agere. At bonus Princeps esse non potest, qui non idem sit vir
bonus. Huic tuto permitti possunt omnia, mediocri non omnia, malo ni-
hil. Quamquam nunc eo redierunt quorundam Principum mores, ut hæc
duo multum inter se pugnare videantur, vir bonus, & Princeps.

Kein Bündnuß oder Einigung machen.

1. *Imperatori, vel Regi Roman. non licet in Imperii negotiis fœdus cum aliis inire citra consensum Electorum.*
2. *Sive illud sit defensivum, sive offensivũ.*
3. *Olim & adhuc tempore Maximiliani I. ad eiusmodi fœdus ineundum requirebatur consensus Statuum.*
4. *Potestas Electorum crevit, Statuum potestas decrevit.*
5. *Causa decrementi.*
6. *Maximilianus causam dedit huic articulo.*

7. 8. *Maximiliani excusatio.*

9. 10. *Exempla Principum qui fœdera inire voluerunt, sine consensu suorum Statuum provincialium.*

IMperatori, vel Regi Romanorum in Imperii negotiis, licitum non est, citra assensum 1.
Electorũ, fœdus cum aliis inire, sive illi sub Imperio sint, sive exteri, & alterius nationis
quam Germanicæ. Ac cum textus non distinguat, nec nostrum erit ullam admittere di-
stinctionẽ inter fœdera, offensiva illa sint, an defensiva. Olim, & adhuc tempore Imp. Ma- 2.
ximiliani I. ad fœdera cum exteris pangenda, Statuum Imperii consensus requisitus, nec
Electorum sufficiens fuit (Handhabung des Friedens/ Rechtens vnd Ordnungen zu 3.
Wormbs *A.* 1495. auffgericht/ *t.* die Königliche Maiestät soll kein Krieg anfah n. etc.
p. 27.) Hoc immutatum postea fuisse, ex capitulatione hac & subsequentibus discimus:
nempe, ut hodie solus consensus Electorum sufficiat. Atque hic est notabilis casus, 4.
quo Electorum potentiam crevisse, cæterorum vero Statuum decrevisse, docemur. Quod
fieri etiam in aliis poterit, ubi Imperii bonum Status admonuerit, nonnihil de iure suo 5.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL 2.6.90

remittere. Nam consensum eorum, quorum interest, utrobiq; præsuppono. Cæterum, Maximilianum I. causam dedisse, ut hic articulus in Caroli V. (qui illi in Imperio successit legitime electus) capitulationem insertus fuerit, omnino persuasum habeo: ex malis enim moribus plerumq; bonæ leges ortũ ducunt. Nempe cum Maximilianus, insciis & inconsultis Statibus, ac insuperhabita prædicta constitutione, anno MCCCCXCV. sub ipsius nomine edita, fœdus cum Pontifice Romano, & Regibus, Franciæ ac Aragoniæ, contra Venetos iniisset, & à Statibus Imperii, anno MDIX. in comitiis Wormatiensibus auxilium peteret, illi præstare recusabant, quod citra eorum præscitum & consensum, contra Imperii recepta iura & consuetudinem, ad fœdus & bel-
7. lum accessisset. Ad quæ Maximilianus (*ut apud Goldastum iu* Reichshandlungen / *p. 86. legimus, cuius apologiæ etiam meminit, & eam primo in urbe* Tri*dentina editam scribit* H. Mutius *lib. 29. Chronicor. Germ. apud Pistor. tom. 2. German. scriptor. p. 314.*) Er habe ein Vertrag / Einigung vnd Verständnuß mit Päpstlicher Heiligkeit / auch seinen lieben Brüdern / den Königen zu Franckreich vnd Arragon / gehandelt vnd auffgericht / seinem Gewissen vnd Pflichten gemäß / dem Heiligen Reich Teutscher Nation / vnd gemeiner Christenheit zu Nutz / Ehren / Lob vnd Wolfahrt / daß er männiglich zu erkennen gebe: aber Gelegenheit der Sache habe keinen Verzug / oder Auffschub erleiden mögen. Solte er der Stände Rahts vnd Willens gepflogen / so müste Er zuvor einen Reichstag beschreiben / ihren Raht ersucht / vnd erst zu der Handlung der Vereinigung gegriffen haben / daß noch auff den heutigen Tag (scilicet scriptæ apologiæ) nicht beschehen seyn möcht / dardurch der löbliche / nützliche Vertrag vnd Einigung / gehindert vnd zuruck gestellet / vnd die gegenwertige / seyn ehrlich / auffnemlich / vnd sieghaffte Fürnemen / nicht beschehen weren: deshalben meyne er / es seye nicht noht gewesen / hätte auch seinen Pflichten nicht genug gethan / die Sachen auff sie in solch harre vnd Versaumnuß zustellen / sonderlich so er gedencke / daß auff etlichen vergangen Reichstägen / durch Ihne / auch Churfürsten / Fürsten / vnd Ständ bedacht worden ist / Einigkeit mit Franckreich zu suchen / nemlich wider die Venediger vnd Vnglaubigen: So er nun die löblich erlangt / so wolle Ihm das in arges gemessen werden: darauß abzunemmen / als ob die Stände vielleicht suchen / zwischen Ihm vnd Ihnen selbst Zwytracht zuerwecken / dardurch das Reich in zerrüttung geführt werden möcht / vnd erscheine sich / daß die Vrsach ihres abschlagens der Hülff / seye nicht ihr vnvermögen / sondern allein ein vnwillen / den ihn etliche fürnemmen / vmb daß er Ihres Rahts nicht gepflogen habe / das dann aus vorberührten vrsachen
8. keines wegs füge noch statt gehabt habe. (*Et p. 88.*) Zu der Einigung sey der Stände Bewilligung nicht noht gewesen / sonder er habe das als ein regieren der Röm Kaiser / nach Schickung des Allmächtigen / auch hohem Raht vnd Erwegen ·

vnd /

vnd dem heiligen Reich Teutscher Nation / vnd gemeiner Christenheit zu gut/
auß sich selbst wol Fug vnd Macht gehabt. Wo ihnen dann die Stände sol-
ches nicht lieb seyn lassen wolten / möchte Jhnen darumb übel gesprochen wer-
den / in Ansehung ihrer Pflicht vnd Eyd / die sie wol weiseten / was sie ihm vnd
dem heiligen Reich gönnen / vnd schuldig seyn sollen. Ne ergo iterum, & sæ-
pius, ad eundem lapidem impingeretur, credo Electoribus placuisse, hoc ar-
ticulo Imperatorem admonere, ut recto utatur tramite, nec de rebus tam
arduis, à quibus salus, vel damnum Reipub. dependet, solus pro arbitrio dis- 9.
ponat. Eandem ob causam etiam, nonnulli Imperii Principes, Statibus
suis promiserunt, se citra eorum consilium & assensum, nova fœdera cum
aliis non contracturos. Johannes Sigismundus Elector Marchio Brande-
burgensis in reversalibus, sub dato Custrin die XI. Iun. anno MDCXI. inter
alia promisit: Sich in keine Verbündnuß / darzu seiner Christlichen Gnaden
Vnterthanen / oder Landsassen solten oder müsten gebraucht werden / welches
zu Schaden vnd Nachtheil der Chur vnd Marck Brandenburg könte gerei-
chen / ohne Raht vnd Bewilligung gemeiner Landrähte / zu begeben. *(Schepliz ad
consuetudines Brandeburgenses, part. 2. tit. 5. num. 1.* Pomeraniæ Duces, idem 10.
suis promiserunt, ut legitur in privilegiis, quæ Nobilibus data anno MDLX.
die IX. Febr. ibi, Wir Fürsten / vnd vnsere Erben / vnd Nachkommende Herr-
schafft / wollen vns auch in keine Kriege / noch neue Verbündnussen / mit ie-
mands / einer ohne des andern Vorwissen vnd Willen / vnd ohne gemeine
Rähte der Landstände / einlassen; da wir aber ie auß gemeinem Rahte zu
neuen Bündnussen / vnd darauß oder sonsten gemeinem Rahte nach / zu
Kriegshandlung auß Trangsal gerahten würden / vnd vns darein begeben
müsten / so sollen vnsere Landstände / vns in / vnd ausserhalb Landes folgen / vnd
treulichen dienen. Vnd wann wir / vnsere Erben / vnd Nachkommende Herr-
schafft / vns obengeschriebener Gestalt in Kriege begeben müsten / so wollen wir
vnsere Erben / vnd nachkommende Herrschafft / mit den vornembsten vnserer
Landstände / vnd da es die Wichtigkeit vorstehender Gefahr erheischet / auch die
Zeit leiden kan / mit der gantzen Landschafft / reiffen / guten / vnterthänigen Räht /
vns entschliessen / wie / vnd welcher gestalt / man sich in den iederzeit vorstehen-
den Kriegsnöhten zu schicken / den Vnkosten desselben zu ertragen / vnd was dar-
zu nöhtig / zuwegen zu bringen / darmit beyde wir / vnd vnsere Erben / vnd Land-
stände / nicht in Schimpff vnd Schaden gerahten.

An gelegenen Mahlstätten rc.

Tria hic requiruntur; I. ut sex Electores ad locum commodum vo-
cet Imperator. II. ut terminum conveniendi haud nimis contrahat. III.
Ut prædictorum Electorum, vel omnium, vel maioris partis, consensum
consequatur. Quod fieri aliter haud poterit, quam si fœdus, quod ineundum
proponitur, tres habeat comites, honestatem sc. utilitatem, & possibilitatem.

AD ARTICULUM VIII.

Hic articulus est juris communis, & nulla indiget interpretatione. A parte spoliati fit imploratio, à parte implorati justitiæ administratio, quæ in eo vertitur, ut ante omnia restituantur spoliato ablata. (*Gail. 2. obs. 75. n. 2.*)

AD ARTICULUM IX.

Samptlich.

Quoniam hic de alienatione, quæ minus favorabilis est, agitur, ideo omnium sex prædictorum Electorum consensus unanimis, si alienatio justa esse debeat, requiritur. Nec enim maioris partis sufficiens videtur, alias additum fuisset, oder des mehrern Theils/ ut factum *supr. art. 7.* Olim eiusmodi alienationibus consensus omnium Principum Regni adhibitus, (*vide Kyriand. in annal. Treverens. part. 15. pag. 145. & parte 17. pag. 191.*)

Nichts.

Nec modica ergo alienatio indistincte permissa: quicquid etiam contra statuat Rosenthal. (*de Feud. cap. 5. conclus.* 12. *num.* 3) Obtinet enim hic communis regula, quod meum non est, alienare non possum: (*l. nemo 6. C. de reb. alien. non alien.*) quæ non tantum de toto intelligi debet, quod nostrum non est, sed etiam de qualibet, & vel minima eius parte, quæ nostra non est. Quod si vero minimarum particularum alienationem Imperatori concessam dixerimus, consequens erit, Imperatori per particularum alienationem ad alienationem, si non totius, attamen magnæ totius partis, aditum parari. Huius vero traditionis exceptio habetur, *infra art. 24.* argumento ducto à voce, Merckliches/ quæ vel inde Imperio minus nociva, quia non est totalis alienatio, ac potius veteris alienationis, rei non admodum fructuosæ, continuatio quædam, vel renovatio, quam plane nova, & nunquam usitata alienatio.

Hingeben.

Variæ sunt alienationum species, & inter illas etiam numeratur donatio, quæ hic prohibetur. (*vide quæ scripsi lib. 1. de jure publ. cap. 9. num. 11.*) Nullius autem inter magnates, quantum mihi constat, donatio, si valida esse debeat, tot fulcra requirit, quam administratoris patrimonii Regii pauperrimi piscatoris. Nam (*soubs Iule III. il a esté faict un decret, que nul Pape ne peut desormais aliener aucune piece du patrimoine de S. Pierre, & que non seulement tous les Papes en leur election, mais encore tous les Cardinaux en leur promotion, jurent l'observation de ce decret: que s'il est revoqué par quelque Pape d'authorité absoluë, & que de pleine puissance quelque donation est faicte, elle ne peut estre valide, que estant ratifiée par trois Pontifes suivans, & le consentement de tout le college des Cardinaux. Camus en son divertissement historique, l'histoire 8. pag. 86.*) sedente Iulio III. decretum factum est, ne imposterum ulli Pontificum liceat

quicquam alienare de illis, quæ in patrimonio ſancti Petri ſunt: Et non ſolum unusquisque, ubi in Pontificem eligitur, ſed etiam Cardinales, quando ad ſuum faſtigium evehuntur, ad decreti iſtius obſervantiam, jurisiurandi vinculo, obligantur. Quod ſi contingat, decretum hoc ab aliquo Pontificum revocari, vi abſolutæ autoritatis, & fiat aliqua donatio ex poteſtatis plenitudine, valida non erit, priusquam à tribus ſubſequentibus Pontificibus approbetur, toto Cardinalium collegio conſentiente.

Verſchreiben/ verpfänden/ verſetzen.

1. *Prohibita alienatione, prohibita quoq; eſt hypotheca conſtitutio, & datio pignoris.*
2. *Ratio dicti.*

3. 4. *An olim Imperatoris poteſtas in alienandis Imperii rebus maior fuerit, quam nunc eſt.*

5. 6. 7. *Privilegia de non alienando.*

VBi alienatio prohibetur à lege, vel à teſtatore, vel pactione contrahen- 1.
tium, prohibita etiam intelligitur conſtitutio hypothecæ, vel pignoris, licet hoc, & illa, in ſpecie non exprimantur: (*l. fin. C. de reb. alienis non alienand. c. Imperialem, 2. F. 55. cap. 2. extr. de reb. Eccl. non alien.*) multo ergo magis ubi exprimuntur, ut hic, maioris cautionis & ſecuritatis cauſa, factum videmus. Quod autem ſub alienationis capite pignoris datio, & hypothecæ con- 2.
ſtitutio, comprehenduntur, non inde eſt, quaſi ſtatim ab initio veræ alienationes ſint, ſed quod alienatio inde ſequi poſſit, (*Grotius de jure belli & pacis lib. 2. c. 6. n. 9.*) ſi debitum non ſolvatur, & res obligata diſtrahatur. (*Vulteius de feudis lib. 1. c. 10. n. 42. & 43. Weſemb. de Feud. c. 11. n. 5.*) Putant nonnulli, aliquan- 3.
do Imperatori liberiores fuiſſe in alienatione & oppignoratione manus, idq; probari autumant privilegiis illis, quibus verba hæc, & conſimilia inſerta: *hanc urbem à nobis & Imperio nullatenus ſeparare, alienare, oppignorare promittimus: hoc oppidum immediate nobis & Imperio reſervare volumus.* (*quarum mentionem facit Victor de cauſis exemt. Imper. concluſ. 13.*) Et in ſpecie de civitate 4.
Francofurtenſi (*lib. 7. de jure publico cap. 16. num. 13.*) annotavi, Wilhelmum Romanorum Regem voluiſſe, ne amplius obligaretur, ſive alienaretur, ſed ad ſervitia ſua, & Imperii, de cætero conſervaretur. Hæc conditio non ſolum civitatibus nonnullis collata, ſed etiam aliis addita. Apud Goldaſtum (in Reichshandlungen/ *pag. 31.* in Vertrag *Maximiliani* Römiſchen Königs vnd Hertzog Albrecht von Baiern *de anno 1492.*) legimus, daß Hertzog Albrecht/ die Herrſchafft Abenſperg/ mit allen Schloſſen vnd was darzu gehört/ wie das alles weiland Niclas/ Herr zu Abenſperg/ von dem heiligen Reich zu Lehen gehabt/ vnd verlaſſen hat/ frey/ lediglichen wiederumb in der Kaiſerlichen Majeſt. handen ſtellen/ dieſelbe aber die iederzeit haben/ vnd bey dem Heiligen Reich halten/ nicht verkauffen/ noch verſetzen ſolle. Ego vero nec his nec aliis 5.
exemplis induci poſſum, ut credam, Imperatoribus noſtris olim licuiſſe citra conſenſum, ſive Electorum, ſive Statuum, vel ordinum Imperii, civitates, vel

ditiones Imperii, alienare, vel oppignorare; ſed rem communi adminiſtratorum alienorum bonorum jure æſtimo, atque privilegia de non alienando accipio, ne alienentur iſta Imperii membra ab Imperatore, etiamſi conſenſum alienandi obtinere poſſit ab Imperii Statibus, vel Electoribus; quem ne quidem ambiri honeſte poſſe, hoc ſtante privilegio, nec in alienationem con-
6. ſentiente privilegiato, arbitror. Verum ne ſolum Imperator obligetur, conſenſum ne requirat, ſed etiam Electores, vel Status, ne conſenſum præbeant, cautiores ſibi dari hæc privilegia, cum conſenſu vel confirmatione cæterorum, vel Imperii nomine, procurarunt. Exemplo, quoad poſterius
7. nobis eſſe poteſt Imp. Caroli IV. privilegium: (*quod d. lib. 7. de jur. publ. c. 16. n. 14. exhibui*. Illo enim Francofurtenſibus proviſum, daß ſie vor den Kaiſer vnd das Reich niemand pfandbar ſeyn ſollen / vmb keinerley Sache / vnd daß der Kaiſer / vnd das Reich / keine Pfandbrieff über ſie geben / oder die gegebene Krafft haben ſollen.

In andere Weg veräuſſern.

1. *Alienatio rerum Imperii, Imperatori vel Regi Roman. interdicta, etiam jure communi, non tantum Capitulatione.*
2. *Imperium inſtar pupilli.*
3. *Cauſa alienationum.*
4. *Honeſtas aliquando requirit alienationem fieri.*
5. *Regis Galliæ domanium quando poſſit alienari.*
6. *Quid in remuneratione conſiderandum.*
7. *Donatio mera.*
8. *Neceſſitas alienationem requirens.*
9. *Inteſtinorum diſſidiorum Germaniæ effectus.*
10. *Quæ ſpecies alienationum minus incommodæ.*
11. *Pacta ſunt ſervanda.*

1. HIc prohibentur cæteræ alienationum ſpecies omnes, quarum determinatim in ſuperioribus nondum facta mentio. Verum, etiamſi alienationis nulla prohibitio in capitulatione extaret, nihilo tamen minus ea Imperatori licita non foret: Nam, ut Hottomannus (*illuſtrium quæſtionum prima p. m.* 10.) recte docet, quod ſi pactio nulla in creatione Regis adhibita eſt, ſed ſimpliciter regnum delatum, tum vero quia Rex moderator Reipub. non everſor conſtitutus, aurea regula de Reip. curatoribus ſervanda eſt, ut jus Reip. pactionibus mutare non poſſint, (*l.2.§.jus Reip. de adminiſtr. rer. ad civ.*) item de omnibus adminiſtratoribus, ut quibus adminiſtratio permiſſa eſt, non utique alienandi poteſtas permiſſa intelligatur (*l. contra* 28. *ff. de pact.*) Denique Rex tanquam populi ſui tutor præſcriptam tutoribus regulam ſervare debet, ut tum denique pro domino habeatur, cum pupillis providet, hoc eſt, cum ſalutem & incolumitatem populi tuetur (*l. tutor* 27. *ff. de adminiſt.*
2. *tut. l.7. §. ſi tutor. ff. pro emt. l. interdum* 56. *§. pen. ff. de furt.*) Mihi ſane periniquum videretur, Imperium, quod inſtar pupilli (*l.3. C. de jur. Reip. lib.* 11.) in tutela Imperatoris eſt, deterioris conditionis æſtimare, quam quemlibet alium

privatæ

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

privatæ domus pupillum; cuius immobilia, aut pretiosa, sine decreto magistratus, alienare non licet (*t. t. C. de prædiis, & aliis rebus minorum sine decreto non alienandis, vel obligandis, & t t. ff. de rebus eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis vel supponendis.* Quæ vero ibi magistratus partes sunt, illas, nostro in casu, Electores expediunt: olim tamen commune hoc Statibus fuisse probabile est. Nolim equidem ego conditionis meæ oblivisci, & regulas præscribere, quando, & quomodo, alienationes permittere debeant, tantum hoc studiosæ juventuti in sinuabo, causas, & modum potissimum considerari, & expendi debere. Inter causas pono, honestatem, utilitatem, & necessitatem, quarum natura quidem distinctionem admittit, sed in ipso rerum actu non raro omnes concurrere simul possunt. Ad honestatem refero, si propter egregiam Imperio præstitam operam, remuneratio facienda: quo casu etiam Regi Galliæ Domanium, quod alias sacrum & inalienabile, ac propterea tunicæ Christi inconsutili, quæ à militibus integra relicta, comparatur: (*Bacquet part. 1. du droit des francs fiefs ch. 14. p. 52.*) alienare licet (*Bret de la souver. du Roy liv. 3. ch. 1. p. 326.*) Vbi non tantum considerari debet opera, sed etiam persona ipsa, quæ eam præstitit. Aut enim illa Imperio subdita, aut extranea est: Si subdita, patriæ subvenire obligata est, indeq; merito quidem expensarum nomine indemnis servari debet; sed in remuneratione animadvertendum, an sponte, an mercede, operam exhibuerit patriæ &c. Si extranea, iterum expendendum, an mercede, vel an suo motu egerit: ac iterum, an operam suam locare sit solita, an non solita, & eius conditionis sit, ut remunerationem accipere honeste vix possit. Meram autem donationem, & simplicem munificentiam, in personas, quarum nulla adhuc merita, ægre, & non nisi paucis casibus, admitto. Cum enim donare, ut plurimum, sit perdere, (propter frequentem hominum ingratitudinem, *l. 7. in pr. ff. de donat.*) melius erit, res Imperii ad casus necessarios reservare, quam in non necessarios, ob causam futuram, impendere: Vnde etiam utilitatem præsentem futuræ, tanquam incertæ, prælatam velim. Atque huius intuitu, bona Imperii permutari, vendi etiam, ut ex pretio utilius quid comparari queat, recte potuerunt. Necessitas denique non habens legem, & durum in mortales torquens telum, causam dare potest, ut Electores, in alienationem ditionum, vel bonorum Imperii, consentiant, &, pro re nata, consentire cogantur. Vt naufragium evitet gubernator navis, jactura, quicquid sanari potest, redemit; ut vitam continuet æger, & cætera salva habeat, membrum sibi amputari non recusat, & trunco corpore gaudet, partem pro toto solvisse. Ita, ubi summa necessitas urget, & jam in potestate, ac manu armata alterius sunt quædam Imperii partes, cedendum fortunæ erit, & consensu alienatio firmanda, quam impedire non valemus. Hæc hodie nobis necessitas est, quam intestina dissidia pepererunt, in perpetuam eorum notam, qui cum hoc

[Margin: 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.]

monstro rem habuere: damnum comune est, diffamia autoribus propria, & 10. peculiaris esse debet. Porro, modum quod attinet alienationum, semper ille præ cæteris eligi debet, qui minoris incommodi; sic res, pignori potius, vel in feudum dari, quam vendi debet; ac casu, quo venditur, pactum de retrovendendo addi debet, & illud quidem quandocunque acceptum pretium restitueretur, potius, quam ad certum tempus limitatum. Personarum quoque haberi distinctio debet, ut potius alienatio fiat in Imperii subditum, quam in extraneum, potius in personam, quam in collegium, aut universitatem; si feudalis sit concessio, potius in Regem, & eius descendentes, quam in Regnum, & quemlibet eius successorem; potius, ut quotannis census nomine, vel in signum superioritatis, aliquid Imperio pendatur, quam ut omnino sine onere abdicative transeat. Vbi vero nihil horum admittit ne-
11. cessitas, eundum erit, quo trahimur, non quo volumus. Pacta tamen & hoc quoque casu servanda. Quanquam enim (*Machiavello teste lib. 3. disc. 42. super Livium*) fere fieri solet, ut promissa irrita habeantur, quæ necessitas quædam expressit, hoc tamen facti est, non juris, nec eorum qui priscam fidem colunt.

Oder beschweren.

In plerisque Principum juramentis caveri videmus, ne ipsis liceat regni conditionem deteriorem facere; id, quod Imperatores Romanorum, Reges Polonorum, Danorum, & cæteri, qui per suffragia ad tantam dignitatem adscendunt, quibusque administrationis leges præscribuntur, omnino jurare coguntur, prout ex singulorum juramentis patet. (*Arnisæus de jure Maiestatis lib. 3. c. 1. n. 13. p. 348.*)

Das jenige so darvon kommen.

1. *Aquila Romana est deplumata.*
2. 5. 8. 9. *Venditione ab Imperatoribus facta.*
3. 4. 6. 7. 10. 11. 12. *Donatione ab iisdem facta.*
13. *Mathildis donatio.*
14. *Humberti donatio.*
15. *Carolus IV. multa alienavit.*
16. *Alienationum generalis index.*
17. 18. *Italia quid quantumve olim Imperio contribuerit.*
19. *Imperio fere nihil in Italia superest.*
20. *Imperii reditus sunt exigui.*
21. *Imperii vanus est titulus.*
22. 23. 25. 26. *Exiguum est, quod ab Imperio habet Imperator.*
24. *Rudolphus II. à Statibus petit subsidia.*
27. *Causa novorum vectigalium.*
28. *Electio Imperatoris non ita libera ut olim.*
29. *Quid hodie considerandum in electione.*

1. AQuila Romana miris modis deplumata, ut cæteris avibus fere despectui sit. Non dicam nunc de plumis vi evulsis, sed de illis, quas Imperatores accepto pretio vendiderunt, vel donatione, vel in solutum datione, atq; aliis
2. modis, prodegerunt. Rem altius repetens Gabriel Zinano (*della ragione degli Stati libro 3. pag. 106.*) ita scribit: (*crescendo Cartagine, & sorgendo gli poi Roma à*

ma à fronte, all' hora s' estinsero tutti i piccoli Stati, e non si potè più trattar di compera, e tanto meno dapoi, che Roma tutte le cose sottopose. Mà caduto quell' orgoglioso Imperio, che sotto di se haveva fatte caddere tutte le Republiche, & tutte le Monarchie, si comminciarono à far di que' contratti, stessi de gli Stati, che si fanno delle mercatantie. Imperoche in processo di tempo gli Imperatori indeboliti, vendettero la libertà à quelle città, che hebbero moto desiderio di comperarla. Da Rodolfo la comprarono e Fiorentini, e Senesi, e Luchesi: da Carlo, e Genouesi, e Pisani. Crescendo poi con varii pericoli i movimenti d' Italia, Luca fù venduta, or à Gambacorti, or à Visconti; & in Romagna, in Lombardia, & in Lunigiana, si fecero poi successivamente, di tempo in tempo, compre di minor conto.) Crescente Carthagine, & Roma simul à latere, tunc omnes minores Status extincti sunt, & non amplius fuerunt in commercio, ac multo minus, postquam Roma omnia sibi subiecerat. Verum post casum huius superbi Imperii, quod ad se traxerat omnes Respublicas, & Monarchias, vendi cœperunt atqui emi Status, non secus atque merces solent. Imperatores enim, tractu temporis debeliores facti, vendiderant libertatem illis civitatibus, quæ eam emere amabant. Florentini suam emerunt, ut & Senenses, ac Lucenses, à Rudolpho; Genuenses & Pisani à Carolo. Excitatis deinde in Italia variis & periculosis motibus, Luca vendita fuit, modo Gambacurtiis, mox Viscontis; & deinceps in Romania, in Lombardia, & Lunigiana, successive factæ sunt emtiones aliæ, sed minoris ponderis. A cultoribus historiarum habemus, Henricum II. 3.
Troiam in Apuliæ limitibus sitam, Benedicto X. Pontifici dono dedisse (*Anton. Marcellus de jure secul. Pontif. cap.* 11. *p.* 120.) Eundem Henricum II. (alii III. nominant, *Anton. Marcellus cap.* 11. *pag.* 96.) Imperatorem, urbem Beneventum Romano Pontifici donasse. (*Mutius Chron. German. lib.* 14. *pag.* 115. *apud*
Pistor. tom. 2. German. Scriptor.) Henricum V. pro x. millibus coronatorum Se- 4.
nensem Rempublicam libertati suæ commisisse. (*Bodin. de Republic. lib. 1. c. 9.*)
Henricum VI. Romanis donasse (Pontifici reddidisse, & hunc populo illum
concessisse, tradit Marcellus *d. c.* 11. *pag.* 104.) Tusculanense castellum, quod 5.
asylum Imperii contra omnes Romanorum insultus eousque fuerat, qui illud postea funditus destruxerunt. (*Otho de S. Blasio in append. ad lib.* 7. *Chron.*
Othon. Frising. cap. 33. *pag.* 214. *apud Vrstis. tom.* 1.) Fridericum II. accepta corona 6.
Imperatoria, Innocentio III. donasse Todi Comitatum (*Anton. Marcellus d. tr. c.* 12. *pag.* 114.) nec non Comitatum de Fondi, quem tamen alii ab Othone IV.
Ecclesiæ testamento relictum scribunt. (*Marcell. d. tr. c.* 13. *p.* 124.) Rudol- 7.
phum I. Florentinis vendidisse libertatem pro VI. millibus Ducatorum (*Nat- 8.*
ta consil. 637. *num.* 23.) vel XII. mille scutatis (*ut habet Chopp. de doman. Francor. lib. 2. tit. 1. num. 9.*) Lucensibus autem pro XII. millibus Ducatorum *Sigon. de*
regno Ital. lib. 4. Decian. resp. 19. n. 29.) Carolum IV. Pisanis pro XII. millibus, 9.
Martha de jurisdict. part. 1. cap. 38. n. 103.) quem & Arelatense regnum Regi 10.

Galliæ

Galliæ unius prandii cauſa tradidiſſe, Cruſius (*lib.5.parte 3.annal.Sueviæ*) ſcri-
11. bit. Wenceslaum civitatem Tridentinam Pontifici Gregorio XII. anno
MCCCLXXVII. donaſſe (*ex Corio Marcellus d.tr.cap.16.p.138.*) eundemque, Ga-
leacium, Comitem Papiæ, & Virtutum, Ducem Mediolanenſem creaſſe,
12. eique civitatem Mediolanenſem, una cum tota Lombardia, in feudum con-
ceſſiſſe, & ſic dominium Imperii alienaſſe, irrequiſitis Electoribus, Autor
magni Chronici Belgici teſtatur (*apud Piſtorium inter Germaniæ veteres Scripto-
res ſex pag.327.*) quod etiam in cauſa, cum aliis fuit, ut ab Imperio deponere-
tur. (*vide Goldaſt.tom.1.conſtit.Imper.p.379.*) Et hæc quidem ab Imperatoribus,
13. quorum licentiam etiam alii, notabili damno Imperii, imitati ſunt. Mathil-
dis feudalia bona ad Imperium pertinentia, B. Petro in patrimonium con-
ceſſit. (*Godefr. Monachus in annalib. apud Freher. tom. 1. German. rerum Script.*
14. *p.279.*) & Humbertus Delphinatum Gallo: (*Nihem lib.2.hiſtor.cap.25. Mutius
l.25.Chron.p.247.*) Vtrumque tamen factum contra notiſſima jura feudalia.
15. Hæc extra Germaniam; in iſta autem Carolus IV. dum filium ſibi ſucceſſo-
rem parabat, magnis pollicitationibus, ac largitionibus Electores corrupit.
Quas cum exſolvere nequiret, publica vectigalia illis oppignoravit, ac Ro-
manorum Imperium ad hanc calamitatem, in qua hodie adhuc eſt, deduxit:
quandoquidem Electores Imperii ea ſibi retinent, quæ Imperatoris ſunt, at-
que ideo ſe Romanum Imperium attollere, atque lacertos movere vix po-
teſt. (*ita Cuſpinianus in vita Caroli IV. pag.385. & Leheman. lib.7. Chron.Spirenſ.
c.40.p.785.*) Goldaſtus, alienationes, vel exemptiones, quocunque titulo fa-
16. ctas, ad calculum revocans, deprehendit, (*ut in Epiſtola dedicatoria* der Reichs-
handlungen *videmus*) Daß von anbeginn der Regierung Kaiſer Rudolffs/ des
Erſten diß Namens / biß auff vnſere Zeit / (quando hæc ſcilicet ſcripſit Golda-
ſtus: nam ab eo, ad hoc noſtrum tempus, numerus in maiorem excrevit
ſummam) ſich zweyhundert vnd mehr Orden vnd Stånde / von Ertz-vnd Bi-
ſtumben / Hertzog-vnd Fürſtenthumben/ Marg-vnd Landgrafſchafften / Land-
vnd Großherrſchafften / Graf-vnd Freyherrſchafften / Freyen-vnd Reichsſtåt-
ten / ſo dem Kôniglichen Stul zu Aach vnterworffen / dem Teutſchen Reich ein-
verleibt / mit Eyde vnd Lehenspflicht zugethan/in den Matriculn angeſchlagen/
auff die Reichståge erfordert/vnd neben andern getreuen Stånden des Reichs/
ihre Seſſion vnd Stim̃ gehabt/ von demſelben Reich eximirt / vnd entzogen /
vnd weder ohne / noch durch Mittel/ mehr verwandt ſein. Vnd diß allein von
dem Kôniglichen Stul zu Aach in dem Reich Teutſcher Nation. Von dem Kai-
ſerlichen Stul zu Rom/iſt in Italien/vnd anſtoſſenden Landen vnd Reichen/ſo
den Rômiſchen Kaiſern vnd Kônigen Teutſcher Nation vor Zeiten ohne Mit-
tel vnterworffen geweſt / noch viel mehr Abfall geſchehen. (vide Bodinum *de Re-
publ. lib.1. c.9.p.212.* quid Pontifex poſſideat quod Imperii fuit.) Neminem
ſane non tædeat iſtiusmodi plagas, ſectionesque Imperii commemorare.
Hinc

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Hinc enim est, quod Italia nihil amplius Imperio contribuere dicitur, (*Va-* 17.
dianus de Colleg. Monasteriisq; German. veter. libr. 2. apud Goldastum Alemannic.
rer. tom. 3. pagina 101.) cum Friderici I. cura olim ex solis juribus fisci Regii
vindicatis, in Italia, atque ex his tantum, qui nullo jure, sed sola præsumtio- 18.
ne de regalibus se intromiserant, triginta millia talentorum, plus minusve,
reditibus publicis per singulos annos accesserint: (*Radevicus lib. 2. de gest. Fri-*
deric. I. cap. 5. apud Vrstisium tom. histor. German. pag. 509.) & adhuc Henri-
cus VII. Pisas convocatis Italiæ Principibus, tributum Imperio debitum im-
peraverit, de præteritis quidem, si non erant solvendo, multa remittens; cæ-
terum edicens, se nullo modo imposterum laturum, ut defraudaretur Im-
perium, neque enim suam se rem agere, sed rem publicam Imperii. (*Mutius*
lib. 23. Chron. German. pag. 218.) Hinc est quod Imperio, præter nomen, ni- 19.
hil fere in Italia remanserit. (*Boter. in polit. regia, titulo de Imperio Romano,*
pag. 56.) Quod reditibus in Germania nimium accisis, non habeat inde Im-
perator, quo maiestatis splendorem externum digne coruscare faciat: quod 20.
Maximilianus I. in Comitiis Wormatiensibus anno M CCCC XCV. innuit, di-
cendo, das Römische Reich seye iezige Zeit eine grosse Last / vnd fallen darvon
kleine Beht. (*Lebeman.* in Speirischen Chronic/ *lib. 4. c. 4. p.* 284.) Quod Domi- 21.
nus à Chivris Friderico Palatino in Hispaniam ab Electoribus ablegato, ut
Carolo V. decretum electionis perferret, obiecit; nihil habere Imperium
præter inanes titulos, & vanæ gloriæ nomen, innumeris sumtibus, infini-
tisque laboribus retineri, sine ullius unquam fructus perceptione (*Hubertus,*
Thomas Leodius de vita Friderici II. Electoru Palatin. annal. lib. 5. pag. 77.) Quod 22.
Granvellanus (*ut Sleidanus refert lib. 17. de Statu Religion. & Reipubl. fol. m.*
283. *b.*) Landgravio in os dixit, Cæsarem Carolum V. ne tantillum quidem
ex Imperio emolumenti habere (quod, si pro non ita multo accipiatur, ipse
Landgravius negare ausus non fuit.) Quod Iulius Pflug Episcopus Nauen- 23.
bergensis in libello de *Republica Germaniæ* affirmavit, (*vide Lebemannum dict.*
Chron. Spirens. lib. 5. cap. 95. pag. 612. lit. C.) Imperatorem nostrum, è publico
Reipublicæ nostræ, non habere, unde ipse, & eius familia commode vivere
possit. Quod Rudolphus II. in comitiis Ratisponensibus anno M D LXXXII. 24.
non erubuit, ad sustentationem suam & alia necessaria, à Statibus nova sub-
sidia petere (hisce formalibus:

Die Römische Kaiserliche / auch zu Hungarn / vnd Böheimb Königliche Majestät / vnser Allergnädigster Herr / kan obligenden ihrer erscheinender Nohtdurfft nach nicht vmbgehen / des Heiligen Reichs Anwesenden Churfürsten / Fürsten vnd Ständen / auch abwesenden Rähten / Bottschafften vnd Gesandten / auß sonderm zu ihnen tragenden freundlichen vnd gutem Vertrauen / nachfolgende Meinung zu vermelden; als daß sich nemlich die Stände / vnd Gesand-

ten / zweiffels ohne wol zu erinnern wissen / zu was hochbeschwerlichen vnd geschwinden Zeiten Ihre Majestät zu dem Kaiserlichen Regiment kommen / vnd was mercklichen Schulden-Last / vnd vnerschwingliche Interesse, darein wevland Ihrer Majestät Gottseelige Vorfordern nach vnd nach gekommen / neben andern vielmehr Beschwerungen gefunden haben. Gleicher gestalt / ist auch Churfürsten / Fürsten vnd Ständen / sampt den Rähten / Bottschafften vnd Gesandten / vnverborgen was Ihre Kaiserliche Majestät / theils zu Erhaltung Ihres Kaiserlichen Stands / vnd Autorität / mehrer theils aber in des heiligen Reichs Sachen / auff Bottschafften / Commissiones, Tagleistungen / vnd Erhaltung des Reichs Rähte / vnd andern dergleichen Nohtwendigkeiten jährlichs auffwenden müssen; dahingegen Ihre Kaiserliche Majestät darzu / ausser deren gemeinen Reichs Versamlungen erhandelten (vnd aber an anderen Ihre gebührende Ort gehörig / vnd gewendet seyn) sonsten einig Einkommen / vnd Ergetzligkeit im Reich / wie etwan bey Ihren Vorfahren vor Alters gewesen / nicht haben / sondern alle solche Außgaben nur blößlich von dem Ihren nehmen vnd dargeben müssen. Daher dann auch erfolget / daß Ihre Kaiserliche Majestät noch immer ie mehr vnd tieffer in Schulden gerahten / vnd zu dem vorigen Obligen / sich auch mit diesen Außgaben dermassen erschöpffen / vnd zuruck werffen / daß mit Erhaltung Ihres Stands / vnd darauff erlauffenden Vnkostens / schwerlich mehr gefolgen könten / viel andere extraordinari Außgaben / deren Ihre Kaiserliche Majestät nach Gelegenheit auch nicht entladen seyn mögen / zu geschweigen. Gleichwol nun Ihrer Kaiserlichen Majestät nicht vnbewußt / so es auch mit gantz danckbarem Hertzen vnd Gemuht / selbst gerne erkennen / vnd bekennen / daß sich die Stände des heiligen Reichs / nunmehr gegen dem löblichen Hauß Oesterreich / mit allerley erspriеßlichen Hülffen vnd Darreichungen / dermassen mild erzeiget / vnd Ihrer Kaiserlichen Majestät gäntzlichen Versehens / auch ietzt zu gegen Ihrer Majestät selbst also zu erzeigen gemeint seyn werden / daß Ihre Majestät ihnen darüber nicht gerne ichts weiters zumuhten / sondern vielmehr Vrsach hätten / auch nichts liebers sehen / noch wünschen wolten / dann wo es in dem verbleiben vnd vmbgangen werden möchte / Ihrer der Stände / mit fernerm Anlagen zu verschonen: Zumahl weil Ihre Kaiserliche Majestät aus der Stände Antwort / so sie auff den ersten Articul Ihrer Majestät proposition gegeben / gnugsam verstanden haben / mit was Beschwerungen / vnd Müheseelitzkeiten Sie / sampt Ihren Vnterthanen gleichfals beladen seyn. Sintemal aber Ihre Kaiserliche Majestät obangeregte scheinbare Nohtdurfft / vnd äusserste Erschöpffung Ihres Cammerguts / dahin dringet / daß Sie die Churfürsten / Fürsten vnd Stände vmb ein mitleidenliche Hülff / zu desto besserer Erhaltung Ihres Kaiserlichen Stands / vnd Ampts / duch Ertragung darauff erlauffenden Vnkosten / in sondern freundli-
chen

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

chen vnd gnädigen Vertrauen ansprechen müssen / dieweil es ie Ihre Kaiserliche Maiestät sonst nicht erschwingen könnten / derselben auch nicht gebühret / noch gemeint ist / die bewilligte gemeine Reichs Hülffen / in andere Weg als dazu sie angesehen vnd verordnet / zu verordnen vnd anzugreiffen; So gelanget hierumb / an die anwesende Churfürsten / Fürsten vnd Stände / auch der abwesenden Rähte / Bottschafften vnd Gesandten / Ihrer Kaiserlichen Majestät gantz freundlich / gütlich / vnd gnädiges Gesinnen / sie wollen in Erwegung obangedeuter Vrsachen / vnd sonderlich / daß ihnen solches / sampt vnd sonderlich / selbst mit zu ruhen vnd besten kommen / auch die Erhaltung Friedens vnd Ruhe im heiligen Reich / vnd kurtzlich / Stabilirung deren Kaiserlichen Autorität / Regiments / vnd Ansehens / vorderst dienlich ist / auff eine solche ietzt gemeldte Hülff gutherzig bedacht seyn / vnd sich in dem dermassen mitleidenlich vnd willfährig finden lassen / wie ihrer Kaiserlichen Majestät / höchstes Vertrauen zu ihnen gerichtet ist. Das sind Ihre Kaiserliche Majestät vmb Churfürsten / Fürsten / Stände / so wol auch die Rähte / Bottschafften vnd Gesandten / mit allem freundlichen Willen / vnd Kaiserlichen Gnaden zubeschulden / vnd zu erkennen erbietig vnd geneigt.)

Hinc itidem est, (*qu' il ne seroit possible à un Empereur de s' entretenir, s' il n' avoit autre patrimoine*) (*Gilles Boilleau és annotations servantes à l' intelligence de la guerre d' Allemaigne*) quod impossibile foret Imperatori sumtus necessarios in sustentationem suam expendere, nisi proprium haberet patrimonium. 25.
26. Quod post Imper. Carolum IV. è publico & vectigalibus Imperii non modo non nervos bellorum, sed ne pacis quidem subsidium amplius Imperatores nostri habuerunt. (*Pflug dict. libello de Republica Germaniæ. Lehemann. Chronic. Spirens. d. lib. 5. cap. 94. pag. 611. lit. e.*) 27. Quod, si Schneidevvino credimus, (*Commentar. ad Institut. tit. de heredit. quæ ab intestat. defer rubr. de successione fisci p. m. 431.*) novis vectigalibus, exactionibus & superindictis onerati fuerint Status, & subditi Imperii. 28. Quod (ut alii coniiciunt) electio Imperatoris hodie tam libera amplius non sit, quam olim, postquam eo ventum, ut non sola virtus, sed divitiæ, & patrimonium eius, qui eligitur, ante omnia considerari debeant. 29. (*Nous ne sommes plus* (*dit l' Autheur du discours sur l' election d' un Empereur, au recueil des discours politiques pag. 87. num. 2.*) *au temps, que les moindres Princes, ou Seigneurs, relevés de leur seule vertu estoient capables de la couronne de l' Empire; comme il a paru, principalement aux elections de Rudolphe de Habspurg, & d' Adolphe de Nassau: & il faut aujourd' huy quelque chose de plus, que le merite, mesme quand il y seroit tout entier, pour parvenir à cette dignité. Il n' est plus besoing d' y mettre en consideration ceux, qui eussent peu approcher autresfois, par la recommendation de leur noblesse.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

& de leur vertu, s'ils n'y sont portés, quand & quand, de leur propre poids, & par l'entremise & cousideration de leur propre grandeur. Comme si cette couronne estoit si pesante d'oresenavant, qu'elle ne peut reposer, que sur des testes desia couronnées, & ne se laissoit prendre, par droit electif, que de ceux, qui en ont de toutes acquises par succeßion) Non vivimus amplius in illo seculo, ubi etiam minores Principes, vel Dynastæ, sola virtute clari, poterant pervenire ad coronam Imperialem, ut exemplis Rudolphi Habspurgensis, & Adolphi Nassovii docemur. Hodie sane præter merita & virtutes, etiamsi perfectæ forent, aliud præterea requiritur, ut adscensus ad hanc dignitatem detur. Frustra nunc est sola nobilitas, & virtus, nisi proprio pondere & potentia firmetur. Adeo hæc corona gravis videtur, ut non possit quiescere nisi in capitibus jam ante coronatis, nec electione suscipi, nisi ab illis, qui alias successione jam obtinuerunt totas.

Die zum Theil in anderer frembder Nation Hände.

Bona ab Imperio avulsa, partim apud nostrates sunt, partim ab extraneis detinentur. Hoc vulnus, tanquam Imperio magis noxium, & deforme, curam requirit promtiorem. De utroque tamen curando, variis in comitiis deliberatum, sed hactenus sine effectu.

Vngebührlicher Weis gewachsen.

Vt violenta occupatione & detentione (Reichs Abschied zu Augspurg/ anno 1566. §. nach obgesetzten/ *pag.* 570. Reichs Abschied zu Speier/ anno 1570. §. wir haben auch/ *pag.* 617. Reichs Abschied zu Regenspurg / anno 1576. §. wir haben auch / *pag.* 669. Reichs Abschied zu Augspurg / anno 1582. §. vnd als wir / *pag.* 699. Reichs Abschied zu Regenspurg / anno 1603. §. als wir dann/ *pag.* 781.) vel aliis quibuscunque mediis, & modis illegitimis. Exempla modo adduximus; quibus addi debent illa, quæ notat Leheman. (*d. Chron. Spirens. lib. 5. c. 67. pag. 539. lit. b. pag. 544.*) Reinking. de Regimine seculari & ecclesiastico (*lib. 1. class. 2. cap. 8.*) & Ego *lib. 1. de jure publico cap. 9.* Cæterum, à contrario sensu, quæ bona Imperii non illicito modo, sed communi Statuum consensu ad alium pervenerunt, ab Imperatore repeti non debent. (*vide instrumentum pacis, factæ Monasterii Westphalorum anno 1648. inter Imperium & Regem Franciæ, §. ad maiorem supra dictarum cessionum &c.*

Zum fürderlichſten.

1. *An locus detur præſcriptioni inter Monarchas.*
2. 3. *Negativa.*
4. *Quid obſtet repetitioni rerum ablatarum.*
5. *Quid regnum Galliæ poſſit repetere.*
6. *Quid non poſſit repetere.*
7. *Præſcriptio quodammodo facta eſt juris gentium.*
8. *Iuris gentium etiam illud eſt, quod non apud omnes gentes in uſu eſt.*
9. *Explicatio §. 1. Inſtit. de jur. natural. gent. & civil.*
10. *Dictum Gratiani.*
11. *Ius non ex uſu, ſed ex conſtitutione nomen habet.*
12. *Ius gentium primævum unde ſit.*
13. *Unde ſit jus gentium & ſecundarium.*
14. *Explicatio §. 2. Inſtitut. de I. N. G. & C.*
15. *Quando genti cum gente res eſt, quod jus obſervari debeat.*
16. *Præſcriptio hodie in omnibus Chriſtianis Rebuspublicis uſitata.*
17. *Iudæos exceptione præſcriptionis uſos fuiſſe contra Ammonitas.*
18. *Autoris judicium.*
19. *An quæ bello occupata ſunt, longiſſimo tempore præſcribi poſſint?*
20. *Quid Romani Volſcorum legatis, urbes occupatas repetentibus, reſponderint.*
21. *Omnia fortium virorum eſſe.*
22. *Philippi II. Burgundiæ Ducis dictum.*
23. *Ob quas cauſas præſcriptio à gentibus fuerit recepta.*
24. *Intereſſe publicum & eorum, qui ab alia gente repetuntur.*
25. *Rationes, ob quas præſcriptioni hic locus eſſe non debeat.*
26. *Quid ſi longiſſimo tempore tacuerit ſpoliatus?*
27. *Quid ſi negligenter tacuerit?*
28. *Quomodo intentari poſſit repetitio.*
29. *Quomodo inventari poſſit repetitio.*

MAgni momenti quæſtio eſt, *an præſcriptioni hic locus detur? ſive an nullo* 1.
obſtante temporis curſu, Reipublicæ, vel Principi, ſuperiorem non recognoſcentibus, liceat repetere res ſibi aliquando ablatas? Caſſan (*livr. 1. de la recherche des droits du Roy, & de la couronne de France chap. 3. pag. 146.*) ita reſpondet:
(*C'eſt une maxime certaine entre tous les Docteurs, que la preſcription ne court* 2.
point contre les Monarques, & les Roys, qui ne recognoiſſent que Dieu & leur eſpée: d'autant que les ſeuls moyens ſuffiſans pour interrompre la preſcription, qui ſont les conteſtations en Iuſtice, & les actes, qui on fait pour ravoir les choſes uſurpées, ne pouvans ſe prattiquer envers les Roys, qui ne ſe ſoucient le plus ſouvent des admonitions, qui leur ſont faictes par ceux, qui n'ont la puiſſance de les citer, on a mieux aimé preſumer, que la preſcription ceſſoit, que de juger, que l'occupateur acquiſt par long uſage la choſe par luy detenue e) Communis eſt Doctorum regula, præſcriptionem non currere contra Monarchas, & Reges, qui non recognoſcunt ſuperiorem, præter DEUM & enſem; quoniam media ſufficientia, ad interrumpendam præſcriptionem, ut eſt litis conteſtatio, & actus, quibus rem uſurpatam ad nos retrahimus, non poſſunt uſui eſſe contra Reges, qui ut plurimum non curant admonitiones eorum, à quibus nequeunt in jus citari; melius viſum fuit arbitrari, præſcriptionem ceſſare, quam ſta-

3. tuere, occupantem acquirere rem, quam longo usu detinet. Vasquius quoque (*lib.2. cap.51. n.28*) in ea opinione est, cum præscriptio lege civili sit introducta, eam locum habere non posse inter duos populos liberos, aut Reges, populumve liberum & Regem. Qua de re egregie disserit Grotius (*lib.2. de jure belli & pacis cap.4. num.1. & seqq.*) & Hugo de Roy, (*in tractatu*
4. *quem scripsit de eo quod justum est, lib. 3. cap. 2. num. 4.*) Silhon autem (*au Ministre d'Estat part.1. livr.1. discours 11. pag.128.*) repetitioni obstare putat, non solum tractatum vel conventionem, qua repetitioni renunciatum, sed etiam factum renunciationi contrarium; nec non maximi temporis intervallum, quod loco remissionis juris sui esse possit, & secum trahat consensum universalem omnium nationum, & populorum, in favorem possessoris.
5. Vnde infert, Regnum Galliæ bona conscientia repetere posse, Flandriam, Mediolanum, Neapolim & Navarram, cum non solum in illa justum habeat titulum, sed etiam prætensiones calide omni tempore exercuerit, eæque orbi cognitæ sint, nec tractatus, vel aliqua intervenerit actio, quæ jus
6. ad rem absorpserit. Non vero, nisi perperam, repetiturum (*les pertes des premiers successeurs de Charlemaigne, & deterrer ces vieilles querelles, dont à grand peine l'histoire a pu conserver quelque vestige, qui fust entier, & quelque lumiere, qui ne fust point troublée.*) id quod perdiderunt primi successores Caroli Magni, & renovaturum antiquas istas querelas, cuius vix ullum vestigium, quod integrum sit, in historia reperitur, aut ulla superest lux, quæ non obnubilata.

7. Vt dicam, quod mihi videtur, consentiens sum illis, qui præscriptionem, ut maxime à jure civili formam peculiarem nacta sit, indeque eius creatura dicatur, etiam inter gentes, quoad usum, & effectum, locum obtinere, ut non minus inde, quam acceptilatio, quæ sine dubio juris civilis fictio est, juris gentium esse (*l.8. § fin. ff. de acceptilat.*) dici possit. Etenim ratio, quæ civitatem Romanam movit, ad præscriptionem introducendam, quæ est, bonum publicum, ne scil. diu, & fere semper, incerta aliquarum rerum sint dominia (*l. 1. ff. de usucap.*) aut ut aliquis litium finis sit: (*l. ultim. ff. pro suo*) etiam gentes movere debuit, aut debet, in præscriptionem consen-
8. tire, ut orbis terrarum, pace & cultura fruatur. Et si ponamus, ab omnibus gentibus præscriptionem nunquam receptam, sufficiet tamen humanas gentes illa usas fuisse, & uti: (*l.1. §.4. ff. de Iust. & Iur.*) inhumanas, & vix ratione utentes, non est quod curemus. Nec enim hoc illudve juris gentium propterea non erit, quoniam ab illis, quæ à bestiis fere non nisi forma distant, non observatur, modo à sanioribus, ratione humana & utilitate communi dictante, observatum, receptumque fuerit. Ratio enim naturalis, jus gentium inter omnes homines constituit, ideoque sive gentes omnes

omnes eo utantur, sive non omnes, jus gentium esse non magis definit,
quam jus civile tale esse definit, si in civitate non omnes cives ad normam
legum civitatis suæ se componunt, ut debebant. Quod autem Imperator 9.
(*in* §. 1. *Institut. de jur. natur. gent. & civil.*) tradit, quod naturalis ratio inter
omnes homines constituit, id apud omnes peræque custodiri, vocarique jus
gentium, quasi quo jure omnes gentes utantur, non crude, sed cum grano
salis accipiendum est; scilicet, Imperatorem non loqui de omnibus gentibus,
quotquot orbem incolunt, sed de omnibus illis, quæ legibus & moribus (ju-
stis nempe & à ratione provenientibus) reguntur, (ut initium d. §. docet:)
nam de illis, quæ nullis legibus utuntur, quales fuisse Aristoteles (*ad Nicom.
lib. 7. cap. 6.*) memorat, & Sallustius (*in bello Iugurthino*) de Getulis & Libybus,
Africæ vetustis populis, refert, quod neque moribus, neque lege, neque
imperio cuiusquam regebantur, & (*in coniuratione Catilinæ*) de Aborigini-
bus, quod genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque
solutum) Imperator illo loco nequicquam dixit. Quemadmodum neque
credendum est, Imperatorem ignorasse dari gentes fatuas, incultas, feras,
malitiosas, & à recta ratione naturali deflectentes. Vnde recte Gratianus, 10.
juris Canonici compilator, jus gentium dixit esse illud, quo omnes fere gen-
tes utuntur: utuntur inquam, ratione naturali, & ingenita dictante. Nam
si ex usu solo jus gentium metiri voluit Gratianus, merito incurrit censu-
ram Hugonis de Roy (*d. tr. de eo quod justum est, lib 1. tit. 7. num. 2.*) Ius enim 11.
omne, sive naturale, gentium, vel civile sit, non ex usu, nisi fortassis con-
suetudinem exceperis, sed ex constitutione juris denominationem mere- 12.
tur. Velim quoque & illud notari, Imperatorem definire jus gentium prim-
ævum, quod alii jus naturale rationale appellare solent,) quod potius ho-
mini, ut homini, quam hominibus, ut gentibus, competit. Nam hoc quod 13.
hominibus, ut gentibus consideratis, adscribitur, non immediate à natura
est, sed à ratiocinatione, & utilitate, ortum trahit. Vnde etiam ab eo discre-
tæ gentes, & regna condita fuerunt, (*l. 5. ff. de Iust. & Iur.*) hoc est, cœpe-
runt gentes esse, ubi, ex jure naturali, rationali, tantum antea familiæ fue-
rant: Et ut clarius me explicem, jus hominum naturalis ratio constituit, jus 14.
gentium constituerunt gentes, usu & necessitatibus exigentibus, (§. 2. *Insti-
tut. de I. N. G. & C.*) Præterea, hæc verba Imperatoris, duplicem admittunt
sensum: possunt enim ita accipi, ut intelligamus, humanas gentes, & unam-
quamque earum, duplici jure uti, nempe partim suo proprio, hoc est, civili,
partim communi, hoc est, gentium. Et hoc sensu credendum, nullam esse
ex illis gentibus, quæ solo jure gentium utatur. Et iterum, possunt Imperato-
ris verba accipi, quasi pars gentium solo jure gentium utatur, pars vero, jus
proprium & civile sibi constituerit. Sed prior sensus verior est: Nec enim

jus

jus civile ſine jure gentium eſſe poteſt, cum illi tantum aliquid addat, vel
15. detrahat, non autem in totum ab eo recedat (*l.6., ff. de t.*) Nec gentes, quæ ſibi jus proprium conſtituerunt, eo jure, ubi cum aliis gentibus ipſis res eſt, uti poſſunt, ſed neceſſe habent communi gentium jure uti. Quamquam & hoc contingere poſſit, ut reſpectu gentium, non communi, ſed peculiari aliquo gentium jure utendum ſit: quod evenire tunc poteſt, quando gens cum gente peculiari conventione ſibi proſpexerunt, vel longo uſu declararunt, (ut in lytro, quod in bellis inter Chriſtianos in locum ſervitutis, quam bello capti olim incurrebant, & hodie apud Turcas, & ſimiles gentes incurrunt) quo jure inter ſe uti velint; vel ubi aliquot gentes eodem jure civili ſponte ſua utuntur, ſive in totum, ſive ex parte; nam in quibus conveniunt legibus, non video, ſi inter illas quæſtio ſit, cur potius ex communi gentium jure, quam ex illo, quod ſibi proprium utrimque habent, deci-
16. ſio peti debeat. Sed ut ad præſcriptionem revertamur, ea non ſolum Romanis uſitata, verum etiam Græcis, & hodie omnibus Chriſtianis (*Hugo de*
17. *Roy d.tr.de eo quod juſtum, lib.3.tit.2.num.3.*) Iudæos quoque olim ea uſos nonnullis videtur, quando legunt, (*in libro Iudicum cap.11.verſ.26.27.*) Ammonitas arma moviſſe adverſus Iſraëlitas, ad repetendas veteres ſedes, & proprias olim regiones, Hesbon, Aroër, & alias circa Arnon: Iephten autem, Iſraëlitarum judicem, & ducem, contra Ammonitis obieciſſe præſcriptionem longiſſimi temporis, & poſſeſſionem trecentorum annorum. Quæ
18. tamen, meo judicio, ſuperflua erat, poſtquam, juſto bello ſemel poſſeſſionem, & dominium ſibi à principio pararant Iſaëlitæ, (*ut ex verſ. 20. & ſeqq. videre eſt.*) Nam ob negatum tranſitum, prælio juſte decertatum (*Grotius de jure belli lib.2. cap.2. num.13.*) & victores facti, dominium acquiſiverant terræ hominumque captorum (*§.17. Inſtitut. de R. D. l. 5. ultim. & l. 7. in pr. ff. de A.R.D.*

19. Cæterum in hac materia examinari etiam meretur, *an quod bello, vel occupatione violenta, ab alia gente nobis ablatum, ab illa longiſſimo tempore poſſit præſcribi?* Si ex jure civili Romano, vel etiam Pontificio, deciſio petenda, clara eſſent omnia: at poſtquam illud alias gentes non obligat videntur in utramque partem, affirmativam, & negativam, rationes atque auto-
20. ritates non deeſſe. Romani, Volſcorum legatis, cum urbes à Romanis occupatas repeterent, reſponderunt, ſi nobis oppida dediſſetis, poſtea pœnitentia ducti, nunc ea repeteretis, iniuria vobis fieret, niſi ea reciperetis: ſi vero jure belli iis ſpoliati fuiſtis, cum nullum amplius in ea dominium habeatis, iniuriam facitis, qui res alienas appetitis. Nos enim juſtiſſimas poſſeſſiones ducimus, quas armis victores quæſiimus, nec legem iſtam nos primi conſtituimus, nec etiam hominum

potius

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

potiùs quam Deorum existimamus. Sed cum omnes, tam Græcos, quam Barbaros, hac uti sciamus, nihil molliter vobis remittemus, nec rebus bello quæsitis cedemus. Magnum enim esset vitium, si quis virtute, & fortitudine parta per ignaviam & stultitiam amitteret. (*Arnis. de iure maiest. lib. 3. c. 1. n. 13. p. 348.*) Pertinet etiam huc, quod Galli ad legatos Romanorum, quæ- 21.
rentes, quid in Heturia illis rei esset, se in armis ius ferre, dicunt, & omnia fortium virorum esse (*apud Livium lib. 5.*) Eiusdemque opinionis Philippum 22.
II. Burgundiæ Ducem fuisse, ex Theveto (*és vies des hommes illustres livr. 4. chap. 32. p. 311.*) cognoscimus, quando eum dixisse refert, (*que les Royaumes, terres, & Seigneuries, appartenoient à celuy, qui les pouvoit conquester.*) Regna, ditiones & dominia ad eum pertinere, qui illa armis potest conquirere. Causas, 23.
ob quas usucapio, vel præscriptio, à gentibus approbata, quando respicimus, videmus eas etiam eo in casu robur suum exercere, ubi vi occupatio facta, nempe ut litium finis sit, & pace atque cultura gentes floreant. Nisi enim & hic præscriptionem admiserimus, orbis in perpetuo motu erit, bella æterna, ut controversiæ æternæ, & nulla unquam quies gentium, inimicitiæque immortales inter homines, quos inter natura tamen cognationem quandam, (*ut ICtus ait in l. 3. ff. de I. & I.*) atque ita concordiam, constituit. Interesse publicum hic militat, & ipsius quoque gentis quæ repetitur. Dum 24.
enim de populi tutela, cui ea competat, armis disceptatur, pupilli sumtibus & sanguine adeo res geritur, ut, quem salvum & defensum uterque tutorum se velle profitetur, ipso opere offendi & pessumdare videamus. Plane quousque nautæ navis periculo certant, quis eorum eam gubernare debeat, salus & securitas navi non est. Ab altero latere, non minus stare videtur bonum 25.
publicum, quies & ratio ipsa gentium. Quid enim erit aliud, vi ablata præscribi tempore posse, quam fenestram ad aliena rapienda aperire, aliena dominia prædæ exponere, vim præmio afficere, contra naturæ ductum (*l. iure naturæ 206. ff. d. R. I.*) permittere, aliquem cum alterius detrimento & iniuria fieri locupletiorem, & clarigationis ius tollere? Aliud vero dicendum, vel inde patére videtur, quod communi gentium consensu iusta causa belli semper habita fuerit, sibi ablata repetere. Hinc statuendum, semper, & perpetuo, iniuste nobis oblata, iuste repeti posse, nec solius temporis, etiam longissimi cursum, repetentibus obstaculo esse posse. Solius dico, nam si consensus noster accesserit, vel verbis vel facto, per directum vel indirectum declaratus, res ex nova causa, & apta transferendum dominium, nostra esse desinet, & proinde cessabit repetitio.

Sed *si per tempus longissimum tacuerit illa gens, cui quid sui ablatum, nec* 26.
illud, vel verbis, vel facto repetere sustinuerit, an propter haud interruptum temporis cursum, repetitioni locus amplius non dabitur? Credo hic considerari causas debere, cur tacuerit: nempe, an metu, qui potest cadere in constan-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

tem gentem, an vi impedita, an negligentia, an quod propter difficultatem recuperandi, rem pro derelicto habuerit. In metu illo rursus considerari debet, an transiens, an permanens fuerit: multum enim inter utrumque interest, & vix credendum longissimo in tempore nullas plane occasiones adversus metum sibi consulendi, per se, vel pel alios, intervenisse. Idem de
27. vi dici debet, quod de metu diximus. Quod si negligentia causa taciturnitatis longissimæ fuerit, credo, etiam ex gentium iure, repetitioni locum non esse (licet, si ius divinum spectemus, redditioni locus sit, ut conscientiæ consulatur) tum ut pœna penes negligentẽ maneat, tum ut litiũ terminus sit, quieti publicæ consulatur, & bella, in quantum fieri potest, sufflaminentur; habebit hic negligens, quod sibi imputet, non gentium iuri. Quemadmodum enim illud, rerum dominia primum introducens, diligentibus plura attribuere debuit, quam negligentibus, ita si ex diligente negligentem factum deprehendat, facile permittet eum iure suo cadere. Denique si rem pro de-
28. relicto habuerit, ius semel extinctum, amplius prætendere nequit. Porro, etiam illud quæri poterat, *quibus mediis ius repetendi integrum conservare, & quomodo idem exercere debeamus?* Ad integritatem facere dico protestationes publicas, tituli & insignium (der Wappen) continuationem, manifesta, & interpellationes reiteratas. Vt enim humaniori orbi, non solum de iniustitia occupantis, vel iniquitate detentatoris, melius constet, scripta eduntur, quæ perpetui testes etiam posteritati esse possunt, de iniquitate commissa; ubi, si historicis tantum credendum, facile, ut seculum est & homines ipsi falsa pro veris, gratia vel pecunia hanc metamorphosin procurantibus, supponi pos-
29. sent. Interpellatio quoque, præsertim reiterata, violentum occupatorem admonet, ut famæ aliquando consulat, & restituat ea, quæ iuste retinere nequit, nec quiete. Repetitio autem ipsa varie intentari potest, vel coram iudicibus & arbitris, vel, si ab ipso, qui nostra nobis detinet, directe repetamus ablata. Olim Romanis in usu erat, fæciales legatos, res repetitum, mittere, quos oratores vocabant: (*ut observavit Turnebus in Varronem de L. L. f. 282.*) Hodie ea repetitio varie fit, vel viva voce à fæciali, quem heroldum dicimus, vel per legatos alios: qui modus, ut cæteris mitior & honestior, etiam à nostratibus aliquando observatus. Fit etiam denique facto, & armis, quod genus omnium est efficacissimum, sed non semper securum.

Wider darzu bringen.

1. *Studium Imperii pristini recuperandi.*
2. *Quod exercuit Otho IV.*
3. *Fridericus II.*
4. *Quo laboravit Maximilianus I.*
5. 6. *Carolus V. & Maximilianus II.*
7. *Rudolphus II.*
8. *Verba non sufficiunt ubi facto opus.*
9. *Caroli V. responsio ad Electores.*
10. *Ecclesiæ Christianæ damnosum est, Papam tenere potestatem politicam & regiones.*
11. *Quid impediverit Imperatores, qui post Ca-*

post Carolum V. vixerunt, quo minus huic artic. capitulationis satisfacere potuerint.
12. *Lypothymia Aquilæ.*
13. *Cuius causa est Germanorum discordia.*

SEmper generoso Imperatori decorum studium Imperii pristini recupe- 1.
randi; ita legatus Iustiniani ad Theodatum, apud Procopium (*lib. 1. belli Go-
thici.*) Nunc vero, postquam promissio Imperatoris, ad recuperandum a-
missa, accessit, studium hoc non modo decorum, sed & necessarium est. In 2.
eo autem se exercuerunt præ cæteris Imp. Otho IV. qui Viterbium, Mon-
tem Flasconem, Vrbevetum, Perusiam, & totum denique Mathildis patrimo-
nium, in Imperii potestatem redegit, (*Trithem. c. 22. & Sigon. lib. 16. histor.
Ital. Arnisæus de iure maiest. lib. 3. c. 1. n. 12. p. 341.*) vel quod redactum iam
erat, licet Pontifici restitutionem promisisset, de iure tamen Imperii edoctus,
retinuit. (*Godefrid. Monach. in annal. apud Freher. tom. 1. German. rer. Scri-
ptor. p. 279.*) Fridericus II. qui Sardiniam, quam Romana Ecclesia sibi vindi 3.
carat, Imperio repetiit: cumque à Pontifice admoneretur iuramenti nuper
præstiti, de defendendis rebus Ecclesiæ, respondit, prius se iurasse ad repeten-
das res Imperii, à quibus cum Sardinia iniuria esset abalienata, priori iura-
mento se fortius urgeri, potioresque habere partes Reipub. quippe meliori
iure instructas, quam causam Ecclesiæ. (*Sigon. lib. 18. histor. Ital. Arnis. d. l. pag.
341.*) Maximilianum I. non semel in animo habuisse, iura Imperii vindica- 4.
re, ait Waremundus ab Ehrenberg. (*de Regn. subsid. c. 1. n. 22.*) Carolus V. idem 5.
sibi proposuisse, enunciat (*in* R. A. zu Wormbs *anno* 1521. §. vnd als wir/ *pag.
135.*) Maximilianus II. de eo deliberandum censuit, (R. A. zu Augspurg 6.
anno 1566. §. nach obgesetzten/ *pag.* 510.) & facta deliberatione promisit, Mit
allem getreuen vätterlichen Eiffer/ vnd Geflissenheit/ daran zu seyn/ darmit
der wolbedachten erspriesslichen Mittel eines/ oder mehr/ so viel immer möglich/
ihren gewünschten Fürgang erreichen (R. A. zu Speier *Anno* 1570. §. darauff
sie/ & § *seq. pag.* 617.) Quod & se fecisse memorat, nempe, Er habe bey etli-
chen benachbarten Potentaten ansuchen/ vnd fürnemen lassen/ damit dem H.
Reich zu seiner subiection die ienige Landen/ Stätt vnd Leut/ so vergangener Zeit
von denselben mit der That occupirt, widerumb recuperirt, vnd zugestellt wer-
den möchten. (R. A. zu Regenspurg *anno* 1576. §. wir haben auch/ *pag.* 669.)
Rudolphus II. occasionem expectavit (1.) R. A. zu Augspurg *anno* 1582. §. vnd 7.
als wir/ *p.* 699. Sed docuit temporum secuta series, non sufficere verba, ubi 8.
facto opus est, non legationes, ubi legiones requiruntur; ac propositum in
mente recentum, nil quicquam operari. Habuissent hic Germani mei am-
plissimum campum, in quo fortitudinis suæ iustissima trophæa erigere, fa-
vente fortuna, potuissent, nisi tot remoras sibimet ipsi posuissent, quot nu-
merarunt annos, imo & his plures. De Carolo V. Ventura de Valentiis (*in Par-
thenio Litigioso l. 2. c. 3. n. 9.*) annotavit, Electorum literis instigatum, ut caput il- 9.
lud antiquum, quod Imperio nomen dedit, recuperaret, facerẽ, respondisse,

nisi me religio deterreret. Quasi vero Imperatori religioni esse debeat, religiosa promissa exequi, aut religio impediat sua repetere, vel Pontifex ac religio Catholica subsistere nō possit, nisi injuste acquisita iniuste retineat. Cōsultius,
10. & iterū consultius, dico, orbi Christiano foret, si Pontifex ad primævum iñocentiæ suæ statum, h.e. ad paupertatem, & curam religionis, remota purpura & regionis cura, dudū rediisset: illa enim magna coniunctio utriusq; potestatis ecclesiasticæ & secularis, ac per fas & nefas conquisitæ divitiæ, istam Ecclesiam tam fœde depudicarunt, ut Christus incestam hanc sponsam repudiare
11. possit optimo maximo iure. Cæteros Imperatores, quotquot Carolum V. ordine secuti sunt, partim Turcarum impetus, & rei difficultas, partim studium quietis, omnes autem intestina, sive bella sive dissidia, præpediverunt, avulsa
12. membra corpori reddere, & promissis supplemenrum dare. Tandē, dissidiis in furorem conversis, ea lipothymia & virium debilitas, victricis illius Aquilæ,
13. secuta est, ut vix nidū suum tueri potuerit. Sed hæc tua ex te est perditio, Germania, nata ex discordia, quam sociam vitæ individuam hactenus habuisti.

Doch männiglich 2c.

Displicuit hæc generalitas Nicolao Cusano, Cardinali. Imp. Sigismundi Consiliario (*de Concord. Cathol. lib. 3. cap. 30. vide Lehemann, in Chron. Spirens. lib. 5. c. 95. pag. 610.*)

AD ARTICVLVM X.

Est appendix prioris articuli, concernens bona Imperii, quæ ad alios illegitimo modo pervenerunt. Vt autem iustum est, ea ab aliis repeti, ita æquum est, ut Imperator ipse, eiusque familia, si quid horum teneat, Imperio reddat. Generaliter enim verum est, quod adversum aliū præstare pupillo suo tutor debet, id adversus se quoq; præstare debet (*l. 9. §. 3. ff. de administ. & peric. tutor.*)

Oder die Unsern.

Potest hoc intelligi, vel de illis, qui in potestate Imperatoris sunt, vel de illis, qui ipsum genere atque familia contingunt, hoc est, qui nati ex domo Austriaca.

Ichtes.

Id Latine significat, aliquid, quod generale est, & sub se etiam minima comprehendit.

Nicht verlihen 2c.

Excipiuntur res, quæ iusto titulo possidentur. Nec enim Imperator, hoc in passu, deterioris conditionis esse debet, suive, quam quisquam alius.

Were / oder würde.

Vnum præsens tempus, alterum futurum denotat. Hoc autem maioris cautionis ergo appositum, ne cavillationi, vel exceptioni locus daretur. Et potest referri, vel ad verbum verlihen / vel ad bekommen.

Innen

Innen hätten.

Sive nunc, sive in futurum, tunc scilicet, quando repeditio fit.

Bey Unseren schuldigen Pflichten.

Accipiendum hoc est, vel de iuramento, quod præstitit Carolus tunc, quando de feudis Imperii fuit investitus; aut de iuramento alio, postquam in Imperatorem electus. Si de huius generis; nescius sum, quando illud ipse corporaliter præstiterit, nisi tunc, ubi iam semel per plenipotentiarios suos, se ad observantiam capitulationis obligaverat, quod (*infra* §. 31.) factum dicitur, tempore quo Capitulatio acceptata, licet postea demum id Aquisgrani factum. Itâ, quod præstandum erat, præstitum dicitur, propter certitudinem secuturæ præstationis.

Gesinnen.

Non ergo tenetur reddenda reddere Imperio, nisi interpellatus ab Electoribus: Quod in gratiam Imperatoris ita specialiter expressum; nam de iure civili, tutor seipsum interpellare, & à se, quod pupillo debet, exigere debet. (*d. l. 9. §. 4. ff. de administr. & peric. tutor.*

AD ARTICVLVM XI.

Vermeldter.

Supra, *articulo primo.*

Friedlich vnd Nachbarlich.

Pacem merito cum omnibus colere debet Imperator, non solum propter cognationis naturalis vinculum, sed etiam propter præceptum divinum. Cum autem inter vicinos, maiores occasiones quotidie emergere possint ad rixas, iurgia & bella, quam inter longe dissitos; maiusque malum, & promtius damnum inde sequi possit, visum fuit Electoribus, hoc remedio paci publicæ providere, non ignaris, quantum commodi, non tantum ex commerciis vicinorum, sed & auxiliis, ubi opus fuerit, Imperio accrescere possit.

Anstossenden.

1. *Turca Vicinus Imperii.*
2. *Non est consultum eum irritare.*
3. *Eius Viribus Imperium solum vix potest resistere.*
4. *A quibus Imperium petierit auxilium contra Turcam.*
5. *Disciplina militaris Turcarum nostra melior.*
6. *De machinis bellicis Turcarum.*

Vicinos habet Imperium, non solum Christianos Reges, & Principes, sed etiam Turcam, (R. A. zu Augspurg anno 1582. §. demnach/ *p. 697.* R. A. 1.
zu Regenspurg anno 1603. 2. §. wann nun/ *p. 777.*) quem cum nervis rerum agendarum, milite atque pecunia, instructissimũ sciamus, è re Imperii vel maxime est, non irritari: præsertim, cum eius viribus Imperium solum vix resistere possit. (R. A. zu Nürnberg anno 1524. §. weiter/ *p. 162.* R. A. zu Regenspurg anno 1527. §. nach dem auch/ *p. 177.* R. A. zu Speier anno 1529. §. weiter 2. 3.

haben wir / *p*. 186. R. A. zu Augspurg anno 1559. §. vnd wiewol / *p*. 520.) Vnde
4. flagrante cum Turcis bello, sæpius in comitiis placuit, in auxilium vocare Papam, Italiam, Galliam, Hungariam, Angliam, Bohemiam, Portugalliã, Poloniam, Daniam, Scotiam, aliosque Christianos Principes (R. A. zu Augspurg anno 1530. §. darauff haben wir / *p*. 205. R. A. zu Speier anno 1542. §. dieweil aber / *p*. 277. R. A. zu Regenspurg anno 1557. §. damit auch / *pag*. 504. & Respublicas, ac inter illas speciatim Helveticas, ac civitates Hanseaticas, (R. A. zu Regenspurg anno 1567. §. auff daß dann / *pag*. 587.) Sed vocare facilius fuit, quam impetrare. Non enim omnes in auxilium venisse, notissimum est. (*d*. §.
5. auff daß dann / *&* §. so dann auch / *d*. R. A. *p*. 583.) Cæterum, non solum, ut modo dictum, viribus Turca formidabilis, sed etiam disciplina militari nos longe superat, teste Pontaymery (*de la parfaicte vaillance chap*. 6. *p*. 141. *& en l'image du grand capitaine chap*. 10. *p*. 236.) quando ait, (*la discipline militaire s'est du tout transportée aux armées Turquesques, ayant quitté les Princes Chrestiens, de qui les armées resemblent plustost ce iour d' huy des troupes de basteleurs & charlatans d'Italie, que des assemblées de gens de bien.*) disciplina militaris tota transiit ad exercitus Turcicos, & dereliquit Principes Christianos; quorum exercitus hodie potius videntur esse greges circulatorum Italiæ, quam virorum bono-
6. rum. Machinis præterea bellicis, præcipue bombardis maioribus, ita instructus est Turca, ut Christianis hac in parte longe sit superior. Michel Baudier, qui *inventarium* scripsit *historiæ generalis Turcarum*, meminit (*lib*. 6. *chap*. 3. *p*. 102.) alicuius, quæ per spacium magnæ dimidiæ leucæ miserit globum, cuius pondus DCCC. LXXV. librarum erat.

Fehde.

De orthographia vocis tenendum est, in Imperii constitutionibus aliquando legi Vähd / (Reformation Kaiser Friderichs des Dritten zu Franckfurt anno 1442. auffgericht / *tit*. wer in offenen Vähden gefreit sein soll / *p*. 77. der Königliche Landfried zu Wormbs / anno 1495. *tit*. auffhebung aller Vähd / *pag*. 24. handhabung des Friedens zu Wormbs anno 1495. auffgericht / *tit*. Auffhebung aller Vähden / *pag*. 125. Peinliche Halßgerichtsordnung *Caroli V. art*. 129.) aliquando Fehde / ut hodie solet; quod magis quadrat ad antiquum Feed / de quo Hottomannus *de verbis feudalibus sub Feuda*; ubi docet, hoc nomine, modo bellum, modo capitales inimicitias significari.

In / oder ausserhalb des Reichs.

Imperator non debet bellum movere, sive in Imperio, sive extra illud, nomine Imperii, nisi hoc fiat cum consensu Statuum, aut ad minimum, sex Electorum Imperii. Periculum enim, quod bellum secum trahit, ut & contributio, quam requirit, pari passu ambulant, sive illud in Imperio ipso, sive extra illud gerendum sit.

Von

Von desselben wegen.

Imperator bellum movet, vel nomine Imperii, hoc eſt, tanquam Imperator; vel nomine ſuo, ut Caroli, Ferdinandi &c. & terrarum ſuarum, ut nomine Hiſpaniæ, Auſtriæ &c. Bellum quod ſuſcipit nomine Imperii, legitimum non eſt, niſi in id conſentiant Status, vel Electores, nomine Imperii. Alio autem nomine, & reſpectu ſuſceptum, horum conſenſum non requirit. Vnde evenire poteſt, ut Imperator, hoc reſpectu illius hoſtis ſit, cuius amici ſunt, & manent Imperii Status: Quod factum, ubi Carolus V. bellum aliquando in Franciſcum I. Regem Galliæ, geſſit. Hoc caſu, Status ad bellum nequicquam contribuere obligati. Ita, cum Imper. Maximilianus I. in belli uſum contra Venetos, aliquando peteret pecuniam à Principibus & Civitatibus Imperii, reſponſum tulit; cum bellum hoc non gereret Imperii, ſed ſuo nomine, Status toties exhauſtos nihil mittere poſſe. (*Mutius Chronic. German. lib. 29. pag. 314.*)

Einig frembd Kriegsvolck ins Reich führen.

Cur Carolo noſtro, ſine conſenſu Statuum, aut Electorum Imperii externum militem in Imperium adducere inhibitum fuerit, diſcimus ex oratione Moguntini (*apud Sleidanum lib. 1. de Statu relig. & reipub. p. m. 17. & Sabinum hiſt. de elect. & coronat. Caroli V. quæ extat in polit. Imperial. Goldaſti part. 1. tract. 7. p. 129.*) ſcilicet, libertatis magnum periculum huic articulo cauſam dediſſe. Politici quoque, qui generalia tradunt, extraneum militem advocare diſſuadent, cum ſegnius militet, & pretio addictus, potius de præda, quam de victoria & fine belli cogitet; nec ut civis amore reipublicæ, & honoris cauſa pugnet, ſed veluti perfunctorie, & dicis gratia (*Petr. Gregor. Tholoſ. de Repub. lib. 11. c. 3. n. 6.*) Quod ſi vero Mauritio Electori Saxoniæ credimus, Carolus hac in re promiſſis non ſatisfecit. (*Sleidan. lib. 24. Comment. p. m. 432. in f. a. & b. in pr.*)

Ohne vorwiſſen/ raht vnd bewilligung.

Non ſufficit hæc fieri ſcientibus Statibus, ſed neceſſe eſt, ut illorum conſilio & conſulationi ſubiiciantur, ut perpendant, an è re Imperii ſit, quod Imperator ſuſcipiendum putat. His præcedentibus, ſequitur conſenſus vel diſſenſus.

Der Reichs-Stände.

1. *De bello olim in comitiis deliberatum.*
2. *Exemplum Henrici II.*
3. *Henrici V.*
4. 5. *Friderici I.*
6. *Exemplum aliud.*
7. *Philippi.*
8. *Othonis IV.*
9. *Ludovici Bavari.*
10. 11. *Maximiliani I.*
12. 13. *Caroli V.*
14. *Maximiliani II.*
15. *Milites conſcribuntur nomine Imperatoris & Statuum Imperii.*
16. *Milites ſunt in ſervitio Imperatoris & Imperii.*
17. *Totum corpus vocatur*, des Reichs Volck/ des Reichs Armee/ vnd Kriegsheer.

Impera-

18. *Imperator aliquando rogatur à Statibus, ut ſit Dux exercitus.*
19. *Status aliquando committunt Imperatori electionem Ducis exercitus.*
20. *Dux exercitus iuramento obligatur Imperatori & Imperio.*
21. *Duci aliquando adiunguntur Conſiliarii, nomine Imperii, vel Statuum.*
22. *Vt & officiarii alii.*
23. *Totus exercitus iurat Imperio.*
24. *Imperator & Status Imperii exercitui praſcribunt normam diſciplinæ.*
25. *Imperator & Status militibus conſtituunt ſtipendia.*
26. *Exercitus Imperii non debet alio mitti citra conſenſum Statuum.*
27. *Hoſpitationes militum fieri debent Comitiali ſuffragio.*
28. *Bellum geritur nomine Imperatoris & Imperii.*
29. *Aliud tamen placuit Statibus tempore belli Magdeburgenſis.*
30. *Statuum conſenſus requiritur ad extructionem novorum munimentorum publicorum.*
31. *Conſtitutio iudicii militaris ſit nomine Imperatoris & Imperii.*
32. *Bello acquiſita accreſcunt Imperio.*
33. *Rationes accepti & expenſi in bello redduntur Imperatori & Statibus.*
34. *Directo belli Imperatori ita competit, ut ei à Statibus conceſſa.*
35. *Imperator aliquando pro hac conceſſione Statibus agit gratias.*
36. *In ſtabilienda pace concurrunt Status cum Imperatore.*

1. HOc non ſolum leges Imperii requirunt, ſed etiam praxis ipſa confirmat.
Comitiale examen olim requiſitum diſcimus, handhabung des Friedens
zu Wormbs anno 1495. auffgericht / (*tit.* die Königl. Mai. *p.* 27.) & Statuum
conſenſum (*vide* die handlunge deß Friedens auff dem Reichstag zu Wormbs
2. anno 1509. *apud Goldaſtum* in Reichshandlungen *p.* 85.) Henricus II. Imper.
conſenſu omniũ Imperii Statuum, contractis copiis Vngariam petiit. (*Mutius*
3. *lib.*14.*Chron.Germ.apud Piſt.tom.* 2.*p.*114.) Henricus V. Ducem Lotharingiæ in
frequenti Principum conventu condemnat maieſtatis reum, hoſtemque
reipublicæ pronuncians, decernitur communi omnium conſenſu contra
4. eum bellum. (*Mutius lib.*16.*p.*128.) Fridericus Imp. in literis ad Othonem Friſingenſem Epiſcopum, patruum ſuum, quibus expeditionem contra Mediolanenſes indixit, anno M.C.LVI. Ex iudicio, inquit, Principum, expeditionem contra Mediolanum, à proxima Pentecoſte ad annum iuratam, tibi indicimus, quam intime rogantes, & præcipientes, quatenus ad eam nobiscum peragendam, à vigilia Pentecoſtes ad annum, Vlmæ nobis indubitanter occurras, certus quod nec te, nec aliquem Principum noſtrorum, montem Apeñinum tranſire cogemus. (*Otho Friſing.lib.*2.*de geſt.Frid.I.Imp.c.*30.*apud Vrſtiſium*
5. *tom.*1.*p.*472.) Idem Fridericus, anno M.C.LXXII. in media quadrageſima, apud Wormatiam curiam celebrem habuit, ubi conqueſtus de Italicis, & illis qui favebant partibus Rulandi, quod coronam Romani Imperii Græco imponere vellent, iudicio cunctorum Principum expeditionem in Italiam iterum indixit (*Gothefrid.Monachus in annal.apud Freher.tom.*1.*Germ.rer.Script.p.*243.)
6. Anno M.C.LXXIX. expeditio in Saxoniam ab Imperatore, & principibus indi-
7. citur. (*d.Autor p.*247.) Philippus Imp. Spiram convocavit Principes Germaniæ, ubi de-

ubi decretum bellum contra Colonienſes, omnium Principum, qui illic ad-
fuerunt, concordi ſententia. (*Mutius d, Chron. lib. 19. p. 170.*) Otho IV. an- 8.
no MCCXII. convocat Principes Germaniæ Norimbergam, ubi decernitur
bellum contra Hermannum Thuringiæ Comitem. (*Idem dict. lib. 19 pag. 175.*)
Ludovicus Bavarus Imp. communi Principum conſenſu, & ſententia, ſtatuit 9.
tempus profectionis in Italiam. (*Idem lib. 24. Chron. pag. 228.*) Maximilianus
Imp. convocat Imperii Status, & ſuſcipitur bellum, uno conſenſu omnium, 10.
adverſus Palatinum, & Rupertum. (*Idem lib. 30. Chron. German. pag. 312.*)
Idem Maximilianus, ubi Galli, & Venetorum conatus intellexit, Principum 11.
Germaniæ conſenſu decrevit bellum ſuscipiendum contra Venetos. (*d. lib. 30.
p. 313.*) Sub Imperio Caroli V. communi Statuum conſenſu bellum in Regem 12.
Galliæ decernitur (R. A. zu Speier *anno* 1544. §. ſo achten wir/ *p. 293.*) idem
factum contra civitatem Magdeburgenſem (R. A. zu Augſpurg *anno* 1551. 13.
§. ſo haben wir vns/ *p. 381.*) Sub Maximiliani II. imperio contra Iohann. Frideri- 15.
cum Ducem Saxoniæ, expeditio Gothana ſuscepta (R. A. zu Regenſpurg *anno*
1567. §. ſo hätten wir / *p. 588*) ac ita impoſterum quoque bellum non aliter
decernendum eſſe, quam prævio comitiali liberoque omnium Imperii Sta-
tuum ſuffragio & conſenſu, ſancitum legimus (*artic. 8. §. gaudeant.*) Inſtrum.
pacis Cæſareoſuecicæ. Sed ut diſtinctim agamus de ſingulis belli actibus, te-
nendum eſt, (1.) Conſcribi milites nomine Imperatoris, & Statuum, 15.
(R. A. zu Nürnberg *anno* 1522. §. vnd ſollen / *p. 150.*) vel quod idem eſt, no-
mine Imperatoris & Imperii (R. A. zu Regenſpurg *anno* 1598. §. vnd dem-
nach / *p. 738.*) (2.) Milites eſſe in ſervitio Imperatoris, & Imperii (Fuß- 16.
knechts Beſtallung zu Speier *anno* 1570. auffgericht. *artic. 72. inter* R. A.
p. 654.) & totum corpus appellari, des Reichs Volck (Ordnung des Regi- 17.
ments *anno* 1500. zu Augſpurg auffgericht/ *tit.* wo dem Reich/ *p. 42.*) die Reichs-
armee / der Röm. Kaiſerl. Mai. vnd des H. Röm. Reichs Kriegsheer (Pra-
gerfrieden *anno* 1635. auffgericht. §. zu deſſen allen würcklichen / R. A. zu Re-
genſpurg *anno* 1641. §. bey dem andern Puncten. (3.) Imperatorem ali- 18.
quando à Statibus rogari, ut belli Dux ſit (R. A. zu Regenſpurg *anno* 1557. § als
dann ferners/ *p. 502.*) (4.) Quod ſi ille, vel præpediatur, aut aliud videatur 19.
è re Imperii eſſe, Status Imperii, ut plurimum, Imperatori committere, ut ipſe
eligat ac denominet Germanum, qui ducere debeat exercitum (R. A. zu Re-
genſpurg *anno* 1541. §. vnd dieweil vns / *p. 257.* R. A. zu Speier *anno* 1542. §. als
nun aber/ *p. 266.* R. A. zu Augſpurg *anno* 1566. §. nach dem ferner/ *p. 562.* R. A.
zu Regenſpurg *A.* 1567. §. ſo halten/ *p. 588.*) Vt plurimum, dixi, nam & aliud ali-
quando obſervatum (docet R. A. zu Augſpurg *A.* 1500. *tit.* des Reichs Haupt-
mañ betreffend/ *p. 61.* (5.) Ducem exercitus iuramento obligari Imperatori 20.
& Imperio, ſeu Statibus.) R. A. zu Augſpurg *anno* 1500. *tit.* des Hauptmanns
Eyd/ *p. 62.* R. A. zu Regenſpurg *A.* 1541. §. vnd dieweil vns/ *p. 257.* R. A. zu Augs-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

21. purg *A.* 1530. §. denselbigen Hauptmann/ *p.* 207.) (6.) Duci adiungi, Impe-
rii vel Statuum nomine, consiliarios, (*d.* R. A. zu Augspurg *A.* 1500. *p.* 62. *A.* 1530.
d. §. denselbigen/ *d. p.* 207. R. A. zu Regenspurg *anno* 1541. §. demselben Obristen/
p. 257. R. A. zu Speier *anno* 1542. §. vnd diesen Obristen/ *p.* 266. R. A. zu Re-
genspurg *de anno* 1557. §. so seind / *p.* 503. R. A. zu Augspurg *anno* 1566. §. als
dann auch/ *p.* 562.) qui & ipsi Imperio iuramentum præstant (*d.* R. A. *de an-*
22. *no* 1530. §. denselben / *p.* 207.) (7.) Addi etiam quandoque alios, ut com-
missarium lustrationis, recensitionis, & recognitionis, (qui dicitur Reichs-
muster-Commissarius,) ærarii præfectum, (qui appellatur Reichs Pfenning-
meister/ vel Zahlmeister &c.) illis à Statibus & Imperatore instructiones præ-
scribi, quas observare debeant, eosdemque Imperatori & Imperio iuramen-
to obligari (R. A. zu Regenspurg *de anno* 1598. §. dabey dann auch / *pag.* 739.
23. (8.) Reliquos quoque belli munia obeuntes, & totum exercitium, seu mi-
lites omnes iuramentum præstare Imperio, (R. A. zu Augspurg *anno* 1500. *tit.*
von der Soldner Eyd / *tit.* der Vnterhauptleut Eyd / *p.* 62. R. A. zu Augs-
purg *anno* 1530. §. denselben Obristen/ *p.* 207.) hoc est, Imperatori, Regi Ro-
manorum, (si talis quoque existat) & Statibus: (R. A. zu Speier *anno* 1542.
§. vnd so alles Kriegsvolck/ *p.* 268. Fußknechts Bestallung *artic.* 1. *inter* R. A.
p. 640.) & eos, qui tempore, quo iuramentum præstabatur, non adfuerint,
nihilominus ea observare debere, in quæ reliqui iurarunt. (*d.* Fußknechts
24. Bestallung/ *artic.* 72. *p.* 645.) (9.) Leges & articulos militares, quod di-
sciplinam & alia attinet, ab Imperatore & Statibus exercitui præscribi (R. A.
zu Augspurg *anno* 1555. §. derwegen wir dann auch/ *p.* 408. R. A. zu Speier *an-*
no 1570. §. damit dann auch / *p.* 607. *p.* 627. *p.* 638. *artic.* 4. R. A. zu Regens-
25. purg *anno* 1576. §. weiters als wir/ *p.* 662.) (10.) Stipendium ab Imperatore
& Statibus, tam officiariis, quam gregariis militibus, constitui (R. A. zu
Worms *A.* 1521. §. item haben wir vns mit ihnen/ *pag.* 135. R. A. zu Regenspurg
anno 1557. §. vnd haben wir/ *p.* 503. R. A. zu Augspurg *anno* 1566. §. vnd haben
wir/ *p.* 562. R. A. zu Regenspurg *anno* 1598. §. darbey dann auch / *p.* 739.) ali-
quando etiam hoc fieri à solis Statibus: (R. A. zu Augspurg *anno* 1530. §. fer-
ner haben sich/ *p.* 206. R. A. zu Speier *anno* 1544. §. vnd wiewol/ *p.* 293.) de sti-
pendiis moderandis ab Imperatore & Statibus consultari (R. A. zu Regens-
purg *anno* 1598. §. ob wir wol / *p.* 741. R. A. zu Regenspurg *anno* 1503. § wir
26. wollen iedoch / *p.* 797.) (11.) Exercitium pro defensione Imperii conscri-
ptum, extra illud deduci non debere, nisi prævio consensu Statuum, ad mini-
27. mum sex Electorum (*Capitul. Ferdin. III. artic.* 12.) (12.) Hospitatio-
nes militum, die Einquartirung/ fieri debere comitiali, liberoque omnium
Imperii Statuum suffragio, & consensu (*vide dictum instrumentum pacis, fa-*
ctæ inter Imperium, & Coronam Sueciæ, Osnabrugi anno 1648. *d. artic.* 8. §. *gau-*
deant.) (13.) Bellum geri, nomine Imperatoris & Imperii, regulariter,
nisi

nisi Statibus aliud visum fuerit. Ex relatione deputatorum ad negotium
Magdeburgense, quam inter acta Imperii anni M. D. L. reperire datur, di-
scimus in quæstione, cuius nomine bellum contra Magdeburgenses geren-
dum, diversa placuisse deputatis. Electoralibus visum, es solte der Krieg/
umb mehrer Ansehens willen in der Kais. Maiest. und des Reichs Namen
samptlich geführt werden. Dargegen hat der Fürstliche Außschuß gewollt/ 29.
dieser Krieg solte allein in der Kaiserl. Mai. Namen geschehen / doch mit des
Reichs Hülffe/darmit sich das Reich keinen Anhang machte. Ego autem non
video, quomodo is, cuius ope & consilio bellum geritur, etiam si non eius, sed
illius, quem sibi pro capite elegit, nomine bellum geratur, belli periculum, &
adversæ partis vindictam effugere possit, hoc solo prætextu, suo nomine bel-
lum non geri. (14.) Nova munimenta intra Statuum ditiones extrui nomi- 30.
ne publico, veteraque firmare non posse, nisi de comitiali liberoque omni-
um Imperii Statuum suffragio, & consensu (*dict. artic.* 8. §. *gaudeant*)
(15.) Iudicium militare banno muniri nomine Imperatoris, & Imperii (Reu- 31.
terbestallung *anno* 1570. zu Speier auffgericht *p.* 639. *artic.* 10.) (16.) Bello 32.
acquisita Imperio accrescere (Ordnung des Regiments zu Augspurg *anno*
1500. *tit.* wo dem Reich Glück und Sieg zustünde / *p.* 42.) nisi aliter inter Im-
peratorem, & Status convenerit, (R. A. zu Speier *anno* 1542. §. wir haben uns
auch/ *p.* 267.) (17.) Rationes, tam accepti, quam expensi, reddendas, & 33.
exhibendas esse Imperii Statibus, (*d.* Ordnung des Regiments zu Augspurg
anno 1500. *tit. antepen. p.* 42. (R. A. zu Nürnberg *anno* 1522. §. und soll dem-
nach/ *p.* 151. R. A. zu Nürnberg *anno* 1524. §. dieweil auch/ *p.* 162. R. A. zu Speier
anno 1526. § weiter / *p.* 168. R. A. zu Speier *anno* 1529. §. und damit/ *p.* 185.
(R. A. zu Regenspurg *anno* 1541. §. und damit/ *p.* 257. R. A. zu Speier *anno* 1542.
§. und solche/ *p.* 287.) & Imperatoris & deputatis (R. A. zu Erfurt *anno* 1567. *in
pr. &* §. nach dem/ *&* §. *seq. p.* 595. §. So seindt hierauff/ *p.* 601.) prius, & postea
Electoribus, vel Imperatori, (ut legimus in duplica Electorum ad Imp. Fer-
dinandum. II. anno M. DC. XXX. die XXIX. Iulii Ratisponæ, in comitiis
Electoralibus, ibi: Kaiserl. Mai. solle des kläglichen Verlauffs wegen inquisitio-
nes in den Craissen anstellen/ auch vernehmen lassen/ was der Empfang biß an-
hero gewesen / und wo derselbe hin verwandt / gebührende Rechnung thun las-
sen/ auch mit dem Churfürst. Collegio (als welches im Reich erhobenen gros-
sen Gelds wegen/und wie dasselbe angelegt/nicht unbillig Mitwissenschafft haben
soll) daraus communiciren.) (18.) Directionem belli, Imperatori, non nisi 34.
Statibus hanc ei concedentibus, competere, nec ipsũ eam ultra concessionis
terminos extendere posse (R. A. zu Regenspurg *anno* 1567. §. in gleicher Gestalt/
p. 587. R. A. zu Regenspurg *anno* 1598. §. und demnach/ *p.* 738. *&* §. so haben sie /
p. 741. R. A. zu Regenspurg *anno* 1603. §. und demnach/ *p.* 778. R. A. zu Regens-
purg *anno* 1613. §. und demnach / *p.* 797. R. A. zu Regenspurg *anno* 1661. § und

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

35. ſo viel erſtlich die Einquartirung betrifft) pro conceſſione autem aliquando
Imperatorem Statibus gratias egiſſe (R. A. zu Augſpurg *anno* 1566. §. nach
dem ferner/ *p.* 562. R. A. zu Regenſpurg *anno* 1594. §. vnd wiewol wir/ *p.* 712.)
36. (19.) In ſtabilienda pace cum Imperatore concurrere Status Imperii, conſi-
lio & opera: R. A. zu Trier vnd Cölln *anno* 1512. §. Item ob vns/ *p.* 92.) & ſi
inter ipſos pax ſancienda, hoc potius ab univerſis in conventu, quam à dele-
gatis aliquot ſeparatim, fieri debere. (*Sleidan. lib.* 24. *commentar. f. m.* 437.)
quod in R. A. zu Regenſpurg *anno* 1641. §. wir haben vns auch/ neſcio qua
Statuum conniventia, ſi non limitatum, attamen verbis non ſatis clare ex-
preſſum fuiſſe deprehendimus. Inſtrumentum autem pacis Cæſareo Suecicæ
(*d. artic.* 8. §. *gaudeant,*) diſerte ſtatuit, pacem non aliter faciendam, quam
Comitiali, liberoque omninum Imperii Statuum ſuffragio, & conſenſu.

Zum Wenigſten.

1. *Quo caſu Electorum conſenſus ad ſuſcipiendum bellum ſufficiat.*
2. *Securius tamen, & decentius eſt, Statuum conſenſum requirere.*
3. 4. *Idq; ita fieri debere, ipſis Electoribus videtur.*
5. *Idem urgent Duces Brunovicenſes.*
6. *Et reperitur cautum in Inſtrumento pacis Cæſareoſuecicæ.*

1. SI Statuum conſenſu bellum non ſuſcipiat Imperator, ad minimum illud
cum conſenſu Electorum ſuſcipere debet, quod ad caſum extraordinari-
2. um referendum duco. Securius autem & decentius eſſe arbitror, ſi ad nor-
mam antiquitus recepti moris ſe componat Imperator, atque perpendat, ex
belli alea ruinam Imperii ſequi poſſe, bellum communibus omnium Sta-
tuum, expenſis gerendum, ac quod omnes tangit, ab omnibus, in Republica
3. libera, debere approbari, niſi omnes paucis eam curam commendaverint.
Ita enim Electoribus aliquando viſum fuiſſe, poſt receſſum Imperii, Ratiſpo-
nenſium Comitiorum anno M D XCVIII. habitorum, §. als aber darzwi-
ſchen/ evidentiſſime patet, ex reſponſo Electorum ad propoſitionem Impera-
toris in conventu Collegiali Ratisponæ, anno M DC XXX. die XIX. Iulii,
cuius huc pertinentia, ſequenti ſenſu declarantur. Auff den Punct der Kaiſ.
propoſition, was vor ein Mittel gegen die Niderländiſche Staden an die
Hand zu nemmen/ inſonderheit wie denſelben mit Kriegsmacht zubegegnen
ſeyn möchte/ darüber wuſten ſie ſich/ als in einer das gantze Röm. Reich/vnd
alle deſſen Stände berührender Sachen/welche von vorigen Röm. Kaiſern auch
iederzeit auff allgemeinen Reichsverſamlungen proponirt/ vnd tractirt wor-
den/ für ſich abſonderlich/ vnd vngehört ihrer Mitſtände/ nichts beſtändiges
zu erklären. Dann dieweil hierzu aller Stånd Hülff vnd Beyſtand von nöh-
ten/ ſo müſten dieſelbe auch billich darüber gehört werden. Idem clariſſimis
verbis reiteratum fuit, à Legatis Electorum, anno MDC XL. Noribergæ
4. congregatis, quando legatis Imperatoris reſponderunt, ſie konten nicht ſehen/
wie

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

wie das jenige / was Ihre Kais. Mai. durch dero Abgesandten / der Krieges Mittel halben proponiren / vnd suchen lassen/ mit rechtem Bestandt zu berahtschlagen / vnd wann schon etwas bedacht vnd beschlossen werden möchte/ hernacher zu einem effect zu bringen seyn würde / da das Churfürstl. Collegium für sich solch Werck allein / ohn Zuziehung anderer Stände/ vornemmen / vnd darüber was entschliessen wolte. Hoc allegant Duces Brunovicenses, in literis responsoriis ad Electorem Saxonem die VIII. Maii, anno M. DC. XLI. (*in theatro Europæo tom. 4. p* 440.) postquam inter ipsorum legatum & legatos Electoris Saxoniæ antea disputatum fuerat, an verba capitulationis Ferdinandi III. artic XI. zum wenigsten &c. noviter, aut recte addita; & diserte affirmant, das aller Ständen vnd Vnterthanen Wol vnd Wehe nach sich führende ius pacis & belli, gehöre / vermög der Reichs Abschiede / vnd Königl. Wahl capitulation, ohnstrittig für die gesamte Reichsstände. Idem quoque postea cautum fuit dicta pacificatione Osnabrugis facta anno M DC XLVIII. inter Imperium, & Regnum Sueciæ, (*artic. 8. §. gaudeant.*) nempe, ne bella decernantur, nisi de comitiali, liberoque omnium Imperii Statuum, suffragio & consensu, ut modo audivimus. 6.

Der sechs Churfürsten.

Septimus, Bohemus nempe, hic exulat, propter rationem quam superius adduxi.

Wo wir aber von des Reichs wegen.

Bellum, aut offensivum est, aut defensivum: ad offensivum sat tempori nobis est, consultare, quomodo, & quibus auxiliis illud suscipiendum sit. Defensivum aliquando ex improviso gerendum, ubi necessitas haud raro nobis imponit sequi, non quæ volumus, sed quæ possumus. Porro, hoc in defensionis casu, ubi libertatem & vitam quoquo modo tueri licet, Imperatori concessum est, sine ulteriori & novo Electorum, vel Statuum Imperii consensu, auxilio etiam extranei militis uti. Hic tamen caute agendum, & secundum regulas à Politicis præscriptas, ne auxilium vertatur in destructionem: cuius causa etiam Imperator, ab Electoribus, si aliquando opus, admoneri, & numerus extranei militis limitari poterit.

Aller Hülff.

1. *An in bello infidelium auxilio uti liceat?*
2. *Monlucii opinio.*
3. *Alia rationes.*
4. *Quid militi hodie agendum?*
5. *Milites sunt pascua dæmonum.*
6. *Albanus stans in acie non cœlum spectavit, sed terram.*
7. *Quod etiam militibus solemne est.*
8. *Vetus Testamentum permittit uti infidelium auxilio.*
9. *Duplex quæstionis membrum.*
10. 12. 13. *Quid de locis sacra Scriptura dicendum?*
11. *Quando Christiani infidelium auxilio uti possint?*

14. *Nempe in extrema necessitate.*
15. *Maccabeorum exemplum.*
16. 17. 18. 19. *Quomodo infidelium auxilio utendum.*
20. 21. *Qui ex Imperatoribus infidelium auxilio usi sint?*
22. *Qui ex Pontificibus usi, vel uti voluerint?*
23. *Boceri distinctio.*
24. *Quæ non satis exacta.*
25. *Ratio Reinkingii cessat in Turca.*
26. *Turca iurat per Deum Creatorem cœli & terræ.*
27. *Formula iuramenti Turcici.*
28. *Alia eiusdem formula.*
29. *Adhuc alia.*
30. *Oratio Turcarum ad Deum.*
31. *Quid dicendum de milite, qui Christianus quidem est, sed in nonnullis articulis nobiscum non consentit?*
32. *Iohannes Elector Saxoniæ, noluit in fœdus recipere Helvetios Calvinianos.*
33. *Qui militiæ Duces, videantur maiorem marsupii, quam religionis curam habere?*

1. AN etiam infidelium, atque ita Turcarum quoque? Si à Monlucio decisio quæstionis petenda, affirmative respondendum. Illi enim (*ut supra quoque ad proœm. verb.* durch die Wahl / *n. 88. exposui, livr 1. de ses com-*
2. *mentaires p. 96.*) ita iudicat, (*contre son ennemi on peut de tout bois faire fleches*) contra hostem ex quolibet ligno sagittas facere licet: & paulo post; (*quant à moy, si ie pouvois appeller tous les esprits des enfers, pour rompre la teste à mon ennemy, qui me veut rompre la mienne, ie le ferois de bon cœur.*) me quod concernit, si omnes inferni diabolos in necem hostis, meam procurantis, advocare posse,
3. lubenti equidem animo id facerem. Videtur ab ipsa natura hoc nobis consilium dari, ut vitam, & salutem nostram quorumcunque auxilio defendamus, citra respectum, bellua sit, qua utimur, non homo; probus, an improbus; Dei cultor, an idolorum, an neutrius. Quid enim hæc ad nos, dum de salute nostra, non de aliena soliciti sumus? cane contra lupum, ut ovile defendamus, utimur, & utimur eodem in latronem nobis vim inferentem. Vtimur aliquando veneno, ut expellamus quod sanitati nostræ insidias struit. Divinum quoque Numen, tam angelis quam diabolis utitur in hostes suos. Gentium quidem ius religionem erga Deum introduxit, (*l. 2. ff. de I. & I.*) sed eam non distinxit in certa, & ab omnibus recepta capita. Idem ius introduxit etiam bella, sed in milite legendo, vel alendo, solas corporis, & ingenii vires, respexit, non conscientiam militis: quod etiam hodie inter Christianos ubiq;
4. fere in usu est. Non enim miles propterea legitur, ut sacris præsit, & Ecclesiæ munia tractet, ut Deum rite colat, ut Christianam caritatem exerceat, eleemosynisve clarus fiat, sed ut ferrum tractet, ut illos, qui ad imaginem Dei facti sunt, deformet, eos qui sanguine filii Dei mundati sunt, fœdo inquinet cruore, vita & bonis exuat, & quantum in ipso esse potest, perpetuam carnificinam exerceat. Quamquam vero, ubi lectus, & in numeros relatus fuit, articulis nonnullis eius licentia frænari videatur, & de Dei cultu quoque nonnulla ei præscribantur, illud tamen, ut hodie mores sunt, ducis tantum causa fieri dixeris; adeo nempe vita & actiones militum ab honestate, & à Christi lege

lege differunt, ut cœlum ab inferno, ut homo à diabolo. Inde fit, ut facilem fidem adhibeamus Ludovico XII. Regi Galliæ; plebem & rusticos esse 5.
militum pascua, milites esse pascua dæmonum (*Arnoldus Ferronus de reb. gestis Gallor. lib 4. p 95.*) Marti hostias offerre, & simul Christum adorare, perquam est difficile. De Duce Albano annotatum legi, interrogatum, an 6.
tempore prælii, quo Electorem Saxonem vicerat, vidisset solem miraculose mutatum, respondisse, non vidisse, illo enim tempore terram adspexisse, non cœlum. (*Le Mercure François tom. 12. p. 683.*) Certe ita est in bellis, 7.
regulariter, terram, non cœlum spectari, unde nihil referre videtur, sive milite Christiano, sive Turcico utaris, præsertim, ut hodierna praxis nos docet, ubi miles nomine Christianus est, actione & re Turcis longe deterior. Sed hæc facti sunt, ad ius redeundum nobis est, & quidem, quoniam Christianam fidem profitemur, quæstio nostra ex divino iure potius, quam alio decidenda erit. Si veteris testamenti tabulas evolvimus, exempla se nobis offe- 8.
runt, quibus affirmativa firmari videtur, non solum fideles infidelium auxilio in bellis uti, sed etiam illis auxilio esse posse, sive ex fœdere hoc fiat, sive citra illud (quod propugnarunt etiam legati Regis Galliæ, apud Sleidanum *comment. lib. 15. fol. m.* 253 nec non Vindiciæ Theologicæ Iberopoliticæ, apud Le Mercure François *tom. 11. p. 1099. & seqq.* Grotius *de iure belli & pacis lib. 2. c. 15. n. 9. & seqq.*) Mihi quæstionis nostræ duplex membrum constituere pla- 9.
cet, nempe primum, an Imperatori & Imperio nostro liceat, si bello petatur à Christianis gentibus, in auxilium vocare Turcas, vel alios infideles? secundo an Imperatori, & Imperio, si bello infestetur ab infidelibus, liceat infideles alios in auxilium adsciscere. Si scripturæ loca expendimus, magis est, ut dica- 10.
mus, pleraque de auxiliis infidelium contra infideles testimonium ferre. Præterea, referri in nonnullis facta, non approbari. Deniq;, esse alia ex libris, quos nostri pro apocryphis habét. Quicquid fuerit, in ea sum opinione, Christianis, 11.
si iniusto petantur bello, sive à Christianis sive ab infidelibus, iuste, etiã de iure divino, infideliũ arma utrisq; opponere posse, sed non debere, nisi in extrema necessitate constituti sint, nec aliud remedium supersit: & tunc quoq; nõ sine cautione maxima. Licere dixi, quoniam nullus in toto sacro codice locus 12.
mihi cognitus, qui hoc omnino, & sine omni exceptione prohibeat. Et, si esse videntur, qui prohibeant, difficile haud erit monstrare, ad generalem regulam illos haud pertinere, nisi quatenus exceptio pertinere dicitur ad regulam. Nec, porro, ad moralia referenda sunt ea omnia, quæ vetus testamentum He- 13.
bræis interdixit; nec præcepta eius gentis omnia, politias quod attinet, talia sunt, ut, si non observentur, protinus peccatum in conscientia involvant. Extremam necessitatem propterea expressi, ne forsan medicina morbo fiat 14.
intolerabilior. Recte enim Italus, *non pigliar medicine in sanità, per non morire per il star meglio.* Ponderari itaque primum debet, non solum damnum,

quod

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

quod ab hoste imminet, sed etiam periculum quod ab externo, & maxime, infideli milite nobis accrescere possit, ubi ex duobus malis minimum eligen-
15. dum. Ita Maccabei, licet in fœdere fuerint cum Romanis, Spartanis, aliisque, ut in ipsorum historia (*lib. 1. c. 8. vers. 24. & seqq. cap. 2. vers. 1. & 2.*) legitur, etiam ubi in magno periculo constituti, & variis pulsati bellis, non statim à fœderatis infidelibus auxilia petierunt, petiissent autem utique, si ad extrema eorum sors redacta fuisset: Cui enim alias bono, fœdera contraxis-
16. se? Quodsi itaque infidelis miles, ubi alia remedia expediendæ salutis non supersunt, in auxilium vocetur, ante omnia adhuc in Deum magis, quam in illum spes salutis collocari debet, in eandem fortunam cum Assa incurrere voluerimus, (*cuius fit mentio 2. Chronic. c. 16. versic. 7. & seqq.*) Deinde in
17. id incumbendum potius, ut auxilia illa hosti propriis in terris negotium facessant, atque ita domum eius vires revocent, ut proprios defendens lares, ab invadendo nostros desistat, quam ut nostro cum milite, nostrisque in terris coniungantur. Exemplum nobis esse poterit idem, quem modo nomi-
18. navimus, Assa, (*d. c. 16. vers. 4. & 1. Regum c. 15. vers. 20.*) Mavelim quoque, ut miles infidelis, nullo contracto fœdere cum eius Principe, conscribatur, vel advocetur, ut ita ipse, & qui eidem præfecti, à nostro potius nutu, quam
19. à Principis sui dependeant; velim, ut potius in campo nobis contra hostem serviat, quam in civitate, & locis munitis; velim ne sit numerosior; velim in castris distincto à Christianis loco tentoria ponat, &c. Plane, quoniam in eo duo, ut plurimum, concurrunt, nempe, quod extraneus, & quod nostræ religioni non addictus, utrumque ut nobis sine damno sit, prospiciendum est, quantum fieri potest: licet, non facilis à lege Christiana, ad legem Mahumetanam detur transitus, &, si amamus verum dicere, hodie milites nostri tam licentiosa religione utantur, ut verendum haud sit, eos hac relicta, Ma-
20. humetanam, aliamve amplexuros. Cæterum nec exemplis caret historia, temporum testis, ubi fidelis infideli milite usus, vel uti constituerit. Inter Imperatores nostros nominatur Fridericus I. & II. & de hoc refertur, quod Saracenorum humeris in Italiam, unde Pontifices ipsum eiecerant, fuerit re-
21. portatus, (*ita legati Galliæ apud Sleidan d. lib. 15. fol. 253.*) Addunt alii Rudolphum Habspurgensem, (*Grotius de belli iure & pacis d. lib 2. c. 15. in Addit. ad §. 9.*) quem decem millia Comanorum, hoc est, Tartarorum, contra Ottocarum Regem Bohemiæ, in acie habuisse memorant,) *apud Le Mercure Fran-*
22. *çois supra citato tomo 11. post pag. 1099.*) Pontifex summus Iulius II. Turcis usus dicitur, (*Grotius d. loc.*) & de Papa Alexandro VI. refert Antonius de Vera (*en son parfaict ambassadeur livr. 1. pag. 48.*) quod per legatum, Baiazetum Regem Tartariæ, non solum ad fœdus ineundum, sed etiam ad mittendum copias, sollicitaverit. Sed hæc, & cætera aliorum exempla, omnia prius ad examen vocari debent quam approbari. Boçerus (*de bello & duello lib. 1. c. 8.*
n. 16.

n.16. cum Panormitano in c. quod super, extr. de voto, ac Olrad. de Ponte consil. 71.) in affirmativa quæstionis nobiscum convenit, sed distinguendum putat, inter infideles, de quorum virtute, fide, & constantia in promissis, certo constat, & eos infideles, quorum fides dubia est: ex illis licite conscribi militem, ad opē nobis ferendam; his vero Christianum Principem uti non posse. Ego qui- 24.
dem distinctionem in totum non improbo, sed ad cautelas refero: ad decisionem enim quæstionis nostræ directo nihil facit, ac potius ad generalem quæstionem, qualis miles conscribendus, vel ad specialem, ex qua gente extera conscribendus, pertinet. In dubio quoq; sequimur quod verisimilius, benigniusque est, unde quilibet præsumitur bonus. Sane, ratio quam Reinking. 25.
(lib. 2. de regim. secul. class. 3. c. 3. n. 62.) contra fœdera auxiliaria cum infidelibus urget, nempe hos per fictitios Deos iurare, in Turca plane cessat. Iurare enim illum per Deum, creatorem cœli & terræ, non solum Recessus Imperii 26.
(anno 1603. Ratisponæ factus §. daß wir doch / p. 776.) testatur, sed & formula illa, quam ex historia obsidionis Rhodensis, Michel Baudier *(en l'inventaire* 27.
de l'histoire generale des Turcs livre 10. chap. 4. p. 215.) annotavit: *(Ie vous iure le Dieu, ceeateur du Ciel & de la terre, les quatre escrivains d l' histoire Evangelique, les quatre mille prophetes, qui sont cheus du ciel, mais plus que tous ceux-cy, le tres haut Mahomet. Ie vous iure encore par les divines & adorables ames, de mes pere & ayeuls, & par mon auguste, & sacré chef, que ie vous tiendray inviolablement la foy promise.)* Ego vobis iuro per Deum, creatorem cæli & terræ, per quatuor scribas historiæ Evangelicæ, per quater mille Prophetas, qui cœlo delapsi sunt, sed potius ante hos omnes per Mahometem altissimum. Iuro præterea vobis, per divinas, & adorandas animas, patris mei & avorum, & per caput meum augustum & sacrum, quod vobis inviolabiliter tenebo fidem promissam. Aliam formulam, idem Baudier *(en l' histoire generale du* 28.
Serrail, & de la cour du grand Seigneur livre 1. ch. 8. p. 43.) exhibuit, qua Selimus, Turcarum Imperator, Venetorum Reipublicæ se obligavit: *(Ie iure, & promets, par le grand Dieu, qui a creé le ciel & la terre, par les ames des septante prophetes, par la mienne, par celle de mes ancestres, de garder à la Seigneurie de Venise tous points & droits d' alliance, & d' amitié, conservés iusques à præsent, & de les tenir pour sacrés & inviolables, comme ils sont declarés par mon seing.)* Iuro, & promitto per magnum Deum, qui creavit cœlum & terram, per animas septuaginta Prophetarum, per animam meam, per animas maiorum meorum, me Reipubl. Venetæ fœderis, & amicitiæ, omnes articulos & iura hactenus conservata, servaturum, & habiturum illa pro sacris & inviolabilibus, ut meo signaculo declarata sunt. Henrico IV. Galliarum Regi, Imperator 29.
Turcicus iuravit, *(par la verité du grand & toutpuissant Dieu, createur du ciel & de la terre &c.)* per veritatem magni & omnipotentis Dei, creatoris cœli ac terræ. *(Baudier livr. 17. de l' inventaire de l' histoire generale des Turcs chap. 14. pag. 733.)*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

30. *pag.* 733.) His iuramentorum formulis, si addas orationem, dictam Elfata, quam Turcæ instar nostræ Dominicæ habent, perspicies, quod numen illi invocent. Eam Baudier (*en l' histoire de la religion des Turcs livr. 2. chap. 4 p.* 87.) hoc sensu constare scribit: (*au nom de Dieu misericordieux, auquel soit gloire eternellement, luy qui est le souverain Roy des siecles, le propitiateur, & le pieux Roy du iugement: servons le donc devotement, car il nous secourra; dresses nos pas, ô mon Dieu, en la voye de ceux qui vous sont agreables, & contre lesquels vous ne lancés pas les foudres de vostre courroux, & nous ne serons pas errans.*) In nomine Dei misericordis, cui sit gloria in æternum: qui est supremis Rex seculorum, propitiator, & pius Rex iudicii; serviamus ergo illi devote, quoniam nobis succurret; dirige gressus nostros, ó Deus, in via eorum, qui tibi placent, ac contra quos non mittis fulmina iræ tuæ; & non errabimus. Tan-
31. dem, ut paragrapho nostro extremam apponamus manum, ex antecedentibus facile licet inferre, militem, qui in Christum credit, quamvis in articulis nonnullis a nobis dissentiat, citra peccatum in auxilium conscribi, vel vocari posse, sive hoc fiat fœdere contracto cum Magistratu illorum, sive citra fœ-
32. dus: Vt tenella plane mihi videatur fuisse conscientia Iohannis, Electoris Saxoniæ, quando anno M. D. XXXI. de Helvetiis in fœdus recipiendis ageretur, respondentis; quoniam de Cœna Domini diversum sequantur dogma, non sibi licere societatem cum ipsis ullam coire. Quanti sit ipsorum coniunctio, propter vires, atque potentiam, non se quidem latere, sed eo sibi minime respiciendum esse, ne tristior inde sequatur exitus, quod iis accidisse Scriptura testatur, qui muniendi sui causa, cuiusque modi præsidiis usi fuissent (*apud Sleidan. lib. 8. comment. f. m.* 125.) Nullum autem est dubium, in Imperio, milites recte ex Catholicis, & Lutheranis conscribi, & simul pro Imperii salute pugnare; quo casu utrisque exercitium religionis suæ liberum esse velim, etiam publice, & adhibito pastore, vel ministro Ecclesiæ, præsertim ubi cohortis Dux (quem supremum hodie, germanico nomine, nempe Obristen/ dicimus,) exempli gratia, Augustanæ confessioni ipse addictus, & eiusdem
33. professionis milites cohortales habeat. Duces qui hoc non curant, quales nonnullos ipse in bellis nostris cognovi, videntur maiorem marsupii, quam religionis & conscientiæ habere curam.

AD ARTICVLVM XII.

Mit den Reichstägen.

1. *Contenta articuli.*
2. *Maximilianus I. Status oneravit multudine comitiorum.*
3. *Idem fecit Carolus V.*
4. *Comitia indicenda consensu Electorum.*
5. *Aliquando etiam consensu Statuum.*
6. *Comitia celebranda sunt in Germania, non extra illam.*
7. *Ratio huius propositionis.*
8. *A cuius electione dependeat loci determinatio.*

9. Electus

9. *Electus in Imperatorem prima sua comitia habere debet* Norimbergæ.
10. *Cur Carolus V prima sua comitia non Norimbergæ, sed Wormatiæ habuerit.*
11. *Carolo V. aliquando præscripti fuerunt certi termini, intra quos comitiorum locus eligi debuit.*
12. *Consensus Statuum aliquando in determinando loco intervenit.*

TRia in hoc articulo de comitiis Imperii statuuntur; *Primum* est, contra 1.
multitudinem & frequentiam: scilicet, ut non indicantur, nisi ubi magna id postulat ratio. Huic propositioni causam dedisse coniicio Maximilia 2.
num, Caroli nostri antecessorem immediatum, qui multitudine comitiorum Status varie oneravit, atque eorum exhausit loculos; ut ipsemet conquesti fuerunt in comitiis Wormatiensibus anno M. D. IX. (*vide Goldastum* in Reichshandlungen *pag.* 85.) ad comitia enim non sine magnis expensis comparent Status (Ordnung des Regiments zu Augspurg *anno* 1500. *tit.* von den zwantzig/ *p.* 36.) An Carolus his promissis steterit, ex Mauritii querela cognosci- 3.
tur, quando inter alia (*apud Sleidan. lib.* 24. *f. m.* 433.) ait, crebris conventibus, atque diuturnis, exhauriri Germaniam. *Secundum*, ut non indicantur, nisi 4.
cum præscitu & consensu Electorum, (*vide quæ scripsi lib.* 9. *iur. publ. c.* 1. *n* 16.) quod compendiosius est, quam si omnium Statuum consensus requireretur. Si vero in comitiis, ubi præsentes sunt Status, de aliis comitiis habendis aga- 5.
tur, novimus eorum quoque consensum aliquando intervenisse; (Erclärung des Landfriedens zu Augspurg *anno* 1500. *in princ. p.* 43. & 44. R. A. zu Speier *anno* 1526. *in princ. p.* 166.) idque ut fiat civilius est. *Tertium*, comitia con- 6.
cernens, est locus, ubi habenda, & ad quem vocandi Status: Nempe locus ille in Imperio Germanicæ nationis situs esse debet. Ratio huius propositio- 7.
nis facile intelligitur, si perpendimus, maiori sumtu Statibus opus esse ad extera loca proficiscendi, quam ad propinqua in Imperio; commodius ac securius quoque eosdem in Imperio vivere, & dicere sententiam suam patrio sub climate, quam alibi; nec consultum esse, ut à ditionibus suis longius secedant, nec Imperii decorem, aut, si mavis, maiestatem, admittere, ut alibi comitia habeantur, quam in ipso Imperii illius centro, à quo cæteræ adiacentes provinciæ quietem, vel motum habent; aut, quæ ab illo non dependent, huic tamen primum deferunt honorem; cuius pars & illa est, venire ad maiorem, non vero maioris adventum expectare, minime autem omnium, requirere. Cæterum determinationem loci in Imperio quod attinet, articulus 8.
noster, non innuit, cuius ab arbitrio dependere debeat, an ab Imperatoris, an vero ab Electorum, an ab utrorumque. Mihi videtur, Imperatorem hic absolutum non esse, sed adstringi nominare locum, vel, secundum legem, vel secundum commoditatem Imperii; aliud si agat, ab Electoribus admoneri posse, ut utrumque observet. Lege Imperii publica sancitum novimus, 9.
quemlibet electum Imperatorem, prima sua comitia celebrare debere Norimbergæ

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

rimbergæ (*A. B. Caroli IV. cap. 28. §. 5.*) Ad obſervantiam huius ſanctionis Carolus V. ſe obligavit (*ſupr. art. 2. & in ſpecie infra artic. 29.*) ideoque, quoad prima comitia, liberam voluntatem eligendi locum non habuit. Cum
10. autem Norimbergæ peſtis graſſeretur, ex eadem diſpoſitione aureæ Bullæ, ob legitimum impedimentum, alium locum eligere potuit, eligitque Wormatiam: (R. A. zu Wormbs die Auffrichtung des Regiments betreffend *anno* 1521. *in pr. p.* 106.) quod ſine dubio Electoribus ſignificavit, qui, ut comitia haberentur, conſenſerunt, ita, ut ibi haberentur, non diſſenſerunt, quia cauſa diſſentiendi nulla illis fuit. In cæteris, quæ prima ſequi debuerunt comitia, ſola commoditas, non propria quidem, ſed ſua & Statuum, Carolo obſervanda
11. fuit. At ne in ea forſan aberraret, conſtituere placuit terminos, quos intra electioni eius, non ultra, locus eſſet. Nempe, daß die Mahlſtat des Reichstags nicht über Augſpurg / oder vnter Cöln / fürgenommen würde. (*d.* R. A. zu Wormbs §. vnd ſoll obgemeldt / *p.* 107.) Hoc quidem tunc de certis, non omnibus, comitiis conſtitutum; ſed uſus, & Imperii commoditas, id poſtea,
12. ad noſtram usque ætatem, ad omnia comitia extendit. Factum tamen aliquando, ut non à ſolo Imperatore, ſed cum conſenſu Statuum Imperii locus comitiis dictus, dicendusque fuerit. (R. A. zu Trier vnd Cölln *anno* 1512. §. item haben wir / *p.* 89.)

Cantzleigelt.

Habet Imperator Cancellariam ſuam, & Imperium quoque ſuam. Illa aulica eſt, hæc Imperii, (R. A. zu Speier *anno* 1542. §. dargegen / *p.* 278. R. A. zu Augſpurg *anno* 1548. §. nach dem / *p.* 326.) cuius curam habet Archiepiſcopus Elector Moguntinus, tanquam Archicancellarius Imperii per Germaniam; unde ſæpius Cancellaria Moguntinenſis dicitur, (*d.* R. A. zu Speier *anno* 1542. §. vnd zu mehrer / *p.* 279. *d.* R. A. zu Regenſpurg *anno* 1548. §. etliche andere / *pag.* 324. §. ferner / *p.* 327. R. A. zu Regenſpurg *anno* 1557. §. als dann / *pag.* 501. R. A. zu Regenſpnrg *anno* 1598. §. dabey / *pag.* 739.) Nullus quoque dubito, etiam aliam Imperii Cancellariam eſſe apud Trevirenſem, & præterea aliam apud Colonienſem, ſed particularem, reſpectu eius Imperii partis, cuius quisque eorum Archicancellarius audit.

Nachreyſen.

Maximilianus I. huic appendici cauſam dediſſe videtur, qui Status hoc onere nimium gravavit. (*vide* die Handlung zwiſchen dem Kaiser Maximilian / vnd den Ständen des Reichs auff dem Reichstag zu Wormbs *anno* 1509. *apud Goldaſt.* in Reichshandlungen *pag.* 85.)

Aufflagen vnd Steuer.

1. Quid de contributionibus hoc articulo ſtatuatur?

2. Contributiones non debent imponi, niſi iuſtas ob cauſas.

3. *Non debent imponi, nisi cum consensu Electorum.*
4. *Imo & Statuum.*
5. *Quod praxis docuit sub Carolo V.*
6. *Et sub Imperio subsequentium Imperatorum.*
7. *Vnde, quoad hoc, capitulatio nonnihil immutari cœpit sub Matthia.*
8. *Quod bene notandum.*

DE contributionibus Imperii duo hic statuuntur: Primum, quando imponendæ: Secundo, quorum consensu imponendæ. Ad *Primum* refertur, quod non debeant imponi, nisi tunc, quando necessitas, & iustæ rationes impositionem fieri requirunt. Qui absque iusta causa collectam imponit, mortaliter peccat, si Cacherano credimus, (*consil. 31. n. 26. & seqq.*) *Secundum* est, quod non nisi cum consensu Electorum debeant imponi. In hoc tamen conditio reliquorum Statuum deterior fieri non debuit, nec potuit citra ipsorum consensum. Vnde nonnullis visum, Electores hic sibi nimium attribuisse, Statibus autem ius suum ipsa praxi, & usu, etiam sub Imperat. Carolo V. sartum tectum conservatum fuisse. Constat enim ex recessibus comitiorum, istis temporibus habitorum, Cæsarem contributiones, collectas, subsidia, & auxilia, non ab Electoribus solum petiisse, sed à Statibus omnibus, nec consensum Electorum cæteris Statibus quicquam hoc in negotio præiudicasse, sed omnium Statuum consensum fuisse requisitum. (R. A. zu Wormbs *anno* 1521. §. vnd dieweil wir / *pag.* 133. §. damit / *pag.* 151. R. A. zu Nürnberg *anno* 1524. §. vnd erstlich nach dem / *pag.* 157. R. A. zu Speier. *anno* 1326. §. vnd dieweil / *p.* 166. *juncto* §. vnd wir / *p.* 171. R. A. zu Speier *anno* 1529. §. zum andern / *p.* 184. §. vnd wiewol / *pag.* 186. R. A. zu Augspurg *anno* 1530. §. weiter / *p.* 201. §. darauff haben / *pag.* 205. *& cæteris recessibus, quotquot contributionum, & auxilii mentionem faciunt.*) Quamquam vero iisdem verbis Electores in subsequentium Imperatorum capitulationibus, contributiones, quod attinet, usi quoque fuerint, nihilominus tamen praxis in contrarium iugiter continuata fuit, tandemque, sive proprio motu, sive ad instantiam Statuum, art. XII. capitul. Matthiæ Imper. ac potissimum Ferdinandi III. art. XIV. (ut infra videbimus) testati sunt, consensum Statuum hic non omnino excludi. Quod notabile exemplum est, Electores potestatem, quæ Statibus gravis, vel sponte, vel requisitos remittere solere, ubi pro Statibus antiqua observantia militat. Idque securius, & statui nostro utilius; ne dum quæstio movetur, unde, & quando tale ius Electores nacti sint, tempus, & occasio rei bene gerendi elabatur, ac discordia dissolvatur vinculum unitatis.

Margin numbers: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

Steuer.

Vocubulum Steuer / generale est, & omne id, quod confertur, comprehendit, (*Compilator Symphorem. tom. 2. p. 2. voto 15. n. 38.*) Imo adeo gene-

rale est, ut quemcunque censum, & reditum denotet. (*Webner. in verb.* Schatzung/ §. *sic &* Steuer / *p.* 191. *Knich. de iure territ. c.* 3. *n.* 316.) Quandoque autem Steuern/ pro oneribus mere realibus, quæ principaliter rei cohærent, & possessionibus, sive rebus imponuntur, accipi solet: quorum impositio certa & generali lege provisa est, ita ut quotannis recurrant, certamque præstationem habeant; unde ordinaria munera dicuntur, Quandoque etiam pro superindicto, seu collecta extraordinaria accipitur: (*Klok de contributionib. cap.* 17. *n.* 157.) qui sensus huic articulo nostro conveniens est.

Reichstäg.

1. Tag/ *Germanis significat diem, & conventum.*
2. *Varia huius significationis exempla.*
3. *Imperii conventus quo sensu dicatur?*
4. 5. 6. *Cur ab Imperatore aliquando dicatur* unser Reichstag?
7. Gemeiner Reichstag.
8. Reichs-versamblungs-tage.
9. Königlicher Hoff.
10. *Placitum.*
11. *Curia solemnis.*
12. *Curia Imperialis.*
13. *Curia.*
14. *Les assemblées des Estats in Francia.*
15. *Sanes, & Parlamenta.*
16. *Hungaris* Ragkus.

1. TAg/ Germanis non modo diem significat, sed etiam conventum; unde Einen Tag halten/ idem est, quod conventum habere; betagen/ certum diem determinare, quo conveniamus, & sic, prout ratione personarum, quæ conveniunt, vel ratione rei, quæ in conventu tractatur, alii dicuntur Reichs-
2. täge/ Craißtäge/ Collegialtäge/ deputation, visitation, revision, täge / compositiontäge / Probiertäge / Landtäge / Rittertäge / Stätttäge / Reichstäge/
3. itaque idem est quod Reichs-zusammenkunfft/ Reichsversamblung. Dicitur autem Imperii conventus, vel quod Imperium repræsentative conveniat, vel quod in utilitatem Imperii conventus ille celebretur. Et hoc quidem nomen potius illi conveniens est, quam si dicatur conventus Imperatoris: licet enim Imperator aliquando eo collimare videatur, dum ait, Unsern Reichs-
4. tag. (R. A. zu Speier *anno* 1544. §. und wiewol / *pag.* 302. R. A. zu Augspurg *anno* 1548. §. wiewol wir/ *p.* 328. *Reformation* guter Policey/ *A.* 1548. *in pr. p.* 564.
5. R. A. zu Augspurg *anno* 1559. §. wann auch / *p.* 524.) tamen id inde fieri coniicio, ut evitetur reduplicatio, Imperii, ne scil. dicendum sit, unserer und des Reichs Reichstag / quamquam, ut hoc evitetur, dici possit, unser und des Reichs tag. Atque sive hoc, sive reduplicatione uteretur Imperator, (ut factum in illa locutione in R. A. zu Augspurg *anno* 1559. §. nach dem sich/ *p.* 524.
6. unseren und des Reichs Frey- und Reichsstätten/) nihil Statuum, vel Imperii, iuri & prærogativis, quæ habent hisce in conventibus, eo præiudicaretur, sed fortassis illud innueret, Imperatoris esse conventum, quoniam ab eo indictus.
7. Porro, vocatur aliquando ille conventus, gemeiner Reichstag (R. A. zu Speier *anno* 1544. §. wir haben/ *p.* 301.) vel, quod Imperatori cum Statibus communis sit, vel ad differentiam conventuum particulariũ Imperii: aliquando Reichs-

versamblungs

verſamblungs tage (R. A. zu Regenſpurg *anno* 1527. §. als auch/ *p*.178.) aliquan- 8.
do Königlicher Hoff; qua appellatione Maximilianus II. uſus fuit. (in R. A. zu 9.
Augſpurg *anno* 1566. §. wiewol dann/ *p*.577.) ad imitationem vetuſtatis, & po-
tiſſimum aureæ Bullæ Caroli IV. ubi (*c*. 28. §. 5.) ſtatuitur, quod Electus in Re-
gem Romanorum, primam ſuam regalem Curiam Norimbergæ habere de-
beat, &, ut Germanica verſio habet, ſeinen erſten Königlichen Hoff. Olim ali 10.
quando placitum dictum, (*Lebeman. lib. 2. Chron. Spirenſ. c. 37. p. 142. Hottom. de*
verbis feuda l. verbo, placitum) aliquando curia ſolemnis (*in proœm. A.B. Car. IV.* 11.
& c. 26. in pr. c. 27. in pr. c. 28. in pr.) Curia Imperialis (*A. B. c. 3. §. 2. c. 4 in pr. c. 5.* 12.
§. fin. &c.) curia (*d. A. B. c. 24. in rubr. c. 27. §. 1. & 2.*) In Gallia, hodie, conventus 13.
generales Regni, vocãtur aſſemblées des Eſtats, vel ſimpliciter, les Eſtats, quod 14.
tres Status Regni conveniunt, Rege id iubente. (*Bret de la ſouverain. du Roy livr.*
4. ch. 11. p. 641.) olim dicebantur ſanes (*Freher. ad conſtit. Adolphi de inſulis p. 7.*) 15.
vel parlamenta (*Hottom. in Francogall. c. 13. p. 108.*) nomen imitatos, eodem in
ſenſu, Anglos fuiſſe pernotum: de Flandrenſibus, teſtis eſt Louys d'Orleans. (*es*
ouvertures des parlemens ch. 6. p. 89.) Hungari vocant Ragtus. (R. A. zu Speier
anno 1542. §. wir haben auch/ *p*. 263.) quod ibidem explicatur Landtag qui con-
ventum generalem totius Regni deſignat, ut iſtius loci contextus innuit.

Auſſerhalben des Reichs Teutſcher Nation.

Hoc eſt, extra Germaniam. Licet enim Imperium Romanogermanicum apud nationem Germanicam, & active & paſſive, ut loquuntur, ſit, nihilo tamen minus, ſub eo Imperio non ſola natio Germanica, vel provinciæ Germanici ſoli, ſed etiam aliæ continentur. Patet hoc, non tantum ex coronationibus Imperatoris, quando Aquisgrani, deinde in Longobardia, & tertio Romæ coronatur; & quando ipſe corona Imperiali ornatus incedit, ac ante eum corona Aquisgranenſis, ac Mediolanenſis portatur (*A.B. Car. IV. c. 26. §. 4.*) verum etiam & clarius, ex numero Archicancellariorum Imperii; quorum unus, nempe Archiepiſcopus Moguntinenſis per Germaniam; (*d. A.B. Car. IV. c. 2. § 2. c. 3. § 2.*) Trevirenſis per Galliam (vel totam, ex perſuaſione, de qua ſupra diſſerui, vel eas provincias, quæ trans Rhenum ſitæ, & olim Gallicæ vocabantur, ad Imperium noſtrum pertinentes) & Regnum Arelatenſe (*d. A. B. c. 1. § 12.*) Colonienſis per Italiam (*d. A. B. c. 1. § 11.*) munus ſuum exercent.

Fürnemen/ noch ausſchreiben.

Ego hæc verba non ita accipio, quaſi Imperatori non liceat comitia extra Germaniã habere, ſed ita, ne liceat ad comitia, quæ extra Germaniã habet, Status Imperii vocare, vel ita, ut comitia, quæ totius Imperii, vel etiã Germanorum cauſa haberi debent, extra Germaniam non poſſit celebrare. Arbitror enim, cum Italiæ proceres ad comitia noſtra, regulariter, non vocẽtur, nec in illis votum & ſeſſionem habeant, Imperatorem, re ita exigente, etiam in Italia comitia indicere, & ad ea vocare Italos, qui Imperio ſubſunt. Id olim aliquoties fa-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

ties factum historia testatur, præsertim sub Friderico I. Imperatore, qui anno M.C.LVIII. generalem curiam omnibus Italis civitatibus, & primoribus apud Roncalias celebrandam, indixit (*Radevic. lib. 1. de gest. Frider. cap. 46. apud Vrstis. tom. 1. script. German. p. 505.*) & ut appendix Othonis de S. Blasio (*ad lib. 7. chronic. Othon. Frising. c. 14. apud Vrstis. d. tom. 1. p. 202.*) innuit, anno M. C. LX. convocatis omnibus Italicis Baronibus, generalem curiam apud Roncaliam, celebravit. ac iterum, anno M C LXXXVI. omnibus Italicis Baronibus, generalem curiam, apud Mediolanum, indixit. (*d. append. cap. 28. p. 211.*) Licet autem, postquam res nostræ in Italia nimium accisæ fuerunt, Imperatores, tunc & hodie, ibidem conventus indicere supersederint, nihilominus tamen, vel in reliquis etiam, idem ius, quod olim habuerunt in toto, vel maxima parte, exercere potuerunt, possuntq; adhuc hodie. Illud solum legibus Imperii, (ut hæc, quam in præsentiarum explicamus, capitulatio docet) abrogatum est, ne Status Imperii ad illa comitia Italica vocari possint: olim enim eo vocatos fuisse constat. *Kyriander in commentar. de August. Trever. part. 15. p. 170.*

AD ARTICVLVM XIII.

Der Reichs Aempter.

Officia Imperii sunt varia, ordinaria tamen & perpetua, vel extraordinaria & temporaria. Ordinaria, vel sunt maiora, vel minora vel intermedia. Quę omnia vel lege determinata, & certis familiis aut dignitatibus adhærent, vel personæ tantum. Ad priora refero Electores, Archicancellarios Imperii, Archipincernam, Archidapiferum, Archimareschallum, Archicamerarium, Vicarios Imperii &c. Ad intermedia pertinet Vexillifer, Venator Imperii &c. Ad minora refero priorum subofficiarios hereditarios (*vide A. B. Car. IV. c. 27. §. 6. & seqq.*) si quos habent, nec non ianitorem (quales esse dicuntur Domini ex familia de Wertern.) des H. Reichs Erbkammer Thorhüter. (*Laurent. Peccenstain in theatro Saxon. part. 1. c. 18. p. 296.*) Extraordinaria sunt, Dux generalis exercitus Imperii, & cæteri qui eum subsequuntur officiarii bellici &c. Quæstor Imperii, Reichs-Pfenningmeister ꝛc.

Am Hoff.

Officiales Imperatoris, vel Regis Romanorum, in duplici sunt differentia; aut enim sunt illi, quos sibi eligit, & constituit, ad hoc, ut serviant tanquã Imperatori, vel Regi Romanorum, vel ut Archiduci, Duci, Regi &c. de his in capitulatione nihil disponitur, sed de prioribus. Illi sunt, vel qui consilium & operam Imperatori præstant, in administratione Imperii, vel qui decoris, & magnificentiæ causa eidem adsunt; vel qui circa sanitatem, munditiem, victũ & amictum, &c. eiusdem, ut Imperatoris, occupantur. In Gallia, alios nominant officiarios Coronæ, vel Regni, alios officiarios Regis; quod, nisi ab antiquo huc usque continuatum, vix subsistere posset: postquam superioritas Regi in Regnum est, non huic in illum, ut in Imperio nostro. (*Loyseau du droict des offices livr. 4. ch. 2. n. 3. p. 550,*

Vnd

Vnd sonst im Reich.

Inter quos haud ultimum locum occupat Iudex, vel præses Cameræ Imperialis Spirensis, der Kais. Maj. Cam̃errichter. Licet enim Iudicium illud, non solius sit Imperatoris, sed Imperii, des Kaisers vnd des H. Reichs Cammergericht: (Ordnung des Cammergerichts / zu Wormbs *A.* 1495. *in pr. pag.* 19. (Ordnung des Regiments zu Augspurg *anno* 1500. *in pr. pag.* 36.) Iudicem tamen Imperator ibi constituit, jure & nomine suo. (*ordin. Cam. part.* 1. *tit.* 1. §. nemlich.

Mit keiner andern Nation.

Debuit omnino hoc Carolo præscribi, qui licet Germano ex sanguine, & in Germania natus, erat tamen Rex Hispaniæ, & eius nationis, atq; aliarum externarum, amator. Vnde etiam factum, ut hoc præceptum non usquequaque, & ex asse semper ab ipso fuerit observatum, si fides adhibenda est Alberto Marchioni Brandeburgensi, qui publico scripto conquestus fuit, anno M D LII. rem Germaniæ esse deductam, ut summa consiliorum prope pendeat ab unius arbitrio, qui neque sit genere nobilis, nec origine Germanus, nec Imperio coniunctus, maximo cum Germanorum omnium & dedecore, & detrimento: (*Sleidan. lib.* 24. *Comment. f. m.* 423. *b.*) Imperii sigillo homines peregrinos, suum ad arbitrium, in Germaniæ detrimentum, abuti (*d. lib. fol.* 424.) De eadem re inter Protestantes Status, jamdum anno M D XXIX. querelas auditas fuisse, legimus apud Hordlederum (*lib.* 1. von Vrsachen des Teutschen Kriegs *cap.* 6. *pag.* 48. §. zu dem so ist vnwidersprechlich vor Augen / daß die fürnehmsten Aempter des Kaiserlichen Hofs / den meistentheil / mit Hispanischen / oder andern Nationen / die nicht allein der Teutschen / vnd Lateinischen Zungen / vnkündig seynd / sondern auch denen die Gelegenheit / Nothdurfft / vnd das Wesen des H. Reichs / vnd Teutscher Nation verborgen ist / gesetzt seyn.) Ac ne fortassis, si particulares tantum querimonias, præcipue Protestantium, adduxerimus, cuipiam de veritate rei dubitandi ansa præbeatur, annotandum est, has non solum Passavii anno M D LII. publice Ferdinando Regi Romanorum exhibitas, sed etiam in comitiis Augustanis anno M D L V. die XXIX. Iulii reiterato expositas, atque ab omnibus Statibus, utriusque religionis, Catholicæ Romanæ, & Augustanæ, remedium petitum fuisse. Cuius rei etiam testes sunt Transactio Passaviensis d. anno M D LII. die XVI. Iulii edita (§. die angezogene Beschwerden / *cum* §. *seq.*) & admonitio Statuum, apud Lehmann.) in der Reichshandlung von Religions Frieden / *lib.* 1. *c.* 35. *p.* 143.) nec non responsio Ferdinandi (*d. lib.* 1. *c.* 36. *p.* 145.)

Gebornen Teutschen.

1. *Indigena officiis præficiendi.*
2. *Ratio positionis.*
3. *Quousque se extendat capitulationis prohibitio.*
4. *Sensus verborum capitulationis.*
5. *Quid de illo dicendum, qui patre Germano, sed extra Germaniam natus.*
6. *Iudex Cameræ debet esse Germanus.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

7. *Vt & Assessores.*
8. *Præses Consilii aulici, & eiusdem Consiliarii, debent esse Germani.*
9. *Vt & Commissarii Cæsaris.*
10. *Capitanei militares debent esse Germani.*
11. *Vt & ipse exercitus Dux.*
12. *Exempla.*
13. *Constitutio Marchiæ Brandeburgensis.*
14. *Constitutio Pomeraniæ.*
15. *Constitutio VVürtembergensis.*
16. *Belgarum privilegium.*
17. *Helvetiorum mos.*
18. *Venetorum consuetudo.*
19. *Hispania non admittit exteros ad beneficia.*
20. *Quid ea de re constitutum in Gallia?*
21. *Peregrinorum quæ conditio in Gallia?*
22. *Peregrini vivunt in Gallia ut liberi & moriuntur ut servi.*
23. *Quod apud moratiores gentes fieri desiit.*
24. *Sed non apud Gallos.*
25. *Constitutio Friderici Imper. de jure peregrinorum.*
26. *Arnisæi judicium de consuetudine Galliæ.*
27. *Ludovici XIII. prohibitio, ne exteri in Gallia sint ministri verbi divini inter reformatæ religioni addictos.*
28. *Scoti ministri cuiusdam ridicula propositio.*

1. GEnerale Politicorum, & ICtorum axioma est, in qualibet Republica ad officia publica atque magistratus, non peregrinos, vel exteros, sed indigenas, qui in eadem nati, vel eiusdem nationis sunt, regulariter evehi debere. (*vide Althusium polit. cap. 7. Lipsium lib. 3. polit. cap. 4. n. 4. & in notis ad eundem locum. Keckermann. lib. 1. System. polit. cap. 2. pag. 47. Heider. in System. philosoph. polit. cap. 2. pag. 352. Mynsing. cent. 4. observ. 30. Magenhorst. in comment. ad*
2. *ordin. Cameræ Imper. part. 1. cap. 5. Beust. ad l. 3. de jureiur. num. 37.*) Etenim, non solum natura, moribus, lingua, & aliis, Reipublicæ suæ civibus pares sunt, quæ magnam illis benevolentiam apud hos conciliare solent; verum etiam præsumuntur res patriæ melius nosse, maiorique cura, & fidelitate tractare, quam peregrini. Iure ergo, & merito, Carolo quoque hæc regula præ-
3. scripta. Qua tamen, haud alios, quam illos comprehendere voluisse Electores, dicendum est, qui consilio, & opera in administrando, regendo, conservandove Imperio, nec non in utilitate eius promovenda, vel magnificentia eiusdem exornanda, & ostendenda occupati esse debent. Quis enim dixerit, Imperatori prohibitum, ex alia, quam Germanorum gente, officiales si-
4. bi legere, quibus curam equorum, culinæ & aliarum rerum, commendet? Cæterum, si verba spectamus, credibile fit, capitulationem velle, origine, & nativitate Germanum esse eum, qui ad officium vocandus, hoc est, ex san-
5. guine Germano & in Germania natum. Verum, cum Germanus revera etiam ille sit, qui patre Germano, licet extra Germaniam natus, (*l. 1. §. 2. ff. ad municipal. Dd. ad l. 23. C. de agric. & censil. lib. 11.*) Cum Germanica lingua, moribusque, non minus, quam in illa natus, si postquam lucem adspexit, aut in pueritia in Germaniam adductus fuit, excultus sit, cum nutricis patriæ statum, æque ut cæteri genetricis, nosse possit, ac in eandem fervido amore ferri præsumatur, probabile est, eum Electores potius ad officia in Republica & apud Imperatorem admittere, quam illorum incapacem pronunciare, voluis-

voluiſſe. Quodſi enim ille Imperator eligi poteſt, qui ex patre Germano, ex-
tra Germaniam licet, natus educatusq; fuit, ut Ferdinandus I. exemplo eſt,
cur ille, qui patre Germano, licet extra Germaniam, prognatus, in ea tamen
educatus, ad officium aptus, ad illud admoveri non debeat, plane non vi-
deo? Porro, quod hic generaliter conſtitutum, id ſpecialibus ſanctionibus
Imperii ita declaratur, ut, der Cammerrichter ſoll aus Teutſcher Nation gebo- 6.
ren ſeyn; (Ordnung des Cammergerichts zu Wormbs *anno* 1495. *tit.* wie das
Cammergericht mit Richtern vnd Vrtheilern beſezt werden ſoll / *pag.* 19. R. A.
zu Augſpurg / *anno* 1548. §. nach dem / *pag.* 320.) die Beyſitzer am Cammerge- 7.
richt ſollen aus Teutſcher Nation geboren ſeyn; Cammergerichts Ordnung
part. 1. *tit.* 2.) des Reichshoffrahts Præſident / vnd die Reichshofrähte ſollen 8.
Teutſcher Nation ſeyn; (Paſſauiſcher Vertrag §. demnach ſoll die Erledigung/
Neuchofgerichts Ordnung Kaiſers *Matthiæ tit.* 1.) Kaiſerliche Commiſſarii, 9.
wegen Vergleichung der Stände Anſchläg / ſollen aus dem Reich Teutſcher
Nation ſeyn / R. A. zu Speier *anno* 1544. §. vnd vmb ſchleuniger / *pag.* 295. *&c.*
Quod negotia bellica Imperii concernit, ſollen die Hauptleute Teutſche ſeyn/ 10.
(R. A. zu Wormbs *anno* 1521. §. demſelben Volck / *pag.* 135.) ut & Dux ipſe ex-
ercitus (R. A. zu Regenſpurg *anno* 1541. §. vnd dieweil vns / *pag.* 257.) Hæc pro- 11.
vincia aliquando concredita fuit, Alberto Comiti Palatino (R. A. zu Augs- 12.
purg *anno* 1500. *tit.* des Reichs Hauptmann / *pag.* 61.) Friderico, Comiti Fur-
ſtenbergenſi, (*d.* R. A. *de anno* 1541. §. darauff haben wir / *p.* 257.) Friderico,
Comiti Palatino, (R. A. zu Speier *anno* 1542. §. aber alle / *pag.* 266.) Ioachimo,
Marchioni Brandeburgenſi (*d. pag.* 266. §. alſo haben wir.) Qua de re infra
ad capitulationem Ferdinandi III. *art.* 15. acturi ſumus. Illud hic generali-
ter, ut initio quoque innuimus, notandum; non ſolum apud omnes fere
nationes, ſed etiam provincias, receptum, vel conſtitutum eſſe, ut peregri-
ni, regulariter, ad officia, vel omnino non admitti, vel ad minimum origi-
nariis poſthaberi debeant. In Marchia Brandeburgenſi, ſollen derer vom 13.
Adel Söhne ſo ſtudirt, oder ſich ſonſt verſucht haben / vor andern Frembden vnd
Außländiſchen zu Aemptern / darzu ſie qualificirt, befördert werden / *Scheplitz
ad conſuetud. Elector. & Marchiæ Brandeb. part.* 1. *tit.* 1. *num.* 18. *pag.* 6.) Pomera- 14.
niæ Dux, anno MDLX. die IX. Febr. inter alia, Statibus ſuis promiſit, daß er
wolle ſeinen Landen / vnd Fürſtenthumben keine andere Hauptleute / vnd Vögte/
ohne groſſe erhebliche Vrſachen vnd vorhergehende Raht / ſeiner vornembſten
Land vnd Hofrähte ſetzen / als die in ſeinen Landen vnd Fürſtenthumben gebo-
ren / geſeſſen / vnd wohnhafftig ſeynd. Da ſich aber dieſelben Vnterthanen/
an billiger nohtwendiger Vnterhaltung nicht brauchen laſſen wolten / vnd ſeine
Fürſtliche Gnad / dero Erben vnd Nachkommende Herrſchafft / alſo Frembde
annehmen müßten / ſo ſolle daſſelbe iederzeit mit vorgehendem Raht / der Fürſt-
lichen fürnembſten Land- vnd Hofrähten / geſchehen. In jure municipali Du- 15.

catus Wurtembergici (*tit.6.pag.1.*) expresse quoque disponitur, daß in Be-
stellung der Statt- vnd Amptschreibereyen / fürnemlich nach den Landkindern
getrachtet werden solle; id quod, vigore der Landtags Abschied / de aliis quo-
que officiis intelligendum esse, tradit Speidelius (*in Notabilibus juridico-hi-*
16. *storico-politicis lit.F.n.36.*) Belgarum privilegiis continebatur, nullum per-
egrinum, aut extraneum, muneribus publicis præfici posse (*Arum. ad A. B.*
disc.2.th.3.p.87.) inde cum Philippus II. Hispaniarum Rex, ordinibus Belgi-
cis, Consiliarios Hispanicos adiungeret, hanc, & alias ob causas, bellum or-
17. tum est. Helvetii peregrinum administrationi regiminis publici non præfi-
18. ciunt. (*Arum. d. l.*) & Veneti, qui prudentiæ laudem habent, peregrinis in
Reip. administratione, nullum relinquunt locum (*Patricius de Reip. inst. lib.3.*
tit.2.) Quod de officiis hactenus diximus, idem alicubi de beneficiis consti-
tutum fuit: (*Tholos. in syntag. jur. univers. lib.17.n.42. Bodin. de Rep. lib.1. c.6.p.*
19. *96.*) In Hispania nullus exterus potest obtinere beneficium, neque pensio-
20. nes. (*Hier. Cevallos in spec. commun. opin. T.4.q.897.n.418.*) In Gallia extat con-
stitutio Caroli VII. A. M CCCC XXXI. die X. Mart. qua inhibetur omnibus alie-
nigenis, habere officia, aut beneficia ecclesiastica in Regno Galliæ, aut di-
gnitates ecclesiasticas, ut Episcopatus, Archiepiscopatus, Prioratus, sine
permissione Regis, qui adoptarit eos in regnicolas (*Tholos. de Rep. lib.4. c.6.*
21. *n.10. Bret de la souver. de Roy liv.2.ch.8.p.220.*) Certe, hospitalitatem Gallo-
rum, erga extraneos, licet plurimum eam commendet Loyseau (*des ordres*
c.5.n.113.) satis arctis cancellis inclusam, ex Bacqueto (aliisq;) cognoscimus,
qui (*part.2. du droit d'aubeine ch.15. n.1.*) docet, peregrinos in Francia nec ad
officia, nec ad beneficia, & in specie (*n.5.*) non ad officia monetaria, nec ad
consulatum Rothomagensem (*n.6.*) nec ad ordinem Equestrem S. Spiritus
22. (*n.7.*) &c. admitti, nisi dispensatio Regis accedat. Quæ quidem omnia suæ
ratione constant, nec ægre ab extraneis ferri debent: at, quod in eodem Re-
gno, peregrini, liberi quidem vivunt, sed ut servi moriuntur, hoc est, testari
non possunt, aut disponere de bonis suis, quæ ibidem habent, mobilia aut
immobilia, nisi ad summam quinque solidorum, nec successorem ab inte-
stato habere, sed ea ad Regem devolvi; id vero satis durum multis videtur.
23. Quamquam enim fere idem etiam apud alias gentes in usu fuisse dicitur,
(*Bodin. de Rep. liv.1. ch.6. illud appellat, un droit ancien, & commun, aux Grecs, La-*
tins & Turcs.) attamen apud moratiores merito exolevisse, scribit Grotius
(*de jur. bell. & pac. lib.2. c.6.n.14.*) Nolim quidem ego Gallos ex moratiorum
populorum matricula expungere, quod fieri deberet, si Grotium sequerer;
24. melius autem eorum famæ, & hospitalitati, quam Salvianus jam olim in il-
lis prædicavit, consultum fore, omnino credo, si quale quale hoc lucrum,
quod ex jure albinagii percipiunt, plane spernerent, & libertatem, quam
mancipiis, statim ubi in Regnum Galliæ pervenerint, addicunt, (*Bodin. de*
Rep.

Rep.lib.1.c.3.) illis,qui liberi aliunde co veniunt,integram relinquerent. Humanitatis est fateri,nihil magis hominibus liberis deberi,quam ut supremæ voluntatis(postquam jam aliud velle non possunt)liber sit stylus,& licitum, quod iterum non redit arbitrium(*l.1.C.de SS. Eccles.*) Vnde,non minus justa, 25.
quam æquissima,dici debet constitutio Imp. Friderici II.quæ (*in authent.sub tit.C.commun.de success.relata*) ita disponit:omnes peregrini,& advenæ,libere hospitentur, ubi voluerint, & hospitati si testari voluerint, de rebus suis liberam ordinandi habeant facultatem; quorum ordinatio inconcussa servetur. Si vero intestati decesserint, ad hospitem nihil perveniat, sed bona ipsorum per manus Episcopi loci, si fieri potest, heredibus tradantur, vel in pias causas erogentur. Atq; hanc constitutionem Gallorum contrario juri 26.
præferendam,statuit Arnisæus,(*de jure maiest.lib.3.c.6.n.20.*)cum prohibens aliquem testari,auferat ipsi suarum rerum dominium,jure comuni concessum; & qui hospitem durius tractat,violet jus hospitalitatis,quod Christianis eo religiosius observandum, quo severius sibi invicem detrahere, aut damnum inferre prohibentur. Ego plane fateor, rationes, quæ pro Gallorum illo jure afferuntur, mihi nunquam satisfecisse, ut suo loco distinctim explicabo. Cæterum illud hic annecto, à Ludovico XIII in Gallia constitu- 27.
tum,ne ad ministerium verbi divini, reformatæ religionis, admittantur exteri: (*vide rationes edicti tom.14.du Mercure François p.264.*) & nota ibidem, 28.
quod de Ministro quodam, vel verbi divini præcone,ex Scotia oriundo, refertur, qui Gallicæ linguæ non exacte gnarus, pro concione dixerit, *qu' un bon fidel ne devoit point entrer en son femme la veille de cene &c. & ayant leu,que la verge estoit le symbole de la justice, disoit aux officiers, portés tousiours la verge droite,pour soulager la pauvre vefue.*)

Nicht Nider Stands noch Wesens.

De hoc axiomate videri possunt Dd. (*ad l.6. C.de dignit. lib.12.*) Vituperium omniũ incurrit Ludovicus XI. Rex Galliæ, qui Olivario de Dain,barbitonsore, pro Comite stabuli, Medico Iacobo Cottier vero, pro Cancellario,& Caligario quodam,pro Admiralio,vel Thalassiarcha,(*Loys Guyon tom. 1.de diverses leçons liv.1.ch.8.p.59.*) vel ut Bodinus habet(*lib.6.de Rep.c.2.p.1059.*) sartore pro feciali,tonsore pro legato, medico pro cancellario,usus fuit.

Redliche Leut.

Neque enim famosis,aut notatis,& quos scelus,aut vitæ turpitudo inquinat,vel infamia ab honestorum cœtu segregat,dignitatum portæ patere debent. (*l.2.C.de dignit.lib.12.l.un.C.de infam.lib.10.*)

Vom Adel.

Putant alii,etiam plebeios, ubi ad officia Regis, vel Imperatoris adhibentur,fieri nobiles; idq; licentiose ad coquum (*Bl.ad c.1.quis dic.dux in usib. feud.*)quoq; extendunt,& viliores personas alias. De Henrico IV,Galliarum

Rege refertur, quod totam familiam aulicam nobilitate clarere iudicaverit. Cum enim Nobilis aulicus, cum vili aulæ Regiæ ministro, duello decertare recusaret, tanquam ab ærariis, rotariisq; homine, Rex illi respondit; at tu scias, neminem, qui sit in domestico Regum ministerio, esse ignobilem. Et testatur Anton. Monacius (*in observ. ad 24. libb. ff. ad l. 18. ff. de ædil. edicto. pag. 528.*) in certa lite. apud subsidiorum judices, Titium nobilitatis suæ originem deduxisse eo ex capite, quod habuisset abavum, culinæ regiæ mediastinum. (*que son bisayeul avoit esté galopin de cuisine du Roy.*)

Gefällen.

De nonnullis horum officiorum fructibus (quos in aula Imperiali hodie communiter regalia officii nominare consueverunt) videri debet A. B. Caroli IV. (*d. c. 27. §. 2. & § 6. cap. 28. § 7. cap. 29. §. 2.*) & addi possunt, quæ annotavi ad juris publici *lib. 4. cap. 7. num. 23.*

Bleiben.

Hoc potissimum de officialibus Imperii exaudiri debet: In eos enim minor licentia Imperatori relicta est, quam in aulæ suæ officiales. Vnde etiam ortum, ut non omnium horum officiorum collatio indistincte Imperatori competat. Exemplo nobis esse potest officium magistri coquinæ Imperii, quod Seldeneccii à Comite Palatino Rheni, archidapifero, in feudum recognoverunt, & anno M D XXXVIII. Ludovicus Elector Palatinus, cum familia Seldeneccensis defectura videbatur, in casum deficientię contulit Dominis Waldepurgensibus. (*Besoldus part. 6 consil. 258. n. 4. & seq.*) Præterea quoque officiales Imperii officialibus aulæ præferuntur, in Regali curia: ibi enim præsentes, officia sua exercent, præ quotidianis Regalis curiæ ministris, qui cum iisdem in nomine officii conveniunt, atque fructum officii præ his percipiunt. (*A. B. Caroli IV. cap. 27. in fine. vide quæ scripsi de jure publ. lib. 3. cap. 7. num. 75.*) Quod si vero illi officiales Imperii sponte sua absentes sint, officium exercere possunt quotidiani ministri, & tollere fructum.

AD ARTICVLVM XIV.

In Schrifften vnd Handlungen des Reichs.

1. *In negotiis, Imperium concernentibus, lingua Germanica, vel Latina, non alia utendum.*
2. *Obiectio.*
3. *Eius confirmatio.*
4. 5. *Respondetur ad obiectionem.*
6. *Lingua Gallica in negotiis Imperii non admittitur.*
7. *Nec etiam Italica.*
8. *Linguam Italicam omnium beatorum linguam futuram in cœlo, asserit Girolamo Ruscelli.*
9. *Qua lingua utatur Turcarũ Imperator.*

1. Regula est, in scriptis, & tractatibus, Imperium concernentibus, alia lingua, quam Germanica & Latina, Imperatori uti non licet; nec permittere eidem licet, ut sui alia lingua, in iisdem negotiis, utantur. Contra hanc regulam disputando opponi posset; cum Imperii Provinciæ, & populi, non

ſolam linguam Latinam, pro communi interprete habeant, nec ſolam Ger- 2.
manicam pro vernacula, ſed alii Italicam, alii (ut Arelatenſis Regni &c.
ſubditi) Gallicam, alii Sclavonicam, his omnibus in rebus & negotiis Impe-
rii expediundis uti licere. Videtur hoc ex parte approbari à Carolo IV. in 3.
aurea Bulla (*cap. ult.*) ubi vult, Electorum ſecularium liberi, & ſucceſſores
diverſas linguas addiſcant; cum ſacri Romani celſitudo Imperii diverſa-
rum nationum moribus, vita & idiomate diſtinctarum, leges habeat, & gu-
bernacula moderari. Verum, ut maxime conveniat, diverſorum idioma- 4.
tum, & linguarum, ut Carolus (*d. l.*) loquitur, differentiis inſtrui Electorum
ſucceſſores, ut plures intelligant, & intelligantur à pluribus, qui plurimo-
rum neceſſitatibus revelandis Cæſareæ ſublimitati aſſiſtunt, in partem ſol-
licitudinis conſtituti: inde tamen non ſequitur, quod in publicis Imperii ne-
gotiis, præſertim quæ in ipſa Germania tractantur, ubi vel per literas, vel
viva voce res expeditur, tot linguæ in uſu eſſe debeant, quot gentes ſub Im-
perio degunt. Aut, ſi hæc Caroli IV. mens fuerit, mirum non eſt, legem 5.
poſteriorem priorem abrogaſſe. Quanquam non credo, abrogatione
opus fuiſſe, cum conſtet, privilegia, inſtrumenta, aliaque Imperii acta, olim
ſola lingua Latina, à noſtris Imperatoribus, vel eorum, & Imperii nomine,
antequam lingua Germanica excoli cœperat, & poſtea, accedente cultura,
etiam hac in lingua confecta fuiſſe; licet fortaſſis dubitari poſſit, an idem
ſemper viva in voce obſervatum ſit. Sane, Gallicam quod attinet, eius 6.
nulla (*in d. c. aurea Bulla*) mentio fit, & poſterioribus Imperii conſtitutioni-
bus expreſſe ſancitum novimus, acta non amplius in lingua Gallica, ſed ab
inferioribus Iudicibus in lingua Latina edenda, & communicanda eſſe (*or-
dinat. Cameræ part. 2. tit. 31.* §. nach dem auch.) Italicæ quoque linguæ uſus, in
inſtrumentis, aliisque Imperii actis, nunquam receptus fuit. In Italia, ut 7.
vernacula, in curſu eſt, ſed maieſtas Imperii non admittit, ut puræ elegan-
tiæ matris, quæ eſt lingua Latina, filiæ (hoc eſt, Italicæ) fucata variis ceruſſis,
præferatur diſtorta forma, vel ut optimo vino, (ut non nemo loquitur) præ-
feratur acetum peſſimum. Nec tam pueriliter credulus ſum, ut coniectu- 8.
ræ Ruſcelli locum concedam, quam atro carbone notavit P. de L' Ancre
(*livr. 1. des Princes diſc. 1. pag. 8.*) (*Girolamo Ruſcelli, Venetiano, n' a eu honte de di-
re, que, comme le peché de la ſuperbie, d' une ſeule langue, que Dieu avoit ſimple-
ment donnée, au commencement du monde, fit la diviſion en une infinité de lan-
gues, que de meſme on peut eſperer, avec raiſon, que le monde entier venant à ſa
fin, reviendra ſous une ſeule langue, comme il eſtoit en ſon principe, qui ſera celle
que parle le chef de l' Egliſe du Sauveur, le ſouverain des ames, qui doivent aller voir
cette haute tour du ciel, pour parler toutes conformement, ſans diverſité, ni con-
fuſion, le meſme & ſeul langage des Anges. De maniere, que ceſte duce langue
Italienne (adiouſte-il) è in corſo di Monarchia, & court fortune d' eſtre la Roy-*
ne de

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

ne de toutes.) Hieronymus Ruſcellus, Venetus, non erubuit dicere, quod
quemadmodum peccatum ſuperbiæ in cauſa fuit, ut ex una ſola lingua,
quam Deus ſimpliciter dederat in mundi initio, diviſio facta ſit in infinitas
linguas; ita ſperandum eſſe, non ſine ratione, mundum totum, ubi ad fi-
nem pervenerit, ad unam linguam rediturum, quemadmodum fuit in ini-
tio. Eam autem fore illam, quam loquitur caput Eccleſiæ Salvatoris, Domi-
nus ſupremus animarum, quæ debent adſcendere ad contemplandum al-
tiſſimam illam turrim cœli, ut loquantur omnes conformiter, ſine diverſi-
tate, ipſam ſolam linguam Angelorum. Ita ut ſuavis illa lingua Italica (ad-
dit idem) ad monarchiam omnium tendat, & poſſit fieri regina cunctarum.
9. Cæterum ut Imperatori noſtro uſus linguæ Germanicæ & Latinæ præſcri-
ptus; ita Turcarum Imperator, vi juramenti quod præſtitit, alia non uti de-
bet, quam Ottomannica, Turcica. Arabica in negotiis religionis uſurpa-
tur, in militia, Sclavonica. *P. Matthieu tom. 1. de l. histoire de Henry IV. livr. 6. narrat. 4. pag. mihi 584.*)

Andere Zungen.

1. *Quæ prima in mundo fuerit lingua.*
2. 3. 4. 5. *Non fuiſſe Hebræam.*
6. *Goropius Cimbricam primam fuiſſe aſſe-rit.*
7. *Autoris opinio de confuſione linguæ ad ædificationem turris Babylonicæ.*
8. *Quot linguæ ex confuſione Babylonica natæ?*
9. 10. *De numero linguarum, Scriptores antiqui non conveniunt.*
11. 12. *Autoris opinio.*
13. *Duretus ſcripſit hiſtoriam linguarum.*
14. *Quot matrices linguæ hodie ſuperſint in Europa.*

1 AB initio, unius linguæ mundum fuiſſe, Moiſes (*lib. 1. c. 11. verſ. 1. & 6.*) do-
cet; quæ autem illa fuerit, adhuc controvertitur. Cōmuniter Hebræam
2. fuiſſe tradunt. Cluverius vero arbitratur (*lib. 1. antiquæ Germanicæ c. 8. p. 74.*)
primam illam mortalium linguam nullibi apparere, nec unquam apparitu-
ram, donec unus grex, & unus paſtor (in vita æterna) futurus. Lævinus Tor-
rentius, (*in præf. hermathenæ Ioh. Goropii*) non cogimur, ſcribit, credere, lin-
3. guam, qua ſub Moyſe uſi ſunt, primogeniam fuiſſe. Nam ne niſi quidem Iu-
dæi ea de re inter ſe cōveniunt; & è noſtris nonnulli Syram, ſive Aremæam,
4. aut Palæſtinam prætulere. Ipſe Goropius, (*lib. 1. Hermathenæ p. 1.*) Chriſtiani
pleriq; omnes, ait, primogenium linguarum jus penes Hebræos ſemper fuiſ-
ſe, magno conſenſu pronunciant, à quibus tamen Theodoretus diſcedens,
non ſine aſſeclis, Syram, ſive Aremæam omnium primam fuiſſe ſentit. Mo-
ſes Ægyptius, Rabinorū facile princeps, Hebræam primam eſſe negat. Gue-
varra, is qui epiſtolas, quas aureas vocant, Hiſpanis ſuis ſcripſit, quatuor He-
bræorum Doctores teſtes citat, qui jureiurando confirmare auſint, Hebræ-
5. um ſermonem non eſſe primum. Et (*lib. 2. Hermathenæ, p. 25.*) prima lingua,
inquit, eſt ea, quæ omnium perfectiſſima. Perfectiſſimam autem dicimus,
quæ quā apertiſſime & quam breviſſime, una cum ſono convenientiſſimo,
imagi-

magines animi, & earum compositionem dat intelligendas. &c. Hinc non video, quomodo defendi queat eorum assertio, qui Hebraicam linguam omnium primam esse contendunt; cum nulla sit pluribus difficultatibus implicata, nulla habeat plus ambiguitatis, nulla caliginem profundiorem adeo ut in eius abyssis perscrutandis, non Delio natatore, sed Delio fate frequenter opus esse videatur. Mihi quidem, de perfectione, vel imperfectione 6.
eius linguæ, quam non didici, iudicium non attribuo, nec Goropio accedo, qui (*d. loc.*) Cimbricam linguam omnium primam adstruere ingeniose conatur. Hebræam inter antiquas habeo, at primam omnium cur credam, nondum rationibus validis edoctus sum. Hoc iterum ex Moise (*d. c.* 11. *vers.* 7. 7.
& seq.) constat, cum gentes in ædificanda civitate, & turri, Babylonica postea dicta, desudarent, cœlesti decreto confusionem linguæ natam fuisse: ex qua, communi persuasione, creditur varias linguas originem suam traxisse; quamquam hoc à Moise diserte annotatum non reperitur. Confusio talis facta est in una lingua, ut alter alterum loquentem non intelligeret. Et cum semel ipsorum conatus, qui Deo displicebat, frustraneus redditus, & gentes in varias abirent terras, non est ex articulis fidei, ut credam, causa confusionis sublata, confusionem continuatam necessario fuisse; & primis illis annis, post separationem factam, varias linguas, & diversas à prima, in usu fuisse. Sequentia tempora varias linguas dedisse, certum est, non tamen divino aliquo decreto, ut mihi persuadeo, sed permissione, ubi hominis liberum arbitrium primas tenuit partes. Præterea, in ea quoque non conveniunt, quot linguæ ad turrim Babylonicam ortæ sint. Non totidem, in- 8.
quit Cluverius (*d. lib. antiquæ German. c.* 4. *p.* 43.) ex confusione Babylonica natas fuisse linguas, quod hominum ad urbis ædificationem fuere capita, sed quot principes Noachi nepotum, sive quot familiarum, ut vocat Moses, capita, urb*is* structioni præfuerunt; scilicet sexaginta novem. Nec tamen ego nescius sum, Clementem Alexandrinum, Arnobium, Epiphanium, Hieronymum, Augustinum, & alios, linguas ad urbis Babylonicæ structionem exortas statuere septuaginta duas; quem illi numerum, non ex nepotum, pronepotumque Noachi tantum, sed ex ipsorum simul Noachi filiorum numero collegerunt. Verum, non ipsum Schemum, & Iaphetum, Chamumque, in gentium linguarumque numerum concessisse, sed horum filios nepotesque tantum, apertissimis, disertissimisque testatur Moses verbis, (*cap.* 10. *vers.* 32. *Genes.*) De eadem quæstione Ioh. Goropius (*d. lib.* 1. *hermathenæ p.* 4.) ita scribit: Quot linguæ non sint, vel olim fuerint, quamvis quidam definire tentarint, ego tamen nemini puto liquere, & adeo non magnopere nostra interesse. Clemens Alexandrinus, genera linguarum, sub quibus varia sint idiomata, septuaginta duo fuisse, quod è numero eorum, qui ante confusionem linguarum, è tribus Noachi liberis nati dicuntur, acce-

9. ptum videtur. Euphorus nescio quis, nisi Ephorus, ut reor, sit legendum, apud eundem, septuaginta quinque fuisse tradidit. Verum hunc numerum longe superant aliorum assertiones, inter quos Plinius, à Timosthene memoriæ proditum, scribit, in unam Dioscuriadem, Colchorum emporium, trecentarum linguarum homines solere convenire; addens, à Romanis postea
10. per centum & triginta interpretes negotia ibi gesta fuisse. Mithridates, non magnam Asiæ partem, si toti conferatur, imperio tenens, viginti duas, & in ditione sua habuisse, & didicisse, constanti scriptorum testificatione perhibetur. Quibus si reliquas addas, quæ toto tum orbe diversæ fuerunt, an non putamus maximum numerum evasurum? Quot sint in orbe Atlantico, & apud Hyperboreos, quis explicabit? & multas tamen esse, plurimorum peregrinatione satis est exploratum. Complures post Christi natalem novas extitisse scimus, nunquam antea vel factas, nedum cognitas; inter quas, cum in sola Europa, minima totius orbis parte, quam plurimæ ab illo tempore exortæ sint, quid de cæteris gentibus innumeris cogitandum? Vt ego
11. aliis suam, ita mihi meam liberam volo opinionem; nihil autem certi in utroque reperio, sive quod attinet numerum antiquarum, sive recentiorum linguarum. Nec enim Moises quicquam hic determinat: hoc tantum agit, ut syllabum filiorum, atque nepotum Noæ, exhibeat. Cui dum annectit terras, & insulas, vel generaliter, vel in specie, quas cuiusq; generatio postea inhabitaverit, secundum linguam suam, non hoc tradit, quod tempore primæ occupationis, tot linguæ fuerint, quod ipse capita familiarum enumerat, sed quod ex his gentes, quæ istas insulas & regiones postea inhabitarunt, cuius etiam linguæ fuerint, originem habuerint. (*Genes c.* 10. *vers.* 5.) Nam Moisen, non solum ea hoc loco tradere, quæ tempore confusionis linguæ fuerunt, sed etiam quæ postea facta sunt, constat (*ex vers.* 12.) & videtur idem probari posse (*ex vers.* 25.) ubi Peleg nomen inde accepisse di-
12. citur, quod ipsius tempore orbis fuerit divisus. Divisio alia non est, quam illa, quando post frustranee susceptam ædificationem Babylonis, familiæ hinc inde in omnem terram dispersæ fuerunt (*c.* 11. *vers.* 8.) nisi placeat cum aliis distinguere, inter partitionem, & occupationem, quod amplectitur Salianus (*in annal. Ecclesiast. veteris testamenti ad annum mundi* MDCCLXXXVIII. *n. p.* 291.) Ipse vero Peleg eo tempore natus (hoc enim in sensu d. vers. 25. accipiendum esse coniicio) nondum eius ætatis fuit, ut quicquam ad ædificationem operis conferre valuerit, unde in pœnam eius lingua confundi nō debuit. Et cum nondum loqui potuerit, quomodo ipsi peculiarem linguam assignabimus? si alia, quam paterna, postea usus, ea non ad ædificationis terminum, sed tempus futurum referri debebit. Quod idem de fratre eius Iaketam dicendum est, qui, ut secundogenitus (*d. vers.* 25. & *c.* 11. *vers.* 17.) ad ædificationem Babylonis vix potuit esse præsens. In hodierni orbis linguis enumerandis

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

enumerandis frustra tempus teritur, cum exacte de illis nulli constet, videri 13.
tamen de plurimis poterit Duretus, qui Gallico sermone historiam lingua-
rum scripsit. In Europa, si Iosepho Scaligero credimus, hodie undecim 14.
matrices linguæ supersunt; Latina nempe, Græca, Teutonica, Sclavonica,
Epirotica, Tartarica, Vngarica, Finnonica, Hirlandica, Cantabrica, Bri-
tannica, quam loquuntur in Gallia illi, quos dicunt Bretons Brettonants:
hanc tamen Isaac Pontanus (*in glossario prisco Gall.*) Germanismi sobolem
arbitratur.

Die Teutsche.

1. *De lingua Germanica, remissive.*
2. *Lingua latina olim Germanica in Germania prælata.*
3. *Primum instrumentum publicum, in lingua Germanica confectum.*
4. *Latina tamen adhuc primatum habuit.*
5. *Constitutio Rudolphi I. de usu linguæ Germanicæ, & constitutionis ratio.*
6. *Dubitatur, an unquam hæc constitutio fuerit facta.*
7. *Si facta, non fuit tamen observata.*
8. *Maximiliani constitutio permittit Notariis instrumenta latina conficere.*
9. *Beati Rhenani locus.*
10. *Quando instrumenta, lingua Germanica scribi cœperint.*
11. *Carolus V. Aquisgrani oratione Germanica exceptus.*
12. *Confessio Augustana in lingua Germanica publice in comitiis exposita, non in latina, ut nonnulli volebant.*
13. *Sigismundi decretum, causas Principum Germanorum in lingua Germanica proponi, & ventilari debere.*
14. *In iudicio Camerali procedendum in lingua Germanica.*
15. *Exempla.*
16. *Exceptio.*
17. *Rudolphus I. noluit audire legatum Regis Bohemiæ latine perorantem.*

DE lingua Germanica vide, si libet, quæ scripsi *lib.1. de iure publ. c.6. n.* 50. 1.
& seqq. & quæ his secunda addidi cura. Olim quidem Latinæ linguæ 2.
magnum in Germania imperium fuit, sed hodie Germanica præ illa in eadē
floret. Latinæ imperium inde cognoscitur, quod illis temporibus, non so-
lum recessibus, ac actis Imperii, & literis publicis, sed etiam in iudiciis, &
extra illa, in contractuum privatorum instrumentis, unica Latina in usu fuit,
exulante Germanica. (*Leheman. lib. 5. chron. Spirens. cap.107. p.626.*) Inter 3.
publica à nonnullis observatum, Fridericum II. anno M. CC. XXXVI. comitia
Moguntiæ habuisse, ubi à Principibus pax iurata, vetera iura stabilita, nova
statuta, & Teutonico sermone in membrana scripta, omnibus fuisse publi-
cata. (*Godfridus Monachus in annal. ad d. annum* M. CC. XXXVI.) atq; hoc omnium
instrumentorum primum esse, quod in lingua nostra vernacula scriptum:
(exhibitum autem à Goldasto, *part. 2.* der Reichssatzungen *p.* 17.) nec enim
ante illud de alio ullo constare. Licet vero hoc ipso exemplo antiquissi-
ma persuasio nostratium, linguam nostram vix scriptura exprimi posse, er- 4.
roris convicta, attamen, cum sine dubio pauci adhuc essent, quibus hæc no-
va literarum compages cognita, & clerici, ne illa introduceretur, obstarent,

lucri ſui cauſa, quod confectione inſtrumentorum Latinorum, quæ apud eos ſolos conſiſtebat, nutriebatur, ac præterea, quod longo temporis tractu profundas radices egerat, non uno ictu evelli poterat, nec lege ulla interdictum erat, Latina lingua amplius uti, ea ut antea in primatu continuavit. Cũ autem hoc non ſatis decorum Germanis videretur, Nobilitas quoque linguæ Latinæ non admodum callens erat, atque plebs eius ignara, unde fraudes, & deceptiones ab illi, qui inſtrumenta & contractus ſcribebant, plurimæ, Ru-
5. dolphus I. Imperator, anno M. CC. LXXIV. ſtatuit, ut poſt hæc, Principum, & Pontificum edicta, privilegiaque &c. Teutonum lingua ederentur, & ne amplius literas contractuum Notarii latine ſcriberent, ſed germanice. (*Aventinus lib. 7. Annal. Boicor. Cruſius in Annal. Suev. part. 2. lib. 1. c. 8. f. 13. lib. 12. c. 8. & parte 3. lib. 3. c. 1. f. 134.* Spangenberg *in chron. Saxon. c. 264. f. 450.*
6. *Lehemann. d. lib. 5. Chron. Spir. c. 107. p. 627.*) Verum, ut maxime fidem hæc tradentibus omni ex parte non denegem, dubium tamen inde naſcitur, cum illa Rudolphi continuatio huc usq; à nemine, quod ſciam, luci expoſita fuerit. Germanicam linguam Rudolpho curæ fuiſſe novimus ex receſſu comitiorũ Herbipolenſium anno M. CC. LXXXVII. Germanica lingua confecto: (*Vide Lebeman. d. lib. 5. c. 108. p. 627.*) at cum ille, conſtitutione, de qua autores teſtantur, poſterior ſit, & in primis comitiis ab ipſo habitis conſcriptus, quomodo antea extra comitia conſtitutionem illam, non vocatis, nec præſentibus Stati-
7. bus, facere potuerit, & an fecerit, non ſine dubio eſt. Accedit, quod ſciam, illam conſtitutionem non omni ex parte obſervatã, nec tunc nec poſtea, fuiſſe, hoc me docentibus tabulis variis, paſſim lingua latina conſcriptis, & non ſolum in archivis, hinc inde, ſed etiam in libris typis impreſſis, proſtantibus.
8. Ac quod Notarios attinet, illis non ſolum uſus, ſed etiam ordinatio Maximini, zu Vnterrichtung der offnen Notarien zu Cöln *anno 1512.* auffgericht / (*quam in corpore receſſuum Imperii p. 95. & ſeqq. habemus*) huc usque permiſit, inſtrumenta conſcribere in lingua Latina, & Germanica. (§. item die Notari-
9. en/ *p. 97.*) Beatus Rhenanus (*rer. German. lib. 2.*) ſcribit: Tantum latini ſermonis uſus apud Germanos in conficiendis tabulis receptus fuit; id quod cum cæteris nationibus commune habuimus. Ab annis tamen centum, & quinquaginta, ſecus apud nos factum videmus. Sic Vngaricus ſermo, noſtra ætate primum ſcribi cœpit. Ergo, ſi Rhenano credimus, ante annum, præterpropter, M, CCC. L. maieſtas linguæ Romanæ nondum exolevit: Nec credo, à quoquam exacte hactenus obſervatum, quo anno poſtea exoleverit. Vti nec illud certo tradi poteſt, quando lingua Germanica communiter ſcribi cœpe-
10. rit. Vadianus (qui ſcribere & vivere deſit anno M. D. LI. *lib. 2. de colleg. monaſteriisque Germaniæ veteris apud Goldaſt. tom. 3. Allamannicar. rer. ſcriptor. p. 47.*) tradit, in totum conſtare, tabularum Germanice ſcriptarum recentem eſſe uſum, & eſſe annos paucos, ex quo hæc lingua vulgo ſcribi cœpta: Scripſiſſe qui-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

psisse quidem & veteres, sed paucos,& raros, & velut periculi faciundi gratia. Quem autem Vadianus, per annos paucos, intelligat numerum, obscurum ut mihi est, ita non audeo determinare, & rem ipsam aliis investigandam relinquo: Hoc solum prætererire silentio haud possum, Electoribus 11.
visum, aus allerley Bewegnuß / ut Carolus, Aquisgranum coronæ suscipiendæ causa accedens, oratione Germanica exciperetur (*vide* der Churfürsten Ordnung auff dem Rahthauß zu Aach berahtschlaget / bey der Königlichen Crönung zu halten / *apud Goldast. parte* 2. der Reichsatzungen *p.* 185.) & postea in Imperio nostro, etiam in concursu linguarum, Germanicam prælatam Latinæ. Anno M D XXX. in comitiis Augustanis, cum die XXV. Iunii post 13.
meridiem, in palatio Episcopali, confessio Protestantium Statuum, quæ Augustana, à dicto loco postea nomen accepit, publice prælegenda esset, eiusq; scriptum exemplar Latinum Pontanus, Germanicum Baierus, iuris Doctores, & consiliarii Saxonici, in manibus tenerent; Episcopis autem nonnullis placeret, Latinum potius, quam Germanicum legeretur, Elector Saxoniæ surrexit, petiitque à Cæsare, & obtinuit, ut Germanica lingua uterentur, quoniam in Germania consisterent. (*Ioh. Saubertus, in miraculis Augustanæ confessionis p.* 189.) Notum quoque est, ex decreto Sigismundi Imperatoris, de anno 13.
M. CCCC. XVII. (*apud Goldast. part.* 2. Reichssatzungen / *p.* 98. *& seq.*) daß der Reichs Fürsten Sachen sollen in Teutscher Zungen / nach Teutschen / vnd nicht nach Lateinischen / oder Geistlichen Rechten / durch Teutsche Fürsten erkent / vnd geurtheilt werden. Cum enim tunc contentio esset, inter duos Principes, Comites Palatinos, war (ut verba decreti sonant) nach vnserer Frag / von den Fürsten allen einhelliglich zum Rechten gesprochen; Nach dem / vnd wir hie in Teutschen Landen zum Rechten setzen / als ein Römischer König / vnd Hertzog Ludwig / vnd Hertzog Heinrich / (Pfaltzgrafe) beide Teutsche Fürsten weren / vnd zum Reich gehörenden / vnd die Sach Teutsch / vnd vmb des Reichs Lehen wäre / die in Teutschen Landen gelegen wären / vnd wir in beederseits ein Teutsch Recht / mit Teutschen Fürsten besetzt hätten / vnd beyde Theil mit Teutschen Fürsprechen fürgestanden / vnd ihr Sach nach Teutschen Rechtens gewonheit fürgelegt hätten / so sprechen sie zum Rechten / was ieglicher Theil fürlegen wolte / es wäre Brieffe / Worte oder ander redliche Kundschafften / daß er das in Teutschen vnd nach Teutschen Rechtens Gewonheit durch seinen Fürsprechen thun vnd fürlegen solte. In hodierno Iudicio camerali (*ut do-* 14.
cet Magenhorst. ad part. 1. *ordin. cam. tit.* 3. *pag.* 7.) procedendum in lingua Germanica, quam si partes ignorent, per interpretes agere debent. (*Cynus in auth. offeratur, quæst.* 5. *C. de litis contest.*) Ita olim denegati sunt processus Latini, contra Episcopum Veredunensem, & in Germanica lingua 15.
decreti. Ita obtinuit Dux Wurtembergicus contra Ferdinandum Rom. Regem in Comitiis anno M. D. XLVIII. in causa feloniæ sibi motæ. Et

cum Sabaudiæ Dux, quando ipſi lis erat cum Iohanne im Thurn / proceſſus in Germanica lingua caſſari, vel latine verti petiiſſet, Camera reſtitit, ſubiecta clauſula, vnd ſollen hinfüro beide Parteien in Teutſcher Sprache verfah-
16. ren. (*Bruning. de variis univerſit. ſpeciebus theſ. 7.*) Excipi tamen à regula, (*d. loc.*) tradit Magenhorſt, cauſas Flandriæ, & Hollandiæ: Quod ſi ita ſe habet, mirari licet, cur hi, qui Germani ſunt, & Germanice loquuntur, excipiantur, & Sabaudus, nec Germanus, nec Germanicam linguam pro ver-
17. nacula habens, regulæ ſubiaceat? De Imp. Rudolpho I. narrant, quod in comitiis Auguſtanis, ad Epiſcopum, legatum Regis Bohemiæ, latine perorantem dixerit, Epiſcope, nolo de me dicatis ſermone Latino, ut reſpondere ex adverſo non poſſim; ſi habetis cauſam adverſus clericos, utamini Latino ſermone coram illis, contra me vero, vel alium quempiam noſtri ordinis, proponatis more ſolito; iuſſeritque aut Germanice loqueretur, aut taceret. (*Mutius lib. 21. Chron. German. apud Piſtorium tom. 2. Scriptor. German. pag. 193.*)

Oder Lateiniſche.

1. 2. 3. 4. *Quadruplex linguæ Latinæ conſideratio. ſecundum diverſa tempora.*
5. *Græca Lingua quomodo uſi fuerint Romani?*
6. *Quid lingua Græca apud Romanos peragere non licuerit?*
7. *Imperatores Græce reſcripſerunt.*
8. *ICti reſponſis, ſcriptisq; ſuis Græca admiſcuerunt.*
9. *Quando primum Græca lingua apud Romanos in pretio eſſe cœperit.*
10. *Cauſa incrementi linguæ Latinæ.*
11. *Cur hodie inter Europæos tanti æſtimetur?*
12. *Franciſcus I. Rex Galliæ vetuit, ne lingua latina amplius in iudiciis & foro in uſu eſſet.*
13. *Tenor prohibitionis.*
14. *Galli nolunt ſe obligare ad uſum linguæ Latinæ, quando illis res eſt cum Anglis.*
15. *Clerici in Germania linguæ latinæ cognitionem & uſum, ſibi fere proprium adſcripſerunt.*
16. *Vſus linguæ Latinæ in publicis negotiis Imperii, ac quouſq; ſe extendat hodie.*
17. *Ad quid Principibus & Imperatori proſit callere linguam Latinam.*
18. *Carolum IV. præcepiſſe in aurea bulla cap. fin. ut Electorum ſecularium liberi erudiantur in lingua Latina.*
19. *Imo non præcepiſſe.*
20. 21. *Aureæ bullæ diverſa lectio.*
22. *Per verbum Grammatica, non intelligit A. B. linguam Latinam, ut quidam autumant.*
23. *Verba A. B. expenduntur, & examinantur.*
24. *Obiectio.*
25. *Reſponſio.*
26. *Latinam B. Aureæ exemplar præferri debet Germanicis editionibus.*
27. *Quænam Germanicarum vitioſiſſima*
28. *Qualis linguæ Latinæ ſcientia Magnatibus ſuffi iens ſit.*
29. *Ferdinandi I. Imper. reſponſum.*
30. *Sigismundi facetum dictum.*
31. *Ignorantia linguæ Latinæ in Electoribus diſplicuit Sigismundo Imper.*
32. *Verba Latina in Talboti gladio.*
33. *Priſcianus vapulat à Cancellario Angliæ.*
34. *De induſtria Poyeti, Cancellarii Galliæ.*
35. *Pratei, Cancellarii Galliæ, craſſus error.*
36. *Sancti, ac Epiſcopi errantes in Grammatica, non ſunt irridendi.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

LInguam Latinam Isidorus (*& ex eodem Iulius Bellus in Hermete polit. lib. 2. pag. 72.*) in Etymologiis (*cap. de linguis gentium*) quadrupliciter con- 1.
siderat; primo, ut priscam, qua vetustissimi utebantur, sub Iano & Satur-
no, ut erant carmina Saliorum incondita, & omnibus obscurissima. Secun-
do, ut Latinam in specie ita dictam, ex qua XII. Tabulæ scriptæ fuerunt, quæ 2.
non intelligebantur, nisi, ut opinor, à iuris & antiquitatis studiosis. Ter-
tio, ut Romanam, quæ post Reges exactos ad Imperatores usque viguit; 3.
per quæ secula miram fuisse linguæ mutationem observo, cum ex autoribus,
quos habemus, tum ex Polybio, ubi fœdus inter Carthaginenses & Roma-
nos ictum interpretatur: nam eo loci excusat se, tantam esse factam ab ea
tempestate linguæ mutationem (decurrerant autem quinquaginta & du-
centi tantum anni) ut etiam antiquitatis periti pleraque difficulter intelli-
gant. Sed hæc postquam è Græcia in agreste Latium artes irrepserunt, cul- 4.
tior facta est, præsertim vero floruit circa ætatem M. Tullii, quando emen-
date pleriq; loquebantur. Duplex enim toto hoc seculo fuit lingua, vulgaris
altera, quæ solœcismis & barbarismis non carebat; emendata altera, quam
discere, & observare, ut Italis Etruscam, necesse erat. Hinc apud Valeri-
um Maximum (*lib. 8. c. 7.*) cum refertur, Catonem maiorem Græcis literis
erudiri concupivisse, adduntur hæc verba; quam sero inde æstimemus,
quod etiam Latinas pæne iam senex didicit. Mixta postremo lingua, & in-
gruentibus adventitiis linguis indies corruptior, in civitatem Romanam
irrupit. Quamobrem Imperatores pulcherrimum tuendæ, propagandæ-
que Romanæ linguæ opus, deseruerunt, imo impensæ Græcæ invigilarunt,
ut inter cæteros Adrianus, Græculus vocaretur. Qua in re ab antiqua di-
sciplina perquam longissime recesserunt. Constat enim ex Valerio Maxi-
mo (*livr. 2. c. 2.*) Senatum Romanum legatis Græcorum, nunquam
nisi latine, respondisse, eosque, non nisi per interpretem audivisse latine per-
orantem; nec in urbe id tantum, sed etiam ipsa in Græcia & Asia; & hoc ideo,
ut honor & æstimatio linguæ Latinæ per totum expanderetur orbem. Legi-
mus quoque, Ciceronem graviter à Romanis accusatum, quod Syracusis, in
Senatu, græce fuisset locutus, ut ipsemet testatur *in Verrinis*. Tiberius linguæ 5.
Græcæ scientissimus, monopolium, quæ vox Græca est, in Senatu nomina-
turus, veniam sibi præfatus est. (*Suetonius in eius vita c. 70. Cuiacius in paratitl. C. de monopol.*) Idemq; ipsus, alià vice SCto demi & obliterari fecit τὸ emble-
ma, tanquam emendicatum ab alia lingua, addito mandato, si Latinam vo-
cem huic æquipollentem non daretur invenire, circumscriptione uteren-
tur. Cumque idem aliquando verbo parum Latino usus fuisset, & Ateius
Capito adulatorie dixisset, id tui gratia recipiemus imposterum, Pompo-
nius Marcellus, vir antiquæ maiestatis observantissimus, certe, inquit,
mentitur Capito, quia hominibus dare potes, Cæsar, civitatem Romanam,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

6. verbis non potes. Tempus fuit, quo non nisi latinis verbis licuit à Prætoribus decreta interponi: *(l. decreta 48. ff. de re iudic.)* legata quoque latine tantum relinqui potuisse Vlpianus autor est. *(tit. 25. §. 9.)* Eademque duntaxat tutelas, & libertates directo dari potuisse, inde cognoscitur, quod, ut idem, Græca lingua facere liceret, postea sancitum reperitur. Nam post translatum Constantinopolim Imperium, ubi Græca lingua vernacula erat, & decreta Græce pronunciari, *(l. iudices 12. C. de sentent. & interloc.)* & testamenta Græce scribi, *(l. hac consultißima 21. §. fin. C. de testam.)* & libertates, *(l. directas 14. C. de testamentaria manumißione)* tutelas, *(l. ult. C. de testam. tut.)* dare permissum fuit. *(ita Brison. de solut. & liber. lib. 2. p. m. 257.)* negari non potest, etiam ante translatum Imperium Constantipolim, fuisse Græcam linguam aliquando Romæ in usu, & pretio. Pars literarum græca-
7. rum D. Hadriani, extat *in l. 48. ff. de iudic.* Antonius Imperator ad desideria Asianorum, Eudæmonis, Antiochiensium, & aucupum græce respondet, *(l. 4. §. 5. ff. de offic. proconf. l. 9. ff. ad L. Rhod. de iactu. l. 3. ff. de cust. reor. l. 16. ff. de serv. præd. rustic.)* Severus græce rescripsit *(l. 2. §. 3. ff. ad SC. Vellei. l. 6.*
8. *§. ult. ff. de offic. proconf.)* Vlpianus frequenter responsis, atque scriptis suis, Græca admiscere solitus fuit, *(l. 6. §. 1. de l. & I. l. 30. ff. de LL. l. 4. §. 5. ff. de offic. proconf. l. 13. §. ult. ff. de iureiur. l. 9. §. 8. ff. de pœnis. l. 4. §. 1. ff. de his qui not. infam. l. 1. §. 3. ff. naut. caupon. &c. l. ult. §. 2. d. t. l. 19. §. 2. ff. de iudic. l. 25. §. 11. ff. de heredit. petit. l. 10. §. 1. ff. de usu & habitat. l. 17. §. 2. ff. de servit. præd. urban. l. 1. §. 3. ff. de servo corrup. l. 3. ff. de condict. triticar. &c.)* Quod etiam apud alios ICtos, diversis temporibus, in usu fuit, *(l. 2. 3. 5. ff. de LL. l. fin. ff. de constit. princ. l. 7. ff. de edendo l. 3. ff. si pars hered. petat. l. 37. ff. de servit. præd. rustic. l. 13. ff. fin. regund. l. 20. §. 7. ff. fam. hercisc. l. 42. ff. de religios. & sumt. funer. l. 9. ff. ad L. Rhod. de iact. l. 26. §. 1. ff. depositi. l. 60. §. 4. mandati l. 1. §. 1. ff. de contrahenda emtione. l. 34. §. 1. ff. de pi-*
9. *gnoribus & hypoth. &c.)* Sane, perquam credibile est, linguam Græcam, paulo post exactos Roma Reges, in æstimatione magna fuisse, postquam leges à Græcis civitatibus petitæ, & acceptæ fuissent *(l. 2. §. 4. ff. de*
10. *orig. iuris.)* Sed ut ad Latinam revertamur, non solum in immensum illa se effudit olim, missu coloniarum, & communione civitatis, *(Lipsius de recta pronunc. linguæ latinæ, c. 3. pag. 11. & seqq.)* sed etiam, quod gentibus victis, vel directo imponeretur, ea uti lingua, vel per consequentiam, ut victoribus magis se accommodarent, & ius quod sibi dicebatur à Romanis, Romano idiomate melius ipsi quam per interpretem intelligerent.
11. Causæ vero, quod & hodie apud Europæos tanto sit in pretio & usu, adeo ut interpres communis inter eosdem dici queat, partim à veneratione antiqua est, partim

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

est, partim à legibus civilibus, aliisque tam historiis, quam disciplinis, in eadem lingua scriptis; maxima autem ex parte ab autoritate Romanæ Ecclesiæ, quam Latinam vocant, quæ non solum mysteria sacra, hac lingua tractare, atq; explicare ubiq; voluit, verum & diplomata, privilegia, & quicquid consimilium est, eadem promulgare, atque concedere consuevit. Fuit tamen maior eius usus maiorum nostrorum temporibus, quam hodie. In Gallia in 12.
Iudiciis, & foro, nec non in instrumentorum confectione, olim quoque lingua Latina in usu fuit, sed postea, Francisci I. cura, ubi in sententia lata legisset verba, *debottavit*, & *debottat*, effectum est, ut omnes iustitiæ actus, atque reliqui quoque contractus, lingua Gallica, imposterum fierent, & conscriberentur. (*P. Matthieu livr.* 1. *de l' histoire de Louys X I. pag.* 731.) Factum hoc esse 13.
A. Christi M D XXXIX. patet ex edicto, quod Fontanon in corpore edictorũ & ordinationum Regum Franciæ (*tom.* 1. *livr.* 4. *tit.* 3. *pag.* 515.) his annotavit verbis: *Pource que plusieurs difficultés sont seuventesfois advenues, sur l' intelligence des mots latins, contenus és arrests, nous voulons d' oresenavant, que tous arrests, ensemble toutes autres procedures, soyent des registres, enquestes, contracts, commißions, sentences, testaments, & autres quelconques actes, & exploits de iustice, ou qui en dependent, soyent prononcés, enregistrés, & delivrés aux parties en langage maternel François, & non autrement.*) Quoniam variæ difficultates sæpius ortæ sunt de intellectu verborum Latinorum, quæ in sententiis legebantur, volumus imposterum, ut omnia arresta, & acta, sive tabulæ, inquisitiones, contractus, commissiones, sententiæ, testamenta, & omnes actus iudiciales, aut qui exinde dependent, pronuncientur, annotentur, fiant, & partibus communicentur, in sola lingua vernacula Gallica, & non in alia. Ac 14.
non domi solum Gallos, verum etiam foris linguæ Latinæ cursum turbare aliquando voluisse, nos docet Iean du Tillet (*au recueil des guerres & traittés d' entre les Roys de France & d' Angleterre, tiltre, des guerres & traictés d' entre le Roy Charles VI. & les Anglois, fol.* 110.) ubi mentionem faciens conventus legatorum Regiorum, Galliæ, Caroli VI. & Angliæ, Henrici V. addit, (*Les ambassedeurs de France protesterent, que ce qu' en ladite assemblée ils auroient parlé, ou escrit, parleroient ou escriroient en latin, ne fust tiré à consequence, ne fist nouvelleté ou preiudice à la maniere auparavant observée és assemblées, faictes pour traicter entre les Roys de France & Angleterre, de laquelle maniere lesdits Ambassadeurs de France n' entendoient se departir, ni astraindre eux, ou autres Ambassadeurs de Frãce, qui seroient cy-apres envoyes, parler, ou escrire en latin, advertissans ceux d' Angleterre, ne prendre, ou apporter d' oressenavant, leurs instructions latines. car il pourroit advenir, que le Roy de France commanderoit (comme par plus grande raison pourroit faire) à ses Ambassadeurs, garder l' ancienne façon, & fauldroit que l' assemblée se separast sans rien faire.*) Legati Regis Galliæ utebantur protestatione, ne quod in isto conventu latine locuti fuissent, vel scripsissent, aut imposte-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL 2.6.90

rum loquerentur, vel scriberent, traheretur in consequentiam, nec novi quid introduceret contra morem, modumque antea in eiusmodi conventibus usitatum, inter Reges, Galliæ, & Angliæ, à quo nollent recedere, nec se aliosque legatos Galliæ in futurum obligare loqui, vel scribere latine; admonentes legatos Angliæ, ne imposterum acceptarent, nec secum afferrent instructiones latine scriptas. Posse enim contingere, ut Rex Galliæ iuberet (propter rationem magni momenti) legatos suos observare antiquum morem, atque ita conventus fieret frustraneus.
15. Quæ maiestas Latinæ linguæ in Germania fuerit, supra dictum; scil. omnia literarum documenta, & contractus, ea in lingua conscripta, atq; exaratos, quod clericis magnum attulit compendium, laicis vero, qui ut plurimum huius linguæ ignari, non leve dispendium & commodum. In Schulen bey den Stifften / vnd Clöstern (*inquit Lebeman. Chron. Spir. lib. 5. c. 107. p. 627.*) hat man die Lateinische Sprache mit fleiß schwer vnd saur gemacht / vnd dadurch das Studiren den weltlichen also verleidet / vnd versauret / daß jederman davor abschew getragen: darumb die weltlichen / in allem was verbriefft werden sollen / der geistlichē Dienst vnd Hülff von nöhten gehabt / vnd ihre Cantzleyen allein mit denselben bestelt vnd versehen; wie auch der Statt Speier Cantzley vmb solche zeit allein geistliche Personen verwaltet. Den Verlust vnd Nachtheil / so den weltlichen hierüber auffgewachsen / hat man noch über hundert / vnd mehr Jahr / im Regiment empfunden / deshalben die Erbarn / Frey vnd Reichsstätte / Kaiser Friderichen den dritten / auff dem Reichstag zu Maintz anno 1441. des Reichs-Reformation einzuverleiben / gebetten / daß man in gantzen Römischen Reich Teutscher Nation / keinen Geweihten zu einem weltlichen Ampt nutzen soll vnd gebrauche / dann sie hiedurch der Leyen Heimlichkeit / ihr Vermögen / Freundschafft vnd Feindschafft erfahren / die Stätt / fromme Ritter vnd Knecht / zu Dienern vnd Gästen ihres Vätterlichen Erbs gemacht / vnd sich zu Herren / &c.
16. Vt hodie mores sunt Germaniæ, (vel ante non longum tempus fuerunt) linguæ Latinæ usus, publica quod attinet, est, (1.) in comitiis Imperii. Notum enim ex nuperorum comitiorum actis, Burgundiæ Ducis legatum, non alia, nisi Latina lingua, vota sua explicasse, addita ratione, se non callere linguam Germanicam. (2.) in literis, quæ Imperii nomine ad Papā, & Reges exteros plerosq; dantur. (3.) in causis, quæ inter Status controvertuntur. (R. A. zu Augspurg anno 1530. §. weiter / p. 208.) (4.) in sigillis Imperatoris, atq; Statuum. De suo ævo testimonium ferens Ioachimus Vadianus (*de collegiis & monast. Germ. veter. lib. 2. apud Goldast. tom. 3. Allamann. rer. p. 46.*) ait: Principes & magistratus, in sigillis inscribendis, Latina, quam Germanica, etiamnum uti malunt, licet certissimam hodie Germanicam linguam habeamus. Sed & hoc fortasse linguæ celebritati est datum, quæ nusquam non habet sui peritos, cum linguam Germanicam paucissimi homines externi intelligant. (5.) in monetis maioribus (Kaiser Ferdinands Müntzordnung *d. A. 1559.* zu Augspurg auffgericht *inter* R. A. *p. 534.* §. wie

aber/*pag.536.*)(*6.*) In præſtatione iuramenti advocatorum in iudicio Cameræ
Imperialis. (Cammergerichts Ord. *part.1. tit.62.*) Licet autem nulla Imperii 17.
lege ſancitum, ut linguam latinam addiſcant Principes, & Status Imperii,
eamq; ut calleat Imperator; attamen utilitas unicuiq; horum ſatis pro regula
eſt, eam ſe flocci faciat, niſi in quamplurimis ab interpretis & aliorum opera
dependere, non ſine periculo, velit. Nulla lege, dixi, hoc expreſſũ; non ignarus 18.
tamen, nonnullos tradere, Electorum ſecularium liberos & ſucceſſores, ex
præcepto aureæ Bullæ Caroli IV. (*c. fin.*) linguam Latinam addiſcere debere.
Fuit in hac opinione Sleidanus (*circa.f.lib.1.Comment.de ſtatu Religion. & Rei-
publ.f.m.21.*) Freder. à Marſelaer(*in legato lib.1.diſſert.27.*) Daniel Otho(*de iure
publico cap.13.pag.328.*) ſed erronee. Hoc verum eſt, exemplaria Latina aureæ 19.
Bullæ, nonnihil inter ſe differre, *allegato in capitulo.* Aliud ita habet: *in Germa-* 20.
nica, Italica, & Slavica, linguis inſtruantur: quæ lectio mihi proinde vitioſa vi-
detur, quoniam mox ante dicitur, quod Electorum filii veriſimiliter Teutoni-
cum idioma ſibi naturaliter inditum, ſcire præſumantur, & ab infantia didi-
ciſſe: ergo in ea lingua, quam iam norunt, vel didicerunt, non amplius in-
ſtruendi ſunt. Aliud, quod Palatinum dicitur, & correctius eſt cæteris, ita ha- 21.
bet; *in Grammatica, Italica & Slavonica. linguis inſtruantur.* Quod ita accipi- 22.
tur, teſte Berneggero(*in præfat.de Idolo Lauretano*) ut tres linguas hic exprimi,
& per Grammaticam quidem, linguam Latinam intelligendam eſſe, nonnul-
li ſtatuant. Sed quam calva hæc ſit interpretatio, inde deducitur, quod Gram-
matica non ſit ipſa lingua, ſed linguæ recte loquendi ſcribendiq; ratio; neq;
ſolius Latinæ, ſed omnium aliarum linguarum, quarum recte loquendi, ſcri-
bendiq; ratio docetur. Habemus Grammaticam linguæ Hebraicæ, Græcæ,
Latinæ, Germanicæ, Italicæ, Gallicæ, Hiſpanicæ, Anglicæ, & aliarum quam
plurimarum. Si ipſius aureæ Bullæ contextum recte perpendimus, incon- 23.
gruitas, quam modo notavimus, manifeſtiſſima evadit. Conſtituit illa, non
ſolum, quas linguas Electorum ſecularium liberi, & ſucceſſores callere de-
beant, ſed etiam, quomodo eas addiſcere, vel poſſint, vel debeant. Callere
debent linguam Teutonicam, Italicam, & Sclavicam. In addiſcendi autem
tempore, modo, & loco diſtinguitur. Teutonicam ab infantia audiunt, &
ad eam uſu ordinario ducuntur; unde tanquam vernaculam uſu didiciſſe
præſumuntur, antequam infantiam exceſſerint, (h. e. ſeptem ætatis ſuæ
annos, *l.18 §.3. & 4. C. de iur. delib.*) non autem per præcepta Grammatica-
lia. In Italica vero, & Sclavica, à ſeptimo anno ætatis inſtrui debent, quod fie-
ri poterit, per præcepta Grammatices, & vel domi, per pædagogos inſtructo-
res: vel alibi, accedente converſatione cum harum linguarum petitis. Nec 24.
quicquam autem aliorum opinionem roborat, quod in exemplari germani-
co apud Goldaſtum(*inter ſtatuta & reſcripta Imp.p.137.& part.2.* der Reichsſa-
tzungen/*p.64.d.c.ult.aureæ Bullæ*) legitur, daß der Churfürſten Söhne oder ihre

Erben / oder ihre Nachkommen / gelehret werden ſollen / in Latiner / Lamparter /
25. vnd Schleſner Zunge. Etenim, aureæ Bullæ autographum latine conſcri-
ptum, ex quo apographa varia in eadem lingua poſtea confecta, incuria ta-
men ſcribarum ab autographo, in nonnullis aberrantia. Fuit etiam poſteà
eadem Bulla, à variis & diverſis, in Germanicam linguam translata, & typis
26. publicata. Itaque ubi quæſtio movetur, quibus editionibus inniti debeamus,
omnium primo autographum cæteris, & Latinæ Germanicis, tanquam ver-
ſionibus, & translationibus privatarum perſonarum, & ut collatio ipſa cum
Latinis probat, non ſatis eruditarum, ac in quamplurimis dormitantium,
27. præferri debent. Fere autem omnibus poſtponi debet illa verſio, quam
Goldaſtus dictis locis exhibuit, licet antiquitatem aliquam redoleat: tot
enim mendis ſcatet, quod alia vix ulla. Numerum quidem hic non exprimo,
ſufficiet quod in ſolo capite ultimo, (1.) omiſerit prædicatum Imperii, heilig/
quod in Latino textu habetur. (2.) *latera*, reddiderit, Glieder. (3.) verborum
(*Cæſareæ ſublimitati aſſiſtunt, in partem ſolicitudinis conſtituti*) ſenſum expri-
mere neglexerit. (4.) quod *Grammaticam* interpretata fuerit, Latiner ſprach/
(5. quod *linguam Italica*, explicet, Lamparter ſprach/ hoc eſt, linguam Lombar-
diæ, (6.) quod *pro lingua Slavonica*, male expreſſerit, Schleſner Zunge/ hoc eſt,
linguam Sileſiorum. Vt maxime enim in Sileſia alicubi, Slavonica lingua
tempore Caroli IV. in uſu fuerit, non tamen à pauciſſima illa gente, ſed à Sla-
vonica, quæ ampliſſima fuit, nomen habuit, & habere debuit. (7.) quod ver-
ba, *infra quartum decimum ætatis annum*, ſupina negligentia explicaverit, vn-
ter vier vnd zwantzig Jahren. (8.) quod verbum, *ventilentur*, expoſuerit, ver-
jaget werden. (9.) quod verba, *inſtructores & pueros conſocios*, verterit, Lehre vnd
Kindermägde geſellen/ ꝛc. Atque hæc hactenus de lege, hoc eſt, neceſſitate.
Vtilitatem antea dixi ſatis ſuadere, ut Imperator, Electores, Principes, Status-
que Imperii, (quibus nunc addo omnes, quibus cum exteris Europæis ali-
28. quid negotiis eſſe poteſt,) Latinam linguam intelligant, & loquantur. Ele-
gantiam linguæ Latinæ, ut exactam regularum Grammaticalium obſer-
vantiam, in magnatibus non requiro, uti nec in aliis, niſi lingua magiſtri ſint,
& de eruditione certare velint. Sufficiens enim cæteris puto, ſi animi ſui
ſenſus explicare latine poſſint, & percipere quid alii velint, an Priſcianus va-
pulet, necne, parvi illorum intereſſe arbitror. Perfectionem tamen imper-
fectioni ſemper præfero, rigidus autem perfectionis exactor in illos non ſum,
29. quorum liberum eſt arbitrium. Vnde mihi ſemper placuit Ferdinandi Cæ-
ſaris reſponſum, quod Titio legato, qui Priſciani intereſſe fiſcali licentia, ur-
gebat, dedit; oblitus eram, cum pædagogo, non cum legato me loqui. (*Reuſn.*
30. *in hortulo hiſtoricopolit. corona 3. flor. 7. p. m. 99.*) Facetum quoque eſt, quod Si-
giſmundus Imper. à Cardinale Placentino, in Concilio Conſtantienſi admo-
nitus, ſchiſma eſſe generis neutrius non fœminini, protulit; Placentinum ſibi
non

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

non placere, se esse Regem Romanorum, & supra Priscianum, atque eius Grammaticam (*Wimpheling. in rer. German. epitome cap. 48. apud Schard. tom. 1. histor. German. pag. 385. Lehemann in Chron. Spirens. lib. 7. cap. 79. pag. 863.*) Erubuisse eundem Sigismundum aliquando, propter ignorantiam Principum E- 31.
lectorum, quod Latinas literas neque legere neq; intelligere possent, memorat Spiegel. (*in Scholiis ad lib. 8. Ligur. apud Reuber. tom. 1. veter. Scriptor. p. 406.*) quem ego defectum tamen haud omnium fuisse crediderim; unius autem, vel alterius, ut solum fuerit, rubore tamen dignum in omnibus est qui præ cæteris in excellentiori loco constituti sunt, si literas Latinas omnino nesciũt. Gradus scientiæ dantur, gradus quoque ignorantiæ, & inde gradus reprehensionis, secundum gradum personarum. Qui ergo Talbotum, Ducem stre- 32.
nuum militiæ Anglicanæ in Gallia, quod gladii sui laminæ insculpi fecerit, sum Talboti M IIII CXLIII. pro vincere inimico meo, pari censura notare velit, ac Cancellarium Angliæ, qui ad legatum legis Galliæ in convivio dixit, 33.
Domine Ambassador, comedite de istis piscis, (*Thevet és vies des hommes illustres livr. 4. chap. 26. pag. 284.*) ipsemet censuram iure meritoque apud alios incurret. Guilielmi Poyeti, Præsidis curiæ Parlamenti Lutetiani, & postea Can- 34.
cellarii Galliæ, famam sugillat, Scipion du Pleix (*tom. 3. de l' histoire generale de France pag. 159.*) & Bellay (*livr. 4 de ses memoires pag. 159.*) Sed ipsa facti narratio docet, Poyetum, ut inter promtissimos linguæ Latinæ oratores non fuerit numerandus, non tamen omni caruisse industria. (*En l'an. 1533.* (ait du-Pleix) *le Pape Clement. VII. & François I. Roy de France, s' entrevirent à Marseille. En cette ceremonie arriva un accident comme honteux, à Guilliaume Poyet, Præsident au Parlement de Paris, & depuis Chancellier de France: C' est, que se estant preparé de longue main, à prononcer une harangue larine tres elegante, à la tissure de laquelle les plus doctes hommes de Paris avoient travaillé, il fallut changer de subiect, sa Sainctete mesme l' ayant ainsi ordonné, peu d' heures avant qu'il falloit haranguer: de sorte, que le President, quoyque d' ailleurs habile homme, & tres eloquent, pour le siecle, en la langue Françoise, renvoya l' estœuf aux Prelats, comme un devoir appartenant à leur ordre; tachant de couvrir un defaut manifeste par une modestie simulée; & Ieau du Bellay, Evesque de Paris, recevant cette commission à grand honneur, s' en acquitta dignement.*) Clemens VII. Papa, & Franciscus I. Rex Galliæ, anno M D XXXIII. convenerunt Massiliæ; ubi in cæremoniarum actu res contigit, quæ maculam adspergere potuit famæ Guilielmi Poyeti, Præsidis Parlamenti Lutetiani, postea Cancellarii Galliæ. Cum enim longo à tempore se præparasset, ad dicendum orationem Latinam elegantissimã, quam doctissimi quique Lutetiæ expoliverant, opus fuit orationis capita & subiecta mutare, Pontifice ita iubente, paucis ante horis, quam oratio habenda esset. Poyetus, licet alias habilis, & eloquentissimus, ut in illo seculo, in lingua Gallica, Prælatis negotium expediundum remisit, tan quam

ad ipſorum profeſſionem pertinens, animo tegendi defectum manifeſtum,
ſimulata modeſtia, Iohannes vero Bellaius, EpiſcopusLutetianus, oblatam di-
cendi provinciam magni honori loco ſuſcipiens, eadem laudabiliter defũ-
35. ctus eſt. Certe Poyeto hoc magis condanandum fuit, quam Cancellario du
Prat, qui verba literarum Henrici VIII. Regis Angliæ, ad Franciſcum I. Re-
gem Galliæ, *mitto tibi duodecim moloſſos*, interpretatus; *ie vous enuoye une*
36. *douzaine du mulets*, mitto tibi duodecim mulos. (*Henry Eſtienne, au traicté pre-
paratif à l'apologie pour Herodote ch. 29. p. m. 392.*) Deniq; ex gradu, vel reſpectu
perſonarum, etiam eſt, quod ius Canonicum vult, ſanctos loquentes per bar-
bariſmos, non eſſe irridendos, (*can retulerunt, de conſecr. diſt. 4.*) ac Epiſcopos
errantes in Grammatica, non eſſe à ſapientibus deridendos. (*can. ſedulo, diſt. 38.*

Es wäre dann an Orten/ ꝛc.

Hæc eſt exceptio ſuperioris regulæ.

AD ARTICVLVM XV.

Vnd den Adel.

1. *Opinio Hippolyti à Treisbach.*
2. *Huic contraria eſt reſponſio Imp. Ferdinandi I.*
3. 5. *Vt & Statuum quorundam Imperii Proteſtantium.*
4. *Nec non Catholicorum.*

1. QVi, ſub nomine Hippolyti à Treisbach, nuper in lucem dedit, das vnver-
zreiffliche bedencken über etliche Fragen/ oder freyen Reichs Ritterſchafft in
Schwaben / Francken vnd Rheinſtrom / Stand vnd Seſſion betreffend /
inter alia teſtimonia publica, quibus probare voluit, Nobiles immediatos Im-
perii Status eſſe, etiam his verbis capitulationum Imperatoriarum uſus fuit.
Verum præter ea, quæ (*lib 6. iur. publ. c. 3. n. 10. & ſeqq.*) hac de quæſtione ſcripſi,
2. teſtimonia alia etiam in contrarium ſunt clariſſima. Cum in comitiis Augu-
ſtanis, anno M D LV. de pace religionis ageretur, Auguſtanæ religioni addicti
Status articulis cæteris adiungi petierunt, daß in ſolchem Frieden auch begrif-
fen ſeyn ſolten/ die von der Ritterſchafft/ Anſe/ vnd andere Stätt. Ad hoc Ferdi-
nandus Romanorum Rex, in replica ſua, xxx Aug. (*vide Lehemann. de pace Re-
ligionis lib. 1. c. 16. p. 72. & appendice compoſitionis pacis Dillingenſium p. 31.*) reſpon-
dit, es ſeye nicht viel erhört worden / daß derer halb / die nicht zun Reichstägen
beſchrieben / auch nicht Reichsſtände ſeyn / dergleichen Satzung / oder Ord-
3. nung gemacht/ oder zu machen/ von des Reichs Ständen geſucht ſeye. In Statuũ
duplica, prædictis in comitiis Romanorum Regi oblata, dicitur, (*apud Lehe-
mann. d. lib. 1. c. 18. p. 85.*) daß ſie ſich keiner Stände / auſſerhalb Churfürſten/
Fürſten / Prælaten / Grafen / Freyen / Herren / vnd den Frey vnd Reichsſtät-
4. ten / im Reich Teutſcher Nation wiſſen zuerinnern. In declaratione Electo-
rum, & Statuum Catholicorum, facta in conventu compoſitionis, Francofur-
ti anno M DC XXXI. inſtituto habetur, dieweil die Franckiſche Ritterſchafft /

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

weder ein Stand des Reichs ist/ noch in einigen völligen Reichs deputation/ oder andern conventibus, sessionem, auch votum hergebracht/ ꝛc. Ad hæc Augustanæ religionis Electores, Principes, & Status, ibidem die xxx. Septembr. responderunt, die freye Reichs-Ritterschafft in Francken/ vnd andern Craissen/ob sie gleich nicht Reichsstände/ ꝛc. Quatuor hæc testimonia eius ponderis sunt, ut personatum Hippolytum, nisi clientes suos quam veritatem amare malit, ad mutandam sententiam omnino movere debeant. 5.

Auch andere Stand vnd Vnterthanen.

Nomine Statuum hic non comprehendi Nobiles immediatos, ex modo dictis manifestum est, nisi Imperii Statibus antilogiam exprobare velimus, quod procul à nobis esse debet. Civitates Imperii liberas solas his verbis indigitari, ratio dictitat. Et si quicquam obscuritatis superest, inde ea causam habet, quod Nobiles, (immediati) ut regulariter in Imperii actis fieri solet, civitatibus hic præponuntur. Si enim postponerentur, contextus clarus esset, ita, Herren/ vnd andern Ständen/ auch den Adel vnd Vnterthanen des Reichs. Quoniam autem aliter fieri placuit, ex verbis, auch andere Stand vnd Vnterthanen/ diiudicari potest, hic non solum de Statibus, sed etiam de subditis aliis Imperii, qui eiusdem Status non sunt, disponi. Vnde ut evitetur omnis contradictio, vocabulis, andere Stände/ habetur respectus ad Electores, Principes, Prælatos, Comites, Barones, qui Imperii Status sunt, & his non minus civitates Imperiales liberæ; verbis, auch (scilicet andere) Vnterthanen des Reichs/ respicit omnes illos, qui non minus quam immediati nobiles, Imperii subditi, non autem Status sunt. Præterea, verbum, andere/ non semper paritatem cum præmissis, Statum quod attinet, inculcant, licet paritatem iuris iudicare possint. Exempli loco nobis servire poterit, quod dispositum legimus (in R. A. Speier anno 1542. §. demnach haben wir/ *pag.* 170.) daß dem Adel im Land zu Francken/ dergleichen in Schwaben/ vnd am Rhein/ zu Bewahrung solches Gelts/ neben andern Craisständen/ auch ein Schlüssel vergönnet/ vnd zugestellt werden soll. Cum enim, etiam Hippolyto ipso fatente, immediati Imperii nobiles in circulos Imperii non relati, nec eorum Status sint, ex voce, andere/ nunquam inferri poterit, Nobiles illos circuli Status esse, æque ut sunt cæteri Principes, Comites, Barones, Civitates. Hoc solum inde rectissime infertur, liberis illis Nobilibus, in circulis degentibus, quoniam non minus, ac circuli Status, collectas Turcicas solverent circuli quæstoribus, æque ut circulorum Statibus clavem ad arcam communem tradi debuisse: Non, quod etiam Status circuli sint, sed quod ad exemplum Statuum circuli solverint. (*v. quæ scripsi in addit. ad lib. 6. iur. publ. c. 3. n. 10.*)

Ausserhalb Teutscher Nation.

Primum membrũ h. art. est, ne Imperator quẽquam ex Statibus & subditis Imperii extra Germaniam vocet ad iudicium; sive negotiũ ordinario processu, sive

ſive amicabili compoſitione terminandum ſit. (*vide quæ ſcripſi de iure publico lib. 4. cap. 8. num. 87.*)

Von ihren ordentlichen Richtern.

Secundum hoc eſt membrum, ne Imperator quemque cogat, alibi, quam coram competente iudice, & iudicio comparere.

Laut der Gulden Bullen.

Vide A. B. c. 8. & c. 11. Atque hoc ius, de quo illis capitibus agitur, non primum ſub Carolo IV. enatum, ſed longe antea Electoribus competiit. (*vide docum.* 13. in der Information gegen die Donawertiſche Relation *part. 1. f. 245. Buxdorff. ad A. B. theſ. 94. lit. a.*)

Des H. Reichs Ordnung.

Vide Ordnung des Cammergerichts zu Wormbs auffgericht anno 1495. (*tit.* Wie Churfürſten / ꝛc. *& tit. ſeq.* 22.) & tempore Caroli V. Cammergerichts Ordnung zu Wormbs anno 1521. auffgericht / (*tit.* gegen Niemands Ladung zuerkennen / *pag.* 118. *tit.* ein ieden bey ordentlichen Gerichte bleiben zu laſſen / *pag.* 120. *tit.* Rechtlich fürnehmen vnd außtragen / *pag.* 122.) ac, quæ tandem perfectior cæteris edita, ordinatio Cameræ (*part. 2. tit. 1. & ſeq. tit. 5. §. f. tit. 7. tit.* 8. §. wo ſich aber zwiſchen) Hoffgerichts Ordnung zu Rohtweil/ (*part. 3. tit. 1. apud Goldaſt. part.* 1. der Reichsſatzungen/ *pag.* 10.) Ordnung des Kaiſerlichen Reichs-Hoffrahts Kaiſers Ferdinandi I. (§. ob dann vnſern Hoffrähten / *apud Lehemannum d. lib. pag.* 159. *& in meo iure publico lib. 9. cap. 4. pag.* 134.

AD ARTICVLVM XVI.

Concordata Principum.

1. *Concordata.*
2. 3. *Concordata nationis Germanicæ.*
4. *Hedionis relatio.*
5. *Vſus approbavit concordata.*
6. *Pragmatica ſanctio Galliæ, ut differat à concordatis noſtris.*
7. *Quid fuerit pragmatica illa ſanctio?*
8. *Quando fuerit abolita?*
9. *Quæ concordata inter Papam, & Regem Galliæ poſtea facta?*
10. *Academia Lutetiana primum hæc concordata improbavit.*
11. *Iudicium Conchylii de his concordatis.*
12. *Cenſura Pleixii.*
13. *An concordata Germaniæ ſint obligatoria.*
14. *Cranzii dictum.*
15. *Germanorum querelæ de concordatis.*
16. *Aeneæ Sylvii oratio ad Imperatorem.*
17. *Quæ improbatur à Molinæo.*
18. *Vt & concordata ipſa ab aliis.*

1. VOcantur aliquando ſimpliciter concordata, (R. A. zu Augſpurg *A.* 1500. *tit.* wie man mit dem Papſt handlen ſoll / *pag.* 60.) aliquando concor-
2. data Nationis Germanicæ, cum ſancta ſede Apoſtolica (*Goldaſt. inter ſtatuta,*
3. *& reſcripta Imperialia pag.* 207.) aliquando concordata nationis Germanicæ,

(*Beſold*

Beſold. in theſauro practico, verbo; concordata num. 34.) Sed hoc Prædicatum, rei. & veritati minime convenire ſcribit Caſpar Hedion (*Eccleſ. hiſtor. lib.* 11. *cap.* 21. 4.
citatus à Goldaſt. in rationali conſtitut. Imperial. pag. 117.) Damals dann (inquit ille) ein ſchiſma, vnd Trennung entſprang / dieweil ſich die Römiſchen keines wegs begeben wolten / in einigen Puncten / ſo ihrem gefaßten Muhtwillen entgegen / dem Baßler Concilio folge zu thun; vnd aber die Teutſchen / von ihrem fürnemmen damit die vnträglichen Beſchwerden vnd Schatzung des Stuls zu Rom / durch den Pründen handel / vnd andere Finantzen / dardurch ſie ihrer Gerechtigkeit entſetzt / vnd in mercklich vnträglich Nachtheil geführt / abgeſtellt blieben / in ſolchem Fall auch nicht abſtehen / noch weichen wolten. So iſt doch nichts deſtominder / durch das Papſtthumb beharrlichen Geitz / mit hefftigen practiken / vnd Anſuchen fürgefahren / vnd zwiſchen dem / mit damahls König Friderichen / vnd ſonſt etlichen wenig Geiſtlichen Fürſten / auff die Mittel / durch den Papſt fürgeſchlagen / inhalt des Vertrags berühmte Abred / oder Beſchluß beſchehen / welchen die übrigen / vnd der mehrtheil der Fürſten / wie vorſteht / nicht bewilligt. Welcher vermeinter Vertrag / alſo onwiſſen / vnd onwilligung des mehrer theils der Teutſchen Fürſten / vnd Stände / vnter dem Namen Papſt Nicolai V. alſo wider ſein eigen Pflicht (damit er zum härteſten verbunden / wider obberührt Concilium nichts zu handlen) demſelben Concilio gantz zu wider auffgericht / vnd zu Fürgang gezwungen. Welchen nichtigen Vertrag / etlich / ſo des nicht wiſſen gehabt / auch etliche ſo dem widerſprochen / vnd nicht glauben haben wollen / vnd etlich ſonſt auß Furcht gedulden müſſen. Dann König Friderich / vnd der damals Biſchoff zu Mentz / wie ſich dann derſelb Biſchoff bey dem Cardinal zu Senis, durch ſeine Bottſchafft / berühmt haben / daß ſie dieſes Vertrags widerwertige / oder widerſprechende Fürſten / wol wüßten abzuwenden. Vnd wiewol der Biſchoff von Mentz ſeiner Fürderung hierin zugenieſſen / ſonderlich verhofft / vnd über die Concordaten etwas weiters Vortheil begehrt / ſo hat ihm doch nichts gedeyen mögen. Aber König Friderich wird ſolcher ſeiner Gutwilligkeit / vermuhtlich in ſeiner Crönung / vnd im erſten ſeiner Reiß gen Rom / nicht entgolten haben. Welchen obberührten Vorſchlag / der Concordien / die Römiſch Pottſchafft nachmahls / als von allen Teutſchen für endlich zugeſagt / vnd beſchloſſen / fälſchlich außgeben / vnd ſich alſo einer gantzen Bewilligung deshalben berühmt / vnd mercken laſſen / damit ſie darnach deſto ringlicher / als auff eine allenthalben bewilligte Concordi handlen möchten. Daß nun kein vollkommene / oder gemeine Verwilligung geſchehen ſey / das iſt ein gewiß Zeugnuß / daß allererer ſt nach zweyen Jahren ſolches Fürſchlags / oder Concordien Mittel / nach vielfältiger Handlung / vnd practick / nicht alle Fürſten / ſondern allein König Friderich / mit dem damals Biſchoffe von Mentz / vnd gar wenig andern / zu Bewilligung ſolches nachtheiligen der Teutſchen Nation vertrags / Vermocht ſeyn. Wie dann bey den damahls gehabten actis befunden / vnd der vermeynt Ver-

trag zum theil in dem / daß darinne stehet / daß er in Teutschen Landen allererst
nach seiner Auffrichtung / darmit man des wissen haben möcht / verkündt wer-
5. den solte. Quicquid vero horum fuerit, negari non potest, usu illa concordata
adeo recepta fuisse, ut non solum in Impp. capitulationibus eorum mentio
facta sit, sed etiam edicto Maximiliani I. anno M D XVIII. Leodiensibus, &
Caroli V. anno M D XLIV. Cameracensibus, iniunctum fuerit, isthæc concor-
data servare. (*Goldast. inter statuta & rescripta Imper. p. 211.*) ac Ferdinandus I.
in ordinatione Imperialis Consilii aulici, anno M D LIX. Augustæ facta, ex-
presse statuerit, ut cum cæteris Imperii legibus fundamentalibus, concorda-
ta Germanicæ nationis, in consilio, certa in mense, ante oculos consiliario-
rum posita essent, ut eorum melius recordarentur. (*Lehemann. de pace relig.
lib. 1. c. 37. p. 153.*) Quod idem etiam postea à Matthia Imp. repetitum in dem
Concept seiner neuen Hoffrahts-Ordnung (*tit. 6. apud eundem Lehemannum
d. lib. c. 38. p. 171.*) Cæterum varias editiones esse, ex *Trumegisto Canonicali* Wolf-
gangi Sigismundi à Vorburg (*fol. 293.*) monuit Besold. (*d. thesaur. pract. verb
concordata n. 34.*) nos, in usum iuventutis studiosæ, eam infra mantissæ loco
annectere operæ pretium duximus, quam impressam Coloniæ apud Gymni-
cum anno A. M D XCVII. Goldastus exhibuit (*d. tract statut. & rescript. Imper.
p. 207. & seqq.*) una cum declaratione Gregorii XIII. Pontificis, A. M D LXXVI.
9. facta. Quod in Imperio nostro concordata sunt, id in Gallia fuit pragmatica
sanctio (*de qua apud Goldast. tom. 2. const. Imp. p. 124. & seqq.*) & sunt hodie pacta
alia cum Pontifice (*vid. gravamina Germ. nation. cum remediis & avisamento ad
Cæsarem Maximilianum, apud Freher. tom. 2. Ger. rer. script. p. 375.*) Ea tamen inter
hæc differentia est, ut Regnum Galliæ hoc respectu Regnum libertatis, Ger-
mania autem Regnum obedientiæ dicatur. (*Autor. tract. de potestat. Papæ, qui
7. additus est Anton. Marcelli libro de iure secul. Rom. Pontificum c. 2 p. 166.*) Pragma-
tica sanctio, erat collectio, vel epitome nonnullorum decretorum factorum
in Concilio Basileensi, & receptorum ab Ecclesia Gallica, in conventu Bituri-
censi, qui autoritate Caroli VII. Regis ibi habitus fuit. A. M CCCC XXXVIII.
Hæc cum displiceret Pontifici, qui Potestatem suam illa limitari videbat, tan-
8. dem inter Leonem X. Papam, & Franciscum I. Regem, abolita sanctione, illa
9. concordata facta sunt, quæ tunc temporis iocose appellabantur, *contractus
do ut des*, (*Coquile en l'histoire du pays & Duché de Nivernois p. 74. & seqq.*) hisce
enim concordatis divisio introducta fuit (*du droit de provision des benefices en
France par lequel provision des prelatures fut attribuée au consistoire de Rome,
avec le droit d'annate, pour l'entretien des Cardinaux, & la nomination d'icelles
au Roy, qui desia y pretendoit droit, au moyen de la concession faicte à Charles le
grand, par le Pape Adrian, de l'investiture & confirmation des Evesque (can Adrian.
dist. 63) Et à fin que les Universités de France, qui avoient lors plus de pouvoir qu'à
present, & qui avoient moyenné la pragmatique sanction, n'empeschassent cet ac-
cord, on leur laissa la nomination des autres benefices, pendant huict mois de l'an-*

née, au proufit des gradués simples, ou nommés, & finalement on donna l'indult au Parlement du Paris, afin de verifier & maintenir le concordat) (*Loyseau du droit des offic. liv. 1. ch. 3. n. 12. & seqq.*) iuris provisionis beneficiorum in Gallia, & provisio prælaturarum attributa Consistorio Rom. una cum iure annatarum, ad sustentationem Cardinalium; nominatio vero cessit Regi, qui etiam tunc hãc ad se pertinere affirmabat, ob concessionem investituræ & confirmationis Episcoporum, olim Carolo M. factam ab Adriano PP. (*can. Adrianus. dist 63.*) Ne vero literariæ Academiæ Galliæ, quæ tunc maiore erant potestate quã nunc, & quarum opera, pragmatica sanctio constituta fuerat, concordata ista impedirét, ipsis relicta fuit nominatio ad cætera beneficia, per octimestre spatium in anno, in utilitatem graduatorum simpliciter, aut nominatorũ. Deniq; datum indultum Parlamento Lutetiano, ut decreto suo firmaret & manuteneret concordata. Improbavit tamen hæc concordata primum Vniversitas Pa- 10.
risiensis, & appellavit ad futurum Concilium, teste Coquille (*d. l. p. 75.*) ubi quid de iisdem ipse sentiat, exprimit: (*La seule significance*, ait, *de la diction monstre*, 11.
que le traicté ne fut pas proprement faict pour schoses si sainctes. Car concordat, & transaction, c'est tout un, qui se fait en donnant, ou en quittant: ce qui a forme de Simonie en tels affaires, c. super eo, de transact.) Sola vocis significatio declarat, quod tractatus iste proprie factus non fuit propter res adeo sacras: concordata enim & transactio unum sunt, quod fit dato & remisso aliquo, & sic formã Simõiæ habet, in talibus negotiis, *c. super eo, de transact.* Inter cæteros, qui hæc concordata hodie improbant, licentiæ primas sibi sumsit historicus Regius, 12.
Scip. du Pleix (*tom. 1. de l'histoir. general de France q. 325. n. 8.*) quando ait: (*par le concordat, faict ente le Pape Leon X. & le Roy François I. le privilege de nommer aux prelatures a esté accordé à nos Rois: lequel ayant changé les formalités anciennes, ne sert qu'à charger la conscience des Rois, & des Papes mesmes. Car pour en parler franchement, l'interest de nos Rois git seulement, à ne souffrir point, que personne tienne prelature en leur Royaume, qui ne leur soit agreable, & confidente: & celuy des Papes, à cognoistre seulement des abus qui se commettent aux lections des Prelats, sans conferer les benefices sur la nomination des Rois ou de plein droit, au preiudice des elections des Chapitres. Aussi depuis ce concordat, nos Rois nomment le plus souvent aux benefices, par l'importunité des grands de leur Royaume, & les Papes, sur leur nomination, ottroyent leur provision aux nommés, sans que les uns, ny les autres, le plus souvent, ayent cognoissance de leur merite. A quelles fins ont esté aussi concedés les indults à tant d'officiers de robbe longue, pour acheter d'eux le silence, & faire cesser l'empeschement qu'ils eussent apporté sans cela, à des abus si dommageables. Mais quel fruit nous reste il en France de ce concordat, que Simonies, confidences, commerce ouvert des benefices, & la peine du tout cela, l'heresie.*) Per concordata, facta inter Pontificem Leonem X. & Regem Franciscum I. privilegium nominandi ad prælaturas nostris Regibus attributum fuit. Illud vero, postquam ab antiqua forma recessit, nihil operatur aliud, quam quod oneret conscientiam Regum, atque ipsorum quoque Pontificum. Nam, ut ingenue loquamur, interesse Regũ nostrorum, in eo solum vertitur, ut ne cogantur tolerare, prælaturis in eorũ regno

præfici eum, quem non amant, nec sibi fidelem esse credunt. Pontificum au-
tem interesse in eo consistit, ut iudicent tantum de abusu, qui committitur in
electionibus Prælatorum, sine collatione beneficiorum, ad nominationem
Regum, aut pleno iure, in præiudicium electionum Capituli. Certe post hæc
concordata, nostri Reges, ut plurimum nominant ad beneficia, ducti impor-
tuna instantia magnatum sui Regni; & Papæ, nominatis à Regibus conce-
dunt provisionem, illo mobo, ut neutri horum ordinarie constet de sufficien-
tia, & meritis eius, qui promovetur ad beneficia. Atque ut ad hæc tacerent il-
li, qui iustitiæ præfecti sunt, nec impedirent abominabiles istos abusus, ipsis
oblata sunt indulta. At quæso, qui fructus nobis supersunt in Gallia ab his
concordatis, nisi Simoniæ, & publicum commercium beneficiorum Eccle-
13. siasticorum, & in pœnam huius mali, hæresis ipsa. Sed ut ad concordata Ger-
maniæ nostræ revertatur oratio, illa æque ut Gallica, alia tamen ex causa, cen-
suram non effugiunt. Non esse obligatoria, à Statibus Imperii Augustanæ
confessioni addictis, anno M D XCVIII. Ratisponæ comitiis in replica Catho-
licis Statibus opposita dicitur: daß die compactata Germaniæ verbündig/ die-
weil sie nicht/ vermög des herkommens im Reich/ auffgericht/ auch von allen
Päpsten anders nicht/ dann darinnen es ihnen zu ihrem Vortheil gedienet/ gehal-
ten/ auch zu des Reichs und der Stände untertruckung expracticirt worden/ &c.
14. (*apud Leheman. de Pac. Religion. lib. 2. cap. 70. p. 554.*) Et Crantzius (*in metropol. Sa-
xon. lib. 11. cap. 30.*) ait: Laus egregia Friderici, pacem Ecclesiæ reddidisse: sed ali-
quãto, maior si hoc adiecisset operi suo, ut auro provinciæ non emungantur;
vel ut ipse pater patrum ex auro, quod ex annatis corrodit, Christianismũ tu-
taretur, non suos nepotes glorificaret. Hæc, qualicunque oculo tum Rex, ut
15. per omnem ætatem reliqua Imperii detrimenta, dissimulabat. Anno M CCCC
LV. audita morte Nicolai V. qui Fridericum III. coronaverat, Germani, ut re-
fert Carolus Molinæus (*apud Goldast. in rational. constitut. Imperial. pag. 116.*)
miseram sortem suam deflentes, persuadere nixi sunt Imperatori, ne Pontifi-
cibus Romanis amplius obtemperaret, nisi saltem quædam ad Pragmaticam
tendentia prius ab eis impetrasset. Ostendebant enim, suam longe (sed im-
merito) deteriorem esse conditionem Gallis vel Italis, quorum servi, (Italo-
rum imprimis) nisi res immutarentur, merito dicebantur. Rogabant, urge-
bant Proceres, Populique Germaniæ, gravissimis, tum rationibus, tum exem-
plis, tum utilitatem, tum necessitatem Imperii: Imperatoribus fidem implo-
rabant, obtestabantur (qua ipsis vel sacramento obstrictus erat) nec non de-
decus, & verecundiam, quod decretorum in sua natione digestorum soli fru-
ctu carerent: quod Gallica natio, adversus exactiones Pontificum, non frustra
recursum habuit ad Regem suum, à quo protecta est: quique non diu ex dictis
decretis Pragmaticam Sanctionem pro libertate suæ nationis feliciter confe-
cerat, & utiliter servari faciebat. Quod Imperator nec minus potest in suo
Impe-

Imperio, nec minus debet Populo & Statibus Imperii, quam alius Rex in regno suo: quidnam ad summum futurum, si exteri ad Regem suum recurrentes, præsidium inveniant, & ab eo contra dictas exactiones protegantur, Germani vero, & Status Imperii, ad suum Imperatorem recurrentes, ab eo deserantur, seu potius prodantur, decretisque in sua natione factis priventur? His rationibus victus, & permotus Imperator, non minorem suis, quam Rex Franciæ Gallis, Pragmaticam facturus erat, nisi gravissima (*verba sunt Platinæ* 16.
in Pio II.) Æneæ autoritas intercessisset, cuius hæc fuit apud Cæsarem sententia: Inter Principes, (ait) etiam de magnis rebus inter se dissidentes, pacem aliquando & amicitiam componi posse: at inter Principem & populum immortale odium semper intervenisse; Quare, dicebat, satius sibi videri, cum Pontifice sentire, quam eorum cupiditatibus obtemperare, quorum mentes non ratione, sed appetitu, & cupiditate ducũtur. Viden', qua arte, quo machi- 17.
namento, quo ariete, venenata illa lingua, Imperatorem venenis suis subito infecit, & dementavit? & uno verbo, tam exploratam veritatem, tam evidentem iustitiam, tam excussam, & utilitatem, & necessitatem decretorum Conciliarium, quibus idem Æneas interfuerat, eaq; diu etiam apud eundem Imperatorem probaverat, & exequi fecerat, tot tantasque rationes Principum, & populum Germaniæ, omniaque iam persuasa, iam evicta & admissa, tantum nondum confecta, evertit & profligavit effecitque, ut ea unica falsa, seditiosa, & venenata ratione imbutus, imo dementatus Imperator, spreta tot populorum suorum, tam æqua, iusta, & necessaria postulatione, eundem Æneam oratorem deligeret, quem, dignum patella operculum, ad Callistum, novum Papam, mitteret, suo nomine iuramentum in eius verba præstare, & absolutam totius Germaniæ obedientiam, utpote meram (quam vocant) obedientiæ patriam, Conciliaribus, Patriisque decretis calcatis, effectam, prout idem orator, eodem Friderico mittente, & eius nomine, Eugenio IV. publice renunciaverat, se, scilicet Fridericum, ac Germanos omnes, in humanis, divinisque ei deinceps obtemperaturos. Atque ex his facile colle- 18.
geris, quo fundamento nitantur hæc concordata, & an magna vi opus illud convellere. Arietes, ad hoc paratos, invenies apud Iustum Sinoldum (*in colleg. publ. de statu rei Romanæ disput. 7. thes. 7. lit. c. pag. 95. & seq.*)

Auch auffgerichte Verträg.

De aliis pactis, hocce negotium concernentibus, mihi non constat, quam de concordatis.

Annaten.

1. *Annata quid?*
2. *Nominis ratio.*
3. 4. 5. *Inventor annatarum.*
6. *Prætextus speciosus.*
7. *Variatio.*
8. *Decretum Comitiorum Augustanorum anno M. D.*

1. QVando in demortui Episcopi, aut cœnobiarchæ, locum novus substituitur successor, is Romano Pontifici fructus anni integri, eius beneficii, in quod successit, solvere tenetur. Hoc vectigal (ut barbarũ, hodierno usu, *Dua-*
2. *ren. de sac. eccl. minist. ad benef. l. 6. c. 3.*) barbaro vocabulo añatam appellarunt, non quod anniversarium, aut annuus canon, singulis annis recurrens, sed
3. quod, ut innuimus, unius & primi anni sit. Inventum hoc alii tribuunt Iohanni XXI. qui ab aliquibus XXII. appellatur, qui exinde ærarium pecunia refertum magis, quam aliorum Pontificum quisquam, reliquerit (*ut ex Villani hi-*
4. *storia lib. 11. c. 20. deducit Ant. Marcell. de iur. secul. Rom. Pont c. 12. p. 114. & seq.*)
5. Alii adscribunt Bonifacio IX. Polydorus autem Virgilius (*de invent. rer. lib. 8. c. 2.* annatarum usum, (quarum inventum maiores Pontifici cumulasse opes, quam nullum aliud) omnino multo antiquiorem esse, quam recentiores quidam suspicentur, scribit. Atq; hoc vectigal iam pridem, cum Rom. Pontifex non habuerit tot possessiones, quot nunc habet, & eum oportuerit pro digni-
6. tate; & pro officio multos, magnosq; facere sumtus, paulatim impositum fuisse. Sleidanus (*l. 4. Comm. de stat. relig. & Reip. f. m. 53. b.*) ex aliis tradit, titulum annatarum fuisse speciosum, atque popularem; nimirum, ut in bellum contra Saracenos, atque Turcas, semper esset paratus thesaurus. Et quoniam id temporis fuerit sacrosancta Pontificum autoritas, facile persuasum fuisse omnibus: Anglos solos, quantum ad minora sacerdotia pertinebat,, recusasse (Anglia tantummodo Episcopatus hoc onere gravari consensit; *Marcell. d. p. 114.*)
7. Porro valuisse eam legem ad Concilium usq; Basileense, tunc enim, cũ ex diversis locis multæ deferrentur quærimoniæ, decretum esse factũ, ne posthac aliquid exigeretur. Verum Eugenium IV. irritũ fecisse concilium illud: & qui secuti sunt eum Pontifices, cum nihil sibi detrahi vellent, Episcopis, & reliq; turbæ, non alio pacto sacerdotia confirmasse, quam si tributum illud persolverent. Sic adeo rem in hoc usque tempus continuatam, quamquam non sine crebris, & magnis offensionibus, (sæpe reclamatum fuisse, Hostiensis, qui cum Alexandro IV. Pontifice vixit, testatur, & Franc. Zabarella tradit, in Concilio Vieñensi, quod Clemens V. indixit (qui factus est Pontifex A. MCCCCV.) agitatum fuisse, ut eo deposito annatarum onere, vigesima pars vectigalium
8. penderetur Rom. Pontifici,) Nam & anno MD. quo tempore Maximilianus Cæsar, inter alia, de bello Turcarum Imperii conventus agebat, Augustæ decretum fuisse, mittendam esse legationem ad Pontificem Alexandrum V. ut Rempub. ope, consilioque iuvaret, & proventus illos, hac potissimum de causa concessos olim, in hunc usum contribueret. (*vide* R. A. zu Augspurg anno 1500. auffgericht/ *tit.* wie man mit dem Papst handlen soll/ *pag.* 60.

Manigfaltung vnd Erhöhung der Officien.

Statuts Imperii in remediis contra gravamina nationis Germanicæ anno MDX. (*Apud Goldast. tom. 2. const. Imper. p. 120.*) grave, imo intolerabile esse nationi

nationi Germanicæ, aiunt, tantas expenſas, & moleſtias pati, tantas pro confirmatione Archiepiſcoporum inferre annatas, præſertim quæ in quibusdam Epiſcopatibus ſucceſſu temporis auctæ, in quibusdam duplicatæ eſſe dicantur. Nam ſedem Moguntinam dici, olim ſolum dediſſe decem millia florenorum, quæ cum quidam illic electus dare renuiſſet, ſicque ad mortem ſuam perſtitiſſet electum poſt eum confirmationis cupidum ſe opponere timentem ſedi Apoſtolicæ, offerendo antiquam ſummam, puta decem millia florenorum, confirmationem impetrare non potuiſſe, niſi & reliqua decem millia, nondum à prædeceſſore perſoluta, ſimul redderet; ſicque coactum dare viginti millia florenorum: hæc ſine dubio, tunc in regiſtrum Cameræ ſignata & usque ad eam ætatem à ſingulis Archiepiſcopis exacta, & nedum viginti millia, ſed & viginti quinque propter nova officia, & novos *Pontificum familiares*. Tandem excreviſſe ſummam usque ad viginti ſeptem millia, quæ Archiepiſcopus Iacobus coactus nuper fuerit perſolvere: hoc retuliſſe vicarium in ſpiritualibus Moguntinenſem. Sicque in vita unius hominis, ſepties viginti quinque millia à ſolis Archiepiſcopis Moguntinenſibus, pro confirmatione eorundem, Romam perveniſſe. De eadem multiplicatione officiorum, vide des H. Röm. Reichsſtänden beſchwerden / (*c. 38. apud Goldaſt. inter conſtitutiones Imperiales p. 69*)

Römiſchen Hoff.

Poſtquam Curia Romana crevit, ſemper & ubique propter avaritiam male audivit; Vnde natum eſt proverbium, Curia Romana non quærit ovem ſine lana. (*la corte Romana non vuole pecore ſenza lana*) Dantes exaudit, non dãtibus oſtia claudit. Et Cynus (*in l. eos, §. ne temere, C. de appell.*) ſcribit, Curia Papæ ſummopere vellet, quod totus mundus in eam influeret, tanta eſt in ea argenti & auri ſacra fames. Perventum præterea, aliorum vitiorũ ſtrenua cultura, ad eum usque diffamiæ gradum, ut Antoine Fuſi (*en l' epiſtre apologetique miſe devant ſon Franc archer, p. 27.*) non erubuerit dicere, (*Les autres cours des Monarques de l' Europe, ne ſont que petites eſcoles alphabetiques de tromperie, de diſſimulation, de trahiſon: mais la Romaine en eſt la Rhetorique, Logique, Metaphyſique &c.*) Aulæ Monarcharum Europæorum ſunt minores ſcholæ alphabeticæ deceptionis, diſſimulationis, fraudis & proditionis: Curia autem Romana, in his omnibus tradit Rhetoricam, Logicam, Metaphyſicam.

Diſpenſation.

Hic titulus, Pontifici inſtar perpetuæ auri argentiq; fodinæ, eſt, in qua tamen fere ſoli ditiores laborant utiliter. Nam in taxa Romana, (*ſub rubrica de matrim. cauſ.*) ſtatuitur, non eſſe diſpenſandum cum pauperculis, eo quod nõ habeant, unde ſatisfaciant taxæ ordinariæ (*Klok de contrib. c. 1. n. 146.*) Quantum autem diſpenſationes noſtratibus diſplicuerint, docemur c. 1, gravaminũ

Princi-

Principum ac Procerum Germaniæ, quæ adversus sedem Rom. & totum ecclesiasticum ordinem, oratori Pontificio, in Comitiis Noribergæ, A. MDXXII. & XXIII. habitis, proposuerunt, (*apud Goldast. inter const. Imp. p. 26. & 59.*) ubi ita legimus: Daß etliche dinge auff Menschensatzung / so auß kein Göttlich Gebott / oder Verbott / gegründet seind / als mit dem Ehelichen Heyrahten / verbotten Speiß / vnd andere dergleichen Sachen halb / ꝛc. als sonderlich bey dem Armē / für verdamlich seind gesetzt / vnd doch den Reichen / die solches theur zu bezahlen haben / vmb Gelts willen zugelassen / vnd erlaubt werden; dardurch bißher nicht allein vnaussprechlich groß Gelt vnd Gut auß Teutschen Landen gen Rom bracht ist / sondern es hat auch vnzehliger Weiß ander Geistlichen hoch Beschwerung vnd Verführung der Gewissen vnd Seelen daraus erfolgt.

De dispensatione in gradibus prohibis multa notari possent, & inter illa quoq; in scenam produci, quod non ita pridem, egregio Theologo Germaniæ, qui abusum illum improbaverat, contigit, sed ne vulnus recrudescat, sufficiat his nostris notum facere Catholici Galli, viri non leviter docti, iudicium de dispensationibus illis: (*Le Pape peut permettre à ceux, qui sont dans les degrés prohibés, de se marier ensemble, avec declaration expresse, que les enfans, qu'ils ont eu par avant, & qu'ils auront par aprés, seront legitimes. Neantmoins, ie voudrois tousiours en excepter les enfans venus de l'inceste; comme, entre personnes, qui sont alliées dans les degrés expreßement defendus par la loy de Dieu, non obstant toutes dispenses, qui en ces occasions doivent plustost estre appellées dißipations des loix, de la pudeur, & de l'honesteté, que dispensations. Le Bret de la souveraineté du Roy livre 2. chap. 9. pag. 237.*) Papa potest permittere illis, qui in gradibus prohibitis constituti sunt, ut matrimonium invicem contrahant, & expresse declarare, liberos ante dispensationem natos, & post eam nascituros, esse legitimos. Vellem tamen ego semper excipere liberos natos ex incestu, quasi à personis, quæ se invicem ea proximitate sanguinis attingunt, de qua expressa prohibitio legis Divinæ extat, ne matrimonio coniungantur. Nec hic admitto dispensationes, quas in tanta proximitate potius appellandas iudico dissipationes legum, pudoris & honestatis, quam dispensationes.

Freyheiten.

Christinæus (*vol. 1. decis. 358. num. 13.*) docet, multas Ecclesias Germaniæ prædicta concordata non accepisse, sed ampliora privilegia iactare.

Zu Nachtheil iuris Patronatus.

Vide des H. Röm. Reichs Stãnd Beschwerden / A. 1522. auff dem Reichstag zu Nürnberg übergeben / (*c. 9. apud Goldast inter const. Imp. p. 61. & part. 2.* der Reichssatzungen *p. 200.*) Wañ durch Todesfall pfründen erledigt werden / die eines

nes

nes Leyschen oder Geistlichen iuris patronatus seind/ so vnterstehen Päpstl. Heiligkeit auch derselben Pottschafften vnd Legaten/denselben Rechten zu derogiren/ vnd verleihen darauff die pfründen den Cortisanen/ vnd andern ihres Gefallens/ dardurch den Geistlichen/ vnd weltlichen patronen ihr gebührlich præsentation entzogen/ vnd benommen/ vnd wird ie zu zeiten gesagt/ die præsentation hab statt/ also welcher ehe verleihet der soll vorgehen; über vnd wider/ daß Patronen de iure patronatus, etlich Zeit haben/ darzu sie ihr Pfründ/ von männiglich vngeeilet/ verleihen mögen: darauß dann allen Geistlichen vnd Weltlichen patronen mercklicher Nachtheil/ vnd Schad folgt. Derhalb bitten auch die Ständ des H. Reichs solch beschwerden abzustellen/vnd hinfür solch Pfründ bey ihrer ordentlichen patronen Verleihung bleiben zu lassen; auch nicht zugestatten/ daß sie die Cordisanen vmb solch Pfründen/ weder rechtlich/noch in andere weiß/ annemmen/ sondern endlich setzen vnd ordnen/ ob hierwider ichts fürgenommen/vnd erlangt würde/ daß solches alles krafftloß/ nichtig vnd in allweg vnbindig seyn soll.

Offentlich gehandelt.

Vide Gravamina Germanicæ nationis, cum remediis & avisamentis ad Cæsarem Maiestatem anno MDX. (*apud Goldastum tom. 2. Constitut. Imper. pag. 119. & seqq. vel Freherum tom. 21. German. rer. Scriptor. pag. 375. & seqq*) nec non des H. Römischen Reichs Ständ Beschwerden gegen dem Stul zu Rom/ auff dem zu Nürnberg im 1522. Jahr angefangenen/ vnd im 23. Jahr geendtem Reichstag vbergeben/ (*apud Goldastum d. parte* 2. der Reichssatzungen/ *p. 179. & seqq. & inter const. Imper. pag. 59.*)

Raht.

Iason (*in secunda lect. l. placet, C. de SS. Eccles.*) tradit, quod Princeps de necessitate debet tractare causas graves cum consilio procerum, & Senatorum suorum, & non ex suo capite solus. (*l. humanum, C. de LL. l. proxime, & ibi Dd. ff. de his quæ in testam. delentur.*) Et scribit Barthol. Bolognin. (*in repetit. auth. habita, n. 5. & 6. C. ne fil. pro patre*) Principem debere obtemperare consilio suorum procerum, nec debere facere ex capite suo. (*Autor. consil.* 110. *n. 36. vol. 1. responsor. Argentinæ impressorum anno* 1629.)

Abwenden.

Quid hoc in negotio actum, vide R. A. zu Nürnberg *anno* 1524. §. vnd ist darauff/ *p.* 161. R. A. zu Augspurg *A.* 1530. §. als auch teutscher Nation *p.* 208.

AD ARTICVLVM XVII.

Grosse Gesellschafften der Kauffleute.

De his ita legitur, in der weltlichen reformation Kaiser Sigismunds. (*cap. 7. apud Goldast. inter constit. Imper. pag.* 190.) Es seind groß Gesellschafften auff,

ten auff,

ten auffgestanden / die zusammen spannen / vnd treiben groß Kauffmannschatz / es gehe ihn wol oder übel / sy schreiben es ie darnach / daß sy nicht verliren. Das kompt aller Gemein / in den Stätten / vnd auff dem Land / vbel. Man soll darwider seyn / daß solche Bündnuß abgestellt werden / vnd niendert mehr gefunden werd von Edlen noch von Burgern. Wer aber sich darüber in einig Gesellschafft verbünde / ist er ein Burger in einer Reichsstatt / so soll sein Kauffmannschatz ledig vnd verfallen seyn / vnd soll ihn darin nichts beschirmen. Ist er Edel / so soll er seyn in des Reichs Vngenaden / vnd sein Kauffmannschafft männiglich erlaubt seyn. Ego non omnes societates magnas mercatorum, nocivas Imperio esse didici, auß dem Bedencken / so die Statt Augspurg / auff die ihr zuberahtschlagen verschickte Puncten / vbergeben auff dem Reichstag zu Nürnberg / anno 1524. Ergo de nocivis tantum, quæ hic adducuntur, intelligo. (*vide* R. A. zu Trier vnd Cöln *anno* 1512. §. doch soll hiedurch / *pag.* 89.)

Mit ihrem Gelt regirt.

Pecunia ubique regina est; Gelt hat die Meisterschafft in der Welt. Eleganter præ cæteris Petronius (*in Sartyrico p. m.* 193.)

Quisquis habet numos, secura naviget aura,
Fortunamq; suo temperet arbitrio.
Uxorem ducat Danaën, ipsumq; licebit,
Acrisium iubeat credere, quod Danaën.
Carmina componat, declamet, concrepet omnes,
Et peragat causas, sitq; Catone prior.
Iurisconsultus paret, non paret, habeto,
Atq; esto quicquid Servius & Labeo.
Multa loquor, quidvis numis præsentibus opta,
Et veniet; clausum poßidet arca Iovem.

Ihres Willens gehandlet.

1. *Merces voluptariæ in Germaniam importatæ.*
2. *Germaniæ ad commode vivendum nihil deest.*
3. *Germania variis rebus abundat.*
4. *Quid Gallia suppeditarit.*
5. *Quid Anglia, & aliis.*
6. *Germani industriosi artifices manuarii.*
7. *Legibus Imperii prohibitum, aurum ad exteros transferre.*
8. *Ut & argentum.*
9. *Exemplum notabile.*
10. *Nec non lanam in nimia copia.*
11. *Coria.*

1. ETiam merces exoticas, quæ ad luxum magis, quam ad necessitatem, pertinent, Provinciæ invehere, haud permittendum esse, communis politicorum schola docet. Permissum tamen hactenus: (*non si portano d'altro paese*

in esso,

in eſſo, ſe non le coſe ſuperflue, che ſervano alle delitie, ut obſervavit ille in theſoro politico, *part. 1. tit. della corte del Imperatore fol. 56. ad f.*) Sane, Ger-
maniæ noſtræ ad molliter luxurioſeque agendum multa, ad bene commo- 2.
deque vivendum, nihil deeſt. (*Cluver. lib. 2. antiqua Germ. c. 12. per tot. & pag.* 102.) Vnde, ſuo ſeſe perbenigne ſuſtentare poteſt proventu, omne neceſſarium tam abunde domi habent, ut ſi finitimarum gentium commercio fruatur, hoc ad amicitiam, non ad neceſſitatem, ad benevolentiam,
non egeſtatem, faciat. Abundavit Germania variis rebus (ante inteſtina 3.
bella) quæ exteris communicavit, à quibus, ſi non illa, quæ minus nobis neceſſaria, vel permutatione, vel emtione ad nos rediiſſent, ſed ſola rerum à nobis venditarum pretia, immenſe creviſſet in divitias. Æs, ferrum, cuprum, aurichalcum, ſtannum in maſſa, vel fabrefactum variis formis,
argentum vivum, & ſal ex fodinis metallicis, minerisque erutum, exteris 4.
ſubminiſtravimus. Fatetur Claude Expilli (*au plaidoye 7. n. 2. & ſeqq. p. 46.*) Galliam à Germania accipere (*chevaux, treillis, boucaßin, quinquailleries, vif argent, fer blanc en fueilles, ambre iaune, & livres.*) equos, clathra, varia ferramenta, argentum vivum, ferrum album foliatum, ſuccinum & libros. Sed per ſaltum hæc exprimit, cætera quam plurima ſilentio involvit. In magna taberna, (*la grande boutique*) quam in Gallia tenuerunt mercatores Norimbergenſes, familiæ ſatis notæ, vidi, inter cætera multa, quæ ex Germania eo allata, venundari etiam clepſydras, vel horologia arenaria, imo & ſetas ſuillas. Ex Pruſſia Gallia habuit cineres, ad lixiviam, (*Laurens Bouchel tom. 1. de la bibliotheque ou threſor du droit François pag. 460. verſ. cendres.*) Germa-
nia Angliæ, & aliis, communicavit lanam ovinam; & glaſtum, ac aliis 5.
alia. Non dicam de rebus ſingulis, ubi ars ut plurimum ſuperat materiam ipſam, quarum varias ſpecies Germania, non Europæis modo, ſed etiam cæteris Cosmopolitis, atque ipſis quoque Antipodibus transmiſit. Non
negant hoc exteri, ſed invidia ducti extenuant, & quod capiti tribuendum 6.
erat, id manibus adſcribunt. *Les Allemans ſont ſi bons ouvriers de la main, qu' on dit communement, qu' ils ont l' esprit aux doiges*: inquit Pierre de l' Ancre (*au tableau de l' inconſtance livre 4. discours 2. pag. 398.*) Cæterum, Imperii ſanctionibus, commerciis cum exteris terminus aliquando poſitus,
ut non licuerit ad eos ex Germania transferre (1.) Aurum factum, vel infe- 7.
ctum. (Kaiſer Ferdinands newe Müntzordnung *anno 1559. inter* R. A. *p. 544.* §. nach dem auch / R. A. zu Speier *anno* 1570. §. aber ſonſten / *pag. 621.* Abſchied des Deputation tags zu Franckfurt *anno* 1571. §. vnd ſoll das verbotten / *pag. 648.* R. A. zu Regenſpurg *anno* 1576. §. demnach ordnen / *pag. 565.*)
(2.) Argentum factum, (gemüntzt / oder verarbeit Silber) vel infectum 8.
(rohe Silber vngemüntz oder vngewerckt Silber) (Reichs Abſchied zu

Augſpurg *anno* 1551. §. ſo haben wir/*p.* 384 *d.* Müntzordnung *de anno* 1559 *d. pag.*
544. *&* §. nach dem auch (*ubi tamen excipitur*, das Silbergeſchirr/ ſo vnvergul-
det) *d.* R. A. *de anno* 1570. §. aber ſonſten / *p.* 621. *& cæteris modo allegatis locis.*)
Hæc prohibitio, ubi legum cura nondum in Imperio cœperat languere, ſtri-
cte & ita obſervata fuit, ut cum Imperator anno M D L. in Comitiis Auguſta-
nis (quæ demum ſequenti anno finita, unde etiam receſſus ſub anno M. D. LI.
9. proſtat) Pontificis Romani petitum, ut ſibi liceret in Germania pro pretio
quinquaginta millium coronatorum argentum emere, Electoribus, Princi-
pibus, ac reliquis Imperii Statibus, expoſuiſſet, reſponſum tulerit, ob wol die
Kaiſ. Maieſt. ſich mit den Ständen hievorn verglichen / daß auß dem Reiche
Teutſcher Nation kein vnvermüntzt Silber verführet werden ſolle/ iedoch ſolte es
ihnen nicht zuwider ſeyn/vmb Päpſtlicher Heiligkeit hierinnen zu willfahren/vnd
Kaiſ. Maieſt. vnterthänigen Willen zu erzeigen/ daß dem Papſt/ was er gebet-
ten/ zugelaſſen würde / doch daß derſelbe vnbeſchwehrt anzeigen lieſſe / durch wen
er ſolch Silber auffkauffen laſſen wolle / darmit man wiſſen möchte / ob nicht
mehr/ vnd wievil auffgekaufft würde. Ita legi in actis dictorum Comitiorum,
& ſimul perpendi, Pontificem Imperii legibus ſolutum non eſſe, nec Impera-
torem contra legem Imperii diſpenſare poſſe, niſi cum Statuum conſenſu.
10. (3.) Lanam in nimia copia. (Reformation guter Policey zu Augſpurg/ *anno*
1548. auffgericht *tit.* Verkauffung der Wollen / §. nach dem auch / *p.* 373. R. A.
zu Augſpurg *anno* 1555. §. vnd nach dem/*p.* 414.) quod limitatum poſtea (im R.
A. zu Augſpurg *anno* 1559. §. als aber/ *pag.* 528.) & Circulis relictum, cum una
& æquali conſtitutione in hoc commercio uti non liceat, ut quilibet, ſecun-
dum conditionem ſuam, ſtatueret. (R. A. zu Augſpurg *anno* 1566. §. auff gleich-
mäſſige / *p.* 577. Policey Ordnung zu Franckfurt *anno* 1577. gebeſſert/ *tit.* 22. *p.*
11. 686.) (4.) Coria; dann nach dem mann angefangen das Leder einzuſaltzen/
vnd an frembde örter zu verführen / iſt ſolches verbotten worden / (*d.* Policey
Ordnung *d. tit.* 22. § neben dem/ *p.* 687.)

Mit Theurung.

Harum ſocietatum, quæ reiiciuntur, finis, vel effectus, ſunt monopo-
lia illicita; (de licitis vide Hug. Grotium, de iure belli & pacis *lib.* 2. *c.* 12. *n.*
16.) unde rerum augentur pretia: monopolia autem illa, non ſolum iure ci-
vili Romanorum improbantur (*l. un. C. de monopoliis,*) ſed etiam legibus Im-
perii noſtri (R. A. zu Trier vnd Cöln *de anno* 1512. §. vnd nach dem etwa/ *p.* 89.
R. A. zu Nürnberg *anno* 1524. §. item dieweil durch vnſere *inſtruction pag.* 160.
R. A. zu Speier *anno* 1526. §. item nach dem die *monopolia, p.* 170. R. A. zu Speier
anno 1529. §. item nach dem die *monopolia, p.* 188. R. A. zu Augſpurg *anno* 1530.
§. vnd nach dem etwan/ *p.* 209. R. A. zu Regenſpurg *anno* 1532. *tit.* Policey wu-
cherlichen Contract/Juden Wucher/vnd *monopolien* betreffend/ *pag.* 235. *Refor-*
mation

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

mation guter Policey zu Augspurg *anno* 1548. *tit.* die *monopolia* vnd schändliche Fürkauff belangend/*p.*371. Policey Ordnung zu Franckfurt *anno* 1577. gebessert/ *tit.* 18. *p.* 683. *cum similibus*) De variis monopoliorum speciebus, vide Althus. (*lib.*1.*dicæolog.c.*133.*n.*31.& *seqq.*) cui, exempli loco, adde arrestum Curiæ parlamenti Lutetiani, quo revocatum est privilegium typographo Titio datum, ut solus posset imprimere tabulas alphabeticas. (*vide Bouchel, & Ioly au recueil des arrests notables livr.*2.*chap.*33.*p.*281.)

Hievor auch bedacht.

Vide d. R. A. des Reichstags zu Trier vnd Cöln / anno 1512. auffgericht/ §. vnd nach dem etwa/ & seqq. pag. 89.

Gar abthun.

Non factum, ut recessus Imperii, paulo ante allegati, & omnes sequentes capitulationes, ad ultimam usque, testantur.

AD ARTICVLVM XVIII.

Zu Wasser.

Habet Germania, maria, habet flumina plurima navigabilia, ubique tamen vectigalibus maxime onerata. Inter flumina primas tenet Rhenus, ut Germanico dicterio admonemur, die Donaw ist aller Wasser Fraw / der Rhein mag wol Ihr Mann seyn: Tenet itidem quoque primas, onera vectigalium si computemus. Cætera Germaniæ navigabilia flumina, quæ naves onerarias admittunt, sunt, Albis, Mosella, Visurgis (in cuius cursu, ad XXVII. milliaria supra Bremam, viginti sex diversa vectigalia exiguntur) Mœnus, Neccarus, Odera &c. in quibus vectigalium onus ignotum non est, quod ubique fere in Europa satis cognitum. De Gallia, sua ætate scripsit Iulianus Tabœtius, in paradoxis Regum (*sectione* 2. *tit. vectigalia Regni Franciæ pag.*105.) Magnus comparatur proventus ex vecturis rerum omnium, quæ vehuntur per fluvios navigabiles, stagna, & lacus totius Imperii Gallici, quorum proventuum magnitudo superare dicitur omnia Hispaniarum vectigalia, census & tributa. Nam in Gallia triplici, sunt navigabiles fluvii ducenti viginti septem, per quos fiunt traiectiones, vecturæ, traductiones mercium, & omnium obsoniorum, unde numerosa prodeunt vectigalia, publica & privata: quæ censentur in usum Principis (Regem intelligit) ad tria talentorum millia (*dixhuit cens mille escus.*) Vidi Calendaria, & Ephemerides publicanorum, qui conduxerant portoria Regia debita in solo Andegavensi Ducatu, ex vecturis per Ligerim fluvium factis, in Britanniam Celticam, ex quibus colligebantur vectigalia, ex solius vini traiectione, ad vicies, & quater sestertia, quæ centum talentis æquipollent, (*soixante mille escus la traicte du vin depuis Saumur iusques à Ingrande in Bretagne.*)

Zu Land.

Vectigalium huius generis, per totam Germaniam, infinitus est numerus. De Gallia Taboetius (*d. loc.*) scribit: Vectigalia viarum, quæ præstari solent in ingressu novæ iurisdictionis, vectigalia pontium, quæ solent exigi promiscue à quibuscunque, equite, & pedite, pro iure transitus pontis, & viæ fultura, & reparationibus, grandem pecuniam producunt, quæ convertitur ad concinnationem, & ornamentum pontium, & viarum, maxima portio: nonnihil tamen redundat ad ærarium Principis, omnibus impendiorum rationibus subductis, quod censetur duodecies sestertium (*trente mille escus.*

Beschwert ꝛc. Zoll.

Quo de ita legitur in der Weltlichen Reformation Kaisers Sigismundi (*c. 1. apud Goldast. inter constit. Imperial. p. 188. & parte 2.* Reichssatzungen *p. 129.*) man soll auch wissen / daß alle Land gar schwerlich vberſetzt seind mit Zöllen / in iglicher stauden ist schier ein Zoll. Quod nos superiores Germani Zoll dicimus, id inferiores, & Saxones, Toll nominant. Fridericus (*de mandat. lib. 2. c. 42. n. 15.*) deducit à græca voce τέλη, quo vectigalia, quæ in itinere præstantur (*quorum mentio fit in l. 21. in pr. ff. de donat. inter. vir. & uxor.*) exprimuntur; unde etiam telonia, qua pro vectigalibus posuerunt alii. (*Arnisæus de iure maiestat. lib. 3. cap. 7. n. 4. pag. 432.*) Sed si maioribus nostris, literis ita ludere visum fuerit, eadem veritate, qua à Græco vocabulo ille hoc ortum, cum aliis arbitratur, ego Saxonem Toll / à latino tollere, vel Italico tolto, quod nimirum hic sumatur aliquid, vel tollatur à merce, quæ transvehitur, vel ab homine, aut bestia transeunte. Ita apud Francogallos, aliquando *toultes*, quod ipsum à vetusto eorum *tollir*, à latino. tollere, factum, rapinæ dictæ, & *maletoultes* tributa, quæ illis videbantur male imposita, & male exigi (*choses mal tollues. Estienne Pasquier és recherches de la France livr. 6. chap. 7.*) *deniers mal tollus, & ostés*; qui hæc exigebant, vel his exactionibus præfecti erant, appellabantur *maletoultiers*. Imo & corrupta latinitate, tolta pro exactione usi fuerunt: ita in Theobaldi, Comitis Campaniæ literis, scriptis, anno Domnini M. CC. XXXIX. (quas Estienne Pasquier nobis communicat (*d. tr. des recherches de la France livr. 4. ch. 5. fol. 199. antiquæ editionis*) exprimuntur tallia, tolta, demanda, custodia villæ, turris & gabiolæ &c. tamquam exactionum species Zoll porro nostrum, idem esse poterit, quod Zall / id est, solve, o tantum in a mutato, ut alicubi fieri consuevit, ubi Hogel pro Hagel / Schoff pro Schaff / schloffen pro schlaffen ꝛc. dicitur. Verum si Teutonica lingua inter matrices refertur, ut referri debet, quid mirum, si vocabulis utatur domi

domi suæ natis, nec ab alia lingua derivatis? quamquam negari non potest, ut hodierna nostra est, cum rebus multa peregrina vocabula ad nos pervenisse.

Von neuen geben.

Non debet, neque potest Imperator, novi vectigalis erigendi privilegium dare, citra consensum Electorum, ut paulo inferius videbimus, Ratio prohibitionis habetur in textu; quia scilicet Germania vectigalibus iam dudum nimium onerata. Onus ergo novum illi, qui sub antiquo onere desudat, imponendum non est, æque ut afflicto non est addenda afflictio. Multo minus autem quisquam, proprio ausu vectigalia, citra privilegium instituere debet. Fuisse vero, inordinatam hanc licentiam, olim in Imperio nostro haud infrequentem, docemur recessu Imperii, ab Imp. Rudolpho I. anno M. CC LXXXVII. Herbipoli facto, & postea Spiræ anno M. C. C. X C I. renovato: in quo, referente Lehemanno (*in Chron. Spirens. lib. 5. cap. 108. pag. 629.*) ita statutum; So gebieten wir / daß niemande keinen nüwen Zoll / noch Geleite mache / noch nemen soll / weder vff Land / noch vff Wasser / vnd daß alle die Zoll / die mit vnrecht gehohet sind / anders dann sie vor alters gesetzet sind / daß dieselbe hohunge absi / vnd der Zoll bleibe / als er zu recht soll. Swer dawider tut / der hat den Landfrieden gebrochen / vnnd vmb den Bruch so ist er in die Achte / vnnd in deß Babestes Bann / den man iergelich kündet an des anclasses Tage / vnd in des Legaten Ban / den er vber vnrechte Zolle zu Wurceburc in dem Concilio gekündet hat. Nieman soll deheinen Zoll nemen wann ze rechte / vnnd da man ze rechte nemen soll / swer das brichet / den soll man haben für ein Strassenröber. Wir setzen vnd gebieten / daß alle die Zolle / die sit Kaiser Friderichs ziten vffgesetzet sind / vff Wasser oder vff Lande / von swem sie gesetzet sind / daß sie gar absin / Es ensi / daz der / der in da hat / bereden müg von dem Riche / das in ze recht haben soll. Alle die di Zolle nement vff Wasser oder vff Land / die sulnt den Wegen / vnd den bruggen ir Recht behaben / mit machend vnd mit besserunge / vnd von dem si nement den Zoll / die solln si befinden / vnd beleiten nach ihr macht / als ihn Gerichte geht / daß si nit verliesen. Swer die Gebott zu drinmalen brichet / wird er sin vberzüget vor Gericht / als recht ist / der Zoll soll dem Riche ledic sin.

Noch alten Erhöhen.

Ex eadem ratione, qua nova vectigalia concedi non debent, iam olim concessa augeri non debent. Auctio enim, novum esset gravamen, & veteris oneris aggravatio. Vtroque casu, würden die gemeine Gewerb / commercien / victualien / vnd alle Handthierungen / zu noch hö-

herm auff-

herm Auffschlag / Wert vnd Thewrung mercklich getrieben / auch leichtlich Vrsach zur Vngedult vnd schädlicher Empörung gegeben (R. A. zu Regenspurg *anno* 1576. §. dardurch dann/ *pag. 671.*)

Ohne besondern Raht / Wissen / Willen / Zulassen.

1. *Klokii relatio.*
2. *Explicatio art. IX. Capitulationis Maximiliani II.*
3. *Explicatio §.* weiters / *recessus Imperii de anno M. D. LXXVI.*
4. *Cæsar reservatis nonnullis haud aliter uti potest, nisi consensu Electorum interveniente.*
5. *Klokii error.*

1. HÆc verba tam clara sunt, ut vix credam hodie de hac quæstione controverti (quod sæpius tamen fieri scripsit Klok, *tract. nomicopolit. de contributionibus c. 3. n. 116. p. 66.*) à quoquam posse, nisi media luce quæratur, an dies sit, vel Sol ortus: Nec potuit, vir eruditissimus, personas nominare, nec locum, à quibus & ubi hæc controversia agitetur. Rationes autem dubitandi, quas adduxit, nebulæ sunt, quæ à Sole capitulationum, quas ipse-
2. met allegat, iamdudum dissolutæ. Si in specie de Maximiliano II. cuius tempore recessus comitiorum Ratisponensium anno M. D. LXXVI. factus, quæstionem formasset Klok, an nimirum illi permissum fuerit, novorum vectigalium erigendorum privilegia concedere, pro ratione dubitandi inducere speciosius potuisset capitulationis Imperatoriæ, Maximiliano præscriptæ, articulum IX. quo, ut in antecedentium, & subsequentium Imperatorum Capitulationibus, factum videmus, potestas illa denegata, vel restricta non est, solum hoc expressum, wann iemand bey Ihm vmb Zoll Begnadigung oder vmb Erhöhung / ansuchen würde / soll Er demselben keine Vertröstung / noch Verschreibung an die Churfürsten geben. Quod ita intelligi posset, ut petentes, cum literis, & data spe, non debeat ad Electores remittere; si ipse vero petentibus privilegia illa concederet, in hoc satisfaceret capitulationi, dum petentes non remitteret ad Electores. Verum recte monuit ICtus, non oportere ius civile calumniari, nec verba captari, sed qua mente quid dicatur animadvertere convenire (*l. ad exhibendum 19. ff. ad exhibend.*) Hoc si agimus dicendum est d. artic. IX. hoc velle; ubi Imperator interpellatur, ut facultatem novi vectigalis instituendi, vel veteris augendi, concedat, eum eo casu non debere promittere petenti, se curaturum, ut petito satisfiat; nec debere etiam, eiusdem rei causa, supplicanti literas commendatitias, vel promotoriales, ad Electores impertiri. Ratio utriusque prohibitionis est, ut Electorum arbitrium hic conservetur integrum & liberum, & res, quando adhuc integra, deliberetur, antequam ulla spes concessionis fiat. Minime autem omnium ex textu evinci potest, Imperatorem solum, non requisito concilio & consensu Electorum, supplicanti posse concedere quod petiit.

Si enim

Si enim hoc posset, quod magis est, posset etiam quod minus, nempe, spem facere de concessione futura. Et si illud posset, quid opus prohibere literas commendatitias, quibus ne usurus quidẽ, ne ius sibi competens remittere videretur, quod Imperatores & magnates cavere, cane & angue peius, solent. Atque hanc nostram interpretationem confirmat etiam Recessus Imperii Ratisponensium Comitiorum anni M D LXXVI. (§. weiters/ *pag.* 670.) tantum abest, ut pro ratione dubitandi adduci debeat, ut factum à Klocke (*dicto loco.*) Refert ille, nonnullos propria autoritate, de facto, nova vectigalia instituere, nonnullos eodem ausu vetera vectigalia exactionum incremento augere; & hoc quidem agere tanta licentia, ut nec Imperatoris consensum, nec assensum Electorum requirant; Ohne Kaiserlichen Consens/ auch (quod idem hic est ac, vnd) ohne Bewilligung des H. Reichs Churfürsten. Quæ posteriora non separatim, & ita intelligenda, ut maior facti indignitas exprimatur; sed coniunctim ita, ut intelligamus, & Cæsaris consensum, & assensum Electorum, sine quibus simul concurrentibus, eiusmodi vectigalia institui iure nec possint, nec de facto debeant, insuperhabitos fuisse. Certe, si disiunctim accipienda forent, sequeretur, ut vectigalia iure instituta dicantur, sufficere, si solo consensu Imperatoris, vel, si solo Electorum assensu interveniente, instituta fuerint: Quod utrumque falsum, nec §. dadurch/ *pag.* 671. conveniens est, ubi eiusmodi concessio ad reservata Cæsaris refertur, quæ Electores soli explicare haud possunt. Nam si optioni hic locus esset, impetrare hoc ius, vel à Cæsare, vel ab Electoribus, non esset reservatum, & proprium, sed daretur concurrẽtia, & locus præventioni. Hoc, quod notatu dignissimum, docet *d.* §. da- 4.
durch/ Cæsarem, etiam reservatis nonnullis non posse uti aliter, nisi assensus Electorum accedat: uti ita reservata, non absolute sint, sed cum conditione, ad minimum ratione effectus. Porro, quod idem Klocke (*d.c.n.* 121.) Cæsari adscribit potestatem dispensandi, ratione vectigalis, (cum in *d.* R. A. §. derhalben/ *d. p.* 671. legatur, daß/ wann die Craiß Stände solcher newer/ oder auch alter ersteigenter Zoll selber erkundigung/ vnd deshalben in die Meintzische Cantzley schrifftlichen Bericht gethan/ daß die Kaiserliche Commissarii, vnd Churfürstliche Rähte solch Schreiben erbrechen/ vnd daß die Kaiserliche Maiestät (vnd nicht die Churfürstl. Durchleuchten) hierauff die gebührende Nohtdurfft vorzunemen/ vnd zu verschaffen/ ihr allein vorbehalten/ zum förderlichsten berichten sollen/) illud fit non solum verbis ad formam, quæ in d. §. observata fuit, haud dispositis, sed etiam suppressis nonnullis quæ in textu recessus habentur; ac denique sine fundamento. Primum, & secundum, ex colla- 5.
tione textus recessus, cum textu à klocke adducto, facile; & suppressio, vel omissio, inde deprehenditur, quod in recessu legitur, daß solches/ so der newen Zöll/ oder der alten Ersteigerung wegen/ auß den Craissen in die Meintzische Cantzley vberantwortet/ von den anwesenden (ita enim legendum, non autem

abwesende / ut meus codex mendose habet) Kaiserlichen Commissarien / vnd der Sechs Churfürsten abgeordneten Rähten / erbrochen / vnd verlesen werden solle / als dann / wann / was darinnen ferners zu thun / sie sich verglichen / solle dessen der Kaiser zum förderlichsten berichtet, werden / darauff wolle er als dann die gebührende Nohtdurfft fürnemmen vnd verschaffen. Klok autem silentio insolvit, daß was zu thun sich die Kaiserliche Commissarii, vnd der Sechs Churfürsten abgeordnete Rähte vergleichen / in quo tamen cardo quæstionis vertitur. Ex illis enim, & sequentibus, patet, hic nullam dispensationem Imperatori adscribi, sed executionem tantum, eius, quod à Commissariis & Deputatis, facto opus, & consultum esse, deprehensum, & ad Imperatoris notitiam perlatum fuit.

Raht.

Quando de novo vectigali, in Imperio instituendo, consultatur, non solum utilitas publica apparens considerari debet, sed etiam damnum, quod inde metuendum; & omnia ita exacte, ne faciliores simus ad instituendum quam omittendum. Inter acta comitiorum, Augustæ anno MDXLVIII. habitorum reperiri consilium Deputatorum quorundam, zu einem künfftigen Vorraht / dardurch auch das Cammergericht zuerhalten seyn möchte. Darinnen / nachdem man befunden / wie Stands vnd gemeine Personen / durch Erlegung des gemeinen Pfennings / vnd sonsten durch andere viel Beschwerden / gantz erschöpffet / vnter anderen vorgeschlagen worden / daß man nicht allein auff die vnnütze / sondern auch Teutscher Nation verderbliche Wahren / so auß frembden Nationen ins Reich eingeführt werden / dargegen grosse Summen / von Gold / vnd Silber / auß dem Reich wegkommen / zum wenigsten den zehenden Pfenning des Kauffgelts / schlagen solte. Dergleichen Wahren weren / gulden oder silbern Gewand / Sammet / Seiden / wöllene vnd andere außländische Tücher / das Vntzgold / Borten / Edelgestein / köstliche ausländische Futter / als Zobel rc. welche meistentheils mit der Zeit zu nicht / aber das Gold vnd Silber / so man darvor gibt / in seiner Natur alleweg verbleibt. Auff das Gewürtz / dieweil dessen nicht alles vnter die vnnützliche Wahren zurechnen / sintemahln es theils zur Gesundheit des Menschen dienlich / möchte der fünffzehende Pfenning des Kauffgelts geschlagen werden. Vnd so von obigen wegen obiiciret würde / der Verkauffer wider alles / was er solcher Wahren wegen geben müsse / darauff schlage / ist zur antwort gesetzet / daß Niemand anders / als die so es wol vermögen / oder die so es auß Geilheit / der Erhöhung wegen leiden werden. Item / so gesagt würde / auff solche Weiß würde der Handel gantz fallen / seye zu wissen / daß solches vor Teutschland sehr gut seyn werde; nemlich / wann solche Wahren auß dem Land / vnd das Gelt darinnen bleibe / rc. Verum ut maxime speciosa, prima facie, hæc videntur, approbata tamen, neque tunc, neque postea fue-

runt; sed placuit potius Statibus, immediate suo ære Cameræ sustentationi subvenire.

Willen.

Status, qui consensu Electorum, ab Imperatore vectigalia & telonia obtinuerunt, iuri suo tenaciter incumbunt. Ita Ioh. Sigismundus Elector Brandeburgensis in reversalibus, *(de dato 11. Iun. anno 1612. art. 17.)* Ob seine Churfürstl. Gnaden wol vmb Erlassung des newen Zolls/von dem Korn/so zur achse/vnd Wasser/ in frembde Land auß den seinigen verführet würd / durch die sämtliche Prælaten/ Herren/vnd Ritterschafft/gantz inständig mit grossem Fleiß vnd Eiffer / vnterthänigst angelangt worden / dieweil es aber ein sonderlich/vnd fürnehmes Regalstuck seines gantzen Churfürstenthumbs / welches Churfürst Joachim der ander/ dieses Namens/ von der Römischen Kaiserlichen Maiestät / mit Bewilligung des gantzen Churfürstlichen Collegii, ob bene merita erlangt / auch nachgehends / von Kaisern zu Kaisern confirmirt worden / hat sich dessen keines wegs begeben wollen. *(Scheplitz ad consuetudin. March. part. 5. tit. 5. §. 3 num. 3.)*

Der bemeldten Sechs Churfürsten.

Scilicet, iterum, ut in antecedentibus articulis quoque factum, Bohemus excluditur.

Wie vor.

Non, quod in antecedentibus articulis dictum sit, citra consensum sex Electorum vectigalia imponi, vel augeri non posse; hoc enim factum non est: sed ut illis dictum fuit, sex Electorum consensum ad alia sufficere, ita etiam ad casum præsentem aliorum consensum non requiri.

Gemeldt.

Credo, incuria scribentis, vel imprimentis, hanc vocem in locum, gedacht/irrepisse. Nam elegantia styli Germanici, vix admittit, ut post vocem, bemeldten/statim, exiguo intervallo, ponatur, gemeldt. Tam copiosa enim lingua nostra est, ut istas reiterationes, auribus minus acceptas, facile evitare possimus.

AD ARTICVLVM XIX.

Die Churfürsten am Rhein.

Ergone solis Electoribus ad Rhenum habitantibus hoc contigit, non cæteris, ut & nec reliquis Statibus? Vix crediderim, quamquam hic solum illis prospiciatur. Fortasse his maius onus accrevit, propter frequentiorem navi-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

gationem in Rheno, quam in aliis fluviis, cæteris minus, ut inde rationem maiorem habuerint, quam reliqui Electores, qui capitulationi manus & consilium admovent. Certe ut primum Bavariæ Dux Maximilianus, Elector factus est, etiam sibi in Danubio prospexit. (*vide capit. Ferdinandi III. art. 26.*) Cæteri Status, si illos molesta hæc conditio, de qua in textu nostro agitur, tangat, supplicationibus, & precibus sibi prospicere poterunt. Non minus enim, in hoc casu, libertate sua frui debent, quam Electores.

Vber ihre Freyheit.

ImperatorElectoribus singulis sua confirmare debet, & confirmat, privilegia, (*A.B.Caroli IV.cap.2.§.5.*) atque seipsum obligat ad eorum manutentionem, & observantiam. (*supra articulo* 4.) Ergo, neque vi, neque clam, neque precibus inductus, per directum, vel indirectum, aliud agere debet.

Fürderungs Brieffe / vnd in andere wege..

Literæ promotoriales alias dicuntur, quæ in casu protractæ iustitiæ decernuntur, danturque ad iudicem, qui eam protraxit, ut iustitiam promte, intra certum tempus, administret. (*ordin. Cameræ part. 2. tit. 26. §.* nach dem / *pag.568.Gail.1.observ.28.n.7.*) Sed hic subiecta materia innuit, illas accipi de literis, quæ conceduntur eum in finem, ut quis immunis sit à vectigalibus, scilicet quibus Imperator utilitatem alicuius ita promotam vult, ut visis his literis, sine mora, & inquietudine, liber à vectigalibus dimittatur.

AD ARTICVLVM XX.

Ob einiger Churfürst.

Hoc ad omnes Electores pertinet, nec Bohemus hic, ut supra aliquoties factum, in aliis rebus, excluditur.

Zu gebührlichen Rechten kommen wolt.

Nolens ad transigendum cogi non debet, (*Nov.124.c.4.*) nec impediri, quo minus iure experiatur in eum, à quo læsus, vel male habittus.

Anhängig gemacht.

Si lis iam pendens sit, Imperator, ubi opus, potius promotoriales pro administranda & maturanda iustitia, dare, quam sufflaminare processum debet.

Starcken Lauff lassen.

Hodie, præsertim in Camera Imperiali, non currunt lites, sed claudicant, ut hic non fræno, sed calcaribus opus sit: Nihilo tamen minus lites in ea pendentes Imperator avocare non potest, (*Gail.1.observ.41.num.3.& 4.*) sed obligatus est, illi iudicio seinen freyen starcken vnverhinderten Lauff zu lassen. (*ordin.Camer.part.2.tit.25.*)

AD ARTICVLVM XXI.

Selbst nicht vergewaltigen.

Vim & iniuriam, nec populi Romani magistratus alteri impune infert. (*l. continet 3. §. 1. ff. quod met. causa.*)

Nichts schaffen.

Imperatorem haud decet, mandare, ut vis cuiquam inferatur, sed eius est officii, cavere, ne ulli vis inferatur.

Verhengen.

Magistratus connivens, & permittens, ut alteri vis inferatur, eam ipse inferre censetur.

Wo Wir/ oder iemands anders.

Regula ista aurea est, & recta ratione, quæ etiam Principem ligat, nata; optimum esse, si quis putet se habere petitiones, actione experiatur, nec vim iuri præferat (*l. extat 13. ff. quod met. causa. l. si quis 7. C. unde vi.*) Atque exinde deductum, quod legimus in R. A. zu Augspurg anno 1555. (§. ferner verpflichten/ *pag.* 401.) in comitiis illis sancitum fuisse, daß die Kaiserliche Maiestät/ der Römische König/ vnd kein Stand den andern/ mit was gesuchtem Schein das geschehen möcht/ mit der That/ oder sonst/ einiger Gestalt/ heimlich/ oder offentlich/ durch sich selbst/ oder andere/ von ihret wegen/ beschweren/ vberziehen/ vergewaltigen/ bekriegen/ tringen/ beleidigen/ oder berauben sollen/oder wollen; vnd so auch einig Theil/oder Stand/wider solchen auffgerichten Frieden/ den andern (als doch nicht seyn soll) ietzt/ oder künfftiglich/ mit thätlicher Handlung/ die geschehe heimlich oder offentlich/ vergewaltigen/ oder betrangen würde/ daß die Kaiserliche Maiestat/ der Römische König/ vnd die Stände/ auch allerseits Nachkommen/ vnd Erben/ als dann/ nicht allein dem Vergewaltiger/oder so thätliche Handlung fürgenommen/oder fürnemen/keinen Raht/ Hülff/ oder Beystand leisten/ sondern/ auch dem andern Theil/ oder Stand/ so wider den Frieden vergewaltiget/ vberzogen/ oder bekriegt wird/ wider den Vergewaltiger/ oder der sich Thätlicher Handlung vnternimmet/ Hülff/ vnd Beystand leisten wollen/ vnd sollen.

Zu Ihnen allen.

Rarissimus hic casus est, quod si tamen aliquando contingeret, Imperatorem contra Imperii Status, ut actorem, insurgere, via iuris, non facti uti debet. Et quoniam hoc casu ipse, tanquam actor, in propria causa iudex esse non potest, nec intra, nec extra Imperium reperiatur, qui in omnes Status iurisdictionem habeat, ab utrisque arbitri eligendi sunt, qui sententiam dicant.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Auffruhr/Zwytracht.

Vbi res vi geritur, sequitur violenta defensio, aut illatæ vis violenta repulsio, ac indicatio; unde bella, seditiones, & malorum infinitus surgit numerus. Sed congruit bono, & gravi præsidi, curare, ut pacata, atque quieta provincia sit, quam regit. (*l. congruit 13. in pr. ff. de offic. præsid.*)

Zur verhör.

Inauditus condemnari non debet, nec ab executione processus inchoari. (*Gail. 1. observ. 13. num. 1.*)

Leiden mögen.

Qui recusant se iustitiæ submittere, non possunt conqueri de iustitia non observata; ipsorum autem tergiversatio, aliquando manu militari, (*ordinatio Cam. part. 3. tit.* 48. §. vnd mag/ *tit.* 49. §. ferner /) vel aliis modis (*d. ordin. Cam. part. 3. tit.* 43.) castigari potest. Qui autem iustitiæ se submittere parati sunt, contra illos non nisi illicite arma expediuntur. (Kaiserlicher Landfrieden zu Augspurg anno 1548. auffgericht/ *tit.* von *mandaten* des Cammergerichts wider die Friedensbrecher / *inter* R. A. *pag.* 356. *ordin. Cam. part.* 2. *tit.* 9. §. vnd ob sich.)

AD ARTICULUM XXII.

Hoches oder niders Stands.

Intellige, ut legitur in Kaiserlichem Landfrieden / *de anno* 1548. (*tit.* die Poen der Friedbrecher / *pag.* 355. *& part.* 2. *ordinat. Cam. tit.* 9. §. so iemand hohen/ oder nider weltlichen Stands/) Ecclesiastici enim, ordinaria pœna banni non percutiuntur (*vide Gail. lib. 1. de pace publ. cap. 1. num. 13. & seqq. &* R. A. zu Speier anno 1542. §. würde sich aber/ *pag.* 275.

Ohn Vrsach.

Nemo iniquo banno subiici debet, sed tantum ille, qui hoc meritus factis suis. Vnde etiam receptum in Camera, in causis fractæ pacis, sententia, qua proscribuntur sontes, causam condemnationis exprimere. (*Gail. lib. 2. de pace publ. cap. 6. num.* 17.)

Vnverhört.

1. *Reus regulariter citari debet, antequam feratur sententia banni.*
2. *Quid vero si non compareat?*
3. *Exemplum.*
4. *Quando processu ordinario opus non sit.*
5. *Casus, ubi sententia declaratoria banni opus non est.*
6. *Henricus Saxoniæ & Bavariæ Dux, sententiæ banni obiicit exceptionem loci incongrui.*
7. *Goldasti opinio.*
8. *Ea examinatur.*
9. *Lotharii constitutio.*

Rega-

REgulariter citari debet reus antequam feratur sententia banni (R. A. zu Speier anno 1542. §. würde sich/ *p.* 275. Kaiserl. Landfried zu Augspurg anno 1548. *tit.* die poen der Friedbrecher/ §. vnd ob iemand/ *p.* 355. *ordin. Cam. d. part.* 2. *tit.* 9. §. so iemand.) Et ut Gailius (*de pace public. lib.* 2. *cap.* 3. *num.* 8.) docet, turbator pacis publicæ citari, & legitimo processu habito, sententia iudicis, probato delicto, in bannum imperiale declarari, & denunciari debet. 1.
Quod si vero non compareat, constet tamen de delicto, etiam absens, & inauditus, percuti banno poterit. (*d.* §. würde sich/ *pag.* 275.) Ita de Sigismundo 2.
Imperatore refert Wurstisius (*lib.* 4. *Chron. Basileens. c.* 18. *p.* 227.) quod anno 3.
MCCCCXV. Fridericum, Ducem Austriæ, citaverit, für das Königliche Hoffgericht/ vmb Verantwortung; vnd als er sich auff bestimten Termin nicht eingestellet/ sey er vom Kaiser aller seiner Lehen/ Land vnd Leuthe beraubet/ vnd in die Acht gethan worden. Citatione autem, & processu ordinario, tunc opus 4.
non est, quando crimen commissum est maxime notorium, & delictum permanens (*vid. infr. artic.* 30. *capit. Ferdin.* 3.) fieri tamen, si hoc Electoribus ita videatur, poterit, ut cæteris ex causis, etiam his casibus citatio decernatur, præsertim, ubi de Electoris, vel potentis Principis, proscriptione, agitur. Hoc ex Imperii constitutionibus certum, dari casus, ubi sententia de- 5.
claratoria banni opus non est, (*Gail.* 1. *observ.* 3. *n.* 9. *& lib.* 2. *de pac. publ. c.* 3. *n.* 18.) sed legis declaratio sufficit, quæ vult, daß die Thäter/ ipso facto in des H. Reichs Acht gefallen seyn sollen/ wie dann dieselbe dißfals auch/ ohne einige fernere Erklärung/ ietzo als dann/ vnd dann als ietzo (id est, tempore legis latæ, & tempore commissi criminis) in die Acht gethan/ vnd als des Reichs Aechter erkennet seyn sollen (R. A. zu Augspurg anno 1559. §. damit dann hinfüro/ *p.* 523. Abschied des deputation Tags zu Wormbs anno 1564. §. vnd damit diesen/ *p.* 550. R. A. zu Augspurg anno 1566. §. daß sie auch/ *pag.* 563. *&* §. auff den Fall dann/ *p.* 574. *Gail. d. lib.* 2. *c.* 3. *n.* 18. *& seq.*) Notabile etiam est, 6.
sententiæ banni obiectum aliquando, eam loco debito non latam fuisse. Anno MCLXXX (*ut refert* Spangenberg *in Chron. Saxon. cap.* 232.) wurde Hertzog Heinrich zu Sachsen vnd Baiern/ propter crimen læsæ maiestatis, & rebellionem, auff dem gehaltenen Reichstag zu Regenspurg in Baiern/ Würtzburg in Francken/ vnd Erffurt in Sachsen/ offentlich in die Acht vnd Aberacht erkläret vnd außgeruffen: welches er sich wol hart beschweret/ vnd vorgewandt/ solche Acht seye nicht kräfftig/ sintemahl er nicht in den Landen/ noch an dem ort/ da er gebohren worden/ darein erklärt sey. Dann er sich darauff beruffen/ daß er in Schwabenland iung worden/ vnd darinnen auch die Acht/ daß die kräfftig seyn solte/ hätte sollen vber ihn erkandt werden. Aber diesem Befelch zu begegnen/ ist er zu Gemunde in Schwaben/ offentlich in die Acht zum Vberfluß erklärt worden. Ad maiorem huius relationis (à qua aliquam multum discrepat illa, quam Mutius habet (*libro* 18. *Chronic. German. apud Pistorium tom.* 2.

bistor.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

bistor. p. 155.) lucem pertinent, quæ ſcripſit Goldaſtus *(de regno Bohem. lib. 4. cap. 10. num. 23.)* quod Spangenbergius autor eſt, Henricum ad legem Suevicam provocaſſe, Suevorumque iudicium, inde eſt, quia fuit Regia Suevorum Welforum, ſeu Quelphorum, proſapia ortus. Et erat tum temporis in inſtituto, moreque Germanorum, poſitum, ut quisque ſecundum legem propriam, ubicunque terrarum degens, iudicaretur, & condemnaretur, qua de re habemus, conſtitutionem Lotharii Imper. in eius capitulari, & in legibus Longobard. *(lib. 2. tit. 57.)* Verũ, an hæc Goldaſti explicatio ad rem faciat, non
8. immerito dubites. Non enim Spangenbergius hoc refert, quod Goldaſtus præſupponit, Henricum ad legem Suevicam, Suevorumque iudicium provocaſſe; ſed hoc indicat, Henricum tantum excepiſſe contra locum, ubi lata ſententia. Ergo, ut verum eſſe poſſit, Lotharii legem, etiam in ſententia banni ferenda contra Principes Imperii, obſervari debuiſſe, non tamen Goldaſtus ex Spangenbergio, aut aliunde monſtratum dedit, Henricum, non ſecundum eam legem iudicatum fuiſſe, in qua vivere profeſſus fuerat, uti nec illud firmavit, ex Lotharii conſtitutione, unumquemque non ſolum ſecundum legem, qua vivere voluit, ſed etiam in loco nativitatis, vel provincia, ubi iſta lex ortum habuit, iudicari debere. Conſtitutio Lotharii *(apud eundem*
9. *Goldaſtum in collectione conſuetudinum & legum Imperialium p. 88.)* ita habet: Volumus, ut cunctus populus Romanus interrogetur, quali lege vult vivere, ut tali lege, quali lege vivere profeſſi ſunt, vivadt, illisque denuncietur, ut hoc unusquisque, tam iudices, quam Duces, vel reliquus populus, ſciat. Quod ſi offenſionem contra eandem legem fecerint, eidem legi, quam profitentur vivere, per diſpoſitionem Pontificis ac noſtram, ſubiaceant.

In die Acht.

1. *Vocabulum* Acht/ *dicitur eſſe Græca originis.*
2. *Sed eſt pure Germanicum.*
3. Acht *ſumitur aliquando in bonam, aliquando in malam partem.*
4. Aechter *aliquando honoris titulus.*
5. *Aliquando mala nota.*
6. Ein verachter Mann.
7. *Bannum unde.*
8. *Ban, id eſt proclamatio publica.*
9. *Idem quoque ſignificat Gallis.*
10. *Baan, id eſt Via.*
11. *Autoris opinio.*
12. 13. *Bannum varia ſignificat.*
14. *Bannum civile, & Eccleſiaſticum.*

1. Acht / vocabulum peregrinum, nec noſtri ſoli eſſe, nonnulli contendunt. Græca origine illud deducendum putavit Heniſchius *(parte 1.* Teuſcher Sprach vnd Weißheit / *verb.* Acht/) vel ab ἔχθος, inimicitia, ἄχθος, angor,
2. dolor, ἄγειν, agere, exigere, pellere in exilium. Magis ego in id inclino, vocabulum origine eſſe pure germanicum, æque ut verbum achten/ id eſt, æſtima-
3. re, in pretio habere, obſervare. Sumitur aliquando in bonam, aliquando in malam partem, ſecundum præferentis mentem, & qualitatem rei, de qua loquimur:

loquimur: ut, Er iſt in acht zu nehmen / obſervandus, vel honorandus eſt;
nimm dich vor ihm in acht / cave illum; habt gute acht / attendite &c. einen in
die Acht thun / talem declarare, qui ab omnibus caveri debeat, vel cuius con-
ſortium quilibet cavere debeat, mit welchem niemand nichts zu thun haben /
ihne weder hegen / noch hauſen ſoll. Ita etiam ächter / quod maiores noſtri 4.
Echter / ſcripſerunt, vel aechter / ambiguum eſt; aliquando enim in bonam
partem accipi, patet ex literis, quas anno M. CCC. XC. ſcriptas allegat Caſpar
à Lerch (in des Reichs Ritterlichen Adels herkommen vnd freiheits bericht /
p. 42. b.) quarum exordium ita ſonat: Schenck Eberhard / Herr zu Erpach /
Landfauht des Landfriedens am Rheine / vnd die Echter / die über denſel-
ben Landfrieden mitgeſetzet ſeyn. quo ſenſu, credibile eſt, etiam familiam
Nobilem Franconiæ der Echter / nomen adeptum honeſte fuiſſe. Vt hodie 5.
ſcriptura Aechter / & ſenſus, in uſu eſt, malæ notæ homo, & ille deſignatur,
der verachtet (hoc eſt, ex æſtimatione bona in malam tranſpoſitus, vel infa-
mia notatus,) vnd in die Acht gethan worden / (bannitus vel proſcriptus fuit)
qua formula loquendi utitur Imp. Fridericus III. in ſeiner reformation zu
Franckfurt / anno M. CCCC. XLII. auffgericht / (*circa finem p. 18.*) & eodem
ſenſu legimus, im Schwabenſpiegel (*cap. 155. apud Goldaſt.* in Reichsſatzung /
pag. 64.) Ein verächter Mann / will er ſich auß der Acht ziehen ꝛc. Acht / la- 6.
tine rectius proſcriptio dicitur, quam bannum, quæ vox minus latina, in 7.
latinitatem tamen, qua hodie utimur, irrepſit, & temporis tractu, ac uſu,
ex peregrina, civilis facta eſt. Teutonicæ originis mihi eſſe videtur, apud
quos, vario ſignificatu olim fuit, & hodie eſt. Senſu ad rem præſentem,
Germanis olim Ban erat proclamatio quædam publica, quæ per præconem 8.
fiebat; quo ſignificatu etiam Franci in Galliam illud vocabulum ſecum in-
vexerunt. Vnde adhuc apud eosdem, audire & legere datur, *ban de mariage*, 9.
wann die zur Ehe ſchreitten wollen / auffgebotten / oder von der Cantzel ver-
kündiget werden / *ſonner le ban au tambour*, ein offentliches Gebott bey dem
Trummelſchlag außruffen / oder ein Auffgebott durch Trummel rühren / *ban
des vignes*, wann man außrufft / das man nicht in die Weinberge lauffen ſoll /
banniſſement, wann man einen aus der Statt / oder dem Land verweiſet: *pour-
ce que celuy (qui eſt condamné à exil) eſt proclamé à cry public, eſtre exilé, & avoir
perdu les droits de cité, & Bourgeoiſie.* Coquille (*en l' hiſtoire du pays & Duché
de Nivernois p. 121. & ſur les couſtumes des Nivernois, tilt. des confiſcations, artic. 1.
p. 68.*) *bannir*, inquit, *vient de ban, qui eſt ancien mot Tudesque, & François, qui
ſignifie une proclamation publique, pource, qu'on faiſoit ſcavoir en public l'exil de
celuy, qui eſtoit condamné, comme à Rome eſtoient les proſcriptions. (adde Eſtienne
Pasquier des Recherch. de la France livr. 6. ch. 35. & livr. 2. ch. 13. Loyſeau au traicté
des ſeigneuries chap. 4. n. 9.)* Cæterum, hanc vocem bannum, ex ban Ger- 10.
manico, dictæ ſignificationis, factam potius arbitror, quam ex voce baan,

in illa significatione, qua viam publicam vel territorium significare monet Gailius (*de pace publ. lib. 2. c. 1. n. 12.*) quod bannitis hac via uti non liceat, ut Sichardus (*ad l. 1. n. 14. C. de hered. instit.*) vel, ut Gail. (*d. l.*) explicat, quod banniti amittant bannum Imperii, hoc est, territorium, sive viam publicam, & regiam, id est, libertatem, & rerum communium æqualem omnibus concessum usum, daß sie des H. Reichs Baan/vnd Strassen/nicht gebrauchen dörffen: id est, quod territorio, & via publica Imperii, quæ omnibus communis esse debet, uti nequeant: quia proscriptorum loco habentur, & ab omnibus
11. impune offendi possunt. Si hæc, in re nostra præsenti, militaret significatio, dicendum foret: N. N. sey aus der Baan gethan worden / non autem in den Baan. Accedit, quod Ban/ vel Baan / si pro proscriptione accipias, generis masculini notam habeat, der Ban oder Baan; si autem pro via, fœmininum sit, die Baan. Et si utrumq; genus promiscue admitteret, non sine colore dici posset, Baan/ ubi viam significat, nomen accepisse, quod publico edicto, proclamatione, vel indicatione, notum factum fuerit, illa via com-
12. muniter utendum. Hoc certum est, ea ætate, qua latina oratio peregrinis vocabulis aucta fuit, bannum varia significasse: Aliquando mulctam, & si aliter non determinata, eam sexaginta solidorum, vel pœnam totidem ictuum, in legibus Longobardorum notare, docet Petr. Pithœus (*lib. 2. adversf. cap. 20. p. 448.*) In constitutione Friderici II. Imp. (*de statutis & consuetudin. contra libertat. Eccles. editis, quæ lib. ult. feudorum annexa legitur* §. 1.) Banni mille mar-
13. charum mentio fit. Aliquando edictum (*Hottom. de verb. feudal. verbo bannum.*) ita bannitus, aliquando idem est, quod evocatus, aliquando, quod exilio da-
14. mnatus: (*Hottom. d. tr. verbo bannitus.*) Vt nunc vocabulo banni utimur, duplex est bannum, civile quod proscriptionem diximus, & ecclesiasticum, der Geistliche Ban. (R. A. zu Trier vnd Cöln *anno* 1512. §. vnd ob iemands / p. 84.) quod etiam excommunicatio dicitur.

Oberacht.

Die Acht ist zweierley / Vnteracht / vnd Oberacht. Dann wann einer von dem Richter / der vnter dem Kaiser / oder König gesessen / geächtiget wird / so ist er nicht weiter geächtigt / dann desselben Richters Gebiet gehet: hierumb so heist auch desselben Acht ein Vnteracht. Wer aber von dem Kaiser / oder Könige geächtiget wird / der ist an allen Orten des Reichs geächtigt / vnd mag / als ein erklärter Mißthäter / weder gehauset noch geherberget werden. Darumb dann des Kaisers vnd des Reichs Acht / die Oberacht genennet wird. Ita (*ex* Landrecht *lib. 3. artic. 24.*) Lagus (*in compend. iur. civil. lib. 2. tit. 8. vers.* es ist aber / Rudinger *centur. 1. obser. 53.*) Hoc sensu, non solum die Oberacht dici debet, in quam ab Imperatore ipso quis declaratur, sed etiam quæ ipsius nomine in Camera laxatur, quæ & ipsa dicitur die Kaiserliche / vnd des Reichs Acht (R. A. zu Augspurg *anno* 1548. §. damit auch künfftiglich / *pag. 321.*)

Est præter-

Est præterea etiam bannum simplex, vel primum, vel reiteratum, Acht/vnd Aberacht; cuius exemplum ponit die Hoffgerichtsordnung zu Rotweil à Conrado III. Imp. anno M. C. XLVII. facta (*parte 9. tit.* 1. §. 2. & 8.) in eo, qui propter absentiam, & non respondendo, incidit in bannum contumaciæ, & postea à iudice auffrecht aus der Acht gelassen wird / tandem vero in iudicio succumbit, wann der der auffrecht/ auß der Acht kommen ist/ dem Kläger in dem rechten fällig würde/ so richtet man den Kläger darumb zu im mit Aberacht/ vnd mit anlaiten ꝛc. Sed & eo sensu quoque Aberacht dicitur, quo, qui propter delictum iamdum banno percussus fuit, altera, & reiterata sententia eodem denuo percutitur. Quod Alberto Marchioni Brandenburgensi tempore Caroli V. contigit, qui utrumque contemnens, ioco aliquando dixisse fertur, Acht vnd aber acht/ macht sechszehen.

Erklärt werden.

Processus Cameræ Imperialis, ut ex Meurero, & Melandro (*ad part. 2. process. p.* 419.) cognoscitur, einen in die Acht zu erklären ist dieser: Erstlich so erzehlet der Prothonotarius, aus dem Vrtheilsbuch alle des ächters begangen Handlungen/ mit vermelden/ dieweil dieselbe erweisen / daß der beklagte derowegen/ vermög der Ordnungen/ in die Acht erklärt. Wann nun erstlich dises Vrtheil/ durch den Prothonotarium, in offentlicher Audientz/ also verlesen/ so stehet der Cammerrichter/ sampt andern Beysitzern von stund an auff / (der R. A. zu Regenspurg anno 1576. §. damit dañ/ *pag.* 663. will/ daß in solchem Fall alle Præsidenten vnd Beysitzer im Gericht zugegen seyn/ auch von dannen hinauß / an gewohnlichen Ort / vnterm freien Himmel zu publicirung der Acht samptlich erscheinen sollen) lieset vnter dem freien Himmel auff dem Marck zum andern mal des ächters begangene Handlung / erklärt ihn in die Acht / erlaubt seyn Leib vnd Gut iedermänniglich frey: so solches verricht / zureist er den Zettel / würfft den auff die Erden. Nach solchem allen werden die Achtbrieffe allenthalben angeschlagen. Hæ cæremoniæ, maxima ex parte, terroris maioris causa adhibentur (*d.* R. A. §. damit dann.) Terribilior tamen, præ cæteris, fuit illa banni proclamatio quæ olim usitata am Kampffgericht des Landgerichts zu Francken (*ut ex ordinatione eiusdem judicii* §. 13. *videre est apud Goldast. tom.* 1. der Reichssatzungen/ *p.* 238.) Der Richter tritt von dem Stul/ wendet sich gegen Orient, vnd spricht/ N. als dich N. nach Kampffrecht/ vnd Franckenrecht/ geheischen vnd gefordert hat / vnd wir dir darumb geschrieben / vnd Rechtstag gesetzt haben / als dann mit Vrtheil ertheilt ward / das du alles verschmähet hast / vnd auff solche Forderung aussenblieben / vnd vnserm Gebott widersessig vnd vngehorsam gewesen/ vnd noch bist/ das vrtheilen wir/ vnd Achten dich / vnd nemen dich von vnd

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

aus allen Rechten/ vnd setzen dich in alles Vnrecht / vnd wir theilen deine Wirthin zu einer wissenhafftigen Witwen/vnd deine Kinder zu ehehafftigen Waisen/ deine Lehen dem Herrn/ von dem sie zu Lehen rühren/ dein Erb/ vnd eigen/ deinen Kindern/ deinen Leib vnd dein Fleisch den Thieren in den Wälden / den Vögeln in den Lüfften / vnd den Fischen in den Wegen; wir erlauben dich auch männiglich/auff allen Strassen/vnd wo ein ieglich Mann Fried vnd Gleid hat/da soltu keins haben/vnd wir weissen dich die vier Strassen der Welt/in dem Namen des Teuffels/ bey den eiden / in der Sach. Paululum mitior est sententia banni, cuius usus fuit in dem Kampffgericht/ des Burggrafthumbs zu Nürnberg/ (*vide* dessen Ordnung §.27. *apud Goldast. part.* 2. der Reichssatzung/ *p*. 87. *& me in addit. ad lib.5. de iur. publ. c.7. p.754.*)

Proceß.

Vide Gailii tractatum de pace publica.

Vorauffgerichte.

Quæ olim statuta, interpolata, & confirmata postea fuerunt, & hodie legi possunt in Ordinatione Cameræ, (*parte 2. tit. 9. & seqq.*)

AD ARTICVLVM XXIII.

Höchlich in Abnemmen vnd Geringerung kommen.

Vide supra ad artic. IX. verba, das jenige so davon kommen.

Reichsstewer der Stätte.

1. Reichs Schilling / Reichs Steuer der Stätte.
2. *Earum imminutio.*
3. 4. 5. 6. 7. 8. *Imminutionum causa.*
9. *Quid hodie obtineat.*

1. LIberæ civitates Imperii fere singulæ, olim Imperatori quotannis, in recognitionem immediatæ subiectionis, non levem pecuniæ summam solvere obligatæ fuerunt, quæ der Reichsschilling / vel die Reichssteuer der Stätte/ dicta fuit. Postea, hæc summa pedetentim adeo decrevit, variis
2. ex causis, ut, si fidem meretur relatio Romana *in Thesauro politico* (*part.* II. *pag.* 40.) hodie vix XV. millia florenorum annua inde supersint. (*Le citta franche dell' Imperio, sono quelle, che non conoscono altro Signore, che l' Imperatore, delle quale alcune pagano un certo censo, mà cosi debole, che in tutto non importa quindeci mila florini*: (*vide Caspar Ens in thes. polit. apoteles. 6. fol.* 128.) Sunt alii, qui summam adhuc esse, mille florenorum ferunt. Decrementi va-
3. riæ causæ sunt: (1.) Immunitates, quibus Imperatores nonnullas civitates Imperiales ab hoc onere in totum exemerunt. Argentoratum ist also frei/ daß sie keinem Römischen König / oder Kaiser schuldig ist/ des Reichsschilling/ oder einigen Hand Zins / Schatzung / oder Tribut zu geben/ (*ut retuli de*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

tuli de iure publ. 7.c.3.n.11.) (2.) Moderatio huius census, quam nonnul- 4.
lis indulserunt Imqeratores. De Ludovico IV. Imp. narrat Crusius (*annal. Suevic.part. 3. lib. 4. c. 7. fol. 223.*) quod die XXIV. Octob. anno M. CCC. XXIX. Cremonæ, sub aurea bulla, donarit universitatem civium Augustanorum, etiam hoc splendidissimo privilegio, ut, scilicet, pro debito Imperatori, cum censu, tum tributo, non amplius, ut eo usque usus proposcerat, DC. sed tantum CCCC. libras numorum quotannis fisco dependeret. Von König Sigmunden/ ist Burgermeistern/ Raht vnd Burgern der Statt zu Lindaw/ diese nachgeschriebene Gnad/ vnd Freyheit gethan/ vnd gegeben; als sie ihrer Mai. vorfahren vnd dero selbst vierthalbhundert Pfund Heller/ zu jährlicher Stewer biß daher gegeben/ daß sie vnd ihre Nachkommen/ Burger zu Lindaw/ Ihrer Mai. vnd dero Nachkommen an dem Reich/ zu solcher jährlicher Stewer zweyhundert Pfund Heller/ vnd nicht mehr/ fürbaß geben vnd zugeben pflichtig seyn sollen/ laut privilegii de dato Costnitz den ersten Mittwoch nach vnsers Herrn Fronleichnams Tag anno M CCCC. XV. (*teste Autore* der gründlichen Außführung der Reichsstatt Lindaw/ die vnversehens abgelöste Reichspfandschafft betreffend/ *p. 631.*) (3.) Numi intercessio; quando pretio dato, aliquæ civi- 5.
tates libertatem ab hoc onere ab Imperatoribus emerunt. Fecit hoc civitas sancti Galli, quæ anno M. CCCC. XVII. à Sigismundo Rege, non parva auri summa interveniente, libertatem ab hoc censu, der Reichsstewer/ comparasse scribitur, (*Stumpfius rer. Helvet. lib. 5. cap. 8. fol. 327.*) (4.) Alienatio, vel 6.
oppignoratio, cuius in textu nostræ capitulationis mentio fit. (5.) Mutatio 7.
Status, quando non exiguus civitatum Imperialium numerus, vel propter delictum commissum, vel venditione, oppignoratione, & aliis mediis, ex immediatis mediatæ factæ sunt. Inter oppignoratas est Egra. (*Georgius Beat. in Chron. Bohem. p. 94. Goldast. de regno Boh. lib. 1. c. 17. n. 6.*) Inter cæteras, Vienna, (*Lazius lib. 2. cap. 6. fol. 72. Mutius in chron. German. lib. 20. apud Pistor. tom. 2. German. script. pag. 184.*) Chemnitium, Zuiccavia, Aldenburgum. (*Peccenstain in theatro Saxon. parte 2. p. 20. & 21. & parte 3. pag. 41. 129.*) Martisburgum, Treviris, (*vide me lib. 7. de iur. publ. c. 48.*) Cameracum, *Hubertus Leodius lib. 2. de vita Friderici II. Palat. pag. 23. & lib. 12. p. 254.*) Constantiensis civitas, (*Le Mercure François tom. 19. p. 566. & ego in addit. ad iur. publ. lib. 1. c. 9. post num. 26.*) Donnavverda, (*vide me dicto tract. lib. 7. c. 13. n. 4.*) *&c.* (6.) Separatio ab 8.
Imperio, quando bellica fortuna vel spontaneo motu nonnullæ ab Imperio avulsæ sunt, vel eidem valedixerunt. Ad hanc classem pertinent Metis, Tullum, Verodunum, Gedanum, Elbinga, Amstelrodamum, Noviomagum, Vltraiectum, & aliæ Hollandici fœderis civitates. De Helvetici fœderis civitatibus, quæ Imperii liberæ fuerunt, dubitari poterit, an se subtraxerint ab Imperio, vel potius incrementum dederint tantum libertati suæ?

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

(*vide me de iur. publ. lib.* 1. *cap.* 9. *n.* 35.) quicquid tamen statuatur, certum est, Imperatoris, & Imperii censum illic exaruisse. Cæterum, quæ civitates Imperii adhuc oneri census subiectæ remanserunt, singulæ diversas quotas habent, quas quotannis solvere tenentur, tanquam præcipuas, & distinctas à reliquis Imperii oneribus, sive collectis, ordinariis, vel extraordinariis: nam hæ illarum cursum non sistunt. Atque hoc ipsum onus, der Stättsteuer / unum est ex illis, quod civitates Imperii in duriorem causam obligat, quam cæteros Imperii Status, qui consimili onere gravati non sunt. Quantum quælibet civitatum huius oneris ferat, distinctim mihi non innotuit; nisi quod audivi, Noribergam solvere summam bis mille aureorum Rhenensium.

Andere Gefäll.

1. *Varii reditus, atq; compendia olim ad Imperatorem.*
2. *Ex bonis Imperii immediatis.*
3. *Ex fodinis metallicis.*
4. *Ex teloniis, & vectigalibus.*
5. *Ex censu animalium.*
6. *Ex successione in bona mobilia Episcoporum, atq; Prælatorum.*
7. *Ex censu Iudæorum.*
8. *Iudæi sunt servi Cameræ Imperialis, Fiscalische* Knechte.
9. 10. 11. *Effectus huius servitutis.*
12. 13. *Hoc ius Imperatoris varie imminutum per privilegia.*
14. *Privilegium quod Carolus IV. dedit civitati Spirensi, Iudæos concernens.*
15. *Aliud, quod idem Imperator dedit Wormatiensibus.*
16. *Aliud, quod dedit Burggraviis Norimbergensibus.*
17. *Arumæi opinio refertur.*
18. 21. *Refellitur.*
19. *Iudæi olim fuerunt, & adhuc sunt servi Cameræ Imperialis.*
20. *Cur tales sint?*
22. 23. 24. *Alius ab Arumæo commissus error detegitur.*
25. 26. 27. 28. *Quantum Iudæi Imperio contribuere debuerint?*
29. 30. *Ab illis contributionibus exemti fuerunt Iudæi, Francofurti habitantes.*
31. *Iudæorum onera.*
32. *Quando Iudæi semel recepti, an iterum dimitti possint?*
33. *Reditus Imperatoris ex fisci Regii iuribus.*
34. *Ex ditionibus tributariis.*
35. 36. *Quid tributi nomine Polonia dare debuerit Imperio?*
37. *Quid aliæ provinciæ?*
38. *A quo Imperatore tributum Bohemis remissum fuerit?*

1. VArii olim fuerunt reditus, proventus, & compendia, ad Imperatorem, ob Imperii administrationem, spectantia, quibus sustentationi Imperatoris, ac negotiis Imperii expediundis, subvenire licuit.

2. Fuerunt (1.) reditus ex bonis immediate ad Imperium pertinentibus fiscalia, vel fiscalina nonnullis appellata, quæ maxima ex parte postea ad alios, feudali, vel alio titulo, pervenerunt. Bey zeiten Ludovici des dritten / (*ut ex Munstero refert Leheman in Chron. Spir. lib.* 4. *c.* 1. *pag.* 269.) welcher regirt anno 903. vnd vor derselben Zeit / seind Hertzogen / Marggrafen / Pfaltzgrafen vnd Ritter / nur namen der ämpter gewesen / vnd nicht erbliche Herrligkeiten. Die Hertzogthumb vnd Grafschafften / waren nicht der Hertzogen vnd Grafen / sondern des Reichs / König vnd Kaiser / aber nach den Zeiten der Kaiser Otten / hat

hat sich alles geändert vnd vmbgekehrt. Hoc sub rerum censu etiam fuisse reditus Episcopatuum, Abbatiarum, &c. ex annalibus Franc. *Fuldensibus* tradit idem Leheman (*d.chron.Spir.lib.2.c.44.p.187.*) darauß erscheinet (verba sunt Autoris) daß die Bistumb/ Abteien/ Graffschafften oder Gaw/ niemands dann dem Reich vnd König/vnd dergleichen keins/weder Bischoffen/Aebten/Grafen/ Fürsten/ oder Hertzogen eigenthumlich/ oder erblich zugestanden/ sondern aller Landschafften/ Stätt vnd Gemeinden/ Erb vnd eigen dem Reich zugehört/ welche ein König/ so lang er gelebt/ zu Erhaltung seines Königlichen Stands vom Reich innen gehabt/ genutzt vnd genossen.

(2.) Ex fodinis metallicis, auri, argenti &c. nam hæc omnes ad Imperatorem spectabant; quas tamen postea, non Electoribus modo, sed etiam aliis, varie quidem, Imperatores concesserunt. Disertis verbis hoc docet Henrici VI. Imper. constitutio, de argentifodinis, facta anno M.C LXXXIX. (*apud Goldast. tom. 3. constit. Imperial. p. 362.*) in qua ita legimus: Cum omnis argentifodina ad iura pertineat Imperii, & inter regalia nostra sit computata, nulli venit in dubium, quin ea, quæ nuper in episcopatu Mindensi dicitur inventa, ad nostram totaliter spectet distributionem. Vnde in ea nulli hominum quicquam iuris recognoscimus, nisi hoc à nostra liberalitate valeat specialiter impetrare. Mandamus igitur omnibus vobis & singulis, sub obtentu gratiæ nostræ præcipientes, ut nullus vestrum, se, de prædicta argentifodina intromittat, nec aliquid iuris sine nostra licentia sibi in ea usurpet. (*De variis concessionibus videri potest. A. B. Caroli IV. c 9. Goldast. d. tom. 3. p. 363.*) 3.

(3.) Ex teloniis & vectigalibus Imperii, welche durchs gantze Reich der Königlichen Cammer groß Reichthumb ertragen/ (*Leheman. d. lib. 2. c. 44. pag. 191.*) Constat autem ex Speculo Suevico, oder Kaiserlichen vnd Königlichen Land vnd Lehenrecht (*lib. 1. tit. 12. apud Goldast. tom. 1.* Reichssatzungen/ *p. 55.*) daß alle Zoll/ vnd alle Müntzen/ die im Römischen Reich seind/ die seind eines Römischen Königs/ vnd wer sie will haben/ er sey Pfaff oder Ley/ der muß sie haben von dem Röm. Reich/ vnd von dem Römischen König. 4.

(4.) Ex censu animalium, vom Viehezinß/ den man inferenda, oder infranda, genent/ vnd zur Königlichen Cammer gehörig gewesen. (*Leheman. d. l. & c. pag. 192.*) 5.

(5.) Ex successione in bona mobilia Archiepiscoporum, Episcoporum, atq; Prælatorum. Hoc enim iuris olim fuit, ut Archiepiscopi, Episcopi, atq; Prælati morientis bona mobilia, non ad demortuorum agnatos, nec Episcopatum, aut Abbatiam, devolverentur, sed ad Imperatorem (*Leheman. Chron. Spir. lib. 5. c. 67. p. 536. & 542.*) Quod Othonem IV. Imp. anno M.CC.VIII. remisisse, legimus in Principum Imperii scripto ad Innocentium III. (*apud Goldast. constit. Imp. p. 72.*) Idem Goldast. (*in rationali ad d. tit. pag. 75.*) tradit; Helvetios alicubi hoc iure uti in sacerdotum bona mobilia. 6.

(6.) Ex

7. (6.) Ex censu Iudæorum. Fuerunt enim Iudæi dem Römischen Kai-
sern ohne mittel zugehörig (*ut docet nos Fridericus III. apud Goldast.* in Reichs
8. satzung *p.* 187.) & Cameræ Imperialis servi, (*Wenceslao Imp. teste, apud Goldast.*
part. 2. der Reichssatzungen / *p.* 69.) vel, ut Conradus IV. (*apud eundem*
Goldast. constitut. Imperial. tom. 2. *pag.* 85.) in constitutione sua, de privilegiis
Iudæorum, loquitur, omnes & singuli Iudæi, degentes ubique, per terras
Imperatoris iurisdictioni subiectas, servi sunt Imperialis Cameræ speciales,
hoc est, Kaiserliche fiscaliche Knechte / (*ut apud Lehemannum legimus lib.* 7.
Chron. Spirens. c. 42. *pag.* 789.) Cuius servitutis intuitu, non licuit ulli
Imperii membro, Iudæos recipere, nec ab ipsis quicquam ex[illegible]e: vita
9. enim, & bona eorum, tunc unice ad Imperatores spectabant. Effectus huius
iuris Imperatorii in Iudæos exempla sunt, quod Wenceslaus A. M.CCC.XCII.
(*referente Casparo à* Lerch in dem Bericht des Reichs Ritterlichen Adels her-
kommen vnd Freyheiten / *p.* 42.) mandavit, daß allen Edelleuthen ihre Brieff
vnd Pfand / so den Juden in Stätten versetzet / wider gegeben / vnd die E-
delleuth nur Hauptgut zahlen / vnd Schadens ledig seyn solten / damit sie Ihm
10. desto baß Ritterliche Dienst leisten könten. Insignius autem illud est, quod
in Archivo Principis mei legi, quo Carolus IV. anno M. CCC. XLVII. te-
statur, daß Er J. vnd A. Gebrüdere B. zu N. wegen ihrer nutzbarn dem
Reich geleisten Dienst / vnd so sie fürbaß wol gethun mögen / vnd sollen / vnd
alle ihre Erben / selbst Schuldner / vnd Bürgen / von Königlicher Gewalt /
ledig gesagt aller der Schuld / Hauptgut / vnd Gesuchs / die sie allen Juden des
Reichs Stätten / Vesten oder Schloßen / oder hinder wem sie anderswo geses-
sen / schuldig / dann er das von seiner Königlichen Gewalt / vnd Macht wol ge-
thun möge / vnd auch all Juden / mit Leib vnd Gut / in die Königliche Reichs-
Cammer gehören / vnd in seiner Gewalt vnd Händen seyn / daß er mit seiner
11. Mächtigkeit darmit thun vnd lassen möge was er wolle / etc. De eodem Impe-
ratore dicitur (*in diario historico* des Franckfurtischen vnwesens / *pag.* 73.) daß
Er in Anno M. CCC. XLIX. der Statt Franckfurt / die gantze damalige / vnd
künfftige Judenschafft daselbst / vnd in specie, ihr Leib vnd Gut / ligend / flies-
sen / oder fahrend / ersucht vnd vnersucht / ihre Höffe / Häusser / Kirchenhöffe /
Schulhoff / ihr Eigen vnd Erbe / in vnd ausser der Statt / wie das namen haben
vnd einiger massen verstanden werden möcht / vor Fünffzehen tausend vnd
zweyhundert Pfund Heller / guter Wehrung / doch auff widerlöse versetzt vnd
12. verpfändt / auch nachgehents wider käufflich überlassen / *p.* 74.) Cæterum,
privilegiis, quæ Imperatores aliis concesserunt, longe ab antiquo iure, in
Iudæos, & circa eosdem, ac varia quidem recessum fuit. *Primo* enim non
solum Electoribus (*vide Aur. Bullam. c.* 9. §. *ult.*) Principibus, aliisque data li-
centia fuit, propria autoritate Iudæos recipere, sed postea legibus Imperii ge-
neraliter insertum, daß hinfüro niemand Juden anzunemen / oder zu halten /
gestattet

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

gestattet werden soll/ dann den jenigen / die vom Kaiser vnd dem Reich / Regalia haben / oder insonderheit derhalben privilegirt seyn. (Reformation guter Policey / zu Augspurg anno 1548. auffgericht / *tit.* von Juden vnd ihrem Wucher/ *pag.* 37. Policey Ordnung/ zu Franckfurt anno 1577. *tit.* 20. *pag.* 685.) Ex quibus patet, duplici ex capite ius recipiendi Iudæos profluere, nempe, vel ex iure regalium, vel ex speciali privilegio, quod etiam illis dari potest, qui alias regalia nulla habent. *Secundo*, cum receptio onerosa olim esset, quando o- 13.
mnis utilitas ad Imperatorem spectabat, multi sibi prospexerunt privilegiis, ne possent cogi recipere Iudæos: sed postquam utilitas aliis, ab Imperatoribus communicari cœpit, privilegia frequentia facta sunt, ut liceat suscipere & habere Iudæos; atque ne sterile hoc ius sit, ut liceat eis imponere tributa; Variare hic deprehendo privilegia alia maiorem, alia minorem tribuunt utilitatẽ.
Carolus IV. anno MCCCXLIX. civitati Spirensi concessit, die Juden Häusser/ 14.
Hoffstätt / Boden vnd Baw / vnd alles das der Jüdischheit (so kurtz zuvor alda durch eine Fewersbrunst verbrant) zu Speier gemeiniglich / oder sonderlich zugehört/ rc. Item/ were es/ daß der Statt Speier / *nun* / oder hernach fügete Juden zu haben in der Statt/ daß an derselben stehen soll/ was Juden dann hernach alda wohnen würden/ die solten / mit Leib vnd Gut / der Burgern vnd der Statt Speier eigen seyn. (*vide Lehemann. d. lib. 7. Chron. Spir. cap. 42. pag. 790.*)
Simile privilegium à Carolo IV. obtinuerunt Wormatienses, A. MCCCXLVIII. 15.
& XLIX. (*ut dixi in addit. ad iur. publ. lib. 7. cap. 56. num. VII.*) Idem Carolus, anno MCCCLXXII. privilegio concessit Friderico Burggravio Norimbergen- 16.
si, eiusque heredibus, diese Gnad/ Gunst vnd Gewalt / daß sie alle Juden/ die das begehren / einnemmem/ handhaben/ setzen/ behausen/ schützen vnd schirmen mögen/ in allen ihren Vesten/ Stätten/ vnd Weilern/ auch derselben geniessen / wie sie mögen. Doch sollen sie denselben Juden / so sie haben/ oder fürbaß gewinnen/ zu aller Ihrer Schuld/ klein vnd groß/ wie die genant / oder wer die schuldig / behelffent seyn einzufordern / mit allem Fleiß. Hoc loco, antequam ulterius 17.
progrediamur, notandi sunt errores, quos Arumæus (*disc. 5. ad A. B. thes. 6. p. 228.*) commisit. I. cum Iudæi Cameræ Imperialis servi, veteri instituto, habeantur, infert, iuxta mancipiorum conditionem, Imperatorem Carolum IV. (*d. c. 9. Bullæ suæ*) eos in Electores alienare potuisse. Verum, ex A. B. non potest deduci, Carolum Iudæos in Electores ab Imperio alienasse: solam potestatem habendi Iudæos, illis approbasse potius, quã concessisse constat. Ve- 18.
rum, ne sine utilitate hæc prærogativa Electorum fuisse dicatur, credibile est, non solum ius habendi Iudæos, sed etiam illis utendi, Electoribus competiisse: an autem ita competierit, ut Imperialis Cameræ servi esse desierint, & ut Imperio immediate in eosdem nihil amplius iuris superfuerit, non patet: probabile fit, nisi concessioni aliud insertum, Iudæos adhuc mansisse servos Imperialis Cameræ, licet Electoribus eos habere, atque tributa ab iis exigere,

19. licuerit. Sane Wenceslaus, Caroli IV. filius, & successor in Imperio, in
constitutione sua, quam fecit anno M CCC XLIX. (*vide Goldast. part 2.*
Reichssatzung/ *pag.69.*) Iudæos adhuc vocat, seiner Cammer Knecht. Et, *in*
diario historico Francofurtensi vber der Statt schwüriges Vnwesen / (*p.147.*)
Commissarii Cæsaris referunt, daß die Kaiserliche Maiestät die vertriebene
Judenschafft / deroselben Cammergut / wider zu restituiren ernstlich man-
dirt. (*pag.72.*) cives Francofurtenses in literis, subdelegatis Commissariis
20. Imperatoris exhibitis, daß einer ehrliebenden Burgerschafft nicht vnbe-
wußt / daß die gantze Judenschafft in gemein durch Eroberung ihres eigen-
thumbs / in ewige Dinstbarkeit / der Hochlöblichsten Römischen Kaiser
vnd des heiligen Reichs gefallen / vnd dero leibeigene Leute biß auff Vns
worden / auch noch seyn vnd bleiben / vnd dardurch fast in alle Land vnd Reich
der Christenheit ausgebreitet / getrieben vnd veriagt worden / auch in der
Römischen Kaiser Schirm vnd Schutz / einig vnd allein zu Rettung ihres Le-
bens / also angenommen worden / daß sie nicht dardurch mehr Freiheit erlangt/
sondern servi pœnæ, vnd fisci, vnd also desto mehr leibeigen / vnd der Rö-
mischen Kaiser vnd des Reichs Knecht gemacht / bleiben vnnd genennet
21. worden seyn. II. Cur Imperatori Carolo licuerit Iudæos in Electores alie-
nare, ratio, ab Arumæo male ex mancipiorum conditione deducitur. Vt
enim mancipia sua Imperatori alienare licitum, ita mancipia Imperii, Iu-
22. dæos, alienare illicitum, sine consensu Imperii. Addit, porro, Arumæus,
recipiendorum Iudæorum ius, quod postea etiam ad alios præter Electores
porrectum, non eo usque extendendum esse, quasi illi, cum omnibus suis
fortunis, more servorum, in eius potestatem, cuius in territorium migrant,
transeant, quia præter solitam contributionem, quæ qualis in Imperio an-
no M CCCC XLV. fuerit, videre in eius recessu sit, ab iis exigere non liceat.
At iterum hic dormitasse Homerum nostrum, & ex parte narrasse somnia,
deprenendere licet. Aut loquimur de illis, qui vi regalium Iudæos reci-
piunt, & verum est, Iudæos eorum servos non fieri, sed manere Cameræ Im-
perii mancipia: aut loquimur de illis, qui vi specialis privilegii Iudæos reci-
piunt, & hoc casu distinctim respondendum est, ex tenore cuiusque privile-
23. gii. Nonnullis enim, ut modo vidimus, Iudæorum corpora, & bona con-
cessa fuerunt, iure, an non, id factum, iam non expendo: aliis non æque. Er-
go, nonnullis mancipia sunt, nonnullis incolæ, vel clientes. Illis, cum omni-
bus suis fortunis addicti; his, velut in curam, non prædam data pecora, lac la-
namque, cum temperamento tamen, exhibere tenentur. Solita hoc casu
per totum Imperium æqualitas non est constituta; ac, quod ex Recessu Im-
perii ab Arumæo allegatur, publicam ad Imperii contributionem pertinet,
non ad compendia illorum, in quorum territoriis, locisque subditis Iudæi
degunt,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

degunt, vel aliquid rei agunt, habentve. Prius, sive publicas contributiones ad utilitatem Imperii, quod attinet, dicto recessu Comitiorum (*qui titulo*, Königlicher Satzung von dem gemeinen Pfennig zu Wormbs anno 1495. auffgericht / *in codice recessuum Imperii exhibetur, pag.* 28. *tit.* von den Juden.) sancitum reperimus, daß vier Jahr alle Juden / Mann vnd Frawen / Jung vnd Alt / ieder ein Rheinischen gulden zu des Reichs Nohtdurfft geben solle / de qua in exordio huius constitutionis mentio facta. Eadem summa repetita postea fuit, (in der Ordnung des Regiments / zu Augspurg anno 1500. auffgericht / *tit.* von der Juden Stewer / *p.* 42.) & in R. A. zu Speier anno 1542. (§. item die Juden / *p.* 272.) constitutum, daß iede Juden person / sie sey iung oder alt / zu der damaligen Türcken Stewer / zu anfang einen Gulden legen / vnd des vermögen wegen ihrer ieder von hundert Gulden Hauptguts / an was Wahr die immer gelegen / iedes Jahrs auch ein Gulden zu geben schuldig seyn solle. (*Idem reiteratum* in R. A. zu Speier anno 1544. §. item die Juden / *p.* 297.) Constat etiam, Wenceslaum Imper. anno MCCCCXXIV. per Bernhardum, Marchionem Badensem, à Iudæis tertiam partem bonorum, den dritten pfennig / in utilitatem Imperii convertendam, colligere instituisse: ac Maximilianum anno MCCCCXCVIII. aliam quoque summam iisdem imposuisse. Quibus in contributionibus illud notabile, quod Iudæi Francofurtenses iisdem non fuerint subiugati, sed exhibitis privilegiis civitatis, pro confirmatione dictum, das dieselben Juden Niemand anders dienen solten / als der Statt / welche / Juden nach ihrem Gefallen hinfür auffnemmen / vnd ihnen zu Stewren / Schatzungen / Gebott / Diensten / Rechten / Gefälle / Erungen / Aufffatzungen / Vberfahrungen / Straffen / Wandeln / Bussen vnd andern / gebieten / die Juden aber der Statt allein dienen / gewarten vnd zustehen sollen. Et, si relationi civium Francofurtensium fides adhiberi debet, so ist die Statt Franckfurt / *in anno* 1511. von deß Kaiserlichen Fiscals am Cammergericht / angestellter Action / dardurch die Juden zu Franckfurt / zu des Reichs Anschlag ihre Stewer auch zu erlegen genöhtiget werden wollen / gäntzlich absolvirt / vnd ledig gesprochen worden / (*dict. Diario historico pagin.* 79.)

25.
26.
27.
28.
29.
30.

Vbi de privato illorum, quibus Iudæi non ut mancipia addicti sunt, compendio agitur, quilibet sibi prospicit, atque præter extraordinarias exactiones, quæ haud infrequentes in usu sunt, anniversarium canonem de synagogis (qui Imperatoris quondam fuit, *l. Iudæor.* 17. *C. de Iudæis.*) item iährlich Schutzgelt / Begräbnußgelt / (quod variat secundum personarum ætatem; non enim tantum solvitur pro infante, quã maioris ætatis homine) gelt / so frembde Juden / wann sie in eines andern Herrn / als vnter dem sie gesessen / Statt 31.

ein oder außgehen/ bezahlen müssen/ & id genus alia (quæ onera omnia privata) præter Imperii publica, exigit. *Tertio* denique In eo quoque à veteri iure recessum, ut, quoniam iure regalium hodie unicuique, qui illa habet, Iudæos recipere liceat, non solum non cogi possit ut recipiat (quilibet enim suo iure uti, vel non uti, liberum habet arbitrium) verum etiam liberã habeat voluntem, eos, quos semel recepit, dimittendi, expellendive, iusta si causa moveatur.
32. Verum cum, teste Rulando (*de Commissar. part. 3. lib. 7. c. 3. num. 5.*) contra eum, qui semel recepit Iudæos in ditionem, vel protectionem suam, si postea eos velit expellere, mandatum cum clausula, ad Iudæorum petitionem, à Camera decernatur, æque ac contra illum, qui ad tempus eos recepit, & finito tempore nolit dimittere: securiorem nonnulli, præsertim minores Imperii Status, viam eligere, atque Imperatoris consensum petere solent, ut illis liceat Iudæos à se reiicere: quod factum memini à Wormatiensi civitate, & impetratum, anno M D LVIII. XVII. Decembr. ab Imperatore Ferdinando I, qui consensit, daß gedachte Statt/ die bey ihnen gesessene Judenschafft/ nach Verscheinung zweyer Jahr (in welchen die Juden ihre Schulden einbringen/ vnd richtig machen solten/) ausschaffen möchten/ vnd ferner/ oder länger/ darinnen nicht gedulden/ auch damit wider den Kaiser/ vnd das H. Reich nicht gefrevelt/ gehandlet/ noch gethan haben solten/ rc. Verum effectum rei sufflaminavit Episcopus eiusdem urbis. (*vid. addit. ad iur. public. lib. 7. c. 56. num. VIII.*

33. (7.) Ex variis fisci regii viribus, ac regalibus, tam in Germania, quam Italia, & alibi. De Friderico I. Imper. refert Radevicus (*lib. 2. de eiusdem reb. gestis cap. 5. apud Vrstis. tom. 1. p. 509.*) quod anno M C LVIII. iura fisci Regii in Italia vindicaverit, atque ex his tantum, qui nullo iure, sed sola præsumtione, de regalibus se intromiserant, XXX. millia talentorum, plus minusve, reditibus publicis per singulos annos accesserint. (*vide Lehemann. lib. 5. Chron. Spirens. cap. 67. p. 539. & 545.*)

34. (8.) Ex tributariis ditionibus, & Regnis. Polonia Imperio quotannis tributi loco, D. marcas argenti solvere obligata. Vnde Lotharius Imper. in
35. Saxoniam divertens, cum Polonorum Ducem multis muneribus obviam haberet, non ante dignatus fuit eum conspectui suo præsentari, quam hoc tributum duodecim annorum persolveret. (*Otho Frising. Chron. lib. 7. cap. 19. apud Vrstis. tom. 1. German. histor. p. 149. Mutius lib. 17. Chron. German. inter histor.*
36. *Pistorii tom. 2. p. 136.*) Fridericus Imper. anno M C LV. Duci Poloniæ bellum intulit, & censum iam per aliquot annos neglectum, reddere compulit. (*Otho Frising. c. 7. d. tom. 1. p. 199.*) Poloniam, præter argentum, quod expressimus,
37. etiam CXX. boves, tributi loco Imperio debuisse, alii annotarunt. Bohemiam CXX. boves, & aliquot auri, vel, ut alii, D. marcas argenti; Silesiam XXX. liberas auri, vel, ut alii, C. libras argenti, & CL. equos; Moraviam D. boves,

pensi-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

pensitasse Imperio traditur. (*vide Goldast. de regno Bohem. lib. 2. c. 12. Freher. ad Petr. de Andlo lib. 2. c. 2. p. 197.*) Bohemis hoc tributum, Othonem I. remisisse narrant; sed alii pro certo habent, illo, & sequenti longissimo tempore, idem 38.
fuisse solutum, atq; à Philippo Imper. anno demum M CC. in perpetuum fuisse remissum (*Goldast. d. lib. 2. c. 11. p. 208.*

Gewachsen vnd verschrieben.

1. *Sigismundus Imper. aliquot civitatum census attribuit Pappenhemio.*
2. *Simile factum à Maximiliano. I.*
3. *Exempla alia.*
4. *Item Caroli IV.*
5. *Adolphi Nassoviensis.*
6, 7 8. *Alia, quæ à Carolo IV. alienata fuerunt.*

WIguleius Hund/ (im Baierischen Stammbuch/ *part. 2. sub. rubr. Pappen-* 1.
heim fol. 166.) tradit, König Sigmund habe Haupten von Pappen-
heimb/ vnd dessen Erben/ seiner getrewen Dienst halber/ anno 1429. verschrieben
die stewr der Stätt/ Schwäbischen Werd/ Weissenburg/ vnd Ala/ samt der hal-
ben Judenstewer zu Augspurg. Kaiser Maximilian, hat Eitel Fritzen von Zol- 2.
lern/ vnd seine manliche Erben/ anno 1513. den 26. Decemb. zu Weissenburg im
Elsaß/ mit der Reichsstewer belehnt/ dergestalt/ daß jährlichen die Statt Reut-
lingen/ ihme/ dem von Zollern/ lieffern soll 205. Pfund vnd 70. Reichsgulden/
vnd da dieses Lehen gelöst werden will/ solle man solches den Graven von Zollern
ein halb Jahr zuvor abkünden/ vnd vor die Ablösung geben 5000. Reichsgulden.
(*Iacob Frischlinus* in beschreibung der Gräflichen Zollerischen Hochzeit/ anno
1598. den 11. Octobr. zu Hechingen gehalten/ *p. 81.*) & meminit Wurffbain (in sei-
nem vnvergreifflichen Historischen Bericht/ 2c. *part. 9. pag. 255.*) einer Gräflichen
familiæ, die deßgleichen Stewer auff die 80. Jahr genossen habe. Idemque i- 3.
bidem generaliter tradit, was von solchen Reichsstewren/ über beschehene gäntz-
liche alienationes, übrig verblieben/ haben die Kaiser allerhand Standspersonen/
zum theil ad tempus vitæ, verschrieben. De qua generalitate, an vera sit, ipse re-
spondeat, mihi ea suspecta est. Kaiser Carl der IV. hat Graf Vlrichen zu Helf- 4.
fenstein/ dem eltern/ Landvogt in Ober Schwaben/ vnd seinen Erben/ das Am-
manampt in der Statt Buchaw/ vnd die gewonliche stewrē/ die sie Ihr Mai. jähr-
lich von des Reichs wegen/ schuldig seind zugeben/ vnd das Ammanampt in der
Marck zu Altorff/ vnd auch die gewohnliche Stewr/ die sie iährlich geben/ vnd die
Vogtey über das Gotteshauß Leute zu Weingarten/ vnd die gewohnliche Steu-
er/ die sie iährlich geben/ vnd die Freye auff der Hayde/ vnd auch die gewohnliche
Stewer/ die sie iährlich geben/ vnd den See/ der auff Leutkircher Haide gelegen/
vnd die Kellehöffe vor Lindaw/ auch mit der Stewere vnd Gelte/ daß sie jährlich
geben/ anno 1364. vmb 3000. pfund guter heller auff Widerlösung versetzet. (*d.*
Autor der gründlichen Außführung der Reichsstat Lindaw *part. 1. pag. 1.*) König 5.
Adolph von Nassaw/ hat dem Abt zu S. Gallen/ so damahls gewesen Graf Wil-
helm von Montfort/ (vmb das er Ihr Maiest. mit 20. schweren Pferden/ oder

20. Rittern in hohen geschuch/ das ist/ in vollem Harnisch ritten/ persönlich zu dienen bewilligt/) nicht allein seines Gotteshausses Vogtey/ sondern auch seiner Berg/ vnd leibeigenen Leute/ der Appenzeller/ Reichs Stewer (welche sie jährlich einem Kaiser/ benantlich 125. Marck Silbers/ so 375. gulden gethan/ erstatten müssen) zur Assecuration seines Solds verpfändet. (*dict. Autor.* der gründlichen Ausführung/ *pag.* 488.) Non solum autem eiusmodi census, sed etiam alii, ex Imperio ad Imperatorem redundantes proventus, vel oppignorati, vel feudali, ac aliis titulis, ab Imperatoribus in alios translati tam affatim fuerunt, ut horum fere nihil, aut perexigua pars apud Imperatorem remanserit.

6. Vt manu, non toto seram sacco, mihi constat, daß Kaiser Carl der IV. das Honiggelt/ so einem Kaiser gebühret auff dem Reichsforst zu Nürnberg/ vnd in der Vmbgelegenheit/ von den Zeidlern vnd den Zeidelhuben/ mit allen Rechten vnd Zugehörungen/ versetzet/ Arnolden von Seckendorff/ genant von Zenn/ für 200. Marck lötiges Silbers/ anno 1350. Dieser Arnold/ hat solches Pfand weiters/ mit Consens gedachten Kaisers versetzet/ oder überlassen/ Albrechten/ Burggrafen zu Nürnberg/ welche translation gedachter Kaiser durch einen Belehnungs Brieff/ de dato Sultzbach anno 1358. am Freytag nach vnsers Herren Leichnamstag/ genem gehalten/ vnd bestättiget. Eben diese Stück/ besampt den Rechten/ vnd Pfandschäfften der Burggrafen zu Nürnberg/ an vnd auff dem einen dritten theil des Schultheissen Ampts/ vnd Gerichts zu Nürnberg/ auch an vnd auff dem Zoll zu Nürnberg/ wie das alles/ vnd iezliches/ des Herren Burggrafen Vorfahren vom H. Röm. Reich in Pfandschafftweise/ theils vor 200. Marck lötiges Silbers/ theils vor 6000. gulden guter alter Heller/ vnnd vor 4000. gulden/ gut am Gelte/ vnd schwer am Gewicht/ innen gehabt/ vnd genossen/ hat Friderich Margraf zu Brandenburg/ Churfürst/ Burggraf zu Nürnberg/ anno 1427. der Statt Nürnberg käufflich vberlassen/ vnd ist der Contract vom Kaiser Sigismundo/ eben in gedachtem Jahr/ placitirt/

7. vnd ratificirt worden. Kaiser Carl der Vierte/ hat anno 1357. etlichen Burgern von Boppard/ vnd Conrad von Sternberg/ etliche zwischen der Satt Cöln/ Franckfurt/ Wetzlar/ Friedberg vnd Gelenhausen/ gelegene Zollstätt/ vmb vnd für 500. Florentzer gulden: dann anno 1371. Petro von Wartenberg/ einem Böhmischen Landherren/ den zu Seltz/ mit alters hergebrachten Reichszoll/ verschrieben. (Wurffbain in seinem oballegirten Bericht/ *part. 6. p.* 209.)

8. Quod idem Imperator, Electoribus ad Rhenum, qui Wenceslaum votis suis ad Imperium evexerunt, varia telonia tradiderit, lippis & tonsoribus notum est.

Wider zum Reich ziehen.

Etiam sine refusione pretii, aut reluitione, eo nimirum casu, ubi alienatio fuit, vel invalida, vel iniusta.

Es were

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Es were dann.

Est hæc exceptio, vel limitatio propositionis, cuius virtute ii securi sunt, quo eiusmodi Imperii proventus consentientibus Electoribus acceperunt. Qua in re multos sibi probe prospexisse novi, & plerosque sibi consulisse probabile est: unde huius articuli nostri constitutio, Imperio non admodum hucusque proficua esse potuit, nec erit. Me sane quod attinet, libere fateor, non nosse quicquam, quod à Caroli V. tempore hactenus, hoc ex capite Imperatoris proventibus accreverit.

Rechtmässiger Bewilligung.

Non nudus Electorum consensus hic sufficiens est, sed requiritur etiam, ut ille sit legitimus, & omnium eorum, qnorum supra, voce gemeldte / denominatio facta, *articulo nono*, cuius præsens articulus, pars & additamentum esse potuisset, uno contextu, propter materiæ convenientiam, si ita Electoribus placuisset.

Der Sechs Churfürsten.

Excluditur hic iterum Bohemus. Quod autem hic non æque (*ut in d. articulo* 9.) dicitur, gemeldter Churfürsten / id inde est, quia articulus XX. intermedius, de omnibus Electoribus disposuit, cæteri anteriores autem de sex tantum.

AD ARTICVLVM XXIV.

Lehen.

Hoc verbo detegitur error Boceri, qui (*de regalibus cap.* 2. *n.* 61. *& cap.* 4. *num.* 15.) hunc textum nostrum de vacantibus bonis accepit, cum de ususfructus feudalis consolidatione cum directo dominio Imperii intelligi debeat. Deceptus fortasse fuit à Sleidano, qui in compendium contracta hac Caroli V. capitulatione, (*lib.* 1. *de stat. relig. & reipubl. fol. m.* 21. *b.*) hunc articulum expressit; Imperii bona, quæ forte vacabunt, nemini conferat; sed ad publicum patrimonium referat.

Dem Reich und Uns.

Imperio, ut corpori, vel universitati; Imperatori, Imperii nomine, ut eiusdem administratori. Eadem loquendi formula utitur Carolus IV. (*in aurea Bullæ cap.* 7. §. *ultim.*) hoc solo discrimine, quod Imperatorem Imperio præponat.

Bey zeiten Unserer Regierung.

Tempore, quo administrationi Imperii præest. Quid autem, si eiusmodi bona, antequam ipse ad Imperii administrationem pervenisset, &, vel

adhuc

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

adhuc vivente antecessore suo, vel tempore interregni, & vicariatus, Imperio aperta fuissent? Ea, aut aliis iam sunt collata, aut nondum collata: Si collata & collatio iuste facta non sit, decisio petenda ex articulo IX. huius capitulationis. Si nondum collata, nec debent conferri, propter rationem articuli nostri. Idem enim hic ius, ubi eadem ratio.

Eröffnet.

Apertura hæc variis modis fieri potest, refutatione, delicto, aut morte vasalli: de quibus consulendi sunt iuris feudalis interpretes. De refutatione, & delicto, sciendum est, dari casus, ubi tantum ad tempus apertura duret; scilicet, eousque quo refutans, vel delinquens in vivis est, nam eo mortuo redit ad proximum successorem feudalem. Qui casus, etiamsi expresse hoc nostro articulo non definiatur, dubium tamen nullum est, fructus, durante apertura, ad Imperium pertinere, nec aliis concedi ab Imperatore posse, in Imperii damnum, vel præiudicium.

Lediglich heimfallen.

Idem Carolus IV. *in aurea Bulla (d. cap. 7. §. ultim.)* exprimit, verbo, *vacare*, quod tamen non tam commode feudis, quam allodialibus bonis applicari potest. Hæc enim omnino vacant, ubi nemo est, ad quem bonorum possessio pertinere possit; aut sit quidem, sed ius suum omiserit, *(ut Vlpianus in fragment. institut. tit. 28. vers. intestati.)* Quando autem nemo supersit, explicatur *l. vacantia* 4. *C. de bon. vacantib. lib.* 10. atque hoc casu, fisco res vindicatur, applicatur, incorporatur, ut leges loquuntur, hoc est, necesse est, ut actus aliquis occupationis interveniat. Quando vero ususfructus finitur morte usufructuarii, tunc ille revertitur ad proprietatem, & ex eo tempore, (sine alio facto, vindicatione, applicatione, incorporatione, præviis) nudæ proprietatis dominus incipit plenam in re habere potestatem (*§. fin. Institut. de usufructu.*) ita ut non vacuus hic detur ususfructus, sed finitus, & incipiat proprietarius, non apprehendere quæ habuit vasallus, iure servitutis, sed uti pleno dominio iure libertatis: cum res sua nemini servire possit. Cæterum ubi vox, vacare, & vacans, generaliter usurpatur, vacantia etiam dicuntur bona omnia, quæ Græcis dicuntur ἀδέσποτα *(de quibus videri potest Loyseau des Seigneuries chap. 12. n. 117.)* &, vacans mulier opponitur nuptæ *(l. qui cœtu 5. §. qui vacantem 2. ad L. Iul. de vi publica.)* ac à Tacito (*lib. 13. Annal.*) mulier vacua appellatur, quæ à marito divertit.

Etwas merckliches ertragen.

Id est, feuda magnorum proventuum. Summa, quæ magna hic sit, vel dici mereatur, expressa quidem non est, sed certam & uniformem non esse, satis liquet, quod regulariter Principatus, maiores habent proventus, quã Comi-

tatus,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

tatus, Baronatus &c. Cæterum, Exempla feudorum exiguorum Imperii exhibet Autor der gründlichen Ausführung der Reichsstatt Lindaw/die ohnversehens abgelöste Reichspfandschafft betreffent *p. 337. & 916.*) quibus alia, quæ ego novi, addere superfluum duco.

Fürstenthumb.

1. *Quid nomine Principatus intelligatur?*
2. *Numerus Electorum sacer est?*
3. *Auctus tamen fuit nostro tempore.*
4. *Capitulatio nomine principis, non comprehendit Electores.*
5. *Obiectio, & responsio.*
6. *Capitulatio nomine Principatus non intelligit Electoratus.*
7. 8, 9. 10. 11. 12. 13. *Articulus præsens non debet intelligi de Electoratibus reversis ad Imperium.*
14. *De potestate Imperatoris in conferendo Electoratu.*
15. *Arumæi opinio.*
16. 17. 18. 19. 20. 24. *Ad hanc collationem requiri consensum cæterorum Electorum.*
21. *Exemplum Imp. Sigismundi.*
22. *Alterum eiusdem Imperatoris.*
23. *Caroli V. exemplum.*
25. *Sinoldi distinctio affertur.*
26. *Reprobatur.*
27. 28, 29, 30, 31. *Explicatio §. ult. cap. 7. Aureæ Bullæ.*
32. *Capitulationis dispositio, tanquam posterior, derogat aureæ Bullæ, ut priori.*
33. 34. *Respondetur Arumæo.*
35. *Grotii dogma, ius feudale Longobardorum concernens.*
36. *Conringii monitum, de autoritate iuris feudalis Longobardorum.*
37. *Ius feudale Longobardorum vim ex præscriptione habet.*
38. *Auteris distinctio, inter constitutiones Imperatorum, & consuetudines Longobardorum.*
39. *Imperator olim feuda vexilli, ad Imperium devoluta, intra annum & diem alii concedere tenebatur.*
40. *Hoc in Electoratibus non immutatum.*
41. *Principatus ad Imperium reversi, quorum consensu aliis concedi possint?*
42. *Ex Marchia orientali Ducatum fecit Fridericus I. Imp. iudicio Principum.*
43. *Boemiæ Dux creatur Rex ab Imperatore, ac Imperii Principibus.*
44. *Saxoniæ Ducatus pars, assensu Principum confertur Episcopo Coloniensi, & alia pars Bernhardo Anhaldino.*
45. *Otho Luneburgensis creatur Dux, consensu omnium Principum.*
46. *Rudolphus constituit filium suum Albertum, Ducem Austriæ; & Rudolphum. Ducem Suevia, consilio & voluntate Principum Imperii.*
47. *Testimonia à Lehmanno annotata.*

VOcabulum Principatus, aliquando sumitur generaliter: sub qua enunciatione etiam comprehenduntur Electoratus, Churfürstenthumb / (*in A. B. Caroli IV. d. c. 7. §. 2. & 3. c. 9. §. 1. c. 20. c. 25. in pr.*) & inter eosdem etiam regnum Bohemiæ (*d. c. 25. §. 1.*) Aliquando sumitur specialiter, aliquando specialissime. Illo sensu, Principatus etiam dicuntur, qui proprio, & peculiari nomine alias appellantur Ducatus, Landgravionatus, Marggravionatus &c. Specialissime accipitur de Principatibus, quibus hoc nomen pecülariter inditum est, quales sunt, das Fürstenthumb Anhalt / das Fürstenthumb Rügen / & alii. Generalis significatio huic nostro articulo non convenit: eo enim Electoratuum vacantium reinfeudationem prohibitam non esse, & ratio, & usus atq; praxis, docent. Ratio vult, ut numerus septenarius 1.

Electorum ſacer ſit; (qualis cæterorum Principum non eſt, utpote arbitrarius) ergo etiam vult, ut electoratus ſeptem ſint, nec numero imminuantur
3. (*arg. d. cap. 7. §. 1.*) licet in utilitatem Imperii augeri poſſint, ut noſtro tempore factum (*vide inſtrument. pacis Cæſareoſuec. de anno* 1648. *n.* 4. *verſ. quod*
4. *ad domum Palatinam.*) Deinde ſtylus capitulationis noſtræ, tam in antecedentibus, quam hunc vigeſimum quartum articulum ſequentibus, ſub Principis nomine germanico Electorem nos intelligit, ſed ubique diſtinctim procedit, (*ſicut patet ex articul.* 2. 3. 4. 6. 8. 11. 12. 15. 17. 20. 21. 22. 25. 27. 32.) ergo non præſumendum eſt, ſolo hoc articulo noſtro aliud actum fuiſſe. Nec,
5. ſi exceperis, articulo ſextodecimo Principum nomine Electores quoque comprehendi, cum & ipſi à concordatis non excludantur, quicquam contra tot loca profeceris, aut ſolum illud, latina voce principis iſto articulo conti-
6. neri, quod propoſitioni noſtræ contrarium non eſt. De vocabulo, Fürſtenthumb / idem dico, in capitulatione noſtra, neque in antecedentibus, nec in ſubſequentibus articulis reperiri, eo in ſenſu, quo Electoratum comprehendat. Si recte obſervavi, bis tantum illud in capitulatione noſtra reperitur; ſemel in articulo nono, ubi ſine contradictione Electoratum non includit, quia nullus Electoratus ab Imperio avulſus eſt, quem Imperator revocare debeat, vel poſſit. Altera vice legitur in articulo noſtro vigeſimo quarto,
7. de cuius explicatione hic diſſerimus. Iuvat præterea hanc mentem, quod hac ipſa capitulatione, aurea Bulla, quæ reinfeudationem vacantis Electoratus Imperatori iniungit (*d. c.* 7. §. *ult. verbo, debebit*) Imperatori pro norma ponitur, ſecundum quam actiones ſuas componere debeat. (*artic.* 2. 5. 15. 26. 28. 32.) Ergo, ſi in cauſa reinfeudationis mutata fuiſſet, id omnino
8. claris verbis indicari debuiſſet. Porro, ex allegatis articulis, vigeſimus octavus non obſcure innuit, collegium Electore, & numero & votis, inte-
9. grum eſſe debere. Denique, cum articulus noſter in utilitatem Imperio conſtitutus ſit, non debet contrarium operari, quod fieri neceſſe eſſet, ſi Imperii columne Electores (*A. B. Caroli IV. c.* 3. 3. 1.) numero diminuerentur. Quod enim onus vix ſeptem ſuſtinere valent, pauciores minime ferent, ſed totius
10. ædificii ruina ſequeretur, ſubductis hiſce columnis. Elector Moguntinus, noſtra ætate, literis ad Saxonem & Brandeburgenſem, Coëlectores ſuos, anno M. DC. XXIII. datis, perpendendum ſuaſit, daß zur Ruhe nicht zugelangen / es wäre dann das Churfürſtliche Collegium, als das Hauptfundament / darauff ſo wol das Haupt / als die Glieder / vnd alſo die gantze ſubſtantz / des Reichs beruhet / vnd gegründet iſt / ergäntzet. Et iterum in aliis anno M. DC. XXIV. daß auff Ergäntzung des Churfürſtlichen Collegii, die löbliche Verfaſſung des Reichs vornemlich beruhe / vnd ohne welche gleichſam alle Mittel dem Vatterland zu helffen verlohren weren. Ac Imperator ipſe, in
11. inſtructione Caroli Hannibalis, Burggravii de Dhona, legati ad Electores, Saxonem:

Saxonem & Brandeburgicum, expresse notavit, daß zu Ruhe im Reich zu ge-
reichen geringe Hoffnung/ es werde dann das vornembste/ höchste vnd geheimste
Rahtsmittel eines Römischen Kaisers/ nemblich das Churfürstliche Collegi-
um vollkomlichen besetzet. (*vide manifestum Caroli Ludovici Comitis Palatini &c.
p. 40. & 42. & Iusti Sinoldi Colleg. publ. de statu rei Romanæ disput. 7. thes. 17.
lit. b. p. 422.*) Quod, si contra suspensionem collationis Electoralis, & 12.
quidem haud longum ad tempus, adduci debuit, magis contra casum no-
strum, & fortius quidem, pugnabit. Taceo, non esse probabile, Electores, 13.
qui ante capitulationem Carolo præscriptam, & oblatam, & post (ut inter
alia exemplo est, dero brüderliche Einigung zu Wormbs auffgericht anno
M. D. XXI. (*apud Goldast. tom. 2. constit. Imp. pag. 16. &* in Politischen Reichs-
händlen *part. 8. c. 1. & 3.*) collegii sui integritatem, & conservationem, sibi
magnæ curæ cordique esse monstrarunt, aliud capitulatione voluisse permit-
tere. Cæterum illud quod (*d. c. 7. §. ult.*) statuitur, si Electoratum (ex-
cepto Bohemico) Imperio sacro vacare contingat, tunc Imperatorem seu
Regem Romanorum, qui pro tempore fuerit de ipso providere debere, &
posse, quæstioni locum dedit; *an nova collatio Electoratus à solo Imperatoris ar-* 14.
*bitrio & sola eius benevolentia dependeat, adeo ut Electorum cæterorum consilium
& consensus non debeat præcedere nec intervenire?* Qui Imperatori & sibi blan-
diuntur, *affirmativæ* adhærent, innixi potissimum *d. cap. 7. §. ult.* cui gene-
rales capitulationum articulos nunquam derogare potuisse, intrepide affir- 15.
mat Autor der Ableinung des Pfältzischen Manifests *pag. 57.* & Arumæus (*dis-
curs. 4. ad A. B. thes. 16. circa f.*) sibi ipsi opponens, non satis per ante ab ipso
dicta explicari, cur non, ut in Ducatus nova concessione consensus Electo-
rum requiritur, ita & in Electoratus infeudatione idem exposcatur; cum
hoc casu vel maxime Electorum, ne ipsis invitis collega adiungatur, interesse
videatur; responsionem ex primæva horum feudorum natura dependere
scribit, quia Imperatori, ad quem ut Electoratus, ita & Ducatus Comitatus-
ve vacantes revertebantur, permittebatur libere, sine aliorum consensu, eos-
dem cui vellet reinfeudare (*c. un. vers. callidis, de prohib. feud. alienat. per Fri-
dericum 2. F. 55. c. un. quemadmod. feud. ad fil. pertin. 1. F. 24.*) In Ducatibus
per capitulationes Imperatorum sequentium id immutatum esse, in Electo-
ratibus vero permansisse ius vetus incorrectum; quod & Bulla aurea Caroli
IV. (*d. c. 7. §. fin.*) repetitum; qua quidem etsi sine Electorum consensu po-
testas eos infeudandi Imperatori tribuatur, & hoc intuitu amplior, quam in
Ducatuum aliorumque Regalium feudorum reinfeudatione effulgeat, atta-
men in eo vicissim à primæva eorundem natura recessum esse, quod non, ut
olim pro arbitrio, (*cap. un de his qui feud. dare poss. 1. F. 1.*) sed per dictam
Bullam auream eosdem alii de novo in feudum concedere debeat. Hacte-
nus Arumæus. Pro *contraria* opinione, à solius Imperatoris libero arbitrio 16.

non pendere, Electoratum vacantem, ad Imperatorem & Imperium legitime devolutum, alteri, cui velit, in feudum concedere, pugnat prima in acie, articulus IX. capitulationis nostræ Caroli V. quo expresse statuitur, non licere Imperatori quicquam, quod ad Imperium pertinet, alienare, citra consensum Electorum, At Electoratus vacans, est res ad Imperium pertinens, (*d. c. 7. A. B. §. fin.*) ac reinfeudatio ex alienatio (*Vulteius lib. 1. de feud. c. 3. n, 3.*)
17. Succedit, quod Electores non pro forma tantum, & dicis causa, dicantur Cæsari assistere, & esse constituti ab Imperio in partem sollicitudinis, (*d. A. B. c. ult in pr.*) ut Imperator eorum consilio & opera uti possit, si velit; sed, quod teneatur, præsertim in rebus arduis, & magni momenti, statim ab initio, hoc est, re adhuc integra, eos in consilium adhibere (*capitulatio Matthiæ artic. 40. Ferdinandi II. artic. 39. Ferdinandi III. artic. 42.*) & salutaria eorum monita sequi. Hoc enim statui Imperii nostri, ubi aristocratia præpon-
18. derat, omnium maxime conveniens est. Eadem ratione; cum nostra ætate Electoratus Palatinatus Rheni in Bavariæ Ducem ab Imperatore translatus fuisset, Saxoniæ Elector, in conuentu Ratisponensi, anno M. DC. XXIII. die VIII. Febr. uti voluit, quando per legatos suos palam exponi fecit: daß anfänglich diese translation ohne vorbewust der Churfürsten geschehen/ vnan-
19. gesehen es eine vnter denen wichtigsten vnd grösten Sachen des Reichs/ darumb die Churfürsten gefragt werden sollen. Idem tunc notarunt legati Electoris Brandenburgensis, nempe, daß die translation von grosser importantz/ darumb billig/ nach besage der Capitulation/ mit denen Churfürsten des
20. Reichs communicirt/ vnd nicht allein intimirt werden sollen. Ac, ut verbis, & testimonio Caroli IV. (*in proœmio A. Bullæ*) utamur, cum ex officio, quo Cæsarea dignitate fruitur Imperator, divisioni & dissensionibus inter Electores occurrere teneatur, & (*ut in pr. c. 7. eiusdem Bullæ legimus*,) ad hoc præcipue Cæsaris meditatio dirigatur, qualiter desiderata, & salubris semper unio inter sacri Imperii Principes Electores, iugiter vigeat, & corda eorum in sinceræ caritatis concordia conserventur, (*adde c. 3. § 1. d. Bullæ*) in id incumbere debet, ne illis insciis collega detur, sed proprio consilio talem accipiant, quem non modo dignum hoc honore æstiment, sed etiam amicitia & fraternitate collegiali amplecti parati sint. Hoc tanti æstimavit Elector Saxoniæ, ut in literis ad Moguntinum Electorem d. anno M. DC. XXIII. die XXIII. Febr. pro maxima dignitatis & prærogativæ Electoralis parte habuerit; da die Churfürsten nicht befragt werden solten/ wann ein Churfürst in das Churfürstl. Collegium gesetzet wird/ wüßte er nicht/ worinnen die Churfürstliche Hoheit vnd Würde bestünde. Præterea, hæc opinio exemplis firmatur variorum Imperatorum, qui non solo suo arbitrio in conferendis Electora-
21. tibus usi sunt. Sigismundus (*ut literæ investituræ docent, apud Hordlederum de causis*

de causis bellii Germanici lib. 4. c. 9. pag. 236. n. 105.) Electoratum Saxonicum
concessit Friderico, Landgravio Thuringiæ, Marchioni Misniæ, mit wolbe-
dachtem Muht / gutem Raht / seiner vnd des Reichs Fürsten / Geistlichen vnd
Weltlichen / Grafen / Herren / Edlen / vnd getreuen. Idem Sigismundus, 22.
Constantiæ, adsentientibus Iohanne Moguntino, Wernero Trevirensi, Theo-
dorico Coloniensi, Archiepiscopis; Ludovico idem Palatino, & Rudolpho
(tum temporis Duce Saxoniæ, & Landsburgensi, Palatino Saxoniæ, Comite
Pirnensi, Burggravio Magdeburgensi) Electoribus; Principibus, aliisque
Statibus Imperii, Fridericum, Burggravium Norinbergensem, Marchionem
& Electorem Brandenburgensem declaravit, (*Cernicius in decem è familia
Burgrav. Norinbergens. Electorum Brandenburg. eicon. & reb. gest. pag.* 17.)
Carolus V. sano processu (ut verba investituræ sonant) & Imperii fidelium 23.
consilio, & matura deliberatione, Mauritio contulit Electoratum Saxoniæ,
cæterique Electores consensu literis expresso, eum in collegium Electorale
receperunt, (ut Electoris Saxoniæ nomine in supra dicto conventu Ratispo-
nensi anno M. DC. XXIII. die VIII. Febr. expositum legimus, *apud Lundorp.
tom. 2. actor. public. lib. 6. tractat.* 24. *pag.* 1162.) atque cum Mauritii nomine
collatio huius beneficii à Cæsare peteretur, ille, cum Electoribus re commu-
nicata, respondit per Moguntinũ, placere sibi collationem fieri, modo Mau-
ritius veniat ipse, & idem petat. (*Sleidan. commentar. lib.* 20. *fol. m.* 352.) Certe,
omnium Imperii Statuum, inprimis Electorum, qui à cæteris salutis Impe- 24.
rii custodes constituti sunt, maxime interest, ne, ubi Electoratus vacans alteri
cedi debet, res inter solum Imperatorem, & accipientem agatur: scilicet, ne
contractus do ut facias, in Cæsaris, & familiæ suæ commodum magis, quam
in Electoralis Collegii, & totius Imperii utilitatem perficiatur. Qui medi-
am sententiam sequi voluerit, habebit pro duce Sinoldum (*d. disput.* 7. *lit. E.* 25.
pag. 425.) distinguentem inter casum translationis Electoratus, qui propter
delictum vacat, ubi Electorum consensum ad translationem requiri vult; &
inter casum, quando ex defectu familiæ Electoratus vacat, ubi solius Impera-
toris arbitrium sufficere putat. Ego vero quo minus huius vestigiis insistam, 26.
admoneor capitulationum locis supra allegatis, & rationibus ante adductis,
quæ generalem effectum habent, sive hoc, sive illo modo vacantia contingat.
Ipse quoque aureæ Bullæ textus ((*d. c.* 7. §. *ult.*) generalis est, & licet antecedens 27.
paragraphus de casibus mortis solum disponat, attamen ultimus, non de illo
solum, sed de utroq; accipi debet, postquam in illo non legitur, si aliquem ex
huiusmodi Principatibus, supra dicto modo (hoc est, ubi Elector esse desierit
morte) Imperio sacro vacare contingeret. Quoniam autem hic paragra-
phus, ab omnibus, qui contrariam nostræ opinionem fovent, pro fun-
damento solido habetur, sensus eiusdem paucis explicandus est. Ante

28. omnia sciendum, in illo textu non agi de aliis Electoratibus, quam secularibus: vel, quod successio in ecclesiasticis nulla, sed electio locum habeat; vel, quod in iisdem, sede vacante, non protinus Electoratus ad Imperatorem & Imperium devolvatur, sed ad Capitulum pertineat, providere sibi de novo capite, quod investitura Cæsaris Electoralia iura consequatur. Illud præ-
29. terea mente tenendum est, singulos seculares Electoratus sacro Imperio vacare posse, sed, in casu vacantiæ, non de singulis Imperatorem, vel Regem Romanum, providere debere, vel posse. Nempe, hoc posse & debere tantum, si Electoratus Comitatus Palatini Rheni, Ducatus Saxoniæ, ac Marchionatus Brandenburgensis vacare contingant, sive deficiente familia, sive ob delictum: Bohemiæ autem Regnum ubi vacare contigerit, iuris regnicolarum est, de eo providere & novum sibi eligere Regem, ab Imperatore de E-
30. lectoratu investiendum. Tertium, & ad quæstionem nostram maxime pertinens, est, quid verbis, *tunc Imperator seu Rex Romanus, qui pro tempore fuerit, de ipso providere debebit, & poterit, tanquam de re ad se & Imperium legitime devoluta*, innuere voluerit Imperator? Providere hic nihil aliud significat, quam prospicere, & consulere, ut vacans Electoratus iterum, & quam primum alii conferatur, ne scilicet Imperium columnis suis destitutum, diuturne imperfectione laboret. Provisoris enim Imperii, eines Verweſers und Pflegers / ut Germanica versio habet (*tit. 5. d. A. B.*) quæ recessibus Imperii Moguntiæ typis excusis, præfixa, vel, ut alia, quam exhibet Goldastus (*inter constit. Imp. tom. 1. p. 126.*) eines Fürmundes / sive is perpetuus sit, sive temporalis, sive summus, sive vicarius, & intermedius, munus est, providere, cura & industria sua, ut Imperium salvum, sartum, tectumve sit. Atque de hoc nullum est dubium, Imperatori eam curam incumbere. Sed si quæratur de exercitio curæ, & quorum auxilio explicari debeat, tunc non solum dicto §. ultimo capitis septimi inhærendum, sed responsio clarior peti potest ex eiusdem Bullæ capite ultimo in pr. nempe in exercitio curæ Cæsari assistere Electores, tanquam, qui Cæsari in partem sollicitudinis constituti ab Imperio, qui velut columnæ proceres sacrum ædificium Imperii circumspectæ prudentiæ solerti pietate sustentant, & quorum præsidio (hoc est, ut Germamanica versio habet, mit welcher Hülff / quorum auxilio) dextera Imperialis potentiæ roboratur (*d. A. B. cap. 3. §. 1.*) & ita quoque Imperator indicit comitia, sed cum consensu Electorum. Inde, in casu vacantis Electoratus, duo considerari debent, secundum textum nostrum, qui ipse nobis hanc distinctionem suggerit: Vnum est, Imperatoris, tanquam provisoris Imperii, officium; alterum, eiusdem potentia, in exercitio huius provisionis. De illo paulo superius diximus, & eo pertinent verba Bullæ, *de ipso providere debebit*; de hoc vero accipienda sunt illa, *& poterit*. Tantum autem hoc poterit, quantum

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

tum in rebus ad se, & Imperium legitime devolutis. Si ad ipsum solum res devolvitur legitime, ipsius solius curæ & potestati subiicitur: quilibet enim rei suæ moderator & arbiter est. Vbi vero res ad ipsum & Imperium devolvitur legitime, ipsius curæ, & eorum, quos in partem sollicitudinis Imperium ei constituit, res subiicitur; ita tamen, ut in illa concurrentia, ea, quæ ad utilitatem Imperii pertinent, coniuncta cura consultentur; quæ autem ad splendorem, & pompam spectant, ita expediantur, ut Imperatori summus & primus honos maneat. Vnde fit, ut consilio Electorum, & quandoque etiam una Statuum aliorum, Electoratus conferatur. Tertio, investituræ autem collatio, submissa oratione, vel nomine investiendi, vel ab ipso investiendo, petatur à Cæsare, iuramentum fidelitatis recipiatur à Cæsare, 31.
tradantur vexilla à Cæsare, atque ita investitura, & collatio soli Cæsari competat: quam sibi etiam in cæteris feudis Principum, quæ per vexilla conferuntur, extra casum vacationis, reservavit Carolus IV. *(d. bulla sua c. 5. §. 1.)* Atque hunc esse sensum textus nostri nullus dubito, quem etiam exempla Sigismundi, qui conditoris Bullæ aureæ filius fuit, & mentis paternæ vix ignarus, confirmant. 32.
Quod si vero hæc aliis non satisfaciant, sciant velim, ubi alia Bullæ Carolinæ dispositio est, alia capitulationum, hanc, tanquam posteriorem, præferri *(l. ult. ff. de constit. Princip.)* etiam illo in casu, ubi specialis dispositio præcessit, & generalis secuta fuit, utraque tamen simul stare nequit, ut nostra in quæstione evenit. 33.
Arumæi traditio me non remoratur; ut maxime enim verum sit, feudum amissum ad dominum reverti, *(d. c. un. de prohibita feudi alienat. per Frider. 2. F. 55. §. callidis)* & si quis sine filio masculo mortuus fuerit, & reliquerit filiam, filia non habeat beneficium patris, nisi id à domino redemerit. *(d. c. un. quemadmodum feudum ad filiam pertineat. 1. F. 24.)* quos textus Arumæus pro firmanda opinione sua allegat; attamen ad decisionem quæstionis nostræ nihil faciunt. Electoratus quidem vacans, æque ut aliud feudum, ad dominum revertitur, sed de Electoratu atque eius reinfeudatione nihil in dictis capitulis habetur, ut ne quidem de illis ab Imperatore, vel illis qui rhapsodias feudales compilarunt, hunc cogitatum, constare possit. 34.
Vbi Electoratus feudales facti sunt, non est credibile, eos communibus feudorum regulis ex asse subiectos, sed potius in quamplurimis Ducatus illos, cum quibus uniti certis aliis privilegiis maioribus munitos fuisse. Imo, totum feudale Longobardicum ius unquam in Germania receptum fuisse, credat Iudæus apella. 35.
Ego potius sequor Hugonem Grotium *(libro 2. de iure belli & pacis cap. 7. num. 21.)* ubi tradit, in iis Regnis, quæ primitus data sunt in feudum, ab eo, qui plene dominus erat, sequenda erit lex successionis feudalis,

non

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

non ſemper Longobardica illa, quam perſcriptam habemus, ſed quæ in gente quaque recepta fuit, qua data eſt prima veſtitura. Nam Gothi, Vandali, Alamanni, Franci, Burgundiones, Angli, Saxones, nationes omnes Germanicæ, qui partes optimas Imperii Romani bello occuparunt, ſuas ſinguli leges, aut mores de feudis, non minus quam Longobardi habuerunt. Et re-
36. cte Conringius (*de origine iuris Germanici cap.33.pag.m.164.*) docet, nullo Germaniæ publico decreto, vel in communi Cameræ iudicio, vel in aliis foris, feudalia Saxoniæ, Sueviæ, aliarumque regionum inſtituta vetera, cum Longobardicis (quæ in ſcholis leguntur) diſerte permutata eſſe. A paucis quoque Ordinum, fortaſſis, (ſi modo ulli ſint,) conſtitutum eſſe, ut hæc præ aliis illis obſerventur. Itaque quantum videtur, ex ſola quadam conſuetudine apud nos vis illorum hactenus obtinet: indubie, ex quo paſſim terrarum priſca & Germanica illa ſenſim obliterari cœperunt. Vulteius de feud. (*lib.*
37. *1.c.1.n.7.*) totum hoc ex præſcriptione deducit; ſed nondum certo conſtat de termino, uti nec diſtinctim de eo, quid quantumve præſcriptione introdu-
38. ctum. In id pro clivis ſum, conſtitutiones Imperatorum, quæ in libris feudalibus, quorum vulgaris uſus in ſcholas irrepit, habentur, ſeparari debere ab illis, quæ mere Longobardicæ ſunt. Hoc ſi fiat, conſtitutiones generales, generalem obedientiam, ſpeciales, hoc eſt, topicæ, ad certum locum, vel perſonam ſpectantes, ſpecialem, niſi ex utriſque aliquid mutatum ſit, habebunt. Inter conſtitutiones Imperatorias, quæ Longobardico iuri admixtæ leguntur, nulla extat, quæ de Electorum inveſtitura agat: probabile tamen eſt, poſtquam ſeptenarius numerus Electorum invaluit, ſtatim etiam illam invaluiſſe legem, ut Electoratus in caſu vacantiæ, denuo alii in feudum concederetur, nec in Imperatoris arbitrio conſiſteret, an vellet, ſe ut cogeretur vel-
39. le. Atque ſi fortaſſis ſpecialis aliqua conſtitutio hic defecerit, ex generali tamen, quam legimus in Schwabenſpiegel (*lib.1.c.32.§.3. apud Goldaſtum in Reichsſatzungen / pag.39.*) ſatis conſtat, daß der Kinig ein Banlehen in ſeiner Gewalt haben ſolle / Jahr vnd Tage / Er ſoll das hynleihen / (*ad-*
40. *de d. lib. 1. cap. 20. §. 4.*) Hoc ius in omnibus feudis, quæ per vexillum conferuntur, ſive Electoratus, ſive Ducatus, eo usque continuari debuiſſe puto, usque dum contrarium in Ducatibus &c. conſtitutum fuit. In Electoratibus ius hoc vetus Germanorum non modo mutatum non eſt, ſed etiam ipſa Carolina bulla reiteratum. Ad collationem autem Electoratuum, conſenſum Electorum reliquorum, vel etiam Statuum Imperii, adhiberi debuiſſe, & adhuc debere, ex ſupra adductis rationibus, atque exemplis, pa-
41. tet. Imo, ubi Imperatorum poteſtas limitata fuit, etiam Ducatus, & alia maiora Imperii feuda, ad Imperium reverſa, non niſi cum conſenſu

Electorum,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Electorum, aut Statuum Imperii, in feudum denuo concessa fuerunt, tanquam res ad Imperium pertinentes: idem quoq;, ubi quis ad maiorem dignitatis gradum evehendus, aliquando observatum fuisse constat. Fridericus I. 42.
Imperator, iudicio Principum, de Marchia Orientali (hoc est, Marchia Austriç) cum Comitatibus, quos tres dicunt, Ducatum fecit, inquit Otho Frising. (*de gest. huius Frider. I. lib. 2. c. 32.*) Dux Boëmorum Labezlaus, ab Imperatore 43.
Friderico, ac Imperii primis, ex Duce Rex creatur, anno ab incarnatione Domini MCLVIII. (*Radev. lib. 1. de gest. Frider. Imp. c. 13. apud Vrstis. tom. 1. hist. Germ. p. 485.*) In curia apud Geilinhausen anno Domini MCLXXX. sententia 44.
Cæsaris, & iudicio cunctorum Principum, Dux Saxoniæ Ducatu suo privatur, & assensu cunctorum Episcopus Coloniensis, in sua diœcesi, & per omnem Westfaliam, & Angriam, eidem Ducatui præficitur. Reliqua autem pars, per omnem Saxoniam, Comiti Bernardo de Hanahalt obvenit. (*Godofrid. Monach. in annal. d. tom. 1. Vrstis. pag. 247.*) Otho de Lunenburg, nepos 45.
magni Ducis Henrici, anno MCCXXXV. novus Dux, & Princeps efficitur, quem diem rogavit Imperator omnibus annalibus adscribi, eo quod tunc Romanum auxisset Imperium, novum Principem creando, consensu omnium Principum accedente. (*d. Godofrid. Monarchus in annal. pag. 299. cui adde Historischen Bericht Braunschweigischer Händel part. 1. cap. 2. pag. 29.*) An- 46.
no MCCLXXXII. Rudolphus Rex, Augustæ curiam celebrat, ibique de consilio & voluntate nobilium, qui aderant, Albertum filium suum Ducem Austriæ & Stiriæ constituit, & Rudolphum Ducem Sueviæ creavit. *Historia australis apud Freher. tom 1. German. rer Script. pag 332.*) Quid hic nobilium nomine intelligere debeamus, patet ex Trithemio, qui hoc factum fuisse narrat, de consensu Principum & Comitum; & ex Gerhardo de Roo, qui id ex communi Principum, ac civitatum, consensu factum scribit (*apud Lebeman. lib. 5. Chron. Spir. c. 105. p. 625.*) Est hoc exemplum, feudi ad Imperium reversi, notabile, &, præter alia, satis idoneum, ad fulcienda ea, quæ diximus. Cer- 47.
te ad eiusmodi negotia, quæ olim potissimum in conventibus & comitiis Imperii peracta, consilium, assensumve Statuum, vel Ordinum, etiam à Regibus & Imperatoribus Domus Carolinæ, adhibitum, loca à Lehemanno (*d. Chron. lib. 2. c. 39. pag. 155. & seqq.*) adducta satis declarant: adeo scilicet verum est, primordia huius consensus non nova esse in Germania.

Stätt.

Non hoc intelligendum est de civitatibus Imperialibus, quæ adhuc immediate ab Imperio dependent. Licet enim propter delictum libertatem suam amittere possint, non tamen ad censum feudalium rerum pertinent, de quibus articulus præsens loquitur. Si quas autem ditiones, civitates illæ, ab Imperio feudi nomine habeant, ut habent nonnullæ, quæ per deli-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

ctum aperiuntur Imperio, (morte enim naturali hoc fieri nequit, quia universitates sunt; exceptis tamen raris & funestis illis modis, de quibus Grotius, (*de iure belli & pacis lib. 2. c. 9. num.* 4.) ut si mari abripiatur tota universitas, aut terræmotus eam hauriat, aut chasma, aut sponte internecioni se dedat, ut fecisse Sidonios, & Saguntinos fertur) casu quo magnus earum est proventus, vel magna utilitas, ad regulam pertinebunt. Quanquam & illud Imperio utilius, si civitates immediatæ, quæ propter delicta statum libertatis suæ amiserunt, fisco Imperii addicantur, quam ut aliis Imperii Statibus subiiciantur. Potest autem articulus noster accipi de civitatibus, quæ olim immediatæ, & postea certo respectu, nimirum pignoris causa, aliis adscriptæ; vel de illis, quæ, ut particularia feuda, aliis concessa, & magni emolumenti sunt, ut, ubi Imperio vacare contingant, fisco incorporentur.

Und dergleichen.

Ampliativa hæc dictio est, & hoc operatur, ut omnia similia, sive similem qualitatem habentia, hac sub dispositione includantur. (*Bl in l. hac consultissima 21. in pr. c. de testament. Br. & Ias. in l. Gallus, §. idem credendum, ff. de liber. & posthum. Schrader. de feud. part.* 10. *sect. 2. n. 67.*) Ergo etiam nobilium immediata feuda, & aliorum quoque, si magnos reditus habeant, ad dispositionem articuli nostri pertinebunt.

Ferner Niemand verleihen.

1. *Oeconomia Imperii sero strictioribus legibus arctari cœpit.*
2. *Maximiliani dispositio de Ducatu Wurtembergensi.*
3. *Wenceslao exprobratum, quod nonnulla quæ ad Imperium redierant, alienasset.*
4. *Wurffbainii opinio.*
5. *Quæ, tanquam cerebrina, & erronea, reiicitur.*
6. *Opinio Klokii exponitur.*
7. 8. 9. *Examinatur, & refellitur.*
10. 11. 12. 13. *Rosenthalii doctrina.*
14. 17. 20. *Autoris nota ad hanc doctrinam.*
15. *Imperator non potest felonias, & culpas in se & Imperium commissas, sine consensu Statuum, aut Electorum, condonare.*
16. *Rex Galliæ non potest remittere omnia crimina læsæ maiestatis.*
18. *Exemplum Imp. Henrici II.*
19. *Friderici Barbarossæ.*
21. *Quo sensu Imperator dicatur dominus omnium ad Imperium pertinentium.*
22. *Obiectio.*
23. 24. 25. 26. *Responsio.*
27. Er soll sie einziehen.
28. *Vasallus propter feloniam commissam amittit feudum ipso iure, quoad dominium.*
29. 30. *Sleidani loca explicantur.*

1. CVm reinfeudationibus nimium glabresceret Aquila, tandem œconomia Imperii strictioribus legibus arctari cœpit: sed seram hanc parsimoniam in fundo, iudicat Vietor (*de caus. exemt. thes. 13. in f.*) An hoc primum

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

mum ita generaliter hac capitulatione sancitum, nec antea observandum Imperatori fuerit, non ausim dicere. Maximilianum I. idem voluisse ob- 2.
servari in Ducatu Wurtembergensi, si eum vacare contingeret, cognoscimus ex tenore literarum investituræ, (*quas vide in iuris mei publici lib. 5. cap. 15. num. 2.*) Wenceslao Imper. vitio versum, quod nonnulla, quæ ad Impe- 3.
rium redierant, alienaverit, parum pensi habens (ita in sententia exautorationis eius legimus, *apud Goldast. inter constitut. Imper. pag.* 140.) ut ea sacro Imperio retineret. Omnino autem persuasum habeo, longissime à verita- 4.
tis tramite aberrare Wurffbain / (in dem vnvergreifflichen Historischen Bericht / *part. 5. pag.* 117.) quando tradit: Ob woln die Römische Kaiser / zu allen vnd ieden Zeiten / biß auff die / anno Christi 1356, zu Nürnberg / zwischen Carolo IV. vnd den Ständen des Reichs verglichene auream Bullam, mit verleihung deren dem heiligen Römischen Reich heimgefallenen Land vnd Leuthen / ein freye Hand gehabt / vnd nach eines ieden Gefallen hin vnd wider haben verleihen können / so ist doch in vorangezogener Guldenen Bulla ein anders versehen / daß von deroselben Zeit / die Römische Kaiser (ausserhalb der Churfürstenthumb) die andere dem Reich heimgefallene / oder mit der Zeit heimfallige Lehen / weiter nicht zuverleihen / sondern bey dem Reich zu erhalten / vnd von desselben wegen verwalten zu lassen / schuldig seyn sollen. Et ne simplex error sit, idem Autor (*dict. tract. part. 11. pag. 312.*) ad eundem altera vice impingit lapidem, quando ait: Vber welches alles auch / in mehrangezogenen / anno Christi 1356. zu Nürnberg / geschlossener Bulla / ein ander Model / conservandi & augendi Imperii, fürgeschrieben worden ist; Nemlich / die von derselben zeit an dem Reich heimfallende Lehen / (ausserhalb der Churfürstenthumben) weiter nicht zuverleihen / sondern ohne ferner Belehnung / bey dem Reich verbleiben / vnd also die davon fällige Nutzung / zu des Römischen Reichs / vnd eines Römischen Kaisers selbsten besserer Vnterhaltung / gelangen zulassen. Primum huius opinionis membrum, de libero arbitrio Cæsareo iam 5.
antea à me expugnatum fuit: Alterum cerebrinum, & imaginarium est, de quo in aurea Bulla nec vola, nec vestigium existit. Vnde etiam Wurffbainius ipse non potuit certum nominare capitulum, ubi hæc doctrina firmetur. Sane si ad dicti capituli septimi §. ultimum respexit, obiter id factum, & citra contemplationem debitam. Totum quod ibi legitur, ad Electoratus pertinet, nec tamen horum inclusio exclusionem cæterorum feudorum, ad Imperium devolutorum, probat: imo subiecta Electoratibus ratio in cæteris quoq; feudis militat; nam ipsa ad censum earum rerum pertinent, quæ ad Imperatorem & Imperium, si vacare contingant, legitime devolvuntur. Itaque ne Imperator, ex æqualitate rationis, vel etiam sanctione, quam ex *Speculo Saxonico* supra adduximus, innixus, eiuscemodi feuda aliis conferat, opus fuit novo, & contrario præcepto. Porro neque tantæ

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

audaciæ ſtomachus meus eſt, ut ſpe concoctionis admittat Caſparis Klokii (*in tract. nomicopolit. de contributionibus cap. 3. num. 68. & ſeqq. p. 63.*) tradita. Inquit ille; vi huius iuris (*de quo dixit d. c. n. 54.*) maieſtatis, Imperator feuda, ſibi & Imperio aperta, viciſſim reinfeudare poteſt, (*aurea Bulla tit. 7. §. vnd ob derſelben Fürſtenthumb.*) Ac quamvis interpretes nonnulli, ius hoc reinfeudandi per capitulationem, cum Carolo V. initam, cuius Sleidan. (*lib. 1. Comm.*) meminit, reſtrictum, & ſucciſum arbitrentur, probabiliter tamen defendi poteſt; Imperatorio iuri univerſali in hoc capite nil eſſe detractum, nec auream Bullam ſublatam. Roſenthal (*c. 5. concluſ. 12. num. 3.*) qui tamen alibi variat, & diſtinguit. (*cap. 10. concluſ. 11. num. 11. & concluſ. 38. num. 32.*) Quinimo, nec ipſum Carolum V. in collatione Electoratus conſenſum Electorum adhibuiſſe, teſtis eſt Sleidanus (*lib. 19.*) Multa paucis hisce lineis continentur,
7. quæ cruda videri poſſunt. Ius reinfeudandi omnia feuda, Imperatori, & Imperio aperta, non probatur (*ex d. c. 7. A. B. §. fin.*) quia nec indefinita, nec generalis ibi legitur enunciatio, ſed ſpecialis, vel particularis, quæ tantum agit de Electoratibus apertis, & quidem diſtincte, de ſecularibus ſolum. Evincunt hoc verba textus, *ſi vero aliquem ex huiusmodi Principatibus ipſorum &c.* quæ ad antecedentia eiusdem capitis ſpectant, in quibus non aliis de Principatibus, quam illis, quod alias Electoratus appellamus, & quorum virtute, ut in §. antecedenti in initio dictum, in electione Regis Romanorum, in Cæſarem promovendi, Rex Bohemiæ, Comes Palatinus Rheni, Dux Saxoniæ, & Marchio Brandeburgenſis, cum cæteris Principibus eccleſiaſticis, ſuis coë-
8. lectoribus, ius, vocem, & locum habent. Deinde aurea Bulla non ſolum dicit, Imperatorem poſſe hæc feuda Electoratus vacantia reinfeudare, ſed poteſtati neceſſitatem iniungit, verbo, *debebit*, cuius neceſſitatis non meminit
9. Kloke; atq; ita imperfecte de hoc maieſtatis iure agit. Præterea, nuda propoſitione probabile non facit, Caroli V. capitulatione iuri reinfeudandi ad Imperium devoluta feuda, nihil detractum eſſe: Rationes addere debuiſſet, quarũ tamen nulla afferri poterit, quæ probet, Carolo V. non obſtante articulo, in cuius explicatione nunc verſamur, licitum manſiſſe, ex iure maieſtatis univerſali, omnia feuda, quæ ad Imperium ut vacua devolverentur, reinfeudare. Quando auream Bullam per hunc articulum capitulationis non ſublatum eſ-
10. ſe aſſeverat, recte ſentit. Roſenthalius (*d. c. 5. concluſ. 12. num. 3.*) fatetur, Imperatorem hodie iurare, ſe res Imperii non alienaturũ, nec diminuturum, ſed, iuramento non obſtante, res modicas concedere poſſe, ut etiam, res infeudari ſolitas, ac ſibi apertas; quoniam hoc iuramentum, de rebus pleno tẽpore iuramenti ad Imperium pertinentibus, & alienari non ſolitis, intelliga-
11. tur. Idem (*d. c. 10. concluſ. 11.*) affirmat, hodie, vigore capitulationis, Imperatorem, regales dignitates Imperio apertas, Ducatus, Principatus &c. ſine conſilio, & voluntate ſeptemvirûm Electorum Imperii, non reinfeudare.
Et ite-

Et iterum (*d. cap.* 10. *conclus.* 38. *num.* 32.) postquam antea docuit, Imperatorem, vasalli Imperii culpas, & felonias in se, vel Imperium perpetratas, recte ignoscere, & condemnare, etiam si per electionem, non successionem, Imperium habeat: Esse enim interim dominum omnium ad Imperium pertinentium, suo tamen modo, & posse reinfeudare res solitas, non obstante etiam iureiurando de non alienando. Et licet feuda maiora, Ducatus, Imperio aperta, vigore capitulationis non deberet reinfeudare, sine consensu Electorum; tamen videri, quod intelligi debeat de feudis, finita generalitate vasallorum apertis, vel etiam ex culpis Imperio iam devolutis, vel si iam voluntatem suam, quod devoluta esse volebat, declaravit. Qua in re aliis ansam ulterius cogitandi tradere velle, addit idem Rosenthal, & hoc simul, scandalum tamen evitandum, & hac in re constitutiones Imperii, in Germania ob oculos habendas diligenter fore. Ad hæc Rosenthali tradita annotandum: (1.) Regulam esse, firmatam capitulationis nostræ articulo nono, Imperatorem, sine consensu Electorum, nihil, & ne quidem rem minimam, ab Imperio alienare posse: Verum cum alienationum variæ species sint, ab hac regula solum illam excipi, quæ fit per reinfeudationem, ita tamen, ut hic feudorum differentia sit, & nonnulla reinfeudare possint, ac debeant, nonnulla non possint. Reinfeudari possunt & debent, Electoratus. Non possunt, nec debent, Principatus, Comitatus &c. & alia feuda magnorum proventuum. Possunt, feuda minorum proventuum, ut supra diximus. (2.) Imperatorem, vasalli Imperii culpas, & felonias, in se & Imperium perpetratas, ignoscere & condonare posse, sive tacite, sive expresse, citra consensum Statuum, vel saltem Electorum Imperii, non esse credendum. Nullibi enim hoc Imperatori permissum, ut iniurias Imperio illatas, suo, & administratorio nomine condonet. Vt lentus in suo dolore sit, quis curet, Reipub. iniurias largiri (ut phrasi Taciti *lib.* 3. *annal.* utar) publicum concernit, cuius administrator est, non dominus. De Rege Galliæ constat, maiore illum, & liberiore potentia in Regno suo, quam Imperatorem in Imperio, præditum, nec tamen crimina maiora, quæ quietem Regni convellere possunt, pro libitu suo remittere posse. (*La Cour* (inquit Scipion du Pleix, *en l'histoire de Henry le grand* p. 463. *n.* 18.) *tient pour une loy inesbranlable, que le Roy ne peut donner grace, ny abolition, en crime de lese maiesté, touchant un attentat sur sa personne, ou celle du Dauphin; d'autant que tel crime regarde le repos de l'Estat, & te tout le peuple.*) Curia Parlamenti Lutetiani pro immota lege tenet, Regem non posse condonare crimen læsæ maiestatis, quo vel ipse, vel eius primogenitus, in vitæ periculum incurrit; quoniam hoc crimine quie Status, & totius populi turbatur. Si quis pro Rosenthalio respondeat, etiam in Imperio aliud in crimine læsæ maiestatis, aliud in crimine feloniæ observandum: peto perpendat idem, non raro cum felonia in Imperium & Imperatorem, crimen læsæ maiestatis concurrere. Sed ut exem-

12 13 14 15 16 17

18. emplis, atque rationibus potius, quam extranea praxi nostram firmemus opinionem, volumus lectorem clam ne sit, Imp. Henricum II. (quo tempore tamen liberior Imperatoris potestas fuit, quam postea, & nunc) accepto à primoribus consilio, Godefridum, Lotharingiæ Ducem, crimine absolvisse (*teste Lamberto Schafnabrugensi de reb. Germ. apud Pistor. tom. uno illustr. veter. Script. p. 162.*) quod eo magis in crimine feloniæ in Imperium commissæ observari debet, ne Imperatoris indulgentia Imperio nociva evadat. Non solum
19. autem absolutio Imperatori soli denegatur, sed etiam condemnatio. Exempli loco erit, quod Friderici Barbarossæ tem poribus, Henricus Dux Saxoniæ feudali pœna Ducatu Norico, & Saxonico, ac omni prædiorum, & beneficiorum possessione mulctatus fuit, unanimi sententia omnium Principum. (*Otho de S. Blasio in app. ad lib. 7. Chron. Othon. Frising. c. 24. apud Vrstis. tom. 1. hist. Germ. p.*
20. *209. Mutius Chron. Germ. lib. 18. ap. Pist. tom. 2. Germ. Script. p. 155.*) Qui iniuriam alteri illatam, (est autem felonia iniuriæ species) remittere vult, hanc potestaté habeat necesse est, aut à lege, aut ab illo, cui iniuria facta: Imperatori ergo qui hanc potestatem attribuunt, exhibere debent, vel legem, vel mandatum; hoc nisi fecerint, audient, eos, qui plenam rerum suarum administrationem habent, feloniam remittere posse, non etiã illos, qui domini non sunt, sed administratores. Ratio positionis est, quod administratori donatio interdicta (*l. 22. C. de pact. l. 28. §. ult. ff. eod. l. 4. C. de præd. & aliis reb. min. Gail. 2. obs. 72. n. 12.*)
21. Donat autem iniuriam, qui eam remittit. (*l. 17. §. 12. ff. de iniur.*) Non obstat I. Imperatorem esse dominum, iuxta Rosenthaliũ, omnium ad Imperium pertinentiũ: quia, ut ipse fatetur, suo tantum modo hoc verum, id est, improprie. Imperator enim vere dominus Imperii nõ est, sed administrator, dominus tamen dicitur, vel domini loco habetur, respectu reverentiæ, & eo sensu, quo tutor, nempe ob providentiam pupillarem, (*l. tutor. 27. ff. de administr. & peric. tutor. l. qui fundum 7. §. si tutor. 3. ff. pro emptor.*) quo respectu etiam vicedominus
22. audit (*l. ad ea 157. pr. ff. de R. I.*) Nec II. obstat, quod relati à Vulteio, (*lib. 1. feudor. c. 11. n. 6. p. 621.*) in Prælato administratore distinguunt; quod si solus sit feudi collator, ipse solus etiam remittere possit culpam; sin autem cum Prælato una Capitulum conferat, remissionem à solo Prælato, sine consensu Capituli
23. factam, nullius esse momenti. Nam, nec in Prælato, nec in Imperatore, hæc distinctio ullius valoris esse potest; cum magnum sit discrimen, inter collatio-
24. nem feudi, & remissionem feloniæ: & à diversis mala fiat illatio. Vt collatio fit propter bene merita, ita ablatio fieri debet ex causa contraria, hoc est, ob male merita. Et quemadmodum Imperator, illi, qui male de Imperio meritus est, feudum non conferre, ita nec eidem feudum relinquere debet: quem meritum investixit, immeritum devestiat. Ex utilitate publica est, ut bonis bene sit, malis male, & ne delicta in eandem commissa, maneant impunita. Vbi in certamen veniunt, bonum publicum, & favor Principis, quis tam absurdus, ut non illud huic anteponendum censeat? Præterea si ullum prædictę

distinctioni locum relinquimus, scire velim, an collationem de ea intelligant, 25.
quæ fit de re nondum infeudari solita, an de ea, cuius investitura tantum renovatur, casu emergente; an de ea, ubi vel finita familia, vel ob delictum, per revocationem ad Imperium reversa, nova fit investitura? Primo casu ut supra diximus, Imperator ligatas habet manus, art. IX. Altero casu, potestatem investiendi solus habet. Tertio vero casu, cum sine consensu Electorum, æq; ut in 26.
primo non possit pro lubitu agere, dicendũ est, vi distinctionis prædictæ, nec posse remittere feloniam, citra consensum Electorum, vel eorum qui Imperium repræsentant; quia hoc casu actionem, ad revocandam rem habet, ergo rem habuisse videtur. (*l. is qui actionem 15. ff. de R. I.*) Vnde ubi actionem remittit, rem ad Imperium iure reversam, iterum alienare videtur, quod facere non licet, maxime in casu commissæ feloniæ, de quo expresse constitutum in A. B. Caroli IV. c. 14. ne eam committenti, feudum illud de novo iterum concedatur. Tertio, articulus noster diserte statuit, feuda maiorum proventuum, 27.
ubi Imperio aperiuntur, quocunque modo id fiat (generalis enim est dispositio) ad Imperium trahenda esse, er soll sie einziehen. Ergo ipsius arbitrio relictum non est, an velit. Quod autem, ubi feudum ob feloniam comissam, Imperio apertũ, respectu dominii, factum sit, firmatur præter d. c. 14. A. B. Caroli IV. illa Doctorum regula, quod vasallus, propter comissam feloniam feudum 28.
ipso iure, quoad dominium, amittat, sed, ad possessionem auferendã, processus, & sentẽtia privationis declaratoria requiratur. (*Gail. 2. observ. 51. n. 1.*) Vnde, quod Imperio ratione dominii apertum fuit, ab Imperatore apprehendi, & Imperio addici debet, soll eingezogen werden. Tandem nec illud silentio præ- 29.
tereundnm, ad Sleidani testimonium frustra provocari, cum in toto isto libro XIX. quem allegavit Kloke, nullibi dixerit, Carolum V. in collatione Electoratus consensum Electorũ non adhibuisse. Aut valde fallor, aut duo tantum, quæ quæstionem nostram attinent, isto libro de Electoratu Saxoniæ literis mandavit. Vnum, quando (*fol. m. 326. b.*) refert, D. I. Fridericum Saxonem, captivum, dignitati VII virali, tam suo quam liberorum nomine, renunciasse, & Cæsari, ut pro suo statueret arbitratu, permisisse. Hic, ut clare apparet, de abdicatione potius, quã collatione Electoratus agitur, nec quod abdicans, arbitratui Cæsaris permisit de electoratu statuere, quicquam cæteris Electoribus nocere debuit, nec inde Cæsar id iuris nactus fuit, ut contra Imperii morem, non adhibito Electorum consensu, vacantem hunc Electoratum alii, pro suo arbitrio conferret: sed ne contulisse quidẽ hic dicitur, solum refertur, in quid captivus Saxo consenserit. Alterum est (*fol. 328. b.*) ubi scribit; Est Wittenberga 30.
septemviralis ditionis oppidum primarium, qua Cæsar Mauritium nuper donaverat, publicatis Io. Friderici bonis. Hic iterum nihil habetur, an donatio hæc consensu Electorum facta fuerit, an non. Deinde, alio tempore donatio facta fuit, alio collatio integri Electoratus, ut idem Sleidanus docet (*lib. 20. fol. m. 352.*) Posito itaque, donationem citra consensum Electorum factam,

de quo tamen Sleidanus nihil atteſtatur, conſtat nihilominus ex ſuperius dictis, & loco hic allegato, collationem conſenſu Electorum factam fuiſſe.

Zu Vnterhaltung des Reichs.

Scilicet, ad ſumtus faciendos, in ea, quæ ad Imperii decorem, utilitatem, ac neceſſitatem pertinent.

Vnſer vnd anderer Nachkommender.

1. Remedium hoc eſt caſuale & futurum.
2. Præſenti autem opus eſt.
3. Iulii Pflugii conſilium.
4. 5. 6. Autoris iudicium de eodem.
7. Cuſani opinio.
8. Conſilium Waremundi ab Ehrenberg.
9. Quod diſplicet Reinkingio.
10. 11. Sed ex falſo præſuppoſito.

1. CVm remedium hoc, ſubveniendi expenſis & ſuſtentationi Imperatoris,
ex fructibus & reditibus feudorum ad Imperium revertentibus, caſuale
2. ſit, futurum, fortuitum & incertum: Imperii autem proventus ad neceſſaria
non ſuffecerint, eo ipſo tempore, quo Carolus ad Imperium evectus fuit, nec
hodie ſufficiant, non ſine cauſa, de præſenti aliquo & certo remedio, vel tunc
vel poſtea, cogitari debuiſſet, neque cogitari tantum, ſed etiam res ad effectum deduci. Inter privatos varie, de eiusmodi remediis, certis perpetuisve,
conſultatū, publice in comitiis raro, & vix unquam de aliis quā temporariis.
3. Iulius Pflugius, Epiſcopus Numburgenſis, vir exquiſitæ prudentiæ, ac magnæ
virtutis, & ob hæc, aliave animi ornamenta, Imp. Carolo V. percarus, in libello *de Republica Germaniæ* (*vid. Leheman. lib. 5. Chron. Spir. c. 95. p. 612.*) quid ſibi videatur, his indicat verbis: Vt Imperator noſter, è publico noſtro tantum utilitatis atq; emolumentorum capere poſſit, quantum oportet, ſi ſuaderē Principibus, Magiſtratibusq; eiusdem Reip. noſtræ, ut quæ vectigalia publica Imperii ad ſe transtulerunt maiores ipſorum, ea reſtituerēt, atq; ita cenſūPrincipis ſui, ad cōmunem omnimm utilitatem, augerent, non eſſet profecto, cur quisquam conſiliū hoc meum reprehēdere deberet. Etenim ſi Longobardorum Principes, cum primum regnum ſuum conſtituerent, de ſuo, quod publici iuris nullo tempore, in publicum tantum contulerunt, ut Rex eorum cenſum honeſtum habere poſſet; quanto æquius eſſet, ut nos Imperatori noſtro redderemus, quæ maiores eius aliquando habuerunt? Sed quia veriſimile non eſt, Principes, Magiſtratusq; noſtros, à iure inveterato ſponte ſua deceſſuros eſſe, & paſſuros, ut res tanti emolumenti à ſe auferantur, ne detur cauſa motibus periculoſis, ſatius eſſe cenſeo, inſtitui vectigalia nova, ad utilitatem Imperatoris noſtri, quam vetera reſtitui; cum præſertim populo non æq; grave fuerit pendere vectigal novum, quam Principibus atq; Magiſtratibus ſua, quæ multum utilitatis afferunt, vectigalia amittere. Ac mihi quidem videtur, populis, atque adeo cunctæ Germaniæ, vectigal illud eo minus moleſtum futurum eſſe, quo ſingulorum rationes publicis commodis ita contineri videntur, ut quanto Imperator noſter plus poterit, tāto ſinguli Reip. noſtræ cives, & quietius vivere, & è bonis eiusdem facilius creſcere queant. Ve-

rum, ut ego aperiam, quid mihi de hoc consilio videatur, priorem eius partem posteriori præfero, cum distinctione tamen, & rationibus quæ sequuntur. 4. Vectigalia scilicet illa, diversis ex causis ad Status Imperii pervenerunt, & vel, ut Iurisconsulti loquuntur, titulo oneroso, vel lucrativo. Quæ sibi suo ære comparavit Titius, consilio Electorum, vel Statuum, interveniente, ea ut reddat, cogi non debet, ac hoc ut agat persuaderi vix poterit. Quod si vero citra consensum Statuum, vel Electorum, alienatio, ut maxime pecunia intervenerit, facta sit, repetitioni locus dabitur, etiam non refuso pretio, (nisi illud in utilitatem publicam conversum esse constet,) & non obstante tot annorum cursu, ac possessione continuata. Quoniam enim hic interesse publicum, & privatum, in certamen veniunt, publico victoria debetur. Sed ut motibus, qui plerumque excitari solent, ubi rem nos jure nostro repetere affirmamus, obex ponatur, cautius agundum, atque amica compellatione, ut in utilitatem Reipublicæ sponte hæc liberaliter conferant, pulsandi sunt. Quod si singuli, vel maior pars id facere recuset, nolim armis propterea negotium conficiatur, tum, quia ad arma expediunda novis sumtibus opus, quibus, ubi Imperii ærario exhausto subvenire consultamus, parcendum maxime, tum, quia alea belli domi suæ ludere periculosum, cum experimentis nobis abunde constet utramque partem, tam eam, quæ hactenus in Imperio de lucro captando, vel ut aliis visum, quæ de ablato recuperando; quam quæ de suo, quod possidet tuendo, armis rem gessit, ingenti damno, & non sine extremo periculo perditionis, tandem ludo cedere coactam fuisse: Tum deniq; ne morbo, quem curare sustinemus, medicina intolerabilior sit. Qui titulo lucrativo vectigalia ab Imperatoribus obtinuerunt, sive sub specie 5. remunerationis, sive simpliciter, ipsi, vel eorum heredes, perpendere debent, æquum esse, ut necessitati donatoris subveniant, vel re tota, si circa consensum eorum, quorum interest, donata fuit (nam hoc casu revocari donatio posset, sed ne turbas excitemus, mitius agundum) vel parte, si cum consensu Electorum, vel Statuum facta, vel pro libitu, si tota remuneratio fuit, vel ex obligatione, si ob futura merita generaliter facta; quod etiam obtinere debet, ubi partim ob præterita, partim ob futura merita, generaliter donatio facta. Nam hic obligatur donatarius, dem Reiche treue Dienst zu leisten / quæ non solum consistunt in consilio, & opera manuali, sed etiam subventione pecuniaria. Velim ubique amor boni publici vincat proprium commodum; id, si sponte apud multos non fiat, vi illos cogere non suadeo, nisi certum sit, commode, tuto, & maiori cum compendio, quam dispendio, languido Imperio consuli posse. Quod alteram consilii Pflugiani partem 6. admittere non possum, inde est, ne onus oneri addatur, & illis imponatur, qui extra culpam sunt, quod Imperator antiquis non fruitur Imperii reditibus. Articulus XVIII. huius capitulationis adhuc meas fatigat aures: Die

Teutsche Nation/ vnd das H. Römische Reich / seye vor / zu Wasser vnd Land /
zum höchsten mit Zöllen beschwert; Ergo, ex vectigalibus antiquis potius Im-
peratori succurrendum erit, quam novis. Ac quod antiqua attinet, Cusanus
7. Imp. Sigismundi consiliarius, (*de concord. catholica lib. 3. c. 30.*) suo tempore
censuit, facile de teloniis Imperialibus, & gabellis, Principibus pro Rep. con-
cessis, competentem portionem pro statu Imperii annue reservari, & ab o-
8. mnibus teloniis in portione moderata abstrahi posse. Aliud consilium suppe-
ditare Waremundum ab Ehrenberg (*meditam pro fœder. lib. c. 3. n. 34.*) (quod ta-
9. men ad bellum Turcicũ restringere autorem, tradit klok *de contrib. c. 3. n. 71.*)
scribit Reinking. (*de Regim. secul. lib. 1. class. 2. c. 8. n. 107.*) nempe ad bona Eccle-
siastica regressum faciendum; & addit: (*n.* 108.) sed hanc non videri commo-
dam rationem, ut ea quæ ad sacrum usum semel destinata, & consecrata sunt,
neglecta religione profanis applicentur usibus (R. A. zu Augspurg *de anno*
1530. §. etzliche haben der Klöster / R. A. zu Speier *anno* 1544. §. vnd damit der
10. Kirchen Güter halben.) Posito uno, vel altero, Waremundum loqui de omni
subventionis necessario casu, sive de expeditione sola in Turcã, mihi non vi-
detur, rationem Reinkingii consultoris bonæ menti remoram iniicere pos-
se. Sine dubio enim, non vult consilium suum eo usque extendi, ut religio
negligatur, sed ut copia ecclesiasticorum proventuum inopiæ seculari subve-
niatur; quod citra profanationis periculum fieri potest, potissimum in casu
necessitatis Reip. à cuius salute, Ecclesiæ, quoniam in illa est, salus & quies de-
11. pendet. Loca ex Imperii recessibus allegata, nihil contra doctrinam hanc fa-
ciunt, sed loquuntur de illis bonis ecclesiasticis, quæ extra casum necessitatis,
alio sub prætextu, nonnulli Statuum sibi propria facere conabantur. Quan-
tum commodi Rex Galliæ ex bonis ecclesiasticis, citra profanationis crimen,
obtineat, quantum vel Hispanus, dicam loco commodo.

Behalten/

Quanquam Electoribus hæc ratio, ad deplumatam, & humido radicali fere destitutam Aquilam, honeste vestiendam, & refocillandam, commoda semper à tempore Caroli nostri V. usque ad hodie regnantem Imperatorem, visa fuerit, ut capitulationes singulorum docent, ea tamen, nescio an Electorum conniventia ac consensu, an Imperatorum nimia licencia, vix ac ne vix quidem, unquam usu obtinuit. De Carolo ipso notum est, quod Ducatum Mediolanensem, Imperio apertum, non secundum huius articuli nostri normam Imperio incorporaverit, sed filio suo concesserit in feudum (*Cotta in memorab. verbo, Mediolanum, in fin. Horat. Carpan. ad statut. Mediolanens. in diplom. num.* 1. & 2.) Idem, cum Ducatum Wurtembergensem, ob Vlrici Ducis delictum, ad Imperium iudicaret reversum, Ferdinando fratri eum feudi titulo concessit, non modo contra Maximiliani I. sanctionem, sed etiam contra capitulationem hanc, in quam ipsemet iuraverat. Qua de causa nonnulli, tunc temporis iocari soliti, Cæsarem suos splendide vestire, aquilam nudare.

Incorporiren.

Simili fere medio Galliæ regnum ad eam potentiam pervenit, qua hodie superbit. (*vide Choppin. de doman. Galliæ lib. 1. titulo ultimo per totum. Haillan livr. 3. de l'estat des affaires de France p. 264. & seqq. Corbin au Code de Louys XIII. tom. 2. livr. 1. p. 41. & seqq.*) Charles Loyseau (*des Seigneuries ch. 5. n. 63.* ita ait: (*Nos Roys de la troisiesme lignée, ont esté soigneux de reunir à leur couronne tous les anciens Duchés & Comtés, toutes fois & quantes qu'il s'en est presenté quelque occasion, soit par mariage, espousant, ou faisant espouser aux presomtifs heritiers de la couronne, les heritiers d'iceux: soit par droit de reversion, à faute de masles regnicoles, descendus du premier investi, soit par felonnie, ou confiscation, dont il naissoit asses souvent des subiects tres iustes. Tant y a, qu'ils ont si bien faict, avec le temps, qu'ils ont retiré & reuni tous les anciens Duchés & Comtés sans exception, fors les deux Comtés de Flandres, & de Bourgogne.*) Nostri Reges lineæ tertiæ diligentes fuerunt in reuniendis cum corona sua omnibus antiquis Ducatibus & Comitatibus, quoties occasio sese obtulit, sive in contrahendis matrimoniis, desponsando coronæ heredibus præsumtivis heredes dictorum dominatuum, sive per reductionem ad coronam, casu quo deficiebant masculi regnicolæ, descendentes à primo acquirente; sive ob commissam feloniam, & per confiscationem ob causas legitimas, quæ sæpius nascebantur. Certe, tam bene sibi, tractu temporis, vigilaverunt, ut omnes veteres Ducatus & Comitatus ad se traxerint, exceptis modo Comitatibus, Flandriæ, & Burgundiæ. Sed Reges Galliæ suum maxime in emolumentum hoc egerunt, at illa incorporatio, quæ in Imperio fieri debet, publicam utilitatem corporis totius spectat. Hinc est, quod Moguntinus, cum Franciscum I. in Imperatorem non eligendum suaderet, inter alia collegis suis ponderandum proposuit, multos fuisse olim in Gallia viros Principes, nunc autem in angustum redactum esse eorum numerum; nam Regem prope solum omnia tenere. (*Sleidan. lib. 1. Comm. fol. m. 16. b.*)

Biß so lang.

Terminus, quo usque incorporationes durare debent, hic exprimitur, qui à communi dependet regula, *cessante causa &c.* Est hic modus statui Imperii nostri convenientior, quam ille, quem deficiente linea Wurtembergensi observandam voluit Maximilianus I. nempe, daß als dann das Hertzogthumb Würtemberg / mit aller Oberkeit / Herrligkeit / Mannschafften / Nutzen / Leuthen vnd Gütern / nichts ausgenommen / bleiben solle bey Römischen Kaisern vnd Königen / vnd bey dem heiligen Römischen Reich ewiglich / vnd also in Mehrung des Reichs Widdumbgut / der Cammer incorporirt vnd einverleibt seyn solle. (*vid. Hordleder. lib. 3.* von Vrsachen des Teutschen Kriegs

 cap. 1.

cap.1.p.612.n.10.) Etenim, si in perpetuum omnes Ducatus, & principatus, ubi semel, per vacantiam ad Imperium devoluti, Cameræ & fisco incorporati esse deberent, illud tandem incongruum resultaret, ut numerus Statuum plus iusto imminueretur, nec præter Electores, & Status ecclesiasticos, atque fortasse Civitates Imperiales, ulli superforent alii, quorum dynastiæ maiorum nunc sunt proventuum. Vnde etiam illud sequeretur, ut vota in Imperii comitiis ad exiguum numerum redigerentur; quod, ut contra utilitatem Imperii, (R. A. zu Speier anno 1570 §. als wir dann / *p. 617.*) omnibus modis præcavendum: plus enim vident oculi, quam oculus; & quorundam sæpe maxime pretiosa est opera in consiliis, (æque ut de societate monet Iustinianus (§. *Instit. de societate*) & tanta industria, ut plus prosit quam pecunia, (*l. si non fuerint 29. §. 1. ff. pro socio*) Plane interest Reipublicæ, per plures consuli, quam pauciores. (*Garf. Mastril. de magistrat. lib. 2. cap. 11. n. 7.*) Quæ ratio, & quod à futuro dependeat hic modus subveniendi necessitatibus Imperii, me impellit ut credam illum non esse tam æquum, expedientem, commodissimum, ut quidem Hordledero (*d. l.*) Reinkingio (*d. lib. class. 2. c. 7. n. 109.*) Klok (*d. c. 3. n. 71 in fin.*) appellatur.

Aller Vnser Erbland.

Archidux Austriæ, ex privilegio habet potestatem liberam, sein Land zu vergeben / vnd zu verschaffen / wem er will / so er ohne Erbkinder abgieng / vnd soll daran durch das Reich nicht verhindert werden (*vide me de iure publ. lib. 5. cap. 2. n. 32*) Ad hoc arbitror respicere articulum nostrum: Quamquam etiam sine reservatione, quæ in textu nostro additur, satis tuti sunt Austriæ Archiduces. Disponit enim articulus noster de feudis ad Imperium revertentibus; ergo, ubi Austria nondum revertitur, obstante privilegio, vel iure communi, dispositioni huic non subiacet. Nec nisi Electores hunc articulum, quem Carolo præscribunt, perpetuum, & Imperatores sequentes quoq;, qui ex familia Austriaca forte non oriundi, reiterandum esse debere, innuere voluissent, frustra fere fuisset privilegiorum Domus Austriacæ meminisse. Per rerum naturam enim impossibile fuit, Carolo adhuc vivente, & Imperium administrante, Archiducatum Austriacum, cum cæteris eiusdem Domus bonis hereditariis, vacuum ad Imperium reverti.

Vnd sonst Männiglich.

Coniicio, his etiam contineri illos Status, qui consensu, & confirmatione Imperatoris, ac Electorum, olim pacta mutuæ successionis inierunt. Item, contineri etiam illos, quibus, Imperatoris & Electorum consensu, expectativæ (Expectantz oder Anwartung / *vide Gail. pract. observat. lib. 2. observat. 155. num. 2.*) in certa feuda datæ sunt: quemadmodum Caroli V. tempore

habuisse

habuisse Domum Brandeburgicam, Burggraviorum Noribergensium, in Ducatus, Pomeraniæ, Megapolitanum, Holsatiæ, Brunovicensem, & Luneburgensem, ac Principatum Anhaltinum, à fide dignis edoctus sum: (unde corrigi, quod retuli *de iure publico lib. 2. cap. 10. num. 19.* & generalitas ad specialia restringi debet.) De Archiepiscopatus Trevirensis priviledio, vide Besoldum *in thesauro practico (verb.* Reichs Lehen/ *pag. 655. &* den Beweiß in Sachen Sayn *contra* Trier *fol. 62.)* daß alle in diesem Stifft eröffnete Reichs Lehen/ demselben Stifft zufallen sollen.

AD ARTICVLVM XXV.

Mit Raht vnd Hülff der Churfürsten/ ꝛc.

Prima huius articuli positio est: Quodcunque Imperator, consensu, & auxilio Statuum acquirit, illud Imperio accrescere debet. Convenit cum eadem Maximiliani I. constitutio, von Handhabung des Friedens/ Rechtens/ ꝛc. zu Wormbs anno 1495. auffgericht/ quæ vult, was von Landen/ Leuthen/ Stätten/ Flecken/ Märckten/ oder Dörffern/ durch die gemeine Hülff/ vnd Pfenning/ erobert wird/ soll dem gemeinen Reich vorbehalten seyn vnd bleiben/ (*vide corpus recessuum Imperii p. 17. t.* was mit dem gemeinen Pfenning erobert wird/ soll bey dem Reich bleiben.) Est hoc rectæ rationis dogma, ut quod communi ope & opera Imperii acquiritur, in hostimentum oneris commoda Reipub. accedat; quod & politici non ignorant. (*Keckermann. in systemat. polit. lib. cap. 31. pag. 505. num. 12.*) Verum pro limitatione positionis videri poterit R. A. zu Speier anno 1542. auffgericht (§. wir haben vns auch /*p. 267.*)

Sie Vns zu helffen verbunden sey.

Vide, quæ annotavi supra ad artic. XI. verba, in oder ausserhalb des Reichs/ & verba, von desselben wegen. Cum Maximilianus, à Statibus Imperii, auxilium contra Venetos peteret, inter alia responsi loco tulit, illud insciis Statibus susceptum, inde eos ad auxilium non teneri, (*vide Goldast. in* Reichshandlungen/ *p. 85. & Mutium lib. 29. Chron. Germ. p. 314.*)

Vnd dem Reich zustünde.

Vocabulum, vnd/ hic eiusdem valoris est, ac so/ vel welches. Nempe, Imperator, sine consilio & auxilio Statuum acquirit illud, quod pertinet ad Imperium, vel quod ad illud non pertinet. De hoc nihil expresse statuitur, sed ex ratione communi, quid dicendum, satis notum: de illo sancitur, Imperio reddi debere: quod & iuris com̃unis in rebus privatorum est. Expulsis hostib⁹ ex agris quos ceperant, dominia eorum ad priores dominos redeunt, non publicantur, aut prædæ loco cedunt, (*l. 20. §. 1. ff. de capt. & postl.*) Idem etiam in

mobilibus obtinet, quæ virtute militum, non autem redemtione liberantur (*l. ab hostibus 12. C. de postlim. reverś.*) ubi vero ab hostibus pretio redimuntur, protinus redimentis sunt, quamvis sciat aliena fuisse; oblata tamen pretio, quod dedit emtor, antiquo domino restitui debent. (*l. in bello 12. §. si quis servum 7. ff. d. t. de captivis & postlim. reverś. vide Grotium de iure pacis & belli lib. 3. cap. 16. num. 2. & seq.*)

ARTICVLVM XXVI.

Zween des H. Reichs Churfürsten.

Nempe, Comitem Palatinum Rheni, & Ducem Saxoniæ.

Vicarien.

Vocantur vicarii, quia vacante Imperio vices Imperatoris, in nonnullis gerunt & sustinent. Vocantur etiam provisores (*A. Bulla Caroli IV. c. 5. pr.*) quod Imperio debeant providere, quando illud suo capite orbatum est. Germanica d. Bullæ versio, quam exhibuit Goldastus, (*inter constit. Imper. p. 126.*) habet Fürmund/quo nomine tutorem appellamus. Illa autem, quæ recessibus Imperii præmissa, idem explicat per voces, Verweser/vnd Pfleger.

So das vacirt.

Imperium tunc vacare dicitur, quando nec Imperatorem, nec Regem Romanorum habet, hoc est, capite destituitur: quod contingit, morte, renunciatione, depositione. Si autem Rex Romanorum, vivo adhuc Imperatore, & Imperium administrante, electus sit, non vacare dicitur Imperium, nam uno avulso non deficit alter; & hoc casu verum est quod dicitur, wann der Kaiser stirbt/ so setzet sich der König in Sattel.

Laut der Gulden Bullen/ rc.

Dicto capite quinto.

Gehandelt.

Inter actiones provisoris numerantur (*d. c. 5.*) exercere iudicia, præsentare ad beneficia Ecclesiastica, colligere reditus & proventus, recipere iuramenta fidelitatis, vice & nomine sacri Imperii.

Vnd verliehen.

Hoc est alterum caput potestatis vicariorum, vel provisorum Imperii, de quibus hic statuitur. Possunt autem, tempore vicariatus sui, conferre nonnulla feuda, non omnia tamen. Nam feuda Principum, & quæ Fahnlehen vocantur, conferre nequeunt. (*d. cap. 5.*)

Confirmiren vnd ratificiren.

Extat hæc confirmatio apud Goldastum (*parte 1.* der Reichssatzungen / *p. 242.*) qua Carolus V. anno MDXXI. sub dato Wormatiæ, die XV. Maii, confirmat Ludovici palatini Electoris actiones & gesta, & in specie die Auffrichtung / Besetzung vnd Haltung seines Vicariaten Hoffgerichts (daran durch des H. Reichs Vnterthanen allerley gerichtliche Sachen gegeneinander einbracht/-

bracht) mit sampt den Vrtheilen / Processen / Bescheiden / vnd Verträgen / so darauff gefolgt / gesprochen / Acht / anlait / Gebott / Verbott / Pœnal Mandaten ergangen / Belehnung / vnd sonst alles das / so Er / als des Kaisers / vnd des Reichs Vicarius, die Zeit biß der Kaiser in Teutsche Nation kommen / zu Vnterhaltung Friedens / Rechtens / vnd andern / in des H. Reichs Nohtdurfft fürgenommen / verordnet / vnd gethan hat / nichts ausgenommen; vnd solle / so viel noht ist / fürter darauff fürgefahren / procedirt / vnd nachgefolgt werden / als obes von dem Kaiser selber / an seinem Hoff / Cammergericht / oder dessen Hoffrähten / außgangen / beschehet vnd geurtheilt wäre. Licet autem hæc confirmatio, sola gesta à Palatino concernat, dubitandum tamen non est, eiusdem tenoris aliam Duci Saxoniæ Electori à Cæsare datam, quamvis Goldastus eam hic non exhibuerit. Et hinc discimus, non unis literis, sed separatis confirmationes istas fieri.

AD ARTICVLVM XXVII.

Beschwerung.

Ex iure gentium numus est, quem necessitas, vel utilitas in commerciis introduxit, (*l. 1. in pr. ff. de contrah. emt.*) nec tamen vix ulla in re minus, gentium ius, quam hic, observatur. (*Il n'y a aucune asseurance entre les Princes sur le fait des monnoyes, chacun iouant à tromper son compagnon, & tirer l'or & l'argent de l'Estat l'un de l'autre, ou en surhaussant le prix des monnoyes, plus que elles ne valent en l'Estat de leurs voisins, ou en affoiblissant l'aloy de leurs monnoyes, demeurans la marque, grandeur, espaisseur, & le prix sembable, Le Conseiller d'Estat part. 1. ch. 42. p. 214.*) Nulla fides Principibus citra rem monetariam; pro ludo habent fallere socios, & ex aliorum ditionibus aurum & argentum ad se attrahere, vel augendo valorem monetæ supra eum, qui in vicinis regionibus observatur; vel imminuendo bonitatem materiæ, relictis integris, charactere, forma, quantitate & valore.

Mängel.

1. 2. 3. 5. 7. *Vitia in re monetaria, quæ proveniunt a causa efficiente.*
4. *Cui competat potestas cudendi ducatos.*
6. Portugaleser sollen im Reich nicht gemüntzt werden.
8. *Vitium a loco.*
9. 10. 11. 12. 13. 14. *Vitia materiæ.*
15. *Exceptio.*
16. *Aliud vitium.*
17. *Et plura alia.*
18. Müntzgerechtigkeit ist kein *mercantz.*
19. *Rex Galliæ in cudenda moneta ut sibi prospiciat, ne damnum, sed lucrum sentiat.*
20. 22. *Rei monetariæ artifices terminos artis studiose obscurant.*
21. *Vt & Medici.*
23 *Bodini exemplar Gallicum, librorum de Republica, non convenit ubiq; cum editione latina.*

DEfectus in re monetaria varii sunt, ut & vitia circa eandem. *In causa efficiente* vitium est; (1.) Quando is facit cudere monetam, qui ius monetandi non habet, vel cui suspensum est, sive propter delictum, sive propter causam aliam. (2.) Quando is, qui monetandi ius habet, id alteri locat, vel vendit

vendit, vel alio modo concedit (Kaiser Ferdinandi neue Müntzordnung an-
no 1559. auffgericht/ *inter recessus Imperii p.* 544. §. ferners als / R. A. zu Speier
3. *A.* 1560. §. als dann auch/ *p.* 619.) (3.) Quando cudit alias species, quam quarum
4. cudendarum ius habet: exempli causa, ducatos, dann ducaten zu müntzen ge-
bühret nur den jenigen Ständen/ so hohes Gold in ihren Landen haben/ (R. A. zu
5. Regenspurg *A.* 1576. §. vnd auß sondern / *p.* 666.) (4.) Quando cudit alias spe-
cies, quam quas cudere in Imperio permissum (*d.* R. A. *de A.* 1570. §. wir setzen/ *p.*
620. *exempla v.* in R. A. zu Augspurg *A.* 1566. §. vnd damit der gemeine/ *p.* 574. in
Abschied des deputationtags zu Franckfurt *A.* 1571. §. wie verächtlich/ *p.* 648. R.
A. zu Regenspurg *A.* 1576 §. derhalben/ *p.* 665. R. A. zu Regenspurg *A.* 1594. §. se-
6. tzen/ *p.* 726. *d.* R. A. *de A.* 1576. *p.* 666. §. ferner / *ibi*, daß im Reich Portugaleser
nicht ohne Veracht vnsers Kaiserl. Müntz Edicts gemüntzt worden ; demnach
wollen wir / auff der Stände vnd Abgesandten rähtlich bedencken obberührt
müntzen der Portugaleser hiemit ernstlich verbotten haben /) nisi hoc ei facere
certas ob causas permittitur. (*d.* R. A. zu Augspurg *A.* 1582. §. nach dem auch/
7. *p.* 702.) (5.) Quando minutarum specierum nimiam cudit copiam, unde pu-
blicum bonum & commodum lædi possit. (Kaiser *Ferdinandi* newe Müntz-
8. ordnung §. wir ordnen/ *p.* 535.) Ratione *loci* vitiosum censetur, si moneta alibi
quam ubi debet, cudatur (*d.* R. A. zu Speier *A.* 1570. §. vñ dieweil/ *p.* 620. *d.* Absch
des Deputationtags zu Franckfurt *anno* 1571. §. vnd dieweil/ *p.* 649. R. A. zu Re-
genspurg *anno* 1594. *pag.* 726. §. wir ordnen / *ibi*, es soll keinem Stand / so kein
eigen Bergwerck haben/ erlaubt/ sondern gäntzlich verbotten seyn / seine Mün-
tzen anderer Orten / dann in den verordneten Müntzstätten/ müntzen zu lassen.)
9. *Materiæ* vitia sunt, & in eam atque circa eam committuntur, (1.) Si adulte-
10. rina pro vera supponatur. (2.) Si materia falsa, cum proba commisceatur.
11. (3.) Additamentũ detur auro, & argento, in speciebus, quas puras & sine mix-
12. tura esse volunt leges. (R. A. zu Regenspurg *anno* 1500. §. weiter/ *p.* 55.) (4.) Si ad-
ditamentum excedet permissionem legis. (*de quo videri debet* gedachte Kaisers
13. *Ferdinandi* Müntzordnung §. zum ersten/ *& seqq. p.* 533. *& seqq. ac p.* 538.) (5.) Si
moneta non habeat tantum materiæ, quantum ad præscriptum à lege pond⁹
sufficit, wann die Müntz zu leicht ist. Fit hoc, vel statim quando cuditur, vel
14. postea quando circumciditur, aut lima imminuitur. (6.) Quando moneta
frangitur, vel resolvitur in massam, wann die Müntz gebrochen wird / ut inde
vel alia moneta, unde commodum quæritur, fiat. (*d.* Abschied des Deputati-
ontags zu Franckfurt §. aber damit/ *p.* 648. *d.* R. A. zu Regenspurg *A.* 1576. §. vnd
nach dem/ *ibi*, die gute groben silberne Reichß Sorten gebrochen / vnd widerumb
zum Tiegel gebracht werden- dardurch die Müntzmeister vnd Auffwechsler mit
gemeinem Schaden vnd Landverderben / ihren eigenen Nutzen suchene vnd sich
15. bößlichen bereichen/ *p.* 665.) Cuius tamen exceptio datur in moneta extranea,
non satis proba, quam, certo casu, Status Imperii in massam resolvere, & ex ea
aliam

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

aliam monetam cudere possunt, (*dict.* Neue Müntzordnung Kaisers *Ferdinandi* §. doch sollen / *pag.* 537. & §. damit mann / *pag.* 538.) item alia exceptio legitur (in §. ob aber jemand / *pag.* 544.) vel aliud opus conficiatur. Quo casu, ut licitum fiat, quod alias illicitum, requiritur, ut etiam aurifabri, si monetam, sive auream, sive argenteã, rumpere velint, id faciant sciente magistratu & observatis illis, quæ habentur in d. neuen Müntzord. (§. dergleichen / *p.* 544.) (7.) In vitio & illi hærent, qui probam Imperii monetam extra Impe- 16.
rium alio asportantes, in vicem eius exteram monetam reprobam, nec nostris constitutionibus convenientem, in Imperium inferunt R. A. zu Augspurg *A.* 1566. §. ie weiter / *p.* 574. R. A. zu Augspurg *A.* 1582. §. demnach gemeine Ständen / *p.* 701. R. A. zu Regenspurg *A.* 1594. §. dieweil auch / *p.* 726.) (8.) Inter vitiosos 17.
referuntur, partim quos diximus, partim alii, qui uno contextu recensentur in *d.* R. A. 1566. (§. was dann / *p.* 575.) Saigerer / Granalirer / Ringerer / Beschneider / Schwächer / Wäscher / Abgiesser / Außwieger / Auffwächsler vnd Fälscher / vnd die so mit verführung der Müntz Kauffmanschafft treiben / vnd eigennützigen Vortheil suchen. Emphaticum denique (9.) est illud Imperatoris dogma 18.
(*in d.* R. A. zu Speier / *anno* 1570. *p.* 619. §. alsdann /) daß die Müntzgerechtigkeit kein Mercantzey sey / sondern ein Kaiserlich Regal / so die Müntzstände auß sonderm der Kaiserlichen Mai. vertrauen / nicht zu ihrem selbst gesuchten Vortheil / sondern / als der Kaiser selbst / dem Reich zu Ehren vnd Wohlfahrt / brauchen sollen. Demnach ia billich / wer solches Kaiserlichs Regal vntreulich mißbrauchet / daß er sich dessen selbst dadurch vnwürdig machet vnd entsetzet. Vnde docemur, eos indignos fieri iure monetandi, qui ex maiorum regalium classe illud in censum minorum ipsi collocant, & quod autoritatis est, ad compendium trahunt. Hoc illis licitum, sibi providere ut extra damnum sint, ratione impensarum, quas in fabricam minorum specierum conferunt. (R. A. zu Augspurg *anno* 1551. §. so haben wir vns / *in fine. p.* 384.) In Gallia,
Rex, qui omnem monetandi potestatem nunc solus habet, hisce finibus non 19.
contentus, duplici medio potissimum sibi prospicit, quo non solum damnum evitet, sed etiam in lucro constituatur. (*On doit remarquer (ce dit Bret livre 2. de la souveraineté du Roy chap. 10. pag. 259.) que le fin de l'or, & de l'argent en la monnoye s'affoiblit legitimement, par le moyen de deux droits, qu'on leve sur son ouvrage dont le premier s'appelle Seigneuriage, pource qu'il est deu au Roy, à cause de sa souveraineté. Et quelquesfois, les Princes, craignans d'empirer la monnoye, le remettent liberalement à leurs peuples. L'autre est, pour le brasage, c'est à dire, pour les frais, & les salaires des monnoyeurs : Bien que le Roy Henry II. pour la mesme consideration ait ordonné, que ces frais ne se prendroient plus sur la monnoye, mais bien sur le public, par forme de taille, qui estoit, aussi l'advis de la glosse sur la loy 1. ff. de contrah. emt. Mais cette ordonnance à depuis esté revoquée par le Roy Charles IX. Et ces deux droits se montent à quatre*

livres, quinze sols, pour marc d'or; & quatorze sols, quatre deniers, pour marc
d'argent. C'est pourquoy l'on ne travaille aux monnoyes d'or, que sur le tiltre de
23. carats, & d'argent le Roy, sur le tiltre d'onze deniers, douze grains: de sorte,
que le surplus du fin, qui est le vingtquatre carat, & le demy denier, reviennent
au proufit du Prince.) Notandum est (inquit Bret *de superioritate Regis lib. 2.*
cap. 10.) quod auri & argenti puritas in monetis legitime imminuitur pro-
pter duplex ius detractionis, quo Rex in illas utitur: Vnam appellatur *Domi-*
nicale, quod Regi competit ratione superioritatis, & à nonnullis in gratiam
subditorum liberaliter remittitur, ne monetæ bonitas imminuatur. Alte-
rum est, quod Rex exercet, propter impensas, quæ fiunt in opus, & in mer-
cedem monetariorum. Henricus II. Rex, eadem ex causa constituit, ne
amplius istæ à moneta ipsa detraherentur, sed ex publico illis subveniretur,
per modum indictionis vel contributionis: cuius opinionis etiam fuit glossa
ad l. 1. ff. de contrahenda emt. Verum hæc constitutio postea à Carolo IX.
fuit abolita. Vtrumque autem horum iurium facit summam quatuor libra-
rum, & quindecim solidorum, ex singulis marcis auri, marca autem argenti
pendit quatuordecim solidos, & quatuor denarios. Hinc est, quod aureæ
monetæ bonitas viginti tribus ceratiis, & argenteæ monetæ Regis undecim
denariis, cum duodecim granis, terminatur, quod superest in bonitate sum-
ma, nempe vigessimus quartus ceratius, & dimidius denarius, ad utilitatem
20. Regis pertinet. Sed hæc nemo facile intellexerit, nisi qui etiam termino-
rum artis monetandi gnarus sit: quos tamen obscuros studio esse voluerunt,
voluntque adhuc rei monetariæ artifices. Suam nempe quisquis artem, quo
21. vendibilior sit, obscuriorem efficere conatur; ut medici, qui levissima quæ-
que medicamenta literis obscurissimis Gothorum, verbis quibusdam Ara-
bum, eiusmodi est *Ana*, ponderibus ac notis Græcorum, tradunt imperitæ
plebi, ne scilicet arcana pateant medicorum. Ita monetales præfecti, ac
magistratus, nova ratione loquendi, rem per sese clarissimam tenebris plus-
22. quam cimmeriis obscurarunt. Num cum facile dici potuisset, massam au-
ream librarum XXIV. cui duæ libræ æris argentive, admistæ sint: aut brevius,
aurum, cuius duodecima pars ærea, aut argentea sit, aurum XXII. ceratio-
rum dicere maluerunt. Cum item argenteos nummos, media sui parte ære-
os dicere liceret, argentum appellarunt sex denariorum, pondere duorum,
triumve denariorum, æstimatione quindecim denariorum; ut eodem ver-
bo materiæ vim, pondus, ac pretium, repugnante rerum natura, signi-
ficarent. Cum autem perspicue dici potuisset, argenti libram in nu-
mos octoginta dividi, numos sex solidorum dicere maluerunt. (*Ita Bo-*
dinus de Republica lib. 6. cap. 3. pag. 1074. *editionis Francofurtensis de anno* 1594.
In Gallico exemplari, primum à Bodino in vernacula sua edito, paulo aliter
23. *habetur; sed sciendum est, Autorem ipsum, in præfatione Latina, fateri,*
quod

quod in editione latina nonnulla detraxerit, plurima emendaverit, plura etiam adiecerit.)

Zum Förderlichsten.

Dilatum fuit hoc negotium, sed non culpa Caroli, qui variis in comitiis, ut de eodem deliberaretur, institit. (R. A. zu Wormbs *anno* 1521. §. weiter / *pag.* 135. R. A. zu Nürnberg *anno* 1524. §. dergleichen / *pag.* 160. R. A. zu Speier *anno* 1526. §. als auch / *p.* 170. R. A. zu Speier *anno* 1529. §. vnd nach dem / *pag.* 188. R. A. zu Augspurg *anno* 1530. §. dieweil nach / *p.* 208. R. A. zu Regenspurg / *anno* 1532. *tit.* Müntz belangendt / *pag.* 235. R. A. zu Regenspurg / *anno* 1541. §. dieweil wir aber / *& seq. p.* 258. R. A. zu Speier / *anno* 1542. §. vnd nach dem / *p.* 278. R. A. zu Nürnberg *anno* 1542. §. wiewol nun / *p.* 288. R. A. zu Augspurg / *anno* 1548. §. als wir vns / *& seq. p.* 322.) Tandem constitutio facta, (*cuius meminit* R. A. zu Augspurg *anno* 1551. §. ferner haben wir / *p.* 383. *& copiam exhibuit Goldastus inter constitut. Imperial. p.* 156. *ac reiterato part.* 2. Reichssatzungen *p.* 240. *& seqq.*) quæ tamen in suspenso, ex parte, mansit. (R. A. zu Augspurg *anno* 1555. §. wiewol auch / *& seq. p.* 415.) atque iterum ad examen remissa.) R. A. zu Regenspurg *anno* 1557. §. dieweil aber solches / *pag.* 506.) Ita mora moram secuta est, donec abdicato Imperio Carolus Ferdinando locum dedit.

Mit Raht der Churfürsten / Fürsten vnd Stând.

Hic iterum emicat mixti Imperii status nota. Licet enim potestas in rem monetariam, ad iura maiestatis maiora pertineat, (*Arnisæus de iure maiestatis lib. 2. cap. 7. in pr.*) tamen capitulationibus ita limitata est, ut eam Imperator suo pro arbitrio, citra Statuum consensum, & consilium, exercere haud debeat. Quanquam etiam in aliis solus Electorum consensus Imperatori sufficit, hic tamen commune Statuum consilium requiritur.

AD ARTICULUM XXVIII.

Succession.

1. *Successio in regna & Imperia, fit vel mero iure hereditario.*	2. 3. 4. 5. 6. *Vel non mero, ut in Gallia.* 7. *Vel electione.*

Successio in Imperia, & Regna, non unius est tituli, sed fit (1.) Mero hereditario iure, ut in Hispania, Anglia &c. (2.) Vel non mero hereditario iure, ut in Gallia. Ibi enim, ex mente Caroli Loyseau (*du droict des offices livr. 2. chap. 2. n. 34. p. 262. ut dixi supra ad proœmii verb.* erwöhlter / *n.* 13.) (*la couronne n'est pas purement hereditaire, ni par testament, ni mesme ab intestat, ains est deferée, par la loy du Royaume, au premier Prince du sang.*) Regnum non est pure hereditarium, neq; defertur per testamentum, neq; ab intestato, 1. 2.

 sed per

sed per legem Regni, primo Principi sanguinis regii. Qua in opinione recentiores Gallorum scriptores fere conveniunt, præsertim quoad effectum, quem inde deducunt; licet in verbis nonnihil dissideant. Bret (*de la souveraineté du Roy livre 4. chap. 9. p. 621.*) ait: (*Le Royaume de France est plustost successif qu' hereditaire, c' est à dire, que ceux qui succedent à la couronne, y viennent ex lege Regia, & par le tiltre unde agnati, comme aunés, & plus proches parents du defunct, & non pas comme heritiers.*) Regnum Franciæ potius successorium quam hereditarium est, quasi dicas, illos, qui succedunt, succedere ex lege Regia, & ex capite, unde agnati, tanquam seniores & proximiores agnati defuncti, non vero ut heredes. Cassan (*en la recherche des droits du Roy, & de la couronne de France livre 1. chap. 1. p. 55.*) scribit: (*Le Royaume de France n' est devolu, ny par droit successiv, qu' on dit ab intestat, ny par testament, ny par transport; mais par vertu de la loy Royale, observée dés sa premiere institution.*) Regnum Franciæ non defertur per successionem ab intestato, nec ex testamento, neque per translationem, sed virtute legis Regiæ, quæ ab ipsa regni constitutione hucusque observata fuit. Beloy (*apud Pierre Olhagaray livre dernier de l' histoire des Comtes de Foix, Bearn & Navarre p. 769.*) rem ita explicat: *Il y a quelque espece de continuation de possession, laquelle se remarque particulierement en la succession de la couronne, à laquelle le plus proche Prince du sang, du Roy defunct, masle, & descendant des masles, ne succede pas au decedé, ains en vertu de la loy du Royaume, la famille ou sang entiere y estant appellée, le plus proche est investi de la place, en quel degré qu'il se trouve, & consecutivement chacun d' iceux, selon se ordre, & rang, comme enfans adoptés, par la loy du Royaume, substitues & subrogès les uns apres les autres.*) Datur aliqua continuatio possessionis, quæ specialiter deprehenditur, in successione in Regnum, ad quod semper venit proximior Principes sanguinis Regis defuncti, masculus, & descendens à masculis, non tanquam successor defuncti, sed per legem regni, ad quod tota familia sanguinis vocatur, & ex illa proximior cæteris locum occupat, quoto etiam in gradu sit, & consequenter quilibet eorum, secundum ordinem & gradum, tanquam filii adoptati per legem regni, substituti & sibi invicem surrogati. Hanc successionem, legitimam appellare voluit Cabotius (*lib. 1. disputat. cap. 14. p. 53.*) quod lege, vel consuetudine, quæ vice legis est, deferatur. (5.) Vel Electione, vt hodie Imperium nostrum (*vide quæ scripsi de iure publ. lib. 2. c. 3. per tot.*)

In solcher Gestalt.

Imperatori non licet, vel sibi, vel suis, vel aliis. Imperium hereditarium facere; hoc tamen ei licet, ut Electoribus, ex suis, vel aliis aliquem commendet, quem dignum Imperio iudicet, quod fecisse Carolum nostrum, notum est ex Sleidani *lib. 7. comment. circa finem.*

Kinder

Kinder vnd Nachkommen.

Maioris cautionis ergo hæc adiecta, arbitror, non tanquam necessaria sed superflua, de quibus communiter iactari solet, quod non noceant. Non autem necessaria esse, ita declaro. Filii, & successores Caroli, vel eliguntur in Imperatores, vel non: si eliguntur, unusquisque vi capitulationis suæ obligabitur, ne Imperium pro hereditario habeat. Si non eligitur, res in tuto est, cum Carolus hic fassus sit, se ad Imperium electione pervenisse, inde enim filiis nullam adcrevit ius, quo uti in Imperium possint, vel cuius vigore prætendere possint, Imperium sibi deberi. Non possunt enim à Carolo patre plus iuris obtinere, quam ille habuit, nec pinguior eorum conditio erit, quam parentis. Cæterum hæc cautio humanior est illa, quam de Taprobane annotavit Plinius (*lib. 6. c. 22. & ex eodem Grotius de iure belli & pacis lib. 1. c. 3. in annot. ad* §. 20. *vers. mixtum, pag.* 77.) eligebatur ibi Rex à populo senecta clementiaque, liberos non habens, & si postea gigneret, abdicari debebat, ne fieret hereditarium regnum.

Von alters her auff sie kommen.

Non exprimitur initium certum, & tempus determinatum; nec enim possunt illorum primordia, quæ pedetentim introducuntur, tam exacte notari, quam illorum, quæ lege uno actu constituuntur. Certe frustra hactenus desudarunt, quotquot occupati fuerunt eo in argumento, ut probarent Othonis III. tempore Electorale Collegium fuisse institutum; quemadmodum & cæteri nondum palam facere potuerunt, quo anno, die & Consule, augustum illud Collegium primum cœperit.

Gulden Bull.

Caroli IV. Aurea Bulla, (*c. in pr.*) mentionem facit antiquæ, & laudabilis consuetudinis Electorum, proficiscendi ad electionem Regis Romanorum, postquam ad eam vocati fuerint (*d. c.* §. 21.) Vocandi autem potestatem habet Archiepiscopus Moguntinus ab antiquo, (*c.* 4. §. 2.) Trevirensi Archiepiscopo adscribitur vox prima, vel votum primum, in electione, ex observato more (*d. c.* 4. §. 3.) Dux Saxoniæ marescalatus officium exercere debet, ut solitum est fieri ab antiquo (*d. c.* §. 4.) Consuetudine introductum, ut Imperator, sive Rex Romanorum, coram Comite Palatino Rheni Electore respondeat, (*c. 5.* §. *ult.*) atque adeo fere omnia quæ electionem & Electorum antiqua iura concernunt, (*adde c. 9,* §. *ult.*) non ad legem aliquam certam, sed consuetudinem referuntur.

Päpstliche Recht.

1. *Ius Canonicum docet, Electores ius eligendi Imperatorem habere à sede Apostolica.*
2. 3. 4. 5. *Huius doctrinæ consectaria.*
6. *Autoris monitum.*

7. *Baronius affirmat, septem Elect res ab Innocentio IV. fuisse definitos*
8. *Reiiciuntur testimonia à Baronio ex iure Canonico adducta.*
9. *Examinantur literæ, quas ab Othone, Electore Brandenburgensi, scriptas docet Baronius.*
10. 11. 12. 13. *Examinantur aliorum Electorum literæ.*
14. 15. 17. *Examinantur literæ Imp. Alberti.*
16. *An omni assertioni Imperatoris fides adhibenda?*
18. *Lupoldus de Babenberg, quo conatu suppetias ferat capitulo, Venerabilem.*
19. *Nulla extat bulla collationis iuris eligendi.*
20. *De literis, quas Baronius Romæ asservari scribit.*
21. *Scopelismus à Baronio positus.*
22. *Irridetur.*
23. 24 25. *Aliud testimonium à Baronio adductum examinatur.*
26. *Baronius addit fabulam fabulæ.*
27. *Sed minus industrius fabulator est.*
28. *Electores non fuisse institutos ab Othone III.*
29. *Testimonium Georgii Alten.*
30. *Et aliorum.*
31. *Goldasti deductio.*
32. *Autoris opinio.*

CVi bono hic ad ius Pontificium vel canonicum provocetur, non capio.
1. Certum est, si testimonia ex illo petita, citra restrictionem admittantur,
Imperii, & Electorum autoritatem maximo exponi periculo. Capitulum, *ve-
nerabilem, extra de Elect.* quod communiter ad materiam nostram, allegari so-
let, dicit: Ius & potestatem eligendi Regem, in Imperatorem post modum
promovendum, de iure & antiqua consuetudine ad principes (Electores
puta) pertinere; ad eos autem ius & potestatem huiusmodi ab Apostolica
sede pervenisse, quæ Romanum Imperium in personam magnifici Caroli, à
2. Græcis transtulerit in Germanos. Alterum Pontificii iuris testimonium ha-
betur *in Clementina unica tit. de iureiurando*, ubi legitur: Principes ortho-
doxæ fidei professores sacrosanctam Romanam Ecclesiam, cuius caput est
Christus redemptor noster, & Romanum Pontificem, eiusdem redemtoris
vicarium, fervore fidei, & claræ devotionis promtitudine venerantes, eidem
Romano Pontifici, à quo approbationem personæ ad Imperialis celsitudinis
apicem assumendæ, nec non unctionem, consecrationem, & coronam Im-
perii accipiunt, ut sua submitterent capita, non reputarunt indignum, seque
illi & eidem Ecclesiæ, quæ à Græcis Imperium transtulit in Germanos, & à
qua ad certos eorum Principes, ius & potestas eligendi Regem in Imperato-
rem promovendum, pervenit, adstringere vinculo iuramenti &c. Hæc testi-
3. monia quæ consectaria secum ferant, patet ex Baronii (*annal. Ecclesiasticor.
tom. 9. ad annum* 800. §. 27. *pag.* 506.) illatione, quando ait: Cum Dei, &
Apostolicæ sedis gratia, totum hoc, quod acceperunt occidentalis orbis Im-
peratores, se consecutos intelligant, par est, utrisque, Deo atque Aposto-
licæ sedi, gratos esse, non immemores, quod cuius est dare, eiusdem est po-
4. testatis adimere. Quæ sententia, non de solo Deo, sed potissimum de sede
Romana, iam olim à Thoma (*lib. 3. de regim. princip. cap.* 18. *& seq.*) lata;
nempe,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

nempe Imperium apud Germanos tam diu duraturum, quam diu Eccleſia Romana id expediens iudicaverit. Hæc eadem quoq; placuit Azorio(*part. 2. Inſtitut. moral. lib.* 10.*c.*3.*p.* 1028.) quando ſcribit; Quemadmodum Pontifex Imperium à Græcis transtulit ad Reges Germanorum, iuſtis de cauſis; ſic etiam, ſi iuſtæ cauſæ ſubſint, poteſt Germanos tali iure privare. Atque hoc primum. Alterum eſt, quod idem Azorius d. l. tradit, Romanum Pontificem poſſe Electores iure eligendi Imperatorem privare, vel ad tempus, vel in per-
petuum, ſi id quoq; iuſtæ cauſæ poſtulaverint. Tertium docuit picturæ, ab In- 5.
nocentio II. Pontifice, Romæ in palatio Lateranenſi, poſitæ epigraphe:

Rex venit ante fores, iurans prius urbis honores,
Poſt homo fit Papæ, ſumit quo dante coronam.

Ex his ſatis liquet, quam periculoſum ſit Imperio, & Electoribus, illa iuris 6.
Canonici teſtimonia citare, non dicam admittere. Ego, falſa illa eſſe, unico excepto, quod ad Electores antiqua conſuetudine, & ita iure, electionem pertinere, aſſerit, alibi demonſtravi. Hic tamen iterum illud, quod
maxime ad articulum noſtrum pertinet, expendendum duco: *An electo-* 7.
res à ſede Pontificia conſtituti fuerint? Baronius (& alii poſt eum) affirmat, (*tom.* 10. *annal. Eccleſiaſticor. ad annum* 996. §. *quod autem maioris & ſeqq. pag.* 907. *& ſeqq.*) & addit, ab Innocentio IV. anno M. CC. XLV.
ſeptem definitos fuiſſe Electores. Pro fundamento ponit, primo dictum 8.
capitulum, *venerabilem*, & d. Clementinam; quorum tamen teſtimonium, tanquam de domo, & in commodum eiusdem petitum, nec de certo anno, vel die, nec de certa transferentis perſona, neque de cauſa ſcientiæ, loquens,
attendi haud debet. Deinde provocat ad literas Othonis Marchionis Brande- 9.
burgenſis Electoris, ſcriptas anno M CC LXXIX. pridie Idus Septembr. anno VI. Rudolphi Imperatoris. Verum has literas Othonis non eſſe, inde conſtat, quod nullus eius nominis Elector Bradenburgenſis, illo tempore vixerit. Otho pius, ſive beneficus dictus, anno M CC LXVII. & poſt eum Elector factus Iohannes II. qui in ea dignitate continuavit usq; ad annum MCC LXXXI. quo vitam cum morte commutavit, ſucceſſorem autem in Electoratu habuit Othonem, qui Sagittarius nominatus, & vixit usq; ad annũ M CC XCVIII. (*Reuſner. in Iſagoge hiſt. p. m.* 581. *in catalogo Electorum Marchionum Brandenburgenſium.*) Quod ſi ita eſt, literæ falſitatẽ notoriam redolent. De literis Johannis, & Alber-
ti, Ducum Saxoniæ, Electorũ, de eodem anno cum prioribus, quarto Calend. 10.
April. datis, quas in ſupplementum probationis addit Baronius, propterea dubitare licet, quod tunc temporis prædictos Duces iunctim Electoralia iura exercuiſſe, apud Reuſnerum (*d. tr. p.* 579.) aliosq; non reperiatur; Literas, præ-
terea, Ludovici Comitis Palatini, de eodem anno & die cum antedictis, iuxta 11.
quarum formam reliqui quoque Electores ſcripſerint, aſſervari ſeorſim à Vaticana bibliotheca Romana, in caſtello S. Angeli, loco tutiori, ubi ſelecta

maioris

maioris momenti monumenta recondita habeantur, ne pereant, asserit Baronius: At hic iterum est, quod scrupulum mihi movet. Exordium enim literarum Ludovici, solum ipsius personæ mentionem facit, ut & separatim ab eodem scriptas Baronius dixit; contextus autem plurali utitur, & in fine ita habet: Hoc præsens scriptum inde fieri fecimus, nostrorumq; sigillorum munimine roboratum. Quæ clausula, non singulares literas cuiusque, sed
12. communes plurium indicat. Mirari quoque licet, quod Baronius nullas Bohemiæ Regis, nec Ecclesiasticorum Electorum proferat literas, cum tamen (*n.* 43.) scripserat, non unius ex Electoribus istam esse assertionem, sed omnium literis ad Romanum Pontificem datis, hanc significantium. Ponamus vero, omnia ita esse, ut Baronius refert, huic testimonio tamen Ele-
13. ctorum, illud eorundem successorum in Electoratu valide opponi poterit, quo Hervvardus pro Ludovico Bavaro contra Bzovium utitur (*parte* 2. *pag.* 752.) Petitum illud e ste confœderationis formula, quæ, dicti Ludovici tempore, inter Electores & alios Principes, de iuribus suis, & Imperii, contra quoscunque tuendis. anno M.CCC.XXXVIII. in Rense confecta, in qua Electores disserte asseverant, se principalem suum honorem, qui in electione vertitur, ab Imperio tenere. Quod testimonium, tanquam deliberato animo, & re in Comitiis expensa, ac omnium Electorum & Statuum consensu
14. datum, literis particularibus aliis quis non prætulerit? Pergit Baronius firmare opinionem suam, literis Alberti Imperatoris, anno M.CCC.III. decimo sexto Calendar. Augusti datis, in quibus recognoscit (*vide Goldast. constitut. Imp. pag.* 93.) quod ius eligendi Romanor. Regem. in Imperatorem promovendum, certis Principibus ecclesiasticis, & secularibus, est ab eadem sede concessum. Sed suspectas istas literas facit, quod Baronius eas non integre
15. referat, sed truncatas. Prætendit quidem, eas valde prolixas esse; at fortassis ex prolixitate ea, si integræ literæ ab eo exhibitæ fuissent, nonnihil deprehendi potuisset, quod fidem illarum convelleret. Sint autem, si possunt, le-
16. gitimæ, non omni assertioni tamen Imperatoris credi debet, & maxime tunc, quando de magno tertii præiudicio agitur, aut de auditu alieno relatio fit, vel contra iuris præsumtionem. (*post Farinacium Althusius lib.* 2. *Diceolog.*
17. *cap.* 36. *n.* 46.) Atque harum literarum architectus cum Cancellarius Imperatoris, sine dubio, fuerit, quem assentatorem in Pontificem fuisse notavit Cuspinianus, (*in vita Alberti p.* 359.) quid vero similius, quam assentatorio stylo conscriptas credere? Non tantum de hac collatione communiter silent historici vetusti temporis, (quod Lupoldus de Babenberg, Episcopus Bambergensis (*lib. de Zelo veter. Princip. Germ. c.* 7.) bene consideravit, quando, ut Innocentii dictum (*in d. c. venerabilem.*) salvaret, scripsit, id in historiis, seu Chronicis nostris, gesta Regum, seu Imperatorum continentibus, non reperiri expressum, sed posse dici, quod Innocentius hoc asserat, propter

ercogni-

recognitionem per aliquem ex Regibus, vel Imperatoribus Germanis, vel per Principes Electores ipsi Ecclesiæ Romanæ super hoc factam) sed & quod pondus habet maximum, nullus adhuc Pontificum, vel pontificiorum, po- 19.
tuit ex archivis sedis Romanæ primæ huius collationis tabulas orbi exhibere, cum tamen, non probabile modo, sed certum sit, postquam in annotandis illis, quæ Romanæ sedis decus vel leviter concernunt, tam diligentes semper fuerunt Clerici, in re tanti momenti, si unquam collatio talis facta, non futuros negligentes. Certe, ut hoc negotium, suam, & peculiarem merebatur bullam in initio, ita ad confutandum contradictores postea, & hodie, exhiberi illa debuisset: Quæ quoniam nondum exhibita, nondum facta de re nun-
quam acta, non sine ratione colligitur. Nec à statione propterea recedo, quod 20.
Baronius literas à se allegatas Romæ asservari scribit, & ut petenti ostendantur operam suam promittit; nam, ut verum esse possit illas ibi asservari, (quod tutius mihi est credere in loco temperato in quo nunc dego, quam Româ ire ad investigandum, ubi nimius calor inquisitionis, mihi ad antipathiam usq; contrarius, mei similes torrere solet, & reapse docere, cineres nos esse, & in cineres converti:) verum tamen est, eas vel falsas esse, vel si veræ sunt, non
tamen probare, quod probandum erat. Nec porro me terret scopelismus 21.
positus à Baronio, quo à contradicendi studio omnes deterrere voluit, dum scripsit; non putare se inveniri posse, qui flagrent contradicendi libidine respondendi ad testimonia prolata, nisi qui multa febre phrenetici linguæ vertigine tantum usi, absque ulla mentis ratione ad quæq; insana promenda veloces existant, ne se superatos, atq; convictos humili confessione fateri cogan-
tur. Videtur enim mihi Baronius convenire cum Doctore illo Beutelio, qui 22.
aliquando mecum disputans, ne ineptis suis logismis responderem, ante omnia præmittebat, se velle sylogismum proponere, quem qui negaret eum se habiturum pro homine nullius pretii, & infamia notato. Sed an sanus fuerit Baronius, & sine febri, qui affirmavit, septem Electores à Romano Pontifice obtinuisse potestatem eligendi Regem, in Imperatorem promovendum; an sani illi, & sine phrenesi, qui hoc negarunt, & negant, iudicio
saniorum oblatum volo, spe favorabilioris sententiæ. Ad alterum accedo, 23.
quod Baronius docuit, Innocentium IV. Papam anno Christi M.CC.XLV. in actis Concilii œcumenici, post excommunicationis sententiam promulgatam in Fridericum Imperatorem, inter alia titulum addidisse de electionibus, ob litium decisionem, in eoque simul septem definisse Electores atque ita, quod ante omnibus Germaniæ Principibus datum, ad septem tan-
tum ex iisdem pervenisse. Si Baronius hoc ex ipsis actis Concilii probaret, 24.
sibi, & Ecclesiæ magis consuleret, quam cum unico testimonio Matthæi Parisiensis, in *historia Anglicana*, utitur. Est hoc emendicare votum ab extero homine, rerum alibi gestarum non satis gnaro; quod si res ita per-

acta in Concilio, domi habuisset Baronius, cui inniteretur. Quod cum non habuerit, ignem illum erraticum historici, sequi, & alia ex cerebro proprio addere volupe duxit, utrumque malo exemplo. 25. Tradit Parisiensis, Electores tunc nominatos fuisse, laicos, Ducem Austriæ, Ducem Bavariæ, Ducem Saxoniæ, Ducem Brabantiæ, qui & Lovaniæ; prælatos, Archiepiscopum Coloniensem, Archiepiscopum Moguntinum, Archiepiscopum Salisburgensem, principales. Decreto præterea cautum, hos ducendos in insulam quandam Rheni, & dimittendos solos in ea, ac amovendas omnes naviculas, ut ibi tractent de electione Imperatoris, nec advenire ad illos aliquem debere, donec sint concordes. Huic negotio præesse debere Archiepiscopum Coloniensem, secundum Moguntinum, tertium Salisburgensem. Nisi Baronio de lubrica fide Parisiensis aliunde constitisset, ut tamen constitit, ridicula hæc sanctio sola, sufficiens fuisset, fabulam cognoscere. Accedit alterum, quod alios Electores Parisiensis relatio nominet, aliumque electionis negotio præpositum, alios, aliumque aurea Bulla Caroli IV. 26. Hoc, ne scrupulum alicui moveret, fabulæ fabulam addere voluit Baronius; stetisse numerum septenarium, ait, & perseverasse in futurum, personas autem quatuor mutatas, & pro Salisburgensi positum fuisse Archiepiscopum Trevirensem, pro tribus illis Ducibus, Austriæ, Bavariæ, ac Brabantiæ, surrogatos, Comitem Palatinum Rheni, Marchionem Brandeburgensem, atque Regem Bohemiæ, qui potius locum teneret definitoris, si discrepent Electores, quam unius ex Electoribus ipsis. A quo autem facta fuerit ista personarum mutatio, num ab eodem Innocentio, vel alio aliquo ex successoribus, id se nescire. Ex Alberto autem Stadensi intelligi posse, vel ab ipso Innocentio IV. post Lugdunense Concilium, factam esse, vel ab eius successore Alexandro IV. id ipsum exposcentibus Principibus, simul & consentientibus, non autem ab ipsis sua sponte; cuius enim fuerit de septem Electoribus legem condere, non alterius, quam ipsius esse potuisse ea aliquo modo mutare, vel quomodolibet moderari. Quod autem ab Innocentio electi Principes, Dux scilicet Austriæ, Dux Bavariæ, & Dux Brabantiæ, cesserint aliis, inde provenisse videri posse, quod magis cuperent eligi, quam eligere Imperatores, sicque inter eligendos potius, quam inter Electores locum habere maluisse. 27. Haud industrium fabulatorem Baronium esse, vel unicum hoc exemplum nos abunde docet. (1.) Mutationis, quam factam præsupponit, nullos adducit testes, quos fingere tamen debuisset. (2.) Non protulit causam, cur commodius visum Pontifici, in Electorem classem alios, pro iam receptis recipere. (3.) Pontificem inconstantiæ arguit, & iudicii non satis firmi. (4.) Oblitus est narrare, Archiepiscopum Moguntinum, cum secundum obtinuisset locum,

ad primum

ad primum fuisse evectum, & Colonienſem, à primo ad medium detruſum. (5.) Non ſatis clare expoſuit, in cuius quisque ſecularium Electorum locum ſurrogatus fuerit. (6.) Regem Bohemiæ inter ſeculares ultimo ponit loco, qui primum debebat obtinere. (7.) Eundem non verum Electorem, & definitorem eſſe ſcribit, quod Aureæ Bullæ Caroli IV. contrarium. (8.) Non indicat, an ille, in cuius locum ſurrogatus Rex Bohemiæ, ſolum quoque definitoris habuerit partes, aut ſi plus habuerit, cur minus ius aſſignatum Bohemo fuerit. (9.) Neſcire ſe ſcribit, quod ſcire debebat, aut totam narrationem claudicaturam, (10.) Neſcivit non ſolum perſonam mutantis, ſed etiam tempus mutationis. (11.) Albertum Stadenſem aut non intellexit, aut male allegavit. Verba Alberti hæc ſunt: *Et prætaxatione principum, & conſenſu, eligunt Imperatorem, Trevirenſis, Moguntinus, & Colonienſis, & de ſecularibus, Palatinus eligit, quia dapifer eſt, Dux Saxoniæ, quia Mareſcalcus, & Marggravius de Brandenburg, quia Camerarius, Rex Bohemiæ, quia pincerna eſt, non eligit, quia non eſt Teutonicus.* Non examinabo, bene, an malè hæc Albertus ſcripſerit; hoc autem contra Baronium facit, quod licet hiſtoricus ille, tempore Innocentii IV. & Alexandri IV. vixerit, & Chronicon ſuum usque ad annum M. CC. LVI. perduxerit, non tamen dicat, ab horum uno, vel altero, Electores ſeptem fuiſſe inſtitutos, illud vero doceat, ſeptem Electores non liberam omnino habere eligendi poteſtatem, ſed eligere ex prætaxatione & conſenſu cæterorum Principum; hoc eſt, ut Speculum Saxonicum (*lib. 3. tit. 57.*) explicat, alſo kieſen Jhn des Reichs Fürſten / beede Pfaffen vnd Layen. Die aber zum erſten in der Wahl benant ſeyn / die ſollen nicht wehlen nach ihrem Muhtwillen / wie ſie wollen / ſondern welchen die Fürſten alle zu einem König erwehlen / dem ſollen ſie auff allererſt beym Namen nennen vnd kiiſen. Facit iterum contra Baronium, quod Albertus dicit, Palatinus eligit, quia Dapifer, Dux Saxoniæ, quia Mareſchallus &c. Etenim, ſi hi eligunt propter dicta officia, electionis ius ab illo habent, à quo officia obtinuerunt; at non à ſede Pontificia obtinuerunt, ſed ab Imperio. (12.) Quando mutationem factam dicit, expoſcentibus, ſimul & conſentientibus Principibus, per Principes intelligit, aut omnes Imperii Principes, aut illos ſolum, quos remotos dixit: utrum horum velit ſignificare, neutrum tamen probavit. (13.) Pontificis fuiſſe de ſeptem Electoribus legem condere, dicit quidem Baronius, ſed non probat, (14.) Et ſi fuiſſet, quoniam per pontificis collationem ſemel certis perſonis ius eligendi datum, non potuiſſet eorum iuri quæſito, invitis ipſis, iniqua conditio inferri: bona autem eorum gratia mutationem factam eſſe, credibile non eſt, nec à Baronio demonſtratum.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

(15) Cauſa quam fingit, cur Dux Auſtriæ, Dux Bavariæ, & Dux Brabantiæ, loco ceſſerint, particularis in illis eſt, & ad Salisburgenſem Archiepiſcopum applicari nequit: Vnde aliam excogitare debuiſſet pro eodem, ſed cum hic deficeret, ſilentio Salisburgenſem prætervectus eſt. (16.) Porro, nec cauſa ipſa, quam de cæteris exponit, ullius momenti eſt. Nam Elector, qui eligit Imperatorem, etiam poteſt eligi in Imperatorem. Vnde cum proprio quoque voto ſuo ſibi in electione ſubvenire poſſit, facilius ad Imperii culmen pervenire poterit, quam ille qui inter Electores non eſt. Hinc ſequitur, Baronium, tribus illis Illuſtriſſimis, mentis, & ingenii imbecillitatem eam adſcripſiſſe, qua ipſe laboravit. Putavit, illum qui inter electores locum habet inter eligendos locum non habere, quod falſum, ut Aurea Bulla Caroli V. (*c. 2. §. ult.*) teſtatur. Quæ licet tempore quidem recentior, attamen idem quod approbavit, olim quoque obtinuiſſe ratione conveniens eſt, & eo usque tenendum, donec contrarium probetur. Certe miror hanc ſomnolentiam Baronii, qua aliud electione Imperatoris obſervari arbitratus eſt,
28. quam in electione Papæ, ubi ſatis norat electores aliquando eligi. Porro ſunt alii, qui conſilio Pontificis Gregorii V. ſeptem Electores ab Othone tertio inſtitutos fuiſſe affirmant, ſed quantum errent, vel ex eo ſolo clarum fit, quod illo tempore, & longe poſt, Imperii Status, Imperii Principes omnes, & membra, non ſeptem tantum ex iisdem, Imperatorem eligere conſueverint. Nullus quoque ex ſcriptoribus coætaneis Othoni, huius conſilii, vel inſtitutionis meminit quod Baronium non fugit, qui in Annalibus ſuis (*ad d. annum 996. §. 70.*) ſcribit, Martinum Polonũ (fuit is Innocentii IV. Pontificis pœnitentiarius) primum omnium autorum eſſe, qui ſeptem meminerit Electorum. Meminit tamen non ita ut vulgus intellexit, quaſi ſub Othone III. cœperint, ſed quod poſtea fuerint inſtituti. Tempus certum non exprimit (*Lebeman. lib. 5. Chronici Spir. c. 17. pag. 407.*) quod ſine dubio expreſſiſſet, ſi ſciviſſet. Sciviſſet autem, ſi ab Innocentio IV. (ut Baronius docuit) fuiſſent inſtituti; cum, ut dictum eiusdem fuerit pœnitentiarius, quem tam nobilis actus latere non potuiſſet. Goldaſtus (*in rationali conſtit. Imperia-*
29. *lium pag. 85.*) in Baronium pugnans, eandem nobiſcum ob cauſam, (*pag. 86.*) teſtimonium abducit Gregorii Alten, Secretarii Noribergenſis, in *Chronico univerſali*, quod ante centum & quinquaginta annos (ante tradita Goldaſti) ſcripſit. Als nun die Fürſten / vnd Herren / all bey dem Kaiſer (Othone III.) waren / (Romæ) da ſprach der Kaiſer zu ihn: Lieben Fürſten / vnd Herren / ſo man einen Römiſchen Kaiſer küren / vnd wehlen ſoll / ſo iſt gar viel Fürſten vnd Herren / die ſich ſelb / oder ihre Freund erwehlten an das Reich / vnd möcht groß Zweytracht / vnd Mißhell davon kommen.

Darumb /

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Darumb / daß ihr das versehen / so süllent ihr also wol thun / vnd erwöhlent vn-
ter euch etlich Fürsten / die von euer aller wegen / nun vnd hernach / mügen ei-
nen Kaiser erwehlen. Vnd ye lützel der ist / ye minder der Mißhall / vnd Krieg
mag vnter sy gefallen / vnd so die eintrachlich vnter sich seyn in der Kiesung / so
mynn Kriegs vnd vnvredens den Landen vnd Euch davon komt. Vnd ich raht
auch / daß ihr dieselben Fürsten erwehlent aus des Reichs Amptleuten / wann
sie allermeyst wissen des Reichs Gelegenheit. Sie frageten / wer die Herren
wåren ? Er sagt / daß sind die Herren in Duitschen Lande / als den Francken /
Bayeren vnnd Sachsen. Nach viel red ward mit des Kaisers / vnd der Her-
ren aller Will / vnd Gunst auffgesetzt / vnd beschlossen / daß der Kurfürsten sol-
lent syben seyn / vnd die syben Kurfürsten einen Römischen König eindrechti-
glich / oder mit dem meysten Part solten erwehlen / vnd kiesen. Vnd vnter Ih-
nen solten seyn drey / als Geistliche Kentzler / vnd fier Weltlicher rc. & (*pag.* 30.
87.) annectit; Eadem leguntur in Archigrammatei Coloniensis *Chronica
Coloniensi*, ante centum & viginti; eadem in Iohannis Bæmleri *Chronica Cæ-
sarum*, ante annos centum, & quasi quadraginta, excusis. Veruntamen
neq; solus Imperator cum Principibus id constituit, neque solus Pontifex 31.
cum Cardinalibus decrevit, sed universus clerus, populusque Romanus, in
comitiis calatis. Qua de re supra diximus (ita Goldastus) ad Hadriani I.
& Leonis VIII. Bullas. Ex eodem enim fonte manasse hoc decretum, unde
superiora illa duo, valde fit verisimile; quippe ex eadem occasione ortum,
quam perpetuæ Romanorum rebelliones præbuere, nunc novos Pontifices,
interim Reges eligendo, ex Italis, Imperatore absente, id unum animo a-
gitantes, quo pacto iugum Germanorum excuterent. Ea re Imperator
cum Pontifice motus, convocato populo, orationem in comitiis, sine
dubio, habuit, in qua, explicatis rei totius circumstantiis, quam iustum,
utile ac honestum Reipublicæ foret, ostenderit, senatum populumque
rogarit an sic constituere placeret. Cuius rei ignoratione decepti videntur
illi, quos adduxi, historici. Calatis autem Comitiis, etiam antiquissimis
temporibus, Pontifices intererant, solemnibusque præerat, & in acta re-
ferebat Pontifex Maximus, auctore Lælio Felice (*apud A. Gellium lib. 15. c.
27.*) Et quamquam invitos consensisse legerim Romanos, tamen aucto-
ritate legis Regiæ, metu potentiæ Imperatoriæ, & reverentia Pontificiæ
excommunicationis, voluntatem suam dissimulasse compertum est. Rem
videatur quasi per transennam vidisse ille, quem toties laudo, Archigram-
mateus Coloniensis; Mer die Römer / (inquit) quamen niet ghern dar-
an / dat eyner van Vyßlendischer Nation / ind minre van Stam / als sy sa-
gen / sulde yr Here vnd Gebieder syn: doch endorsten sy sich niet darwidder

legen / off van vnwerden machen dat Gesetzte van der Kiesunge: ind dairzo zwanck he sy mit Gewalt / dat sie idt volgen moisten. Ind dairum haßden sy dieselven syn Ordenunge vnd Gesetzte. Ind want he yn bouen lach mit gewalt / vnd sy enkunden ym niet angewynnen / der mit gewapenden mannen sere waill gerůst was / ind verwart: dairumb soichten sy eyn andern wech / darmit sy ouch betröchtiget syn / ind lachten eine laege wie sy eme moichten vergeven / ind mit behendigheit / des die Walen Meyster syn / wart eme vergeven. Celebrata autem comitia videntur, post captam Romam, quum iam Crescentius suspensus, Iohannes Pseudopontifex excæcatus, & Gregorius fuisset restitutus. Cui postea, autoritate Imperatoria, quam Populus Romanus in eum Senatus consulto contulerat, Sylvestrum II. substituit, Quæ res nonnullos Romanorum animos offendit, ægre, molesteque ferentium, Pontificis pariter electionem, atque ab Imperatoris, ab unis Germanis occupari. Accedebat Imperatoris agitatio, qui Romanum Imperium, ipsiusque caput, Romam, & sedem Pontificiam, in pristinum statum redigere moliebatur. Quapropter, Romani, qui tantam rem ad Senatum, populumque Romanum, pertinere arbitrabantur, in Imperatorem coniuraverunt. Hactenus Goldastus; cuius contextum his nostris inserere voluimus, quoniam eius libri non omnium in manibus esse possunt, & ut lectores nostri ante oculos haberent, cui contradicere operæ pretium duximus.

32. Nemo & nullus historicorum, qui tempore Othonis vixerunt, hanc rem ita gestam attestatur, nec Alten, & cæteri, aliquem alium se vetustiorem, & fide dignum nominarunt, à quo hoc habeant. Vero ergo consentaneum est, apud ipsos hoc natum fuisse; quod haud incognitum esse potuit Goldasto. Vnde mecum crescit admiratio, quod his fidem dare, atque eorum narrata coloribus suis splendidiora reddere voluerit, simulque Romanis occasionem præbere, decretum, ut vi metuque extortum, oppugnare. Mihi, ut securius visum, ita adhuc videtur, cum aurea Bulla, & articulo nostro, septem Electorum potestatem consuetudini, cuius initii memoria non extat, progressus autem ab aliquot seculis cognitus, acceptam ferre, quæ denique tempore Caroli IV. lege firmata fuerit.

Vnd andere Gesätz/oder Freiheiten.

Fateor me ignorare, quæ, & ubi sint illa iura, & privilegia, petoque ut alii ignorantiæ meæ sua luce subveniant.

Gerůhiglichen bleiben.

Magnæ licentiæ fœtus est, quem in lucem dedit Autor discursus *I. au recueil des discours politiques* (*n.14. pag. 9.*) Ait ille; (*encore qu'il semble quo le legitime,*

le legitime, & ancien droit d' eslire un Empereur, ait esté tousiours conservè aux Electeurs, si a-on eu subiect de croire depuis tant d' années, que leur election a consiste plustost en une ceremonie imaginaire, qu' en une necessaire auctoritè, & qu'il y a eu plus d' ambition en ceux qui onste esté ainsi esleus, que de liberté en leurs suffrages.) Licet ius, & antiqua potestas eligendi imperatorem, videatur semper conservata fuisse integra Electoribus, attamen non defuit ratio post tot annorum seriem, qua credibile factum, eorum electionem potius fuisse cæremonia imaginaria, quam autoritate necessaria, peractam; plusque ambitionis illis inhæsisse, qui ita electi fuerunt, quam libertatis his, qui suffragiis suis illos elegerunt.

Und gantz ungetrangt lassen.

Iovius (*lib. 5. elogior. pag. 238.*) ubi de Maximiliano Cæsare agit, calamo suo aureo (quem pro amicis & benefactoribus habuit, ut plumbeum pro cæteris) nimum abutitur, in necem manifestæ veritatis. Austriacæ domus nobilitatem (ait,) Romani sanguinis stirpem respicere, perducto scilicet stemmate à Perleonum familia &c. Hinc evenit, ut facile credamus, Augustam hanc Romani Imperii dignitatem, ad Austriacos Principes, quod Romani sint generis, fatali quodam iure pervenisse. Quando iampridem abolita sit militaris acclamationis consuetudo, qua Imperatores olim apud exercitum in castris fiebant, ut ipsa etiam septem Germaniæ procerum suffragatio penitus obsolescat, toto scilicet hoc honore per manus præpotentum Cæsarum, legitimeque tradito, qui tam altas iecit radices, ut una familia, non dubiæ hereditatis nihil intercisa serie, decentius atque stabilius reflorescat. O os Iovii non Ioviale, o frons Mercurialis, & sine pudore, ô cæca adulandi libido! Non desunt tamen, qui Carolum, de successione, suis in Imperio paranda, nimium laborasse scribant, additque Florimond de Ræmond (*de la naissance de l' heresie livre 3. chap. 8. n. 2. pag. 315.*) Cæsarem eiusdem rei causæ sollicitum fuisse, quo aurea Bulla, in Concilio Tridentino corrigeretur. Verum in aliis, quæ subnectit, adeo ignorantiam suam in rebus Imperii prodit, ut fidem non mereatur.

Nichtig seyn.

Pro nullo habendum, quod contra leget fit. (*l. non dubium 5. C. de LL.*)

AD ARTICVLVM XXIX.

Ersten Hoff.

1. Hoff *significat conventum.*
2. Jungfrauen-Hoff.
3. Fürstlicher Hoff/ etc.
4. Hoffstatt.

5. *Signifi-*

5. *Significat aream.*
9. Baurenhoff/ rc.
7. Höffe.
8. Der Mond hat einen Hoff.
9. *De vocabuli, curia significationibus, remissive.*

1. PRima curia, vel ut hodie loquimur, prima comitia Imperii, den ersten
2. Reichstag. Hoff/ nobis Germanis varia significat: (1.) Conventum, eumque non solum Imperii, sed etiam minorum gentium. Quo sensu adhuc hodie Noribergæ dicitur, einen Jungfrauen-Hoff halten / pro congregatione festiva virginum, ubi cum iisdem iuvenes, choreas & ludos honestæ re-
3. creationis exercent. (2.) Domum, & palatium Principum, ac Dynastarum. Fürstlicher/ Gräfflicher/ rc. Hoff. Qualia non solum in civitatibus præcipuis, ubi ordinaria cuiusque dynastarum sedes est, extant, verum etiam in civitatibus Imperialibus, & aliis. Ita Argentorati videmus den Bruderhoff / den Margräffischen-Durchlachischen Hoff / den Henneberger Hoff / Ha-
4. nauischen Hoff/ rc. & alibi id genus alia. (3.) Ipsam Principum & dynastarum familiam aulicam, vel domesticos, die Hoffstatt / cuius membra sunt die
5. Hoffdiener/ vnd Hoffleuthe. (4.) Aream, locum subdialem illum, qui domui contiguus est, quo sensu iungi solent Hauß vnd Hoff. (5.) Villam, vel prædium rusticum, Baurenhoff/ Maierhoff/ rc. (6.) Oberhalb des Bodensees/ auff beeden seiten des Rheins/ werden gantze Flecken/ ia Aemper/ (die etwann
6. Schlösser vnd mehr Dörffer begreiffen) Höff genennet. (*Autor* der gründlichen Ausführung der Reichsstatt Lindaw / die ohnversehens abgelöste Reichspfandschafft betreffend / *p.* 239.) (7.) Coronam, vel aream circa lunam. Quod enim Græcis ἅλως est, id nos dicimus, der Mon hat ein Hoff. (De variis
9. vocabuli, *curia*, significationibus vide me *de iure publ. lib.* 3. *c.* 9. *n.* 68. *& seqq. & ante omnes, d. Autorem* der gründlichen Ausführung/ *pag.* 730. *& seqq.*)

Nürnberg.

Tres sunt potissimum civitates Imperiales, quibus præ cæteris publicus ille favor obtigit, ut Regi Romanorum cariores redderentur. Francofurto Regis Romanorum electio adscripta, Aquisgrano prima Regis Romanorum coronatio, Noribergæ prima regalis curia. Francofurtum electioni destinatum, ubi olim principalis orientalis Regni Francici sedes, (*Regino lib.* 2. *Chron. apud Pistor. inter illust. vet. scriptor. tom. un. p.* 56.) propter commoditatem loci, quoniam maiori parti Electorum potissimum Moguntino, qui Cancellarius Imperii per Germaniam audit, ac directorium in actu electionis habet, vicinus est. Aquisgrano coronationem peperit Caroli Magni veneratio. Noribergæ, prima comitia addixit commoditas loci (R. A. zu Nürnberg *anno* 1522. §. vnd wiewol / *p.* 150.) ad quem, tanquam in centro Imperii aut non procul ab illo situm, commode Status, quotquot per Imperium sunt, convenire, magnificis hospitiis excipi, dapsiliter ali, & secure degere possunt.

Inmassen

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Inmassen wie vor alters im Reich herkommen.

Carolus IV. (*in A. B. c. 28. §. 5.*) de suo ævo testatur, hoc à tempore, cuius contrarii tunc non habebatur memoria, à suis antecessoribus iugiter observatum, statuitque, in futurum observari debere, nisi legitimum obstet impedimentum.

Ansetzen.

Carolus satisfacere promissioni constituerat, sed cum non posset prima sua comitia (der sterblichen Lufft halben/) propter aërisinfectionem (Hubertus Thomas Leodius *annal. lib. 5. de vita Friderici II. Palatini p. m. 78.* aliam assignat causam, nempe, Norimbergiæ nimiam ab inferiori Germania distantiam. Sed securius est, sequi recessum Imperii, & fidem potius habere illi, quam aliis.) Norimbergæ celebrare, ea Wormatiæ habuit. (Königlicher Maiestät Regiment auff dem Reichstag zu Wormbs anno 1521. *in pr.*) Et Maximilianus II. cum magnas ob causas, auß erheblichen/ ehehafften/ bewegenten Vrsachen/ ipse quoque prima sua comitia non Norimbergæ, sed Augustæ Vindelicorum celebrasset, hac clausula iuri civitatis Norimbergæ consultum ivit, daß hiedurch seiner/ vnd des H. Reichs Statt Nürnberg/ an ihren alten herkommen/ Gewonheit vnd Gebrauch/ auch der Gulden Bullen haltung halben/ des ersten Königl. vnd Kaiserl. Hoffs/ daselbst zu Nürnberg/ nichts derogirt/ abgebrochen vnd benommen seyn; dieses auch/ was nach seiner Maiestät damaligen Zeit Gelegenheit des Reichstags halben fürgangen/ in künfftigen zu keinem Exempel oder Folge/ genanter Statt Nürnberg zu Nachtheil/ gezogen vnd eingeführt werden solle. (R. A. zu Augspurg anno 1566. §. wiewol dann letzlich/ *p.* 577.) Consimile factum à Matthia, (R. A. zu Augspurg *A.* 1613. § wiewol dann/ *p.* 798.) nec non à Ferdinando III. (*ut Recessus Comitiorum Ratisponens. A. 1641. non procul à pr.* § so sind iedoch/ *docet.*) Videntur Norimbergenses has curias haud magni fecisse, nec amplius facere, edocti experientia, quod honoris esse olim æstimabatur, hodie magni esse oneris.

Vnd ausschreiben.

Si aliorsum indicere comitia prima velit Imperator, quam Norimbergam, Electorum erit de causa cognoscere, & si pondus habeat, consentire. Sunt enim custodes legum Imperii, sine quorum consensu Comitia Imperii non indicuntur, nec ad alium locum Status ad concilium generale vocantur, quam qui commodus illis prius visus. Cæterum, quæri potest, *an dispositio aureæ Bullæ generalis sit, & non solum prima comitia universalia, sed etiam particularia, ut conventus Electorum, vel Deputatorum Imperii, includat? nempe si casus eveniat, ut post novam electionem Imperatoris, conventus Electorum, vel deputatorum indicatur, antequam indicantur comitia generalia, an, quæ prima sunt sive Electorum, sive deputatorum, Norimbergæ haberi debeant, & si ibi habeantur,*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

sequentia prima comitia universalia, quoniam semel dispositioni legis satisfactum, alibi haberi possint? Si de Electorum diætis quæstio movetur, ea vel est de antiquo more, vel de hodierno. Si de antiquo, ratio dubitandi esse poterit, quod ab Imperatore fuerint indicendæ, & æque ut universales, curiæ nomine appellatæ. (*aurea Bulla cap.* 12. §. 2.) Ratio autem decidendi, quod capitulum XXVIII. aureæ Bullæ loquatur de Regali curia, vel solemni, quæ alia est, & diversa ab ea, quæ congregatio Principum vocatur. (*d.c.*12.*in rubric. & d.* §. 2.) Deinde, aurea Bulla (*d. cap.* 28. §. 5.) loquitur de curia illa, quæ ab antiquo Norimbergæ haberi solita: at curia Electorum illa, de qua capitulum XII. disponit, non ad antiquas pertinet, sed noviter ab ipso Carolo constitutas. (*d.*§.2.*in princ.&f.*) Quod si vero quæstio sit de hodiernis Electorum diætis, ratio dubitandi nulla superesse videtur, postquam usus introduxit, ut illæ ab Electoribus, non ab Imperatore indicantur; unde nec Imperatoris curia, sed Electorum dici potest. Cum ergo aurea Bulla de Regali, vel Imperiali, ut hodie loquimur, curia, quam indicit Imperator, tantum disponat, certum est, eam ad hanc Electoralem trahi non posse, quam ipse non indicit. Quantum porro, conventum Deputatorum Imperii attinet, cum longe post Caroli IV. ætatem primum cœperit (nempe decreto Augustano anno MDLV. R. A. *dicto anno* §. so sich dann / *pag.* 406. ubi licet speciales causæ ad hos Conventus pertinentes primum expositæ & expensæ in Comitiis deputatorum Wormatiæ anno MDLXIV. tamen postea usus & utilitas ad plures extendit. R. A. zu Speier anno 1570. §. damit dann solch / *pag.* 621. Abschied des deputation Tags zu Franckfurt anno 1571. *pag.* 647. & *seqq.* R. A. zu Regenspurg anno 1594. §. dabey / *pag.* 717. §. als wir dann / *pag.* 725. Abschied des Deputationtags zu Speier anno 1600. *pag.* 753. & *seqq.*) Carolinæ dispositioni, ut res tunc incognita, nec in considerationem deducta, subiacere nequit.

AD ARTICULUM XXX.

Zum bäldesten.

Id factum à Carolo: Er hat sich eilends / nach beschehener seiner Wahl zum Römischen König / von seinem Hispanischen Königreich / auffs bäldest Jhm möglich gewesen / herauß in das H. Römisch Reich gethan (Römischer Königl. Mai. Regiment auff dem Reichstag zu Wormbs anno 1521. auffgericht / *in pr. pag.* 106.)

In das Reich Teutscher Nation.

Hoc est, in Germaniam. Fortassis etiam potuisset, pro faciliori intellectu, poni, herauß in Teutschland / vel herauß in die Teutsche Nation. Certum

tum enim est, Imperium nationis Germanicæ non sola Germania definiri. Debebat autem Carolus venire in Germaniam, non, exempli gratia, in Longobardiam, quæ & ipsa Imperii nationis Germanicæ pars est, sed non sita in Germania.

Persönlich.

1. *Ludovici, Hungariæ Regis, dictum.*
2. *An unus duob. regnis simul praeesse possit?*
3. *Item Regno & simul Imperio?*
4. *Educatio Caroli V.*
5. *Carolus V. in arte regia vix habuit suo tempore parem.*
6. *Comparatio, quam instituit Bizarus inter Carolum V. Imper. & Franciscum I. Regem Franciæ.*
7. *Alia comparatio, cuius autor est Bernhardus de Girard, Seigneur du Haillan.*

LVdovicus Hungariæ Rex, cum anno M CCC XLIX. à Polonis quoque in 1.
Regem electus fuisset, & ab iisdem, ad eiusdem Regni gubernacula vo-
caretur, resondisse fertur; impossibile sibi videri, unum Regem simul duo-
bus diversis regnis digne, & ut utilitas cuiusque populi requirit, præesse pos-
se, non minus quam unum pastorem duobus maximis gregibus pecorum.
(*ex Cromero lib. 13. historiar. Lehemann. lib. Chronic. Spirens. cap. 85. pag. 593.*)
Nos quidem, haud facile unum duobus Regnis, & Imperiis, præsertim si 2.
inter se longo terrarum intervallo, ut Germania & Hispania, distent, suffice-
re posse credimus, sed non impossibile; præsertim, si utrobique perpetua
personalis præsentia non requiritur. Et quantum quidem attinet Impe- 3.
rium nostrum, eius administratio Imperatori permagni oneris esse nequit,
cum Electores ipsi assistant, tanquam in partem sollicitudinis constituti,
(*cap. ultim. aureæ Bullæ*) unde, eo facilius Carolo fuit duplicem provinciam
sustinere, atque eo felicius administrare, cum à teneris quasi unguiculis, la-
boribus istis assuevisset. Notabile hanc ad rem, est testimonium Martini 4.
du Baillay (*en ses memoirss livre 1. fol. mihi 11. b.*) ubi de educatione Caroli
ita scribit: (*Le Seigneur de Chievres, que ie vous ay dit avoir esté par le Roy Loys ordonné gouverneur dudit Prince (Charles d'Austriche) approuvé par les bonnes villes de Flandres, le nourrissoit alors, encores qu' il n'eust attaint le quinziesme an de son aage, en telle sorte, que tous les pacquets, qui venoient de toutes provinces, luy estoient presentés, encores qu' il fust la nuict, lesquels apres avoir veus, les rapportoit luy mesme en son conseil, où toutes choses estoient deliberées, en sa presence. En un iour, estant le Seigneur de Genly demeuré Ambassadeur pres la personne dudit Prince de par le Roy, & moy demeuré, par le commandement du Sieur de Vendosmes, avec ledit Sieur de Genly, le Seigneur de Chievres donnoit à soup-*

per audit Genly ; où estants entrés en propos , Monsieur de Genly ditaudit de Chievres , qu' il estoit estonné , dequoy il donnoit tant de travail à l' esprit de ce ieune, Prince veu qu'il avoit le moyen de l'en soulager. Le Seigneur de Chievres luy respõdit, mon cousin, ie suis tuteur & curateur de saieunasse ; ie veux, quand ie mourray, qu'il demeure en liberté ; car s'il n' entendoit ses affaires, il fau, droit aprés mon decés, qu'il eust un autre curateur, pour n'avoir entendu ses affaires, & n'avoir esté nourry au travail, se reposant tousiours sur autruy) Dominus Chivrius, quem Rex Ludovicus, ut dixi, consensu præcipuarum Flandriæ civitatum Carolo Austriaco ephorum constituerat, Principem ita educabat, ut quamvis decimum quintum annum ætatis nondum attigisset, omnes literarum fasciculi, qui ex provinciis undique mittebantur, illi traderentur, etiam de nocte si tunc afferentur; quos ille, postquam inspexisset, in consilium deferebat, ubi ipso coram de omnibus negotiis consultabatur. Aliquando cum Dominus de Genly, apud quem, legati regii munere penes eundem Principem, fungentem, Domini de Vendosme iussu ego commorabar, à Chivrio cœna exceptus, inter alia, mirari se dixisset, cur Principi iuveni tantum laboris ille imponeret, cum tamen ipsum onere hoc facile sublevare posset, respondit Chivrius, mi cognate, ego iuventuti eius tutor sum atque curator; volo autem ut me moriente in sua tutela & libertate existat, ut qui rerum quæ ad ipsum pertinent intelligens, non alio curatore opus habeat, quod futurum utique esset, si negotiorum imperitus, nulli labori innutritus, alienis tantum oculis & vicaria opera iam nunc uteretur.
5. Certe, actiones & gesta Caroli, quibus per totum vitæ curriculum in admiratione apud plerosque fuit, largissima testimonia præbent, eum, optimus iuventæ suæ rectoris præceptis instructum, ad res gerendas accessisse, atq; praxin cum theoria felicissimo connubio ita iunxisse, ut inter Monarchas sui temporis, in arte Regia, vix parem, neminem superiorem habuerit: quamquam homo cum fuerit, humana quoq; passus sit, cuius argumenta visuntur in comparatione, quem inter illum & Franciscum I. Galliæ Regem, instituit P. Bizarus (*histor. genuens. lib. 20. p. 480.*) Cæsar, inquit, callidior, & cultior; Franciscus apertior, & elatior.
6. In Rege clemens & mitis natura, in Cæsare vero durior, & nisi post multas preces exorabilis. Franciscus strenuus & magnanimus, in omnibus suis actionibus habebatur; Cæsarem ingenii lumen, ac singularis providentia commendabat. Rex, ut aperto Marte, atque solidis viribus hostem superaret; Cæsar vero, ut astu potius, & strategematis falleret, enixe contendebat. Huic militares homines, & ut sic dicam, ad arma & prælia nati, maxime cari erant; illi, ultra hanc laudem, sibi cum Cæsare communem excellentia, & præstantissima quæque ingenia in deliciis erant. Cæsar, non tantum fidei, quantum cautionis, præstabat; in Rege alterum in promtu erat, fidei constantia mera, sed tamen cordata simplici-

plicitate subnixa, cautelæ negligentior. Cæsar Laconismo, Rex vero Atticismo delectabatur. Elucebant in Cæsare industriæ, laborum tolerantiæ, atq; invicti cuiusdam animi omnia testimonia; flagrabant in Francisco veræ fortitudinis ornamenta. Cæsar à comitate, severitate tamen quadam temperata; Rex vero ab humanitate laudabatur. Cæsar potius ad frugalitatem inclinabat; contra Rex ad profusionem usque liberalis habebatur. Cæsar rerum ac temporum momenta observare, eorumque conditionibus inservire, naturam comprimere, atque omnes animi motus huc illuc facile inflectere, à primis annis didicerat; Rex contra, sermonum constantiam, & factorum suorum rationem profidebatur, quasi vero Regium esset ita loqui, & facere, ut sentire. Postremo, Cæsar cum sui, familiaribus graviter, & circumspecte; Rex vero cum proceribus, aliisque equestris ordinis viris, iucunde, & plane domestice versabatur. Huic comparationi gemina fere est illa Bernhardi de Girard, Seigneur du Haillan (*en l'histoire generale des Roys de France tom. 2. livre 31. pag. 1370.*) quam illorum gratia, qui lingua Gallica delectantur, superpondii causa annectere priori volui. *Le Roy François, & l'Empereur Charles, estoient reputés esgaux en puissance, mais ils avoient & des mœurs, & des humeurs, bien diverses. L'Empereur estoit plus couvert & dissimulé, le Roy plus ouvert & franc. Le naturel du Roy estoit clement & doux, celuy de l'empereur plus severe, & moins indulgent. L'Empereur estoit fort subtil, & provident; le Roy vaillant, & magnanime. L'Empereur taschoit à vaincre par finesse, & par embusches; le Roy, surmouter par compat ouvert. L'Empereur cherissoit les hommes belliqueux, & rusés; le Roy se plaisoit merveillesement aux esprits excellents, & industrieux. En L'empereur on desiroit quelques fois plus de foy; au Roy une plus grande precaution. L. Empereur estoit bref en ses harangues, & discours; le Roy copieux, & abondant. En l'empereur il y avoit, ie ne sçay, quels aiguillons d'industrie, & de travail; au Roy relusoient les ornements de la valeur, de la bienveillance, & de l'humanité. L'on tenoit l'Empereur pour chiche, & peu liberal; nul n'estoit plus prodigue en dons, & largesses que le Roy. L'Empereur avoit appris à servir au temps, à gouverner son naturel selon le temps, & à se tourner, & flechir de part & d'autre; le Roy monstroit constamment à l'effect, ce qu'il disoit de bouche, & ne disoit rien publiquement, qui ne monstrast son invicible courage. L'Empereur traictoit subtilement avec les feints & subtils, & gravement, avec ses domestiques; le Roy vivoit ioyeusement avec ceux de sa Cour, & humainement avec les Princes, & Seigneurs. On eut comparé le Roy à* Charles *Duc de Bourgogne, grand pere de l'Empereur, si non que le Roy avoit plus de foy, & debonnaireté, de puissance, & d'erudition; L'Empereur estoit tres semblable à Louys IX. Roy de France. Le Roy estoit doué d'un esprit variable, & qui s'accommodoit & tournoit à toutés choses. L'Empereur representoit une ombre d'humanité & de clemence; Le Roy portoit non se simulacre ombragé, mais toute l'effigie de ces deux vertus. Le Roy estoit re-*

reputé vaillant à la main; l'Empereur plus caut & rusé. Bref, les mesdisans & detracteurs de tant de vertus, disoient, si l'Empereur n'eut mis une tache ineffacible d'ambition en sa gloire, il eut vrayement remporté le nom, & le tiltre, de pieux; & que si le Roy ne se fut enveloppé dedans les delices de la Cour, il eut sur passé les victoires, & les triomphes de tous les Roys. Mais c'est le propre des Roys, apres qu'ils ont bien faict, d'entrer quelques fois en mauvais bruit.

Die Römische Königliche Cron.

1. *Autor magni Chronici Belgici tradit, Imperatorem quadruplici corona coronari.*
2. *Ferrea, & eius significatio.*
3. *Alia ex diversis metallis, eiusque significatio.*
4. *Argentea, & quid significet?*
5. *Aurea, quid significet.*
6. *Reiicitur hoc somnium.*
7. *Tres enim tantum fuerunt coronæ.*
8. *Quarum etiam aurea Bulla Caroli IV. meminit.*
9. *Longobardica unde appellationem acceperit.*
10. *Cur dicta Mediolanensis;*
11. *Qui hanc acceperit?*
12. *Modoëtia illa accipi debuit.*
13. *Variatio in exprimendo hoc nomine.*
14. *Descriptio huius loci.*
15. *Longobardica corona aliquando suscepta fuit Alexandriæ.*
16. *Papiæ.*
17. *Romæ.*
18. *Bononiæ.*
19. *Coronæ Imperialis mentio ubi fiat in aurea Bulla.*
20. *In capitulationibus duarum tantum coronarum mentio fit.*
21. *Longobardica cur dicta palearis?*
22. *Cur eam Carolus V. susceperit?*

1. AVtor magni Chronici Belgici (*quod editum à Iohanne Pistorio inter rer. German. Scriptores veteres sex pag.* 287.) singularis est in enumeratione coronarum, quibus Imperator Romanus coronari debeat. Notandum, inquit, quod omnis Imperator Romanorum futurus, coronatur quadruplici coro-
2. na: primo ferrea, quam dare debet Archiepiscopus Moguntinensis, qua significatur, ferro, vel per ferrum, debere Imperato-
3. rem omnes rebelles, & adversarios devincere. Secunda corona esse debet ex diversis, quæ inveniri possunt, metallis composita, ad innuendum, dominum esse Imperatorem, & esse debere; item, incumbere illi, ut peritos totius mundi in temporalibus diversarum linguarum semper secum habeat: quam coronam
4. ab Archiepiscopo Trevirensi recipit. Tertio, debet coronari corona argentea, clara, munda, lucida & immaculata, ad significandum, iustum & fortem esse debere, & potentem, & in iustitia firmum: item largum, probum & generosum, in reddendo unicuique, quod suum est; quam coronam Archiepiscopus

ſcopus Colonienſis confert. Quarto debet coronari corona de auro potisſimo fabricata, ad figurandum, ſicut aurum pretioſisſimum aliorum metallorum eſt, ita Imperatorem eſſe debere de mundo meliorem cæteris & obedire Eccleſiæ Dei, nec aliter, quam ſi talis inventus fuerit, ad illam recipiendam coronam iudicari dignum; quam ultimam coronam in urbe Romana recipit à Papa. Aut ſomnium hoc eſt, aut ignorantiſſimi hominis deli- 6.
rium, adeo inſipidum, ut guſtari haud mereatur. Illud autem verum, 7.
olim adhuc Caroli IV. ætate, ac poſtea, in uſu fuiſſe, triplici corona Regem Romanorum, in Imperatorem promovendum, coronari. Prima fuit corona Aquisgranenſis, altera Mediolanenſis, tertia Romana. Has ex hiſtoriis, vel aliunde, prolixius explicare, nunc mei inſtituti non eſt; ſufficiens erit illas ex aurea Caroli IV. Bulla ſolum deducere. Primæ, 8.
Aquisgranenſis (à loco ita dictæ, ubi regulariter conferri debet,) mentio fit (*aureæ Bullæ cap.* 28. §. 5. *& cap.* 26. § 4.) & vocatur diadema Regium *cap.* 4. §. 3. De ſecunda ſermo habetur in (*dict. cap.* 26. §. 4.) quæ Mediolanen- 9.
ſis dicitur, & communiter Longobardica. Longobardica ideo, quia regulariter in Lombardia, provincia Italiæ fertiliſſima, Regis Romanorum capiti imponi conſuevit; vel quia vulgo creditum, illa Regem Romanorum in poſſeſſionem Regni Longobardici mitti. Mediolanenſis appellatur, 10.
quod ſecundum nonnullos, Mediolani hæc coronatio expediunda, (*Alciatus lib.* 12. *parerg. cap.* 3.) Cuius opinionis etiam Sigismundus Impe- 11.
rator fuiſſe cenſetur, quando ad Concilium Baſileenſe anno MCCCCXXXII. ſcripſit, ſe in feſto S. Catharinæ virginis, tum proxime præterito, Mediolani, in domicilio S. Ambroſii, maiorum ſuorum imitando veſtigia, Regium diadema aſſumſiſſe (*apud Goldaſt. tom.* 3. *conſtitut. Imper. pag.* 437. §. 2.) Verum licet ibidem nonnulli, & inter eos quoque Ludovicus Bavarus, (*Alberto Argentinenſi teſte in Chronic. pagin.* 124. *apud Vrſtiſium parte* 2. *hiſtor. Germanic.*) coronati fuerint, alii tamen eo inclinant, Modoëtiæ 12.
ex primo inſtituto fieri debuiſſe. (*Choppinus de ſacra polit. forenſi libro* 2. *titulo* 1. *numero* 11. *Azorius parte* 2. *Inſtitutionum moralium libro* 10. *cap.* 5. *pagin.* 1035. *Fauchet livr.* 6. *des antiquités Françoiſes chap.* 10. *fol.* 220. *b. Zucchius apud Raderum in Bavaria ſancta pagin.* 36) quam ſedem Regni Italici nominat Radevicus (*de geſtis Friderici I. libr.* 2. *capit.* 8.) In nomine variant 13.
Autores, ut aliquando dicatur Monza, (*Goldaſtus in Rationali ad tomum* 1. *Conſtitution. Imperial. p.* 89. *ex Sanſovino.*) Modionum, (*Guntherus in Ligurino lib.* 8.) aliquando Moguntiacum; quod poſterius placet Erycio Puteano (*lib.* 4. *hiſtor. Inſubr. p.* 199.) De loco autem conſtat, oppidum hoc Mediolano vi- 14.
cinum, & diœceſis Mediolanenſis eſſe, ſalubri aëre, fertili loco, Lambrum ab ori-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL 2.6.90

oriente, & quasi solis ductu recipiens, Padumque versus amœna ripa dimittens. In susceptione huius coronæ mire variatum fuisse in confesso est; nam
15. non solum Modoëtiæ, & Mediolani, verum etiam Alexandriæ (quæ Stati-
16. lientium Ligurum civitas; (*Alciat de form. Rom. Imper. p. m.* 115.) Papiæ (ubi Fridericus I. in Ecclesia S. Michaëlis, urbe, in qua antiquum Longobardo-
17. rum Palatium fuit, coronatus dicitur ab Othone Frising. *lib.* 2. *c.* 20.) Romæ (*Onuphr. Panvin. de Comit. Imper. cap.* 11. *apud Goldast. in polit. Imper. part.* 1.
18. *disc.* 1. *p.* 34.) & tandem Bononiæ, (ut Carolo V. obtigit) per vices collata fuit. Tertiæ coronæ, quam Romanam vocant, (quod regulariter Romæ conferatur) vel Imperialem (quod vulgo creditum, eam demum electo à Ger-
16. manis in Regem, titulum Imperialem conferre) mentio fit *in d. c.* 26. §. 4. *ver-*
20. *bis*, Imperialibus infulis decoratus. In capitulatione nostra, & omnibus sequentibus, tantum coronæ Regiæ, nec non Imperialis mentio fit; Mediolanensis, vel Longobardicæ autem nulla; quod certum indicium est, eam insu-
21. per haberi & sperni ab Electoribus, tanquam non necessariam. Nec mirum id hodie fieri, cum etiam olim aliquando hæc corona pro paleari, contemtus causa, habita fuerit. (*Alciat. de form. Rom. Imper. p. m.* 115. Veteres, vulgari ioco, paleam appellarunt res tenues, & modicæ utilitatis, vel nullius momen-
22. ti. *Alciat. lib.* 12. *parerg. cap.* 3. *Mutius in Chron. German. lib.* 18. *p.* 154.) Carolus autem noster nihilominus hanc coronam Bononiæ suscepit, ad cuius susceptionem se nunquam adstrixerat. Sequi fortassis sponte sua voluit antiquum morem, vel Italorum voto satisfacere, qui magni facere solent, ut sibi servetur consuetudo vetus: vel admonitionem Pontificis venerari, satis sibi conscius, rem nullius, vel exigui commodi, oblatam, acceptari securius, quam fastidiose repudiari.

Wol ziemt.

1. *Coronatio quem peragatur in finem.*
2. *Signa apprehensi Regni, vel Principatus.*
3. *Mos Carinthiæ antiquus, & notabilis.*
4. *Mos inaugurandi Regem in Hungaria.*

1. DEcet electum Regem Romanorum, coronam Regiam suscipere, non quasi ea novi aliquid, quod electione nondum consecutus, in eum conferatur; sed quia ubique per saniorem orbem ita observatur, ut coronatio publicum preconium sit, eum, qui coronatur, in Regno electitio dignum fuisse iudicatum, ut Imperio præficeretur: vel in successorio, eum esse, ad quem hereditarium ius sceptra detulerit: Et postquam hanc curam in se susceperit, Ecclesiæ sisti, ut preces pro eo fundantur, & populo, ut precibus & festivis acclamationibus eum Deo commendet. Additur etiam alicubi, sed dicis causa, quæstio ad populum, an eum sibi Regem velit, & iuramenti
2. exactio, quo regno de novo obligatur, Alii eam pro investitura habent, & possessio-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

possessionis apprehensæ symbolo; quamquam alicubi præter solemnia ista, etiam aliæ apprehensionis notæ in usu sint: ut in Anglia, introitus in turrim Londinensem. In Flandria, olim Comes Galloflandrus, post alias cæremonias, in Divi Iohannis Baptistæ templo, bis aut ter attracto fune, Campanum æs percussit, eoque pulso, post iuramentum adire se possessionem Comitatus publice testatus fuit. (*Buzelinus in Galloflandria sacra & profana lib. 3. c. 3. p. 464.*) Quid in Carinthia in usu fuerit, ut propter vetustatem, & cæremonias notari meretur, ita lectorem iucunda eius descriptione, ex Megisero, qui eam exactius, quam ab Ænea Sylvio (*histor. Europ. cap. 20.*) Piccarto (*in narrat. ridic. cap. 7. pag. 334.*) ac Bodino (*de Repub. lib. 1. cap. 8. pag. 131.*) factum, exposuit, (*in annal. Carinthiæ lib. 6. cap. 11. pag. 478. & seqq.*) defraudare nolo. Es ist von vralten Zeiten an/ im Land zu Kärndten ein solches herkommen/ in üblichem 3.
Gebrauch erhalten worden/ daß/ wann ein angehender Landesfürst daselbst/ die Regierung antretten/ vnd das Land einnehmen will/ er dasselbige von einem Bawrn zu Lehen empfahen/ vnd von ihme eingesetzt werden muß/ welches dann auff folgende Weiß beschicht. Es ist ein Bauren Geschlecht/ vnter den Edelthümbern/ heutiges Tages Hertzogen zu Glasendorff genant/ welches hierzu von alters deputirt/ vnd sonderlich befreyt ist. So offt sich nun der Fall begibt/ daß ein neuer regierender Fürst angehet/ so kompt einer auß diesem Bauren Geschlecht/ dem solch Ampt auß erblicher Gerechtigkeit zustehet/ vnd setzet sich auff ein runden/ flachen Marmelstein/ welcher zu Kärnburg/ ohngefehr ein Meil Wegs von Clagenfurt/ im Feld stehet/ welcher auch hierzu von alters her geeignet ist/ vnd noch heutiges Tages daselbst zu sehen ist/ mit des Lands Wappen/ darauff gehawen. Wann nun der Baur also auff dem Stein sitzet/ stehet vmb ihn her das Landvolck/ vnd gantze Baurschafft/ ausserhalb der Schrancken/ so vmb den Stein auffgerichtet wird. Als dann komt der angehende Landesfürst daher/ in einem groben Bäurischen Kleid/ Hut vnd Schuh/ vnd trägt einen Hirtenstab in den Händen. Es führen ihn auch zween Landherren/ vnnd folget darauff die gantze Ritterschafft/ vnd Adel in zierlichen Kleidern/ gantz wol gebutzet/ mit dem Panier des Ertzhertzogthumbs Kärndten. Vor ihnen gehet her/ zwischen zweyen kleinen Paniren/ der Graf von Görtz/ als Erbpfaltzgraf in Kärndten/ vnd werden neben dem Fürsten geführet/ auff der einen Seiten ein schwartzes Rind/ auff der andern ein mageres vngestaltes Feldpferd. So bald nun der Baur der auff dem Marmelstein sitzt/ den Fürsten ersehen/ schreyet er in Windischer oder Sclavonischer Sprach (dann die Kärndter reden guten Theils auff dem Lande Windisch/ aber heutiges Tages werden die Huldigungen Teutsch vnd nicht mehr Sclavonisch gehalten) Wer ist der/ der also hochfertig pranget? so antwort das vmbstehende Volck/ der Fürst des Landes komt; darauff sagt der Baur/ ist er auch ein gerechter Richter/ vnd Liebhaber des Heils vnsers Landes/ freyer Eigenschafft?

Ist er auch ein Beschirmer des Christlichen Glaubens / vnd der Wittwen vnd Waisen? Antworten sie ja / er ists vnd wirds seyn. Muß also der Fürst dem Bauren / vmb diese ietztgemeldte zwey Stück geloben / bey seinen Treuen / daß er Gerechtigkeit wolle halten / vnd durch der Gerechtigkeit willen so arm werden / daß er sich mit solchem Viehe / als dem Stier / vnd Feldpferd / müßte nehren. Auff das fragt der Baur widerumb. Wie vnd mit was Gerechtigkeit wird er mich von diesem Stul bewegen? vnd gibt alsdann der Graf von Görtz Antwort: man wird dich mit sechtzig Pfenningen von dannen kauffen / diese zwey Hauptvieh / der Ochs vnd das Pferd / werden dein seyn / vnd du wirst des Fürsten Kleid nemmen / vnd dein Hauß wird frey vnd vnzinsbar seyn. Nach diesem allen gibt der Baur dem Fürsten einen sanfften Backenschlag / vnd gebeut ihm / daß er ein rechter Richter seye. Damit stehet er auff / raumet den Stul / vnd führt das Viehe mit ihm hinweg. Die obbemeldten zween Landherren / führen den Ertzhertzogen zu dem Baurnstul / der steiget nun darauff mit einem blossen Schwerd / kehrt sich vmb vnd vmb / vnd schwinget dasselbe in die Lufft / vnd gelobet dem Volck gut vnd gleich Gericht. Darnach zeucht der Landsfürst in S. Peters Kirchen / zu necht dabey auff einem Berglein / vnd nach Vollbringung des Ampts / vnd Kirchengesangs / zeucht er ab die Bäurischen Kleider / legt an Fürstliche Gewand / vnd helt alda mit dem Adel vnd Ritterschafft die Mahlzeit. Folgends reutet er herüber zu dem Lehenstuhl / so im Zollfeld stehet. Darauff setzt er sich gegen Auffgang der Sonnen / vnd leistet einer Ehrsamen Landschafft / mit entblöstem Haupt vnd auffgehobenen Fingern den gewohnlichen Eyd / vnd Jurament / so ihme fürgehalten wird; darin er gelobt vnd schweret / gemeldte Landschafft bey allen ihren Gnaden vnd Freiheiten / wie dann das von alters herkommen / zu halten / zu handhaben vnd bleiben zu lassen. Vnd hergegen nimt er auch die Gelübd vnd Huldigung von seinen Landleuten auff vnd an / last darüber die Lehen daselbst beruffen vnd verleihet solche. (dieses ist zwar vor alters gewest / aber ietzt nicht mehr / sondern der Landsfürst / läst seine Lehen durch hierzu verordnete Commissarios vor den Kärndtischen Lands Rechten zu vier Tägen beruffen / vnd vnd leihet als dann dieselben allda im Lande) der Graf von Görtz / als (wie obgemeldt) Erbpfaltzgraf in Kärndten / setzt sich hinter den Landsfürsten / auff die ander Seiten / vnd leihet auch nach seiner Gerechtigkeit. Der Erbslandmarschalck / nimt des Landsfürsten Pferd / der Erbschenck im Land den gulden Kopff / der Erbtruchsäs / die silbern Schlüssel / vnd als lang der Fürst auff dem Stul sitzet / vnd leihet / so haben die Gradenecker / von alters die Gerechtigkeit vnd Gewalt / was sie für Wißmat dieweil abmähen mögen / dasselbe Hew ist ihr / man löse es dann von Ihnen. Die Portendorffer haben dir Freiheit / vnd Gerechtigkeit / alldieweil der Fürst auff bemeltem Stul sitzet / vnd leihet / mögen sie im Land brennen wo sie wöllen / wer sich anders mit ihnen nicht huldiget. Dise Portendorffer

dorffer / sind nunmehr alle mit Todt abgangen / vnd haben die Mordaxen solche Freiheit mit Erbschafft erlanget. Nach solchem zeucht der Landesfürst sampt allen Herren vnd Landleuthen in Saal / in vnserer Frauen Kirchen / daselbst damit dann endlich dieser Actus beschlossen wird. Diese löbliche Gewonheit / Freiheit vnd Gerechtigkeit des Landes zu Kärndten / ist von allen Fürsten festiglich gehalten worden / als offt es zum Fall kommen / durch der Ertzhertzogen absterben. Inmassen es dann auch Ottacker eines Königs in Böhmen Sohn / vnd nach ihme Graff Mainhard / von Tyrol / vnd sein Sohn Heinrich / alß sie Ertzhertzogen in Kärndten worden / gehalten haben / vnd gleichfals die folgenden auß dem Hauß Oesterreich / biß auff Ernestum (inclusive) welcher ebener massen anno 1414. auff dem Stul gesessen vnd geliehen. Aber seyn Sohn / Kaiser Friderich / wolt nicht auff dem Stuhl leihen vmb des willen / daß er Römischer König war / doch gab er den Landleuten in Kärndten ein schadloß Verschreibung / vnter dato S. Veit A. 1444. daß es ihnen / ihren Erben vnd Nachkommen an ihren Freiheiten vnd alten Herkommen ohne Schaden seyn / vnd daran kein Mangel soll bringen. So ist auch ein Schreiben vorhanden von Weyland Kaiser Maximilian / dieses Namens dem Ersten / vnter dato Lintz A. 1506. welches mit sich bringet / daß Ihr Mai. vorhabens gewesen / da sie nit durch Krieg weren verhindert worden / sich in Kärndten zu verfügen / den alten Gebrauch daselbst / die Lehen von dem Bauren zu Empfahen / widerumb auffzurichten / vnd obwol nicht in eigner Person / sondern durch einen an Ihrer Mai. statt dero schweren zu lassen. Kaiser Ferdinand ward durch Königlicher Würdigkeit willen / vnd auff Ihrer Maiestät fleissige Bitt / von einer Ehrsamen Landschafft / beydes / des Persönlichen sitzens / auff obbemeltem Stul / vnd Eyds / erlassen / doch auff dero gnädigstes schadloß schreiben / so datirt Augspurg A. 1551. Dessen Sohn Ertzhertzog Carl zu Oesterreich / hat A. 1654. zwar den Eyd auff dem Lehenstul am Zollfeld gethan / es ist aber Ihre Fürstl. Duchleuchtigkeit auff Fürbitt dero Herrn Vatter / Kaiser Ferdinandi / vnd gegen dero schadloß Verschreibung / mit dem übrigen Ceremonien verschont worden; wie auch gleichfals anno 1594. Ertzhertzog Ferdinand ein Ehrsame Landschafft mit zwo schadloß Verschreibungen cavirt haben / wegen Erlassung / so wol der Ceremonien / als auch der persönlichen Lehens Verleihung auff dem Stul / daß es dero an ihren Freiheiten ohn allen Schaden vnd Nachtheil seyn / vnd kein Kräncknuß bringen sollen.

Possem hoc in loco etiam aliarum gentium diversos ritus, quibus in in- 4.
augurationibus suorum Principum utuntur, longa serie recensere; sed ne nimius sim, adponam saltem, quod de Regum Hungariæ inauguratione, annotavit Bizarus (*histor. Genuens. lib. 23. p. 541.*) Memoriæ proditum est, cum primum Vngaria Regni nomen accepit, sacram coronam, induviasque, inaugurandis Regibus religiosas, Sancto Stephano, primo Vngarorum Regi, à

Romano Pontifice, cœlitus monito, destinatas, servatasque, deinde solemni custodia, veluti faustum auspicium futuris Regibus, eadem, qua ille Regni felicitate coronandis. Ordinem vero, & consuetudinem initiandi Regem, talem vetusto more observari solitum. Eo, qui in Vngaria summum, inter cæteros Antistites, Pontificatum gerebat, sacris operante, omnibusque ad quos Regia nominatio pertinebat, adstantibus, qui Rex futurus erat in augustiori templo Albæ Regalis sistebatur, statimque à Canonicis exuebatur. Deinde Pontifex precationes solemnes adhibebat, quibus Regno, Regique cuius caput dextra tenebat, Deum propitiaret, veniamque, ac pacem impetraret, ut feliciter fausteque publice ac privatim, sibi oppidis, vicis, civitatibus, populis, nationibus, Regnum iniret, atque administraret, facultates, multiplices fructus, fines, & imperium propagaret; autoritatem denique, & gloriam adaugeret. Tum eius manus, , dorsum arcano oleo perungebat, & mox eum vestiri imperabat: Deinde sacris induviis ornare, crucemque imprimis tradere, per quam innuere volebant, ius Apostolicæ legationis, in designandis Episcopis, ab ipso initio Regibus Pannoniæ à Rom. Pontifice permissum. Post quæ sceptrum, pomumque aureum, & vexillum, Regia insignia, exhibere, & uniuscuiusque, inter tradendum, sacris verbis interpretationem prosecutus, tandem prolatis in medium Regni legibus, institutisque, exigebat, ut in ipsorum verba iuraret. Ille, ubi in ea, quæ Pontifex conceperat verba, iurasset, illico diademate insignitus, suggestum, ad id præparatum, conscendens, plerosque in Equestrem ordinem cooptabat, ut intelligeretur, Regnum ab armis auspicari, nihilque prius maiusve apud Reges esse oportere ratione, incrementoque militaris disciplinæ; cætera ornare illam, tueri, & augere Imperia. His rebus ita peractis, ad templum, divis Petro & Paulo consecratum, procedere, atque ibi in tribunal se recipere, & nonnullas controversias audire, atque decidere, ut secundum rem militarem iustitiam præ omnibus colendam, & sciret & doceret. Tandem sublatus in equum, postquam civitatem lustravisset, extra portam ad D. Martini ædem progressus, ibique altissimam turrim conscendens, & quam maxime poterat, protenso extra turrim brachio, ad quatuor mundi partes nudatum ensem porrigebat, (hodie non in turri, sed extra eandem hoc fieri discimus ex Iessenio, qui describens coronationem Matthiæ II. (*p. 26.*) ait; progressus Rex, dedita opera excitatum aggerem, sive tumulum, equo calcaribus commonito, cursu petit, eductumque D. Stephani gladium, versus quatuor mundi plagas vibrans, quacunque parte hostibus infestantibus bellum interminatus,) quasi undique regnum tutaturus, aut certe illius fines & ditionem propugnaturus. Postquam vero in civitatem rediisset, solemnia convivia celebrantur, omnesque domus, ac urbis regiones publico applausu, & congratulationibus obstrepere; quibus omnibus, ubi Archiepiscopus Regem de more coronave-

ronaverat, rite atque ordine servatis, postridie ex universorum, qui convenerant, sententia, constituebatur; ut corona S. Stephani, cum sacris induviis, recondita, ad futuros Reges initiandos asservaretur.

Empfahen.

1. *Carolus V. coronatur Aquisgrani.*
2. *Contra Electorum monitum.*
3. *Non sine periculo.*
4. *Cautior inde factus prima comitia indicit Wormatiam.*
5. *Comitia sub Maximiliano Treveri incepta, ad evitandum periculum pestis transferuntur Coloniam.*
6. *Electores, & absentium nuncii Aquisgranum se conferunt, ante Carolum.*
7. *Maior se primum sistere debet in loco conventus destinato.*
8. *Exceptio huius regulæ.*
9. *Cur Carolus venerit ad Electores?*
10. *Electores obviam iverunt Carolo.*
11. *Descenderunt ab equis.*
12. *Idem non fecit Carolus.*
13. *Mos inter pares quinam circa hoc observetur.*
14. *Philippus Burgundiæ Dux, salutans Fridericum Imp. non descendit ab equo.*
15. *Clivensis Ducis Equitatus voluit præcedere Equitatum Electoris Saxoniæ.*
16. *Rationes Saxonum, cur noluerint hoc permittere.*
17. *Quid denique factum.*
18. *Pontificis, nec non Regis Angliæ legatus processioni non intersunt.*
19. *Legatorum Pontificis ambitio.*
20. *Exemplum.*
21. *Aliud exemplum.*
22. 23. *Legatus à Pontifice missus, liberam per Galliam proficiscendi potestatem non habet, nisi post examen bullæ, vel instructionis suæ, factum à Parlamento.*
24. *Nec ex Gallia discedere debet, nisi facto à Parlamento examine rerum, quas peregit.*
25. *Advocati Pontificis locus in Parlamento Lutetiano.*
26. *Equus Regis Romanorum quo Aquisgranum vectus cui debeatur.*
27. *Varia iuramenta, quæ præstat electus in Regem Romanorum.*
28. *Rex primum obligatur Regno, & ille postea subditi.*
29. *Obsequium aliud est subditorum, aliud vasallorum.*
30. *Vnctionis ritus ab Hebræis est.*
31. *Prærogativa Regis Galliæ, unctionem quod attinet.*
32. 33. *De oleo sacro, quod Rhemis custoditur.*
34. *Oleum sacrum quod in monasterio Marmonstier asservatur.*
35. *Hoc inunctus fuit Henricus IV.*
36. *Gregorius Turonensis de missione ampullæ Rhemigiensis nil meminit.*
37. *Pleixii tradita de eadem.*
38. *Hincmari testimonium examinatur.*
39. *Alii angelum, alii columbam, ampullam apportasse referunt.*
40. *Chassanæi relatio non convenit cum traditis à Paponio.*
41. *De ampulla Martiniana dubitatur.*
42. *De oleo sacro, quod Anglis à B. Virgine Maria, datum fuisse dicitur.*
43. *Oleum hoc, quibus ex causis præstantius esse dici possit, quam quæ Gallis esse dicuntur.*
44. *De effectu olei sacri Gallorum.*
45. *Regi Romanorum Diaconi more vestito, traditur ensis.*
46. *Quid denotet ille vestitus.*
47. *Imperator aliquando subit officium subdiaconi.*
48. *Aliquando in Ecclesia legit Evangelium.*
49. *Induit stolam.*
50. *De traditione ensis remissive.*
51. *De traditione annuli.*
52. *Annuli usus in Gallia.*
53. *Investitura per annulum & virgam.*
54. *Pallium regale, longo usu attritum est.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL 2.6.90

55. *De sceptro, remissive.*
56. *Quid pomum significet?*
57. *Autoris conjectura.*
58. *Alia explicatio.*
59. *Corona Germanica est ex puro auro.*
60. *Rudolphus peculiarem coronam sibi fabricari fecit.*
61. *Valor coronæ, qua coronatur Rex Galliæ.*
62. *Carolus V. fit Canonicus Aquisgranensis.*
63. Notabilia de hoc Canonicatu.
64. *Maximilianus fit Canonicus maioris Ecclesiæ Coloniensis.*
65. *Rex Romanorum fit quoque Canonicus Bambergensis.*
66. *Nec non Romæ, Ecclesiæ S. Petri & D. Iohannis.*
67. *Rex Galliæ est Canonicus variarum Ecclesiarum.*
68. *Commodum horum Canonicatuum.*
96. *Relatio Coquillii.*
70. *An Imperator sacram cœnam sub utraque specie accipiat?*
71. *Eam sub utraque accipit Rex Franciæ.*
72. *Causa huius prærogativæ.*
73. *Explicatio orationis Electoris Moguntini.*
74. *Carolus Andegavensis, quando in Regem Siciliæ coronatus, promisit Pontifici se Imperium Romanum nunquam acceptaturum.*
75. *Pontificis intentio.*
76. *Idem quoque promiserunt subsequentes Siciliæ Reges.*
77. *Ut & Carolus V.*
78. *Qui tamen postea à Pontifice obtinuit dispensationem.*
97. *Pontifices prætendunt sibi competere ius approbandi electum ad Imperium.*
80. *Alexandri Carerii traditio.*
81. *Constitutio Ludovici Bavari.*
82. *Literæ Electorum ad Benedictum XII. Pontificem.*
83. *His contradicunt Windecius & Bzovius.*
84. *Seldii dubium.*
85. *Removetur.*
86. *Pontificis concessio, cum iure Imperii non convenit.*

SAtis se fecisse promisso Carolus gloriatur, in Römischer Königlichen Maiestät Regiment auff dem Reichstag zu Wormbs anno 1521. auffge-
1. richt / (*in pr. pag.* 106.) coronam autem hanc suscepit Aquisgrani A. M D XX. die XXIII. Octobr. cuius solemnia descripsit Hartmannus Maurus (*Apud Goldast. part. 3. polit. Imper. discurs. 3. pag. 265.*) & compendiosa elegantia, pro more suo, Ioh. Sleidanus (*de statu Religionis & reipublicæ lib. 2. fol. m. 32. b. & seq.*) unde nonnulla notabilia, mihi vel explicanda, vel studiosæ iuventuti consideranda, hoc loco elegi; (1.) Carolum, locum huic coronationi præstitutum,
2. præcise voluisse observare. Licet enim Electores, missis legatis, eum rogarent, ut propter pestem, admodum, sicut fama erat, Aquisgrani sævientem, alium locum coronationi suæ eligeret, perstitit tamen in sententia sua, neque Caroli IV. legem, qui sic statuisset, temere se posse mutare dixit. Temerarium hoc ei visum, quia plus Aquisgranensibus, qui maximos iam sumtus fecerant in adornandis domiciliis, & alimonia comparanda, morbi vim extenuantibus, fidei attribuebat, quam famæ. Electores autem famam præfere-
3. bant oppidanorum fucato testimonio: sed quoniam Imperatori aliud videbatur, cedebant opinione, in gratiam novi domini; quod utrisque tamen non sine periculo fuisse, postea constitit; ut temerarium visum sit, aureæ Bullæ tam stricte

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

stricte in hæsisse, quæ ipsa impedimentum legitimum, qualis est pestilens cõtagium, excipit. Itaque hoc periculo cautior factus Carolus, noluit altera vi- 4.
ce ad eundem lapidem impingere, sed comitia sua prima, quæ Noribergæ celebranda, propter pestem tunc ibi grassantem, Wormatiam indixit. Etiam ante illum, sub Maximiliani imperio, eadem causa tanti momenti habita fue- 5.
rat, ut comitia anno M D XXXII. Treveri cœpta, & aliquot per menses continuata, Coloniam transferrentur. (*Kyriander. annal. Trevirens. part. 17. p. 247.*) Vnde cognoscere licet, cur Recessus illorum comitiorum, hac sub rubrica legatur in codice recessuum, Abschied des Reichstags zu Trier vnd Cöln. (*p. 91.*)

(2.) Electores præsentes, & absentium nuncios, ante Carolum Aquis- 6.
granum venisse. Hic videmus, non fuisse observatum, quod nonnulli ma- 7.
gistri cæremoniarum præcepti loco habent, maiorem se primum sistere in loco conventui destinato, ut monstret alios ad se venire, (*Pierre Matthieu en l' histoire de Henry IV. livre 1. narrat. 2. p. 39.*) Verum, an hæc regula in Germania catholica sit, vel etiam alibi esse debeat, non sine scrupulo est. Nam quod minor ad maiorem venire dicatur, id suo sensu quidem ita se habet, at 8.
etiam hoc receptum est, ut minor expectet maiorem, & præstoletur eius adventum, ei procedat obviam, & eum comitetur ad hospitium usque, vel locum mansioni paratum. Præsertim autem hoc fieri solet, ubi minoris munus est, in loco conventui destinato id peragere, cuius causa maior eo venturus, ut scilicet in parato sint omnia, nec maior minorem expectare cogatur. Porro, in casu nostro, Carolus ad Electores properare, non illi ad ipsum de- 9.
bebant; quoniam ille veniebat recepturus, non daturus; petiturus coronam, non largiturus; quo respectu non inepte dixeris, Electores repræsentantes Imperium Carolo tunc fuisse maiores.

(3.) Electores præsentes, & absentium nuncios, Cæsari obviam ivis- 10.
se extra urbem, & appropinquantem honorifice, cum ex equis descendissent, excepisse. Ita enim fieri illis placuit, etiamsi Cæsar, ne descenderent, eos 11.
fortassis rogaturus esset (*vide* der siben Churfürsten Ordnung auff dem Rahthauß zu Aach berahtschlaget / wie es bey der Königlichen Crönung zu halten / *apud Goldast. part. 2.* der Reichssatzunge / *pag. 185.*) Non addit Sleidanus expressim, an Carolus quoq; ab equo suo descenderit; sed ex descriptione coronationis huius, quæ legitur apud Goldastum (in Politischen Reichshändeln / *part. 1. p. 49. tit. 3.*) cognoscimus, voluisse eum descendere, at, Electorum in- 12.
stantissimis precibus victum, non descendisse. Inter pares hoc observatum, 13.
ut aliquando neuter ab equo descenderit, aliquando uterque, non unus solum, ne videretur se alteri submittere. Hanc ob causam, Philippus Burgundiæ 14.
Dux, cum Cæsarem Fridericum III. salutaret Vesontii, non descendit ab equo, quoniam nec Cæsar descendebat, tantum inclinando caput & corpus, reverentiam ei exhibuit. Rationem (vanam tamen) apud alios huius actus reddẽs dixit, se esse Principem sanguinis in Gallia, & Fridericum non nisi adhuc Re-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

gem Romanorum (*Scevola & Louys de Saincte Marthe en l'histoire genealogique de la maison de France livre 1. pag. 16.*)

15. (4.) Clivensis Ducis equitibus, contentionem multam fuisse, cum Saxonicis, uti præcederent. Rationes partium non exprimit Sleidanus, nec quid tandem factum: suppleri autem utrumque potest ex Hartmanno Mauro, quem supra diximus hunc actum descripsisse. Ait ille, (*apud Goldastum supra dicto loco*) Incepta altercatio, atque concertatio inter legatum Ducis Saxoniæ, Principem de Anhalt, & Ducem Iuliacensem, uter eorum præequitaret. Dux etenim Iuliacensis, qui prope quadringentos equites instructissimos in campis habebat, non aurata atque discolori veste, quam ferro atque ære fulgentes, non sustinuit, suos, inter Germanos equites nullis secundos,
16. novissimo loco ordinari. Saxones vero ad antiquum morem, repertasque schedulas, quæ eis suffragabantur, provocantes, obfirmate urgebant, asserentes, se quidem permissuros, ut Iuliacenses, cum viginti quatuor modo equitibus, in fidei publicæ eo loci ex iure præfecturę dandæ, sive salvi conductus, atque commeatus signum, præcederet; quemadmodum retroactis temporibus omni ratione affirmabant factum; iniuriososque esse Iuliacenses, si ultra hoc pergerent, Principi eorum, Archimareschallo Imperii (cui, Statibus in campis Imperii, & expeditione existentibus, competeret prærogativa præcedendi, ordinesque instruendi) contra irrefragibilem, vetustissimumque morem, petita denegare. Nec potuit hæc pertinax, plusculis verbis habita contentio, quæ rem interturbavit, diu sedari. Multa igitur desuper collocuti, hanc
17. unam viam (ut materia tumultus subduceretur,) tandem invenere, quod Dux Iuliacensis cum suis copiis, è vestigio civitatem, absque eo, quod hospitia subintrarent, ante omnes pertransiret.

18. (5.) Pontificium, & Anglicum oratorem abfuisse, ne postpositi Principibus Germanis eorum, à quibus missi, viderentur imminuere dignitatem. Est hoc frequentissimum mediũ inter legatos eorum, qui de præcedentia inter se certant, ut uno præsente, alter in abstemiorum castra, (ut Knichen loquitur) concedat. *vide me lib. 4. de iure publico c. 9. num. 102.*) De Pontificis le-
19. gatis, quoniam hic dicendi occasio datur, sciendum est, illos, cum servum servorum humilitate Christiana repręsentare deberent, ambitione ut plurimum ita tumere, ut summum honorem, præ omnibus, sibi arrogare sustineant.
20. Cum anno M D XC. Caietanus, legatus Pontificis, Parisiis in Senatum venisset, voluissetque suggestum, uranisco superstructo ornatum, qui Regi soli reservatur, conscendere, Barnabas Brissonius, qui primas in Senatu tenebat, manu prensum retinuit, & in subselliis inferioribus è regione, post se loco secundo, sedere iussit. (*Thuanus histor. lib. 98. pag. 343.*) Franciscus Diatrista-
21. nus, Cardinalis, legatus Pontificis, cum Albertus Archidux Austriæ, cum infante Hispaniæ, Isabella Clara Eugenia, Mediolanum ingrederetur, volui

sub

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

ſub uraniſco urbem ingredi, ſed præfracte hoc ei à Comite ſtabuli negatum, non convenire dictitante, ut Albertus, cui ſicut & Infanti tantum honorem deferre à Rege vetabatur, legatum ſub uraniſco incedentem, ipſe extra uraniſcum, ſequeretur. Nam eum honorem nemini, ne quidem Cardinalibus à latere legatis, ſed ſolis Regibus in Hiſpaniæ gentis conſuetudine, tribui. (*Thuanus hiſtor. lib.* 122. *p.* 869.) Nullus mihi inter Catholicos Reges notus, qui Pontifici tam arctos cancellos in regno ſuo ponat, quam primogenitus Eccleſiæ. Speciminis loco, ut varia alia omittamus, nobis unum & alterum hic erit. Bret (*de la ſouveraineté du Roy livre* 4. *chap.* 7. *p.* 603.) hoc docet, 22.
(*que quand le Pape envoye des legats en France, ils doivent ſeiourner à Lion, ſans paſſer plus outre, iusques à ce que la Cour de Parlament de Paris, ait veu leurs inſtructions, afin d'en retrancher ce, qui ſeroit contraire à l'authorité du Roy, & aux privileges des Egliſes de France*) quando Papa legatos in Galliam mittit, debere illos Lugduni ſubſiſtere, nec ulterius proficiſci, priusquam Curia Parlamenti Lutetiani legerit illorum inſtructiones & mandata; eum in finem, ut, ſi quid autoritati Regis, aut privilegiis Eccleſiæ Gallicanæ contrarium, illis contineatur, reiiciatur, & reſecetur. Idem à Servino (*és actes notables & plaidoyés tom.* 2. *p.* 23.
326.) diſcimus, (*que les bulles de legation, octroyées par les Papes, doivent eſtre veuës & examinées devant que permettre aux legats l'entrée dans le Royaume de France. Et il a eſté iugé fort ſouvent, qu'il n'eſt pas loiſible au Pape, d'envoyer un legat, ſans grand ſubiect, & ſans permiſſion du Roy. Certainement, comme le pouvoir du legat doit paſſer au Parlement à ſon entrée, auſſi à l'iſſue les legats ſont tenus faire mettre tous les regiſtres de leurs expeditions, faites en vertu de leur legation, és mains d'un Conſeiller de la Cour, enſemble le ſeel de la legation; comme il fut iugé par arreſt de l'an* M D LII. *ſur les facultés du Cardinal Veralde. En ſomme, tous les legats, qui ſont venus en ce Royaume, n'ont rien peu eu iceluy, que par le congé, & permiſſion du Roy; comme recogneut le Cardinal de Ferrare, apportant ſa bulle de legation du Pape Pie IV. en l'an* M D LXI.) quod, antequam legatis Pontificis detur licentia ingrediendi regnum Galliæ, bullæ, quibus mandata continentur, debeant exhiberi, & examinari. Sæpius ita iudicatum, Papæ non licere mittere legatum in Galliam, niſi res magni momenti urgeat, & Regis concurrat permiſſio. Certe, ut in introitu poteſtas legati Parlamento inſinuari debet, 24.
ita in receſſu, quæ idem geſſit; vel expedivit in regno tanquam legatus, articulatim tradi debent in manus cuiusdam Conſiliarii Parlamenti, una cum Sigillo legationis: quemadmodum ſententia dicta, & lata fuit, anno M D LII. in Cardinalem Veraldum. In ſumma, omnes legati Pontificis, qui in Galliam pervenerunt, tantum in Regno poteſtatis habuerunt, quantum Rex illis permiſit, ne hilum præterea; quod ipſum agnovit Cardinalis Ferrarienſis, afferens bullam legationis Papæ Pii IV. anno M D LXI. (*adde Rochette és deciſions de pluſieurs queſtions & differens, qui ſe preſentent iournellement, tant*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

és cours Ecclesiastiques, que seculiers pag. 7. & 8.) Non minus notabile est secundo loco, quod Laurens Bouchel *(en la Bibliotheque, ou threser du drot*
25. *François tom. 1. p. 370. verb. barreau.)* M. Ioanni Choart, advocato seni acceptum fert, *(que voulant un iour plaider pour l'Vniversité de Paris, qui a cest honneur, & ce privilege, comme fille aisnée du Roy, de plaider au Parlement, en premiere instance, & du barreau des Pairs, qui est du costé de la cheminée, ce barreau luy fut contesté par M. N. Regnart, Advocat du Pape, disant, que le Pape est non seulement pardessus les Pairs, mais pardeßus les Roys, & tous autres princes de la terre. Surquoy luy fut courageusement repliqué, par ledit Sieur Choart, que le Pape n'estoit que Prince estranger. Et de fait, par arrest il fut dit, que l'Vniversité plaidevoit du barreau des Pairs, & le Pape de l'autre barreau, qui est du costé des Greffes)* qui cum aliquando vellet in in iudicio causam agere Academiæ Lutetianiæ, quæ, tanquam filia primogenita Regis, hoc honore atque privilegio insignita est, ut in prima instantia Parlamentum pro iudice habeat, & locum occupet ibi datum Paribus Regni, hoc est, suggestum, qui eo in latere conspicitur, ubi focus positus est: ei vero, huius loci causa contradiceretur à M. N. Regnarto, Advocato Pontificis, quod Pontifex non solum supra Pares, sed etiam supra Reges, & omnes Principes terræ sit; mascule respondit, Pontificem in Gallia esse Principem extraneum; atque sententia confirmatum tunc fuit, ut Academia è suggestu Parium causam diceret, & Pontificis advocatus ex suggestu alio, qui illo in latere est, ubi exedra scribarum.

26. (6.) Dum Sleidanus brevitati studet, omisit, quid ad portam Civitatis, & postea ante templum actum. Est autem illud, quando Romanorum Rex Aquisgranum, suscipiendæ coronæ causa advehitur, equus cui insidet, primæ portæ civitatis custodibus cedit, & ubi ad templum pervenit, equus, quo eo vectus, aulæ Magistro hereditario, Ducatus Iuliacensis, debetur & traditur.

27. (7.) In actu inaugurationis notabile est, quod coronandus ante omnia iurat, & postea coronatus iterum; quasi non sufficiat uno iuramento Regiam potestatem frænare. Carolus quaterno vinculo ligatus fuit, quo libertas Electorum, Statuum, & totius Imperii in tuto esset, ac ipse officii sui sæpius admoneretur. Primi & secundi vinculi mentio fit in capitulationis huius articulo xxx, tertii & quarti, hic à Sleidano.

28. (8.) Quod post iuramentum à coronando præstitum, Coloniensis Principes interrogaverit, an fidem & obsequium Carolo præstare vellent? nos admonet verum esse, quod alii scribunt, Regem primum obligari regno, &
29. illi postea subditos. Cæterum, interrogatio Coloniensis, & responsio Principum ad eandem, fidem & obsequium denotant, quod subditi suo Magistratui debent. Fidem enim, quam vasallus seniori suo debet, quilibet Principum

cipum separatim, ubi investitus fuit de feudis suis, Carolo postea præstitit. Plane alia est subiectionis, alia fidelitatis obligatio, utraq; tamen aliquando in una eademque persona concurrit. Sic nostri Imperii Principes, non tantum vasalli sunt Imperii, sed etiam subditi.

(9.) Vnctionis ritus à vetustate Hebræorum petitus, nisi, quod alia 30.
etiam membra, quam caput, inungi apud Christianos soleant. Galli gloriantur, Regem suum cæteros Christiani orbis monarchas, ratione unctionis, lon- 31.
gissimis post se relinquere parasangis, cum solus oleo cœlitus misso inungatur: cuius generis se habere dicunt non solum in monasterio Remigiano Rhemensi, sed etiam in monasterio, Marmoustier ipsorum lingua dicto, quod situm prope Turonensem civitatem: Illud ferunt, tempore quo Clodovæus à 32.
S. Remigio baptisaretur, columbam candidam, cœlo missam, in ampulla, in qua adhuc conservatur, apportasse: (*Thevet des vies des hommes illustres livre 4. ch.2. p. 181. b.*) eam sanctum illum præsulem accepisse, moxque columbam disparuisse. (*Fauyn au theatre d'honneur livre 2. chap. 11. p. 236.*) Hoc oleo Reges Franciæ regulariter hucusque inuncti fuerunt, excepto Henrico IV. ut mox dicam. Asservatur autem in dicta ampulla, quæ Sacra dicitur, (*c'est une* 33.
petite fiole fort espaisse, (*Fauyn d. l.*) & hoc habere proprium fertur, ut solum in ea appareat oleum tempore, quo sunt coronandi Reges Franciæ (eo, & non alio tempore apparere, notorium esse in tota Gallia dicit Chassaneus *part. 1. catal. glor. mundi consider. 31. fol. 151*) Alterum, quod prope Turonum asservari 34.
diximus, cœlo hac occasione delatum ab Angelo, mihi narrarunt eius monasterii sodales. S. Martinus, huius loci præses, cum solitus esset adulta nocte in sacello quodam, in editiori loco Ecclesiæ constructo, preces ad Deum fundere, diabolus infensissimus eius hostis, quo post finitas preces descendentem per gradus saxeos, damno afficeret, illis imposuit pisa, nec frustra fecit, nam vir ille devotus, nihil impedimenti, vel insidiarum timens, pisorum rotunda mobilitate gradu excussus, casu tam male affectus fuit, ut mébris lividus, & toto corpore quassatus, pedum officio uti haud potuerit. Iacentem, cum solus & sine auxilio humano esset, Angelus, cœlo missus, oleo quod secum attulerat, perunxit, atque quod in ampulla illius supererat, tradidit. Martinus iam sola unctura una in integrum restitutus, repedavit in cameram suam, &, sole illucescente, sodalibus suis casũ enarravit, ampullamque in ecclesiam, recordationis & cultus causa, posuit. Hoc oleo Henri-
cus IV. (cum post Henrici III. mortem Rhemensi urbe, hostium vi copiisq; ex- 35.
clusus, impediretur, quo minus, iuxta morem eo usq; servatum, coronam Regni ibi susciperet, & Remigiano oleo iungeretur) tempori inserviens, inunctus fuit Carnuti, ubi totus inaugurationis actus celebratus. (*Aubigné tom 3 de l'histoire universelle livr. 4. ch. 2. pr.*) Verum, huic gloriosæ Gallorum iactationi, multa & talia opponi possunt, ut vel inanis videatur, vel parvi momenti. Inter

ipsos Gallos, eosque Catholicos, adhuc multos esse mihi constat, qui quod de missione ampullarum istarum dicitur, in dubio relinquunt. Dubium auget, quod Gregorius Turonensis, qui tempore filiorum Clodovæi natus, licet historiam suam infinitis miraculis aliis, etiam extra terminos propositi, ornaverit, nihil tamen de missione illa olei, vel ampullæ, ad Clodovæi baptismum annotaverit. Quæ si facta, eum latere non potuisset, tanquam res adhuc longa vetustate nondum obruta; & si facta, & nota, eam non tacuisset, quoniam in minoribus aliis tradendis, ad ambitionem usque diligens fuit. Vis huius argumenti non latuit Fauchetum *(livre 2. dec antiquités Fran-*
37. *coises chap. 18. p. m. 57. b.)* nec potuit historicus Regius, Scipion du Pleix *(tom. 1. de l'histoire generale de France tilt. du baptesme de Clouis p. 98. n. 8.)* aliud inde coniicere, quam Gregorium Turonensem missionem hanc factam non credidisse, sed alios, quo actum venerabiliorem redderent, eam postea excogitas-
38. se. Addit vero, Hincmarum, Archiepiscopum Rhemensem, qui vixerit sub Carolo Calvo, in descriptione vitæ S. Remigii, desumta ex vetusto libro testificari, miraculum hoc revera contigisse: postea Aimonium, & alios testimonio suo traditionem hanc confirmasse. Sed non ita removetur obstaculum. Quotquot enim de hoc miraculo testantur, recentiores sunt Gregorio Turonensi, nec ullum huic coætaneum, aut non multo post scribentem, producere, imo ne nominare quidem possunt, qui hoc miraculum annotaverit. Hincmaro hanc fidem dabimus, quod legerit in vetusto libro, hoc miraculũ contigisse: at inde non sequitur, verum esse quod legit. Libri illius apud me pondus nullum est; quis eum scripserit, & quando, adhuc ignoratur: si publicaretur, sine dubio alia quoq; se offerrent, quæ censurã non possent effugere. Præterea, autorum dissonantia & variatio nos instruit, quid de rei certitudine
39. iudicari debeat. Alii, ut superius vidimus, ampullam à collumba allatã dicunt, verum, à Legende des Flamens *(p. 18.)* angelum eius latorem fuisse docet; & idem scribit Bernhard de Girard *(de l'estat & succés des affaires de France li-*
40. *vre 1. p. 38. & livre 3. p. 352. editionis de anno 1596.)* Diminutionem, & incrementum olei, quod attinet, audivimus Chassaneum dicere, illud oleum, non alio tempore apparere, quam illo, quo Rex coronandus. Paponius autẽ *(au livre 1. des arrests notables tit. 1. n. 5. p. 5.)* scribit; *(la saincte ampoulle, envoyée du ciel aux Roys de France, a cela propre & miraculeux, pour la faveur d'iceux, qu'à leur consecration elle se trouve pleine, & ausi à mesure de ce qu'ils defaillent, & viennent à la mort, elle se vuide, & defaut. Le Roy Louys XI. chargé de grandes maladies, desirant singulierement de vivre, la fit apporter où il estoit, à fin d'avoir santé, ou presage certain de sa vie ou de sa mort)* sancta ambulla, cœlo missa Regibus Galliæ, hoc habet proprium & miraculosum, in favorem Regum, quod, quando consecrandi sunt, plena existit, & imminuitur postea pededentim, eo passu quo Reges ad mortem properant. Ludovicus XI. maximis morbis obrutus, vitam autem

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

autem prolongere unice intentus, eam ad se afferri, ubi tunc degebat, curavit, ut cognosceret ex copia, vel inopia liquoris, an morti propinquus esset necne. Cum Paponio sentit Pierre de L'Ancre (*au tableau de l'inconstance & instabilité de toutes choses livre 4. discours. 1. n. 2. p. 385.*) Quod si vero semper plena apparet, quando Rex inungi debet, cur quæso tam parce hoc oleo utuntur, & non nisi tanto, quantum formam pisi æquat, ut ex Gothofredi *Cæremoniali Franciæ* (*p. 326.*) licet cognoscere. De ambulla Martiniana, non minus quam 41.
de Remigiana, dubitatur; nulli ergo autor ero, ut de ea credat quod vulgo narratur: credenti tamen, unam vel alteram, vel ambas, cœlestis esse originis, velim notum sit, non solam Galliam hoc dono mactatam, sed etiam Angliam consimili gaudere. Qui fidem tribuit Gallorum narrationi, nisi etiam tribuat Anglis, iniquus erit. Narrat autem Walsingham, & post eum An- 42.
dré du Chesne (*en l'histoire generale d'Angleterre livre 17. p. 973.*) (*que Henry IV. Roy d'Angleterre fut oingt d'un huile, ou onguent celeste, que la Sainte Vierge, mere de Iesus Christ, avoit apporté iadis à S. Thomas, Archevesque de Canterbery; lors qu'il estoit en exil, & luy avoit predit, que les Roys d'Angleterre, lesquels en seroient oingts & sacrés, seroient clements, & debonnaires, & conserveroient vertueusement les droits & libertés de l'Eglise. Que cest onguent estoit demeuré caché, dedans une ampoulle, ou fiole d'or, enchassée de pierre, iusques au temps, que Henry premier Duc de Lancastre, qui fit la guerre deça la mer, pour le Roy son pere, la receut des mains d'un sainct personnage, auquel elle avoit esté descouverte & manifestée par divine revelation, & en fit don & present au Prince Eduuard, fils aisné de l'illustre Eduuard Roy d'Angleterre, troisiesme du nom, afinqu'apres la mort de son pere il en peust estre sacré Roy. Qu'Eduuard la serra dedans la tour de Londres, en une petite boite, fermée de plusieurs serrures, & que par oubliance, ou bien par negligence, elle y demeura iusques au regne de Richard premier, son fils, lequel fouillant & cherchant les menus & precieux meubles, que ces ancestres y avoient laissés, la trouva, sans y penser, avec l'escriture, & prophetie de Sainct Thomas Martyr, & sçachant la vertu d'un tel ougaent, pria l'Archevesque de Canterbery, de l'en oindre derechef. Ce que l'Archevesque refusa de faire, & dit, que c'estoit assés, qu'il eust one fois esté sacré, lors que solennellement il prist la couronne. Que ce Richard la porta tousiours, & rapporta quant & soy, durant son voyage d'Irlande, & finalement la bailla, dedans Cestre. à l'Archevesque de Canterbery, qui la garda reveremment depuis, & iusques au temps du couronnement, & sacre, de cest Henry, Duc de Lancastre, qui l'premier des Roys d'Angleterre fut oingt d'une si precieuse liqueur.*) Henricum IV. Regem Angliæ unctum fuisse oleo vel unguento cœlesti, quod sancta virgo, mater Iesu Christi, tradiderat olim S. Thomæ, Archiep. Cantuarensi, tunc exuli, prædicens, Reges Angliæ, qui hoc inungerentur & sacrarentur, fore clementes & humanos,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

ac conſervatores virtuoſos iurium & libertatum Eccleſiæ. Hoc vero unguendum reſervatum fuiſſe,in ampulla aurea,gemmis exornata, usque dum Henricus I. Dux Lancaſtriæ, cis mare bellum gerens pro Rege patre ſuo, eam receperit à ſancto quodam viro (cui illa divinitus manifeſtata erat) & dono dederit Principi Edoardo, primogenito Illuſtris Edoardi, Regis Angliæ, hoc nomine tertii, eum in finem, ut patre mortuo, illo unguento inungeretur in Regem. Edoardum hanc ampullam in turri Londinenſi poſtea aſſervaſſe,incluſam ciſtulæ, variis ſeris firmatæ,eamq., ſive per oblivionē, ſive per negligentiam, ibi manſiſſe usque ad regnum Richardi I. filii ſui. Hunc autem ſcrutando pretioſa, & minora maiorum ſuorum ſupellectilia, eam inopinato reperiiſſe, una cum ſcriptura & prophetia S. Thomæ Martyris. Certiorem hoc modo factum de virtute eius unguenti, rogaſſe Archiepiſcopum Cantuarienſem, ut eo inungeretur: ſed noluiſſe conſentire Archiepiſcopum, dicendo, ſufficere Regi, quod ſemel fuiſſet unctus, tunc, quando ſolemniter coronatus. Richardum eandem ampullam ſemper ſecum portaſſe, & reportaſſe, quousque durarit iter Irlandicum, tandemque Ceſtriæ dediſſe Archiepiſcopo Cantuarienſi, hunc eam dehinc reverenter cuſtodiviſſe, usque dum iſte Henricus, Lancaſtriæ Dux, in Regem conſecrandus; qui tunc primus Regum Angliæ pretioſo hoc liquore inunctus

43. fuerit. Quod ſi nunc ab oleis illis prærogativa petenda, quis non videt Anglum Gallo præferendum eſſe? Olea Galliæ columba aut Angeli attulerunt; oleum Angliæ mater Salvatoris, quæ, ut creditur, longe ſupra angelos evecta eſt. Olea Galliæ non ad inaugurationem Regis miſſa, ſed alios in uſus, poſtea à Gallis, propria autoritate, citra ullum monitum divinum, à vero uſu ad alium translata: quod an illis licuerit,ipſi viderint, Angliæ oleum autem,ad inungendum in inauguratione Regem, datum, & cum promiſſione effectus notabilis; ubi contra ad Gallicana nulla acceſſit, Reges inaugurandos ſi ſpectes, promiſſio; unde nec indicare poſſunt, quid operetur magis, quam oleum commune, vel conſecratum, quo cæteri monarchæ

44. inunguntur. Virtuoſi fuerunt Reges Galliæ, qui Remigiano, vel Martiniano oleo inuncti, fuerunt fortes, fuerunt longævi, fuerunt fortunati, ſed non omnes: & omnia iſthæc communia habuerunt cum cæteris monarchis,qui hisce oleis non inuncti,ita plane,ut nullam prærogativā Galli unquam nacti fuerint,in qua vere gloriari poſſint. Teſte P. Matthieu(*livre* 11. *de l'hiſtoire de Louys XI. p.* 719.) *les Roys de France naiſſent tous vaillans*; alii alia addunt, quæ ſi vera ſunt,quid opus oleo adſcribere, quod à nativitate habent?

45. (10.) Cur coronando, Diaconi more veſtito, & non potius pallio regali exornato,enſis tradatur,rationem non teneo. Veſtitus Diaconalis,& en-

46. ſis non videntur convenire. Cæterum,veſtem Diaconalem,qua Imperator aliquando utitur,notam, vel ſignum eſſe tradit Matth. Mareſchal (*des droits honorifiques*

honorifiques des Seigneurs és Eglises p.22.) qualitatis Ecclesiasticæ. Hanc alii eo extenderunt, ut docuerint, Imperatorem ordinē subdiaconatus habere; quibus contradicit Durandus (*lib. 2. ration. divin. officior. c. 8. p.105.*) idem tamen 47.
fatetur, Imperatorem subdiaconi officium subire, de quo sacratur Romæ, ministrando Papæ in celebratione missæ, non solum parando calicem, sed etiam expediendo alia munia subdiaconalia. Goldastus (*in libr. de Imper. quæst. 29. n.4.*) & ex eodem Azorius (*parte 2. Instit. moral. lib. 10. c. 5. pag. 1053.*) refert, Im- 48.
peratorem, veste subdiaconi indutum, inservire Romano Pontifici sacris operanti, præsertim in die natalis Domini, si in Vrbe, & Curia Romana præsens. In matutinis precibus, quæ in nocte natalis Dominici decantantur, Imperatorem, si in eis adsit, septimam lectionem sub Evangelio, *Exiit edictum à Cæsare Augusto &c.* publice cantare. Fecisse hoc Carolum IV. Basileæ, testis est Albertus Argentinens. (*in Chron. pag. 143.*) Idem fecisse Sigismundum Imperatorem testis est Mutius (*lib. 27. Chron. German. apud Pistor. tom. 2. German. scriptor. p. 273.*) Cum Constantiam, (ait ille) ubi Concilium habebatur, non posset in vigilia nativitatis venire, noctu eo venit, & recta cathedralem Ecclesiam ingressus est. Ibi magna magnificentia celebravit Papa primam missam matutinam, & Imperator clara voce legit Evangelii locum illū, *Exiit edictum à Cæsare Augusto.* Iacobus Piccolomineus (*in narratione de Friderici III. Imperatoris in Italiam profectione votiva, apud Freherum tom. 2. German. rer. scriptor. p.141.*) similem actum plenius ita describit. Pontifex, in nocte natalis Domini, secundum officium ante diluculum indixit: in eo Cæsar, (Fridericus III.) vetusto sedis ritu, ense de manu eius cum benedictione accepto, illoq; ut erat nudus, armigero adstanti tradito, camiseum, stolamq; albam, & pluviale, ministrantibus Diaconis Cardinalibus, sumsit, iisdemque latus eius claudentibus, Evangelium, lectionis septimæ, non iniucunde cantavit, lectionem ipsam eorum alteri prosequendam relinquens. Admonue- 49.
rat, inter vestiendum, cæremoniarum magister, ut transversam stolam, & pluviale, ad sinistram apertum acciperet; sed ille, non faciam, inquit, & utrumque à collo ad pectus rectum induens, conversusque ad magistrum, sic, inquit, semper sum solitus. Suadente iterum illo, ut post Evangelium decantatum, pro aliorum consuetudine ad pedem Pontificis osculandum adscenderet, germanico verbo, & hoc, ait, etiam minime: putans videlicet, (ut creditum est) à vulgari aliorum obsequio maiestatem Imperii ea in re vindicandam. Mane vero ipso, solemnibus missarum operatus est Pontifex, in quibus, post communicationem suam, Eucharistiæ partem, in hoc ipsum servatam, Cæsari obtulit, subnixo quidem in genua, & suum honorem sacramento reddenti.

(11.) Quid traditione ensis insinuatur, dixi de iure publico *lib. 2.* 50.
c.4. n.20.

(12.) An-

51. (12.) An, & quibus gemmis, ornatus sit iste annulus, non meminit Sleidanus, uti nec manum neque digitum nominat, cui annulus inseritur, Non credo autem, annulum solius ornatus causa dari, sed eodem denotari, coronando desponsatum esse Imperium. Quando añulus his cæremoniis primum accesserit, in occulto est, hoc autem notum, eum non semper inaugurationi Regis Romanorum adhibitum, aut historicos eius interdum oblitos fuisse. Helmoldus (*in histor. Slavor. libr.* 1. *c.* 32.) eum, æque ut coronam, purpu-
52. ram & alia, ad investituram Imperialem pertinere, indicat. Annuli quoque usus, apud Gallos adhuc hodie, quando suum inaugurant Regem, cernitur: & ibidem olim, Marchiones annulo, carbunculo; Comes vero, annulo, adamante ornato, investiti fuerunt: (*Charles Loyseau des Seigneuries ch.* 5. *n.* 51. *pag.*
53. 72.) Quemadmodum etiam illo tempore, quo Imperii nostri maiestas integra fuit, Imperatores, annulo & virga Episcopos, aliosque Ecclesiarum Prælatos investire consueverunt. (*Hottomann. disputat. feudal. cap.* 10 *pagin.* 65. *& 66. & cap.* 23 *pag.* 126.

54. (13.) Pallium regale, quo induitur Imperator, cum, ut fama fert, à Carolo Magno huc usque duraverit, vetustatem suam satis indicat, & nisi antiquitatis religio impediret, eius in vicem novum aliud substitui debetet; idque tandem fieri necessitas suadebit, quomodo Henricum II. Galliæ Regem permovit, eiusmodi multa, usu nimis trita, & corrupta, ad Regiam inaugurationem adhiberi solita, novis aliis pensare. (*Le Ceremonial de France pag.* 309. *Scipion du Pleix tom.* 3. *de l' histoire generale de France pag.* 483. *n.* 8.)

55. (14.) De Sceptro vide me *d. tr. iur. publ. lir.* 2. *cap.* 4. *n.* 21. *& seqq.*

56. (15.) Pomum, quod orbis terrarum figuram & dominium præsentare dicitur, (Autor *Breviarii totius orbis Christiani, apud le Mercure François tom.* 10 *pag.* 94. orbem, cum cruce, nominat symbolum Imperii universalis) in multorum Regum inaugurationibus usurpatur: unde, si tot orbis domini sunt, quot se tales esse, ista cæremonia innuere volunt, aut fieri in votis habent, unus pro tantis non sufficiet orbis. Sunt plerique ex eo censu, qui se nihil habere putant, ubi totum non habent, ut alicubi loquitur ICtus: vnde imaginarium illud mundi dominium, fortassis ortum ex parte
57. traxit, quod reipsa nunquam ulli obtigit, nec unquam obtinget. Ego, orbem, pomum vel sphæram, mundum repræsentare non nego, sed dominium orbis eodem notari, incongruum esse arbitror. Cæsari aliisque Regibus, (ut Hungariæ, *Bizaras histor. Genuens. lib.* 23. *p.* 541. Daniæ, *Goldast.* in Reichshandl. *p.* 262. *& seqq.*) & ex illis nonnullis, quorum regnum terreni tractus exiguam partem occupat, globus ille in manus datur, ut admoneantur, unumquemque eorum à Deo ad hoc vocatum, ut mundum cura sua, pro parte sibi concredita, gubernet, atque sustentet; & ut quietus sit, crux superimposita,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

posita, qua Salvator noster orbi pacem ac quietem peperit; quam, si ante oculos reverenter sibi statuunt Monarchæ, pacifica omnia inter eos erunt. Contra vero, si incipiant volvere globum, & crucem quaquaversum declinare faciant, quoniam in rotundo hoc corpore pars moveri non potest, nisi totum moveatur, inquieta erunt omnia. Quibus hæc consideratio non pla- 58.
cet, amplecti possunt, si velint, illam, quam ex Glabro Bzovius (*tom. 2. histor. Ecclesiast. lib. 10. pag. 174. n. 2.*) & Vignierius (*part. 2. de la biblioteque historiale pag. 658.*) referunt. Iusserat (inquit Bzovius) Benedictus Papa, per id temporis & aliud insigne Imperii fabricari, quasi aureum pomum, atque circumdari per quadrum pretiosissimis quibusque gemmis, ac de super auream crucem inseri. Erat autem instar speciei huius mundanæ molis, quæ videlicet in quadam rotunditate circumsistere perhibetur. Istud Henrico Imperatori (quando anno MXIV. Romæ coronatus fuit) Pontifex tradidit, ut dum illud Princeps terreni Imperii respiceret, foret ei documentum, non aliter debere imperare, vel militare in mundo quam ut dignus haberetur vivificę crucis tueri vexillum. In ipso etiam diversarum gemmarum decore Imperii culmen plurimarum virtutum speciebus exornari oportere. Acceptam coronam Henricus, super altare principis Apostolorum suspendi præcepit, deinde manu gerens illud auri pomum, subiunxit, nullis melius hoc præsens donum possidere, ac cernere congruit, quam illis, qui pompis mundi calcatis, crucem expeditius sequuntur Salvatoris; & protinus misit illud ad Cluniacense monasterium Galliarum, quod tunc temporis religiosissimum cæteris habebatur.

(16.) De corona, quam Regis Romanorum capiti, à tribus Electori- 59.
bus ecclesiasticis impositam, docet Sleidanus, tenendum est, eam ex puro puto auro fabrefactam, sic tamen, ut in ea veterum laudabilis parcitas satis eluceat. (*Hartmann. Maurus de coronat. Caroli V. apud Goldast. in polit. Imper. parte 3. disc. 3. pag. 271.*) Hæc quidem adhuc publica coronationis solemnitate usurpatur, sed præter eandem nonnulli Imperatores sibi peculiarem aliam compararunt. De Rudolpho II. narrat Autor *descriptionis Status particularis* 60.
Regiminis Ferdinandi II. (*cap. 22. p. 44.*) quod sibi fieri curarit coronam ex auro, & pretiosissimis orientalibus adamantis ornatam, quæ unius millionis aureorum æstimetur, ac Viennæ custodiatur. Cæterum corona, qua 61.
Reges Galliæ coronantur, eam, qua Imperatores nostri, pretio longe superat, ut & pondere, dicitur autem (*valoir cent onze mil huict cent, quarante escus: Charon en l' histoire universelle pag. 718. Coquille en l' histoire du pays & Duché de Nivernois pag. 56.*) valere centies & undecies mille, octingentos & quadraginta coronatos: & ne nimium isto pondere diutius Rex gravetur in inaugurationis ritu, aliam coronam minorem quoque ad manus habere Archiepiscopum, quam, sublata altera, Regio imponat capiti, ex Tilleto cognoscimus.

62. (17.) Ex Sleidano discimus, Carolum, post peractum coronationis ritum, à templi Aquisgranensis sodalibus, sive, ut loquuntur, Canonicis in collegam allectum fuisse, veteri consuetudine. Hæc quando cœperit ignoro; ex historiis id mihi cognitum est, Regem Romanorum, vel Imperatorem, variarum Ecclesiarum sodalitiis adscribi, & *primo* quidem Aquis-
63. granensium. Huius adscriptionis notabilia peti possunt ex Autore descriptionis coronationis Maximiliani I. (*apud Freherum. Germanic. rer. Scriptor. tom. 2. pag. 33.*) Eodem actu (*inquit ille*) finito, venerunt capitulares Ecclesiæ Aquensis, recipientes Regem Romanorum in Canonicum, qui ipsis præstitit iuramentum (præstari hoc iuramentum super sanguinem & reliquias S. Stephani Protomartyris, *docet Matenesius libr. 3, de coronat. Ferdinand. II. pag. 112.*) quoad præbendam hanc, in eadem Ecclesia: Et dederunt sibi locum in choro; ipse etiam dedit statuta, & vinum admissionis, iuxta consuetudinem Ecclesiæ; & habet duos vicarios in loco, qui capiunt integram præbendam, & supplent locum suum in Ec-
64. clesia. *Secundo*, Coloniensium, teste eodem Autore, qui (*d. l. pag. 35.*) scribit; Coloniæ Canonicos Regem Romanorum Maximilianum, in Ecclesia maiori recipisse in Canonicum, secundum consuetudinem Ecclesiæ suæ.
65. *Tertio*, Bambergensium, (si verum est, quod Freherus *ad libr. 2. Petri de Andlo de Roman. Imper. cap. 6. pag. 176.* se audivisse ait fieri) ex instituto Imperato-
66. ris Henrici sancti. *Quarto*, Romæ, Ecclesiæ S. Petri (*Agrippa de coronat. duplici Caroli V. apud Schardium tom. 2. histor. German. pag. 1226.*) *Quinto*, Ro-
67. mæ D. Iohannis (*Idem d. tr. p. 1268.*) Galliarum quoque Rex in plurimis sui regni Ecclesiis primas Canonicorum est, ut (verba sunt Mornacii *in observat. ad 24. lib. digest. ad l. 14. de religios. & sumt. funer.*) sive adeat Martinianam, apud Cæsarodunum Turonum, seu Hilarianam, apud Pictones, Anianam apud Aurelianos, Andensem, Cænomanam, Ruintinianam, & alias complures, amictus pelliceus, suppelliciumque offerantur ingredienti, ab u-
68. niversis Canonicis, quæ & reipsa accipit. Olim etiam inter eosdem sedem in choro habebant, & servitium divinum peragebant, *iusques la mesmes, qu' ils recevoient les distributions manuelles, & les fruits de leur prebende.* (*Bret. au livr. 1. de la souveraineté du Roy chap. 18. pag. 139.*) Hodie tamen nihil commodi inde ad eos redit, præterquam quod participes sint precum, quæ ibi fiunt pro Canonicorum salute. (*Pierre Matthieu en l' histoire de Henry IV. livr. 2.*
69. *narrat. 5. pag. 423.*) De hisce Canonicatibus Regum Galliæ, mentionem etiam facit Coquille, (*en l' histoire du pays & Duché de Nivernois pag. 159.*) quem locum, propter notabilia quæ exprimit, huc integre transferre operæ pretium duco. Ita vero se habet; *Il se trouve, que le Roy de France est Cha-*

moine;

moins en plusieurs Eglises de son Royaume, comme en l' Eglise de S. Martin de Tours, à S. Quentin en Vermandois, á nostre Dame de Clery, comme aussi la personne du Roy est comptée, & fait nombre en quelques autres colleges de son obeissance: car il est premier boursier au college de Navarre à Paris, qui est de fondation Royale, & le revenu de sa bourse est employé en achapt de verges, pour la discipline scholastique: aussi, le Roy est le chef de la Iustice. De mesme au college des Secretaires de la maison, & couronne de France, dont la confrerie est en l' Eglise des Celestins à Paris, & en est le patron S. Iean Evangeliste, le Roy est premier confrere, & a sa bourse, comme l' un des aures. Les comtes de Nevers sont Chanoines de S. Martin de Tours, & participans aux prieres, & bienfaits de la dite Eglise, & prennent prebende telle, que les absens ont accoustumé de percevoir en la dite Eglise, promettent les Chanoines celebrer chacung an un service anniversaire, pour le remede des ames des Comtes de Nevers; & le Comte leur promet confederation, & prester serment de fidelité, tel, comme les autres Chanoines ont accostumé de prester. Ceux, qui sont Chanoines, ores qu'ils soient personnes layes, quand ils entrent au chœur de l' Eglise, doivent avoir le surpelis vestu, & l' aumusse sur le bras, comme les Chanoines: mais en l' Eglise de Nevers, celuy qui est thesorier de la dite Eglise, & Chanoine, à droit d' entrer au chœur, seoir en son siege, ayant l' oiseau sur le poing, l' espée au costé.) Reperimus, Regem Galliæ esse Canonicum variarum Ecclesiarum regni sui, nempe in Ecclesia S. Martini apud Turones, in S. Quintini Veromandui, in B. Virginis Mariæ Clericensi. Eadem persona Regis etiam comprehenditur sub numero Collegarum aliorum collegiorum, quæ sunt in Gallia. Etenim primus est bursarius in collegio Navarreno Lutetiano, quod à Rege fundatum, & bursæ compendium, vel pecunia ad Regem pertinens, impenditur in emtionem virgarum, pro disciplina & castigatione scholastica: ita quoque Rex est caput iustitiæ. Præterea, in collegio Secretariorum domus & coronæ Gallicæ, quorum confraternitas est adscripta Ecclesiæ Cœlestinorum Parisiis, atque pro patrono habet Sanctum Iohannem Evangelistam, Rex confratrum primus est, bursamque habet propriam, pariter atque cæterorum quilibet. Comites Nivernenses sunt Canonici Sancti Martini Turonensis, participantes precum atque piorum actuum eiusdem Ecclesiæ: præbendam quoque talem accipiunt, qualem ab eadem Ecclesia absentes alii solent accipere; ac promittunt iisdem Canonici, sese quotannis dicturos preces, & facturos vota solemnia anniversaria, pro remedio animarum Comitum Nivernensium; Comes autem illis spondet confœderationem ac præstationem talis iuramenti fidelitatis, quale reliqui Canonici solent præstare. Canonici, etiamsi sint laici, quando ingrediuntur cho-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

rum Ecclesiæ, debent uti veste Canonicali, & amiculum pellicem brachie tenere: in ecclesia tamen Nivernensi, ille, qui est thesaurarius istius ecclesiæ, & Canonicus simul, habet facultatem introëundi chorum, & sedem suam occupandi, pugno gerens accipitrem, & gladio accinctus.

70. (18.) Cœnam Domini accepisse Carolum, notat Sleidanus. Credidissem integram accepisse, & sub utraque specie vini & panis; hoc enim fieri debere docet Mareschal (*des droits honorifiques des Seigneurs és Eclises pag. 23.*) sed Autor *descriptionis coronationis Matthiæ Romanorum Regis*, (*apud Goldastum in* Politischen Reichshändlen *part. 1. num. 13. pag. 102.*) me retraxit. Cum enim Matthiam cœnam Domini sub una accepisse scribat, non dubito, idem
71. ab eius prædecessoribus quoque factum. Superat ergo (si hæc ita se habent) hac in parte Regem Romanorum vel Imperatorem Rex Galliæ, cui soli inter monarchas Christianos prærogativam utendi sacra cœna sub utraque specie, adscribit Fauyn (*au theatre d'honneur livr. 2. ch. 13. pag.* 480.) Rationem huius prærogativæ reddunt, quod Rex unctus sit, æque ut sacerdotes: (*Sleidanus de*
72. *Statu Religion. & Reipub. lib. 9. fol. m.* 151.) *C'est un privilege* (inquit Advocatus Curiæ *apud le Mercure François tom. 16. pag. 580.*) *de son sacre, par lequel il recoit la dignité sacerdotale & Royale, veu qu'il est oinct du S. chresme, ainsi que l'Evesque, in capite, à la difference des autres Roys & Empereurs.* (Quod tamen erroneum est, nam & Imperator quoque in capite inungitur.) Cormerius, ex hac communicatione sacerdotali (ita enim eam, quæ sub utraque specie fit, appellare solent Catholici Romani) intelligi, scribit, Regibus Galliæ sanctius aliquid, quam in cæteris hominibus, inesse (*de reb. gestis Henrici II. lib. 1. p.* 119.)

73. (19.) Quando Moguntinum providentem introducit Sleidanus, Pontificem Romanum, approbata creatione, iubere, ut electi Cæsaris nomen inposterum Carolus usurpet, nisi sano sensu accipiatur, maiestatem Imperii
74. non leviter convellit. Constat ex historiis, Carolum Andegavensem, quando in Regem Siciliæ coronatus fuit à Clemente V. Pontifice, simul ille iureiurando promisisse, se Imperii nomen, vel ultro delatum, non accepturum. Alia præscriptione, alia mente crediderim (inquit Paulus Æmilius *de reb. gestis Francor. lib. 7. p. 367.*) id cautum. Prætexebatur, ne si contentiones de
75. Imperio ingravescerent, difficilius foret opes Manfredi evertere. Sed Pontifices semper horruerunt nimias Siculorū Regum opes, in quo simul & Regni illius, & imperii ius foret, eum in officio, fideque ac potestate Pontificum minus fore; pro opibus quemque animos gerere, spiritus tollere: (quod etiam Rivetus és remarques sur la response au mystere d'inquité, *part. 2. sect.*
76. *49. num. 3. pag.* 443. pro vera causa agnoscit. Cæterum, hæc clausula de non acceptando Imperio etiam ultro oblato, ubi semel cœperat, continuata postea in omnes Siciliæ Reges fuit, & expressim in bullas investiturarum à Pontificibus relata (teste Baronio *in annal. Eccles. ad annum Christi* 1097. *sect.* 89.

& Cassa-

& Cassano *livr.1, de la recherche des droits du Roy & de la couronne de France ch.5. pag.291.*) atque Carolo V. quoque præscripta. Vnde Leo X. (*apud Sleidan. lib.1.Comm.fol.m.16.*) audire se, ait, quendam ad honorem Imperatorium adspirare, cui per leges non liceat. Nam Reges Neapolitanos esse Pontificis beneficarios, & fide data iam olim esse pactum, ne Romanum Imperium appetant, sed ut alterutro sint contenti. Verum hoc obstaculum removit Leo X. dispensatione sua, (*Anton.Marcell.de seculari Pontificis potestate cap. 13. p. 134.*) qua consensit, ut præter clientelæ formam, legemque Carolus Imperium oblatam acciperet. (*Franciscus Belcarius rer.Gallicar.commentar.lib.16.pag.477. num.14.*) Hoc sensu, si Moguntini oratio accipitur, nempe hac dispensatione approbasse Pontificem creationem Caroli, admitti ea salvo Imperii iure poterit: Quod si vero illud innuere debet, Pontificis esse, approbare, vel reprobare electionem cuiusque Regis Romanorum, factam ab Electoribus, iugum est iniquissimum, quod libertas Imperii non admittit. Non nova quidem opinio est Romanensium, sed ab antiquo, sæpius cruda, cocta, atque recocta proposita, & in Clementinam unicam, *de iureiurando*, relata, apud Romanum Pontificem, approbandi personam, ad Imperialis celsitudinis apicem assumendam, ius esse. Crassa, & impolita subtilitate, idem docens Alexander Carerius (*lib.2.de potest.Rom.Pontific.c. 6. n. 10. pag. 117.*) exemplo nobis esse vult ipsum Christum, qui antequam ovans in Regnum suum ingrederetur, prius venerit Betphage, ad montem Oliveti, villam, quæ sacerdotum dicitur, ut ostenderet, neminem futurum legitimum Regem, nisi prius à summo sacerdote, id est, Pontifice confirmetur. Verum, qui à partibus libertatis Imperii, & veritatis steterunt, Pontifici mascule contradixerunt. Pervulgata est Ludovici IV. Imperatoris, Bavari communiter appellati, constitutio (*apud Goldast.inter constit. Imper.pag. 99.*) de Imperii iuribus, & excellentia, ac potestate electi Romanorum Regis, lata in comitiis Francofurtensibus, anno salutis nostræ MCCCXXXVIII. die VIII. mensis Augusti, qua, consensu, & consilio Electorum, & aliorum Principum Imperii, declaratur, quod de iure & Imperii consuetudine antiquitus approbata, postquam aliquis eligitur in Imperatorem, sive Regem; ab Electoribus Imperii concorditer, vel maiori parte eorundem, statim ex sola electione est Rex verus, & Imperator Romanorum censendus, & nominandus, & eidem ab omnibus Imperio subiectis obeditur, & administrandi iura Imperii, & cætera faciendi, quæ ad Imperatorem verum pertinent, plenariam habet potestatem; nec Papæ, sive Sedis Apostolicæ, aut alicuius alterius *approbatione*, confirmatione, auctoritate indiget, vel consensu. Idem repetitum legimus (*apud Goldastum d. l. p. 110. & seq.*) à Principibus Electoribus S. Romanii Imperii, epistola ad Papam Benedictum XII. ex comitiis Reinensibus anno Domini MCCCXXXVIII. qua inter alia, Pontifici intimatur, iure caveri, & consuetudine, cuius contrarium

77. 78. 79. 80. 81. 82. 83.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

memoria hominum non existit, rationabiliter esse introductum, & sine cuiusvis contradictione legitime observatum, atque in Parlamento (Reinensi) per Electores, præhabita diligenti deliberatione, & discussione, ac consilio multorum Principum, Comitum, Baronum & Nobilium, concorditer esse declaratum, & sententialiter definitum, quod vacante Romano Imperio is, qui eligitur concorditer, vel à maiori parte Principum Electorum, pro Rege Romanorum, ab omnibus est habendus, & quod nec nominatione, *approbatione*, confirmatione, consensu, vel autoritate sedis Apostolicæ, super administratione bonorum, & iurium Imperii, indiget, sive titulo Regio assumendo; quodque iura, & bona Imperii, administrare & gubernare potest, & de iure, & consuetudine, nulla sedis Apostolicæ super hoc licentia habita, vel obtenta. Certe, contra hæc, unius Moguntini relatio, quod Pontifex creationem Caroli approbaverit, factum narrat, non ius approbans. frustra
83. in aciem ducitur: frustraque Windecius, & Bzovius laborant, contra constitutionem Ludovici, atque Electorum literas (*ut dixi in addition. ad iuris publ.*
84. *lib 3. cap. 1. num.* 21.) Porro, quod nomen electi Imperatoris concernit, an Carolus à Pontifice licentiam eo utendi acceperit, dubitasse Seldium, rerum Imperii aliis non ignarum, deprehendo (in seinem Rahtschlag von der Kaiser and Päpst Gewalt / *apud Goldastum* der politischen Reichshändel *part. 5. n. 3. pag.* 178.) Ait enim: er habe gehört / könne aber nicht eigentlich wissen / ob es wahr seye / daß Kaiser Carl der Fünffte am Anfang / als er erwöhlet worden / die Erlaubnus / sich einen erwöhlten Kaiser zuschreiben / vom Papst Leone em-
85. pfangen habe. At vero, cum præter Sleidanum etiam alii nonnulli autores, qui Caroli coronationem Aquisgranensem descripserunt, expresse hoc factum affirment, de eo vix amplius dubitandum est. Vide si placet descriptionem coronationis apud Goldastum (in Politischen Reichshändlen *parte 1. p. 57. & part. 3. n. 2. p.* 154.) ubi legitur: Als Carolus V. vor seinem abreisen von Aach / den 24. Octobris in der Kirchen gewesen / das Ampt zu hören / seye endlich in derselben außgeschrien / vnd publicirt worden / Päpstlicher Heiligkeit Bewilligung / daß Carolus den Titul / Römischer Kaiser / annemmen möchte; solches sey auch geschehen / vnd Ihre Königl. Maiestät auff einmahl Römischer
86. König vnd Kaiser worden. Sive autem ad petitionem Caroli, vel aliquot Electorum, sive etiam proprio motu, Pontifex hanc licentiam Carolo dederit, non video, quomodo petitio, acceptatio, vel proclamatio, salvo Imperii iure fieri potuerit. Modo enim audivimus ex Ludovici IV. constitutione, electum, statim ex sola electione, esse Regem verum & Imperatorem.

Vnd anders / so sich deßhalben gebührt / thun.

Ex his potissima sunt, iuramenta & promissiones, ut ex descriptione actus inaugurationis videre licet.

Königl.

Königliche Residentz / ꝛc.

1. *Ratio præscripti.*
2. *Carolo non præscribitur locus, ubi in Germania comorari debeat.*
3. *Politicorum dogma.*
4. *Fixam sedem improbat P. Matthieu.*
5. *Sed male.*
6. *Distinctio Autoris.*
7. *Notabile dictum.*
8. *Palatia Imperatorum varia olim per Germaniam.*
9. *Saxonum petitio.*
10. *An Norimbergense castrum dici possit palatium Imperatoris.*
11. *Sensus §. 5. c. 28. Aureæ Bullæ Caroli IV.*
12. *Diversa structura palatiorum.*
13. *Bamberga Imperatori pro sede aßignata dicitur.*
14. *Coniectura Autoris.*
15. *Autoris cuiusdam discursus.*
16. *Qui arguitur erroris.*
17. *Responsio.*
18. *Obiectio.*
19. *Vbi olim Imperatores habitationem elegerint.*
20. *Cur hactenus Imperatores in terris patrimonii sui habitare voluerint.*
21. *Hoc imposterum quoque fieri nonnullis placet.*

QVoniam Carolus in Hiſpania ſua durabat, neceſſarium fuit, ipſum 1.
hac promiſſione in Germaniam vocari, &, ut ibi lares ſuos conſtitueret, atque foveret, obligare. De loco nihil determinatum, ipſius ergo electioni, 2.
& arbitrio relictus fuit, non quidem omnimodo, ſed ex conſuetudine, diu ante ipſum obſervata, ut in ſuo patrimonio, vel in civitate aliqua palatina, (hoc eſt, ubi palatium Imperatoris conſtitutum) manſionem eligeret. Politicorum doctrina vult, ut princeps providus ſedem in medio principatus & 3.
regni, quo facilis undiquaque ad illam ſit additus, conſtituat. (*Petr. Gregor. Tholoſan. de repub. libr. 2. c. 1. num. 11.*) Sed fixam & immobilem hanc ſedem improbat Pierre Matthieu (*de l'hiſtoire de Henry IV. libr. 5. narrat. 2. tom. 2.* 4.
pag. 212.) ubi ita philoſophatur: (*Les Princes doivent imiter le Soleil, qui ne demeure pas touſiours én un coing du zodiaque, il fait le tour de toute la terre en un iour, & partage l'année en douze ſeiours, afin que tous les climats du monde reſſentent de plus prés la vertu de ſa chaleur; il fait que chacun en iouit à ſon tour. Il fa mal au peuple, quand ſon Roy ne bouge d'un lieu, qu'il ne iette les yeux, que ſur ce qui eſt autour de luy, remettant aux Princes, & Gouverneurs, le ſoing des autres provinces.*) Princeps debent imitari Solem, qui non ſemper in uno loco zodiaci immobilis perſiſtit, ſed ſingulis diebus totam circumambulat terram, & annum diſpertitur in duodecim manſiones, eum in finem, ut, propinquo eius calore, cuncta orbis climata per vices incaleſcant. Male conſulitur populo, quando Rex in uno ſemper commoratur angulo, nec niſi quod circum ſe eſt contemplatur, cæterarum provinciarum cura Principibus, atque gubernatoribus remiſſa. Videtur Matthieu, Gallico more, 5.

motum

motum amasse potius, quam quietem, & non perpendisse Antonini Pii verissimum axioma: gravem provincialibus esse comitatum Principis, etiam nimis parci. (*Tholos. d. l. n. 13.*) Cura & industria sua Princeps ubique præsens esse debet, in Imperio suo, sed corpore non itidem, nisi id magna requirat necessitas, & turbatus rerum ordo. Sedem, quam semel commodam elegit, facile ne mutet: Quanquam, si exactius loqui placeat, regula una omnibus ac-
6. commodari haud possit. In statu monarchico ubi libera summi Principis est voluntas, si Imperium contiguis terris, & regionibus connexis constet, centrum commodissime, nisi solum, aër, vicinus inquietus, vel simile quid, aliud suadeat, pro sede eliget, si velit. In statu vero pure aristocratico, Principis regulariter non est eligere sedem, sed accipere, ut Venetorum Dux exemplo nobis est, qui palatio suo Venetiis ita addictus, ut instar captivi, extra illud ipsi & alio se conferre, ubi libet, non liceat. In statu mixto, liberior nonnihil Principis est voluntas, præsertim ubi palatiorum publicorum per Imperium dispositio datur. Nisi enim talia fuerint pro Principe in civitatibus Imperii reservata, quis Ducum, Comitumve erit, qui aula sua excedere, & Principi sedem ibi vacuam dare paratus sit? Horsum, sine dubio, respexit civitatis
7. N. advocatus, qui ut ex protocollo, in causa magni momenti, de A. MCCCCLI. didici, Cæsari perpendendum dedit, wann Ihre Maiestät in des H. Reichsstättereite / so reiten dieselbe in Ihr eigen Hauß / vnd Heimat / daß sie in keines Fürsten Hauß / oder Statt / mit solcher Zuversicht nicht gethun könne. In Imperio Germanico olim, tempore, quo maior Imperatorum potestas fuit, quam postea, palatia ab illis hinc inde extructa fuisse novimus, quæ vel ipsi, ubi videatur aut necesse erat, inhabitarunt, vel eorum præfecti. Eiusmo-
8. di fuerunt, Aquisgrani, Coloniæ, Treveri, Moguntiæ, Wormatiæ, Spiræ, Argentinæ, Augustæ Vindelicorum, Ratisponæ, Francofurti, Ingelhemii, (*Lehemann. in Chron. Spirens. lib. 2. cap. 18. p. 90. & lib. 3. cap. 33. pag. 250.*) quibus etiam accessit Goslaria, quæ inde nomen der Pfaltzstatt nacta, & à Schafnaburgensi (*de reb. Germ. ad annum* 1070. *apud Pistor. tom. un illustr. script. p.* 181.) villa Regia appellata, quam pro lare domestico Teutonici Reges sint incolere soliti: item, clarissimum Regni domicilium ab eodem nuncupata:
9. (quod tandem Saxonibus tam onerosum fuit, ut desiderarint, Spangenbergo annotante in der Mannsfeldischen Chronic *cap.* 185. *p.* 881. Daß der Kaiser sein Hofflager nicht stets zu Goßlar / dem Land zu Sachsen zu groser Beschwerung halte / sondern dasselbige bißweilen / wie sein Vorfahren gethan / auch an andere ort verlegen wolte.) Item Merseburgum (*Dresser. de German.*
10. *urbibus p. m.* 443.) Norimbergense quoque castrum inter palatia ponit Sixtinus (*de Regal. cap. 9. num. 13.*) Bocerus (*de Regal. c. 2. num. 162.*) Arnisæus (*de iure Maiestat. lib. 3. cap. 5. circa finem*) imprimis, cum Norimbergense oppidum, regalem, seu primam curiam, nominet Carolus IV, ex traditionibus antiquo-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

antiquorum, à tempore, cuius non extat memoria *(in A. B. c. 28. §. 5.)* sed ut maxime Castrum Norimbergense pro palatio Imperatori servire possit, perverse tamen locus aureæ bullæ inducitur: non ille Norimbergam, primam, vel regalem Curiam, nominat, sed hoc exponit, primam regalem Curiam à coronato Rege Romanorum ibi haberi: quæ positiones longe inter se differunt. Negari vero nequit, ut plurimum in locis, ubi Curiæ Regni, vel comitia habita, etiam palatia posita fuisse, quorum structura diversa fuit, & pro lubitu ædificantis, vel ad commoditatem solam, vel etiam ad pompam. Potius enim pro consilio accipio quam pro regula, quod apud Ludovicum 12. d' Orleans, *(aux ouvertures des parlements chap. 7. p. 105.)* lego: *(en palais de Roy & d' Empereur, appartient à avoir trois maisons, c' est à sçavoir, Auditoire, ou consistoire, és quels il fait ses ingements, & donne à chacun son droit: Chambre, en laquelle il repose; & Chenaile, ou salle, en laquelle il donne ses mangiers.)* Palatium Regis, & Imperatoris, habere debet tres mansiones; scilicet auditorium, vel consistorium, ubi iudicia exerceat, & unicuique suum tribuat: cameram, ubi quiescat; & aulam, vel aream, ubi cibum capiat. Porro, præter civitates istas palatinas, quæ ut plurimum liberæ civitates Imperii sunt, in quas Imperator, etiam adhuc plus iuris exercet, quam in alias, quæ Principibus Imperii subditæ, mansioni Imperatoriæ, in casu necessitatis, ex mediatis civitatibus adscripta fertur Bamberga, ita, ut si Imperator non ha- 13. beat alium locum, ubi possit commorari, Episcopus Bambergensis obligetur, dicta civitate excedere, eamque Imperatori concedere, & se Villacum (quæ est civitas in Carinthia ad Episcopatum Bambergensem pertinens) conferre. *(Canin. in discursu ad A. B. p. 45. Le Mercure François tom. 2. p. 425.)* Hoc si verum est, sine dubio Henrico II. Imperatori (qui in Sanctorum catalo- 14. gum relatus) attribuendum, qui ex Comitatu Bambergensi, ad Imperium reverso, Episcopatum fieri curavit, & eum variis ditavit bonis, inter quæ etiam numerantur Villacum, & alia in Carinthia, quæ adhuc hodie ad Episcopatum Bambergensem pertinent, & eius nomine à Vicedomino, quem eo mittit, administrantur. *(Megiserus in annal. Carinthiæ lib. 6. c. 55. p. 665. & lib. 7. c. 6. p. 687.)* Ex hactenus allatis apparet, perquam maxime errare Au- 15. torem *discursus primi, au recueil des discours politiques* *(n. 22. p. 65.)* quando exclamat: *C' est merveille, que l' Allemaigne, grande, & estenduë, comme elle est, & remplie par tout de Principautés, & Seigneuries, qui nourrit tant de potentats, & comprend en soy toutes sortes de gouvernement, recognoissans l' Empire par tout, comme celuy qui donne l' estre, & la forme, & anime seul, par son authorité, ce grand corps, n' ayt pourtant reservé à son Empereur un angle de terre, ny le moindre couvert pour loger ceste Maiesté, qui porte en ses armes les Aigles Romaines, comme heritiere de leur Monarchie, & la boule pour marque de l' Empire du monde; elle, qui ne possede rien, que la seule reverence, & reputation de son nom, &*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

de sa dignité.) Admiratione dignum est, Germaniam, quæ limites suos longissime protendit, & tota est referta principatibus & dynastiis, quæ tot magnates alit, variosque, ac omnis generis Status, complectitur, qui omnes Imperium ubique recognoscunt, tanquam à quo formam & esse habent, & cuius autoritate sola animatur vastum illud corpus, ne angulum quidem ullum terræ aut exiguam aliquam domum, reservasse ad habitaculum Maiestatis illius, quæ in insigniis Romanas ostentat Aquilas, tanquam heres istius Monarchiæ, & globum, indicem Imperii totius orbis, nec tamen quicquam inde tenet, quam solam reverentiam, & nominis splendorem ac di-
16. gnitatem. Præter ea, quæ supra à nobis tradita, adhuc etiam opinionis huius incongruitas magis manifesta fit, quod cum anno M. CCC. LXX. Electores, cæterique Imperii Status, per legatos suos, Carolum IV. admonerent, ut ex Bohemia in Germaniam veniret, ibique sedem suam figeret, ille non responderit, ubi nullum ibi locum superesse, quem occuparet, sed ad reditus Bohemiæ respexerit, (*apud Goldast. part.* 2. der Reichssatzungen / *p.* 76.) Et quid tandem ineptius dici poterit, quam, Electores Carolum IV. multosque post eum Reges, & Imperatores, capitulatione obligasse, ut residerent in Germania, nec Regi tamen Romanorum vel Imperatori, lo-
17. cum residentiæ ullum in Germania relictum. Contra si quis dixerit, omnes istos Reges, vel Cæsares, feudali aut patrimonii titulo, in Germania habuisse
18. loca, ubi consisterent, noverit ille, capitulatione nulla præscribi, ut sedem suis in terris teneat Cæsar, sed generaliter, ut in Imperio, unde eius electionires relicta videtur. Olim, haben die Römischen Kaiser vnd Könige/ihre Hoffhaltung selten in ihren Erbländern angestelt / sondern dieselbe gemeiniglich ihren Erben oder Verwandten zu regiren befohlen / vnd sie in den Reichsstätten ihren Hoff hin vnd wider gehalten. Aber Kaiser Ludwig (der Baier) hat der Reichsstätte verschont / in Baiern seinen beständigen Hoff verordnet / vnd solchen auff sein eigenen Costen geführt. (*Lehemann. in Chron. Spir. lib.* 7. *c.* 14.
20. *p.* 745.) Quod autem hactenus quoque, potius in terris patrimonii sui Cæsares resederunt, quam alibi, id sine dubio inde est, cum domum propriam patriamque, Imperii laribus præferre commodum sibi existimaverint, varias ob causas. Quas inter non minima esse potuit, cum sumtus, in sustentationem suam, non habuerint ab Imperio, sed à patrimonio suo, atque quod alibi carius, & numerata pecunia comparandum, ex agris suis, & à subditis, tamquam fructus, reditusve patrimonii, domi perceperint.
21. Credibile quoque est, palatinas Civitates, Principesque, ac Status, iisdem vicinos, Cæsari eam adhuc optare mentem, ut suis pergat inhærere. Inquilinum eum habere, vel hospitem, vel nimis vicinum, res onerosa, & incommoda multis videtur. Si circa feuda maiora, quæ Imperio impo-

sterum

sterum aperientur, capitulationis norma observabitur, habebit in futurum Cæsar plura palatia, quam hactenus, in quibus, si velit, resideat.

Gliedern/ Ständen/ vnd Vnterthänen.

EAdem loquendi formula legitur in R. A. zu Speier *anno* 1570 (*in pr. p.* 605.) Aliquando tamen alia structura effertur, hoc modo, Stånd/ Gliedern/ vnd Vnterthanen (R. R. zu Regenspurg *anno* 1567. §. wir wollen auch/ *p.* 587.) Aliquando, resecto vocabulo Vnterthanen/ Stånd vnd Glieder (R. A. zu Augspurg *anno* 1555. §. setzen demnach/ *p.* 398. R. A. zu Regenspurg *anno* 1567. §. vnd dann hieneben/ *pag.* 582 §. darauff/ *pag.* 592.) aliquando inversim, Glieder vnd Stånde/ (R. A. zu Augspurg *anno* 1566. §. so halten wir/ *pag.* 564.) Sed parum ponderis in structura: illud autem notari meretur, vocem, membra, Glieder/ quandoque ita generalem esse, ut omnes Imperii subditos includat, (*vide me de iure publico lib.* 1. *c.* 7. *n.* 53.) aliquando tantum immediatos significet, (*d. lib.* 1. *cap.* 8. *in pr.*) aliquando tantum ad Status Imperii restringatur. (*d.* R. A. zu Regenspurg *anno* 1567. §. damit auch Churfürsten/ *p.* 591. R. A. zu Regenspurg *anno* 1541. *in pr. p.* 250. R. A. zu Speier *anno* 1544. *in pr. pag.* 292.) Quo sensu inter membra Imperii gradus dantur, & Electores dicuntur oberste/ vnd allernåchste Glieder des H. Reichs (in dem Vrtheil *contra Wenceslaum apud Goldast. parte* 1. der Reichssatzungen/ *p.* 159. § 7.) besondere Glieder/ (*vide* Handlung der Churfürsten *apud Goldast.* in Reichshandlungen/ *pag.* 97.)

Zu Ehren.

HOnorem Imperio exhibere Carolus voluit præsentia sua, & debuit; quia ad hoc obligatus.

Nutzen vnd Gutem.

VTilitas, & commodum non minimum est, si ad latus nobis sit ille, à quo defensionem & iustitiam expetimus.

Deß mehrertheils.

ERgo non semper, incivile fuisset Carolo imponere, ut semper in Imperio hæreret, ne unquam ad hereditaria Regna Hispaniæ rediret: nec credibile sit, Carolum aliter Imperii administrationem suscepturum fuisse, quam hac conditione; scilicet ne alienarum rerum administrator, suarum desertor fieret. Vt præsentia sua Imperio utilis, ita Regnis necessaria sæpius fuit. Variis, præterea, bellis extra Germaniam irretitus, & in nonnullis ipse præsens ac ductor: hinc causæ, cur multoties Germaniam reliquerit, & Imperii administrationem aliis. Id cum futurum ipse, & Status Imperii prævi-

derent, statim in primis comitiis, post coronationem Aquisgranensem, regimentum instituerunt, quod absentiam Cæsaris suppleret (*vide* Röm. Königl. Mai. Regiment auff dem Reichstag zu Wormbs *anno* 1521. auffgericht / *in pr. inter recessus Imperii p.* 106.) Locum tenens in eo aliquandiu fuit Ferdinandus, Hispaniæ Infans, Archidux Austriæ, (R. A. zu Nürnberg *anno* 1525. *in pr. p.* 156. R. A. zu Augspurg *anno* 1525. *in pr. pag.* 163.) cui Fridericus Palatinus, coadiutor, vel collega, datus (*Hubertus Thom. Leodius de vita Friderici II. Palat. lib.* 5. *p.* 81.) postea Philippus, Marchio Badensis, (R. A. zu Eßlingen *anno* 1526. *in pr. p.* 172.) deinceps Wolffgangus, Comes de Montfort, titulo Kaiserl. Statthalters Amptsverweser / (R. A. zu Regenspurg *anno* 1527. *in princ. p.* 175.) iterumque Ferdinandus, postquam iam Rex Hungariæ & Bohemiæ factus (R. A. zu Speier *anno* 1529. *in pr. p.* 182.) Tandem exolescente regimento (Cammergerichts *reformation* zu Speier *anno* 1531. §. Item dieweil dem Regiment / *p.* 227.) placuit Electoribus, Imperatori Regem Romanorum adiungere Ferdinandum fratrem, anno M. D. XXXI. qui hoc officio functus est, usque ad annum M. D. LVIII. quando Carolus Imperio valedixit. Ita scilicet, magna ex parte, Carolus post electionem suam Imperium vicaria aliorum opera administravit.

So viel möglich.

Non debet hoc exaudiri, de possibilitate facti, cui scilicet natura impedimento non est, quo minus fiat, sed de possibilitate civili, cui boni mores, pietas, existimatio, & verecundia non adversantur. Potuisset enim, naturali potentia, Carolus semper in Imperio manere, at non potuit civili; dann Er auch andere seine Königliche Land / vnd Leute zuversehen gehabt (ut ipse indicat, in der Ordnung deß Regiments zu Wormbs *anno* 1521. auffgericht / *in princ. p.* 106.) Vnde factum, ut, post prima hæc comitia, Germania excedere coactus fuerit, auß fürstehenden Vehden vnd Kriegen / zu Erhaltung seiner Königreich vnd Landen / neque ad eandem reverti potuerit ante annum M. D. XXX. (R. A. zu Augspurg *anno* 1530. *in pr. p.* 193.) Rursum, iter in Italiam susceperit, & postea (anno M. D. XXXV.) expeditionem contra Barbarossam in Africam (R. A. zu Regenspurg *anno* 1541. §. als wir nun / *p.* 250. & §. demnach aber / *p.* 151.) deinde anno M. D. XXXVI. in Hispaniam se contulerit, (*d.* R. A. *anno* 1541. *p.* 251. §. nach dem /) in Germaniam redierit, nicht ohne merckliche Beschwerung seiner selbst Person / auch seiner Erb Königreich / Land vnd Leute (*d. p.* 251. §. vnd dieweil) vel, ut Ferdinandus Rom. Rex (*in* R. A. zu Speier / *anno* 1542. *in pr. p.* 262.) loquitur, die Hispanische Königreiche / vnd Lande / nicht mit kleiner Ihrer Maiest. Vngelegenheit verlassen / vnd sich in das H. Reich Teutscher Nation begeben. paulo post in Italiam concesserit, vnd den Zug vor Algier (*anno* 1541.) fürgenommen / (*d. pag.* §. vnd

als

als) bey welchem/ als/ auß zugeſtandenem Vngewitter/ Jhre Mai. dero vorhaben nicht in Würckung bringen mögen/ haben ſie ſich in dero Hiſpaniſche Königreiche gethan (*d. pag.* §. ſo aber) inde reverti anno M. D. XLII. in Germaniam, ſibi propoſuerit, ſed iter differre coactus fuerit (R. A. zu Nürnberg *anno* 1542. §. vnd wie nun/ *p.* 283.) usque ad annum ſequentem, (R. A. zu Speier/ *anno* 1544. *in prin. & §. 1. pag.* 292.) ubi ad comitia Spirenſia ex Italia properavit, atque iisdem interfuit, nec non per aliquot annos tunc ſubſtitit in Imperio. Tandem, ante annum M. D. LVII. repetiit Hiſpaniam, (R. A. zu Regenſpurg/ *de anno* 1557. §. vnd aber/ *pag.* 496.) & poſtea nunquam Germaniam reviſit. Hæc ex receſſibus Imperii, quibus ſi hiſtorias addideris, inquietam & variis in motibus fuiſſe vitam Caroli, cognoſces. Pierre Matthieu (*en l'hiſtoire de France, du regne de Henry IV. livr. 1. narrat. 4. tom. 1. pag.* 98.) eidem adſcribit (*neuf voyages en Allemagne, ſix en Eſpagne, ſept en Italie, dix en Flandres, quatre en France, deux en Angleterre, deux en Afrique, huict navigation en la mer Mediterranée, trois en l'Ocean.*) novem itinera in Germaniam, ſex in Hiſpaniam, ſeptem in Italiam, decem in Flandriam, quatuor in Galliam, duo in Angliam, duo in Africam, octo navigationes in mari mediterraneo, & tres in Oceano.

So wir die Königliche Cron empfangen.

Antequam coronam Regalem ſuſceperit, Imperatoriam requirere non cogitur, nec eam antea accipere poteſt, ne res per ſaltum agatur, gradibus non obſervatis; vel Romam videatur anteponere Germaniæ.

Zum beſten befleiſſigen/ die Kaiſerliche Crone.

1. 2. 3. 4. 5. *Rationes eorum, qui negant Imperatorem coronam Romanam petere debere.*
6. *Autor ſtatuit, Imperatorem teneri petere hanc coronam.*
7. *Arumai opinio.*
8. *Imperialis coronæ fit mentio in aurea bulla.*
9. *Aurea B. non exprimit, à quo Imperator hanc coronam debeat ſuſcipere.*
10. *Cur hoc ibi omiſſum.*
11. *Differentia inter coronam Regalem & Imperialem.*
12. *Imperator ſe obligat Electoribus ad petendam coronam Romanam.*
13. *Hoc ut faciat ab Electoribus cogi poteſt.*
14. *Explicatur decretum Ludovici Bavari.*
15. *Coronæ Romanæ petitio non imminuit dignitatem Imperatoris.*
16. *Nec hic eccleſiaſtici Electores nimis favent Pontifici.*
17. *De teſtimonio iuris canonici.*
18. *Hodie non eſt facultatis, petere coronam Romanam, ſed neceſſitatis.*
19. *De Exemplis Imperatorum.*
20. *Imperator à neceſſitate petendi coronam Romanam abſolvi poteſt ab Electoribus.*
21. *Ius civile Imperatorem hac ſolvere, nequit.*
22. *Vnde noſtri Imperatores nonnullis legibus ſoluti ſint?*
23. *De regula, quod mutatum non eſt, cur ſtare prohibeatur.*
24. *Germani nunquam omnem ſuam poteſtatem transtulerunt in Imperatorem.*
25. *Multa ſæpius in ſolemnitate coronationis mutata, ſed non coronatio ipſa.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

26. *Materia trium coronarum aurum est.*
27. *Numerus coronarum, & locus ubi suscipienda non semper observatus.*
28. *Olim Imperatores non fuerunt coronati à Pontifice.*
20. *Carolus Magnus coronam à Pontifice non petiit.*
30. *Ludovicus pius coronam ipsemet sibi imposuit.*
31. *Cur hoc factum.*
32. *Romani iurant fidelitatem eidem Ludovico nondum coronato.*
33. *Pontifex eum coronat in Gallia.*
34. *Coronati postea fuerunt etiam alii.*
35. *Cur nonnulli coronam hanc petierint à Pontifice.*
36. *Exempla.*
37. *Pontificis studium.*
38. *Huic se opposuerunt Status Imperii.*
39. *Varias ob causas petita, non petita, negata, suscepta, vel non suscepta Romana coronatio.*
40. 41. 42. *Exempla non coronatorum.*
43. 44. *Cur Rudolphus I nunquam voluerit Italiam ingredi?*
45. *Maximiliani I. dictum.*
46. 47. *Quid impediverit Maximilianum suscipere coronam Romanam.*
48. *Examinatur positio Reinkingii.*
49. *Ratio prima, cur Imperator Romam ire haud debeat, ad coronam suscipiendam.*
50. *Ratio secunda.*
51. 52. 53. 54 55. 56. *Exempla ad hanc rationem pertinentia.*
57. *Ratio tertia.*
58. *Imperator dat munera Papæ pro corona Romana.*
59. *Dat munera officialibus Romanis.*
60. *Romanis quid dederit Henricus VI.?*
61. *Sub qua conditione Clemens VII. Carolo V. promiserit dare coronam Romanam?*
62. *Imperator satisfacit creditoribus præfecti urbis Romæ.*
63. *Ratio quarta.*
64. 65. *Exempla ad eam pertinentia.*
66. *Ratio quinta.*

1. ARnisæus (*de subiectione & exemtione clericorum cap. 7. ubi de translatione Imperii Romani agit, n. 29. pag.* 190.) sunt, ait, qui negant, Imperatorem ullo modo ad petendam coronam cogi posse, quia id nulla lege statutum, vel consuetudine inductum fuit. Quod ad legem attinet, planum est, Imperatoriam non dari, sed potius contrarium decretum esse à Ludovico Bavaro: & si aliqua esset, non valeret, cum ne iuramentum quidem valeat, quod dignitatem Imperatoris diminuit. (*c. intellecto, de iureiur.*) Si vero lex Pontificia producatur, eam constat non obligare, nisi quatenus approbatur, cum iurisdictiones sint distinctæ. Sed nec ulla produci potest, quia *Clementina, Romani, de iureiurand. c. venerabilem, de electione. can. in nomine Domini, distinct.* 23. Imperatorem non adstringunt ad petendam coronam, sed Pontificis ius esse contendunt, ungere, consecrare, nominare, approbare, Imperatorem electum, si ea petitum veniat. Nam, quod Papa se inter Conradum, & Lotharium interposuit, in certo casu discordiæ fa-
2. ctum est, nec ad ordinarium trahi potest. Quod ad consuetudinem attinet, licet d. Clementina, *Romani*, producat exemplum Alberti, & Henrici, qui consecrationem à Papa petierint, tamen, quod per favorem, aut ex certa causa fecerunt, aliis non debet creare præiudicium. (*c. quod ob gratiam, de* R. I. *in 6. cum concord.*) Neq; enim Symmachus audiendus, qui quod à principio beneficium fuit, usu, atque ætate fieri debitum, asserit, (*epist.*

(*epist. 54. lib. 10.*) In actibus enim voluntariis, & meræ facultatis, nulla præscriptio, vel consuetudo induci potest, (*per l. viam, de via publ.* ubi gloss. & Angel. Perus. ponunt exemplum de eo, qui nunquam S. Iacobi sepulcrum visitatum ivit, qui propterea prohiberi non potest, quin eat, si velit, ut nec ire tenetur, qui sæpius illud inviserit, *dicente Cyno in l. 8 in fin. de servit. & aqua &c.*) Porro æquitas postulat, ut quando per aliquod factum præiudicatur pluribus, id consensu omnium fiat. (*l. in concedendo, ff. de aqua pluv. arcenda. c. ad hoc, §. fin. de offic. archidiac.*) Maxime autem præiudicaretur subditis, si eorum dominus se vellet subiicere approbationi, & confirmationi alterius; quia carerent capite, quamdiu is suspenderet approbationem, & reciperent plures dominos, primusque eorum perderet libertatem, quod ne fiat omnium interest. (*l. 1. & 2. ff. de liberal. caus. l. non tamen, ff. de appell. c. fin. extr. de maior. & obedient. &c.*) Nunquam igitur factum solius Imperatoris allegari poterit, pro inducenda rationabili consuetudine, quamdiu non consentiunt illi, quorum interest. Præterea cum satis dilucide probatum sit, 4.
actum creandi Imperatoris absolvi in sola electione, patet supervenientem coronationem nihil esse aliud, quam solemnitatem. Atqui Imperator ab iis, quæ solemnitatis sunt, legibus absolvitur (*ut Dd. interpretantur l. princeps, ff. de LL. l. digna vox, C. eod. l. ex imperfecto 3. C. de testam.*) Nec enim quæ à Cæsare Pontificeve geruntur, ullius solemnitatis indigentia abrogari debent (*per gloss. c. quando, de translat. Episc.*) sicut nec labefit sententia, à Principe non sedente, vel sine scriptis lata, licet utrumq; ut sententia subsistat, alias requiratur, (*l. statutis, C. de sentent. ex peric. recit.*) Nam cum duplex sit solemnitas, levis quæ 5.
substantiam non immutat, (*l. 1. ff. de exercit. action.*) quæq; actioni non officit, (*l. 1. ff. de ventr. inspic.*) & gravis; constat illam à quovis, hanc vero à solo Principe omitti posse, urgenti evidenti necessitate, (*l. etsi nihil 183. de R. I. l. 85. in fin. l. 90. de in integrum restit. Matth. Steph. 2 de iurisdict. c. 1. membr. 2. n. 43. & seqq.*) unde & in hac solemnitate multa sæpius mutata reperimus. Hactenus Arnisæus; cuius verba ideo repetere volui, ut contraria iuxta se posita magis elucescant. Id enim hic agere constitui, ut illis contrarium doceam, simulq; erroris redarguam omnes, qui hanc coronationem non esse necessariam asseverant: quorum in numero tamen sunt multi nostratium. Arumæus (*discurs. 2. ad. Auream Bullam thes. 20. p. 109.*) in aurea bulla Caroli IV. ne verbulo quidem coronationis Pontificiæ mentionem fieri asserit. Verum paulo post (*th. 21. p. 214. f.*) sui immemor aliud innuere videtur. Et omnino verum est, in A. Bulla non solum ex verborum consequentia, sed etiam expresse coronæ Imperialis fieri mentionem, (*in exordio circ. f. c. 2. §. 5. c. 26. §. 4.*) aliumq; dici Regem Roman. alium Imperatorem (*d. c. 2. §. 7.*) quod & phrasis, *Rex Roman. in Imperatorem promovendus*, notat (*c. 1. pr. c. 18. pr.*) vel, *in Cæsarem promovendus* (*d. c. 1. §. 18. 19. 21. c. 2. pr. §. 2. 3. c. 7. §. 1. c. 20. pr.*) vel *Rex Roman. futurus Imperator.* (*c. 28. §. 5.*)

Licet.

9. Licet autem in hac bulla mentio nulla fiat, cuius sit hanc coronam Romanorum Regi imponere, aliunde tamen satis notum est, hoc Pontificii esse mu-
10. neris. Nec ad propositum Caroli IV. faciebat, hoc ibi exprimere, non magis quam quis coronam Mediolanensem, (*cuius meminit d. c. 26. §. 4.*) Romanorum Regi conferre debeat. Potissimus enim finis, ad quem in promulgatione aureæ bullæ tendebat, erat, (ut alias quoque monui) ad unitatem inter Electores fovendam, & electionem unanimem inducendam, ac detestandæ divisioni, variisque periculis ex ea sequentibus, aditum præcludendum, ut ipse declarat in exordio Bullæ suæ: hoc est, Bulla potissimum de Electorum iure, officio ac privilegiis agit, non de aliorum. Hoc unicum
11. est, quod differentiam inter utramque coronam videtur notare: Regalem accipiendam, sed non petendam; Imperialem diligentissime petendam. Ratio differentiæ sine dubio in eo consistit, quoniam Electores Titium in Regem Romanorum eligunt, & ut electionem acceptet requirunt: eorum quoque est, lege vel consuetudine Imperii ita volente, vel mandante, electo coronam conferre. Quoniam enim electus ad administrationem Imperii accedit vocatus, eius non erit petere, sed oblata accipere. In corona Imperiali secus est, quoniam Pontifex non elegit Titium, inde nec obligatus ei benedictionem impertiri, vel coronam Imperialem offerre: rogatus autem si dare recuset, vel aliud obstaculum interveniat, quo minus Romanorum Rex, vel, quod idem hodie est, electus Imperator, coronam illam consequatur, modo debitam diligentiam pro consequenda adhibuerit, extra culpam est, & sine damno. Coronatio hæc honoris magis argumentum est, & potestatis, iam per electionem communicatæ, publicum testimonium, quam nova collatio eius, quod deerat. Sed de hoc postea dicetur; prius e-
12. nim ab Arnisæo adducta examinari debent. Contra eum faciunt, æque ut contra Arumæum, capitulationum articuli illi, quibus electus in Imperatorem se obligat ad coronam Imperialem petendam, & requirendam. Cogi ergo, qui hoc promisit, potest, si sponte adimplere nolit, ut promissa impleat; lex enim contractus servari debet, & quod prius, ante promissionem, vo-
13. luntarium erat, post eam necessarium factum est. Cogi inquam potest, non quidem à Pontifice, vt nonnullis visum, sed ab Electoribus, quibus promissio facta & actio competit; ipsaque executio ab Imperio fieri potest, non ab alio; quia iudex Imperatoris alius non est, quam Imperium, vel qui potestatem eam ab Imperio habet expressa collatione, vel tacita, hoc est, consuetudine, quæ Palatino Comiti Electori hanc olim tribuit (*A. B. cap. 5. in fin.*) quod hodie per desuetudinem abrogatum esse multis videtur. Ludovici Bavari decretum nos non ferit: non enim decernit, Imperatorem, si Electoribus promiserit coronam Imperialem à Pontifice requirere, non teneri promissis stare, sed hoc decidit, falsum esse, quod dicitur, Imperialem dignitatem, & po-

& poteſtatem à Papa eſſe, electumq; in Imperatorem, non eſſe verum Imperatorem nec Regem, niſi prius per Papam, ſive ſedem Apoſtolicã, confirmetur, approbetur, & coronetur. Statuit autem, quod is, qui eligitur in Imperatorem, ſive Regem, ab Electoribus Imperii concorditer, vel maiori parte eorundem, ſtatim, ex ſola electione ſi Rex verus, & Imperator Romanorum cenſendus, & nominandus, & eidem ab omnibus Imperii ſubiectis obediri debeat; ac adminiſtrandi iura Imperii, & cætera faciendi, quæ ad Imperatorem verum pertinent, plenariam habeat poteſtatem; nec Papæ, ſive ſedis Apoſtolicæ, & alicuius alterius, approbatione, confirmatione, autoritate indigeat, vel conſenſu, (ut ipſa decreti verba, à nobis ſupra quoque adducta, ſonant, apud Goldaſtum *inter conſtit. Imper. p. 99.*) Brevibus dicam quod res eſt: conſtitutio Ludovici reiicit effectum, quem alii coronationi, quæ à Pontifice fit, attribuunt, coronationem fieri non prohibet. Poſito tamen, non conceſſo, coronam illam prohibitam fuiſſe à Ludovico, vel ullo veterum Imperatorũ alio, eius ſane prohibitionis vis hodie ceſſaret, poſtquam Imperator iurat, ſe omni diligentia eam expediturum. Abrogare leges, & novas ferre, prohibere, quod antea conceſſum, concedere, quod antea prohibitum, novum inauditum in Imperio non eſt, nec ab ipſa iuſtitia alienum. Qui aliud hic diverticulum quærunt, & coronam illam diminuere dignitatem Imperatoris aſſeverant, iniurii ſunt in Electores, quaſi illi, 15.
immemores officii & iuramenti ſui, contra dignitatem Imperatoris, & Imperii agant, & quidem ex proæreſi, ac præmeditatione. Corona illa dignitem Imperatoris non magis diminuit, quam corona Regalis: utraque dignitatis adeptæ publicum teſtimonium eſt, dignitatem honore & reverentia coronans. Niſi Caroli V. teſtimonium, & publicas Imperii tabulas reiicere velimus, credendum eſt, coronam illam pro fine agnoſcere laudem divinam, Imperii honorem & emolumentum: ita enim diſerte exprimitur (*in* R. A. zu Wormbs *anno* 1521. §. vnd als wir / *p.* 135.) Et ne putemus, Electores eccle- 16.
ſiaſticos Pontifici hac in parte nimium favere, perpendi debet, Electores ſeculares, qui Pontificiæ religioni haud addicti, iam olim tempore Maximiliani II. capitulationis articulo primo, & continuato hucusque more, expreſſe declaraſſe, ſe in negotiis, quæ Pontificiam autoritatem, dignitatem, vel emolumentum, tantum ſpectant, à cæteris Electoribus diſſentire, nec velle Imperatorem ad ea obligare. Quod cum non in genere, ſed ſpecialiter & nominatim factum ſit, nec tamen ad coronationem Imperatoriam ab illis repetitum, vel extenſum, coniectu facillimum eſt, quid de ea ſenſerint ſentiantque. Nolo hic ius canonicum examinare, an illud Imperatorem adſtringat 17.
ad petendam hanc coronam, quoniam ſatis notum eſt, illud omnem aquam in molendinum Papæ derivare, & totum in eo fere occupatum eſſe, quo mundo perſuadeat, à Papa Reges, & Principes dependere. Nec in animo

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL 2.6.90

18. habeo investigare, quousque meræ facultatis fuerit, (fuisse tamen postea di-
cam) coronam Romanam petere, vel suscipere; hoc tantum contra Arnisæũ,
cæterosque urgere placet, capitulationes hanc meram facultatẽ non admit-
19. tere. Vnde nec ab exemplis eorum, qui hanc coronam susceperunt, argumen-
tum duco, sed à constitutione Imperii. Si qui Imperatorum se subiecerunt ap-
probationi, & confirmationi Pontificis, ac coronam, hac intentione, ab eo-
dem susceperunt, illorum factum Imperio præiudiciale esse haud debet. Con-
tra, si alii, post capitulationis legem latam, eandem coronam nihili fecerunt,
ac nec ambiverunt quidem, iterum & æque hoc legi præiudiciale esse haud
20. potest. Coronationem solemnitatem esse, non infiteor, ac quoniam ea sole-
mnitas lege publica Imperatori observanda præscribitur, ab ea necessitate se-
metipsum absolvere nequit; absolvi tamen potest ab Electoribus, qui eum
21. hoc vinculo ligarunt. Ius civile Romanum ab hac solemnitate Imperatorem
absolvere nequit, nisi dicas, Imperii nostri leges, atq; constituta, ubi à iure illo
antiquo divertunt, nullius esse momenti; nisi dicas, statum Imperii nostri ab
antiqua Romanorum forma informari; nisi dicas, Germanos esse mancipia
alienæ libidinis. Ponamus, legem Imperii solemnibus iuris Imperatorem Ro-
manum olim solvisse, (*l. 3. C. de testament.*) ac constat ex capitulationibus, Im-
peratorẽ nostrum solemnitati coronationis Imperatoriæ à lege Imperii alli-
gatum. Quæ olim potestas Romanis fuit, suum Imperatorem legibus solvere;
22. eadem hodie Germanis est, Imperatorẽ suum ligare, vel solvere. Quod enim
hodie Imperator noster nonnullis legibus solutus, nonnullis ligatus est, non à
Romanorum illo iure derivatur, sed à iure Germanorũ, qui Imperatorem si-
bi eligunt, & ei potestatem talem concedunt, qualem volunt. Itaque, si Impe-
rator noster, solutum se hac vel illa lege asseveret, frustra ad ius antiquum
Romanum provocabit, contra Germanos, nisi in illis capitibus, in quibus
23. illud approbarunt, & ita suum effecerunt. Regula, *quod mutatum non est, cur
stare prohibeatur?* male in nos torquetur, ac hoc in passu illa obtinere debet,
quod receptum non est, cur stare dicatur? quamquam ubi semel receptum,
regulæ locus fit, quod postea immutatum non est, cur stare prohibeatur? Ro-
mani Imperii acquisitio Germanis non imposuit iugum & servitutem, Roma-
nis frænum iniecit, libertas Germanorum salva mansit, potestas, & dominiũ
crevit, atq; extensum est in alias gentes. Quæ si antea, quando adhuc in liber-
tate vixerunt, in Principem suum, omne Imperium & potestatẽ contulerunt,
id respectu illorum, non Germanorum, qui sui iuris, non Romanorum erant,
24. factum. De Germanis autem, quod idem illi unquam fecerint, hactenus non
percepi. Transtulerunt quidem illi in suum Principem, Regem vel Impera-
torem, imperium & potestatem, sed non omnem; status, quem illi amarunt,
25. amantq;, aliud non admittit. Deniq; multa sæpius in solemnitate coronatio-
nis mutata Arnisæus docet urgetque; sed nostra inde non convellitur senten-
tia.

tia; quandoquidem, poſtquam in capitulationé electi Imperatoris ſemel relatum, coronam Imperatoriam expetendam, & ſuſcipiendam, nihil in hoc à Caroli V. ætate usq; ad hanc noſtram, mutatum reperio. Hoc novi, nullum eorum, qui Carolum in adminiſtratione Imperii ſecuti ſunt, ea corona coronatum fuiſſe. Quod de materiâ trium coronarum, ex aliis adducit Arniſæus, 26.
fundamento ſolido deſtituitur. Commentum eſt, & futile quidem; quælibet enim harum coronarum, ſtatim ab initio aurea fuit, & aurea permanſit, atque in materia, ac in ordine quoq; nihil mutatum. Numerum autem coro- 27.
narum, & locum coronationis, non ſemper obſervatum fuiſſe, negari non poteſt. Si rem à longa vetuſtate, & ab ovo, quod dicitur, deducere placeat, 28.
ſciendum eſt, primos Imperatores Chriſtianos, qui Orientis & occidentis Imperium ſimul tenuerunt, vel ſoli Occidenti præfuerunt, à Pontificibus Romanis coronam, & unctionem non ſuſcepiſſe, usq; ad Iuſtinum I. qui à Iohanne I. coronari voluit. Atque hanc eſſe unicam Imperatoris Græci à Romano Pontifice coronationem, niſi addas Petrum Altiſſiodorenſem, qui poſt captam à Latinis Conſtantinopolim, Balduino I. ſuccedens, ab Honorio Pontifice Imperii Græci accepit Romæ inſignia. Sed brevem fuiſſe Latinorum illum in Græcia principatum, detrectantibus Græcis alium quam patriũ Imperatorem: atque quamdiu Græcus Imperator res Romanas rexit, non expediviſſe Romæ coronari; ubi vero his evictus, Alexium Commenum, pollicentem ſe Paſchali II. & Romanis ſuppetias laturum, adverſus Henricum IV. Imperatorem, ac venturum Romam, ut coronam Imperialem à Romano Pontifice acciperet, ſed ſucceſſu caruiſſe. (*Rouſſel in hiſtor. pontific. iurisdict. lib. 7. c. 2. n. 11. & ſeqq.*) Diviſione Imperii facta, Carolo M. non petenti, ſed à Pon- 29.
tifice ſponte coronam Imperialem impoſitam, Carolum autem eam ſuſcipiendo minime ſucceſſores obligare potuiſſe, nec voluiſſe, eam impoſterum ut illi peterent, vel ſuſciperent à Pontifice. Hinc factum, ut cum collegã, & ſuc- 30.
ceſſorem in Imperio ſibi aſſumeret, & declararet filium Ludovicum, nõ Romam coronandum miſerit, ſed autor ipſi fuerit, ut publica ſolemnitate Aquisgrani coronam altari impoſitam propriis elevaret manibus, ſibiq; ipſemet imponeret. Fauchet (*en la fleur de la maiſon de Charlemagne, qui eſt de* 31.
la continuation des antiquités Françoiſes, au ſecond volume livr. 2. chap. 16 fol. m. 167. b.) factum ubi narravit, addit: (*icy faut noter, que Charlemagne declarant ſon fils Empereur, n'attend point le conſentement du Pape, & des Romains, ny qu' autre que ſon fils touche à la couronne Imperiale, pour la mettre ſur ſon chef, non pas meſmes des Eveſques; choſe, que ie n' eſtime avoir eſté faicte par le vieil Empereur ſans myſtere, & pour monſtrer, qu' il ne tenoit l' Empire que de Dieu ſeul, puis qu' il envoye ſon fils la prendre ſur l' autel, comme de la main de Dieu.*) Hic annotari debet, quod Carolus Magnus, declarando filium ſuum Imperatorem, non expetat conſenſum Pontificis, & Romanorum,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

nec velit, ut aliuscoronam imponat capiti filii sui, & ne quidem Episcoporum aliquis, sed ut ipsemet hoc agat. Quod, meo iudicio, non sine mysterio factum à patre Imperatore, atque ut doceret, à solo Deo se tenere Imperium, indeque filium ad altare ablegare, ut, tanquam à divina manu, ibi
32. accipiat coronam. Mortuo Carolo, atque Leone Pontifice, Stephanus in locum demortui surrogatus Papa, fecit Romanos iurare fidelitatem Imperatori Ludovico absenti (*Fauchet. d. vol. 2. livr. 3. ch. 2. f. 186.*) & nondum ab ullo Papa coronato; quod signum est, ipsum quoque Papam, Romanosque fassos esse, Imperatori, etiam citra coronationem Romanam, dominium ur-
33. bis & Imperii competere. Fuit quidem postea Ludovicus à Stephano, qui in Galliam venerat, ad venerandum Imperatorem, aliaque negotia deliberandum, Rhemis coronatus, corona aurea, gemmis exornata; sed eam Papa sponte, non requisitus, in Galliam secum adduxerat, & sponte, non requisitus, obtulit Ludovico, qui eam bono suscepit animo, nulla obligatione in-
34. ductus. Post hæc alii quoque coronam à Pontifice susceperunt, vel petitam, sed nulla lege, vel oblatam. Lotharius iam à patre Imperator dictus (*Fauchet d. tr. livr. 3. ch. 4. fol. 194. b.*) à Paschale Pontifice invitatur, ut Romam veniat; venit, & coronatur. (*Idem d. lib. ch. 1. f. 203. b.*) Iohannes Papa, ut Ludovicum Balbum, Caroli Calvi filium, sacraret, in Galliam se suo contulit ductu. (*Roussel d. lib. 7. c. 2. n. 16.*) Temporis tractu, non parum religionis
35. zelus, & simplex pietas, hanc coronam firmavit. Auxit etiam dignitatem, schisma, quod aliquoties inter eligentes, vel inter Ecclesiam & Imperium fuit. Nam ubi duo electi fuerunt, uterque summum Pontificem precibus, submissione, donis, pro impertiunda corona maxime sollicitavit, quod sciret vulgo credi, Pontificem non nisi dignissimo coronam imponere, atque ita coronatum accessione maioris ubique fere partis, competitorem non co-
36. ronatum excludere. Exempla schismatis fuerunt, inter Philippum & Othonem, inter Richardum Anglum, & Alphonsum Castellanum; ac prioribus seculis, inter Henricum II. seu IV. & Rudolphum; inter Lotharium & Conradum: In illoque schismate Philippi & Othonis, cum nullus (quasi) certus esset Imperator, Hetruriæ civitates plurimæ, sub Innocentio III. anno M.C.XCVIII. fœdus ineuntes, adversus Germanos, inter cætera caverunt, nullum Regem, aut Imperatorem se recepturos, nisi quem Romanus Pontifex designasset, & consecrasset. (*Roussel d. tr. lib. 7. c. 3. n. 19. pag. 717.*)
37. Pontifices capillatam occasionem semper prensantes, nec hic dormitarunt. sed ubique eam amplexi, partim persuasionibus & actu, partim minis, rem per intervalla eo usque deduxerunt, ut, ubi primum in constituendo Pontifice, Imperator utramque faceret paginam; postea Pontifex, in promovendo Imperatore, præcipuas sibi arrogaret partes. Orbi Christiano imponere, summo conamine ausus fuit unus & alter, Imperatorem nec esse, nec dici
posse

posse gaudere nomine Augusti, non uti aurea bulla, nec debere administrare
Imperium, nisi postquam susceperit coronam Romanam. Credulitate
vulgi hoc susceptum, & plerique electi, sive, quod ipsi quoque eiusdem opi-
nionis essent, sive quod tempori serviendum, é re sua ărbitrarentur, coronam
illam studiose petierunt. Fuerunt tamen nonnulli, qui eam insuper habue-
runt, alii, qui eam non consecuti sunt, impedimento intercedente, vero vel
ficto. Ipsi autem Imperii Status, postquam, levato velo, cognoverunt, quid 18.
rei ageret Pontifex, atque perpenderunt, coronationi plus adscribi, quam
electioni; in effectu vero, ius & libertatem Germanorum magis magisque
periclitari, tempore Ludovici Bavari, quasi somno demum excitati, Ponti-
fici contradixerunt, hoc tamen moderamine, ut non coronationem ipsam
oppugnarent, verum illa, quæ huic connexa esse docuerat Romana curia.
Vnde etiam factum, ut ista coronatio in usu esse non desierit, sed à subse-
quentibus nonnullis quoque observata, non ob præceptum, & finem à Pon-
tifice positum, sed propter monitum Electorum, & finem iam olim creduli-
tate susceptum. Idem etiam hodie dicendum, postquam capitulatio Cæsa-
rem ad coronæ illius susceptionem obligavit. Causæ ergo, quæ Imperato- 39.
res moverunt, ut coronam Imperialem susciperent, vel veræ sunt & reales,
vel falsæ & imaginariæ. Similiter etiam, causæ, cur à nonnullis ista coro-
natio non requisita, vel non recepta fuerit, & quando requisita, cur non data,
non unius modi sunt, sed diversi generis esse possunt, nempe probæ, vel re-
probæ. Ludovicum IV. atque Conradum I. non fuisse coronatos, docet 40.
Ludovic. Molina (*de iust. & iur. disput. 24. vers. cæterum*) Henricus I. cog- 41.
nomine Auceps, invitatus à Pontifice ad coronam suscipiendam, satis est,
respondit, me divina gratia annuente, vestraque pietate. Regem dici, tanto
honore nos indignos arbitramur; sit penes eos unctio, qui meliores esse cu-
piunt. (*ex Abbate Vrspergensi, & Cuspiniano in vita Henrici, Simon Schardius
apud Klok tract. dr contribut. c. 1. n. 180. in f.*) Nuspiam legitur (inquit Beu-
therus *in addit. ad parentis animadvers. histor. cap. 13. n. 20. p. 257.*) Conradum 42.
Suevum, Cæsarem, à Pontifice coronam accepisse. Principes Germaniæ,
qui Rudolphum Cæsarem elegerunt, eundem obligarunt, ut intra annum in 43.
Italiam diadematis causa se profecturum profiteretur; veruntamen ille to-
tis, quibus imperavit, annis, semper novas occupationes publice causatus,
nunquam Italiam ingredi voluit; ab amicis interim rogatus, quamobrem
ab Italia deterreretur, non dissimulanter respondit, quod Cæsarum in Ita-
liam vestigia jam læta, magnifica, plenaque bonæ spei, videret, ex Italia vero
referentia, & foras versa, tristia, misera, luctuosa. Ita habet Bzovii succen-
turiator, Matenesius (*tom. 3. histor. Eccles. lib. 13. 200 n. 3.*) & maleferia- 44.
tum Germanorum historicum, in odium Pontificis Leonis Æsopæam fabel-
lam attexuisse, iudicat. Credo, eum notare voluisse Cuspinianum, qui (*in vita*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Rudolphi p.m. 303.) narrat, Cæsarem apologo illo usum:

——Me vestigia terrent,
Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.

45. De Maximilano I. annotavit Bodinus (*de Republica libr. 1. cap. 9. pag. 191.*)
cum haberet conventus in urbe Constantia, anno MDVII. Principes Ger-
manorum admonuisse de legati Pontificis oratione, qui coronam Impe-
rialem à Pontifice maximo, & peti, & accipi oportere, contendebat; frustra
id quidem, & ad pompam magis, atq; ad ostentationem fieri, quam ad Impe-
ratoris aut Imperii decus, cum satis omnibus cognitum esset, maiestatem Im-
46. perii Germanorum, in Principibus, non in ipso Imperatore positam esse. No-
vi autem ego, Maximilianum I. (in seiner Verantwortung auff des Königs in
Franckreich Klage *anno* 1507. auff dem Reichstag zu Costnitz *apud Goldast.* in
Reichshandlungen *p. 54.*) affirmasse, se à Rege Galliæ impeditum fuisse, ne
47. coronam Romæ susciperet. Quod etiam Hartmann. Maurus (*in descriptione
coronationis Caroli V.*) affirmat, dum à Gallis, atq; Venetis, transitu, (occupatis
itineribus) prohibitum Maximilianum scribit, impeditumq;, quo minus ar-
matus, ut Imperatorem tantum decebat, pro corona Cæsarea Romam profi-
48. cisceretur. Eandem neglexisse Ferdinandum I. Maximilianum II. Rudol-
phum II. & Matthiam, tradit Reinking (*de regim. seculari lib. 1. class. 3. c. 8. n. 20.*)
quod duriusculum mihi videtur. Ignarus quidem non sum, illos, iuxtaq; Fer-
dinandos II. & III. hodie Imperantem, corona Romana non fuisse corona-
tos, sed eam illos neglexisse, quam assumere capitulatione promiserant, salva
ipsorum reverentia affirmari vix potest. Fortassis, Pontifex eam illis alia in-
tentione, & cũ onere dare voluit, quam illi accipere, & quod subire maiestas
Imperii non permittit. Nisi obstaret capitulatio, non deessent rationes, qui-
49. bus hanc coronam omittendam esse suadere possem. Una est, absentia Cæsa-
ris, quæ non raro, dum iter in Italiam, vel Romam versus suscepit, aliis oc-
50. casionem præbuit, motus in Germania suscitare. Altera est, iter intutum, lo-
51. cusq; Cæsaribus sæpius exitialis. Arnulpho venenum, Guidonis uxore in
Italia procurante, datum: sed eo non periit; Italiæ autem propter veneficia in-
fensus, Germaniam repetiit. (*Mutius lib. 12. Chron. German. apud Pistor. tom. 2.*
52. *p. 90.*) Suscipio quoq; est, Othonem II. veneno à Romanis sublatum. (*Mutius*
53. *lib. 14. chron. p. 106.*) Otho III. veneno periit, sive Romanorum scelere clam per
quempiam hoc illi datum credamus, (*cum Mutio d. chron. lib. 14 p. 108.*) sive,
quod vulgatius est, chirothecarum venenatarum usu, quas ei Crescentii Ro-
mani vidua in munus amatorium miserat. (*ex Sigeberto, Trithemio, Chronico*
54. *Hirsaviensi, ac Sigonio Lehemannus Chron. Spir. lib. 5. c. 13. p. 399.*) Henricus IV.
Romæ in ecclesia precibus intentus, molem in necem suam paratam, & in
cervicem desuper immittendam, vix effugit. (*Historia de vita Henrici IV. tom. 1.*
55. *Germ. histor. Urstis. p. 385.*) Henricus VII. in sacra Cœna venenum accepisse fer-
tur.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

tur. Appulit ille in Italia Bonconventum, *(ita recenset Mutius lib. 23. chron. Germ. p. 219.)* quod & elegans, & amplum castrum, in eo, propter festum diē, qui erat D. Virgini sacratus, per duos dies quiescere, ibiq; Sacramentum corporis Christi sumere volebat. Aberat autem eo tempore Episcopus Tridentinus, quo confessore, ut vocant, utebatur: nam cum Vicecancellario Romam miserat, ad Pontificem. Quare quidam Monachus, ordinis B. Dominici, subornatus à Guelphis, qui in ea arce missam celebrabat, dedit Imperatori, sub specie sacramenti, venenum, Imperatorem scribunt statim præsens venenū sensisse, & intellexisse in sacramento sibi datū, adhibuisse remedia, sed omnibus remediorum viribus veneni efficaciam prævaluisse. Paulus Languius *(in chron. Citizensi apud Pistor. tom un. illustr. vet. scriptor. p. 826.)* postquam dixit, Henricum VII. ad Bonconventum diem suum obiisse, addit; signa veneni in cadavere apparuisse, multi scripsere. Ptolomæus vero Lucensis affirmat, veneno eum periisse, à Prædicatorum ordinis fratre in eucharistia dato: aliusq; additit, id Florentinorum dolo, & instinctu factum esse. Id ipsum Platina, magnus autor, asserit, & in *fasciculo temporum* legitur, ac cunctis pæne chronicis. Ordo tamen ipse, per bullas Papales excusatur, prout in præfato *fasciculo temporum* clare habetur. Carolus IV, assumturus coronam Imperii, ab 56.
Innocentio VI. Papa, Senis debebat interfici, *(inquit Autor magni Chronici Belgici, quod reperitur inter rerum German. script. sex editos à Iohann. Pistorio pag. 305.)* sed præmonitus evasit, & per portas exivit. Senenses, videntes Imperatorem evasisse, captivaverunt Imperatricem, uxorem, & posuerunt in lupanari, in scandalum Imperatoris, illibatam tamen exire permiserunt. Tertia causa considerat impensas, quas expeditio Romana requirit, 57.
non solum ad stipendia militum, sex mensibus continuandas ordinarie in quatuor millia equitum, & viginti millia peditum, (R. A. zu Nürnberg *anno 1522. in pr. p. 149.)* verum etiam in dona Pontifici offerenda, Romanis, ac Præfecto urbis. Onuphrius Panvinius *(de comitiis Imperii)* docet, pro obtinēda co- 58.
rona Imperiali veterem morē fuisse, ut Imperatores aliquod munus Ecclesiæ Romanæ largirētur, vel provincias, vel oppida, aut urbes aliquas, vel Ecclesiæ vi extortas, prælio, & armata manu, si opus esset, restituerent, vel similiū aliquid agerent. Legati Romanorum ad Fridericum I. Imperatorē, pro suscipi- 59.
enda corona ad urbem properantem, inter alia mentionem faciunt V. millium librarum officialibus Romanis dandarū, à quibus illi in Capitolio acclamandum esset. *(Otho Frising. de gest. Frider. 1. lib. 2. c. 21. ap. Vrstis. tom. 1. Germ. hist. p. 462.)* Henricus Rex, filius Friderici anno MCXC. à Cœlestino Papa, omnium 60.
Romanorū favore, una cum coniuge, in die sancto Paschæ coronatꝰ dicitur. Sed *(ut ex append. ad lib. 7. chron. Othon. Frising. c. 33 ap. Pistor. d. tom. 1. p. 214. discimus)* hunc favorē Romanorū avaritiæ eorum maximis muneribus satisfaciens, promeruit, ac Tusculanense castellū, quod asylum Imperii contra omnes

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

eorum eousque fuerat, ipsis tradidit, Imperium in hoc non mediocri damno afficiens. Romani vero statim tota urbe effusi, in ipsa die parasceves castel-
61. lum illud funditus destruxerunt. Carolo V. coronam Romanam hac conditione à Pontifice Clemente VII. promissam fuisse, annotavit Martin de Bellay (*en ses memoires livre 3. fol. mihi 126. a.*) *si l'Empereur le voudroit favoriser, & secourir de son armée pour le mettre en sa patrie; pour par tel moyen avoir raison des Florentins, & se venger de l'iniure, qu'ils luy avoient faite, durant qu'il estoit captif des Imperiaux. Car ils avoient saccagé tous les biens de ceux de la maison de Medicis, dont il estoit le chef, & les avoient bannis de Florence.* Denique Roussellus (*in historia Pontificiæ iurisdictionis lib. 7. c. 3. n. 17. pag. 716.*) ex Bartolo
62. (*ad l. 1. in pr. ff. si quis testam. liber. &c.*) refert; Imperatorem, quod coronam accipiat à Præfecto urbis, quasi in præmium istius muneris, satisfacere omni-
63. bus creditoribus Præfecti. Quartam persuadendi causam suppeditant duræ minusq; decoræ conditiones, quas Pontifices coronandis aliquando præscri-
64. bere non erubuerunt. Tales sunt, ut non nisi per tres dies Romæ subsisterent, ac coronatione peracta, non uno amplius die ibi commorarentur: (*Bartolus de Capua in consilio, cuius meminit Matthæus de Afflictis in cap. investitura,*
65. *col. pen. in f. de nova forma fidelit.*) vel, ut Italia ocyus excederent; qua de conditione Franciscus Petrarcha Carolum IV. hoc modo literis affatus est: Nescio quid Romano Pontifici pollicitus, iureiurando interposito, quasi muro valido, seu monte invio, Romanæ urbis aditu prohiberis. Quænam ista superbia est, Principem Romanum, publicæ libertatis autorem, libertate privare, ut cuius esse debent omnia, ipse non sit suus? Iohannes Baptista Egnatius Carolum accusat, quod Boëmiæ suæ, quam Germanis aut Italis, consultum maluerit, & Imperii maiestatem adeo neglexerit, ut coronam tantæ maiestatis auctoramentum turpissima pactione acceperit ab Innocentio, qua cautum expresse, ut ab acceptis insignibus confestim Italia abscederet. (*Kyrian-*
66. *der Augustæ Treviror. annal. part. 14. pag. 116.*) Quinto, coronam hanc non appetendam esse, inde deduci posset, quod Pontifices eam suæ in Imperatorem superioritatis argumentum & notam esse asseverant; quod ea nomen Imperatoris & Augusti, nec non administrationem, conferant Regi Romanorum; quod, secundum nonnullos, hac solemnitate Imperator fiat vasallus Papæ; & quæ eius generis sunt alia. Quibus singulis licet sæpius contradictum, tamen consultius videri poterat, non suscipere hanc coronam, atque sic Pontifici hac in parte omnem præscindere occasionem iactandi potestatem suam, vel exprobrandi beneficium, & in sensum feudalem transformandi. (*vide quæ scripsi de iure publ. lib. 2. c. 4. n. 90. & seqq.*)

Zimlicher gelegener Zeit.

Rudolpho I. ut intra annum in Italiam diadematis causa proficisceretur, Principes Electores imposuisse, supra ex Matenesio audivimus. Verum hic

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

hic terminus certus non exprimitur, ſed ad opportunum & commodum tempus, ut primum illud ſe offerat, refertur. Quemadmodum autem Cæſari coronam petenti, certus terminus non poſitus, ita nec Pontifici conferenti. Licet enim Durandus (*in rationali divinor. officior. lib. 6. de dominica quarta in quadrageſima, ad finem*) doceat, dicta dominica Chriſtianum Imperatorem coronari, ut ſemper coronam ſupernæ Hieruſalem meditetur, atque ad hoc facere, ſcribat, quod legitur (*Canticor.* 4.) Egredimini filiæ Sion, & videte Regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater ſua, in die diſponſationis illius, & in die lætitiæ eius: Et, quanquam Nicolaus V. Fridericum Imperatorem in Dominica quarta quadrageſimæ coronaverit diademate Imperiali, attamen, cum certus dies jure ad hoc conſtitutus non ſit, Pontificis arbitrio relictus cenſetur. (*Azorius parte 2. inſtitut. moral. lib.* 10. *cap.* 5. *pag.* 1038.)

Zum Schierſten.

Niſi dicamus, commodum & opportunum tempus, Carolo noſtro, non niſi aliquot poſt annos promiſſionis huius, obtigiſſe, exprobrationem moræ non effugiet. Promiſſio ab ipſo facta eſt anno M D XIX. ut Capitulationis datum innuit; tempus ſuſcipiendæ expeditionis pro corona determinatum fuit anno M D XXI. ut ex receſſu comitiorum Wormatiæ dicto anno celebratorum patet (§. auch haben wir / p. 135.) Sed coronatio demum peracta anno M D XXX. (R. A. zu Augſpurg *de dicto anno in pr. p.* 193.) die XXIV. Februarii, quo Carolum compleviſſe annum ætatis trigeſimum, annotavit Bucholcerus (*in indice Chronologico pag. m.* 519.)

Erlangen.

1. *Coronatio peragitur à Pontifice.*
2. *Sed non ſemper.*
3. *An præfectus urbis Imperatori imponat coronam?*
4. 5. 6. 7. *A quo Ludovicus Bavarus acceperit hanc coronam.*
8. *Qua in Eccleſia Romæ coronatio peragatur?*
9. *Ludovicus Pius hanc coronam accepit Rhemis.*
10. *Carolus V. Bononiæ.*
11. *Error Scipionis du Pleix.*
12. *Caroli V. teſtimonium.*
13. *An Imperator coronam hanc poſſit ſuſcipere per Procuratorem?*
14. *Quomodo Imperator haberi poſſit pro coronato?*

NOn exprimitur, à quo, & ubi, quoniam utrumque ſatis notum erat, & 1.
ſine controverſia. Inter Electores, & electum communiter creditur, co-
ronationem hanc fieri à Pontifice, quod etiam exemplis firmatur; Fieri ta- 2.
men eandem quoque poſſe ab illis, quibus Pontifex hanc committit, ſi ipſe
abſens ſit, exemplis Friderici II. Henrici VII. (alias VI.) & Caroli IV.
quos in abſentia Papæ, autoritate tamen eiusdem, à legatis Cardinalibus
Apoſtolicæ ſedis conſecratos, ſcribit Onophrius Panvinius (*libro de comitiis*

3. *Imperii*) comprobatur. Bartolus (*ad l.1. in pr. n.3. ff. si quis testamento liber.*) di-
stinguit actus coronationis, & refert, coronam imponi non per Pontificem
maximum, sed Præfectum urbis, nomine Populi Romani, Pontifice tan-
4. tum sacras cæremonias peragente. Et Antonius Marcellus (*de jure secula-
ri Rom. Pontific. cap. 11. pag. 108.*) scribit, Ludovicum Bavarum, à Stephano
Columna Senatore urbis, tempore Pontificatus Iohannis XXI. secus XXII.
5. Imperatorio diademate coronatum. Sed Villanum tradere, Ludovicum
à Sciarra Columna, quem Populus Romanus sibi in Ducem creaverat, & à
Butio de Processu, ac ab Vrsino de Vrsinis, qui Senatores fuerant, & à Pe-
tro de Monte nigro, Equite Romano, anno M CCC XXVII. die XVI. Ianua-
6. rii coronam accepisse. Albertus Argentinensis (*allegatus à Lehemanno in
chron Spirensi. lib. 7. cap. 14. pag. 744.*) rem breviter enarrans, Romam, ait,
veniens Ludovicus, à Romano clero, & populo, gratanter, & comiter est
receptus, & die XVII. Ianuarii, qua cantatur, *omnis terra &c.* anno regni
sui XIV. ex parte totius populi Romani, per Senatores, Præfectum urbis, &
per Cancellarium populi Romani, omnibus nobilibus acclamantibus, in Ec-
clesia S. Setri, cum ipsa coniuge, Imperiali extitit diademate insignitus: præ-
7. tenderunt enim Vrbici, hoc eis competere. Quicquid sit, difficile haud
fuit Romanis, jus aliquod cum effectu prætendere, quia Pontifex, absens
ab urbe, Avenione in Gallia sedem tenebat, & coronandus, ab eodem ex-
communicatus, non curabat illi quæstionem moveri, hic vel alibi, ut ini-
mico suo capitali. Satis tamen postea, cum alium Papam, ad instantiam
clericorum & populi, in locum absentis surrogasset, facto ipso declaravit,
quid sibi videretur. De novo enim, & iterum, coronam Imperialem à
8. manu eius suscepit. (*Lehemann. d. loc.*) Locum quod tangit, quamquam
nonnullis videatur, hunc actum Romæ, in Ecclesia Sancti Petri, celebran-
dum, exemplis tamen monemur, illum, prout Pontifici, ex causa aliquan-
do visum, alibi etiam expeditum fuisse. Lotharius, & Henricus VII. Ro-
mæ quidem, ut multi alii, non tamen in Basilica B. Petri, quod ab eorum
hostibus forte tum occupata esset, sed Laterani, in Basilica S. Salvatoris, Im-
perialia insignia assumserunt, (*teste Onuphrio Panvinio tract. de comitiis Impe-
9. rii.*) Extra Romam, non multo post Caroli Magni ævum, Ludovicus Pius
Rhemis à Stephano Pontifice coronam Imperialem accepit, ut supra dixi.
10. Patrum nostrorum memoria, Carolus V. eandem obtinuit Bononiæ.
11. Crassissimus enim, & Regio Historico plane indignus, error est Scipionis
Du Pleix (*tom. 3. de l'histoire generale de France pag. 858. num. 13.*) dum id Ro-
12. mæ factum asseverat. Certe, ipse Carolus, qui præ cæteris hoc optime no-
vit, testatur (in Reichs Abschied zu Augspurg *de anno* 1530. *in pr. pag.* 193.) hoc
Bononiæ factum. At vero, quod ibidem addit, daß er solche Crönung ohn
alle Gefahr vnd Beschwerung wol zu Rom hätte holen können / non videtur
veri-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

verisimile Ludovico de Mayerne Turquet (*en l'histoire generale de Espagne livre 27. pag. 1300.*) quoniam (*les Romains lors se ressentoient encore du sac & du pillage des Espagnols*) Romani nondum obliti erant cladis & populationis urbi, paucis ante annis ab exercitu Caroli, duce Borbonio, illatæ. Denique, 13.
licet Imperator absens, per procuratorem coronam suscipere nequeat, cum ipsius præsentia personalis ad hoc requiratur, ut ungatur & consecretur, (*Azorius d. parte 2. instit. moral. lib. 10. cap. 5. pag. 1038.*) tamen si unctus prius & coronatus sit, poterit (*si Azorio fidem attribuimus*) per Nuncium Papalem, coronam accipere, ita scilicet, ut Pontifex mittat coronam per aliquem Nuncium, ut eam Imperatori præsul aliquis imponat, non tamen sic, ut Nuncii nomine, & vice, Imperator coronetur. Eo quoque ventum est, ut nonnulli arbitrentur, Pontificem bulla speciali efficere posse, ut non 14.
coronatus habeatur pro coronato. (*vide Canin. in discurs. ad A. B. pag. 72.*

Kein Mangel gespührt.

Si omnem diligentiam pro consequenda corona Imperiali adhibuit, & per eum non stetit, quo minus eam acciperet, vel alia, quæ promisit, impleret, securus est, & immunis ab omni reprehensione. (*argum. l. ult. §. 1. ff. de L. Rhod. de jactu. & similib.*

AD ARTICVLVM XXXI.

Solches alles / vnd jedes.

Hæc verba excludunt omnem restrictionem, & sunt instar specialis enumerationis. (*Oldradus consil. 300. num. 8. Grat. consil. 137. num. 14. volum. 1.*) Dictio, *omne*, est collectiva universalis (*gloss. in l. si pluribus 44. ff. de legat. 2. Bartol. in l. Moschus 47. ff. de jure fisci*) Dictio, *singula*, est distributiva, & habet vim specialis enumerationis.)*Bartol. in l. si Stichum 16. §. stipulatio, in princ. ff. de verbor. obligat.*)

Bey Vnsern Königlichen Ehren.

Controversum adhuc inter Doctores est, *an promissio talis, vel illa*, bey Fürstlichen / *vel* Gräfflichen / *vel* Adelichen / Ehren / Treue vnd Glauben / *vim juramenti realiter præstiti obtineat ?* Communiter fere in affirmativam itur, præeuntibus Schurfio (*centur. 2. consil. 37.*) Gailio (*2. observat. 59. num. 2. & seqq.*) Mynsingero (*centur. 1. observat. 17.*) aliisque magno catalogo expressis ab Hilligero (*ad Donelli lib. 24. cap. 13. de jureiurando, cap. 5. lit. E. pag. 1221.*)

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

In Namen der Warheit.

Promissionem, per veritatem, bey der Warheit / juramento æquiparant (*Abb. in c. ad aures, num. 3. extr. quod metus caus. Angel. Rom. & Alex. in l. 3. §. dato, ff. de jureiur.*) Et hanc opinionem communem esse, docet Cagnol. (*in repetit. l. si quis maior, num.* 100. *C. de transact.*) ac addit, (*n.* 107.) illum, qui promisit in veritate, non minus teneri, quam si per DEUM jurasset. Cui pro ratione assignat, quod Christus sit veritas, (*Ioh. c.* 14. *vers.* 6. *Consil. Argentor. tom.* 2. *consil.* 2. *n.* 78.)

Thun dasselbe auch hiermit / vnd in Krafft diß Brieffs.

Prior, & antecedens promissio, quæ verbis facta, nunc scriptura reiteratur, & confirmatur: Vnde Electorum cura, & diligentia elucescit, quam huic negotio adhibere voluerunt. Notari autem debet, Carolum, quando istæ literæ conficiebantur, & sigillabantur, atque observantia earum promittebatur, non fuisse præsentem, sed nomine eius id factum à legatis plenipotentiariis: ipsum vero hoc postea ratum habuisse, atque, ut mox dicam, corporali juramento confirmasse. Hoc est, quod legimus in der Sechs Churfürsten Brüderlichen Einung von des Römischen Reichs wegen zu Wormbs auffgericht (*anno Domini* 1521. §. 11. *apud Goldast. in constit. Imperial. pag.* 18.) daß die Articul / so die Churfürsten zu Franckfurt in der Wahle Römischer Kaiserlicher Majestät einträchtiglich / auß gutem getreuem Rahte vnd Bedencken / begriffen / vnd ihrer Majestät Commissarien / in Krafft ihrer voller Macht / angenommen / bewilliget / auch vnter Kaiserlicher Majestät Namen vnd Insigel verbriefft / versigelt / vnd geschworen / die auch folgend durch Kaiserliche Majestät zu Aach vor ihrer Majestät Königlichen Crönung persönlich mit leiblichem Eyd geschworen. Sleidanus (*lib.* 1. *commentar. f. m.* 21.) brevibus hoc ita exprimit; leges, præscriptas ab Electoribus, legati Caroli ratas habuerunt, interposita cautione, sicut fieri consuevit, & illius nomine confectis ea de re literis.

Einen leiblichen Eyd.

Nondum juraverat Carolus, quando hoc in literas referebatur, sed juraturus erat; ad hoc enim legati eum, ad instantiam Electorum, obligaverant: Cuius intuitu hic res pro certa, & jam peracta refertur, quæ postea, anno sequenti demum facta. Anno enim M D XIX. capitulatio scripta, & sigillo munita, anno vero M D XX. hoc juramentum à Carolo ipso præstitum. Vbi coronationis actus Aquisgrani expediri debebat, dicto anno XX. Electoribus inter alia placuit, des Eyds halben / so Ihre Majestät vor dero Crönung thun soll / nach dem Ihr Majestät nicht zu Franckfurt gewest / oder zum Königstul

bequem-

bequemlich hat kommen mögen / der Ort sich dann der Eyd zu thun zebührt / daß mit ihrer Majestät in bequemlicher Zeit geredt werde / vnd so viel gehandelt / daß der vor der Crönung geschehe. Auch ist vor gut angesehen / daß diß mals kein weiter Eyd von ihrer Majestät begehrt würde / dann Bekräfftigung der Articul zu Franckfurt / durch Ihrer Majestät Commissarien angenommen vnd verschrieben / vnd daß Ihre Majestät den Eyd thue / wie des ein Begriff gestellet / vnd ein Nebenbrieff / ein Vrkund / vnd Bekänntnuß von sich geben / daß Ihr Majestät den Eyd gethan / vnd die Articul zu Franckfurt durch Ihrer Majestät Commissarien angenommen / bekräfftiget haben. (*vide* der Churfürsten Ordnung / auff dem Rahthauß zu Aach berahtschlagt / bey der Königlichen Crönung zu halten / *anno* 1520. *apud Goldastum part*.2. der Reichssatzungen / *p*.185.) Factum quod placuit, & juramentum ante coronationem præstitum in sacristia Aquisgranensi, hac formula: wie Wir mit Worten vnterricht seind / vnd die gestelte Articul / durch Vnsere Commissarien / nach Vnserer Wahl zu Franckfurt bewilligt vnd angenommen / inhalten / dem wollen Wir Carl / erwehlter Römischer König / rc. also stät vnd getreulich nachkommen / vnd halten / auch sonst alles das thun / das Vns / als Römischem König gebührt / als Vns GOTT helff / vnd die Heiligen. (*Goldast.d.loc.p.*186.*ubi etiam videre licet* die Nottel Kaiserlicher Majestät Nebenverschreibung / vnd Confirmation der Capitulation zu Aach vor der Crönung vollzogen / *quam ex eodem supra attulimus ad exord.capitulat.pag*.68.) Huius juramenti respectu, quod huc usque omnes successores Caroli in Imperio, præstare soliti sunt, Ferdinandus I. in literis suis anno M D LIX. die XIII. Iunii (*quarum partem legimus in Compositione pacis c.*7.*quæst*.52. *num*. 38. *& seq.*) capitulationem suam nominat, eine hochbetheurte geschworne Obligation.

Zu GOTT vnd den Heiligen geschworen.

1. *Formula jurandi per Sanctos, apud nostrates non est in usu.*
2. *In Camera aliquando licuit jurare vel per Sanctos, vel per sanctum Evangelium.*
3. *Quod etiam approbatum in transactione Passaviensi,*
4. *Postea aliud placuit.*
5. *Et ita etiam Imperatores jurarunt.*
6. *Quid dicendum de juramento Electorum?*

ITa olim jurari solitum: sed cum jusiurandum sit species cultus divini, & 1.
nostræ religioni addicti, Sanctos, nec adorandos, nec invocandos, doceant,
apud nostrates hæc formula observari desiit: (*Beust. ad leg.*3.§.*ult. de jureiur. Airer. process.part*.1.*c*.6.*observ*.5.*num*.3.) Atque jam anno M D XLIV. (*ut recessus* 2.
comitiorum Spirensium tunc celebrator. §. so viel das Recht / *pag*.305. *exponit*) communi Statuum placito, permissio facta assessoribus, & aliis in Camerali

judicio occupatis, den Eyd nach dem alten Brauch / zu GOTT vnd den Heiligen / oder zu GOTT vnd auff das Heilige Evangelium zu thun / quæ formula tamen tunc primum non cœpit, sed ante quoque usurpata fuit in Camera, Eyd der Personen zum Cammergericht gehörig / *inter recessus Imperii pag. 242.*
3. *& seqq.*) Idem reiteratum in transactione Passaviensi, anno MDLII. (§ vnd
4. soll auch alles / *in fin.*) Et, quod observari meretur, postea in der Cammergerichts-Ordnung de anno MDLV. in juramentis mentio Sanctorum plane fuit omissa, ac formula præscripta, zu GOTT vnd auff das heilige Evangelium zu schwören / (*ut videre est parte 1. dict. ordinat. à tit. 57. usque ad tit. 85. inclusi-*
5. *ve*) quæ formula tandem etiam in capitulationem Maximiliani II. anno MDLXII. illata, & huc usque, in subsequentibus omnibus continuata fuit.
6. Moveri hic potest quæstio, *an juramenti, quod præstare debent Electores, ubi de eligendo Romanorum Rege agitur, clausula, sicut me Deus juvet, & omnes sancti,* (*secundum Aureæ Bullæ præscriptum cap. 2. §. 2.*) *adhuc in usu remanserit?* Affirmativæ fundamentum suppeditare videtur dict. §. So viel das Recht (Reichs Abschied zu Speier *de anno 1544. pag. 305.*) ibi, doch vnabbrüchig der Gulden Bull; quæ verba, ut exceptionem designantia, licet extra casum regulæ (cum tamen omnis exceptio de regula esse debeat) in dicto paragrapho proposita esse videantur, nisi tamen de juramento Electorum, de quo quæstionem movi, intelligi debeant, non video quo referri possint. Negativa autem prævalet, si non in juramento Electorum Pontificiæ religioni addictorum, saltem in illis qui ab ea dissentiunt.

Stät / fest / vnd vnverbrochenlich zu halten.

Ovidius Guntherus (*in Ligurino lib. 3. vers. 513.*)

Non decet in labiis versari lubrica Regis;
Non decet ore sacro mendacia cudere Regem;
Sancta, & plena suo sunt Regia pondere verba;
Dicta semel, nullum patiuntur jure recursum.

Si toto mundo fides exulet, apud Cæsarem residere debet: quo enim maior autoritate, & gradu est, eo maior in servanda fide esse debet. Fraus cum in omnibus fœda, tum vero in iis, qui maiori dignitate sunt præditi, fœdior est, quam aperta violentia, dicit Thucydides (*libr. 4. de bell. Peloponnes.*) (*La tromperie est par tout odieuse, mais elle l' est d' avantage aux Princes, dont la parole doit estre immuable. Pierre Matthieu en l' histoire de Henry IV. tom. 1. livr. 2. narrat. 1. pagina 214.*) Deceptio apud omnes ubique odio habetur, sed magis si in principe sit, cuius promissa debent esse immutabilia. Quis enim citra horrorem audiet, Principem exceptione Mediolanensium uti (*de qua Radevicus de gest. Friderici I. libr. 2. cap. 25. apud Urstisium tom. 1. vet. scriptor. pag.*

*pag.*523.) se jurasse quidem, sed juramentum attendere non promisisse. Fuisse tamen aliquando tales, Franciscus Maria, Dux Vrbini, innuere voluit, solitus dicere, (*que si un simple gentilhomme, ou un Seigneur non souverain, manquoit de sa parole, il en seroit deshonoré & blasmé d'un chacun: mais les Princes souverains, par raison d'Estat, pourroient, sans autre grand blasme, faire des traites, & s'en departir, prendre des alliances, & les laisser, mentir trahir, & toutes telles autres choses.* (*La Cardinal d'Ossat livre* 3. *lettre* 37. *pag.* 372.) quod si nobilis, aut dynasta, qui superiorem recognoscit, fidem non servaret, ignominiam & vituperium omnium incurreret ubique; Principes autem, qui superiorem non recognoscunt, possunt citra magnum vituperium inire tractatus, & pacta, ac ab iisdem discedere, contrahere fœdera, ab iisdem resilire, mentiri, decipere, & alia eius generis omnia patrare, solo sub prætextu rationis Status. Verum, quod inter homines abominabile monstrum est, id inter principes viros ille esse debet, qui fidem datam non observat, sed infringit.

Zu thun / noch zu schaffen gethan werden.

Non debet ipse Cæsar, contra promissa, in capitulatione facta, venire, nec aliis autor esse, ut quicquam contra illa faciant, ne audire cogatur; quod quis per alium &c.

AD ARTICVLVM XXXII.

Coniungi, propter materiæ cohærentiam, hic articulus potuisset cum articulo II. nisi aliud Electoribus fieri placuisset. Cavetur autem hoc nostro, ne Imperator contra capitulationem, auream Bullam, statuta & leges Imperii, jam existentes, vel imposterum cum consilio Statuum ferendas, ullum rescriptum, mandatum, vel quicquam aliud, citra causæ cognitionem, emittat, vel fieri permittat quocunque modo.

In dieser Vnserer Zusagung.

Particula, in/ mihi videtur totum obscurare sensum, unde vel omittenda, ut sensus sit, velle & debere etiam Imperatorem, nihil, quod contrarium his suis promissis, rescribere, vel mandare; quod cum præcedentis articuli positione finali, in effectu coincidit: vel si retinenda, legi ita poterit, in dieser vnser Zusagung / gedachter Gulden Bullen 2c. ne prioris articuli clausula, iterum repetita videatur. Sed corrigendi licentiam mihi non sumo, expono solum quid dici possit.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL 2.6.90

Durch Uns.

1. *Cæſaris poteſtas in legibus ferendis.*
2. *Potiſſimas illi partes aſſignant Reinking, & Klock.*
3. *Imperator convocat Status ad comitia.*
4. *Proponit deliberanda.*
5. *Facit legem.*
6. *Mandat, aut committit aliis. ut legem ipſius nomine faciant.*
7. *Renovat, & declarat legem.*
8. *Conſtitutioni apponitur ſigillum Imperatoris.*
9. *Imperator conſtitutioni ſubſcribit nomen ſuum.*
10. *Mandat ut lex obſervetur.*
11. *Statuit pœnam in transgreſſores legis.*
12. *Promulgat leges, aut mandat eas promulgari.*
13. *Violatores conſtitutionis eonveniuntur à fiſcali Cæſaris.*
14. *Comitia indicuntur conſenſu Electorum.*
15. *Status deliberant, an & quomodo lex concipienda & ferenda.*
16. *Lex fertur conſenſu Statuum.*
17. *Status permittunt legem ferri.*
18. *Status acceptant legem.*
19. *Non vocatur Cæſaris, ſed Imperii conſtitutio, vel Cæſaris & Imperii Statuum.*
20. *Renovatio, & declaratio legum, fit conſi[l]io Statuum.*
21. *Quando, & quomodo ſubſcriptione Statuum firmetur conſtitutio.*

1. IN legibus ferendis non abſoluta Cæſaris poteſtas eſt (*ut ſupra quoque ad articulum II. verbo*, Beſſern / *docui*) ſed limitata. Concurrunt in nonnullis,
circa hoc negotium, Cæſar & Status, nonnulla autem Cæſar ſolus, & ſuo nomine expedire ſolet; ut dubitare liceat, quis potiſſimas hic partes obtineat,
præſertim cum in capitulatione dicatur, durch Uns / quod cauſam instru-
2. mentalem, & non von Uns / quod efficientem denotat. Reinking tamen
(*de regim. ſeculari Imperii Romani lib. 1. c[l]aſſ. 2. c. 2. num.* 120.) potiſſimas, principales, potioresque, Klock (*tr. de contribut. c* 4. *n.* 30) Imperatori deferunt.
Vtra opinio verior ſit, melius cognoſci haud poteſt, quam ſi, quæ utriusque
3. ſint partes, expendamus. Imperator (1.) convocat Status Imperii ad comi-
4. tia, ubi de legum conſtitutione agitur. (2.) Solus deliberationis capitula,
5. ſub quibus etiam legis conſtituendæ continentur, proponit. (3.) Facit legem,
richtet die Satzung vnd Ordnung auff. (Policey-Ordnung zu Franckfurt auffgericht *anno* 1577. *in pr. in Codice receſſuum Imperii pag.* 676.) Setzet vnd ordnet. (Reformation König Maximilians die frey Schöffen / ꝛc. betreffend / zu Wormbs auffgericht *anno* 1495. §. Demnach haben / *p.* 33.) von Römiſcher Kaiſerlicher oder Königlicher Macht. (R. A. zu Speier *de anno* 1544. §. als wir aber / *p.* 304. Conſtitution oder Mandat wider die Widertäuffer / §. Hoch- vnd
6. Ehrwürdige / *p.* 190.) vel mandat aut committit aliis, daß ſie an Seiner ſtatt
vnd Namen eine Conſtitution auffrichten. (R. A. zu Wormbs *de anno* 1521. §. vnd als bißher / *p.* 134.) eine Ordnung begreiffen / welche Seine Majeſtät hernacher beſtättigen / confirmiren vnd approbiren. (Ordnung zu Vnterrichtung der offnen Notarien / zu Cölln *anno* 1512. auffgericht / *in pr. p.* 95.) Vnde etiam voca-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

vocatur, Kaiserliche Ordnung / (der Römischen Kaiserlichen Majestät Ord-
nung vnd Reformation guter Policey / zu Augspurg *anno* 1548. auffgericht / *in
pr. & f.* Kaiserlicher Majestät Ordnung vnd Reformation zu Augspurg *anno*
1530. auffgericht *in pr.*) Kaiserliche Satzung / (*Constitution* wie Brüder- vnd
Schwesterkinder / rc. vnter sich theilen sollen / §. *ult. pag.* 189.) (4.) Erneuert / 7.
bessert / vermehrt / vnd erklärt / die Gesetze / vnd Ordnungen. (Landfried auff dem
Reichstag zu Augspurg declarirt / erneuert / auffgericht vnd beschlossen *anno*
1548. §. als weiland / *pag.* 354.) (5.) Constitutionibus apponitur sigillum Re- 8.
gium vel Imperatorium. (Königliche Satzung von den Gotteslästerern / zu
Wormbs *anno* 1495. auffgericht / *inf. pag.* 31. Ordnung vnd Satzung über die
Wein zu Freyburg *anno* 1497. *inf. pag.* 35. Reformation der Freyschöffen / rc. be-
treffend / *dicto anno inf. pag.* 33.) (6.) Imperator subscribit nomen suum, (Re- 9.
formation guter Policey / zu Augspurg *anno* 1548. auffgericht / *pag.* 378. Policey-
Ordnung zu Franckfurt auffgericht *anno* 1577. *pag.* 692.) (7.) Mandat, ut lex 10.
observetur (Königliche Satzung von Gotteslästerern / zu Wormbs *anno* 1495.
inf. pag. 31.) (8.) Ponit transgressoribus pœnam, vel mulctam. (*d.* Ordnung 11.
vnd Satzung über die Wein / zu Freyburg auffgericht *anno* 1497. *inf. pag.* 35.
(9.) Promulgat, vel publicat legem, aut mandat aliis, ut promulgent, ver- 12.
kündet (*d. pag.* 35.) solches werde in seinem Namen allenthalben im Reich verkün-
det (*d.* R. A. zu Wormbs *anno* 1521. §. vnd als bißher *pag.* 134.) gebietet / daß es
allenthalben im Reich geöffnet vnd kund gemacht werden soll / (*d.* Ordnung zu
Vnterrichtung der offnen Notarien *in fine principii pag.* 95.) & ponit termi-
num, intra quem publicari debeat, (*d. constitutione*, wie Brüder- vnd Schwe-
sterkinder / rc. vnter sich theilen sollen / §. *fin. pag.* 189.) läst sie in Truck außgehen
(*d.* Policey-Ordnung *anno* 1577. auffgericht / *in pr. pag.* 676.) (10.) Violatores 13.
constitutionis, à fiscali Cæsaris conveniuntur, & mulcta eius nomine exigi-
tur &c. Statuum, vel omnium, vel Electorum tantum, partes in consti- 14.
tuenda lege, vel facienda ordinatione sunt, (1.) Comitia, in quibus de con-
stitutione legis agitur, non nisi consensu Electorum indicuntur; atque in iis-
dem aliquando, licet Imperator in propositione nihil de hac vel illa lege fe-
renda dixerit, Statuum admonitione prævia, de lege ferenda consultatio
initur. (Kaiser *Ferdinandi* Müntzordnung *de anno* 1559. §. Demnach vns dann /
pag. 533) (2.) An & quomodo lex concipienda, deliberatur à Statibus, es ge- 15.
schicht mit zeitigem Raht / vnd guter Vorbetrachtung: (*d.* Reformation die
Freyschöffen betreffend §. demnach / *pag.* 33.) mit Raht / Wissen vnd Willen (Re-
formation guter Policey zu Augspurg *anno* 1530. auffgericht / §. *fin. pag.* 223.)
wird mit dero Raht vnd Willen fürgenommen (R. A. zu Augspurg *anno* 1500.
§. vnd Wir / *pag.* 65.) (3.) Lex non fertur, nisi consentiant Status; es geschicht 16.
mit ihrem Willen / (*d.* §. *f.* Ordnung des Regiments zu Augspurg *anno* 1500.
auffgericht / *in pr. pag.* 361) mit ihrer Verwilligung. (Erklärung des Landfrie-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

17. dens zu Augspurg *de anno* 1500. auffgericht/ *in pr. pag.* 44.) (4.) Status permittunt ut feratur, sie geben es zu. (*d.* Ordnung des Regiments *p.* 36. R. A. zu Augs-
18. purg *anno* 1500. §. vnd Wir Churfürsten / *pag.* 65.) (5.) Requiritur, ut Status acceptent legem, (*d. pag.* 36. *d.* Erklärung des Landfriedens / *pag.* 44. *d.* R. A. zu Augspurg *anno* 1500. *d.* §. vnd Wir / *d. rubrica* der Kaiserlichen Cammergerichts Ordnung *anno* 1555. auffgericht / *pag.* 419.) idque fit, non jussu Imperatoris, sed utilitate communi suadente: (Handhabung des Friedens zu Wormbs *anno* 1495. auffgericht / §. *ult. pag.* 28.) quo facto, ea demum promulgatur, (*d.* Satzung von dem gemeinen Pfenning *de anno* 1495. §. *fin. p.* 30.) ita, ut eas habeamus leges, quas communis Statuum consensus invexit, ne jussisse latas magis, quam tulisse videri possit. Atque hinc est, quod aliquando dicuntur Status cum Imperatore, verordnet vnd gesetzt zu haben; (*d.* Satzung von dem gemeinen Pfenning zu Wormbs *anno* 1495. auffgericht / *in fine exordii pag.* 28.) quod haud raro vocentur, non Cæsaris, sed Imperii constitutiones, Reichsordnungen / (R. A. zu Wormbs / §. es sollen auch / *pag.* 134. Erklärung des Landfriedens zu Nürnberg *anno* 1522. §. *ult. pag.* 147.) Reichssatzungen / (R. A. zu Regenspurg *anno* 1576. §. doch dieweil / *pag.* 662.) ac quandoque rubricam habeant, der Kaiserl. Majestät vnd des H. Reichs Ständ Ordnung. (*ut* des Regiments zu Augspurg *anno* 1500. *pag.* 35. des Cammergerichts auff dem Reichstag zu Costnitz *anno* 1507. *pag.* 67. Auffsatzung vnd Ordnung / auff dem Reichstag zu Trier vnd Cöln *anno* 1512. *pag.* 82. Cammergerichtsordnung zu Speier *anno* 1533. auffgericht / *pag.* 238. Cammergerichtsordnung *de anno* 1555. *pag.* 419. Policeyordnung *anno* 1577. zu Franckfurt gebessert / *pag.* 676. Cum autem, gratia & privilegio Cæsareo, editio ista Codicis recessuum Imperii roborata fit, non est quod dubitemus, rubricas ibi positas probationis
19. loco firmiter adduci posse.) (6.) Renovatio, melioratio, auctio, & explicatio legum, & constitutionum, fit consilio, (*d.* Landfried zu Augspurg *anno* 1548. *declarirt*, §. als weiland / *pag.* 354.) & approbatione Statuum. (*d.* Erklärung des Landfriedens zu Augspurg *anno* 1500. auffgericht / *tit.* vom auffgerichten Landfrieden *pag.* 44. *Vide quæ annotavi supra ad articulum II. verb.* Bessern.)
20. (7.) Vbi lex, vel constitutio inseritur recessibus Imperii, nonnulli ex Statibus omnium nomine subscribunt, & sigilla sua apponunt, ut notum est, (& in specie videri potest in R. A. zu Speier *anno* 1529. auffgericht *p.* 191. *junctis cum eadem aliquot prioribus.*

Auch anderer Ständ des H. Reichs Raht.

Vide supra d. artic. II. verb. Bessern.

Möchten auffgericht werden.

Nulla Respublica tantæ perfectionis est, ut non aliquando novis indigeat legibus, & reformatione, vel abrogatione jam latarum opus habeat. Cau-

Causas exponit Rittershusius (*ad Novellas Iustin. in proœm. per totum caput tertium.*)

Zuwider kein Rescript/ oder Mandat.

Non enim supra has leges est, sed infra; hoc est, eas observare debet ipse, & procurare, ut alii quoque observent.

Vnerhörter Sachen außgehen lassen.

Ergone, audita causa, contrarium his legibus rescribere, & mandare poterit? Haud aliter, quam si audita causa, consilio & assensu Statuum, Imperio id utile fore deprehensum fuerit, placueritque contra legem agi.

AD ARTICVLVM XXXIII.

Soll krafftloß/ todt vnd ab seyn.

Hæc clausula eius efficaciæ est, ut quicquid contra factum fuerit, ipso jure non valeat. (*Cels. Hugo in tract. clausular. num.127. & in consil.46. num.15. Riminald. Iunior consil.88. num.62. Klock. de contribut. cap.16. sect.1. num.176.*) licet juramentum accesserit. Actus enim factus contra juramentum de non faciendo, etiamsi cum juramento fieret, est ipso jure nullus. (*Consultat. Saxon. tom.3. p.1. q.16. n.1.*)

Als dann/ vnd dann als ietzt.

De huius clausulæ effectu, vide allegatos à Gailio (*de pignorat. observat. 13. num.6.*)

Arge List vnd Gefährd außgescheiden.

Vide Wehnerum (*in observat. pract. verb.* treulich vnd ohne Gefährde.) Gœddæum (*de contrah. stipul. c.8. conclus.1. n.26.*)

AD ARTICVLVM XXXIV.

Dieser Brieff Sechs.

Videbatur sufficere unicum authographum, quod possit reponi ad acta Imperii, à Cancellario Germaniæ, Archiepiscopo Moguntino; præsertim, cum promissio fiat collegio, non singulis: usu tamen introductum, ut singulis Electoribus, non exemplar, sed authographum tradatur, solo Bohemo excepto, qui, ut nihil curæ ad capitulationem conficiendam confert, ita nec maior, vel alia eius habetur hic ratio, quam reliquorum Statuum, qui Electores non sunt.

Königlichen anhangenden Insigel.

Sigillum Regis Romanorum, qui vacante Imperio eligitur, idem est quod Imperatoris, sive materiam spectes, sive formam, & figuram, quoniam

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

electus Imperator est & dicitur: Vtitur autem aurea Bulla, quod in rebus majoris momenti, præsertim gratiosis, receptum, licet nondum sit à Pontifice coronatus. (*art.46.capitulat.Ferdinandi III.Canin. in discurs. ad A.B. p.6.*) In minoris momenti negotiis, utitur cera rubra. Formam vel figuram quod attinet, his sigillis imprimitur aquila biceps, insigne Imperii.

Bekräfftiget.

Quia sigillum variis ex causis instrumento addi potest, ideo consultum est, quem in finem ab unoquoque additum sit, in instrumento exprimere, alias cum per se nihil loquatur, & incertus videatur testis, in dubio testimonii potius, & autoritatis, quam obligationis causa accessisse, præsumitur. (*Coler. de process. exec. part.3. cap.1. num.26. Autor* der gründlichen Außführung der Reichsstatt Lindaw *p.214.*)

Am dritten Tag.

Longum per tempus, in Imperio nostro, data literarum publicarum non exprimebant numerum diei cuiusque mensis, sed nomen diei, ratione septimanæ, adiecto, vel proximo festo, vel die Domini proxime præterito, vel sequente. Exempli gratia; mit Vrkund dieses Brieffs/ der gegeben ist zu Nürnberg/ nach Christi Geburt dreyzehenhundert Jahr/ vnd in dem ein vnd sechszigsten Jahr/ an den nächst Mittwochen nach S. Michaelis tag/ (*apud Goldastum in constitut. Imper. pag.*138.) an Mittwoch nach S. Gregorien Taz/ (*apud eundem p.*170.) an Vnserer lieben Frauen Abend Assumptionis (*p.*207.) an dem Freytag vor Iudica, (*d.Goldast.* in Reichshandlungen *pag.* 21.) an dem Sunnetage vor dem Palmetage/ (*apud Lehemannum Chron. Spir. lib.5. cap.108. p.631.*) in crastino Elisabeth, den Tag vor Elisabeth/ *d. lib. 5. c.* 112. *p.*638.) feria quinta post Matthiæ Apostoli. (*d.lib.5.c.*121. *p.*654.) Infinita huiusmodi exempla antiquitatum scrutatoribus occurrunt, & eius vestigia quoque, rara tamen, in codice recessuum Imperii reperiuntur. (*Vide* die Cammergerichts-Ordnung zu Costentz *anno* 1507. auffgericht/ §. vnd sind/ *inf. & seq. p.*71.) Caroli V. tempore triplicem formulam observatam deprehendo: *unam*, qua septimanæ dies post festum præcedens ponitur, & maioris evidentiæ causa adiicitur, quotus ille in mense sit, Montag nach S. Michaelis Tag/ das ist der dreyssigst Tag des Monats Septembris/ (R.A. zu Wormbs *anno* 1521. auffgericht/ §. vnd soll sich/ *p.*132.) *alteram*, qua non adiicitur numerus diei, quotus in mense sit, sed antiquo more, ita, Donnerstag nach dem H. Pfingsttag: Sic lego in fine der Sechs Churfürsten brüderlicher Einung zu Wormbs auffgericht *anno* 1521. *Tertiam*, quæ tunc fuit communior cæteris, expresso numero, ut ex actis eius temporis patet. ex. gr. den sechs vnd zwantzigsten Tag des Monats Maii. Duravit autem adhuc antiquus mos, & observatus fuit in nonnullis judiciis, donec

donec anno M D XXXII. comitiorum Ratisponensium Recessu statuta (§. zum andern / pag. 232.) daß die Vnterrichter / von welchen an das Cammergericht appellirt / den Tag des Monats / vnd nicht nach dem Sontag / oder Fest / deßgleichen auch / so viel müglich / die Stund / der gesprochenen Vrtheil / vnd aller Handlung / vnterschiedlichen lauter bestimmen / vnd in actis anzeigen sollen. (*Idem repetitum in parte 2. ordinat. L. Cameræ de anno 1555. tit. 31. §.* vnd nach dem.)

Des Monats Julii.

1. *Cur latina denominatione exprimatur mensis?*
2. *Tempore Romuli decem tantum menses erant.*
3. *Quibus additi postea duo alii.*
4. *De nomine Martii.*
5. 6. *Aprilis unde dictus?*
7. *Vnde Maius?*
8. *Vnde Iunius?*
9. *Quintilis, postea fuit dictus Iulius.*
10. *Sextilis, postea dictus Augustus.*
11. *September.*
12. *October.*
13. *November.*
14. *December.*
15. *Ianuarius unde ita dictus?*
16. *Vnde Februarius?*
17. *Carolus Magnus mensibus imposuit nomina Germanica.*
18. Wintermonat.
19. Hornung.
20. Lentzmonat.
21. Ostermonat.
22. Wunnemonat.
23. Brachmonat.
24. Hewmonat.
25. Arnmonat.
26. Herbstmonat.
27. Weinmonat.
28. Windmonat.
29. Heiligmonat / Christmonat / Wolffsmonat.
30. *Caroli diligentiam vicit tyrannis lingua Latina.*
31. *Mensium nomina corrupta.*

CVr potius Latina denominatione mensis exprimatur, quam Germanica, 1.
ratio, præterquam, quod reliquias dominatus Latinæ linguæ sapiat, &
consuetudinis tyrannidem, quæ exotica propriis præfert, nulla est. Apud 2.
Romanos, tempore Romuli, ab origine urbis, decem menses tantum consti- 3.
tutos dicunt, quibus Numa Pompilius postea duos alios adiecerit, ut duode- 4.
cim fierent. Hos numerare incipiebat eo ordine, ut primus esset Martius; cui hoc nomen datum à Marte, fictitio illo DEO, vel quod Romulo Pater diceretur, vel quod apud Romanos præcipuo tunc coleretur numine, tamquam ab illis, qui fere nihil, nisi quod Martium, hoc est, bellicum, meditaban-
tur. Secundus, Aprilis, quasi aperilis, quod aperiat terram; vel, ut Varro ha- 5.
bet, quod tunc claustra nascendi aperiat terra. Censorinus, ab Aphrodite 6.
Venere, dictum vult, quod Romani suam à Venere traxerint originem; quæ
derivatio tamen longius ab ipsa vocabuli scriptura recedit. Tertius, Maius, 7.
à Maia matre Dea, cui eo mense sacra fiebant: alii dictum volunt à maioribus, vel senibus. Quartus, Iunius, à Iunone Dea, quæ illo mense colebatur. 8.
alii derivant à juvenibus. Quintus dicebatur primum, Quintilis, quod esset 9.
in or-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

in ordine quintus, à primo, hoc est, Martio: postea nomen accepit Iulii, in ho-
10. norem Iulii Cæsaris. Sextus nominabatur, Sextilis, quod in ordine sextus
esset; deinde vero appellari cœpit Augustus, in honorem Augusti Cæsaris.
11. Septimus, September, quia in ordine septimum locum occupabat, quasi se-
12.13.14. ptimus imber. Octavus, October: Nonus, November: Decimus, Decem-
ber, communi ratione, quam à numero, vel ordine, deduci modo diximus.
His adiectus postea undecimus, Ianuarius, à Rege Latinorum Iano dictus.
15. Duodecimus, dictus fuit Februarius, à februis, id est, sacris celebratis pro de-
16. functorum manibus. (*vide officinam Textoris lib.6.c.2. Keckermannum lib.2. sy-*
stem. Astronom. c.5.p.m.386.) An aut quomodo veteres Germani annum divi-
serint, & quibus nominibus quasque partes appellaverint, antiquitatis nube
17. tegitur. De Carolo autem Magno Eginhardus annotavit, quod mensibus
iuxta patriam linguam nomina imposuerit. (*Vide Lehemannum in chron. Spi-*
rens. lib.2.c.45.p.196.) Quod ita intelligi debet, postqam à Germanis Roma-
norum ista divisio recepta, Carolum, retento mensium numero, cum inde-
18. corum duceret exoticis uti nominibus, vernacula statuisse. Ianuarium ap-
pellavit Wintermonet/ quod hyems, qui Germanis Winter dicitur, tunc ma-
19. xime vires suas solet exerere. Februarium, Hornung; cuius vocabuli origi-
20. nem hodie plane ignorari scribit Keckermannus (*d. loc. p.388.*) Martium
21. Lenzmonet/ vel, ut alii habent, Lenzinmanoht. Aprilem Ostermonet/ vel O-
stermanoht/ propter festum Paschatis, quod nos Ostern/ corrupta voce Auffer-
stehung/ vel Urstehen; quia Salvatoris nostri resurrectio tunc celebratur, vel
ab Oster/ ut orientem nominavit Carolus, quando ventum subsolanum dixit,
Osterwinde; ut Ostern sit quasi ortus salutis nostræ, de qua isto in festo agitur.
22. Maium, Wunnamonet; Wunne/ vel Wonne gaudiũ significat; quia hoc men-
23. se anni formositas se explicare incipit, & nos ad gaudium invitat. Iunium,
Brachmonet. Brachen nihil aliud est quam brechen/ agrum ad culturam re-
vocare, extricare, agrum incultum; & brach liegen/ significat, agrum suba-
ctum non esse, daß er zu brechen sey/ wann man ihn nutzen wolle. Credidit au-
24. tem Carolus, hoc mense rus excolendum esse. Iulium, Hewmonet/ Hewin-
25. manoth/ à fœno, quod tunc secandum, vel colligendum. Augustum, Arm-
monet/ Aranmanoht/ quod arbitror mensem esse brachiorum, hoc est, opera-
rum: Arm enim nobis brachium est, quo laborem conficimus. scilicet, quod
illo mense laborandum sit in colligendis frugibus: vel Aran / & contracte
Arn/ olim idem fuisse, quod nobis hodie Ahr/ ein Kornähr/ spica, der Ahrenmo-
26. nat/ mensis messis, vel spicilegi. Septembrem, Herbstmonet/ mensem autu-
27. mni. Octobrem, Weinmonet/ Wintrumanoht/ mensem vini, vel uvarum,
der Weintraubenmonat; quod eo tempore vindemia fiat: licet, quod colle-
ctum est, mustum potius quam vinum dicatur, & ut nostri arbitrantur, post
festum Martini demum hoc nomen consequatur. Lex 10.C. de erogat. milit.
annon.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

annon. lib. XII. novellum vinum dicit, & mandat, ut per omnes provincias,
cunctis numeris ac militibus, à Novembri menſe, de novello vino annona
detur, quoniam veteris diſpendioſa videatur erogatio. Novembrem, Windmonet / menſem ventorum; quod tunc Æolus imperium ſuum, aperto ventorum carcere, atrocius exerceat, unde navigationis uſus, qui à menſe Octobris, usque ad calendas Aprilis, (*arg. l. 3. C. de naufrag. lib. 11. Scheplitz ad conſuet. Brandeb. part. 4. t. 5. & ibi allegati.*) ſuſpendi debet, tunc omnium minime ſecurus. Decembrem, Heiligmonet / menſem ſanctum, propter feſtum ſc. nativitatis Domini, quod in eo celebratur: unde etiam hodie à nonnullis appellatur der Chriſtmonat: ab aliis vero der Wolffsmonat / quod lupi tunc maxime nocivi ſint. Verum, laudabilis Caroli diligentia, ad dignitatem linguæ noſtræ apprime faciens, per tyrannidem latinæ linguæ excluſa fuit, adeo, ut hodie viliſſimi quique, & nullam huius cognitionem habentes, malint ſemilatinis, & diſtortis verbis, menſium nomina exprimere, quam pure Germanicis. Quin eo quoque ventum eſt, ut qui calendariographia occupati ſunt, Ianuarium per Jenner / Martium per Mertz / Aprilem per April / Maium per May / Auguſtum per Augſtmonat / reddant, quaſi vero hi non æque, ut cæteri, vernacula appellatione exprimi poſſint.

(Margin numbers: 28 beside "detur, quoniam…"; 29 beside "curus. Decembrem…"; 30 beside "xime nocivi ſint…"; 31 beside "Germanicis. Quin eo…")

Nach Chriſti Geburt.

1. *Qua epocha utatur magnus Moſcoviæ Dux.*
2. *Variatio in numero annorum mundi.*
3. *Quo anno mundi Chriſtus fuerit natus?*
4. *Epocha à nativitate Chriſti, quando cœperit privatim eſſe in uſu.*

5\. 6. 7. *Quando publice.*

6\. *Iudicium de diplomatum veritate, vel falſitate, ab epocha deſumptum.*

HÆc eſt primaria, & communis Chriſtianorum epocha, qua hodie utimur. 1.
Notavi tamen, Magnum Moſcoviæ Ducem, in literis credentialibus ad Imp. Maximilianum II. (quæ Statibus in comitiis Ratisponenſibus, anno M D LXXVI. communicatæ fuerunt) epocha à condito mundo uſum fuiſſe.
Sed ut in annorum mundi numero, dum alii plures, alii pauciores 2.
ponunt, diſſentiunt autores, (*Vide Sleidan. in pr. lib. 1. de quatuor ſummis Imperiis.*) ita nec in illo conveniunt, quo Chriſtus natus ſit.
Alii enim id factum 3.
tradunt, anno à mundo condito MMMM. alii anno MMMDCCCCLXX. ut videre eſt in præclariſſimo Ioſephi Scaligeri opere, *de emendatione temporis.*
Cæterum, ad quæſtionem, *quando iſta epocha, à nativitate Chriſti, in uſu eſſe cœperit?* notandum eſt, uſum hic conſiderari, vel privatum, vel publicum.
Ad privatum pertinet, quando legimus, Dionyſium Exiguum, Abbatem 4.
Romæ, jam anno DXII. vel DXXXII. odio Diocletiani, hiſtorias, & eorum connexionem, non ſecundum annos Conſulum Romanorum, & Imperatorum, ſed ſecundum annos nativitatis Chriſti, ſcripſiſſe. (*Guler. in ſua Ratia lib. 7. fol. 98.*) Publicum quod attinet, ab Hiſtoricis annotatum legimus,

Imp.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Imp. Carolum Crassum, primum edictis mandasse, ut anni imposterum à nativitate Christi numerarentur (*Guler. d. loc.*) Est, qui Imp. Arnolpho hoc adscribat. (*Megiser. in annal. Carinth. lib. 6. c. 57. p. 584.*) Quæ opiniones ita fortassis in concordiam revocari possunt ut Carolus Crassus, qui ipse hac epocha usus, (*Cyr. Spangenberg in Chron. Mansfeld. c. 111. fol. 101. Gryphiander de Weichbild. Sax. c. 33. n. 15.*) primus mandaverit hoc observari; Arnolphus autem, quod nondum ubique observabatur, observari mandato secundo fecerit. Si quæ ergo diplomata, antē Carolum Crassum, ab aliis Imperatoribus Francis, hac epocha notata leguntur (leguntur autem apud antiquarios) illa vel suppositionis suspecta, vel interpolata esse, monet Autor der gründlichen Außführung der Reichsstatt Lindaw / die ohnverſehens abgelöſte Reichspfandschafft betreffend (*p. 865.*)

Fünffzehen hundert / rc.

Solemus alias numeros exprimere per sifras, ut vocant, vel notas. Harum variæ sunt species; potissimum autem nobis cognitæ, & ex parte adhuc usuales, Latinæ, Germanicæ, peregrinæ. De Latinis videri potest Marcus Valerius Probus, *de notis Romanorum interpretandis*, editus cura Tilii Brogæ; (*p. 192. & seqq.*) de Fancicis, Estienne Pasquier (*és recherches de la France livre 4. chap. 19. per totum.*) Ex peregrinis, characteres isti, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 0. ante trecentos, aut paulo plures annos, ab Arabibus ad nos transierunt; primo quidem dissimiles his nostris hodiernis, postea memoria proavorum hac forma interpolati, quæ hodie nobis in usu est. Dicuntur autem illos characteres, primi omnium Christianorum, Hispani à Mauris, ab Hispanis reliqui Latini Christiani, ab illis Græci accepisse, si modo acceperunt. (*Ios. Scaliger in commentatione de numismate argenteo Constantini anno 1602. in lucem emissa.*)

Unser Reiche / des Römischen.

1. Reich / *significat & Regnum, & Imperium.*
2. *Carolus V. antequam Romæ coronatus, numeravit annos regni.*
3. *Ibidem coronatus, numeravit annos Imperii.*
4. *Ratio diversitatis.*
5. *Ex errore natu.*
6. *Cur Carolus se scripserit* erwehlten Römischen Kaiser.
7. *Verba valent sicut numi.*
8. 9. *Sigismundus singulari epocha usus fuit.*
10. *Et alia Fridericus III.*

1. REich / Germanicum, latine vertitur Imperium; verum hic non significat
2. Imperium Romanum, sed Regnum. Fuit hac formula usus Carolus noster, totos illos per annos, quousque nondum à Pontifice coronam Imperialem susceperat. Cammergerichts Ordnung zu Wormbs *anno* 1521. *in fin. p.* 124. Kaiserl. Landfrieden zu Wormbs auffgericht *eodem anno, in f. p.* 131. *&c.*)
3. Postea vero in vicem, Unserer Reiche / cœpit exprimere, Unsers Kaiserthumbs im zehenden / vnd vnserer Reiche im fünffzehenden Jahr. (*vide* die Ordnung vnd Reformation guter Policey / zu Augspurg *anno* 1530. auffgericht / *in fin. p.* 223.) in qua

in qua formula perstitit toto sui Imperii tempore. Ratio huius variationis 4.
dependet à mysterio coronæ Imperialis, quod tanti olim habitum, & adhuc
ab omnibus, quotquot Carolum numero secuti fuerunt, haberi visum, ut
cum corona Imperiali non insigniti fuerint, annos Regni, vel Regnorum,
non autem Imperii, numerare consueverint. Verborum tamen solum, non
rei discrimen est, quod observamus. Electores enim, ad sacrum Imperium, 5.
(*A.B. c.19.*) eligunt temporale caput populo Christiano, (*A.B. c.2. §.2.*) mundo, (§.3.) rectorem, & temporale caput fidelium (*d.* §.3.) Electio tribuit
electo administrationem Imperii, (*A.B. c.2.* §5.) & confert ei potestatem
confirmandi jura, quæ Electores ab Imperio habent (*d.*§.5.) ac generaliter,
jura, & bona Imperii administrandi, & gubernandi concedit, ut supra, ex
constitutione Ludovici Bavari, & Electorum literis ad Papam Benedictum XII. docuimus. Electo moriente, antequam coronationem Imperialem susceperit, sacrum vacare contingit Imperium: (*d. A.B. c.5. in pr. ubi ad verbum, præmittitur, referri debet c.*1. §.19.) Ergo, sive electus Romanorum
Rex dicatur, sive Imperator, administrat, regit, & gubernat Imperium:
unde falsus non est, qui annos administrationis Imperii ab electionis termino numerat. Quod nec Carolum V. latuit, quando & ante & post coronationem Imperialem, primas potestatis suæ partes electioni acceptum tulit,
semperq; titulo, von Gottes Gnaden / Erwehlter Römischer Kaiser / uti voluit. Quo titulo etiam successores illius, quorum nullus Imperialem coro- 6.
nam hactenus obtinuit, usi fuerunt. Si itaque illi omnes, tanquam electi
Imperatores, Imperium administrarunt, quid obstat, eorundem annos administrationis Imperii, non Regni, numerare? Re enim hoc Regnum &
Imperium, unum sunt. Quanquam inficias non iverim, verba valere ut 7.
numos, & consuetudini, etiam irrationabili, modo radicata sit, potissimum
in verbis, aliquando cedendum esse. Cæterum, Sigismundus in bulla sua, 8.
de jure & successione Electorum Palatinorum, quam dedit anno Domini
MCCCCXIV. Aquisgrani, in ipsa die coronationis suæ, singularis videtur,
ubi hac epocha utitur; Regnorum nostrorum anno, Hungariæ vigesimo
octavo, Romanorum vero, electionis quinto. (*apud Goldastum tom.*1. *constitut. Imperial. p.*143.) Et iterum, in literis ad Concilium Constantiense, an- 9.
no MCCCCXVI. Regnorum nostrorum, Hungariæ &c. anno XXX. Romanorum, electionis sexto, coronationis vero, secundo. (*apud Goldast. d. tr. p.*148.) Fridericus III. (*apud eundem Goldast. d. tr. p.* 222. *in constitutione* des 10.
vierjährigen Landfriedens / zu Regenspurg anno 1471. auffgericht / hanc usurpat formulam; Unserer Reiche / des Römischen im zwey und dreyssigsten / des
Kaiserthumbs im zwantzigsten / und des Hungarischen im dreyzehenden
Jahre.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Im Viertem.

Quandoque ubi Reges interdicto notati, vel à Pontifice excommunicati fuerunt, instrumentis publicis eorum nomen, annique regni non amplius adscripti, sed loco illorum posita hæc clausula, *Regnante Propheta Iesu.* Hoc factum in Gallia, durante interdicto in Philippum Regem: (*Vignier en la 3. partie de la bibliotheque historiale, p. 6. & p. 212.*) Factum etiam docet Cassan (*livre 1. de la recherche des droits du Roy, & de la couronne de France chap. 2. p. 67.*) ut instrumento, in Castilia, anno MCV. tempore Regis Sanchi, appositum, regnante Domino nostro Iesu Christo. Raimundus quoque, Comes Tholosanus, testamento suo, quod in Syria fecit, eadem apposuit verba. Vt ut vero verbis hæc exempla inter se non multum discrepent, causa tamen non conveniunt.

Jahr.

1. *Initium anni apud nos est prima dies Ianuarii.*
2. *Olim in Gallia erat dies Paschatis.*
3. *Quod Carolus IX. edicto prohibuit, & primum Ianuarii substituit.*
4. *Quod in Curia non approbatum, usu tamen receptum.*
5. *Veteris moris inconvenientia.*
6. *In Guienna initium anni fuit dies incarnationis Salvatoris nostri, qui esse creditur XXV. Martii.*
7. *Idem adhuc observatur apud Venetos.*

1. APud nos initium anni à primo Ianuarii die numeratur, ut etiam in Gal-
2. lia hodie. Olim autem ibidem dies Paschatis, vel resurrectionis Domi-
nicæ, novus & primus anni erat. (*Pierre Matthieu liv. 2. de l'histoire de Luys XI. n. 14. pag. 103. Fauyn au theatre d'honneur livr. 3. p. 855.*) Verum incommoda
3. inde emergentia permoverunt Reges, ut corrigerent terminum. Legitur
inter edicta Regia Caroli IX. de anno MDLXIII. hæc sanctio: (*apud Antonium Fontanon, edictor. & statut. Regior. tom. 1. livr. 4. tit. 3. p. 515.*) *Voulons, & ordonnons, qu'en tous actes, registres, instruments, contracts, ordonnances, edits, lettres, tant patentes, que missives, & toute escriture priveé, l'année commence d'oresenavant, & soit contée du premier jour de Ianvier.* Huius constitutionis mentionem faciunt Scevole & Louys de S. Marthe, (*en l'histoire genealogique de la maison de France livre 5. p. 344.*) nec non Laurens Bouchel (*en la Bi-*
4. *bliotheque, ou thresor du droit François, tom. 2. pag. 399. verb. Ianvier.*) ubi nota-
bile hoc addit: (*Ceste ordonnance n'a esté verifiée en la Cour, & toutesfois elle s'est tousiours gardée depuis, comme elle fait encores*) hæc constitutio in Curia Parlamenti Parisiensis ratihabita non est, nihilo tamen minus semper postea
5. observata, & observatur adhuc hodie. Veteris moris, quo annus festo pa-
schatis incipiebat, inconvenientiam, ita describit Coquille: (*en l'histoire du pays & Duché de Nivernois p. 259. & 262.*) (*Ce temps estoit fort incertain, parce*

que,

que, selon l'ancienne observation des Chrestiens, le iour de Pasques se gouverne selon la Lune de Mars. En cette façon de conter ancienne, quand l'année commençoit à Pasques, pouvoient advenir beaucoup de perplexités, és affaires des hommes. Car il se pouvoit faire, qu'un mesme conte d'années, (comme, verbi gratia, l'an 1535. la feste de Pasques estoit le 28. Mars, & en l'année sequente 1536. Pasques estoit le 16. d'Avril) le premier jour d'Avril en chacune desdites deux années se disoit estre l'an 1535. mais en la premiere, c'estoit l'an 1535. apres Pasques, & en la seconde 1535. avant Pasques. Aussi les Notaires, & autres plus advises, mettoient tousiours ces mots, avant, ou pres Pasques, depuis le 22. Mars, jusques au 25. Avril.) Hæc temporis computatio valde erat incerta, quoniam, secundum veterem morem Christianorum, dies Paschatis regulam habet à Luna mensis Martii. In hac antiqua computatione, initio anni sumto à festo Paschatis, multæ perplexitates contingere poterant in humanis negotiis. Poterat enim evenire, ut unus, idemque numero dies mensis, duplicaretur uno in anno, verbi gratia, anno M D XXXV. festi Paschatis dies erat XXVIII, Martii; anno sequenti M D XXXVI. Paschatis terminus erat XVI. dies Aprilis. Hoc itaque modo, dies primus Aprilis duplicabatur in anno, & erat una vice post festum Paschatis, paulo post anni initium; altera autem, ante Paschatis festum, circa finem anni. Notarii, & circumspecti alii, eadem ratione ducti, semper addebant, post XXII. Martii usque ad XXV. Aprilis diem, hæc verba; ante, vel post festum Paschatis. Morem tamen illum generalem non fuisse sem- 6.
per, totam per Galliam, inde discimus, quod Fabyn (*supra d. loc.*) scribit, in Guienna initium anni factum fuisse à die incarnationis Salvatoris nostri, qui est XXV. Martii. Idem adhuc apud Venetos in usu est: *E solito (inquit Doglio- 7.
ne di Venetia trionfante & sempre libera tit. dell' origine & accrescimento della città fol. 2. b.) al modo Veneto nel mese di Marzo (nel quale il* XXV. *giorno d'esso è dedicato à Maria Virgine, per la santa incarnatione di lei di nostro Signor Giesu Christo, figliuolo d'Iddio) dar si principio in numerar gli anni che corrono, che da altri prendono, ò dal di di Natale, ò dal giorno primo di Genaro.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

MANTISSAE AD CAPITULATIONEM CAROLI V.

MANTISSA I.

PRoximi Pontificibus in Ecclesia Romana sunt hodie Cardinales, qui unde sic dicti, quando cœperint, quibusque modis pauci initio ad numerum, qui jam nunc est, excreverit, docent abunde alii, præcipue Onuphrius in eo, quem scripsit *de Cardinalium origine*, alioque *de Episcopatibus, Titulis & Diaconiis Cardinalium*. Dignitas eorum maxime celebrari cœpit ex Decreto quodam Concilii Sutriensis, anno CIↃLIX. Quum autem circa annum CIↃCCLXXVII. potentissimus Imperator Fridericus II. (uti Platina refert) Innocentii IV. & confœderatorum armis in Parmæ obsidione insigni clade adfectus esset, Victor Pontifex voluit, ut galero rubro inposterum Cardinales uterentur; utque, quemadmodum purpura antiquis Imperatoribus Imperatoriæ potestatis tessera erat, sic pileus coccineus splendorem Cardinalibus adferret, qui progressu temporis Archiepiscopis & Episcopis sunt prælati. Cardinalium cognomen usurpant in Ecclesia Romana tres clericorum ordines, Presbyteri, Diaconi, & sequuti illos multo post tempore Episcopi. Presbyteri Cardinales omnium censentur antiquissimi: præerant illi titulis. Tituli nihil aliud quam templa, Ecclesiæ, Loca sacra in Sanctorum memoriam erecta, & per Vrbis Regiones ab Romanis Præsulibus distincta; in quibus animarum cura à Presbyteris, qui in iis commorabantur, habebatur. Presbyteri autem hi Cardinales dicebantur, quasi principales, similitudine à quatuor, ut quidam volunt, cardinalibus, id est, principalibus, deducta. Quum enim in unoquoque titulo plures essent clerici, qui Sacramenta populis exhiberent, vel exhibentibus præsto essent, ut Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, is, qui omnibus præerat Presbyter, ab cæteris clericis illius tituli dicebatur Cardinalis, quod reliquis dignior principaliorve esset in eo titulo commorantibus, ceterosq; Clericos regeret vel gubernaret in titulo ipsi commisso viventes. Huiusmodi tituli propter Christianorum paucitatem initio pauci fuerunt: qui crescente quotidie fidelium numero, auxerunt ad XXVIII. Hic numerus ad avorum nostrorum tempora semper mansit. Veteres XXVIII. titulos, qui ante CIↃC. annum in urbe fuerunt, hos in actionibus Synodi Romanæ, quæ sub Symmacho celebrata, & apud Anastasium Bibliothecarium lego.

Merula parte 2. Cosmographia lib. 4. c. 20. pag. 265. & seqq. editionis Amsterdamensis anno 1636.

I. S.Iulii, alias S.Callisti: alias SS.Iulii & Callisti, alias Callisti. Item S.Mariæ trans Tiberim,

II. S.Chrysogoni trans Tiberim.

III. S.Cæciliæ trans Tiberim.
IV. S. Anastasiæ sub Palatio.
V. Damasi; alias SS. Laurentii & Damasi: alias S. Damasi: Item S. Laurentii in Damaso.
VI. S.Marci ad Palatinas.
VII. Equitii, alias S. Silvestri; alias, SS. Silvestri & Martini, alias S. Martini in Montibus.
VIII. S. Sabinæ in Monte Aventino.
IX. S.Priscæ in Monte Aventino; alias SS. Aquilæ & Priscæ.
X. S.Crescentianæ.
XI. Fasciolæ.
XII. S.Caii.
XIII. S.Marcelli.
XIV. S. Susannæ, ad duas Domos: alias SS.Gabinii, & Susannæ.
XV. Basilica SS. XII. Apostolorum; alias titulus SS. Apostolorum Philippi & Iacobi. Verum hæc Ecclesia posterioribus temporibus, sola inter has XXVIII. Basilica, non titulus dicta est.
XVI. S.Cyriaci, in Thermis Diocletiani.
XVII. S.Eusebii.
XVIII. Pastoris; alias S.Pudentis, alias S.Pudentianæ.
XIX. Vestinæ; alias S.Gervasii. S.Protasii; alias S.Vitalis.
XX. S.Matthæi, in Merulana.
XXI. S.Clementis.
XXII. S.Praxedis.
XXIII. Eudoxiæ; alias S.Petri ad Vincula.
XXIV. Lucinæ, alias S.Laurentii in Lucina.
XXV. S.Æmilianæ.
XXVI. S.Nicomedis.
XXVII. Pammachii; alias SS.Ioannis & Pauli.
XXVIII. Trigidæ.

Noti sunt hodieq; omnes, exceptis septem, S.Crescentianæ. Fasciolæ. S.Caii. S.Matthæi in Merulana. S.Æmilianæ. S.Nicomedis, & Trigide. Pro quibus in actione Synodi Romanæ sub Gregorio Papa I. celebratæ, & apud Anastasium Bibliothecarium, septem alii leguntur repositi: S. Balbinæ in Monte Aventino. SS.Nerei & Achillei. S.Xysti. SS.Marcellini & Petri. S.Crucis in Hierusalem. S.Stephani in Monte Cœlio & SS. Quatuor coronatorum. Qui omnes adhuc durant, uno excepto S. Cyriaci in Thermis Diocletiani, qui quum præ vetustate corruisset, templo solo æquato, titulus ab Xysto IV. ad Ecclesiam SS. Quirici & Iuliæ translatus est; ubi & nunc quoque manet. Videamus porro, quur neque plures, neque pauciores tituli

ſimul fuerint inſtituti. Veteres Romani Pontifices, uti patet ex libro Cameræ Apoſtolicæ, qui appellatur Provincialis, quinque in Vrbe Roma majores & præſtantiores Baſilicas, vel jam fabricatas eligentes, vel novas fabricantes, Patriarchales Eccleſias appellarunt, Palatiaque illis adiuncta, Patriarchia. Fuerunt eæ, I. Baſilica Lateranenſis, quæ & Conſtantiana, alias S. Salvatoris. Item S. Ioannis eſt appellata. II. Baſilica S. Petri in Vaticano. III. Baſilica S. Pauli extra muros Vrbis, Via Oſtienſi. IV. Baſilica S. Mariæ Maioris, alias ad Præſepe. V. Baſilica SS. Stephani & Laurentii, extra muros urbis, via Tiburtina. Is numerus placuit ob quinque præcipuos orbis Patriarchas, Romanum, Conſtantinopolitanum, Alexandrinum, Antiochenum & Hieroſolymitanum; ut quoties contigiſſet generalia Concilia in Vrbe celebrari, ad quæ accedere Patriarchæ ipſi tenebantur, vel Patriarchas ipſos pro arduis Reip. Chriſtianæ negotiis diffiniendis ad Vrbem venire, eorum unusquisque ſedem, Palatium videlicet, & Eccleſiam, tanquam in natali ſolo, vel provincia ſua, Romæ haberet præcipuam, quum ipſa Vrbs communis totius orbis patria appellaretur. Prima Baſilica Patriarchalis Romanam Eccleſiam repræſentat, ipſa Romani Pontificis quondam ſedes, ubi olim in Patriarchio, quod juxta eandem Eccleſiam, per mille annos eſt commoratus, ad Clementis V. usque Pontificatum; qui in Gallias Romanam Curiam transtulit; poſt cuius ad Vrbem reductionem ſub Gregorio XI. Romani Pontifices non amplius ad Lateranum, ſed in Patriarchio prope S. Petrum permanſerunt. Huic Lateranenſi propter excellentiam ſeptem Epiſcopi ex circumvicinis civitatibus ſunt adſignati, qui ſuis ſtatis ſolemnibusq; diebus, ſinguli coram Romano Pontifice, in eadem Eccleſia, celebrarent divina myſteria, vel Pontifici celebranti adſiſterent, atque eam ob cauſſam poſtea Epiſcopi Cardinales, id eſt, principales, quod huic Eccleſiæ & Romani Pontificis miniſterio adſcripti eſſent, appellari cœperunt. Sunt illi, I. Epiſcopus Cardinalis Oſtienſis, qui ſolus, inter omnes Epiſcopos in Romani Pontificis conſecratione (hæc enim ad eum pertinet) pallio utitur. II. Epiſcopus Cardinalis Portuenſis. III. Epiſcopus Cardinalis SS. Rufinæ & Secundæ, alias Silvæ candidæ. IV. Epiſcopus Cardinalis Sabinus. V. Epiſcopus Cardinalis Præneſtinus. VI. Epiſcopus Cardinalis Tuſculanus. VII. Epiſcopus Cardinalis Albanus. Secunda Baſilica Patriarchalis typum gerit Orientis, vel Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ. Ei adſignati ſunt ſeptem Presbyteri Cardinales, quod minoris eſſet dignitatis, quam Baſilica Lateranenſis, in qua erant Epiſcopi. Fuerunt autem, I. Presbyter Cardinalis Tituli S. Mariæ Trans Tiberim. II. Presbyter Cardinalis Tit. S. Chryſogoni. III. Presbyter Cardinalis tit. S Cæciliæ. IV. Presbyter Cardinalis tit. S. Anaſtaſiæ. V. Presbyter Cardinalis tituli S. Laurentii in Damaſo. VI. Presbyter Cardinalis tit. S. Marci. VII. Presbyter Cardinalis tit. S. Martini in Montibus.

bus. Tertia Occidentem, vel Ecclesiam Alexandrinam repræsentat, cuius ministerio septem adsignati sunt Presbyteri Cardinales, Titulorum, I. S. Sabinæ. II. S. Prisæ. III. S. Balbinæ. IV. SS. Nerei & Achillei. V. S. Xysti. VI. S. Marcelli. VII. S. Susannæ. Quarta Septemtrionem, vel Ecclesiam Antiochenam designat: eius obsequio attributi sunt septem Presbyteri Cardinales. I. Basilicæ SS. XII. Apostolorum. II. S. Cyriaci in Thermis. III. S. Eusebii. IV. S. Pudentianæ. V. S. Vitalis. VI. SS. Marcellini & Petri. VII. S. Clementis. Quinta denique Meridiem, vel Hierosolymitanam Ecclesiam refert, cui datos constat reliquos septem Presbyteros Cardinales. I. S. Praxedis. II. S. Petri ad Vincula. III. S. Laurentii in Lucina. IV. S. Crucis in Hierusalem. V. S. Stephani in Monte Cœlio. VI. SS. Ioannis & Pauli. VII. SS. quatuor Coronatorum. Episcopi igitur VII. Presbyteri vero XXVIII. juncti, erunt XXXV. Cardinales Sacerdotes; quibus accedentes XVIII. Diaconi, de quibus dicam, numerum conficiunt LIII. Mansit autem integer XXVIII. Presbyterorum Cardinalium numerus, ut notat Pandulphus Pisanus in vita Gelasii, usque ad Honorii II. Pontificatum, annumque Christi CIↃ CXXV. quo tempore supra modum labefactari cœpit, atque adeo imminui, ut tempore Nicolai III. tres tantum fuerint Presbyteri Cardinales. Post rursum sensim incrementum adquisivit. In Constantiensi Concilio cautum est, ne plures, quam XXIV. Cardinales viventes simul essent. Primus Xystus IV. nulla habita Concilii, quod nominavi, ratione, numerum Cardinalium supra omnes ampliavit. Sequutus eum est Alexander VI. Ita tamen ut numerum LIII. non excesserint. Omnium Romanorum Pontificum, Leo X. primus neglecta antiqui instituti ratione, veterem LIII. numerum in magna illa XXXI. Cardinalium Creatione superavit. Eius exemplum sequuti sunt Pauli duo, III. & IV. Quum igitur Presbyteri Cardinales numerum XXVIII. excederent, novis etiam fuit opus Titulis, qui per diversos Pontifices fuerunt facti. Primus post CIↃ. annorum intervallum Xystus IV. novum titulum addidit, anno CIↃCCCCLXXVII. S. Nicolai inter Imagines, prope Amphitheatrum, sive Colosseum. Secundus Leo X. in magna illa XXXI Cardinalium creatione, anno CIↃ IↃXVII. antiquissimum Titulum, S. Matthæi in Merulana, qui per mille, & qui excurrunt, annos, Titulus esse desierat, restituit, XI. alios novos titulos fecit. I. S. Ioannis ante Portam Latinam. II. S. Cæsarii in Palatio. III. S. Hagnetis in Agone. IV. Apollinaris. V. S. Laurentii in pane & perna. VI. S. Silvestri in campo Martio. VII. S. Thomæ in Parione, VIII. S. Pancratii. IX. S. Callisti. X. S. Bartholomæi in Insula, alias inter Pontes. XI. S. Mariæ de Capitolio, alias de Ara Cœli. Tertio Papa Iulius III. anno Christi CIↃ IↃ LI. tres novos adiunxit titulos, I. S. Mariæ in Via. II. S. Barbaræ. III. S. Simeonis. Novissime Paulus IV. anno CIↃ IↃ LVII. titulum novum adposuit, S. Mariæ super Minervam. Tituli igitur

XVIII.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL 2.6.90

XVII. facti novi, unus ab Xysto IV. duodecim ab Leone X. tres ab Iulio III. unusque à Paulo IV. compositi cum XXVIII. antiquis, erunt omnino XLV. Presbyterorum autem Cardinalium antiquissimus appellari solitus S.R.E. Archipresbyter Cardinalis. Hæc de Presbyteris. Diaconi initio septem singuli binis Vrbis regionibus præerant. Ex iis primus, lapsu temporis Archidiaconus, vel Diaconus Cardinalis, id est, principalis, cœpit appellari. Is antiquissimis temporibus, uti liquet ex Actionibus Synodi Romanæ sub Silvestro I. celebratæ, unus tantum fuit. Quum autem fidelium numerus indies cresceret, statutum fuit, ut in singulis Vrbis regionibus, singuli essent Diaconi; sicque XIV. sunt facti: quorum primus dicebatur Archidiaconus, vel Diaconus Cardinalis. Augente magis ac magis Christiana religione, plures in unaquaque regione Diaconi incertiore numero creari cœperunt; quorum dignissimus Diaconus Cardinalis, ab ceteris eiusdem regionis Clericis, est nominatus; qua ratione factum, ut XIV. postea pro regionum numero Diaconi Cardinales fuerint. His aliquot post annis, quatuor additi sunt alii Diaconi Cardinales: quorum unius tantum erat Lateranensi Basilicæ ministrare: sicque XVIII. numerus est expletus: quem semel solus omnium Romanorum Pontificum excessit Paulus III. sub eo namque anno CIↃ IↃ XLV. Diaconi Cardinales XIX. viventes fuerunt. Quemadmodum enim XXVIII. Presbyteris Cardinalibus, sic XVIII. Diaconis fixus & præscriptus fuit numerus: qui eadem ratione, & eodem tempore, quos Presbyterorum, paulatim post Honorii II. Pontificatum, adeo diminutus est, ut non nisi tres Diaconi Cardinales viventes aliquando fuerint, quod tempore creationis Nicolai IV. animadversum. Postea sensim, uti de Presbyteris dictum est, augere cœpit. Diaconias XVIII. id est, Ecclesias, seu templa ipsis adsignata, his nominibus expressas invenio.

I. S. Mariæ in Dominica, ubi manebat Archidiaconus.
II. S. Luciæ in Circo juxta Septisolium, quæ nunc est vetustate consumta.
III. S. Mariæ novæ.
IV. SS. Cosmæ & Damiani.
V. S. Hadriani.
VI. SS. Sergii, & Bacchi.
VII. S. Theodori.
VIII. S. Georgii in Velabro.
IX. S. Mariæ in Cosmedin, alias Schola Græca.
X. S. Mariæ in Porticu.
XI. S. Nicolai in Carcere Tulliano.
XII. S. Angeli in Piscina.
XIII. S. Eustachii juxta Pantheum.

XIV. S. Mariæ in Aquiro.
XV. S. Mariæ in Via Lata.
XVI. S. Agathæ in Equo Marmoreo.
XVII. S. Luciæ in Silice, alias capite Suburæ; alias Orphea.
XVIII. SS. Viti & Modesti, in Macello Martyrum.

Hæ semper fuerunt; & nunquam, vel additis novis, vel antiquis sublatis, mutatæ, usque ad Leonis X. Pontificatum, qui primus omnium Romanorum Pontificum, Diaconiam unicam novam adiunxit S. Onuphrii in Vaticano. Novissimi omnium, Episcopi Cardinalis cognomen sunt adepti hac ratione. Quum septem ex circumvicinis Episcopis Laterani, vel celebrantes, vel Romano Pontifici celebranti ministrantes, idem ibi munus haberent, quod Presbyteri Cardinales per cæteras quatuor Basilicas Patriarchales, indecens videbatur, Episcopos hos non æque ac Presbyteros, Cardinales dici. Antecedunt hi omnes, quocunque terrarum sunt loco, Episcopos non Cardinales, quin & Archiepiscopos & Patriarchas: quod sequius erat antiquis temporibus; quin, Titulo Cardinalis, nihil dignitatis dante, eos tantum præcederent, qui post ipsos fuerant creati. Sunt illi, ut antea obiter indicavi,

I. Ostiensis, cui Ecclesia unita fuit Veliterna.
II. Portuensis.
III. SS. Rufinæ & Secundæ, alias Silvæ Candidæ.
IV. Sabinus.
V. Prænestinus.
VI. Tusculanns.
VII. Albanus.

Septem Episcopis Cardinalibus varias ob caussas alii aliquando additi leguntur Episcopi: ut sub Leone IX. & Paschali II. Episcopus Cardinalis Veliternus; sub Clemente III. Antipapa, & Vrbano II. Episcopus Cardinalis Nepesinus: sub eodem Vrbano II. Labicanus: sub Paschali III. Parmensis: sub Innocentio II. Archiepiscopus Pisanus, Episcopus Mutinensis, Ortanus & Tiburtinus: novissime sub Leone X. Reatinus, & iterum Tiburtinus: quum Ecclesias Sabinam & Prænestinam, quam ab Iulio II. habuerant, restituisset idem Leo X. Episcopis Cardinalibus duobus ab Iulio II. privatis. Quum autem Ecclesia SS. Rufinæ & Secundæ, alias Silvæ Candidæ, deficientibus propter crebras Barbarorum incursiones incolis, ab Callisto II. Portuensi esset adiuncta, non nisi sex Episcopi Cardinales ordinarii fuerunt, qui numerus post Innocentii II. Papæ tempora perduravit, ut non essent plures quam sex Episcopi Cardinales viventes; præsertim quum Ecclesia Veliterna, quæ eum honorem aliquando habuerat, Ostiensi ab Eugenio III. sit adiuncta, & Tiburtina ea honore privata remanserit, usque ad Leonem X. à quo, necessitate flagitante, cum Reatina, semel tantum Cardinalis facta fuerit Ecclesia: ve-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

rum necessaria caussa sublata, utræque Ecclesiæ Cardinales esse desierunt, sub eodem Leone. Reliquæ vero Ecclesiæ, quas Cardinales appellatas fuisse aliquando legimus, nunquam postea eum honorem habuerunt, quum eum non habuerint ordinarie, sed necessitatibus quibusdam exigentibus. Quemadmodum vero primus Presbyterorum Cardinalium Archipresbyter, Diaconorum autem Archidiaconus appellabatur; sic antiquissimus Episcorum Cardinalium, olim Prior Episcoporum Cardinalium, posterioribus vero temporibus, Collegii Decanus nominatus est. Is autem semper fuit antiquissimus, qui Episcopus Cardinalis ordinatus erat, si vel is esset Albanus, sive Prænestinus, sive Tusculanus, vel alias quilibet ex Episcopis Cardinalibus: unde pauci admodum Decanorum Collegii per quadringentos & quinquaginta annos fuerunt Episcopi Ostienses, quod non semper Episcopus Ostiensis Episcoporum Cardinalium fuerit antiquissimus. Primus autem Paulus IV. instituit, ut non is Decanus haberetur, qui absolute antiquissimus esset Episcoporum Cardinalium, sed qui moriente Decano antiquissimus esset ex Episcopis Cardinalibus in Vrbe præsentibus. Absentium enim nullam voluit haberi rationem, nisi Ecclesiæ caussa essent absentes.

MANTISSA II.

La forme observée par le Roy François I. pour recevoir la patente du camp du Heraut de l'Empereur Charles V. l'an 1528. mise par escrit du commandement dudit Roy François I. par M. Gilbert Bayard, Seigneur de Neufville, Secretaire d'Estat.

Extrait au Ceremonial de France, de Theodore Godefroy pag. 199. & seqq.

EN la grand'sale du Palais Royal de Paris, par le commandement du Roy, a esté dressé un tribunal au devant de la table de marbre, de la hauteur de quinze marches: Auquel ledit Seigneur s'est trouvé le dixiesme iour de Septembre, l'an mil cinq cent vingt & huict, pour ouyr parler le Heraut d'armes, que l'on disoit l'Esleu en Empereur luy envoyer, accompagné en la maniere que s'ensuit. Premierement estoit à sa main dextre assis dedans une chaire, treshaut, tresexcellent, & trespuissant Prince le Roy de Navarre, Duc d'Alençon, & de Berry, Comte de Foix, & d'Armaignac. Et de ce mesme costé estoyent assis sur un banc Monsi. le Duc de Vendosme, Pair de France, Lieutenant general, & Gouverneur de Picardie, Dom Hercules d'Este, fils aisné du Duc de Ferrare, Duc de Chartres, & de Montargis, le Duc d'Albanie, Regent & Gouverneur du Royaume d'Escosse, & le Duc de Longueville, grand Chambellan. Prés lesquels à un autre banc, estoyent assis les Presidens, & Conseillers de la Cour de Parlement, & derriere eux, plusieurs Gentilshommes, & gens de letrre. De l'autre costé estoyent assis en chaires parées, Messeigneurs les Reverendissimes, Monseigneur le Cardinal Salviati, Legat de nostre S. Pere le Pape, & du S. Siege Apostolique; Monseigneur le Cardinal de Bourbon, Evesqut & Duc

Duc de Laon, Pair de France, Monſ. le Cardinal de Sens, Chancelier de France, Monſ. le Cardinal de Lorraine, Archeveſque de Narbonne, & Meſſeigneurs les Ambaſſadeurs du treshaut, tresexcellent, & trespuiſſant Prince, le Roy d'Angleterre, Defenſeur de la foy, les Ambaſſadeurs du treshaut, tresexcellent, & trespuiſſant Prince, le Roy d'Eſcoſſe, les Ambaſſadeurs de la tres illuſtre Seigneurie de Veniſe, l'Ambaſſadeur du tres Illuſtre Duc de Milan; les Ambaſſadeurs des Seigneurs des Ligues des hautes Allemagnes, & l'Ambaſſadeur de la Seigneurie de Florence. A un autre banc eſtoient, un Eveſque, Ambaſſadeur du treshaut & trespuiſſant Prince le Roy de Hongarie, l'Eveſque Duc de Langres, Pair de France, l'Eveſque Comte de Noyon, Pair de France, l'Archeveſque de Lyon, Primat de Gaules, l'Archeveſque de Bourges, Primat d'Aquitanie, les Archeveſques d'Aix, & de Roüen, les Eveſques de Paris, de Meaulx, de Liſieux, de Maſcon, de Limoges, de Vabres, de Conſerans & de Tarbes. Et à leurs dos eſtoyent les Maiſtres des Requeſtes, & les Conſeillers du grand Conſeil. Aux deux coſtés de la chaire dudict Seigneur, eſtoyent le Comte de Beaumont, Grand Maiſtre & Mareſchal de France, & le Seigneur de Brion Admiral de France, Lieutenant General, & Gouverneur de Bourgogne; Et derriere ladicte chaire eſtoyent pluſieurs Chevaliers de l'Ordre; c'eſt à ſçavoir le Comte de Laval, Lieutenant General, & Gouverneur de Bretaigne, le Seigneur de Montmorency, le Seigneur d'Aubigny, Capitaine de cent lances, & de la garde Eſcoſſoiſe, le Comte de Brienne Ligny, & Rouſſy, le Seigneur de Florenges, Mareſchal de France, le Seigneur de Ruffec, le Seigneur de Genoüillac, Grand Eſcuyer, & Maiſtre de l'Artillerie de France. Louys Monſieur de Cleves, le Seigneur de Humieres, le Comte de Carpi. Et derriere eux eſtoyent le Comte d'Eſtampes, Prevoſt de Paris, & avec luy pluſieurs Gentilshommes de la Chambre dudict Seigneur: entre leſquels eſtoyent le Comte de Tancarville, Seigneur de Guimené, le fils du Comte de Rouſſy, le fils du Seigneur de Florenges, le Seigneur de la Rochepot, le Seigneur d'Ouarty, grand Maiſtre des eaües & foreſts, le Seigneur de Lude, le Seigneur de Ianlu, le Seigneur de Villebon, Bailly de Roüen, le Baron de Chaſteaumorant, le Vicomte de la Mothe Angroin, & le Seigneur de Vereſts: & outre les Maiſtres d'hoſtel, Panetiers, Eſchançons, Eſcuyers trenchans, & autres officiers domeſtiques; & y avoit grand nombre de Gentilshommes de la maiſon dudit Seigneur, & pluſieurs autres Gentilshommes. Et à l'entrée dudict Tribunal, eſtoyent les Capitaines des gardes, & le Prevoſt de l'hoſtel; & devant la Chaire dudict Seigneur eſtoyent à genoux les Huiſſiers de la Chambre; Et au pied du degré dudict tribunal eſtoyent, les Prevoſts des Mareſchaux, & Eſchevins de ladicte ville de Paris. Et au bas de la ſalle, dont les portes demeurerent touſiours ouvertes, y avoit un nombre infiny de gens de toutes nations. En la preſence deſquels ledit Seigneur Roy a dict & expoſé, que la cauſe qui l'avoit meu faire icelle Aſſemblée, eſtoit, pource que l'esleu en Empereur luy avoit envoyé un Herault d'armes, lequel, ainſi que ledict Seigneur penſoit, & qu'iceluy Heraut avoit dict, comme auſſi ſon ſauf conduit contenoit, apportoit audict Seigneur lettres patentes, & autenti-

ques de la seureté du camp, pour le combat qui debvoit estre entre ledict Esleu en Empereur & luy. Et d'autant, que ledict Herault d'armes, soubs ombre d'apporter la seureté dudict camp, pourroit, pour divertir & esloigner l'affaire, user de quelques fictions, simulations ou hypocrysie, & que ledit Seigneur Roy demande la briefueté, & expedition dudit combat, afin que, moyennant iceluy, se puisse mettre fin à la guerre, qui a si longuement duré entre eux, au soulagement de toute la Chrestienté, & eviter effusion de sang, & autres maulx, a bien voulu ledict Seigneur, que cela fut cognu par toute la Chrestienté, afin qu'un chascun puisse à la verité iuger, dont procede le mal & la longueur. D'autre part aussi, a faict ladite Assemblée, pour remonstrer, qu'il n'a legerement entreprins un tel acte, car le droict est de sa part. Et quand il eust fait autrement. son honneur eust esté grandement blessé: Ce que les Seigneurs de son sang, & autres ses subiects du Royaume, n'eussent trouvé bon: & sçachans la cause du combat,, & le droict d'iceluy Seigneur, se comporteront comme bons & loyaux subiects doibvent faire, esperant avec l'aide de Dieu y aller de sorte, que clairement se verra, si le droict est de son costé, & que contre verité il a esté accusé d'estre infracteur de sa foy. Les Roys, ses predecesseurs & ancestres, dont les effigies sont entaillées, & affichées par ordre en icelle salle, qui ont en leur temps successivemẽt faict actes glorieux, & augmenté grandement leur Royaume, estimeroyent ledit Seigneur estre incapable d'estre leur successeur, s'il souffroit contre son honneur une telle note luy estre par l'esleu en Empereur imputée, & qu'il ne defendist de sa perspnne son honneur, ainsi & par la forme & maniere accoustumées. Et pour entendre la matiere, fault presupposer, qu'apres que par fortune de guerre ledit Seigneur Roy fut prins de ses ennemis, devant Pavie, à nuls desquels ne bailla sa foy; pensant qu'il seroit par la magnanimité de l'esleu en Empereur mieux traicté en Espaigne, autour de luy qu'ailleurs, consentit y estre mené: Ce qui fut fait sur les galleres, qu'il fit arriver à ces fins. Et luy arrivé en Espaigne, fut mis au Chasteau de Madrid, où a esté nuict & iour gardé par gros nombre de Hacquebutiers, & autres, qui luy ennuyoient & faschoient grandement: tellement que pour la destresse où il estoit, devint malade iusques à la mort. L'Esleu en Empereur le visita, & depuis sur la guerison se traicta un accord entre les deputés d'iceluy esleu en Empereur, & les Ambassadeurs, que Madame Mere dudict Seigneur y avoit envoyé à ces fins par vertu du pouvoir, que ledit Seigneur Roy luy avoit laißé de regir son Royaume, quand il partit d'iceluy pour passer les monts; par lequel elle ne pouvoit obliger la personne dudit Seigneur: Mesmes que par l'inspection dudict traicté chascun evidemment pourra cognoistre, qu'il est desraisonnable, tant en paroles, qu'en effects, & viollement extorqué. Et que iamais Prince, qui eust esté en liberté n'eust paßé un tel traicté, ne pour sa delivrance promis telle rançon que celle fut promise. Lequel traicté toutesfois feirent iurer audit Seigneur, qui estoit prisonnier contre les protestations, que par plusieurs fois il avoit publiquement faites, luy estant encore bien malade, en danger de la mort. Apres lequel traicté ledict Seigneur,

gneur,

gneur, tenu tousiours soubs la garde des dessusdicts, hors sa liberté, fut mis en chemin pour retourner en France, sur les hostaiges de Messeigneurs ses Enfans: Auquel fut dit par plusieurs fois, qu'apres qu'il seroit en France en liberté, falloit qu'il baillast sa foy; sçachant & cognoissant, que ce qu'il avoit fait, & promis en Espaigne, estoit nul. Et si n'est records ledict Seigneur, que ledict Esleu en Empereur luy dit iamais, que s'il n'accomplissoit le contenu audict traité, le tiendroit infracteur de foy; Et ores que lesdictes paroles luy auroyent esté dites, ledict Seigneur n'estoit en sa liberté pour luy respondre aucune chose, & n'y auroit donné son consentement. Par ainsi, au cas de present il y a deux choses à considerer; l'une, le traicté extorqué violemment, faict par ceux qui n'avoient pouvoir d'obliger sa personne, & lequel, quant au demeurant, a esté accomply par Madame Mere dudict Seigneur, qui a baillé pour hostaiges les enfans dudict Seigneur: l'autre est la pretenduë foy dudit Seigneur, sur laquelle ne peuvent faire fondement, d'autant qu'au moyen d'icelle ne l'ont mis en liberté. Or, en matiere de guerres, la foy d'un prisonnier, si celuy, à qui elle a esté baillée, ne le met en pleine liberté, n'a aucun effect d'obliger: de sorte, que s'il esvade de ceux, qui le gardent, ne peut estre redargüé de foy enfraincte. Et par ainsi, attendu qu'ils ont tousiours tenu ledict Seigneur soubs grosse garde, & n'ont fait fondement sur sa foy, ne la peuvent accuser: car elle en rien ne l'oblige. Aussi, par plusieurs fois les ministres dudict Esleu en Empereur ont dict, & confessé, que la foy qu'ils pretendoient avoir dudict Seigneur, estoit nulle: parce qu'il n'estoit en liberté, & que là, où il y seroit, estoit necessaire que de nouveau leur baillast la foy. Ce que ledict Seigneur ne fit, ains seulemẽt bailla Messeigneurs ses enfãs en hostages, qui estoit une autre grosse & grande subiection, pour monstrer, qu'ils ne s'arrestoient à sa foy, & ne le mettoyent en pleine liberté sur icelle. Aussi faut presupposer, qu'en matiere d'honneur, & de combat, il y a assaillant, & defendeur: L'assaillant baille la seureté du camp, & le defendeur, provoqué & assailly, baille les armes. Or adverty ledict Seigneur Roy, tant par ses Ambassadeurs, Heraults d'armes, qu'autres, que ledit Esleu en Empereur le blasmoit, d'avoir rompu sa foy, & usoit de grosses paroles, touchants grandement son honneur, ainsi qu'il se pourra voir par les lettres missives, qu'celuy Esleu en Empereur a escriptes à Maistre Iean de Calvimont, President de Bordeaux, Ambassadeur dudit Seigneur à la Cour d'iceluy Esleu en Empereur, lesquelles ledict Seigneur fit lire devant toute l'Assistance, & dont la teneur s'ensuit de mot à mot:

Monsieur l'Ambassadeur: I'ay veu les lettres que m'avés escrites, touchant les paroles, que ie vous dis en Grenade, & aussi ay veu les extraits de vostre procés verbal, par lesquels i'entends tresbien, que ne voulés avoir souvenance de ce qu'alors vous dis, pour en advertir le Roy de France votre Maitre, afinque vous redie lesdites paroles, pour satisfaire a vostre desir, c'est que ie vous dis alors, apres plusieurs propos qui n'estoient de grande substance, parquoy n'est besoin les repeter, que ledit Roy vostre Maitre avoit fait laschemẽt et meschamment, de non m'avoir gardé la foy que i'ay

de luy, selon de traité de Madrid; & que s'il vouloit dire du contraire, ie luy maintiendroye de ma personne à la sienne. Voyla les propres paroles en substance, que ie dis du Roy vostre maistre en Grenade; & ie croy que ce sont celles, que tant desirés sçavoir; car ce sont les mesmes, que ie dis audict Roy vostre maistre en Madrid, que ie le tiendroye pour lasche, & meschant, s'il me failloit de sa foy que i'ay de luy. Et en les disant, ie luy garde mieux ce, que ie luy ay promis, qu'il ne fait à moy. Ie le vous escrits volontiers, signé de ma main, afin que d'icy en avant, vous, ny autre, n'en faciés doubte. Donné en Nostre ville de Madrid le 18. iour du mois de Mars, l'an 1528. Ainsi signé, Charles, & contresigné, l'Allemant. Et à la rescription desdictes lettres est escript: A Monsieur l'Ambassadeur du Roy de France, Iean de Calvimont, Chevalier, second President de Bordeaux, estant à present à Pesa en Castille.

Et le dixiesme iour, apres la datte d'icelles lettres, en pleine Assemblée, & Assistance, comme celle qui estoit lors presente, apres avoir ouy l'Ambassadeur dudict Esleu en Empereur, & qu'il print congé de retourner devers son maistre, & qu'on tenoit pour asseuré, que celuy Esleu en Empereur avoit assailly & blasmé ledit Roy de foy non gardée, pour la conservation de son honneur, & pour soustenir la verité, auroit ledit Sieur Roy faict responce par escript audict esleu en Empereur, signée de sa main, laquelle a faict lire en icelle Assistance, de la teneur qu'il s'ensuit.

Nous François, par la grace de Dieu Roy de France, Seigneur de Gennes, &c. à vous Charles, par la mesme grace Esleu en Empereur des Romains, & Roy des Espaignes, faisons sçavoir, que nous estans advertis, qu'en toutes les Responces, qu'avés faictes à nos Ambassadeurs & Heraults, envoyés devers vous pour le bien de la paix, vous voulant sans raison excuser, nous avés accusé, en disant, qu'avés nostre foy, & que sur icelle, outre nostre promesse, nous en estions allés & departis de vos mains, & de vostre puissance; pour defendre nostre honneur, lequel en ce cas seroit trop chargé, avons bien voulu vous envoyer ce Cartel, par lequel, encore que tout homme gardé ne puisse avoir obligation de foy, & que cela nous fut excuse assés suffisante, ce non obstant, voulant satisfaire à un chascun, & à nostre honneur, lequel nous avons bien voulu garder, & garderons, s'il plaist à Dieu, iusques à la mort; vous faisons entendre, que si vous nous avés voulu, & voulés charger, & non pas de nostre dicte foy & delivrance seulement, mais, que iamais nous ayons fait chose, qu'un Gentilhomme aimant son honneur ne doibve faire, nous disons, que vous avés menty par la gorge, & qu'autant de fois que vous le dirés, vous mentirés: Estants deliberés de deffendre nostre honneur iusques au dernier bout de nostre vie. Parquoy, puisque, comme dessus, vous nous avés voulu charger contre verité, doresenavant ne nous escrivés aucune chose, mais nous asseurés le camp, & nous vous presterons les armes, protestant, que si aprés ceste declaration, vous escrivés, ou dités paroles, qui soyent contre nostre honneur, que la honte du delay de combat en sera vostre: Veu que venant audict combat, c'est à la fin de toutes escritures. Faict en nostre bonne ville & cité de Paris le 28. iour de Mars l'an 1527. avant Pasques. Ainsi signé, François.

François. Lequel fut envoyé par un Heraut d'armes en Espaigne, qui sans autres paroles, ny contestations, le meit à la presence d'une grosse Assemblée de gens, entre les mains dudict Esleu en Empereur.

Si a demandé depuis iceluy esleu en Empereur un sauf conduict audict Sieur, pour luy envoyer un Heraut; lequel sauf conduit luy a esté envoyé limité pour apporter la seureté de camp, & non autrement: Et d'autant que ledict Seigneur desire, comme dit est cy-dessus, ceste matiere prendre briefue fin, & expedition, pour le soulaigement de la Chrestienté, ne veut, & n'entend entrer en paroles, ny contestations, qui pourroient tendre à deguiser, & prolonger l'affaire. Et d'autant, que ledict Esleu en Empereur, a faict ses plaintes sans occasion, & ledict Sieur Roy baillé ses deffenses, ne reste plus que le camp, que l'esleu en Empereur doibt fournir, & ledict Sieur les armes. Et par ainsi, si ledit Herault ne baille la patente autentique pour la seureté du camp, & n'observe le contenu en son sauf conduit, ledit Sieur n'entend luy donner audience. Et ce faict, a commandé ledit Sieur, qu'on feit venir par devers luy ledit Heraut: Ce qui a esté fait, & a comparu devant ledict Sieur, affublé de sa cotte d'armes. Auquel Heraut dudict Esleu en Empereur, le Roy a dict; Herault, portes-tu la seureté du camp, telle comme un assaillant, comme est ton maistre, doibt bailler à un defendeur, tel comme ie suis? le Heraut luy a dict, Sire, il vous plaira me donner congé de faire mon office. Alors le Roy luy dit, baille moy la patente du camp, & ie te donneray congé de dire apres, tout ce que tu voudras de la part de ton Maistre. Le Heraut commença à dire: La tres-Sacrée Maiesté. sur lequel mot le Roy luy a dit derechef; monstre moy la patente du camp, car ie pense, que l'Esleu en Empereur soit si gentil Prince, ou le doibue estre, qu'il n'auroit point voulu user de si grande hypocrisie, que de t'envoyer sans ladicte seureté du camp; veu que ie luy ay mandé, & aussi tu sçais bien, que ton sauf conduit contient, que tu portes ladicte seureté. Ledit Herault a respondu, qu'il croyoit porter chose, que ledit Sieur Roy se debuoit contenter. A quoy ledict Sieur Roy a repliqué, baille moy la patente du camp, baille la moy, & si elle est suffisante, ie l'accepte; & apres dis tout ce que tu vouldras. A quoy ledit Heraut a respondu, qu'il avoit commandement de son Maistre, de ne la bailler point, qu'il n'eust premierement dit aucune chose, qu'il luy avoit donné charge de dire. Et là dessus, le dict Sieur Roy luy a dict: ton Maistre ne peut pas donner les loix en France; & d'autre part, les choses sont venuës en tel poinct, qu'il n'est plus besoing de paroles; & si doibs estre adverty, que ie n'ay faict porter paroles par mon Heraut à ton maistre, mais ce que ie luy ay mandé, a esté par escrit signé de ma main, à quoy ne falloit autre responce, que de ladicte seureté du camp; sans laquelle ie ne suis deliberé de te dõner audience. Car tu pourrois dire chose, dont du serois desadvoüé: & aussi ce n'est pas à toy, à qui i'ay à parler, ne à combatre, mais seulement à l'esleu Empereur. Ledict Herault dit lors audict Sieur, qu'il luy donnast donc congé & sauf conduit pour s'en retourner. Ce que ledict Sieur luy a accordé; & a dict audict Herault, Prens acte: Et

apres

apres a demandé à moy Gilbert Bayard, Seigneur de Neufville, Bailly de Montpensier, Vicomte de Mortain, son Conseiller, Notaire, & Secretaire d' Estat, & de sa Chambre, signant en ses finances, Acte, comme il n'avoit tenu, & ne tenoit à luy, qu'il ne receust ladicte patente; & qu'en la luy baillant telle, qu'elle doibt estre, il ne refusoit de venir audict combat: Et ce faict, s'est retiré en la chambre ordonnée pour tenir son Conseil, & ledit Herault a requis audit Sieur, que les choses dessus dictes luy fussent baillées par escrit; Ce qui auroit esté accordé. Faict en ladicte ville de Paris, le iour & an que dessus. Ainsi signé, Bayard.

MANTISSA III.

Gravamina auff dem Tag zu Passau vbergeben / vnd auff dem Reichstag zu Augspurg anno 1555. 29. Iulii, reiterirt.

NAch dem das Heilig Reich Teutscher Nation / ein frey Reich ist / das keiner andern Nation vnterworffen / sondern das aus seinen eigenen Gliedern / durch ordentliche Wahl der Churfürsten / ihme selbsten / vnd der gantzen Christenheit / ein Weltlich Haupt zu kiesen hat / welches Haupt gleichwol in Sachen dasselb Reich belangend / (vermög der Gulden Bullen / vnd alten löblichen Herkommen nach) mit Willen / Wissen vnd Raht der Stände / vnd sonderlich der Reichs-Churfürsten / als der fürnemsten Glieder / regieren soll / wie sich dann auch die ietzo Regierende Kaiserliche Maiestät in Zeit ihrer beschehenen Königlichen Wahl / dasselbig Reich vnd seine Glieder / bey solcher / vnd andern ihren Freiheiten / Herkommen / Hoheiten / Würden vnd Gerechtigkeiten / auch die Churfürsten insonderheit / bey ihrer Erbeinigung / vnd freien Wahl bleiben zu lassen / gnädigst verpflicht hat; So beschwehrt man sich nicht vnbillig / daß gleichwol in etlichen Jahren hero / allerley fürgenommen / das solcher / des Reichs gemeiner / auch der Churfürsten / Fürsten vnd Stände sonderbaren Freiheiten / Herkommen vnd Gerechtigkeit / zu Abbruch vnd Schmälerung gereichet / vnd künfftig weitern Abbruch vnd Schmälerung trohet.

Dann erstlich / ob wol aller Vernunfft nach / ein iedes Reich / durch Personen seiner Nation / so die Gelegenheit der Vnterthanen / vnd Händel / ohne Zweiffel besser kennen / auch bey den Vnterthanen vnzweiffenlich mehr gutes Willens / vnd Vertrauens haben / auch ihnen derselben / als ihrer Mitglieder / Wolfahrt mehr angelegen seyn lassen / als vielleicht Frembde vnd Außländische Leute thun möchten / regieret wird: Ob auch wol die Kaiserliche Maiestät in obberührter Zeit / ihrer beschehenen Wahl / sich außtrücklich obligieret / Ihre Kaiserliche Regierung / sampt den Königlichen

glichen vnd Reichs-Aemptern / mit keiner andern Nation Personen / dann allein mit gebornen Teutschen / namhafften / redlichen Leuten / von Fürsten / Grafen / Herrn / von Adel / vnd sonst tapffer guten Herkommens / zu besetzen; so ist doch am Tag / daß / solchem zu wider / die Regierung der Reichssachen / sampt der Verwaltung der Cantzley / vnd des Reichs Sigel / so von Alters hero den dreyen Geistlichen Churfürsten / als des Reichs Ertzcantzlern / einem jeden in seiner Provintz / gebührt / nun etlich Jahr hero / in niemand anders / dann allein frembder Leut / die der Teutschen Nation / vnd Zung / auch des Reichs / vnd zuvorderst der Teutschen Sachen vnd Gelegenheit / nicht genugsam Bericht / Händen gestanden / vnd noch stehet. Daraus dann / über das / daß es den Ständen / so der frembden Sprach vnkündig / sich mit ihnen zu bereden / oder ihre Sachen bey ihnen außzurichten / gantz schwer / auch sonst allerley Vnrichtigkeit / vnbequeme Bescheid / Mißverständ / Verzug vnd andere Nachtheil / erfolgen.

Die Churfürsten insonderheit belangende.

OB wol die Churfürsten / als obstehet / vermög der ersten Einsetzung / auch der Gulden Bullen / die fürnembste Glieder / vnd (wie sie die jetztgemeldte Gulden Bull nennet /) Säulen des Reichs seind / ohne deren Willen / Wissen vnd Raht / in wichtigen Sachen des Reichs / nichts gehandelt soll werden / So wissen doch auch frembde Nationen wol darvon zu sagen / in was Ansehen vnd Autorität / dieselbige nun eine Zeitlang hero gehalten / vnd wie ohne ihren Willen / Wissen vnd Raht / in vielen Sachen gehandelt. Dann wiewol sich / vermög obangezogener Kaiserlichen Obligation gebührt / ohne Jhr / der Churfürsten / sonderliche Bewilligung / vom Reich nichts zu entäussern / auch verwürckte / oder confiscirte / oder sonst verledigte / oder auch wider erorberte Reichslehen / die etwas ansehnliches ertragen / nicht zuverleihen; noch auch die Form alter Belehnung / im eigenen Fall zu verändern; So ist doch vnverborgen / was sich mit Entäusserung / Einziehung / oder Verleihung etlicher Fürstenthumb / Grafschafften / Herrschafften / Stätt / auch der Temporalitet etlicher Bistumben / in vnd ausserhalb Teutscher Nation / auch etlicher zum Reich gehöriger Iurisdiction, auch Veränderung etlicher Formen alter Belehnung / auch sonst vieler ander Sachen halben / daran dem Reich mercklich gelegen / bihero zugetragen / zum theil auch vnersucht / zum theil auch wider Raht vnd Bedencken der Churfürsten.

Jtem / wiewol in der obgemeldten Kaiserlichen Obligation außtrücklich bewilligt / daß man nach der Succession des Reichs nicht trachten / sondern den Churfürsten / wann es zu Fall kompt / oder die Nohtdurfft erfordern würde / ihre freye Wahl bleiben lassen wolle; so ist doch ein gemein Geschrey erschollen / als

solt dem zuwider / erst neulicher Weil / allerley fürgenommen / vnd gesucht seyn worden / dardurch den Churfürsten solche ihre freye Wahl vor der Zeit abgestrickt / vnd sie also iezt alsbald zu Weggebung ihrer Stimmen verbunden hätten wollen werden. Welches Fürnehmen / über das / daß es den Churfürsten / vnd in effectu dem gantzen Reich / an seiner Freyheit nachtheilig / auch dieser iezigen fürstehenden Vnruhe nicht wenig Vrsach gegeben möcht haben.

Item / wiewol die vielgemeldten Churfürsten von wegen ihrer Præeminentz / in allen Reichsversamlungen ihren besondern Raht haben; ob sich dann wol bey den vorigen Römischen Kaisern / vnd Königen / auch bey der iezigen Kaiserlichen Majestät Regierung / zu weiln / doch gar selten zugetragen / daß sich der gemein Fürstenraht / mit ihren / der Churfürsten / Bedencken / nicht verglichen / so haben doch Ihre Kaiserliche und Königliche Majestät / so offt man also mit gezweyten Bedencken für Ihre Maj. kommen / den Churfürsten / vnd Ihren Bedencken beygefallen: welchem aber zuwider / in etlich wenig Jahren hero / der Churfürsten Bedencken / nicht allein zum öfftern mal / gar hindan gesezt / sondern Ihnen auch darzu / als wolten sie fürsezlich Spaltung machen / mit vngütigen Worten zugesprochen worden / welches Ihnen dann nicht zu geringer Verkleinerung / vnd Schmählerung Ihrer gebührenden Autorität gereicht / auch an ihme selbsten allerley Vnrichtigkeit / vnd Widerwillen / zwischen den Ständen / auch Verlängerung der Reichstäge / vnd also Mehrung des Vnkostens / vnd sonst viel andere mehr Nachtheil verursacht.

Also hat man auch in etlichen Jahren hero / auff gehaltenen Reichstägen / zu mehrmalen / auch in der Hauptsachen auff einen gemeinen Außschuß / von allen Ständen zu machen / getrungen; welches den Churfürsten / als die dardurch ihres besondern Rahts entsezt / auch hernach in solchem Außschuß / durch das mehrer überstimt werden / an ihrer Præeminentz abermals nicht wenig abbrüchig.

Also haben auch die Churfürsten bißhero scheu tragen müssen / sich vermög der Gulden Bullen / auch der Kaiserlichen Bewilligung / in fürfallender Noht zusammen betagen / vnd von des Reichs / oder auch Ihrer selbst Beschwerungen / sich zu vnterreden / oder zu rahtschlagen.

Also pflegen auch der Churfürsten Vnterämptern als dem Erbmarschalck / vnd andern / in Verwaltung ihrer Aempter; dergleichen auch in ihren gebührenden Gefällen / in vnd ausserhalb der Reichstäge / von den Hoffämptern / zuweiln Eingriff zu beschehen.

Also werden auch die Appellationes, so von den Churfürsten / oder ihren Gerichten / wider alt Herkommen / vnd wider die Freyheit / so ihnen die Gulden Bull dißfals gibt / de facto fürgewendt / am Kaiserlichen Cammergericht angenommen; dardurch dann abermals ihre Præeminentz vnd Freyheit / eingezogen und geschmählert wird.

Die-

Die Churfürsten/Fürsten/ und andere Ständ in gemein/ betreffend.

Also ist auch sonst ein gemeine Klag/bey vielen Ständen/daß sie in ihren Obligen wenig Schutzes/ oder Schirmes befinden; sondern daß man sie zu weiln selbst in einander wachsen läst/vnd daß ihren Irrungen nicht ehe abgeholffen/ biß der Schad ergangen.

Item / daß sie in berührten ihren Obligen zu der Kais.Maj. als ihrer von Gott verordneten Oberkeit / oder auch zu derselbigen Rähten/ bey denen die Expeditiones der Teutschen Sachen stehen/einen schweren Zutritt haben/vnd offt lang nachlauffen müssen / ehe dann sie Audientz erlangen mögen; vnd wann sie nun dieselbig erlangt / daß sie hernach von Ihrer Maj. Rähten (der vielen Geschäfft halben / damit dieselben sonsten überladen) offt nicht gnugsam gehöret/ oder zu weiln auß Mangel der Sprach/nicht gründlich verstanden werden/vnd darauff langsam/ zu weiln auch vnvollkommene Bescheid erlangen; vnd nach erlangtem Bescheid erst mit grosser Mühe vnd Vnkosten / die Brieff auß der Cantzley außbringen/vnd daneben ihre Gelegenheit daheim versaumen müssen.

So hat man auch bißher mit den Ständen/sampt oder sonderlich/in oder ausserhalb der Reichstäge / nicht auff solche Weis gehandelt / daß daraus ein rechts beständiges Trauen/ oder recht gnädiger / vnd vnterthäniger Verstand/ zwischen Ihrer Majestät vnd den Ständen/hätte mögen erfolgen.

Es hat sich auch wol zugetragen / wann die Stände/ iezu Zeiten/ in Sachen/ daran Ihrer Kais.Maj. so wol als dem Reich gelegen gewest/ ihr wolmeinend Bedencken Ihrer Kais.Maj. eröffnet / oder auch für sich / oder für andere Ständ / ie zu weiln vnterthänige Bitt oder Vorbitt gethan / daß man dieselbigen mit Vngnaden vermerckt/vnd sie darinn gar nicht erhören wollen.

Item/ es wird gemeinlich durchaus geklagt / daß die Stände / durch die vielfaltigen / vnd langwirigen Reichstäg (welche zu vielmalen / vmb anderer Gelegenheit willen / länger/ dann sonst wol die Nohtdurfft erfordert / auffgezogen) nicht allein an ihrem Vermögen erschöpfft / sondern auch daheim an Regierung ihrer armen Vnterthanen versaumet/ vnd daß gleichwol/ durch so viel/ vnd langwirige Reichstäge / die gemeine Reichssachen nicht viel besser / oder richtiger/ dann zuvor / ja zu weilen auch weitläufftiger werden.

Item/es wird durch etliche für hochbeschwerlich angezogen/ daß man sich die Stände / vnd Vnterthanen Teutscher Nation/ welche / aus Gottes gnädiger Verleihung/vor andern Christlichen Nationen/ so volckreich ist/vnd die sich auch hievorn / vermög ihrer hergebrachten Freyheit / in vnd ausserhalb des Reichs/ in Kriegssachen zulassen / gewohnet vnd befugt geweßt / derselbigen ihrer Freyheit vnd Herkommen zuwider / jetz etliche Jahr hero / durch ernstliche Mandata, vnd schwere Straffen/ dahin zu tringen vnterstehen hat wöllen / daß sie hinfüro ausserhalb des Reichs / oder frembden Potentaten/ nicht dienen sol-

len / oder sonst ausserhalb des Reichs nicht zu Dienst begeben; vnd sonderlich daß solche Mandata oder Verbott / nicht allein der Potentaten halben beschehen / die sich wider die Römische Kaiserliche Majestät vnd wider das H. Reich auffgelehnen / sondern auch der halben die mit der Kais. Maj. Ihrer Erbland halben / privat Krieg haben: Welcher Ihrer Maj. Erbland halben / die Stände / oder Vnterthanen / der Teutschen Nation / Ihrer Maj. sich nicht achten verpflichtet zu seyn. Also auch / wird von etlichen für beschwerlich angezogen / daß man den jenigen / so zur Außsöhnung gelassen / hohes vnd niederen Standes / angemuhtet / sich zu verpflichten / hinfüro nicht allein wider das H. Reich / sondern auch wider die Erblande nicht zu dienen; dardurch dann dieselbigen dem Reich wider die ietzt berührten Erblande (ob es vielleicht mit der Zeit vorfiele) zu dienen abgestrickt / vnd gleich der ietztberührten Erblanden verwandt gemacht. Aber noch für viel beschwerlicher wird angezogen / daß man verschiener Zeit / nicht allein die Fürsten / die sich dem Schmalkaldischen Bund / im nächsten Krieg anhängig gemacht / sondern auch ihre Lehenleut / Landsassen vnd verpflichte Dienstleut / die aus Lehenpflicht / oder sonst vnterthänigen Gehorsam / ihren Landfürsten / Lehens- vnd Erbherren / haben folgen vnd dienen müssen / vmb stattliche Geld Summa gestrafft hat. Welches alles vormals / im Heiligen Reich wenig / oder gar nicht erfahren / vnd ein nachtheilige schändliche Einführung bringt / dardurch der Teutschen Churfürsten / vnd Fürsten Lehenleut / Landsassen / Vnterthanen / vnd Diener / hinfüro ihren Herren / wie sie schuldig / zu folgen / vnd dienen schen gemacht / oder auch gar abgeschreckt.

Daneben beklagen sich etliche / daß wan auch von vielen Ständen / so in der ietztberührten Schmalkaldischen Kriegsübung / in der Kaiserlichen Majestät Gehorsam geblieben / vnd vmb Ihrer Kaiserl. Majest. willen aller dero Trangsal / Schaden und Noht gelitten / nichts desto weniger von etlichen / als für ein Hülff / von etlichen aber / als zur Gratulation, merckliche Summa Geld abgefordert / vnd wann sie die nicht bald bewilligt / alsdann dieselbige Summen erhöhet / auch etlicher Gesandten / darumb daß sie nicht bald darzu ja haben sagen wöllen / sub pœna capitis mandirt habe / vom Kaiserlichen Hof / ohne Erlaubnuß / nicht abzuweichen.

Adde das Außschreibẽ etlicher Churfürsten / Fürsten vnd Stand: darinn angezeigt

Ferner wird von etlichen geklagt / ob wol / vermög der berührten Kaiserlichen Obligation, kein frembd Kriegsvolck / ohne Vorwissen / Raht vnd Bewilligung der Reichs Stände / zum wenigsten der Sechs Churfürsten / ins Reich geführt soll werden; So sey doch solches nicht allein zu mehrmalen überschritten / sondern auch nach Endung der jüngst vorgangenen Schmalkaldischẽ Krieg / vnd also in friedlichen Zeiten / das frembde Kriegsvolck ein lange Zeit im Teutschen Land behalten / vnd dardurch viel Stände / Stätt vnd Vnterthanen des Reichs / zum äussersten beschwert / auch von denselbigen vnglaubiger

Muht-

Muhtwillen geübt worden; daß sich etliche vnter solchem Kriegsvolck vnverhołen gerühmt / daß sie nun das Teutschland vnter das Joch gebracht / und eigen gemacht/auch mit drey tausend Spaniern desselbigen allenthalben mächtig weren. Wie dann auch etliche lang davon geredt / daß man aus dem Reich Teutscher Nation ein Erbreich zu machen / vnd derowegen in die fürnembsten Stätt / starcke Schlösser vnd Vestungen zu bauen / vorhabens wäre.

So wird auch nicht für wenig beschwerlich geachtet / daß nach geendtem Schmalkaldischen Krieg / das Teutsche Land etlicher fürnehmer Vestungen / auch darneben vieler treffentlichen Artillerien / vnd Munition entblöst / vnd dieselbigen / der Teutschen Nation gleich zu Schimpff / in vielerley frembde Nationen geführt / vnd außgetheilt: so doch solche Vestungen / Artilleri / vnd Munition, billig zu Beschützung des Reichs vnd wider desselbigen Feinde / im Teutschland behalten were worden. Darneben wird auch geredt / als solten etliche / aus sonderer Ehrgeitzigkeit / vmb ihr eigen Geld / Geschütz giessen / vnd gleichwol Teutscher Fürsten Wappen darauff machen lassen / damit sie zu gloriren / als hätten sie dasselbige von gemeldten Teutschen Fürsten erobert. Darüber ist am Tag / daß etliche der Kaiserlichen Majestät gemeine Diener / von der Teutschen Nation / vnd derselben Glieder / durch getruckte Bücher / vnter Ihrer Majestät privilegio, so schimpfflich vnd verkleinerlich geschrieben / als wären dieselben schon nicht mehr Frey / sondern eigene Leut.

Welches alles den Ständen der Teutschen Nation / sampt vnd sonderlich / jedem nach seiner Gelegenheit / billig zu Gemüht gehet / vnd ihnen Vrsach giebet / ihrer Freyheit / Wolfahrt / auch Ehr vnd Glimpff halben / sorgfältig zu seyn / vnd derselbigen wahrzunehmen.

Es werden aber über solches alles / noch viel andere mehr Beschwerungen angezogen / vnd nemlich vnter andern / daß in Fürsten vnd gemeiner Stände Raht / in Sachen die Erbland / oder auch sonst andere Nutzbarkeit belangend / allerley Practicken sollen gemacht pflegen zu werden / die meisten Stimmen zu erlangen / vnd dardurch / was man begehrt / zu erhalten.

Dann es sollen von der Erblande / auch von der Temporalität derer an sich gezogenen Bistumben / vnd Stifft wegen / Leut / vnd vnterschiedliche Personen niedergesetzt werden / viel Stimmen / vnd das Mehrer nach Gelegenheit zu machen.

Ob dann wol die sechs Churfürsten / als die fürnembsten Glieder des H. Reichs / offtmals solche Practiken / vnd das Mehrer der Stimmen in gemeiner Stände Raht mercken / vnd derhalben in ihrem Raht das beschliessen / das zu gemeinem Nutz / mehr / dann zu privat vnd eigenem Nutz / dienstlich: So aber in Fürsten vnd gemeiner Stände Raht / durch das Mehrer ein anders bedacht / und die Kaiserliche Majestät deme zufalle / vnd der Churfürsten Be-

Seind die Vrsachen / derwegen Sie zum Feldzug vñ Kriegsrüstung wider Kaiser Carln getrungen worden. 5. vnd vors dritte *ap. Goldast.* in Reichshandlungen *p.* 189.

dencken hindan stelle / so erhalte vnd practicire man (wie etliche glauben) alle Ding wie man sie haben wölle.

Man hat auch nicht ohne Beschweren vnd Kümmernuß vermerckt / daß man den Speierischen Reichsabschied des vier vnd viertzigsten Jahrs / damit hat ableinen / vnd zu halten nicht schuldig seyn wollen / daß man zu der Zeit hätte temporisiren / vnd sich nach der Zeit richten müssen: ietzt hätte es ein andere Gelegenheit / wie sich dann einer / damals der fürnembsten der Kaiserlichen Majestät Räht / vernehmen lassen.

Mit was Schein man auch der Kaiserlichen Majestät auff dem Reichstag zu Regenspurg im vier vnd viertzigsten Jahr gegebene declaration, hat ableinen wollen / ist vnverborgen. Solche Meinung / vnd Vrsachen / die werden dann in gemeiner Stände Reichs Raht / durch obermeldte / vnd dergleichen erpracticirte meiste Stimmen / gebilligt / vnd das jenige / was fürhin wol bedächtig / vnd zu Erhaltung Fried vnd Ruhe beschlossen / vnd in Reichsabscheid gebracht / cassirt vnd auffgehoben.

Wann auch ie zu Zeiten im H. Reich mit Bewilligung der Kaiserlichen Majestät durch Churfürsten / Fürsten vnd Stände / Policey Ordnung gemacht / so werden solche Ordnungen / nicht allein in Erblanden nicht gehalten / sondern es werden auch etlichen andern Exemptiones vnd Privilegia gegeben / daß sie sich derselben nicht halten dörffen; damit also die Erblande vnd etliche sonderbare Personen auß den Ordnungen gezogen werden / den andern Reichs Ständen / vnd ihren Landen vnd Leuten zu Nachtheil.

Item / als man auff den Reichstägen des sieben vnd acht vnd viertzigsten Jahrs zu Augspurg / die Cammergerichts ordnung in einem gemeinen Außschuß berahtschlagt / hat man den Churfürsten / Fürsten vnd Ständen / die Articul die man berahtschlagt / vnd in ein Schrifft verfasset / nicht zustellen wollen / die von einem Articul zu dem andern gestellet / vnd im Rahtschlag verlesen / daß vnmüglich geweßt / die jenig also im Wind zu fahen / vnd nach Nohtdurfft zu erwegen / vnd zu berahtschlagen. Daraus erfolgt / daß dieselbige Cammergerichts Ordnung / in etlichen Puncten vnd Articuln / dermassen gestellt vnd gefaßt / daß den Ständen daraus allerley Beschwerungen zu besorgen / auch zum theil schon erfolget ist. Vnd sonderlich ist den Ständen der Augspurgischen Confession / durch die Form des Juraments / vnd sonst der Weg verschlossen / einig Beysitzer / Advocaten oder Procuratoren ihrer Religion verwandt / füglich hinein zubringen / ihnen vnd ihrem habenden Iuri præsentationis, auch ihren Reichssachen / so sie ie zu Zeiten an gemeldtem Cammergericht haben / zu mercklichem Verfang vnd Nachtheil.

Derhalben will die Nohtdurfft erfordern / daß auff einem gemeinen Reichs- oder Visitation-tag / dieselbe neue Cammergerichts Ordnung / von einem

nem Articul zu dem andern / von neuem berahtschlagt / vnd alles was zu Schmälerung / vnd Einziehung Teutscher Nation Libertät / vnd sonst Churfürsten / Fürsten vnd Ständen / dieser oder anderer Religion / zu Beschwerung gereicht / billige vnd trägliche Wege gerichtet: deßgleichen daß mit dem Cammergericht verschafft werde / die appellationes, welche von der Stände Vnterrichtern nicht gradatim, sondern omisso medio geschehen / nicht anzunehmen / in Bedenckung daß es den Kaiserlichen Rechten zuwider.

Item / es werden auch Kaiserliche vnd des Cammergerichts Mandata, in vnd an der Churfürsten / Fürsten / fürnehme Stätt vnd Vnterthanen / geschickt / auch ausserhalb Landfriedbrüchiger Sachen / vnd daselbsten den Stätten zu insinuiren vnd anzuschlagen / vnterstanden; da man doch allem Gebrauch nach die Mandata ihren Landfürsten soll zuschicken / welche die in ihren Landen / ihren Stätten vnd Vnterthanen wol würden insinuiren lassen. Also ist auch etlichen Churfürsten vnd Fürsten beschwerlich / daß an ihre Vnterthanen ihrer Chur- vnd Fürsten / vnrequirirt / vnd vnersucht / von der Kaiserlichen Majestät / vnd aus dem Cammergericht / Commissiones gegeben werden.

Dieweil dann alle obangezeigte / auch viel andere dergleichen Beschwerungen / so iezo kürtz halb vnangezogen geblieben / die man doch der Kaiserlichen Majestät Person selbst / nicht alle zumessen will / zu Schmälerung / vnd Abbruch des H. Reichs / vnd desselben Churfürsten / Fürsten vnd Stände / herbrachter Freyheit / Hochheit / Præeminentz / Würden / Reputation / Gerechtigkeit / Herkommens vnd Wolfahrt / vnd zu Einführung vnpflichtiger Dienstbarkeit / Vntertruckung vnd Verkleinerung gereichen / so wird vnterthänigst gebetten / die Kaiserliche Majestät wolle dieselben / alle vnd iede / gnädigst abschaffen / vnd das H. Reich / vnd zuvorab Teutscher Nation / vnd die Churfürsten / Fürsten vnd Stände derselben / bey ihrer hergebrachten Freyheit / Hochheit / Præeminentz / Würden / Reputation / Gerechtigkeit vnd Herkommen / gnädigst bleiben lassen / auch schützen vnd handhaben / vnd nicht gestatten / daß dieselbigen von andern / vnd zuvorderst ihrer Majestät selbst Dienern / schimpffirt / verkleinert / oder beschwert werden: auch sich gegen die jenigen / so solches / als obstehet / hievor gethan / dermassen erzeigen / daß Ihrer Majestät mißfallen darob zu spühren. Das werden alle vnd iede Stände / vnd Vnterthanen der Teutschen Nation / denen ihre / vnd ihres Vatterlands Freyheit / Ehr / Reputation vnd Wolfahrt / lieb vnd angelegen ist / sonder zweiffel in vnterthänigsten Treuen vnd Gehorsam hinwider zuverdienen geflissen seyn.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL 2.6.90

MANTISSA IV.

Bedencken der Stände vnd Bottschafften auff dem Reichstag Anno 1555. auff den Articul im Passauischen Abschied/ betreffend die gravamina, so wider des Reichs alt Herkommen/ Freyheit vnd Wolfahrt eingeführt werden wollen/ Lectum in Comitiis Augustanis 8. Sept. 1555.

ALs auff gehaltenem Tag zu Passau/ etlich gemeine/ auch sonderbare Beschwerung/ des Reichs Teutscher Nation/ wider das Herkommen/ Freyheit vnd Wolfarth derselbigen eingeführt/ zu Erinnerung gestellt/ vnd in dem Vertrag zu Passau auffgericht/ vnter andern verfaßt vnd begriffen/ daß angeregte Beschwerung zu nächstfolgendem Reichstag/ oder einer andern Reichsversamlung/ sollen erledigt vnd abgehandelt werden/ so haben der Churfürsten verordnete/ vnd Räht/ die erscheinende Fürsten/ Stände vnd Bottschafften/ dieselben verzeichnete Beschwerung zu besichtigen/ und zu erwegen/ auch unter Hand genommen. Vnd dieweil sie in solcher Berahtschlagung befunden/ daß deren etliche durch die constitutiones, vom Frieden in Religion/ vnd profan Sachen/ auch Reformation des Cammergerichts Ordnung vnd andern/ so in ietzt wärendem Reichstag auffgericht werden sollen/ ihre Erledigung gewinnen mögen/ vnd dann die Römische Kaiserliche Majestät sich allergnädigst erbotten/ Ihrer Majestät Hofraht/ so des Heiligen Reichs/ vnd der Stände gemeine vnd sonderbare Sachen zu berahtschlagen/ und zu erledigen/ also stattlich mit Teutschen Rähten zu besetzen/ durch welche die Teutsche Sachen dergestalt gehandelt werden/ daß darob männiglich ein billiges Genügen tragen vnd haben möge; So verhoffen die Stände vnd Bottschafften/ die Kaiserliche Majestät werde solchem Ihrem beschehenen Erbieten allergnädigst aus vätterlichem Gemüht/ vnerlangt nachsetzen/ vnd solche Fürsehung thun/ daß sich die Ständ vnd Vnterthanen des Reichs dessen in Vnterthänigkeit zu bedancken haben.

Vnd damit diese Allergnädigste Fürsehung/ so viel mehr gebührliche Würcklichkeit erlangen/ auch die Stände vnd Vnterhanen des Reichs/ in ihren obligenden Sachen/ deren desto fruchtbarlicher hinfüro erfreuet werden mögen/ so langt an die Königliche Majest. der Ständ vnd Bottschafften allerunterthänigst gehorsame Bitt/ Ihr Maj. wollen den Ständen zu Gnaden vnd Guten/ fürter bey der Kaiserlichen Majestät solche freundliche vnd brüderliche Befürderung anwenden/ auch die Sachen dahin richten/ daß die Kaiserliche Majestät ihren Hofraht mit Teutschen/ erfahrnen/ vnd geschickten/ redlichen vnd tauglichen Personen/ besetzen/ vnd erhalten/ denen auch ein ansehenlichen

lichen Teutschen Præsidenten / durch welchen der Ständ vnd Vnterthanen / auch gemeine des heiligen Reichs Obliegen vnd Sachen / iedesmals Ihrer Kaiſ. Maj. nach Nohtdurfft anbracht / referirt / erledigt / auch die Beſcheid und decreta, den Anſuchenden fürderlich gegeben / und damit der Tax halben / ſolche Moderation und Mäſſigung angeſtellt werde / darob männiglich ein billig Benügen tragen / und wider altes Herkommen nicht beſchwert werde. Vnd wiewol die Ständ / Pottſchafften und Geſandten / der vnterthänigſten Hoffnung / die Kaiſ. Maj. werde Ihrem Allergnädigſten Willen vnd Vätterlichen Erbieten / auch bißhero Allergnädigſten erzeigten Willen / zu Erhaltung der wolhergebrachten Teutſcher Nation / Libertät vnd Freyheit / auch derſelbigen Wolfahrt / Sicherheit vnd Ruhe zu befürdern / mit allem Gnädigſten Fleis anhangen vnd nachſetzen / auch für ſich ſelbſt ein ſolch Vätterlich Nachdenckens haben / wie allen und ieden Beſchwerden / ſo nachmals den Ständen / vnd Vnterthanen fürſtehen / oder Obliegen möchten / abzuhelffen; So langt doch abermals an die Königl. Maj. der Stände vnd Pottſchafften / allervnterthänigſt Bitt / Ihr Maj. wollen den Ständen zu Gnaden vnbeſchwert ſeyn / die Kaiſerl. Majeſt. freundlich vnd brüderlich zu erinnern / ein ſolch Allergnädigſt Einſehens / vnd Auffmerckens zu haben / daß das jenig ſo zu Paſſau / gemeiner / auch ſonderer Ständ halb / geandet und fürbracht / allergnädigſt vnd Vätterlich dahin bewogen / erledigt vnd gericht werde / damit das heilig Reich / auch Churfürſten / Fürſten und andere deſſelben Ständ / bey ihren habenden gebührenden Libertäten Rechten und Herkommen / alles Vermög der Gulden Bulla / Capitulationen / Regalien vnd Freiheiten / vnverhindert / ruhig vnd vngeirrt / auch dawider / und ietzige Friedſtand / in Religion und profan Sachen / in allewez vnbeſchwert bleiben / und gehandhabt werden. Das werden vmb die Königl. Mai. die Churfürſten und Stände / in vnterthänigſter Gehorſamb zu verdienen gefliſſen ſeyn. Dieſes wolten der Königl. Maj. die Ständ und Pottſchafften dißmals für ihr Bedencken / über den Articul des Paſſauiſchen Vertrags / die Gravamina betreffend / in Vnterthänigkeit vermelden / gehorſamblich bittend / ſolches zu Gnaden anzunehmen / vnd ſich gnädiglich darüber zu erweiſen.

MANTISSA V.

Der Königl. Majeſt. Antwort / auff gemeiner Stände Bedencken / die Gravamina betreffend. Lect. in Comitiis Auguſtanis 16. Sept. 1555.

DIe Römiſche / zu Hungarn und Böheimb / Königliche Majeſtät / unſer Allergnädigſter Herr / hat der Churfürſtl. Rähte / erſcheinenden Fürſten und Stände / und der Abweſenden Geſandten und Pottſchafften / übergeben ſchrifftlich Bedencken / belangend die hievor zu Paſſau einkommene / vnd laut des

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

selbst ergangenen Abschieds / hieher verschobene Gravamina, gnädiglich angehört und vernommen: Vnd nach dem sie / die Stände / in solchem ihren Bedencken / Ihr Majestät vnterthäniglich bitten / bey der Röm. Kaiserl. Maj. vnserm Allergnädigsten Herrn / freundlich und Brüderliche Befürderung anzuwenden / auch die Sachen dahin zu richten / daß Ihre Römische Kaiserliche Majestät / ihren Hoffraht mit Teutschen / erfahrnen / geschickten / redlichen und tauglichen Personen / besetzen und erhalten / denen auch einen ansehenlichen Teutschen Præsidenten fürstellen wolten / durch welchen der Stând / und Vnterthanen / auch gemeine des H. Reichs Obligen / und Sachen / iedesmals Ihrer Kaiserlichen Majestät nach Nohtdurfft anbracht / referirt / erledigt / und die Bescheid und Decreta den Ansuchenden fürderlich gegeben / und dann der Tax halben solche Moderation vnd Mässigung angestellt werde / damit männiglich ein billigs Benügen tragen / und wider alt Herkommen nicht beschwert werde. Daß auch das jenig / so zu Passau / gemeiner / vnd auch sonderbarer Stând halb / geandet und fürbracht / gnädigst und Vätterlichst dahin erwogen / erlediget und gerichtet werde / damit das H. Reich / auch Churfürsten / Fürsten vnd anderer desselben Stände / bey ihren habenden Libertäten / Rechten und Herkommen / vermög der Gulden Bulla / Capitulationen / Regalien vnd Freyheiten / vnverhindert / ruhig und unbeschwert bleiben / vnd gehandhabt werden.

So seyn Ihr Königliche Majestät hierauff gantz gnädiglich geneigt / vnd vrböttig / solch Ihr / der Stând und Bottschafften / ansuchen vnd Bitt / an Hochgedachte Kaiserliche Majestät mit Brüderlichen / freundlichen vnd getreuen Fleiß zu befördern: Ihre Königliche Majestät wissen auch die Römische Kaiserliche Majestät des gnädiglichen vnd Vätterlichen milten Gemühts gegen Churfürsten / Fürsten und Ständen des H. Reichs / daß Ihr Kaiserliche Majestat für sich selbst nichts liebers / noch höhers suchen vnd begehren / dann alles das jenige zu handeln / zu verfügen vnd zu verordnen / das dem H. Reich Teutscher Nation / und allen desselben Ständen / zu Erhaltung ihrer Libertät vnd Freyheiten / auch sonst zu Ehren und Auffnehmen / und allem guten gereichen möge / und sich in allem also Kaiserlich / gnädiglich vnd Vätterlich zu erweisen / daß darob männiglich vnterthänig / gut begnügen / und kein billige Beschwerung empfahe und habe.

Das wolten Ihr Römische Königliche Majestät den Churfürstlichen Rähten / erscheinenden Fürsten vnd Ständen / vnd der abwesenden Bottschafften / auff obberührt Ihr Bedencken / zu Antwort gnädiger Meinung nicht verhalten / und seind denselben mit Gnaden und Freundschafft iedezeit wol geneigt.

MANTISSA VI.

Concordata Nationis Germanicæ cum sancta Sede Apostolica,

Pro ipsius Ecclesiæ unione, ac pace & tranquillitate inter eandem & Nationem prædictam perpetuo confovendis, inita, conclusa & accepta.

Goldastius Constit. Imperial. tom. I. pag. 207.

NICOLAVS Episcopus, servus servorum DEI, ad perpetuam rei memoriam. Ad sacram Petri sedem, divina dispositione sublimati, singulis, quæ pro universalis Ecclesiæ unione ac pace, & tranquillitate, profutura conspicimus, Apostolicæ providentiæ sollicitudinem libenter intendimus, & ad felicem illorum prosecutionem & consumationem, opem & operam impendimus efficaces. Nuper siquidem, carissimus in Christo filius noster Federicus, Romanorum Rex Illustris, & nonnulli alii dilecti filii, ecclesiastici & seculares Principes, inclytæ nationis Germanicæ, ex una; ac dilectus filius noster, Joannes, sancti Angeli Diaconus Cardinalis, in partibus illis Apostolicæ Sedis de latere Legatus, per nos ad dictas partes missus, sufficienti desuper à nobis & Sede Apostolica, autoritate suffultus, ex alia partibus; Romanæ Ecclesiæ & dictæ nationis nomine, pro ipsius Ecclesiæ unione, pace & tranquillitate inter Ecclesiam, & nationem prædictam, perpetuo solidandis & conservandis, diversa rationabilia, & utilia, ordinationes & statuta, à partibus ipsis hinc inde approbata, laudata, conclusa, acceptata & concordata, fecerunt ac ediderunt, nobisq; humiliter supplicari fecerunt, ut illis pro firmiori eorum subsistentia, robur Apostolicæ firmitatis adiicere, nec non autoritatem potiorem, & decretum interponere dignaremur. Nos itaque, qui statuta, ordinationes, & concordata prædicta, per nonnullos ex venerabilibus fratribus nostris, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, magnarum maturitatis, autoritatis, & literaturæ, viros, diligenter examinari & discuti fecimus, eaq; rationabilia & salubria, tam Ecclesiæ, quam nationi præfatæ fore, comperimus; de dictorum, & aliorum venerabilium fratrum nostrorum, prædictæ Ecclesiæ Cardinalium, consilio & assensu, Apostolica autoritate, & ex certa scientia, approbamus, ratificamus, laudamus, & acceptamus, & præsentis scripti patrocinio communimus, juxta modum & formam subsequentes.

I. Placet nobis, super provisione Ecclesiarũ, & beneficiorũ Ecclesiasticorũ quorumcunque, juris scripti reservatione, & *Execrabilis*, ac *Ad regimen*, constitutionum, modificatis, ut sequitur; Ad regimen Eccesiæ generalis, quanquam immeriti, suprema dispositione vocati, gerim⁹ in nostris desideriis, ut debemus, quod per nostræ diligentiæ studium, ad quarumlibet Ecclesiarũ & monasteriorum regimina, & alia beneficia ecclesiastica, juxta divinum beneplacitum, *c. execrabilis & c. ad regimen.*

& nostræ intentionis affectum, viri assumantur idonei, qui præsint & prosint committendis eis ecclesiis, monasteriis, beneficiis prælibatis. Præmissorum itaque consideratione inducti, & suadentibus nobis aliis rationalibus causis, nonnullorum prædecessorum nostrorum Rom. Pontif. vestigiis inhærentes, omnes Patriarchales, Archiepiscopales & Episcopales Ecclesias, & etiam monasteria, prioratus, dignitates, personatus, & officia, nec non canonicatus, præbendas & Ecclesias, cæteraq; beneficia ecclesiastica, cum cura, vel sine cura, secularia, & regularia, quæcunque & qualiacunque fuerint, etiam si ad illa personæ consueverint, seu debuerint per electionem, seu quemvis alium modum, assumi, nunc apud Sedem Apostolicam quocunque modo vacantia, & in posterum vacatura: nec non per depositionem, vel privationem, seu translationem per nos, seu autoritate nostra factas, & inantea faciendas ubilibet: necnon ad quæ aliqui in concordia, vel discordia electi, sive postulati fuerint, quorum electio cassata, seu postulatio repulsa, vel per eos facta renunciatio, & admissa, autoritate nostra, extiterit, seu quorum electorum, vel postulatorum, & inantea eligendorum seu postulandorum electionem cassati, seu postulationem repelli, ad renunciationem admitti, per nos, aut autoritate nostra continget apud Sedem prædictam vel alibi ubicunque & etiam per obitum Cardinalium eiusdem Ecclesiæ Romanæ, aut officialium dictæ Sedis, quamdiu ipsa officia actualiter tenebunt (videlicet Vicecancellarii, Camerarii, septem Notariorum, Auditoris literarum contradictarum, & Apostolici palatii causarum Auditorum, Correctorum, centum & unius scriptorum literarum Apostolicarum, & viginti quatuor pœnitentiariæ præfatæ Sedis, viginti quinque Abbreviatorum, nec non verorum Commensalium nostrorum, & aliorum viginti quatuor Capellanorum, Sedis eiusdem in epitaphio descriptorum) & etiam quorumcunq; Legatorum, seu Collectorum, ac in terris Romanæ Ecclesiæ Rectorum, ac Thesauriorum deputatorum seu missorum hactenus, vel deputandorum, aut mittendorum in posterum, nunc vacantia, & inantea vacatura, ubicunq dictos Legatos, vel Collectores, seu Rectores, & Thesaurarios, antequam ad Romanam curiam redierint, seu venerint, rebus eximi contigerit ab humanis, nec non quorumlibet pro quibuscunq; negotiis ad Romanam curiam venientium, seu etiam recedentium ab eadem, si in locis à dicta curia ultra duas dietas legales non distantibus, jam forsan obierint, vel eos inantea ab hac luce transire contigerit, & etiam simili modo quorumcunque curialium peregrinationis, infirmitatis, seu recreationis, vel alia quacunque causa ad quævis loca secedentium, si eos antequam ad dictam curiam redierint in locis ultra duas dietas ab eadem curia, ut præmittitur, non remotis (dummodo eorum proprium domicilium non existat ibidem) jam forsan decesserint, vel in posterum eos contigerit de medio submoveri, etiam nunc per obitum huiusmodi vacantia, vel in poste-

rum

rum vacatura: Rursus monasteria, prioratus, dignitates, personatus, decanatus, administrationes, officia; canonicatus, præbendas, & Ecclesias, cæteraq; beneficia ecclesiastica, secularia & regularia, cum cura, quæcunq; & qualiacunque fuerint, etiamsi ad illa personæ consueverint, seu debuerint per electionem, seu quemvis alium modum assumi, quæ promoti per nos, seu autoritate nostra, ad Patriarchalium, & Episcopalium Ecclesiarum, nec non monasteriorum regimina obtinebant tempore promotionum de ipsis factarum, nunc quocunque modo vacantia, aut in posterum vacatura, nec non etiam per assecutionem pacificum, quorumcunque prioratuum, personatuum, officiorum, canonicatuum, præbendarum, Ecclesiarum, & beneficiorum aliorum, per nos, seu autoritate nostrarum literarum immediate collatorum, seu conferendorum in posterum, præterquam si virtute gratiæ expectativæ assecutio fiet, nunc vacantia, & inantea vacatura, plena super præmissis omnibus, & singulis cum fratribus nostris collatione præhabita, & matura deliberatione secuta, ordinationi, dispositioni, ac provisioni nostræ, de ipsorum fratrum consilio, autoritate Apostolica reservamus. Decernentes exnunc irritum & inane, si secus super præmissis, & quolibet eorum, per quoscunque, quavis autoritate, scienter, vel ignoranter, contigerit attentari.

2. Item placet nobis, quod in Metropolitanis & cathedralibus etiam immediate non subiectis ecclesiis, & monasteriis immediate subiectis Sedi Apostolicæ, fiant electiones canonicæ, quæ ad dictam sedem deferantur, quas etiam ad tempus constit. fel. rec. Nicolai Papæ III. quæ incipit, *Cupientes*, expectabimus: & elapso dicto tempore, si non præsentatæ, vel si præsentatæ, minus canonicæ fuerint, providebimus; & si canonicæ fuerint, eas confirmabimus, nisi ex rationabili & evidenti causa, ac de dictorum fratrum consilio, de digniori & utiliori persona duxerimus providendum: proviso quod confirmati prædicti, & per eos provisi, Metropolitanis suis, & aliis præstent debita juramenta, & alia, ad quæ de jure tenentur, etiam in monasteriis dictæ Sedi immediate non subiectis, & aliis regularibus beneficiis, super quibus pro confirmatione, vel provisione ad dictam Sedem non consuevit haberi recursus electi, seu illi, quibus providendum est, pro confirmatione & provisione huiusmodi ad curiam Romanam venire non tenebuntur: ipsaque regularia beneficia sub expectativis gratiis non cadant: ubi autem pro monasteriis ad dictam curiam venire, seu mittere consueverint, non aliter confirmabimus, vel providebimus, quam superius de cathedralibus Ecclesiis est expressum. Et de monasteriis monialium non disponemus, nisi sint exemta, & tunc per commissionem ad partes.

3. De cæteris vero dignitatibus & beneficiis quibuscunque secularibus, & regularibus vacaturis, ultra reservationes prædictas (maioribus dignitatibus post Pontificales, in cathedralibus, & principalibus in Collegiatis Ec-

clesiis exceptis; de quibus jure ordinario provideatur per illos inferiores, ad quos alias pertinet) placet etiam nobis, quod per quamcunque aliam reservationem, gratiam expectativam, aut quamvis aliam dispositionem, sub quacunque verborum forma, per nos, vel autoritate nostra factam, vel faciendam, non impediamus nos, quo minus de illis cum vacabunt, de Februarii, Aprilis, Junii, Augusti, Octobris & Decembris, mensibus, libere disponatur per illos, ad quos eorum collatio, provisio, præsentatio, electio, seu quævis alia dispositio pertinebit: reservatione, aliave quavis dispositione, autoritate nostra factis, vel faciendis, non obstantibus quibuscunque. Quotiens vero aliquo vacante beneficio, in Januarii, Martii, Mai, Junii, Septembris & Novembris mensibus, specialiter dispositioni dictæ sedis reservatis, non apparuerint, infra tres menses à die notæ vacationis in loco beneficii, quod alicui de illo Apostolica autoritate provisum fuerit, ex nunc, & non antea, ordinatio collationum beneficiorum non reservatorum, per alternos menses, possit per dictam nationem publicari, & omnes qui ea gaudere voluerint, tempus congruum habeant, eam acceptandi, tunc quoad dictam Sedem à Kalendis Junii, proxime futuris, ipsa currere incipiet, & durabit deinceps, nisi in futuro Concilio de consensu dictæ nationis aliter fuerit ordinatum.

4. Placet similiter nobis, quod circa provisionem dictæ Sedis ordinandam, modus annatarum hoc modo currat: De Ecclesiis Cathedralibus omnibus, monasteriis, virorum duntaxat, vacantibus, & vacaturis, solvantur de fructibus primi anni, à die vacationis, summæ pecuniarum, in libris Cam. Apost. taxatæ, quæ communia servitia nuncupantur, & si quæ excessive taxatæ sint, quod provideatur, specialiter in gravatis regionibus, secundum qualitatem rerum, temporum & regionum, ne nimium prægraventur, ad quod petentibus dabimus commissionem in partibus, qui diligenter inquirant, & relaxent. Taxæ autem prædictæ, pro media parte infra annum, à die habitæ possessionis pacificæ, totius vel maioris partis, solvantur, & pro alia media parte infra annum sequentem; & si infra annum bis vel pluries vacaverint, semel tantum solvantur: nec debitum huiusmodi in successorem in ecclesia vel monasterio transeat. De cæteris vero dignitatibus, personalibus, officiis, & beneficiis secularibus, ac regularibus, quibuscunque, quæ autoritate dictæ Sedis conferentur, vel de quibus providebitur (præterquam vigore gratiarum expectativarum, aut causa permutationis) solvantur annatæ, seu medii fructus, juxta taxam solitam, à tempore possessionis intra annum, & debitum huiusmodi similiter in successorem in beneficio non transeat. Sed de beneficiis, quæ valorem viginti quatuor florenorum auri de camera non excedunt, nihil solvatur: duretque hæc observantia deinceps, nisi eam similiter in futuro Concilio, de ipsius nationis consensu, contingat immutari.

5. In aliis autem, quæ per fel. rec. Eugenium Papam IV. etiam prædecessorem nostrum, pro dicta natione, usque ad tempus futuri generalis Concilii, permissa, concessa, indulta & decreta, ac per nos confirmata fuerunt, in quantum illa concordiæ præsenti non obvient, ista vice nihil volumus esse immutatum: & per hoc, quod in concordatis huiusmodi, sive quibusvis aliis eorum occasione conficiendis literis, propter compendiosiorem descriptionem, Alamania specialiter appellatur, natio ipsa censeri non debet à Germanica natione distincta, seu quomodolibet separata.

6. Et præterea quia difficile foret, præsentes literas ad singula, in quibus de eis forsitan fides facienda fuerit, loca, deferri, eadem Apostolica autoritate decernimus, quod ipsorum transsumto, Metropolitanorum dictæ nationis sigillo munito, tanquam præsentibus, si exhiberentur, literis, plena fides adhibeatur, & perinde stetur, ac si dictæ præsentes literæ forent exhibitæ, vel ostensæ: & insuper quoque irritum & inane, si secus super his à quoquam quavis autoritate scienter, vel ignoranter, contigerit attentari.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ approbationis, ratificationis, laudationis, acceptationis, commutationis, reservationis, constitutionis, & voluntatis, infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit, indignationem omnipotentis DEI, & beatorum Petri & Pauli, Apostolorum eius, se noverit incursurum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum, anno incarnationis Dominicæ, millesimo quadringentesimo, quadragesimo septimo, Kalend. Aprilis, Pontif. nostri anno secundo.

MANTISSA VII.

Declaratio constitutionis à Nicolao V. editæ, circa collationes beneficiorum vacantium, in mensibus Sedi Apostolicæ reservatis: juxta formam Concordatorum cum Natione Germanica.

Goldastus d. t. const. Imperial. p. 210.

GREGORIUS Episcopus, servus servorum DEI, ad futuram rei memoriam. Quæ in Ecclesiam DEI incommoda inferunt, nostra nos expedit animadversione removere: cum itaque per literas fel. record. Nicolai Papæ V. nationi Germanicæ, pro illius virtute & concordia cum Sede Apostolica, inter alia concedatur, ut quoties aliquo vacante beneficio Ecclesiastico, in mensibus Januarii, Martii, Maii, Julii, Septembris, & Novembris, in quibus vacantium Germaniæ beneficiorum Ecclesiasticorum dispositio dictæ Sedi specialiter reservata est, non apparuerit intra tres men-

ses

ses à die notæ vacationis, in loco beneficii, quod alicui de illo Apostolica autoritate provisum fuerit, ex tunc & non antea ordinarius, vel alius ad quem illius dispositio pertinet, de illo disponere possit, & sæpenumero contingat, ut antequam inquisitio, quam plerumque etiam in concursu plurium, sive in partibus, sive apud dictam Sedem fieri oportet, in vitam, mores, & doctrinam eorum, quibus de dictis beneficiis, per Sedem eandem providédum est, compleri possit, aut antequam de ipsis provisionibus, seu de mandatis, quæ ad inquisitiones & provisiones huiusmodi faciendas, ab eadem Sede impetrantur, vel motu proprio procedunt, literæ Apostolicæ conficiantur, vel etiam antequam mandata ipsa à Judicibus, ad quos directa sunt, recipiantur, vel recepta expediantur; interdum quoque literis Apostolicis expeditis, & gratia purificata, seu mandatis prædictis receptis, & inquisitione completa, antequam omnimoda executio perficiatur, propter diversa impedimenta, quæ frequenter succedunt, tempus trium mensium, ex quo vacatio beneficii in loco ipsius nota est, expiret, ac proinde ordinarii locorum, aut alii ad quos talium beneficiorum dispositio, cessantibus Apostolicis reservationibus, pertinet, ab ipso tempore prædicto, licet priusquam illud laberetur, provisionis, sive alterius dispositionis, de illis à dicta Sede jam gratia facta fuerit (quod ipsum, ad tribuendum, & quærendum jus, satis superque esse, certa juris interpretatione frequenter declaratum est) illa tamen conferre contendant: Qua de causa multis religione, & pietate insignibus, quando ii post ostensum virtutis, & doctrinæ suæ specimen, atque inde immensos labores & sumtus beneficiis potiri debent, alii præoccupatores obtentu ordinariæ collationis huiusmodi contra adversantur: Nos indignum rati, quod temporis mora, quam ad perscrutandum accuratius, talium probitatem, industriam, & alia requisita intercedere pro utilitate Ecclesiæ necesse est, locum iniuriis aperiat, attendentesque verba prædicta (*in loco beneficii*) cum verbis, (*notæ vacationis*) quæ protinus antecedunt, coniungi, & ad illa duntaxat referri, ac voluntatem concedentis, sensumq; concessionis, & literarum prædictarum sic esse, ut dispositio beneficii intra tres menses, à die notæ vacationis, à Sede prædicta fieri deq; gratia facta alicubi apparere debeat, quemadmodum re inter utriusque juris interpretes jam pridem controversa, summa ratione judicatum apparet: vix enim est, ut itineribus non modo infestis aut prohibitis, quod fere semper aliquo contingit, sed etiam expeditis, quis ex tam longinquis regionibus ad dictam Sedem profectus, & in ea ad expediendum negotium, vel paulisper moratus, in easdem se recipere tanta temporis angustia possit. Quocirca æquitate & justitia suadentibus, præsentium autoritate declaramus, concessionem Nicolai Papæ, & literas prædictas locum omnino non habere, quod ordinarii, aut alii collatores prædicti, post lapsum trium mensium ex die notæ vacationis in loco beneficii disponere possint, de ullis beneficiis præ-

prædictis alias sub concessione, & literis prædictis comprehensis extra Ro. Cu. in mensibus prædictis quoquo modo vacantibus, vel vacaturis, de quibus intra dictum tempus trium mensium per Romanum Pontificem ac dictam Sedem qualiscunque gratia vel dispositio, aut concessio facta fuerit. Ne tamen cuiquam licitum sit, factam à Sede prædicta dispositionem huiusmodi in longum obtegere: illi, quibus deinceps gratiæ huiusmodi concedentur, earum concessionum fidem, & testimonium, intra tres menses, à die notæ vacationis, in loco beneficii huiusmodi, vel dictis collatoribus significare, vel in ipso beneficii loco publicare, quoquo modo teneantur. Decernentes, omnes & quascunque dispositiones, de dictis beneficiis, ab eisdem collatoribus, post significationem, seu publicationem huiusmodi pro tempore factas, nullas, & invalidas, nulliusque roboris vel momenti fore. Sicque in quibusvis causis pendentibus & futuris judicari debere, nec non irritum, & inane quicquid secus super his, ab eisdem collatoribus, aut quibuscunque aliis, scienter vel ignoranter, contigerit attentari. Quod si forte quisquam collatorum prædictorum fuerit præsentium violator, eum à beneficiorum & officiorum collatione tandiu suspendimus, donec ipse, veniam petens, restitutionis gratiam à Sede prædicta meruerit obtinere. Cæterum volumus, ut præsentium transsumtis, etiam impressis, Notarii publici manu, & sigillo personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ, obsignatis, eadem prorsus fides in judicio, & extra illud, ubique locorum adhibeatur, quæ adhiberetur ipsis præsentibus, si essent exhibitæ, vel ostensæ. Nulli ergo omnium hominum liceat hanc paginam nostræ declarationis, decreti, suspensionis, & voluntatis, infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit, indignationem omnipotentis DEI, ac Beatorum, Petri & Pauli, Apostolorum eius, se noverit incursurum. Datum Romæ, apud Sanctum Petrum, anno incarnationis Dominicæ, millesimo septuagesimo sexto, Kal. Novembris, Pontificatus nostri anno quinto.

MANTISSA VIII.

Concordata Principum Germaniæ cum Pontifice Romano, Nicolao V. concordante Friderico III. Imperatore.

CAP. I.

Von den Kirchenlehen.

Zum ersten / daß die Reservationes vnd Vorbehaltungen / so geschriebenen Rechten eingeleibet / vnd das Capitul Execrabilis, vnd andere Aufsätz / so zur Regierung gehören / gemässiget werden sollen. *Coldast. constit. Imper. tom. 1. p. 211. & in rational. pag. 118.*

Zum andern behalt ihm der Papst / die Lehnung aller Patriarchen / Ertzbischöff / Bischöff / Kirchen / Klöster / Prioraten / Würden / Personaten / Empter / auch Thumb- vnd Stifft Pfründen / Præbenden / Kirchen vnd andere Geistliche Lehen / mit oder ohn Seelsorg / weltliche oder regulirte / wie sie genannt seyn / ob schon Gewonheit wäre durch die Wahl / oder sonst Personen darzu nehmen / wann solche bey Röm. Stul zu Rom / auff was gestalt vnd weiß es immer müglich / verledigt seyn / oder hinnach verledigt werden.

3. Item / wann durch den Papst iemands abgesetzt / seines Beysitzens entäussert / verwandelt / es sey wo es wolle / oder so iemand mit / oder ohn ein einhellige Wahl erwehlet / welches Wahl vernichtet oder welches Postulation abgeschlagen.

4. Item / so iemand sein Pfründ begebe / vnd solches durch den Papst zugelassen: oder wann der erwehlten Wahl / vnd der so von andern Kirchen postulirt / die Erforderung nichtig / oder die Begerung abgetrieben / oder Verlehung der Pfründ vom Papst zugelassen würde / oder sonst durch Päpstliche ansehung beschicht / bey dem Röm. Stul / oder anders wo: zu dem was für Lehen durch der Römischen Kirchen / Cardinäl / vnd anderer verdampten / absterben / verledigt sein oder werden / so lang sie in wahrem Gebrauch jhrer Empter sein: als nemblich des Verwesers / der Cantzler / Cammerers / der VII. Notarien / der Verhörer widerwertiger geschrifften / des Römischen Hoffsachen Verhörer / derer so die Brieff corrigiren / der ein vnd hundert Schreiber Apostolischer Brieff / vnd der XXIV. Beichtvätter des gedachten Stuls / der XXV. Bekürtzer der Brieff / vnd des Papsts wahren Tischgenossen / vnd der andern XXVI. Caplän / die im Epitaphio auffgezeichnet seynd / auch aller Päpstischer Bottschafften: ein sonderer Verweser in der Römischen Kirchen / Ländern vnd verordneten Schatzmeistern / vnd so mit der Zeit mögen verordnet werden / vnd befehl von des Papsts Nachkommen erlangt / oder erlangen mögen / es stehen gleich gemeldte Päpstliche Amptleut / in- vnd ausserhalb des Römischen Hofs.

5. Item alle andere / so Rom besuchen / die zwischen zweyen Tagreisen von Rom sterben / ferner die Klöster / Prioraten / Würden / Dechanten / Personaten / Kirchen verwesende Aempter / Canonicaten / Præbenden / vnd ander Geistlich Lehen / Weltlich oder regulirten / mit- oder ohn Seelsorg / ob schon bräuchlich / oder von nöhten / daß Personen zu solchen / durch Erwehlung oder andere Weis / angenommen werden / die sollen alle des Papsts Verleihung zustehen / so der Besitzer zu einem Patriarchen / Ertzbischoff / Bischofflichen Kirchen / oder eines Klosters Regierung / durch den Papst gefürdert / vnd also zu Zeiten seiner Fürderung verledigt werden.

6. Item / welche Pfrimden durch den Papst / oder aus Achtung seiner Brieffen / ohn Mittel friedlich erlangt seyn / es seyn Prioraten / Personaten / Aem-

Aempter/ Canonicaten/ Præbenden/ Kirchen/ oder andere Pfründen/ so dieselben wiederumb verledigt werden; außgenommen/ so einer durch die gratien expectativen in Posses kommen wäre.

7. Alle diese erzehlte Lehen/ so damals ledig/ oder in Zukunfft verledigt würden/ behält ihm der Papst zu verordnen/ zu verschaffen/ vnd zu versehen/ aus Apostolischem Gewalt/ vnd seiner Brüder/ der Cardinäl/ Bewilligung/ mit denen ersampt vnd sonder alle Puncten erweget/ vnd zu letzt beschlossen habe: erkennt damit/ daß alles nichtig/ vnd vergebens seyn soll/ was darwider von iemands/ es sey aus was Gewalt es wolle/ fürgenommen/ oder vnterstanden werde.

CAP. II.

Von der Wahle.

Der Wahl halben/ gefälle dem Papst/ daß in Ertzstifften/ vnd andern Bischofflichen Stifften/ auch in andern/ so dem Stul zu Rom nicht ohne Mittel vnterworffen/ vnd in Klöstern/ sie seyn vnterworffen/ oder nicht/ ordenliche Wahl beschehen/ vnd dem Stul zu Rom angezeigt werden solle/ vnd wo die nicht/ nach den Päpstlichen Reguln/ vnd nicht canonice beschehen/ will der Papst ander Fürsehung thun; wo sie aber rechtmässig/ so will er sie bestätten; es wären dann aus ehehafften Vrsachen/ nach Raht der Cardinäl/ mit einer ehrlichern vnd nutzlichern Person Fürsehung zu thun.

CAP. III.

Von Theilung der Monaten.

Vnd sagt der Papst: es gefällt vns das/ daß wir der ordentlichen Leihung keinen Eintrag thun wollen/ durch einig Vorbehaltung der gratien expectativen/ oder andere Verschaffung/ mit was Worten/ durch vns/ oder vnser Macht solches beschehen möcht; vnd das nemlich in nachgehenden Monaten/ im Hornung/ April/ Brachmonat/ Augst/ Weinmonat/ vnd Christmonat/ zu welchen Zeiten/ die ordentliche Lehenherren/ den die Leihung/ Præsentirung/ Erwehlung/ vnd ander Verschaffung zustehet/ frey handeln vnd verschaffen sollen.

2. Wann aber ein Pfrund verledigt ist/ im Jenner/ Mertzen/ Mayen/ Heumonat/ Herbstmonat vnd Wintermonat: diese Monat sind Päpstlichem Stul vorbehalten.

3. So ist vnser Wolgefallen/ daß diese Ordnung/ oder Verleihung der Pfründen/ so vns nicht vorbehalten/ vnd in den verwechselten Monaten von vns/ vnd den Ordinarien beschehen/ soll offentlich außgehen durch Teutsche Nation/ auff daß iederman so sich deren erfreuen/ vnd halten wolte/ gelegene Zeit habe/ die anzunehmen. Vnd alsdann/ soll auff vnser Bewilligung/ der Anfang seyn/ den Ordinarien am ersten Tag des Brachmonats/ damals nächstkünff-

tig / vnd ihnen fürter bleiben / wie beeydigt vnd obangezeigt ist; Es wäre dann daß im künfftigen Concilio, aus Bewilligung Teutscher Nation / anders verschafft vnd gesetzt würde.

CAP. IV.

Von Annaten.

Zu letzt / gefält vns / daß mit den Annaten diese Meinung hie zwischen / vnd durch den Römischen Stul / weiter Fürsehung gehalten werde / von allen Thumbkirchen / vnd Mannsklöstern / so verledigt seyn / oder werden / die Geldsumma / so in den Büchern der Apostel Cammer angeschlagen vnd taxirt ist: (welches Geld gemeine Dienstbarkeit genannt wird) welche zu hoch angeschlagen sind / die sollen von neuem gemuhtmaßt vnd angeschlagen werden / vnd soll besonder Auffsehen beschehen bey den beschwerten Ländern / vnd bedacht werden / Gelegenheit der Zeit / vnd der Landart / auff daß sie nicht zu viel beschwert werden: darzu wir Befelchhaber abfertigen wöllen / die in ieder Gelegenheit fleissig erforschen anderst zu taxiren.

MANTISSA IX.

In comitiis Ratisponẽsibus anno 1641.

An die Römische Kaiserliche Majestät Allergehorsamstes Suppliciren vnd Eventual Erbietung /

Pro conservatione & manutentione Concordatorum Nationis Germanicæ, juris communis, Concilii Tridentini, ordinationum Imperii, Statuum privilegiorum, & Capitulationis Regiæ.

Der ältern approbirten Orden / vnd derselben Gewalthabere /

Wider die von vnterschiedlichen Jahren hero fürgeloffene translationes, applicationes, incorporationes, & commendas Monasteriorum.

Allerdurchleuchtigster;

E. Kaiserlichen Majestät ist zu Genügen ohne das gnädigst bewußt / vnd deroselben vorhin mehrmalen gehorsamst repræsentirt worden / aus was erheblichen / billigen / rechtmässigen / auch in Geist- vnd Weltlichen Rechten genugsam fundirten Vrsachen / die Stifft / Klöster / vnd andere beneficia iedem Orden vnd Stand / wohin sie primitus gestifftet vnd gewidmet worden / wieder zugeeignet / vnd eben den jenigen / denen sie entzogen worden / vnd nicht anderen

ren darüber reſtituirt werden ſollen: Vnd wie die heilſame Canones, jura, fundationes, vnd privilegia, auch Päpſtlich/vnd Kaiſerliche confirmationes ſolches ſelbſt genugſam bezeugen. Alſo ſeyn E. Kaiſerliche Majeſtät damit ohne Noht nicht länger auffzuhalten.

Dann obwol prioribus ſeculis, circa tempora Friderici III. hochlöblichſter Gedächtnuß/hierunter allerhand Mißbräuch/translationes, applicationes, intruſiones, commendæ, vnd was dergleichen mehr iſt/vorgeloffen/vnd einſchleichen wollen: So iſt doch/zu Fürkommung dieſes übels/ſchon damals/zwiſchen dem heiligen Stul zu Rom/vnd dem Reich Teutſcher Nation/durch die genante Concordata Nationis Germanicæ utrinque, ultro citroque obligatorie, ſo weit vorgeſehen worden/daß allerley dergleichen widerrechtliche/oder vnordenliche beneficiorum collationes, perpetuis futuris temporibus vermitten bleiben ſollen: Dardurch vnſer/der ältern Orden Anteceſſores, ſolch jus acquiſitum, ſo zwar ohne das in communi jure radicirt iſt/auff vns/ihre Nachkommen/rechtmäſſig transmittirt: wie es dann mit vnzahlbaren exemplis, ſo es die Zeit leiden möchte/zu belegen wäre/wie ſteiff vnd beharrlich/bey vorigen Zeiten darauff geſehen/vnd dardurch/die bey der Frantzöſiſchen/vnd anderen Nationen eingeriſſenen Manier der Commendarum, auch andere diſtractiones, nach möglichkeit/verhütet vnd verhindert worden. Jnmaſſen das heilige Concilium Tridentinum Seſs. 14. de Reform. cap. 10. eben zu ſolchem Ende zielet/ut quovis modo vacantia regularia beneficia religioſis tantum illius Ordinis, & non aliis, conferantur.

Dahero auch erfolgt/daß bey leyder eingeriſſenen erſten Spaltungen der Religion/ſchon in receſſu Imperii de anno 1530. pag. 222. §. Nach dem/gleich bey erſter gegentheiligen occupation außtrucklich bedingt/auch demſelben receſs inſerirt worden/daß alle Biſtumb/Klöſter/Collegia, den jenigen/denen ſie de jure gehörig/ſollen reſtituirt werden. Eben der Vrſachen/iſt im Paſſauiſchen Vertrag/vnd Religionfrieden/lauter bedingt worden/ut omnia occupata & bello acquiſita territoria, civitates, oppida, provinciæ, ſubditi, & bona, iis Statibus, quibus antea competebant, darunter dann die alten Orden auch zu numeriren) reſtituantur. Wie dann Ferdinandus I. auff dem Reichstag zu Augſpurg anno 1555. in Jhrer Majeſtät den 30. vnd 31. Auguſti publicirten reſolution, gleichfalls decernirt, quod Eccleſiæ, Prælaturæ, & beneficia, per eos regi & adminiſtrari oporteat, qui vigore fundationum, & ſecundum voluntatem fundatorum, ad id habiles exiſtant.

Jn ſolche Fußſtapffen/ſo wol beyder gemeiner geſchriebenen Rechten/als der ſonderbaren vorbedeuter/vnd andern mehr Reichs Conſtitutionen/iſt auch zu ewigem Lob/vnd Preiß getretten/Ferdinandus II. E. Kaiſerlichen Maieſtät/hochgeehrter/geliebſter Herr Vatter/glorwürdigſten Angedenckens/

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

wie es nicht allein die ins Reich publicirte Restitutions edict, vnd darauff gerichtete Execution-Commissiones, vom 6. vnd 28. Martii 1629. vnd fast allen denen ältern Orden mitgetheilte absonderliche Decreten / zu erkennen geben / vnd ihr gerechtist gute Meinung auch von der Päpstlichen Heiligkeit so hoch belobt / vnd ratificirt worden / daß dieselbe auch benedictionem Apostolicam darüber mitgetheilt; sondern auch noch ferners enixam voluntatem zu demonstriren / dero Kaiserlichem Cammergericht zu Speier / auff begebende Fäll / ohne einig disputiren / hiernach zu judiciren / vnd Vrtheil zu sprechen / gemessenen Befelch geben.

Vnd obwol von ältern vnd jüngern Jahren hero / vns / den ältern Ordens-Verwandten / wider solche jura, ordinationes, compactata, vielfaltig Einträg beschehen / vnterm Namen maioris boni, extructionis seminariorum, wolverdiente damit zu recompensiren / onera belli desto besser zu sustiniren / pro maiori decentia Fürstenstands vnd Vnterhalts / vnd was dergleichen tituli prætext (dardurch das directum zu obliquiren) mehr seyn mögen / vielfaltige translationes, applicatines, incorporationes, commendæ, triennalia, quinquennalia, fürgeloffen / alle hohe Tribunalia præoccupirt, biß vns viel namhaffte Stifft / Klöster / vnd andere Zugehör entzogen / darüber auch mehrmalen bullæ Pontificiæ, zwar außgewirckt / wir aber derentwegen biß dato noch nie zur Nohtdurfft gehört worden / aber das gnädigste Gehör noch zu haben / vnd dabey noch ferners verhoffen / weil solche bullæ den concordatis Germaniæ abbrechen / vnd directo zu wider lauffen (die doch tanquam compactata ultro citroque obligatoria, sich so gleich nicht übern Hauffen stossen lassen) es werde sich das allergnädigste remedium noch wol finden lassen / angesehen / daß vnter andern mehr / auch der fürtreffliche Rechtslehrer Johannes à Chocquier außtrücklich Zeugnuß gibt / quod Papa concordatis derogare non intendat, nisi fuerit servata forma & modus, quibus solet fieri derogatio concordatorum. Concordata enim semper excepta censentur, etiamsi nulla eorum fiat mentio. Quocirca, provisus contra concordata nec possessionem nec titulum coloratum habet, nec tutus beneficio regulæ de annali & triennali possessione, nec in foro conscientiæ, quoad perceptionem fructuum. Welches die in GOTT seeligst ruhende Ferdinandi II. Käiserliche Majestät wol versehen / vnd derowegen Ihrem zu Rom residirenden Oratorn / vom 25. Octobris anno 1629. per expressum dahin instruirt, dergleichen bullas Apostolicas ex hoc rerum momento, ne quid derogetur concordatis, zu fürkommen vnd zu hindern. Daraus dann erfolgt / als Seine des Herrn Marggrafen von Baden Fürstl. Gn. auff das Benedictiner Kloster Frauen-Alb / von jetziger Ihrer Päpstlicher Heiligkeit proprio motu indultum quinquennale erlangt; vnd aber Dominus Ordi-

narius Spirensis, quod juri communi, ordinationi Imperii, Statuum privilegiis, concordatis Nationis Germanicæ, & ipsi Capitulationi Regiæ, contrarietur, darwider einkommen / daß solches ab Eminentissimo Cardinalium Collegio gleich in puncto cassirt, auffgehebt / vnd die Klosterfrauen daselbst ex toto restituirt, vnd eingesetzt worden. Ingleichem hat sich noch sub Papa Clemente VIII. felicis recordationis, begeben / als zwey Klöster in Kärnten / Griffen vnd Arnoldstein / Præmonstratenser vnd Benedictiner Ordens / den Herren PP. Societatis applicirt vnd zugeeignet werden wollen / daß dieselbe ex hac ipsissima radice concordatorum, ad instantiam des H. Bischoffen zu Bamberg Fürst. Gn. circa annum 1610. zu Ihrem vorigen Stand reducirt werden müssen.

So hat auch vor allegirter ICtus à Chocquier, nachstehende præiudicia introducirt. Paulus V. inquiens, Pontifex maximus, motu proprio revocavit indultum, & derogationem Concordatorum Germaniæ, à Clemente VIII. & seipso emanatam, asserens, nec dicti Clementis, nec suam mentem & intentionem fuisse, concordatis huiusmodi derogare, nec illa in aliquo lædere: adeoque literas illas derogatorias, tanquam subreptitias & obreptitias, & præter ac contradicti Clementis, & suam intentionem, quoad derogationem & læsionem Concordatorum huiusmodi, emanasse, nulliusque roboris vel momenti unquam fuisse. Romæ v. Cal. Aprilis Anno MDCXIII. Extat & alia revocatio motu proprio facta Pii V. derogationis concordatorum Germaniæ in simili. Quin etiam Gregorius XIII. sapientissimus Pontifex quadam constitutione sua, de anno MDLXII. VI. Iunii, Romæ publicata, declaravit, se, sub quacunque verborum forma rescripserit, Concordata lædere nolle, teste Simonetta *tract. de reserv. quæst. 99. n. 28.* Hucusque Ioh. à Chocquier. Ebenmässig ist mit dem rescripto jetztbesagten Clementis VIII. an weiland Kaiser Rudolphen / glorwürdigsten Andenckens / die Thumb-Probstey des Stiffs Bremen betreffend / vom XV. Ianuarii Anno MDCIII. darzu thun / daß sich Ihre Heiligkeit nicht allein zu steiffer Observantz der Concordaten erklärt / sondern auch Ihre Kaiserliche Majestät darzu iterato gantz beweglich ermahnet / ne concordata Germanica, tanto pondere sancita, ullo modo violari patiatur, imo vero, ut jus postulat, ab ipsis Capitularibus (Bremensibus) observari curet, & reipsa ostendat.

Gestalt wissentlich / was Anno 1619. in Vnter-Osterreichischen Erblanden sich begeben / als Herr Angelloth / Weihbischoff zu Basel / das Kloster S. Morandi, vnd Herr Hornung Official daselbsten / das Kloster S. Vldarici Ordinis Canonicorum regularium, zu Rom gleichwol außgebetten / die Ensisheimische Regierung aber solche provisionem nicht admittiren / noch die provisos ad possessionem zulassen wollen. Noch ferner / vnd in terminis des

Gottes-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Gotteshauß Eysferthal / bleibt noch vnentfallen / was massen Anno 1629. ein Canonicus Verdunensis, de Scala genant / vnter gleichem prætext, die Einsetzung in selbiges Kloster bey damaliger Kaiſ. Majestat gleichwol gesucht / aber auff beschehene opposition, in præiudicium Ordinis, nicht erhalten mögen.

Ebener massen seyn Anno 1633. im Stifft Hildesheim auff vnterschiedliche Klöster / vnd benantlich auff das Gotteshauß Gernburg / Ordinis Cistercienſis, vnd andern mehr / von Päpstl. Heil. vnter allerhand Vorwendung boni publici, & seminariorum extructionis, zwar vnterschiedliche Bullæ & indulta erhalten / von Ihrer Fürstl. Gn. Herrn Bischoffen zu Oßnabruck / Minden vnd Verden aber / als Commissario Apostolico, vnd Cæsareo (zumaln der ältern Orden Prælaten / zu Auffrichtung eines Seminarii schon allbereits merckliche Hülff anerbotten) nicht exequirt, sondern die impetrantes abgewiesen / vnd dargegen die jenige Orden / welchen selbiges Kloster gehört / in possess gesetzet worden.

Ja es haben auch drey famosi PP. ipsius Societatis, in causa Monasterii Bergensis, prope Magdenburg / als nemlich Pater Philippus Henrici, Pater Guilielmus Langermann / & Pater Lucas, expresse geschrieben / daß Ihre Kaiserl. Majest. obbemeldtes Kloster Berg / Ordinis S. Benedicti, welches Krafft Päpstlicher Bullæ der Cardinal von Harrach possedirt hat / zu restituiren / insonderheit dem jenigen Prælaten / welchen die congregatio Burſchfeldensis legitime wird elegirt haben / wie er dann auch eligirt vnd eingesetzt worden ist.

Dergleichen / vnd andere exempla / vnd præiudicia mehr / sonderlich von ältern Jahren / ohne Zahl beyzubringen seyn würden. Vnd obwol wir beyden höchsten Gewälten ihre absolutam potestatem in casu extremæ necessitatis, in Mangel anderer Mittel / in seinen limitirten terminis billich beruhen lassen / vnd wie weit er sich / secundum æquum & bonum, ohn Schwächung der Canonum, anderer Rechten / vnd sonderlich der Reichs fundamental-satzungen vnd Compactaten erstrecke / von andern bereits vorhin genugsame Erwehlung beschehen / so lassen wir es dahin billich auch geställt seyn. Zu dieser allegirter Macht Vollkommenheit aber könten beyde prætext, maioris boni, & extructionis Seminariorum, den respect darumb schwerlich haben / weiln vnsere Seel. Vorfahren / der ältern Orden / zu dergleichen publicis scholis wo nicht allenthalben / doch den mehrern Theil vorhin vielfaltig concurrirt, vnd wir darzu / nach Gelegenheit / fürbaß nicht weniger geneigt / sondern seyen / pro exigentia rei & locorum, selbst Schulen anzustellen vnd zu halten / auch sonsten in doctrina Christiana vnser talentum gleichfalls würcken zu lassen bereit / als man sich darzu vorlängst erbotten: darbey es / ob GOTT will / wann vns nur die occasion gegönnet werden mag / auch ohne Beschwerd männiglichs / nicht manglen soll / vnd è Repub. Christiana vielleicht

nutzli-

nützlicher seyn/auffs wenigst aber nicht schaden würde/ad diversionem monopolii Sapientiæ, auff unterschidliche Ordens-Academien bedacht zu seyn/ inmassen apud exteras Nationes solches mit Nutz practicirt wird.

Wie schädlich vnd gefährlich es aber seye/ obangeregte fundamental Reichssatzung/ die Concordata Nationis/ mit neuen interpretationen/æquivocationen/ in Disputat zu ziehen/ in vormals vnbekante sensus zu detorquiren/ vnd zerlöchern zu lassen/vnd durch nicht halten in vilipendium zu bringen/ ist per se evidens, iedoch ie vnd in allweg in allen Stifftern/auch bey den Protestirenden selbst/ pro norma & regula circa beneficia, Prælaturas, gehalten worden/ darnach bey nahe alle Mißverständnussen inter Curiam Romanam & Imperium zu decidiren gepflogen werden. Darbey ja des Reichs mercklich interesse vnterschleifflich vnterlauffen will/ nicht allein daß diß Reichs-Cleinod/ wie es mit harter Mühe vnd Arbeit erlangt/ mit hochanzesehener Autorität auffgericht/bißhero sorgfältig observirt, also auch ohnzerlöchert ad posteros transmittirt werden möge: sondern auch darumb/ weil bey nahe alle Kaiserliche/ Königliche/ Fürstliche Häuser/ auch andere hohe/ mitlere/ vnd nicht wenig Adelsstands/ vorneme Glieder des Reichs/ intuitu ihrer Voreltern Stifftungen/hierbey sich nicht wenig angegriffen befinden/vnd hierinnen active & passive interessirt seyn: Wie sich dann die Reichs Ritterschafft am Rheinstrom vnd Wetterau/bey der Päpstlichen Heiligkeit vnterm dato Speier den 7. Martii verschienen 1637. Jahrs solcher contravention vnd hochschädlichen Riß/ so wol der Gottseeligen Stiffter fundationen/ als dieser Reichs fundamental Satzung der Concordaten/in gesampten ihres Collegii Namen/zum höchsten beschwert/ vnd alles in seinen primævum statum einzuführen/ angelegentlich gebetten/vnd sich dardurch de non consentiendo bezeugt.

Vnd da solchem weitaußsehenden Beginnen nicht vorgebaut werden solte/ vnd diese Reichs-Richtschnur/ auch andere jura, leges vnd canones gegen vns vnverdienten beyseits gestellt werden wolten/ haben vnserer Stifft æmuli, vnd ieder ander den gebahnten Wege aus allen andern vnsern possessionen vns mit gleicher Manier außzuheben/ vnd alles in confusion zu bringen/ vnd darnach am Brett allezeit sein Vortheil zu spielen. So wollen hierbey die schröckliche Flüch vnd imprecationes nicht ausser acht zu lassen seyn/ so die Gottseelige Stiffter/ wider alle die jenige/ so an ihren fundationen/ vnd Testamentlichen letzten Willen/ brüchig worden seyn/ ihren Stifftbrieffen einführen/ vnd zu setzen/ auch ordinarie von Päpsten vnd Kaisern/ etiam locorum ordinariis, confirmiren vnd beståttigen lassen: vnd daß sich solche interminationes nicht schlächtlich verachten oder in Wind schlagen lassen/ bezengt vnter andern vnzahlbaren Exemplen divus Arnolfus Imperator, in seinem diplomate, dem Regenspurgischen Kloster S. Emmerani gegeben/ mit folgenden Worten: Omnium, inquit, successorum nostrorum magnitudo cognoscat,

postquam patruus meus, Carolus Imperator, pro petitione Episcopi Embriconis Ecclesiam præstavit, nunquam postea habuit victoriam, neque corporis & animæ sanitatem, usque ad finem vitæ suæ. Si quis ergo Imperator, aut Rex, eandem Ecclesiam alicui præstet, in maledictione S. Mariæ, Sanctique Petri, successorumque eius, & omnium Sanctorum persistat.

Wann aber Wir/ der ältern Geistlichen Orden Verwante/ deren/ sowol die Reichsstände/ als die in E. Kaiserl. Majestät Ertzfürstlichen Hauß Oesterreich Erblanden gesessen/ deroselben zu gehorsamsten Ehren vnd Dienst/ ie vnd alleweg/ sonderlich aber von der Zeit dieser entstandenen Kriegsempörung an/ mit viel kostbarn vnd nutzlichen Darlegen/ nach dero gnädigsten Begehren/ vnd Willen/ iederzeit gehorsambst an die Hand gangen; Deroselben Kaiserlichen/ auch eigenen/ hochlöblichsten Cammer/ nie schädlich/ sondern allezeit einträglich erschienen/ nie nichts geholt/ allezeit gebracht/ darzu Wir Vns fürbaß/ so weit sich Vnsere übrige Kräfften erstrecken/ biß auff den äussersten Bluts-tropffen/ nicht weniger erbietig/ vnd gehorsamst willigst; Inmassen Vnsere getreue devotion, die namhaffte viel vnzahlbare Ruchtbarschafft/ (darmit sich vnsere Gotteshäuser noch bestrickt befinden) ebenmässig bezeugen werden: E. Kaiserl/ Maj. aber/ vnd dero hochlöblichst geehrten Hauß/ diese/ vnd andere ohne Ruhm/ treueifferigste merita, als Wir zu GOTT hoffen vnd bitten/ Vrsach seyn werden/ sich Vnser in Kaiserl. milt-Oestereichischen Gnaden anzunehmen/ vnd in dieser/ vor Gott vnd der Welt gerechten Sach/ in dero Kaiserlichen Schutz/ Schirm vnd manutenentz allergnädigst zu übernehmen vnd zu erhalten.

Derowegen so gelangt an E. Kaiserl. Majestet/ als der himlischen Gerechtigkeit hie auff Erden/ von GOTT fürgesetzten höchsten Administratorn, Vnser/ als der ältern Orden bevollmächtigten Gewalthabern/ vnd selbst interessirten/ demühtigst/ fußfellig Anruffen/ Flehen vnd Bitten/ die wollen allergnädigst geruhen/ forderst GOTT zu Lob/ dann auch Vnser heiligen Ordens Institution zu Ehren/ nach der Glorwürdigsten Ferdinandi I. & II. oben erwiesenen gerechtisten Exempel/ declarationen/ Reichssatzungen/ Decreten/ Rescripten/ vnd in viel Wege geoffenbarten Gemühts-Meinungen/ sich zu solcher restitution vere læsorum, ebenmässig allergnädigst zu erklären/ vnd durch ein allgemeine Reichs-Sanction; allen dergleichen künfftigen Translationen/ Applicationen/ Incorporationen/ Commenden (angesehen/ solches alles mehrberührten Concordatis außtrücklich zuwider laufft) de cætero kräfftiglich vorzukommen/ zu verbieten/ vnd künfftige widrige conatus zu reprimiren; hingegen aber männiglich zu fester vnverbrüchlicher observantz derselben Concordaten anzuweisen/ vnd pro evidentiori rei memoria, den Reichs-Abschieden einverleiben zu lassen/ vnd Sie/ die alte Orden/ damit versichern/ daß Sie bey ihrem redlichen erworbenen patrimonio fürbaß vnperturbirt/ vnd nicht vor

dete-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

deterioris conditionis, als ein jeder privatus, vnd laicus berechtiget ist/ gehalten vnd tractirt werden.

So dann/ aus ebenmässigen Rechtsgründen/ wollen E. Kaiserl. Majestät/ noch ferners allergnädigst geruhen/ die jenige translationes, applicationes, incorporationes, sive perpetuas, sive temporales, so von wenig Jahren her/ auff vnterschiedliche andere Oerter/ in evidens præiudicium, & periculum der fundamental Reichssatzungen/ vorgenommen worden/ so weit es deroselben Kaiserlichen Vollmacht anhängig vnd zugehörig/ nicht allein für sich selbsten allergnädigst cassiren/ auffheben/ vnd ad terminos juris Imperialis zu reduciren/ verordnen/ erklären vnd erkennen: sondern auch/ zu gleichem Intent/ intercessionales an Päpstl. Heiligkeit vnbeschwert mitzutheilen/ daß Sie Sich hierzu/ vnd zu beständiger Observantz Concordatorum ebenmässig allergnädigst zu bekennen vnd zu erklären/ vnd der justitiæ distributivæ (weil Wir hoffen/ daß in diesem Fall es die terminos absolutæ potestatis der Zeit noch nicht erreicht) ihren allergnädigsten Lauff zulassen/ vnd die hierunter per sub- & obreptionem, inauditis Nobis, außgewirckte Bullas (aller massen es in obspecificirten/ vnd andern mehr Fällen ebenmässig beschehen) wiederumb zu annulliren miltiglich geruhen wolten/ vnd die alte Orden/ tanquam graviter læsos, propter jus quæsitum, & in concordatis radicatum, aller Orten in possessionem zu immitiren/ darbey zu manuteniren/ vnd ratione prætendirten maioris boni, & extructionis seminariorum, vnser obeingeführtes Erbieten in Gnaden zu recommendiren.

Was dann drittens andere Klöster vnd Güter belangt/ so etwan Geist- oder Weltlichen Fürsten/ in der Obern/ vnd Vntern Pfaltz/ oder anderstwo durch indulta Apostolica, occasione sumtuum bellicorum, auff gewisse Jahr conferirt worden/ es allergnädigst dahin zu vermitteln/ daß pro interim, jeder Orden etliche religiosi, auffs wenigst zween oder drey/ pro cura animarum admittirt, vnd congruenter sustentirt, vnd nach Außlauff der Jahren wir folgends restituirt werden sollen.

Euer Kaiserlichen Majestät höchstes Kaiserliches Ampt/ pro administratione juris, & justitiæ, secundum æquum & bonum, & omni complemento juris, allerdemütigst vnd gehorsamst anruffend/ vnd bittend: Dero wir/ vnsere Ordensverwante/ sampt vnsern posteris, mit vnserm Tag- vnd Nacht-Gebett/ Gottseeligen Sacrificiis, auch andern standmässigen Diensten/ bereits obeingeführter vnd erbottener massen/ ewig devot, vnd ergeben verbleiben; vnsere Principales, vnd die sampliche Orden/ zu beständigen Kaiserlichen Hulden/ protection, auch milt-Ertzhertzoglichen Gnaden/ vnd allergnädigster Willfahr gehorsamst empfehlende.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

CAPITVLATIO FERDINANDI I.

WIr Ferdinand/ꝛc. Bekennen offentlich mit diesem Brieff/ vnd thun kund allermänniglich; Als Wir hievor nach Christi vnsers HErrn Geburt/ im tausend fünffhundert vnd ein vnd dreyssigsten Jahr/ aus Schickung des Allmächtigen/ durch die Wahl der Hochwürdigen/ Ehrwürdigen vnd Hochgebornen/ Albrechten/ der Heiligen Römischen Kirchen/ des Tituls S. Petri ad Vincula Cardinals/ zu Maintz vnd Magdeburg Ertzbischoff/ Administratorn des Stiffts Halberstatt; Herman zu Cöln/ vnd Reichhard zu Trier/ Ertzbischoffen/ des Heiligen Römischen Reichs in Germanien/ Italien/ auch Gallien/ vnd das Königreich Arelat/ Ertzcantzler; Ludwigen Pfaltzgrafen bey Rhein/ vnd Hertzogen in Baiern/ vnd Joachim Marggrafen zu Brandenburg/ꝛc. des Heiligen Römischen Reichs Ertztruchses vnd Ertzcammerer/ Vnsere liebe Freunde/ Neven vnd Churfürsten/ auch mit folgender Genehmhaltung vnd Ratification, des auch Hochgebornen Johann Friderichen/ Hertzogen zu Sachsen/ des Heiligen Römischen Reichs Ertzmarschalcken/ Vnsers lieben Oheimen vnd Churfürsten/ zu der Ehr vnd Würde des Königlichen Namens vnd Wappens erhaben/ erhöhet vnd gesetzt seyn/ auch GOtt zu Lob/ dem Heiligen Reich zu Ehren/ vnd der Christenheit vnd Teutscher Nation/ auch gemeines Nutzentz willen/ dieselbige auff vns genommen/ vnd mit deren etlichen Jahr hero beladen gewesen; vnd nunmehr sich zugetragen/ daß die Römische Kaiserliche Majestät/ Vnser lieber Bruder vnd Herr/ aus hochbeweglichen Vrsachen/ fürnemlich aber von wegen Ihrer Liebde vnd Kaiserlichen Majestät obligenden Alters immerwärenden Leibes Schwachheit/ vnd augenscheinlicher Vnvermöglichkeit/ sich in ihres geliebten Sohns/ der Königlichen Würde zu Hispanien vnd Engelland/ Hispanische Königreich begeben; deren Liebden auch aus erzehlten Vrsachen/ alle Weltliche Regierung anderer Ihr Liebden vnd Kaiserlichen Majestät Erb-Königreich/ Fürstenthumb vnd Landen/ gäntzlichen/ völliglichen vnd allerding frey übergeben vnd zugestellet/ auch darneben zu endlicher Resignation vnd Abtrettung des Heiligen Römischen Reichs Kaiserthumbs Ihr Liebden vnd Kaiserlichen Majestät Bottschafft/ die Hochgebornen vnd Ehrsamen/ Gelehrten/ Vnsere vnd des Heiligen Römischen Reichs liebe getreue/ Wilhelm Printzen von Vranien vnd Grafen zu Nassau/ ꝛc. vnd Georg Sigmund Selden/ Lehreren der Rechten/ als rechte/ wahre/ vnzweiffentliche Procuratoren/ Gesandten/ Sachwalter/ Gewalt- vnd Befelchshaber/ zu Vns; auch den Ehrwürdigen vnd Hochgebornen/ Danieln/ zu

Maintz

Maintz Ertzbischoffen/ Johannsen zu Trier/ Antonium zu Cöln/ erwehlten vnd confirmirten zu Ertzbischoffen / des H. Römischen Reichs durch Germanien/ Gallien / auch das Königreich Arelat / vnd Italien Ertzcantzler: Otto Heinrich / Pfaltzgrafen bey Rhein / Hertzogen in nieder vnd ober Bairn; Augusten/ Hertzogen zu Sachsen / Landgrafen in Thüringen / Marggrafen zu Meissen: Joachim Marggrafen zu Brandenburg / Stetin vnd Pommern / der Cassuben vnd Wenden Hertzogen/ Burggraf zu Nürnberg / vnd Fürsten zu Rügen/ des Heiligen Römischen Reichs Ertztruchsessen / Ertzmarschalcken vnd Ertz-Cammern/ vnsern lieben Neven/ Oheimen vnd Churfürsten mit Credentz/ Instruction, vollkomlichen Gewalt vnd Befehl abgefertiget / obangeregt Römisch Kaiserthumb/ wie Ihr Liebd vnd Kais. Majest. dasselbig biß dahero getragen / nicht allein am Recht / Macht vnd Gewalt / das Heilige Reich zu regieren/ verwalten vnd administriren/ sondern auch den Titul/ Namen vnd Würde des Kaiserthumbs mit sampt dem Scepter vnd Cron/ gäntzlich/ vollkomlich/ ewig vnd vnwiderrufflich/ mit Vorwissen/ Bewilligung vnd in Beywesen derselben vnserer Churfürsten / vns auffzutragen vnd resigniren / auch zu diesem effect sie die Churfürsten / vnd dann andere vnsere / vnd des Heiligen Reichs Fürsten vnd Stände / aller vnd ieder ihrer Eyd vnd Verwandnuß / darmit sie Ihr Liebde vnd Kaiserlichen Majestät / als Römischen Kaiser / zugethan vnd verbunden gewesen / gäntzlich zu erlassen vnd ledig zu zehlen / vnd sie damit an Vns zu weisen. Welche Bottschafft dann bey Vns vnd gedachten vnsern lieben Neven / Oheimen vnd Churfürsten allhier zu Franckfurt erschienen / wie auch auff ihre gethane Werbung vnd Aufftrag / zu förderst aber obgedachter vnserer Churfürsten Liebde Genehmhaltung / vnd derowegen vns frey / mündlich vnd vnterhäniglich mitgetheilten Raht/ Gutbeduncken/ Consens vnd Bewilligung vns als zuvorn erwehlter vnd gecrönter Römischer König solch des Kaiserthumbs administration vnd Regierung beladen: daß Wir vns demnach aus freyem / gnädigen Willen mit denselben vnsern lieben Neven / Oheimen vnd Churfürsten / dieser nachfolgenden Articul Geding- vnd Pactweis vereiniget / vertragen vnd angenommen / bewilliget vnd zu halten zugesagt haben/ alles wissentlich/ vnd in Krafft dieses Brieffs.

1. Zum ersten / daß Wir in Zeit vnserer Würde / Ampts vnd Regierung / die Christenheit vnd den Stul zu Rom/ auch Päpstl. Heiligkeit / vnd die Christliche Kirch/ als derselben Advocat/ in gutem Befehl/ Schutz vnd Schirm haben / darzu insonderheit im Heiligen Reich / Frieden / Recht vnd Einigkeit pflantzen/ vnd auffrichten vnd verfügen sollen/ vnd wollen/ daß die ihren gebührlichen Gang/ dem Armen als dem Reichen / gewinnen vnd haben/ auch gehalten / vnd denselben Ordnungen/ auch Freyheiten vnd allen löblichen Herkommen nach / gerichtet werden soll.

2. Wir sollen vnd wollen auch sonderlich die vorgemachte Gulden Bull/in Religion vnd profan Sachen/ auch den Landfrieden/ sampt der Hanhabung desselben / so auff jüngst zu Augspurg im fünff vnd fünfftzigsten Jahr gehaltenen Reichstag durch Vns/ an statt der Römischen Kaiserlichen Majestät/ Vnsers lieben Bruders vnd Herrn / auch für Vns selbst vnd gemeine Stände auffgericht/angenommen/verabschiedet vnd verbessert worden/ stät vnd fest halten/ handhaben / vnd darwider niemands beschweren / oder durch andere beschweren lassen / vnd die andern des Heiligen Reichs Ordnungen vnd Gesetze / so viel die dem obgemeldten angenommenen Reichs-Abschied / im fünff vnd fünfftzigsten Jahr / in Augspurg auffgericht/ nicht zuwider / confirmiren/ erneuern / vnd wo Noht / dieselben mit Raht / Vnserer vnd des Reichs Churfürsten/Fürsten vnd andern Ständen/bessern/wie das zu ieder Zeit des Reichs Gelegenheit erfordern wird.

3. Vnd in alle Weg sollen vnd wollen Wir / die Teutsche Nation / das H. Römische Reich / vnd die Churfürsten / als die fördersten Glieder desselben/ auch andere Fürsten/ Grafen / Herren vnd Stände/ bey ihren Hoheiten/ Würden/ Rechten/ Gerechtigkeiten/ Macht vnd Gewalt/ ieden nach seinem Stand vnd Wesen / bleiben lassen / ohne vnsere / vnd männigliches Irrung / Eintrag vnd Verhinderung / vnd ihnen darzu ihre Regalia vnd Obrigkeit / Freyheiten/ Privilegien / Pfandschafften vnd Gerechtigkeiten / auch Gebräuche vnd gute Gewonheiten / so sie bißher gehabt haben / oder derer in Vbung gewest seyn / zu Wasser vnd zu Land/in guter beständiger Form/ ohne alle Weigerung/ confirmiren vnd bestätigen / sie auch darbey / als erwehlter Römischer Kaiser / handhaben / schützen vnd schirmen; doch männiglich an seinen Rechten vnschädlichen.

4. Wir lassen auch zu/daß die gedachten sechs Churfürsten ie zu Zeiten/ nach vermög der Gulden Bull / vnd ihrer Gelegenheit / des Heiligen Reichs/ vnd zu ihrer Nohtdurfft / auch so sie beschwerlich Obligen haben / zusammen kommen mögen / dasselbig zu bedencken vnd zu berahtschlagen / das wir auch nicht verhindern noch irren / vnd derhalben keine Vngnad / oder Widerwillen gegen ihnen / samptlich vnd sonderlich/ schöpffen vnd empfahen / sondern Vns in dem / vnd andern / der Gulden Bull gemaß / gnädiglich vnd vnverweißlich halten/sollen vnd wollen.

5. Wir sollen vnd wollen auch alle vnziemliche häßige Bündnussen/ Verstrickung/ vnd Zusammenthun/ der Vnterthanen / des Adels/ vnd gemeinen Volcks/auch der Empörung/ Auffruhr vnd vngebührlichen Gewalt/gegen den Churfürsten/ Fürsten / vnd andern fürgenommen/ vnd die hinfüro geschehen möchten / auffheben / abschaffen / vnd mit ihrer der Churfürsten / Fürsten vnd anderer Ständ/Raht vnd Hülff daran seyn/daß solches/wie sichs gebührt/ vnd billig ist/ in künfftiger Zeit verbotten/ vnd vorkommen werde.

6. Wir

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

6. Wir sollen vnd wollen auch darzu für vns selbst / als erwehlter Römischer Kaiser / in den Reichshändeln auch keine Bündnuß oder Einung mit frembder Nation / oder sonsten im Reich machen / Wir haben dann zuvor die sechs Churfürsten derohalben / an gelegene Mahlstatt zu zimblicher Zeit erfordert/vnd ihren Willen samptlich/oder des mehren Theils aus ihnen/in solchem erlangt.

7. Was auch die Zeit hero einem ieden Churfürsten / Fürsten / Herren vnd andern / oder deren Voreltern / oder Vorfahren / Geistliches oder Weltliches Stands / dergestalt ohne Recht gewaltiglich genommen oder abgetrungen/sollen vnd wollen Wir/ der Billigkeit / wie sich im Recht gebührt / wider zu dem seinen verhelffen / bey solchem auch/ so viel er Recht hat / handhaben/ schützen vnd schirmen/ohn alle Verhinderung/Auffhalt oder Saumnuß.

8. Zu deme / vnd insonderheit / sollen vnd wollen Wir dem Heiligen Römischen Reich vnd desselben Zugehörenden / nicht allein ohne Wissen/ Willen vnd Zulassen gemeldter Churfürsten samptlich / nichts hingeben / verschreiben/ verpfänden/ versetzen/ noch in ander Weg veräussern/ oder beschweren/sondern auch Vns auffs höchst bearbeiten / vnd allen möglichen Fleiß anwenden/ das jenige so davon kommen/ als verfallene Fürstenthumbe/Herrschafften vnd andere/ auch confiscirte vnd vnconfiscirte merckliche Güter / die zum Theil in anderer frembden Nation Händ / vngebührlicher Weise / gewachsen / zum fürderlichsten wider darzu bringen / zueignen / auch darbey verbleiben lassen : doch männiglich an seinen gegebenen Privilegien / Rechten vnd Gerechtigkeiten vnschädlich.

9. Vnd ob Wir selbst oder die Vnsern / ichts/ das dem Heiligen Reich zuständig / vnd nicht verliehen / noch mit einem rechtmässigen Titul bekommen wäre oder würde / innen hätten / das sollen vnd wollen wir / bey vnsern schuldigen vnd gethanen Pflichten / demselben Reich ohne Verzug / auff ihre / der Churfürsten/ Gesinnen wider zu handen wenden/ zustellen/ vnd folgen lassen.

10. Wir sollen vnd wollen vns darzu/in Zeit bemeldter vnser Regierung/ friedlich vnd nachbarlich gegen den Anstossenden / vnd Christlichen Gewälten halten / kein Gezänck / Fehde / noch Krieg / in oder ausserhalb des Reichs / von desselben wegen anfahen oder vnternehmen/noch einig frembd Kriegsvolck ins Reich führen/ ohne Vorwissen / Raht vnd Bewilligung der Reichsständ / zum wenigsten der sechs Churfürsten : Wo Wir aber von des Reichs wegen / oder das Heilige Reich angegriffen vnd bekrieget würden / alsdann mögen Wir Vns dagegen aller Hülff gebrauchen.

11. Dergleichen sie / die Churfürsten / vnd andere desselbigen Reichs-Ständ mit den Reichstägen/ Cantzleygelt/Nachreisen/ Aufflagen oder Steur/ vnnohtdürfftlich / vnd ohne redliche dapffere Vrsachen nicht beladen noch be-

beschwe-

schweren / auch in zugelassenen nohtdürfftigen Fällen / die Steuer / Aufflag vnd Reichstäg / ohn Wissen vnd Willen der sechs Churfürsten / wie obgemeldte darzu erfordert / nicht ansetzen / noch außschreiben ; vnd sonderlich keinen Reichstag ausserhalb des Reichs Teutscher Nation fürnehmen / oder außschreiben.

12. Wir sollen vnd wollen auch vnsere Kaiserliche vnd des Reichs Aempter am Hof vnd sonst im Reich / mit keiner andern Nation / dann gebornen Teutschen / die nicht nieder Stands / noch Wesens / sondern nahmhafftige / redliche Leut / von Fürsten / Grafen / Herren / von Adel / vnd sonst dapffers guten Herkommens / hohen Personen / besetzen vnd versehen / auch die obbenante Aempter bey ihren Ehren / Würden / Fällen vnd Rechten / auch Gerechtigkeiten bleiben / vnd denselben nichts entziehen / oder entziehen lassen / in einige Weg / sonder Gefährde.

13. Darzu in Schrifften / vnd Handlungen des Reichs / kein andere Zungen noch Sprach gebrauchen lassen / dann die Teutsche / oder Lateinische Zungen / es wäre dann an Orten / da gemeiniglich ein andere Sprach in Vbung vnd Gebrauch stünde / alsdann mögen Wir / vnd die vnsern / vns derselben daselbst auch behelffen.

14. Auch die Churfürsten / Fürsten / Prælaten / Grafen / Herren / von Adel / auch andere Ständ vnd Vnterthanen des Reichs / mit rechtlichen / oder gütlichen Tagleistungen / ausserhalb Teutscher Nation / von ihren ordentlichen Richtern / nicht tringen / erfordern noch fürbescheiden / sondern die alle / vnd iede insonderheit / im Reich / laut der Gulden Bull / auch wie des Heiligen Reichs Ordnungen vnd andere Gesetz vermögen / bleiben lassen.

15. Vnd als über vnd wider concordata Principum, auch auffgerichte Verträg zwischen der Kirchen / Päpstlicher Heiligkeit / oder dem Stul zu Rom / vnd Teutscher Nation / mit vnsäglichen Gratien / Rescripten / Annaten der Stifft / so täglich mit Manigfaltigung vnd Erhöhung der Officien am Römischen Hof / auch Reservation, Dispensation vnd in andere Weg / zu Abbruch der Stifft / Geistlichkeit vnd anders / wieder gegebene Freyheit / darzu zu Nachtheil Iuris patronatus vnd den Lehenherren stätigs vnd ohne vnterlaß offentlich gehandelt / derhalben auch vnleidliche verbottene Gesellschafften vnd Contract oder Bündnuß / als wir bericht / fürgenommen / vnd auffgerichtet worden / das sollen vnd wollen Wir / mit der Churfürsten vnd anderer Stände Raht / bey vnserm Heiligen Vatter dem Papst / vnd Stul zu Rom / vnsers besten Vermögens abwenden / vnd fürkommen / auch darob vnd daran seyn / daß die vorgemeldte concordata Principum vnd auffgerichte Verträg / auch Privilegia vnd Freyheiten / gehalten / gehandhabt / vnd denselben festiglich gelebt vnd nachkommen / iedoch was Beschwerung darinn befunden / vnd Mißbräuch entstanden

en / daß dieselben / vermög deshalb gehabten Handlung zu Augspurg der mindern Zahl im dressigsten Jahr gehaltenen Reichstags / abgeschaffet / vnd hinfüro dergleichen ohne Verwilligung der Churfürsten nicht zugelassen werde.

16. Wir sollen vnd wollen auch die grosse Gesellschafften der Kauffgewerbsleut / so bißhero mit ihrem Gelt regieret / ihres Willens gehandelt / vnd mit Theurung viel Vngeschicklichkeit dem Reich / dessen Inwohnern vnd Vnterthanen mercklichen Schaden / Nachtheil vnd Beschwerung zugefügt / einführen / vnd noch taglich thun gebähren / mit ihrer / der Churfürsten / vnd anderer Ständ Raht / wie deme zubegenen / hievor auch bedacht / vnd fürgenommen / aber nicht vollstreckt worden / gar abthun.

17. Wir sollen vnd wollen auch insonderheit / dieweil Teutsche Nation / vnd das Heilige Römische Reich / zu Wasser vnd Land zum höchsten vor damit beschwehrt / nun hinfüro keinen Zoll von neuem geben / noch einigen alten erhöhen / ohne besondern Raht / Wissen / Willen / vnd Zulassen / der bemeldten sechs Churfürsten / wie vor vnd offt gemeldet.

18. Vnd nach dem etzliche Zeit hero die Churfürsten am Rhein mit viel vnd grossen Zoll-freyungen / über Ihre Freiheit / vnd Herkommen / offtmahls durch Förderungs-Brieff / vnd in andere Weg ersucht / vnd beschwehrt worden / das sollen vnd wollen Wir / als vnträglich / abstellen / fürkommen / vnd zumahl nicht verhengen / noch zulassen / fürter mehr zu üben noch zu geschehen.

19. Vnd insonderheit sollen vnd wollen Wir auch / ob einiger Churfürst / Fürst / vnd ander / seine Regalien / Freiheiten / Privilegien / Recht vnd Gerechtigkeit halber / daß ihnen geschwächet / geschmälert / genommen / entzogen / bekümmert oder betrübt worden / mit seinem Gegentheil vnd Widerwertigen zu gebührlichen Rechten kommen / oder für zu fordern vnterstehen wolte / oder auch anhängig gemacht hätte / dasselbe vnd auch alle andere ordentliche schwebende Rechtfertigung nicht verhindern / noch verbieten / sondern den freyen starcken Lauff lassen.

20. Wir sollen vnd wollen auch die Churfürsten / Fürsten / Prælaten / Graven / Herren / vnnd andere Ständ des Reichs / selbst nicht vergewaltigen / solches auch nicht schaffen / noch andern zu thun verhengen / sondern wo Wir oder jemands anders / zu ihnen allen / oder einem insonderheit zu sprechen hätten / oder einige Forderung fürnehmen / dieselben sampt vnd sonders / Auffruhr / Zwytracht vnd anderen Vnraht im Heiligen Reich zu verhüten / auch Fried vnd Einigkeit zuerhalten / zur Verhör vnd gebührlichem Rechten stellen vnd kommen lassen / vnd mit nichten gestatten / in denen / oder andern Sachen / darinn sie ordentlich Recht

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

leiden mögen / vnd des vrbötig seyn / mit Raub / Nahme / Brand / Fehden / Krieg / oder anderer Gestalt zu beschädigen / anzugreiffen / oder zu überfallen.

21. Wir sollen vnd wollen auch fürkommen / vnd keines Wegs gestatten / daß nun hinfüro iemands / Hohes / oder Niederstands / Churfürst / Fürst / oder ander ohn Vrsach / auch vnverhöret / in die Acht vnd Oberacht gethan / gebracht vnd erkläret werde / sondern in solchem ordentlicher Proceß / vnd des Heiligen Römischen Reichs vorauffgerichte Satzung / nach Außweisung des Heiligen Reichs in bemeldtem fünff vnd fünfftzigsten Jahr reformirter Cammergerichts Ordnung / in dem gehalten vnd vollzogen werden / doch dem Beschädigten seine Gegenwehr / vermög des Landfriedens / vnabbrüchig.

22. Vnd nach dem dasselbig Römisch Reich fast vnd höchlich in Abnemung vnd Ringerung kommen / so sollen vnd wollen Wir neben andern die Reichs Steuer / der Stätte vnd andere Gefäll / so insonderer Personen Hände gewachsen vnd verschrieben / wider zum Reich ziehen / vnd nicht gestatten / daß solches dem Reich vnd gemeinen Nutzen / wider Recht vnd alle Billigkeit / entzogen werde; es were dann / daß solches mit rechtmässiger Bewilligung der sechs Churfürsten beschehen wäre.

23. Wann auch Lehen dem Reich vnd Vns / bey zeit Vnser Regierung eröffnet / vnd lediglich heimfallen werden / so etwas merckliches ertragen / als Fürstenthumb / Graffschafften / Herrschafften / Stätte vnd dergleichen / die sollen vnd wollen Wir ferners niemand leihen / sondern zu Vnterhaltung des Reichs / Vnser vnd Vnserer nachkommenden Königen vnd Kaisern behalten / einziehen vnd incorporiren / biß so lang dasselbig Reich wider zu Wesen vnd Auffnehmen komt: doch vns von wegen Vnser Erbland / vnd sonst männiglich an seinen Rechten vnd Freiheiten vnschädlich.

24. Wo Wir auch mit Raht vnd Hülff der Churfürsten / Fürsten vnd anderer Ständ des Reichs / ichts gewinnen / überkommen / oder zu handen bringen / das alles sollen vnd wollen Wir dem Reich zu wenden vnd zueigenen: wo Wir aber in solchem / ohne der Churfürsten / Fürsten / vnd anderer Stände / Wissen vnd Willen ichts fürnehmen / darinnen sollen sie Vns zu helffen vnverbunden seyn / vnd Wir nichts desto minder das ienige / so Wir in solchem erobert oder gewonnen hätten / oder würden / vnd dem Reich zustünde / dem Reich wider ustellen vnd eignen.

25. Vnd nach dem im Reich bißhero viel Beschwerung vnd Mängel der Müntze halben gewesen / vnd noch seyn / wollen Wir denselben zum förderlichsten mit Raht der Churfürsten / Fürsten vnd Stände des Reichs zuvorkommen / vnd in beständige Ordnung vnd Wesen zustellen / möglichen Fleiß fürwenden.

26. Vnd insonderheit sollen vnd wollen Wir vns auch keiner Successi-on oder Erbschafft/ des offternanten Römischen Reichs/ anmassen/ vnterwin-den/ noch in solcher Gestalt vnterziehen oder darnach trachten/ auff Vns selbst/ Vnser Erben vnd Nachkommen/ oder auff iemand anders vnterstehen zu wen-den/ sondern Wir/ dergleichen Vnsere Kinder/ Erben vnd Nachkommen/ die ge-meldten Churfürsten/ ihre Nachkommen vnd Erben/ zu ieglicher Zeit bey ihrer freien Wahl/ auch Vicariat/ wie von alters hero auff sie kommen/ die Guldene Bull/ Päpst. Recht vnd andere Gesätz vnd Freiheiten vermögen/ so es zu Fällen kommen/ die Nohtdurfft vnd Gelegenheit erfordern würde/ auch bey ihrem ge-sonderten Raht/ in Sachen das Heilig Reich belangende/ geruhiglich bleiben/ vnd gantz vngetrengt lassen: wo aber darwider von iemands gesucht/ gethan/ o-der die Churfürsten in dem betrungen würden/ daß doch keines Wegs sein soll/ das alles soll nichtig seyn/ vnd darfür gehalten werden.

27. Wir sollen vnd wollen auch Vnsern ersten Hoff gen Nürnberg/ in-massen von alters im Reich herkommen/ ansetzen vnd außschreiben/ auch Vns zum besten befleissigen/ die Kaiserliche Cron in ziemlicher gelegener Zeit zum schiersten zu erlangen/ vnd alle vnd jede Churfürsten/ ihr Ampt zu versehen/ zu solcher Crönung thun erfordern: Vns auch in deme allen dermassen erzeigen vnd beweisen/ daß Vnserthalben an aller Möglichkeit kein Mangel gespührt o-der vermerckt werden soll.

28. Solches alles vnd jedes besonder/ wie obsteht/ haben Wir obbemeld-ter Römischer Kaiser den gedachten Churfürsten/ geredt/ versprochen/ vnd bey Vnsern Kaiserlichen Ehren/ Würden vnd Worten/ im Namen der Warheit zugesagt/ thun dasselbige auch hiemit in Krafft diß Brieffs/ inmassen wir dann deß einen leiblichen Eyd zu GOtt vnd den Heiligen geschworen/ dasselbe stät/ vest/ vnd vnverbrochen zu halten/ dem treulichen nachzukommen/ darwider nicht zu seyn/ zu thun/ noch schaffen gethan werden/ in einige Weiß oder Wege/ die möch-ten erdacht werden.

29. Wir sollen vnd wollen auch in dieser Vnserer Zusag/ der Guldenen Bull/ deß Reichs Ordnung/ den obgeregten Friden/ in Religion vnd Profan Sachen/ auch den Landfrieden/ sampt Handhabung desselben/ vnd andern Ge-setzen/ so ietzo gemacht/ oder künfftiglich durch Vns/ mit Ihr der Churfürsten/ auch anderer Ständ des Reichs/ raht möchten auffgericht werden/ zu wider kein Rescript oder Mandat/ oder ichtwas anders beschwerliches ausgehen lassen/ oder zu geschehen verstatten/ in einige Weiß oder Wege: desgleichen auch für Vns selbst wider solche Guldene Bull/ vnd des Reichs Freyheit/ den Friden in Reli-gion vnd Profan Sachen/ vnd Landfrieden/ sampt Handhabung desselben/ von einiger hohen Obrigkeit nicht erlangen/ noch auch/ ob vns etwas dergleichen aus eigener Bewegnuß gegeben wäre/ oder würde/ nicht gebrauchen/ in keine Weiß/ sonder alle Gefährde.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

30. Ob aber diesem / oder andern vorgemeldten Artickeln vnd Puncten / einiges zu wider erlangt / oder außgehen würde / das alles soll krafftloß / todt vnd ab seyn / inmassen Wir es auch ietzo als dann / vnd dann als ietzo / hiemit cassiren / tödten vnd abthun / vnd / wo Noht / der begehrenden Partey derhalb nohtdürfftige Vrkund vnd Briefflichen Schein zu geben / vnd widerfahren zu lassen schuldig seyn sollen / argen List vnd Gefährde hierinnen außscheiden.

31. Des zu Vrkund haben wir dieser Brieff sechs in gleichem Laut gefertiget / vnd mit vnserm anhangenden Insigel besigelt / vnd iedem obgemeldten Churfürsten einen zustellen lassen / der geben ist in Vnser vnd des H. Reichs Statt Franckfurt am Main / den vierzehenden Tag des Monats Martii, nach Christi vnsers lieben HErrn Geburt / tausend / fünffhundert / acht vnd fünfftzig / Vnserer Reiche / des Römischen im acht vnd zwantzigsten / vnd der andern im neun vnd dreissigsten Jahre.

Ferdinand.

Ad Mandatum Domini electi
Imperatoris proprium

I. Ionas, Vicecantzler.

H. Kirchschlager Vngelter von
Wiesenhausen.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

ANNOTAMENTA AD CAPITULATIONEM FERDINANDI I.

AD PROOEMIUM.

Ferdinand.

PAtrem habuit Philippum, matrem Ioannam Ferdinandi, Catholici Hispaniarum Regis, filiam. Fuit autem editus in lucem Modinæ in Regno Castiliæ VI. Id. Mart. anno Christi MDIII.

2c.

1. *De titulis, quibus usus Ferdinandus.*
2. 3. 4. 5. *In quibus tamen variavit.*
6. *Titulus infantis, apud Hispanos.*
7. *Apud Siculos.*
8. 9. *Fils de France.*
10. Hanß von der Schulenburg Werners Sohn.
11. Sohn zu Eltz.
12. Tochter zu Eltz.

TItuli, qui hic omittuntur, quibus aliàs usus fuit Ferdinandus, videri pos- 1.
sunt in principio des R. A. zu Speier de anno 1542. & in subsequentibus recessibus aliis. Inter illos etiam legitur, Infant in Hispanien; cui, ante- 2.
quam in Regem Romanorum electus fuerat, aliquando præmisit, Printz/ quod à latino, *Princeps*, est, & mutuo inde datum Gallis, Italis atque Hispanis. In exordio des R. A. zu Speier anno 1526. dicitur Printz und Infant 3.
in Hispanien. In initio des R. A. zu Augspurg anno 1525. nominatur Printz 4.
in Hispanien/ sine additione, Infantis. In cæteris autem subsequentium annorum actis, ante & post electionem in Regem Romanorum, ac etiam 5.
tunc, quando Imperator, post mortem fratris Caroli V. factus, omisso nomine Principis, Infantis titulo usus fuit. (*Vide initialia* der Reichs Abschiede/ zu Speier *anno* 1529. zu Speier *anno* 1542. zu Nürnberg *anno* 1542. zu Augspurg *anno* 1555. zu Speier *anno* 1557. zu Augspurg *anno* 1559. &c.) Est vero hic titulus magnæ dignitatis apud Hispanos, quo honorantur illi, qui à Rege nati 6.
sunt, utriusque sexus liberi, non in infantili ætate tantum constituti, sed etiam in cæteris ætatis provectioris gradibus (quod à vetusta Romanorum consuetudine sumtum esse, qua filii etiam grandes à parentibus infantes vocati, Laurentium Vallam affirmare tradit Vincentius Lupanus *lib. 1. de magistrat. Franciæ, tit. Delphinus.*) Idem in Sicilia aliquando usitatum fuisse docet Facel- 7.
lus (*de rebus Siculis poster. decad. lib. 9. p. 456.*) In Gallia consimile quid in usu esse, hæc scribendi formula innuit, *Gaston fils de France*; qua Ducem Aureliané- 8.
sem, nuper defuncti Regis Ludovici XIII. fratrem, usum observavi. Vidi

9. etiam copiam literarum, ab Alenconio Antuerpiæ datarum, ad membra circuli Franconici, de anno MDLXXXII. IX. Maii, in quibus ita scriptum: Frantz/ Sohn zu Franckreich/ des Königs einiger Bruder/ von Gottes Gnaden
10. Hertzog zu Lottringen/ Braband/ Limburg/ Geldern/ Alencon/ etc. In Germania, nonnullæ familiæ Nobilium, in nomine filii honorem particularem quærere, testatur subscriptio des Reichs-Abschieds zu Regenspurg de anno MDCIII. ubi (*pag.* 789.) legimus, Hans von der Schulenburg Werners Seeligen Sohn: & in subscriptione recessus Ratisponensis anno MDXCIV. (*pag.* 736.)
11. Melchior/ Sohn zu Eltz. Qua in familia præterea receptum audio, ut & fi-
12. liæ nomini suo proprio adponant, Tochter zu Eltz.

Im Tausent/ Fünffhundert vnd Ein vnd dreissigsten Jahr.

Electio, non Francofurdiæ, loco alias ad hanc constituto, facta, propter contagionis metum, & causas alias (*vide Decretum electionis apud Goldastum part.* 2. der Reichssatzung *pag.* 240. §. 1.) sed Coloniæ, anno Christi MDXXXI. die V. Ianuarii. (*Vernelæus in anno Austriaco ad Ianuarii diem* V. *Sleidanus de statu religion. & Reipubl. lib.* 7. *prope fin.*) Nescio vero, quid causæ in re tam cognita errare fecerit Octavium de Strada (*de vitis Impp. p.* 496.) quando scripsit, Ferdinandum in Romanorum Regem Augustæ Vindelicorum, ab Electoribus Imperii præsente Carolo V. fratre, electum fuisse.

Durch die Wahl.

Carolus V. autor, suasorque fuit Electoribus, ut Regem Romanorum eligerent. Causas adduxit; quia diversis ipse regnis, atque populis imperaret, neque posset continenter esse in Germania; quia turbulentus admodum esset, & periculosus orbis Christiani, præcipue vero Germaniæ status, propter dissidium religionis, propter vim atque potentiam Turcarum, propter nuper excitatam seditionem, atque bellum rusticanum; & quia per Imperium multa inofficiose fierent, ac minus obsequenter. Etenim, tametsi de Electorum omnium voluntate, atque consilio, senatus fuerit institutus Imperii, superioribus annis; tamen non fuisse præstitam illi, quæ debuit, obedientiam. Itaque, sibi videri prorsus necessarium, & ex usu Reipub. ut secundum se creetur aliquis Romanorum Rex, velut alterum Imperii caput, per suam absentiam, qui sit, & ingenio præditus, & vigilans & industrius, & potens, & amans pacis, atque concordiæ, & rerum Imperii non imperitus, & omnino talis, cui fidere & in quo possit ipse totus acquiescere. Qui sit autem magis ad eam provinciam idoneus fratre suo Ferdinando, Bohemiæ Vngariæque Rege, nullum se novisse alium: huius etiam fines, atque regna, iam esse veluti murum aliquem, pro salute totius Germaniæ oppositum immanitati Turcicæ. (*Sleidan. d. lib.* 7. *ad fin.*) Nihil vero, hac recommendatione fratris, Carolus fecit,

quod contrarium dici possit articulo XXXVIII. capitulationis, in quam iurarat, ut supra *in eadem*, ex verbis, in solcher Gestalt/ (p. 292.) deduximus.

Mit folgender Genemhaltung/ vnd ratification.

1. *Iohannes, Elector Saxoniæ, non comparet ad electionem Ferdinandi.*
2. 3. *Sed eo mittit filium, ut electionem impediat.*
4. *Electores præsentes accusant absentiam Saxonis.*
5. *Saxo, cum sociis, pergit contradicere electioni Ferdinandi.*
6. *Et proponit conditiones, quas urget observari in electione Regis Romanorum.*
7. *Iohannes Fridericus, patri succedens in Electoratu Saxoniæ, Ferdinandum non habet pro Romanorum Rege.*
8. *Transactione Cadanensi quid actum?*
9. *Quando hoc dissidium penitus compositum.*
10. *Saxonis & Sociorum petita, ac protestationes diversa.*
11. *Quid scripserint ad Cæsarem, antequam Electores ad electionemp erficiendam convenerunt.*
12. *Quid ad Electores?*
13. *Fundamenta potestationis.*
14. *Primum controversiæ caput, an A.B. velit Romanor. Regem eligi vivente adhuc Imperatore.*
15. *Autoris opinio; A.B. de hoc casu nihil disposuisse.*
16. *Quid Moguntinus coëlectoribus suis intimare debeat?*
17. *De comparitione Electorum.*
18. *Quando dicatur Vacare Imperium?*
19. 20. *Aliud Autoris fundamentum.*
21. *Obiectio.*
22. 23. *Responsio.*
24. *Obiectio.*
25. *Responsio.*
26. *Obiectio.*
27. *Responsio.*
28. *Licere eligere Regem Romanor. vivente adhuc Imperatore.*
29. *Cur A. B. de hoc casu nihil disposuerit?*
30. *Ipse A.B. Conditor petiit sibi adiungi Regem Romanorum.*
31. *Consuetudo talem Regem Romanor. eligi approbavit.*
32. *Examinatur secundum caput controversiæ.*
33. *Examinatur tertium.*
34. *Carolus IV. accusatur.*
35. *Examinatur caput quartum controversiæ.*
36. *Examinatur quintum.*
37. *Et sextum.*
38. *Examen conditionis primæ.*
39. *Secundæ.*
40. *Tertiæ.*
41. *Quartæ.*
42. *Quintæ.*
43. *Sextæ.*
44. *Septimæ.*
45. *Silhonii error.*
46. *Octava examen.*
47. *Nonæ.*
48. *Decimæ.*
40. *Vndecimæ.*
50. *Duodecimæ.*
51. *Decimæ tertiæ.*
52. *Decimæ quartæ.*
53. *Explicatio §. XIX. cap. I. Aureæ Bullæ.*
54. *Arumæi opinio.*
55. *Examinatur.*
56. *Exemplum electionis maturatæ.*
57. *Examen decimaquintæ conditionis.*
58. *Fridericus Palatinus mutata veste ingreditur Francofurtum.*
59. *Examen decimæsextæ conditionis.*
60. *Decimæ septimæ.*
61. *Decimæ octavæ.*
62. *Decimæ nonæ.*
63. *Vigesimæ.*
64. *Vigesimæ primæ.*
65. *Vigesimæ secundæ.*

Iohannes

1. IOhannes, Elector Saxoniæ, licet vocatus, non venit tamen ad electionis
2. actum: miserat quidem coloniam filium, Iohannem Fridericum: & alios suo nomine, sed eo fine, ut electionem potius impedirent, quam promoverent. Meminit huius dissensus decretum electionis Ferdinandi (quod mihi, satis confusa relatione sua, scrupulum iniicit, an cum authentico conveniat, apud Goldastum *part.* 2. der Reichssatzungen / *pag.* 232. §. 17.) quando dicit, quod Saxoniæ Electoris legati, XXIX. Decembris, die præstituto, Colo-
3. niæ coram cæteris Electoribus, in sacrario Ecclesiæ congregatis, comparuerint, vnd ihren Gewalt vnd Abfertigung / zu diesem Tag / dergleichen etliche Exception, in Schrifften / zu Verhinderung der Wahl / vorgebracht. Nach deme aber ihr Gewalt nicht / vermög der Guldenen Bull / zu Erwöhlung eines Römischen Königs / gestellt / sondern allein gegen solche election zu protestiren / vnd zu handlen / auch / auff freundlich vnd gnädig gesinnen / keinen weitern Gewalt zur Wahl dargelegt / sondern sich offentlich hören lassen / daß sie keinen andern Gewalt / noch auch Befehl hätten bey solcher Wahl zu seyn / wie sie auch bey der Wahl nicht seyn wolten / sondern vermög derselben fürbrachten Gewalts / wider die vorgenommene Wahl protestirt / vnd damit abgetretten / rc. Electores tunc præsentes, huic protestationi primum reprotestationem opposuerunt, & testati sunt, in illo electionis negotio se nihil aliud egisse, nec acturos esse, quam quod aureæ Bullæ, iure communi, & consuetudini hac-
4. tenus observatæ, conveniret. Deinde Electoris Saxoniæ absentiam accusarunt. sie haben / (*ut verba decreti sonant* §. 6.) deß vngehorsamen geforderten Churfürsten offentlich Aussenbleiben / offentlich beschuldigt / vnd accusiret; Et sequenti iterum die, (*ut d.* §. 7. *legitur*) abermals in der Sacristey den Vngehorsam des abwesenden Churfürsten accusirt / vnd beschuldiget. Vnd dieweil nochmals niemand / von desselben ausbleibenden Churfürsten wegen / mit genugsamer Gewalt / zu der Wahl eines Römischen Königs erschienen / haben sie (die anwesende Churfürsten) auff desselben Vngehorsam / vnd contumacien / die Handlung der Wahl / vnd Chur / im Namen des Allmächtigen / mit einträchtlichen / vnd einhelligen Gemüht zu vollbringen fürgenom-
5. men / vnd Vollbracht. Saxo rei gestæ contradicere perrexit, nec Ferdinandum pro Rege Romanorum agnoscere voluit: qua in re socios, & asseclas habuit Principes nonnullos, qui coniuncta, quod dicitur, manu, anno MD XXXII. die Aprilis XVII. scripto intercessoribus tradito, à Cæsare requisiverunt, ut Ferdinandus Rex ab instituto desisteret, neque pro Romanorum Rege sese gereret. Si vero Cæsari videretur opus esse aliquo, tanquam coadiutore, ut tum, de voluntate, consilioque Principum Electorum, legem Carolinam interpretaretur, & edicto sanciret in perpetuum, ut quidem iure fieri deberet, in hunc modum, ne videlicet posthac unquam vivo

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Cæſare crearetur Romanorum Rex, niſi primum Electores, & his adiuncti, ſex alii Principes Imperii iudicarent, ita fieri oportere: & cum appareret ex uſu eſſe reipublicæ, ut tum Moguntinus collegas, & ſex reliquos Principes, ad locum idoneum, amplius deliberandi cauſa conſcriberet: & ubi rem omnem diligenter expedivissent, tum ſoli Principes Electores, & his adiunctus Bohemiæ Rex, creandi Regis poteſtatem haberent; Romanorum Rex, vivo Cæſare creatus, non ſuo, ſed Cæſaris tantum nomine, rempublicam adminiſtraret, nec ullam ſibi poteſtatem, aut imperium arrogaret. Principes, ac ordines Imperii, non tenerentur ei ulla fide, vel iureiurando, niſi poſt mortem Cæſaris. Cum crearetur novus Rex, non aliter, quam ex formula legis Carolinæ iuraretur, neque eſſet in Electorum poteſtate formulam hanc immutare. Qui contra iusiurandum illud feciſſe convictus, aut alioqui in gravem ſuſpicionem veniret, neque ſe purgaret, is omni iure Electoratus in perpetuum careret. Poſthac, ex eadem Principum familia, tres Reges ordine non crearentur, vitandæ cauſa præſcriptionis. Nullus crearetur Romanorum Rex, qui non ſit ex aliqua Germaniæ Principum familia progenitus. Quæ lex Carolina ſancivit de creatione Regis, ea neque Cæſar, neque Romanorum Rex, mutaret. Cum Electoribus appareret, creandum eſſe Regem, neceſſe non haberent hoc antea denunciare Cæſari, neque Cæſari in eo caſu liceret Epiſcopo Moguntino mandare, ut Electores convocet: ſed cum iuſtis de cauſis videretur, quibus oportet, Cæſare ſuperſtite Regem eſſe creandum, Moguntinus Francofurdum collegas ad certum diem convocaret, neque eſſet in ipſius poteſtate conventum alio in loco indicere, niſi collegæ, gravibus de cauſis, permitterent. Coronam, ſceptrum, & alii Imperii ornamenta, Moguntinus à Norimbergicis minime peteret, niſi aſſentirentur Collegæ. Trimeſtre illud ſpatium, quod à denunciatione Principibus datur, ut conveniant, non diminueret. Imperii enim, & Reipublicæ plurimum referre, ſi forte unus, & item alter, tempore excluſi, non adſint. Interea, dum Francofurdi deliberarent Electores, omnes alii excluderentur. Si quid harum rerum violaretur, tum Electores non tenerentur, vel eo venire, vel permanere, & quicquid actum ibi fuiſſet, irritum haberetur. Neque Cæſar, neque Romanor. Rex, in Italia, Gallia, cæteriſve locis, Electorum inſignia præferri, nec officia ſineret exerceri, niſi per Electores, aut ipſorum legatos. Inaugerationem ſupremam Romanorum Rex non acciperet, niſi vel Electores, vel ipſorum adeſſent legati, neque Cæſar, neque Romanorum Rex, impediret, quo minus exterorum Regum, atque Principum legati, venirent ad Imperii conventus, atque ibi ſua proponerent: hoc enim & ad ius gentium pertinere, & alioquin plenum eſſe humanitatis & officii. Nec Cæſar, nec Romanorum Rex, in cauſis Principum Imperii, ſingularem aliquam

Hhh pote-

potestatem sibi sumeret decernendi, sed legitime fineret, illas, quo loco oportet, iudicari. Quæ ad Principum & Imperii decus, honorem, atque salutem pertinent, quæque data fide servaturum se promisisset Cæsar, ea tueretur, & si quid contra factum, emendaret, & lege caveret, ut quicunque Romanorum Rex esset, eadem servaret. (*Sleidanus Commentarior. lib. 8. fol. mihi 29.*) Hæc petita cum nimium dura viderentur, nihil tunc obtentum fuit: Vnde, Saxoniæ Elector, non modo non mutavit animum, verum etiam, cum indicato anno trigesimo secundo, ad Idus
7. Augusti, vitam cum morte commutavisset, Iohannes Fridericus, filius, patri, quemadmodum in Electoratu, ita in eadem contentione quoque successit, neque Ferdinando titulum Regis Romanorum, ante transactionem, quæ Cadanæ, in Bohemia, anno MDXXXIV. Iunii die penultima,
8. facta fuit, unquam attribuit. Hac vero, articulo XI. & seqq. (*apud Goldastum part.* 1. der Reichssatzungen / *pag.* 270. *& Hordlederum* von Vrsachen deß Teutschen Kriegs *lib.* 3. *c.* 13. *pag.* 688.) ita statutum: Daß der Churfürst von Sachsen / vnd seine Mitverwandten / den Römischen König Ferdinandum, wie andere Churfürsten vnd Stände / für einen Römischen König erkennen / wie andere Churfürsten Seiner Majestät den Titul geben / vnd von der Disputation der Wahl Sachen abstehen / vnd die fallen lassen solle und wolle. Wie auch derselbe (Churfürst von Sachsen) für Sich / und seine Mitverwandten / darvon gegenwärtiglich abgestanden / vnd darauff den Römischen König erkant. Dargegen hat der Römische König Ferdinandus bewilliget / bey der Kaiserlichen Majestät zu erlangen / und seines Theils bey den Churfürsten / zwischen Ostern / damals schierst kommend / zu sollicitiren / daß diese nachfolgende Artickel bewilliget / und darauff durch die Kaiserliche Majestät bey der Gulden Bullen confirmiret / vnd dieselbe damit erclärt vnd verbriefft werden: Nemlich / daß künfftiglich / wann bey Leben eines Römischen Kaisers / oder Königs / ein Römischer König soll erwehlet werden / alle Churfürsten zuvor zusammen bescheiden werden / darvon zu reden / ob Vrsach genug vorhanden / vnd dem Reich verträglich sey / einen Römischen König / bey Leben eines Römischen Kaisers / oder Königs / zu erwehlen. Vnd wann sie sich des vereinigen / daß alsdann / vnd nicht ehe / die Churfürsten / Vermög der Gulden Bullen / sollen zu Königlicher Wahl erfordert / und zur Wahl geschritten / vnd derselben Bullen vnverrucklich an allem nachgegangen werden. Vnd was in dem Fall anders fürgenommen würde / vnd ergienge / daß dasselbe nichtig / vnd durch ein Decretum irritans des Kaisers / cassirt seyn soll. Vnd soll hiermit aller Vnwill / und Verdruß /

so auff

se auff allen Theilen gegen einander gefaßt / auffgehaben / vnd durch die Kaiserliche / vnd Königliche Majestäten in Vngnaden / oder sonst durch andere Stände beederseits / in Vngut / nicht geändet / noch geäffert werden. Im Fall aber / daß solche obgemeldte Artickel / zwischen angeregter Zeit / durch den Mehrern Theil der Churfürsten nicht bewilliget / noch beschlossen / vnd die Kaiserliche Majestät zugelassen / bestätiget / vnd verbrieffet würden / so soll dann dem Churfürsten zu Sachsen / sampt Seinen Mitverwanten / des Königs Wahl vnd Tituls halben widerumb frey stehen / vnd Ihm Sein Recht vorbehalten seyn: Sich auch die Königliche Majestät / in keinerley Weiß / in noch ausserhalb Rechtens / disfals damit zu behelffen haben / vnd dannoch / soll ein Theil gegen dem andern sich an Gleich vnd Recht benügen lassen. Wie es aber der Person halben / die zum Römischen König zu erwehlen / vnd nicht Teutscher Zungen were; auch ob Zween / Drey / oder mehr Römischer König / aus einem Hauß nach einander erwehlet werden / darumb sollen sich die Churfürsten / inwendig vorbestimter Zeit / vergleichen / vnd vereinigen / vnd solches in Ihrer Vereinigung verordnet werden. Verum cum huic transactioni, omni ex parte non 9.
fuisset à Ferdinando satisfactum, Elector Saxoniæ titulum Regis Romanorum illi denegare perrexit, usque ad annum MDXLIV. quo, mense Maio, in comitiis Spirensibus, dissidium hoc penitus compositum fuit. (*Sleidanus Commentariorum libr. 15. fol. mihi 25. b.*) Vnde, hallucinari eos, qui transactione Cadanensi finitam, ac sopitam, omnem inter Ferdinandum Regem, atque Saxonem, de electione controversiam, scribunt, recte iudicavit Hordlederus (von Vrsachen deß Teutschen Kriegs *dicto libro 3. c. 13. pagin. 688. in Notis ad numerum 3.*) Cæterum post- 10.
quam huc usque de facto solo locuti sumus, ratio omnino postulat, ut nos ad ius convertamus, &, si licet, examinemus Saxonis & Sociorum protestationem atque petita. Possunt autem illa, tempus si spectemus, quando interposita, ad tria redigi; ea videlicet, quæ antequam Electores ad electionis actum convenerunt, quæ posteaquam convenerunt, & denique, quæ postquam electio atque coronatio peracta, proposita fuerunt. Ad primum tempus pertinet, quod confœderati Principes 11.
Smalcaldia, anno XXX. supra sesquimillesimum, die vigessima quarta Decembris, ad Cæsarem literas dederunt; (*uti legimus apud Sleidanum libr. 7. Commentariorum fol. mihi 119.*) Audire se, & pervulgatum esse, quasi fratrem suum Ferdinandum, qui valde sollicitet, & ambiat, ac creari velit Romanorum Regem. Iam vero, quæ sit Principum Electorum in eo potestas, & quid iuris habeant, ex formula legis

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL 2.6.90

Carolinæ, cum mortuo Cæsare totius Imperii nomine creandus est alter, notum esse omnibus. Veruntamen, ipso incolumi atque superstite, cum in eum casum res nondum reciderit, à Moguntino Coloniam evocatos esse Principes Electores, ad exitum mensis, omnino contra præscriptum legis, contraque morem Imperii. Audire etiam, venturos eo reliquos Electores, ipsius rogatu, & fore, ut ambiente, & prehensante Ferdinando, velut ex pacto, & policitatione, res conficiatur. Hanc enim famam longe lateque iam esse disseminatam. Quod cum ita sit, voluisse de quibusdam ipsum admonere: Et quanquam abstinere malint ab hoc genus oratione, tamen, quod & ipsum, & patriam ament, eiusque libertatem imprimis inde à maioribus acceptam; deinde quia nunc in hac mundi senectute multa captiose fiant, & astute, non se posse aliter facere. Primum igitur scire ipsum, quam accurate, quam sancte, quibus verbis atque pactis, Imperio se devinxerit, & obligarit, quomodo fide data periusiurandum promiserit servare legem Carolinam; ex qua sane libertas potissimum dependeat: quomodo spoponderit, neq; se quicquam esse contra facturum, neq; aliis etiam, ut faciant, permissurum. Hæc nimirum pacta violari non posse, neque rescindi, aut mutari, nisi de communi omnium Ordinum consilio ac voluntate. Nunc autem, si quidem ipso vivo, & superstite, Romanorum Rex creetur, & quidem frater germanus, ambiens atque rogans, videre ipsum, quemadmodum id plane fiat contra legem, contra ius, atque libertatem Imperii, contraque sponsionem, atque pactum, & eam, qua sit Reipublicæ devinctus, fidem: quam etiam ipsi non sit commodum, quam sibi quoq; futurum grave, totique Imperio, duos habere eodem tempore Dominos, quibus sit obtemperandum. Et quia moleste sint laturi, siquidem, aut ipsi tale quid, ob non servatam fidem, exprobretur, aut etiam sibi, propter socordiam, & male defensam Rempublicam obiiciatur; ideo se petere maiorem in modum, ut hoc suum scriptum, & ipsius, atque patriæ caritati, & conditioni temporum, attribuat, & res anteactas in memoriam revocet, & eiusmodi creationem novi Regis, pro suo munere, & autoritate, prohibeat, & secum diligenter expendat, quanta ea res malis, & incommodis occasionem sit imposterum præbitura, nisi caveatur. His etiam de rebus dare se literas ad reliquos Electores, atque sperare, facturos esse quod sit ex usu Reipub. & daturos operam, ne qua fiat Ordinum Imperii divulsio. Quod reliquum, omnia se velle ipsius causa, quantum facultatibus omnino

12. possint. Quid Saxoniæ Elector solus ad cæteros Electores, ut & Luneburgicus, ac Landgravius, Anhaldius & Mansfeldici, ad eosdem scripserint, compendiose, eodem, quem modo allegavimus loco, Sleidanus affirmat. Et quam-

13. vis nec ad ipsum, nec alium quenquam, protestationem Saxonis nomine à filio interpositam in forma extensa legerim, attamem, quantum ex Pontani fragmentis (*qua exhibuit Goldast.* in Politischen Reichshändlen *part. 2. n. 2. & seqq.*

*seqq.p.*137.*& seqq.ac ex c.9.lib.4.n.172.& seqq. ap. Hordleder,* von Ursachen deß Teutschen Kriegs) observare licet, iisdem fundamentis, cum antecedentibus literis, inixa fuit. Idem etiam dici potest de reliquis, quæ post electionem & coronationem acta scriptave in hac controversia fuere. Rationes vero po- 14.
tissimæ, ad hæc referri debent capita, *Primum* est, an aurea Bulla tantum velit, Regem Romanor. eligendum esse tunc, quando vacat Imperium, an vero iniungat quoq; Regis Romanor. electionem fieri tunc, quando Imperium nondum vacat, Imperator tamen commode Imperio solus præesse nequeat; Saxo, & Socii, in quorum numerum etiam, hanc contestationem quod attinet, referri debent Guilielmus, atque Ludovicus, fratres, Bavariæ Duces, (*Sleidan. d. lib.* 8.*f. m.* 130.) dicebant, per Auream Bullam non licere Imperatori viventi Regem Romanorum adiungere. Contrarium affirmabant illi, qui stabant à partibus Caroli atque Ferdinandi. Et nacta fuit utraque sententia ex JCtis ac Politicis, adstipulatores suos, ea animorum pertinacia, ut ne hodie quidem inter eosdem lis sit composita. Si mihi liceat reiterare 15.
animi sententiam, quam semel dixi, (*tr. de iure publico lib.* 2.*c,* 15.*n.* 12. *& seqq.*) denuo dicam, frustra quæri in aurea Bulla, quod ea non continetur. Hoc manifestum est, in dicta Bulla sæpius nomen Regis Romanorum generaliter exprimi, adeo ut nisi ex phrasi, vel materia subiecta constaret, de quo voluisset loqui Carolus, videri posset nomen generaliter, de omni Rege Romanor. sive vacante Imperio, sive non vacante, electus sit, intelligi debere. Sed, ubi de eligendo Romanorum Rege agit, non alium exprimit casum quam vacantiæ, ergo de eo casu tantum disponere voluit, quem expressit, non autem de alio quem in mente retinuit. Antecedens electionem est intimatio electionis futuræ, & ad eandem convocatio. De intimatione 16.
alia, quam qua simul obitus Imperatoris, vel Regis Romanorum denunciatur, in aurea Bulla ne iota quidem reperitur. Sedes huius materiæ est in c. I. §. XIII. ubi duo Moguntino incumbere dicuntur: *Unum*, ut coëlectoribus suis obitum Imperatoris, vel Regis Romanorum, patentibus literis declaret: *Alterum*, ut coëlectores suos ad electionem vocet, (*de qua in* §. XVIII.) Quod si nunc utrumq; horum paragendum, non sufficiet unum agere. At impossibile est, utrumq; agere tunc, quando mors Imperatoris non intervenit. Dici quidem posset, etiam utrumque in electione Regis Roman. eo casu contingere posse, quando Rex Roman. qui vivo Imperatori adiunctus fuerat, adhuc vivente Imperatore vitam cum morte commutaret. At de eo casu Carolum non cogitasse, plane persuasum habeo; & si de eo dispositio intelligi deberet, non posset intelligi tamen de casu alio, atq; ita nec de illo, ubi Imperatori vivo, cui nullus adhuc Rex Roman. in sublevationem oneris datus, Rex Roman. adiungitur. Intimationem porro sequitur comparitio, vel emansio, (*de* 17.
qua in §.XXI.*statuitur.*) Sed hęc iterum ad unicum illum casum electionis, quo

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

mortuus fuit Imperator, vel Romanorum Rex, restringitur; ut ex verbis, *ad electionem huiusmodi*, scilicet de qua antea in §. XIX. actum, *vocatus, &c.*
18. patet. Atque hæc partim, in subsequentibus capitulis, eiusdem aureæ Bullæ, reiterantur, partim clarius efferuntur. Cap te IV. §. II. expeditur quæstio, Quando Moguntinus Principes coëlectores, ad eligendum temporale caput populo Christiano, convocare possit? Nempe, hoc eum posse, quoties, & quando sacrum Imperium vacare contingit: ubi iterum, de casu non vacantis Imperii, nulla fit mentio, non autem vacat Imperium, ubi Imperator adhuc illud possidet, licet Rex ei adiunctus mortuus fuerit. Vacat quidem huius locus, sed non Imperium totum. Vnde etiam hoc casu Vicarii Imperii, qui tempore interregni, & vacantiæ (*c. 5. §. 1. aureæ Bullæ no-*
19. *stræ.*) vicariatum exercent, quiescunt. Porro, ex potestate, quæ Regi Romanorum Imperatori vivo adiuncto, competit, videtur quoque patere, eum illum non esse, de quo agitur in c. II. Nam de quo ibi agitur, ille sola virtute sacri Imperii, ad quod electus, Imperii negotia administrat. Hic autem, qui viventi Imperatori adiungitur, non sola virtute Imperii, atque ita suo nomine Regio, sed ex commissione Imperatoris pleraque facit, vel nomine
20. Imperatoris solum, vel nonnulla illius, & suo nomine. Quorum prius expresse in capitulatione Maximiliani II. Rudolphi II. nec non Ferdinandi III. legitur, hac verborum compage: Wir sollen und wollen Uns keiner Regierung oder Administration im Heiligen Römischen Reich / weiter oder anders unterziehen / dann so viel Uns deß von Kaiserlicher Majestät vergön-
21. net/ oder zugelassen wird. Opponunt alii opinioni nostræ, verba d. cap. I. A.B. §. I. *quotiescunque, & quandocunque futuris temporibus, necessitas, sive casus electionis Regis Romanorum emerserit*: hæc, cum indefinita & universalia sint, ad unum mortis casum extendi, vel uno mortis casu definiri, non posse.
22. Verum, ut mentem legislatoris recte percipiamus, necesse est totam legem evolvere, & textus partem unam cum altera, atque ita omnes, quæ de Regis Romanorum electione loquuntur, conferre; hoc si fecerimus, apparebit tandem, an præcedentia recipere debeant interpretationem, & restrictionem, à sequentibus, an vero sequentia ab antecedentibus. Ego cum hoc fecerim, aliter iudicare nequeo, quam verba, *quotiescunque & quandocunque &c.* nihil aliud hoc loco velle, quam si diceretur, quoties & quando imposterum Imperium vacat: toties enim, & quoties vacat, casus Electionis Regis Romanorum ex necessitate emergit. Necessitas hæc ex lege est, quæ vult, ut Imperium non sit sine Rege, vel Imperatore. Vbi vero Rex Romanorum vel Imperator, adhuc in vivis est, & vel absentia crebra, vel ætate, vel negotiorum mole, vel viribus corporis, & ingenii deficientibus, impeditur, quo minus Imperio recte præesse possit, necessarium non est, ei adiungi Regem Romanorum, sed sufficit, si ab aliis defectus suppleatur, sive illi dicantur

vicarii, sive locumtenentes, sive administratores. Impedito enim, eiusmodi, vel consimiles alii, adiungi possunt, sed ei adhuc viventi successorem constituere necessarium non est, licet aliquando utile esse possit. Si electio- 23.
nem Regis Romanorum, secundum ordinem actuum intervenientium, consideramus, deprehendimus, profectionem, de qua quidem in aurea Bulla ante cæteros primo loco agitur, primam in ordine non esse, ideoque eam, primam, & præcipuam regulam cæteris subsequentibus dare haud posse. Regula itaque prima ab intimatione, & vocatione, tanquam in ordine primis, desumi debet. Intimatio autem, mortis Imperatoris, vel Regis Romanorum denunciatio est, (*d. c.* I. §. 19.) non impedimentorum, aut defectuum Imperatoris, vel Regis Romanorum, quibus hic vel ille impediatur, quo minus officium suum administrare valeat. Convocatio ad electionem, in ordine secundum est. Hæc, quando fieri debeat, expresse declaratur in d. cap. IV. §. II. nempe quoties, & quando sacrum vacare contingit Imperium. At non vacat Imperium tunc, quando Imperator, vel Rex Romanorum adhuc in vivis est. Tertium in ordine, est profectio ad locum electioni destinatum. Hinc, cum de convocatione illa tantum disponat aurea Bulla, quæ fit, quando vacat Imperium, non de alia quoque profectione eandem disposuisse credendum est, quam de illa, quæ fit in eodem casu vacantis Imperii.
Nec obstat, quod in literis intimationis, seu convocationis cap. XVIII. eius- 24.
dem aureæ Bullæ, exprimitur, electionem Romani Regis ex rationabilibus causis imminere faciendam; quæ verba etiam in forma procuratorii cap. XIX.
leguntur. Nam, ut maxime videantur esse talia, quæ non solum casum va- 25.
cantiæ complectantur; attamen, si conferantur cum d. cap. I §. XVIII. & XIX.
palam fit, ea de solo vacantiæ casu intelligi debere. Nec scrupulum nobis 26.
movere debet, quod in hisce literis mortis Imperatoris nulla fiat mentio,
cum tamen ea, ut supra diximus ex d. §. XIX. denunciari debeat. Nam, di- 27.
cto §. non statuitur, literis convocatoriis inserendam esse denunciationem obitus Imperatoris vel Regis Romanorum, sed declarandum esse obitum literis, quod etiam separatis, & aliis, quam quibus convocatio fit, expediri potest. Verbum quoque, *imminet*, videtur innuere, instare tempus electionis, & rationabiles esse causas, ne ultra differatur; quo sensu, causæ rationabiles non eo referendæ, quod ob alias electioni locus factus sit, sed postquam illi locus factus, (scilicet ut antea dictum, per vacantiam Imperii) instare nunc tempus maturandæ electionis, ob rationabiles causas. Quamquam, etiam si de causis electionis faciendæ accipiuntur verba, rationabiles causæ
sint tempore vacantis Imperii, ut Rex Romanorum eligatur. Verum enim 28.
vero, ut maxime hæc ita se habeant, quæ hactenus diximus, non tamen hoc possunt evincere, omnino non licere Regem Romanorum vivente adhuc Imperatore, vel Rege, eligere: Hoc enim fieri aurea Bulla non prohibuit.

Fecit

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL 2.6.90

Fecit illa mentionem casus, ut plurimum, & ordinarie contingentis, sed ita, ut ne verbo quidem statuerit, præter illum alias non licere Regem Romanorum eligere, etiamsi Electores omnes, vel maxima eorum pars, id Imperio
29. utile esse arbitrentur. Et sane, aureæ Bullæ finis, ac scopus, nunquam fuit, omnia, quæ Electoribus liceant, vel non liceant, exprimere, sed potissimum illa determinare, quæ ad unitatem inter Electores fovendam, & electionem unanimem inducendam, ac detestandæ divisioni, qualis aliquando inter eos antea fuerat, obicem ponendum, facerent. Cum autem, an vivente Imperatore Rex Romanorum eligendus sit, inter Electores nunquam antea controversium fuisse legamus, causa nulla erat necessaria, quæ Carolum moveret, hanc quæstionem, hac Bulla sua decidere. Ita non decidit quoque, an Electoribus, & quando liceat Imperatorem deponere, quod tamen illis omnino licet; scilicet ad propositum ipsius non faciebat, singula, quæ ad uti-
30. litatem Imperii pertinent, specialiter attingere. Exemplo autem proprio, quando filium Wenceslaum enixa opera in Regem Romanorum creari contendit, & obtinuit, monstratum dedit, quid de causa in aurea Bulla non ex-
31. pressa sentiret. Cumque insequenti tempore, vivente Imp. Friderico III. filius eiusdem Maximilianus in Regem Romanotum electus quoque fuerat, concordi sex Electorum consensu, (*ut protocollum electionis, quod habetur apud Goldast. dict.* politischen Reichshändlen *part.* 1. *n.* 4. *tit.* 3. *pag.* 4. *testatur*) reiteratis ex actibus satis constabat, quod lege scripta non expressum, consuetudine firmatum esse. Hoc si Elector Saxoniæ, cum sociis, perpendisset, non tam præfracte ad solam auream Bullam provocare potuisset.

32. *Secundum* caput est, an capitulatio, in quam iuraverat Carolus V. obstet electioni Romanorum Regis, & in specie, personæ Ferdinandi? Non puto. Nam quod promisit servare auream Bullam, neque permittere, ut quicquam à quoquam contra eam fiat, id non infregit consentiens in electionem Regis Romanorum; quoniam, ut modo dictum, aurea Bulla eiusmodi electionem non prohibuit, uti nec alia Imperii lex; consuetudo autem expresse adprobavit. Nec capitulatio, personæ fratris aditum ad Romani Regis dignitatem ullibi præcludit, vel expresse, vel per sanam consequentiam. Hoc quidem prohibet, ne successione hereditaria Imperium Carolus in suos aliosque, transferre conetur; sed casus ille, cum nostro, de quo disceptabatur, non convenit, ubi de electione tantum agitur.

33. Succedit *Tertium*, an ambiens, atque rogans, possit elegi in Regem Romanorum? Certum est, Saxoniæ Electorem, & socios, vitiosum ambitum notasse, hoc est, pollicitationes, & largitiones, quas (*apud Sleidan. d. f. n.* 119. *b.*) nonnulli Principes, in literis ad Electores, tunc intervenisse pervulgatum esse dicebant. Si de facto, certo constaret, facile esset ad illud iuris decisionem applicare; at vero, cum vitium non præsumatur, sed probari debe-

at evidentiſſime, Electoribus periurium imponere nuda fama non potuit, nec Ferdinando vitio verti debuit, de quo nondum certo conſtabat. Aureæ Bullæ (*cap. 2. §. 2.*) diſpoſitione,

Suo demens expellitur ambitus auro,
Non dominantur opes, non corrumpentia ſenſus
Dona valent; emitur ſola virtute poteſtas,

ut olim Claudianus (*de tert. conſul. Honorii v. 186.*) cecinit. Hoc iuris eſt, & facto obſervari debet: ſi quid contra fiat, alienum à lege atque honeſtate erit. Factum tamen ita aliquoties, non ſine gravi, & eligentium, & electi nota; ſi vera ſunt, quæ ab hiſtoricis narrantur. Carolum IV. accuſat Aven- 34.
tinus, quod contra auſpicia, & interceſſiones, adverſus leges avitas, & patrias, contra morem maiorum, novo, inaudito, & peſſimo exemplo, Imperium, ſibi primum, deinde filio Wenceslao, mercatus ſit. (*Kyriander in annal. Auguſtæ Treviror. part. 14. p. 115. & ſeq. ac p. 118. & ſeq.*)

Quartum, quod controverſum, eſt, an neceſſarium fuerit, vel utile, 35.
Imperio, Carolo adiungere Regem Romanorum? Negavit hoc Saxo, cum ſociis (ut ex eorum ſcriptis patet, & repetitur à Iohanne Friderico, Duce Saxoniæ, Electoris filio, in der Notel der Wahl-Sachen / (*apud Goldaſtum* in Politiſchen Reichshändeln *d. part. 3. n. 5. pag. 147.*) ibi; Nach dem offentlich unverborgen iſt / daß Seine Gnaden (pater Iohannes) und die Verwanten / gantz und gar nicht darfür halten / als ſolte ſolche unterſtandene Wahl zu des Reichs Nutz / und Wolfahrt / dermaſſen / wie ſich zu Recht / der Gulden Bullen / und des Reichs Freiheiten nach gebühret / beſchehen ſeyn.) Affirmavit Cæſar, & Electores omnes, præter Saxonem. Si quid maiori parti, atque communi proverbio tribuendum, *plus videre oculos, quam oculum*, videtur affirmativa negativam vincere. Sed ne ſine examine rationum quicquam ſtatuatur, perpendendum eſt, an Carolus Imperium potuerit ſolus adminiſtrare, citra operam adiuncti? Mihi valde credibile eſt, illud fieri non potuiſſe, quoniam diverſis ipſe regnis atque populis imperabat, adeoque non ſolum negotiorum multitudine obruebatur, ſed etiam, ne in Germania aſſiduus eſſe poſſet, avocabatur alio. Quæ ratio, ſtatim ab initio, ubi ad Imperium evectus, tanti fuit æſtimata, ut communi Statuum conſenſu iam tunc locumtenens illi datus, atque Regimentum conſtitutum fuerit. Carolo certe vitio verti non debebat, quod ductus amore propriorum regnorum, Germaniam ſæpius derelinqueret, ac in Hiſpanias, vel alio ad curandum ſua ſe conferret. Electoribus potius imputandum, quod illum, qui abunde domi habebat, quod ageret, Imperio etiam præeſſe voluiſſent, immemores proverbii; *genu ſura propius.* Capitulationis quidem ſuæ articulo XXX. promiſerat, ſe ut plurimum in Imperio commoraturum; ſed cum hac exceptione, in quantum poſſibile. Itaque, ubi Imperii utilitas, vel neceſſi-

tas, ipsius præsentiam requirebat, & simul eodem tempore, necessitas, vel utilitas propriorum regnorum, eius præsentia opus habebat, hac in concurrentia, quando per rerum naturam, simul & semel, in diversis locis corpore præsentem esse ei non licebat, propria merito primas tenebant, aliena secundas. Et cum primum Hispanis iuramento obstrictus, antequam Imperio, ut Cæsar, obligaretur, illis in concursu tali, quem præsupponimus, corpore & cura, huic vero, quoniam corpore non poterat, cura adesse debebat, & ad repræsentationem corporis, per locum tenentem, aut vicarium. Quamquam vero, necessarium non erat, locumtenentem illum, Regis Romanorum nomine, & dignitate præditum esse, utile tamen hoc videbatur maiori Electorum parti, vel hanc saltem fortassis ob rationem; quod Rex Romanorum, tanquam indubitatus Imperatoris successor, maiori studio & opera negotia Imperii curaturus speraretur, quam quisquam alius.

36. *Quintum* in eo vertitur, nonne incommodum Carolo futurum, si sibi adiunctum Romanorum Regem haberet? Hoc, quoniam solum Carolum concernebat, ipsius examini relinquendum erat: Illud tamen certum est, utilitatem Imperii plus valere quam commoditatem Imperatoris, adeo quidem, ut eo casu, etiam dissentienti Imperatori Rex Romanorum adiungi possit, qui Carolo volenti adiunctus fuit.

37. *Sextum*, grave esse Imperio, eiusque Statibus, duos habere eodem tempore dominos, quibus sit obtemperandum. Verum, si res exacte ponderetur, hoc casu, nomine potius quam re duo sunt domini, & obedientia una manet, non duplicatur. Si Imperator præsens est, & in actu administrationis, Regis Romanorum Dominium in quiete est, & sine operatione. Vbi vero Imperator, vel absens, vel etiam præsens, administrationis curam Regi Romanorum committit, hic eam exercet potissimum nomine Cæsaris, ita, qui obtemperat Regi Romanorum, obtemperat Cæsari. Hoc quidem operatur ista duplicitas personarum, quod in vicem unius, duplici veneratione onerentur Status; at hoc onus leviusculum est, ut, si cum utilitate Imperii conferatur, ne æstimari quidem pro onere debeat.

38. Restat, ut percurramus quoque conditiones, quas Saxoniæ Electorem, & socios, intercessoribus insinuasse supra diximus. *Prima*, quæ de interpretatione Aureæ Bullæ, ab Imperatore, de voluntate consilioque Electorum facienda, agit, non erat necessaria, quia usus & consuetudo pro lege
39. erat. *Altera*, non alio in casu eligendum esse Regem Romanorum, quam ubi id ex usu Reipublicæ, suo stat talo, sed, ad examen rei præter Electores etiam alios adhibere novum erat, nec in Wenceslai, nec in Maximiliani ele-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

ctione observatum, ipsisque Electoribus nimis grave. *Tertia*, cuius nomine 40.
administrari Imperium deberet, nova non indigebat lege. De fide, & iu- 41.
reiurando, quod *quarto loco* adiiciebatur, ita temperari poterat; ut eam fidem, & illud iusiurandum, quod Imperatori & Imperio præstiterant Status, integrum maneret, &, sine nova præstatione, extenderetur etiam ad Regem Romanorum. Qui enim Imperio, & Imperatori fidelitatem ac obedientiam iuravit, eam non solum Imperatore administrante Imperium suo nomine, sed & ubi alius eius nomine idem administrat, observare debet.
Quinta, observantiam formulæ iuramenti, à Carolo IV. in aurea Bulla præ- 42.
scriptæ, attinens, essentialia formulæ si spectes, iuris, & rationis est; si vero & verba quoque, mirari licet, quare tot Principes, à Catholica Romana religione alienissimi, voluerint iurari verbis, *sicut me* DEVS *iuvet, & omnes Sancti*. *Sexta*, bona nititur ratione, partim, ut male meritus afficiatur 43.
pœna, partim, cum, qui semel malus, semper præsumatur talis futurus, in eodem genere delicti. *Septima*, vitandæ præscriptionis causa, tres Re- 44.
ges Romanorum ex una eademque Principum familia, ordine successivo, creandos non esse, libertatem Imperii, & interesse Statuum, respicit, limitationem tamen admittere non dubito. Si enim ex alia familia idoneus (qualis, ut Imperii reditus hactenus fuerunt, non solum ille dicendus est, qui virtutibus, atque ingenii dexteritate præditus, sed qui simul etiam opibus pollet) non reperiretur, sane, utilitas Imperii persuaderet idoneum eligere, non obstante, quod tertius, quartus, quintusve, eius familiæ sit, ex qua unus & alter, ordine non interrupto, iam ante Imperio præfuerit. Quo casu, ne præscriptionis periculum nos terreat, iura ordinaria cavent, quando in voluntariis præscriptioni locum non concedunt: quibus, pro maiori cautione, etiam capitulatio in subsidium accedere potest. Cæterum Silhonius (*en son Ministre d' Estat part. 2. livre 3. discours 5. pag.* 494.) 45.
enormiter labitur, quando scribit, (*que la ligue faicte a Schmalcalde, eust pour principal fondement, de donner à Charles un coadiuteur en l' administration de l' Empire, & de faire revivre une des coustumes de la bulle d' or, qui porte, que pour destourner la succession de l' Empire, il n'y pourra avoir successivement trois Empereurs d' une mesme race.*) quod fœderis, Smalcaldiæ contracti, potissimum fundametnum fuerit, Carolo coadiutorem in administratione Imperii adiungere, & in vitam usumque revocare consuetudinem illam Aureæ Bullæ, qua continetur, ne successioni in Imperium locus detur, non licere tres Imperatores ordine catenato ex una eligere familia. Hæc homo Gallus, inter scriptores politicos patriæ suæ haud postremus, sed. ut vel unica hæc traditio testatur, historiæ Germanicæ non satis gnarus, quiq; auream Bullam vel nunquam vidit, vel minus attẽte legit.

46. *Octava*, quæ, ad dignitatem Romanorum Regis, alium non admitti postulat, quam illum, qui sit ex aliqua familia Principum Germaniæ progenitus, antiqua, vel lege, vel consuetudine iamdudum approbata erat, nec quicquam obstabat Ferdinando, qui non minus, quam Carolus, à Philippo Archiduce
47. Austriæ, Maximiliani I. Imperatoris filio, descendebat. *Nona*, quæ legis Carolinæ dispositionem, de creatione Regis Romanorum, sacram esse vult, neque Imperatori, vel Regi Romanorum licere, eam immutare; statui nostro omnino conveniens est, & iamdudum capitulationis Carolinæ cap. 11. generaliter idem de tota aurea Bulla, veterisque Imperii legibus, sancitum fue-
48. rat. *Decima*, iusto durior, quæ vult, electionem Regis Romanorum non denunciandam esse, antequam suscipiatur, cum contra humanius etiam, & decentius sit, consensu Cæsaris eiusmodi electionem suscipere; quod si vero
49. sine iusta causa dissentiat, salus Imperii suprema lex erit. *Vndecima* Cæsari denegatum it potestatem mandandi Moguntino, Imperii per Germaniam Archicancellario, & Electori, ut Electores convocet ad eligendum Romanorum Regem. Si mandatum hic excludimus, admonitionem admittere non est quod obstaculo sit. Ea enim neq; iuri, neq; dignitati Electorum contraria est: neque necessitatem eligendi Regem, imponit Electoribus, incitamento tamen esse potest, ut causæ examini subiiciantur, cur Imperator Regem eligendum censeat, an legitimi sint Ponderis, an secus. *Duo-*
50. *decima*, locum, ubi electio peragenda, certum, & illum denominat, quem ipsa Aurea Bulla (*cap.* 28. §. 5.) approbavit. Quod vero annectit, in Moguntini potestate esse non debere, conventum electionis alio in loco indicere, nisi id Electores collegæ gravibus de causis permittant, generalitate sua laborat. Aut enim impedimentum manifestum est, ut, exempli gratia, contagio Francofurdiæ nimium grassans; aut non est manifestum. Si manifestum, postquam Aurea Bulla ipsa (*dict.* §. 5.) hoc casu alium locum admittit, permissione Electorum hic non erit opus. Si non manifestum, vel adhuc dubium, collegarum consensus bene requiritur. Et utroque in casu, ne propriis commoditatibus solum, in loci determinatione, videatur prospicere Moguntinus, consensus commu-
51. nis concordiæ instrumentum erit. *Decima tertia*, ne citra consensum collegarum, ornamenta Imperialia à Noribergensibus petat Moguntinus. Si ab antiquo, hoc competiit Moguntino, vix permissurus fuit, potestati suæ angustiores præscribi terminos. Electio aut rite peragitur, aut non rite. Si rite, quid interest, Moguntinus solus, vel Electores omnes ornamenta petant? Si non rite peracta fuit electio, præsumendum est, Moguntinum ad coronationem non properaturum, neque ornamenta petiturum. Quod si vero contrarium timeatur, maior Electorum pars impedire coronationem debebit, & si opus, Noribergenses admonere

ne orna-

ne ornatum transmittant. Vbi vero Electionem, maioris partis consen-
su factam, minor pars improbare sustinet, & Noribergenses, ne orna-
menta ad coronationem mittant, admonet, quandoquidem Noriber-
gensium non est, electionem examinare, securius facturi sunt, si requi-
siti ornamenta mittant, quam si non mittant. Puto tamen, Nori-
bergensibus magis consuli, si quando ornamenta illa ab ipsis requi-
runtur, Electores, qui Regem Romanorum elegerunt, & coronationem
fieri cupiunt, sua requisitionis literis subscribant nomina, vel saltem
in testimonium rei actæ, ut hoc modo constare legentibus possit, an ma-
ior pars electionem approbaverit. Eundem in finem Rex Romanorum A-
quisgranum applicans, coronæ suscipiendæ causa, antequam ad alia proce-
dat, decretum electionis magistratui ostendere solet (*ut ex protocollo coronatio-
nis Maximiliani I. apud Goldastum* in Politischen Reichshändlen *part. 1. pag. 9.
tit. 1. & Hartmanno Mauro in descriptione Coronationis Caroli V. cognoscimus.*)
Decima quarta vult ne terminus trimestris, qui Electoribus datur, ut ad ele- 52.
ctionem conveniant, à Moguntino diminuatur. Terminus iste ab au-
rea Bulla præscriptus legitur (*dict. c. 1. §. 18.*) atque inde merito ordinarius
esse debet. Exceptionem tamen admittere hanc regulam, & ratione, &
exemplo edoctus sum; quamquam ego propensior in abbreviationem,
quam extensionem termini, nisi necessitas obstet. Vtilius semper Imperio
futurum arbitror, ut Regem Romanorum vel Imperatorem habeat, quam
non habeat, & si utilitas suadet Cæsari Regem Romanorum adiungi, ut id
fiat cito, non tardè Ratio trimestris termini (*in dict. §. 19.*) ab ipsius Bullæ 53.
Conditore exprimitur illa, quod talis sit terminus, infra quem literæ con-
vocationis ad singulos Principes Electores versimiliter possint pervenire. In
exemplari Palatino (ut olim nuncupabatur, nam ubi, & cuius hodie
sit, me latet) pro, *pervenire*, legitur, *convenire*; unde aliquando arbi-
trabar, textum fortassis mendosum esse, & ita restitui debere, *in quibus
quidem literis, talis dies, & terminus exprimatur, infra quem singuli illi Prin-
cipes verisimiliter poßint convenire.* Movebat non sufficere, ut terminus ta-
lis sit, intra quem literæ ad Electores pervenire possint, sed requiri præ-
terea non exiguum tempus, post redditas literas, ad apparatum, ad
petendum atque obtinendos salvos conductus, in aurea Bulla denomina-
tos, ad consilia, tam ea, quæ futuram electionem, quam quæ quietem
Principatus Electoris concernunt, cuius curam, si ipse ad electionem
properet, aliis committit, ad colligendum equitatum ducentorum capi-
tum; & denique ad iter ipsum conficiendum. Verum, ubi perpendi, hæc
omnia intra trimestre spatium expediri posse, nec ad solam literarum in-
timationem tantum tempus requiri; ad correctionem textuum quoque

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL 2.6.90

non, nisi quando aliud non superest remedium, perveniendum esse, elegi credere, verbum, *convenire*, improprie, vel etiam non satis convenienter ad puræ latinitatis leges, positum fuisse, vel ex correctionibus, minorem admittere, & pro, *convenire*, substituere, *pervenire*. Quo admisso, totam enunciationem non simpliciter, ut verbis facta, accipio, sed literas pervenire commode, & cum hoc effectu intelligo, ut illis, in tempore satisfieri, ab Electoribus possit. Hanc mentem Caroli IV. fuisse, nemo dubitare debet, nec aliter à Saxone, & sociis acceptam, subiecta ratione, *unus, aut alter, tempore*(angustiori puta) *excludatur*, satis demonstrat. Cæterum quod abbreviationem, vel extensionem termini attinet, neutrum in solius Moguntini arbitrio
54. versari, sed in consensu omnium Electorum, omnino mihi persuadeo. Arumæus quidem (*ducursu* 1. *ad Auream Bullam thes.* 31. *pag.* 67.) credit, arbitrium iustæ causæ, non ad solum Moguntinum pertinere, sed eundem, si periculum tale emerserit, quod moram longiorem non ferat, ad Palatinum & Saxonem, Imperii vicarios, sese remittere debere, iisque in consilium vocatis, de eo, & an tale sit, statuere licere, ne, si contrarium dixeris, in arbitrio Moguntini sit, eos Vicarios prætensione periculi deiicere, quod ipsi, tanquam inferiori (nam tempore Vicariatus Imperatoris vice funguntur) permitti non debeat. Inferiorem enim in superiorem iudicium exercere, multo minus superioritatis iure eum exuere, haud posse (*l.* 4. *ff. de recept. arbitr. l. iudicium ff. de iudic.*) nec iusti possessoris beneficium alterius voluntati subiacere debere. (*c.*2. *de concess. præbend. in* 6.) Verum, hæc Arumæi traditio multis
55. modis defectuosa est. Ad quæstionem generalem, qualem nos nobis decidendam proposuimus (nempe, an Moguntinus, quando Rex Romanorum, vacante Imperio vel vivo adhuc Cæsare, eligendus est, omnium Electorum, vel nonnullorum saltem consensu, terminum electionis, à lege Carolina præscriptum, abbreviare, aut protrahere possit?) Arumæi responsio particularis est, ad unicum casum vacantis Imperii, & ad solam abbreviationem termini pertinens. Accedit, quod nec illo quidem casu, tres Electores, tanquam numero minores, si cum quatuor reliquis conferantur, maiori numero onus, quod in anticipatione temporis vertitur, imponere possint. Vti nec admittendum est, legis communis restrictionem, vel extensionem, paucis adscribere, contra, præsertim in re collegium aliquod concernente receptam regulam, *quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari*. Detur vero, quod Palatini, & Saxonis interesse, maximum præ reliquis sit, attamen non solum est, nec tale, quod cæterorum Electorum interesse plane absorbeat. Si solus Moguntinus terminum abbreviare niteretur, ratio Arumæi, quod maioris ius minoris dispositioni non subiaceat, militaret; at ubi reliquis quoque Electoribus cum Moguntino, atque ita maiori Electorum parti, placuerit, terminum, iustis ex causis, abbreviare, dissentiant licet Palatinus, & Saxo, ac

xo, ac allegent, se Imperatorem repræsentare, & maiores esse reliquis Electoribus, ne hilum tamen proficient. Collegium enim Electorale, vel quod idem in effectu, maior collegarum pars, (*arg.* §. 4. *c.* 2. *A.B.*) ut potestatem habet, iustam ob causam abbreviandi terminum administrationis Imperatoris, hoc est, eum à solio deponendi, ita quoque ex iustis causis potestatem habet abbreviandi tempus vicariatus Palatini ac Saxonis. Scilicet, cum collegium Electorale his in negotiis repræsentet maiestatem realem, & totam Imperii universitatem, non minus supra vicarios est, quam ipsum Imperatorem. Aurea Bulla (*c.* 5.) nos docet, vicariam provisionem Palatini, & Saxonis, tunc cessare, quando Rex Romanorum electus, & ad eius manus Imperium pervenit. Docet eadem, quod si maior numerus Electorum, aliquem in Regem Romanorum elegerit, is perinde haberi, & reputari debeat, ac si foret ab Electoribus omnibus, nemine discrepante, electus. Ergo, sive intra trimestre, sive ante, talis electio facta sit, frustra Palatinus, & Saxo vicariatum continuare tentabunt, postquam Imperium non amplius vacans est, sed novo capite dotatum: Frustra ad legem, quæ de tribus mensibus loquitur, provocabunt; nam supra illam alia est, quæ cæteris Electoribus patrocinium præbet, nempe illa, qua statuitur, salutem Imperii, eiusve populi, supremam legem esse. Hæc eadem lex, & altero casu quoque, quo Imperatori, vel Regi Romanorum adhuc in vivis existenti, Romanorum Rex adiungitur, cæteras omnes vincit, quæcunque de certo termino loquuntur. Speciale, & notabile exemplum nobis ob oculos ponit dictum protocollum electionis Maximiliani I. (*quod reperitur apud Goldastum* in Politischen Reichs-handlen / *parte* 1. *num.* 4. *pagin.* 3. & *seqq.*) Cum enim tunc in comitiis, quæ Francofurti celebrantur, anno M CCCC LXXXVI. Electores (excepto Bohemo) præsentes essent, ipsisque placeret Maximilianum eligere in Regem Romanorum, Moguntinus illis literas citationis, datas die Lunæ, qui erat decimus tertius Februarii, prædicti anni, insinuari fecit; quibus eos compellabat, ut sequenti die Iovis, hoc est, decimo sexto eiusdem mensis die, ad incipiendum, atque perficiendum electionis actum, comparerent. Vnde manifestum evadit, ordinarium trimenstruum spatium fuisse tunc in totidem dies conversum, Electorum, qui præsentes erant, consensu: quod inde facilius fieri potuit, quoniam causa trimenstrui spatii, qui est, ut Electores habeant sufficiens tempus ad comparendum, cessabat; iam dum enim, ut diximus, in loco, ubi electio ordinarie fieri debet, præsentes erant. *Decima quinta*, legalis est, & in Aurea Bulla (*dict. capitulo* 1. §. *finali*) fundata; haudquaquam tamen eius ponderis, ut si à Francofurtensibus minus exacte observata, fuerit, totus proinde electionis actus nullitatis accusari possit, debeatve, nisi aliud concurrat

56.

57.

58. concurrat. Cum, post Maximiliani I. mortem, Electores Francofurti, electionis negotium tractarent, Fridericus Comes Palatinus, mutata veste, oppidum intravit, & clanculum fratrem, atque Electores reliquos convenit. (*Hubert. Thomas Leodius de vita Frider. II. Palat. lib. 5. annal. pag. 76.*) Hic, non tantum culpa eorum notam meretur, qui eum intromiserunt, sed
59. etiam Electorum, qui eundem admiserunt ad colloquium. *Decima sexta*, pendet à priorum approbatione, & regulis communibus, ad actum nulliter cœptum neminem cogi comparere, nec eidem interesse: Irritum esse, quod contra leges agitur, nullum esse quod contra formam à lege præscriptam
60. agitur. *Decima septima*, & sequentes, non ad electionem Romanorum Regis pertinent, sed tanquam appendices communes, Cæsari & Romanorum Regi præscribuntur, pro norma actionum. Quæ insignia Electorum, & officia vult ubicumque, etiam extra Germaniam, exerceri per Electores, aut ipsorum legatos, (quo nomine etiam illis substitutos officiales intelligo) ut non ratione, ita nec exceptione caret, sicut ex aurea Bulla (*cap. 29. §. item*
61. *dabit,*) cognoscitur. *Decima octava* adeo placuit, ut consimilis fere postea in Capitulationem Ferdinandi (*artic. 27.*) & subsequentium Cæsa-
62. rum, relata fuerit. *Decima nona*, de admittendis exterorum Regum atque Principum legatis, ut in Imperii conventibus audiantur, fulcitur hu-
63. manitatis lege. *Vigesima* continetur Carolinæ capitulationis articulo XV.
64. *Vigesima prima* admonitio est, de servandis promissis, & contrariis ad
65. regulam revocandis. Vltima, aut superflua est, aut potius ab ipsis Electoribus Regi Romanorum præscribenda, quam ab Imperatore. Superflua ideo, quia rationi minime conveniens est, ut adiunctus maiorem potestatem sibi arroget, quam illi competit, cui adiungitur. In maiorem tamen securitatem, videmus, aliis Regibus Romanorum, nondum vacante Imperio electis, ab Electoribus capitulationem quoque præscriptam, atque ita, quod tempore Ferdinandi eousque dilatum fuerat, donec Carolus V. renunciaverat Imperio, cœpit postea cum ipsa electione expediri.

Wappens.

1. *Differentia insignium Imperatoris, & Regis Romanorum.*
2. *Cuius origo ignoratur.*
3. *De origine bicipitis aquilæ variæ opiniones.*
4. *An biceps aquila significet duplex Imperium?*
5. *Blosii Palladii explicatio reiicitur.*
6. *Alia explicatio.*
7. 8. *Quæ & ipsa reiicitur.*
9. *Autoris conjectura.*
10. *Nonnulla de aquila unicipite.*
11. *Et de ratione differentiæ.*

Fortassis

FOrtasse legi debebat, Namens und Wesens; aut si omnino nomen, Wappens / retineri debet, ignorandum non est, insignia Regis Romanorum differre ab illis, quibus utitur Imperator: hic enim bicipitem, Rex vero unicipitem aquilam habere dicitur. (*Freher. ad Petr. de Andlo libr. 2. cap. 5. Vlysses Aldrovandus ornitholog. volum. 1. pag.* 81.) Quando vero primum mos iste cœperit, me nescire ingenue fateor. Nec memini quoque, ullam legem Imperii, vel Pontificis, hanc insignium differentiam iniungere, stabilire, vel confirmare. Pleraque, insignia hæc quæ attinent, opinione, vel traditione incerta constant. Vbi de Imperiali bicipite, (ut vulgo creditur) sermo instituitur, tam absona à vero referri videas, ut, si indignari nolis, commiseratione saltem ducaris, necesse sit. Antiquam alii faciunt, & à Germanis usurpatam, post Varianam cladem; alii eius ortum, ad tempus, quando Imperium in Orientale, & Occidentale divisum, referunt: utrique male; (*ut docui de jure publ. lib. 1. cap. ult. num. 11. & seqq. ac in additionibus ad eundem locum.*) Recentem, & ante Carolum V. inusitatam, idque omnia literarum typaria sigilla testari, hyperbolice asseverat Michael Beuterus (*in animadvers. historic. cap. 11. pag. 157.*) Ego, ex non paucis, quæ vidi, sigillis, nummis, atque epitaphiis, contrarium, & hoc deprehendi, variatum fuisse, &, ut coniicio, unicuique voluntatem suam pro ratione stetisse. Non minor, in explicanda ratione bicipitii, incertitudo, & variatio surgit. Sunt, qui eodem Orientale, & Occidentale, atque adeo duplex Imperium significari tradant. Sed illi me erudiant velim, quid Romanogermanico Imperio rei sit cum Orientali, quidve fuerit, & cur illud aquilæ Orientalis capite superbire præsumserit, cuius ne caudam quidem unquam rite possedit? Blosius Palladius, Romanus, mysterium nobis pandit, versiculis à Castaldo (*in tr. de Imper. quæst.* 79.) & à me, *de jure publico* (*lib. 1. cap. 14. num. 4.*) annotatis. Sed explodi merito hic vates debet, qui insigniis licentiam assignat, aliena pro propriis habere, & aquilam tam insipide loquacem facit, ut prædam, quam sperat, certam suis spondeat pullis. Novimus nos, inter spem & rem multum interesse; & novisse tu aquila potes, multa accidisse, ut non ceperis quæ persequi multoties constituisti. Tua hodie ætas, ac viribus plus nimium indies deficiens corpus, satis te admonent, tempus esse, ut frustraneam spem prædæ Orientalis nunc tandem deponas, & omni studio caveas falcatæ Orientalis lunæ iram. Occasum, quem Cæsaris esse dicis, nosti nunquam fuisse integre; quantum habuisti, eo usque tuum fuit, donec tua custodia coërcuisti. Quod reliquum est, tuum, donec custodia meliori, quam hactenus factum, coërcueris; Id ni feceris, immutare cautum cogeris, & dicere, pro est, & erit; fuit, non erit. Ex illis, qui Carolum V. patrem bicipitis aquilæ effingunt, alii, ut observavit Mutius Surgens (*in annotat. ad M. Anton. Surgentis tractatum de præfecto prætorio, sive Neapoli illustrata, libr. 1. cap. 22. num. 12. pag. 197.*)

2. 3. 4. 5. 6.

causam eam autumant, quod cum esset Rex Hispaniæ, cuius insigne dicunt esse aquilam, & electus in Imperatorem, qui item aquila insignitur, duo illa insignia in unum conserere voluisse, eo modo præsagiendo, imperium ita cum sua serenissima stirpe concorporatum, ut nunquam sit timenda divisio.
7. Verum, ut præsuppositum falsum; ita non minus facti, quæ redditur, ratio est. De illo jam antea diximus, de hac vero perpendendum, Regem Hispaniæ, propter varia regna, quæ in Hispania possidet, variarum rerum effigies in insigniis suis junctim ferre: cuius itaque Regni aquila insigne sit, speciatim debebant exprimere nostri isti interpretes. Quod si ex insigniis Hispanicis unum cum Imperatorio coniungendum fuisset, Regni Castiliani, tanquam in ordine primi, & præcipui, insignia eligi præ reliquis omnibus debuissent: Sed illa castrum, vel castellum, repræsentant. Quod si vero Carolus aquilam, insigne, tanquam aquilæ Imperiali similem, vel convenientem, ex omnibus elegisset, & utramque coniunxisset, non posset dici, aquilam factam esse bicipitem, sed concorporatas esse aquilas, & unamquamq; suum caput, distinctum ab altero, erigere. Talis autem forma aquilæ Romanæ non est, sed est unica, cum duobus capitibus, des Reichs und Kaiserlicher Adler ist mit zweyen Köpffen. (Kaiser Ferdinandi I. Müntzordnung *de anno* 1559. §. Wo
8. aber vorgestelte/ *in corpore recessuum Imperii p.* 534.) Porro nec Imperium cum stirpe Caroli, ut Regis Hispaniæ, unquam concorporatum, & si dicatur concorporatum cum domo Austriaca: debuisset Carolus, ad significandum, quod interpretes velle retulimus, domus Austriacæ insigne aliquod cum Imperiali aquila connectere, non autem Hispanicum. Germaniæ Principes confœderati, qui actiones Caroli satis accurate observarunt, & publicis accusarunt literis, ad hanc coniunctionem, tanquam contra morem, & libertatem Imperii factam, nunquam tacuissent, sed ut signum affectatæ successionis hæreditariæ in Imperio, cum cæteris, ei exprobrare non supersedissent. Ipsorum itaque taciturnitas, magnum argumentum est, rei non sic, ut nonnulli volunt, gestæ. Fuisset etiam Caroli conatus contrarius articulo XXVIII. capitulationis, in quam juravit Electoribus, & Imperio. Hoc tantum licuit Carolo, quod cæteris ante ipsum, & post electis Imperatoribus in usu fuisse deprehendimus, ut insignia sua gentilitia, formæ minoris scuti inserta, aqui-
9. læ Imperialis pectori adponerent. Denique, cum multo ante Carolum V. biceps aquila in usu fuerit, nec tamen fortuito, & sine causa à nonnullis Imperatoribus usurpata dici debeat, vitio mihi verti non poterit, si in re antiqua, & obscura, coniectura utor innocenti. Dicam ergo, aquilam Imperii, eadem licentia bicipitem esse, qua Janus olim bifrons fictus, & pictus fuit: denotari autem duobus illis capitibus pervigilium, quod ab utroque latere fieri debet, pro salute Imperii; & promtitudinem defendendi, tam ipsum pectus,
10. quam tergum Imperii, & latera universa. Atque hæc de bicipite; restat, ut & de uni-

de unicipite aquila, quam Regi Romanorum aſſignant, videamus. Ante omnia & primum determinari debet, quonam ſenſu Rex Romanorum hic intelligi debeat, an de illo, qui vacante Imperio in Regem Romanorum electus, ſed à Pontifice nondum in Imperatorem coronatus eſt; an vero de illo, qui nondum vacante Imperio electus? Si in antiqua inquirimus tempora, exempla ſe nobis offerunt, quibus docemur, aliquando etiam à Pontifice coronatos, non minus, quam nonnullos ab eo non coronatos, unicipite aquila uſos fuiſſe. Poſteaquam vero biceps aquila conſuetudine, vel uſu, invaluit ordinaria fieri, attributa ea illis fuit, qui vacante Imperio Reges Romanorum electi, qua etiam ſtatim poſt electionem uſi ſunt, tam ante, quam poſt, quam coronam Imperialem à Romano Pontifice ſuſceperunt, vel non ſuſceperunt. Vniceps vero aquila illi remanſit, qui non vacante Imperio Rex Romanorum electus eſt. Hinc, cum illum, qui vacanti Imperio præficitur, electum Imperatorem dicere moris ſit, aquila biceps nomen accepit, des Kaiſerlichen Adlers; quo reſpectu, uniceps dici debebit, Königlicher Adler. Difficulter autem vera, & alia ratio dari poteſt, cur II.
Regia illa aquila diſſimilis ſit Imperatoriæ, quam ut differentia aliqua conſtitueretur inter inſignia eorum, qui nomine, dignitate, poteſtate, curaq; diſſimiles ſunt; faciliusque, ex inſpectione ſigilli conſtaret, Imperatorisne electi, an vero Regis Romanorum ſint literæ, & inſtrumenta.

Etzliche Jahr hero beladen gewesen.

Scilicet ab anno M D XXXI. usque ad annum M D LVIII.

Aus hochbeweglichen Vrsachen.

Cauſæ impellentes Carolum V. ut Imperio ſeſe abdicaret, ſpeciatim omnes hic non recenſentur, ſed præcipuæ tantum. In R. A. zu Augſpurg anno M D LIX. (*in pr. pag. 519.*) duæ, hic vero tres enumerantur, quanquam tertia ſecundæ effectus potius, quam ſeparata cauſa, dici poteſt.

Obligenden Alters.

Natus erat Carolus anno Domini M D. ergo quando abdicabat Imperium, erat adhuc ſexaginario minor. Cum vero non niſi completa ætas ſeptuaginta annorum, à tutela & cura ſuſcipienda excuſet, (*l. unic. C. qui ætate l. 2. in princip. ff. de excuſat. tutor. §. 13. Inſtitut. eodem titul.*) videtur haud licuiſſe Carolo ſuſceptam Imperii tutelam deponere. Verum conſenſus,

vel ratihabitio Electorum, id licitum fecit, quod jura privata pro illicito habent. Et magna diversitatis ratio est, inter tutelam curamque pupillorum privatæ domus, ac tutelam aut curam totius Imperii publicam. Illis, etiam sexagenario maior, facilius sufficiens erit, quam diffusæ administrationi Reipublicæ, quæ pro patrimonio habet haud exiguam orbis terreni partem, & tot fere hostes quot vicinos numerat. Videntur quoque ipsi Romani, quando *sexagenarium de ponte*, communi proverbio dixerunt, eum à publicis consiliis removisse, quem ad privata admittebant. Quod vero sexagenario non permittebant arrogare sibi filium, id non inde erat, quasi filium paterna cura non posset amplius regere, sed quod; (*ut habet l.15. §.2. ff. de adopt. & emancipat.*) magis liberorum creationi studere ipse debeat: at hoc ad vires corporis, non animi pertinet. Quamquam etiam legi Papiæ Poppææ visum fuerit, sexagenario nuptias interdicere, quasi ab illo soboles vix speranda (*Balduin. de L. Pap. pag. 62.*) attamen postea illud mutatum fuisse apparet, (*ex l. sancimus 27. C. de nuptiis.*) Sed ut ad ætatem Regum, atque Principum revertamur, hoc quidem illis à lege indulgeri videmus, certis in locis, ut ante communem terminum privatæ ætatis legitimæ pro maioribus habeantur, atque ad rerum gubernacula admittantur; sed, ne tardius quam alii senescant, id lege nulla eis concedi potuit. Ac cum ad negotiorum molem, aliaque, senectutem, & corporis atque animi, promoventia, citius admoveantur, mirum non est, eos etiam citius labori amplius ferundo impares reddi, quam alios.

Immerwärenden Leibs Schwachheit.

Perpetua valetudine tentus, tutelæ, seu curæ, excusationem habet. (*l. un. C. qui morbo*)

Augenscheinlicher Unvermöglichkeit.

Recenset etiam Carolus hæc omnia, in literis ad Ioannem Osnabrucensem, Cameræ Imperialis Spirensis Præsidem, atque Assessores, de XXVII. Augusti anno M D LVI. in pr. (*apud Goldast. inter constit. Imp. pag. 200.*) ibi: maxime vero propter extremam decursamque ætatem, perpetuam, indiesq; crescentem molestissimam infirmitatem, qua summopere afflicti, attenuati, exhausti, & omnibus corporis viribus debilitati sumus. Fuisse autem arthritidis morbum Carolo familiarem, docet Thuanus.

Sohns.

Intelligit Philippum, Caroli filium, natum anno Christi M D XXVII.

Königlichen Würde zu Hispanien.

Vide me in *Additionibus ad lib. 3. de jur. publ. c. 2. n. 3.*

Und

Vnd Engelland.

Philippus II. Hispaniarum Rex, Mariam, Henrici VIII. Regis Angliæ filiam, in uxorem duxit, anno Christi MDLIV. indeque titulo Regis Angliæ sese exornare cœpit. De hoc matrimonio licentia Gallica ita scribit Silhon (*en son Ministre d'Estat part. 1. livr. 3. discours 4. pag. 547.*) (*Philippe II. pensa incorporer l'Angleterre à l'Espagne, par le mariage de Marie, sa premiere femme, qui en estoit Royne. Mais les jugemens de Dieu supplanterent en celà prudence des hommes, & il permit, que cette Princesse mourut sans enfans, ou pour ne laisser trop accroistre une puissance, qui devoit estre fatale à la liberté des Nations Chrestiennes; ou pour punir les iniquités des Anglois, & cette lasche complaisance, avec laquelle ils avoient receu le schisme, que Henry VIII. introduisit parmi eux, & applaudi aux passions de ce Prince, qui aima mieux quitter l'Eglise, que se separer d'une concubine.*) Philippus II. contendebat Hispaniæ suæ adiungere Angliam, per matrimonium, quod contraxit cum prima sua coniuge Maria, quæ illius erat Regina. Verum, divina judicia hic supplantaverunt humanam prudentiam, permittendo, ut Regina ista moreretur sine liberis; vel, ne nimium augesceret potentia illa, quæ futura erat fatalis libertati nationum Christianarum; vel ut punerentur iniquitates Anglorum, & ignavum illud obsequium, quo acceptaverant schisma, ab Henrico VIII. introductum, & applausum dederant affectibus illius Principis, qui maluit Ecclesiæ valedicere, quam concubinæ suæ. Hæc Gallus cantat, voce, pro more, satis ferox, at in eo apertissime aberrans à vero, quando Philippo pro prima coniuge adscribit Mariam, Angliæ Reginam, quæ fuit secunda. Prima autem fuit, Maria, Iohannis Regis Portugalliæ filia. (*Octavius de Strada de vitis Impp. pag. 492. Sleidan. lib. 15. Comm.*)

Hispanische Königreich begeben.

1. *Carolus in Hispaniam perveniens Deo agit gratias.*
2. *Sermo Caroli.*
3. *Secedit in monasterium S. Iusti.*
4. *Eius exercitia pietatis.*
5. *Oratio Christiana.*
6. *Mors.*
7. *Censura Coquillii.*
8. *Excusatio Caroli.*

CArolus, postquam anno MDLVI. secundis ventis in portum Laredi, 1. quod est Cantabriæ oppidum, applicuisset, primumque descendisset in terram, in genua procidens, dicitur DEO gratias egisse, quod sub finem vitæ suæ, divina clementia sibi concessum esset, in eam provinciam, altricem non minus victoriarum, quam corporis pervenire, eique provinciæ, in tot beneficiorum remunerationem, ossa sua se largiturum promisisse. Orationem illam, sermone Hispanico à Carolo ita dictam, annotavit Flo-

rimond de Remond, (*de la naissance de l'heresie livr.5.chap.5. pag.549. num.4.*)

2. (*Garda te Dios, o madre muy querida, y desferida, ansi como desnudo yo sali de la barriqua de my madre, assi desnudo yo bueluo à ti, como à my segonda madre, y por salerdoni gracias de muchos mericimientos, de los quales abeis usado hazia mi, no podendo otra cosa mas por agora, yo os doy esto mio cuerpo doliente, y essos mis buessos floxos y cansados.*) DEUS te servet, ô mater carissima, nudus ut ex ventre matris meæ perveni in lucem, nudus ita redeo ad te, tanquam ad secundam meam matrem, atque in symbolum gratitudinis beneficiorum causa, quorum multa à te accepi, postquam nunc aliud non habeo quod offeram, tibi dono hoc corpus meum morbis occu-

3. patum, & hæc ossa debilia. Secessit deinde in cœnobium S. Justi, quod in deserto Extremaduræ est, in quo (*ut Zenocarus in eius vita tradit*) ita se continebat, ut divinis cogitationibus in solitudine optime vacaret, magna continentia vitæ, magna morum temperantia, magnaque cibi vinique abstinentia: duodecim tantum homines intra domesticos parietes habebat, equum unum. Ad colloquium admittebat fere nullos; Ipse non aliter se, quam Carolum appellabat, non Imperatorem. Dicebat se inutilem mundo, inutilem DEO esse in hac vita, itaque rogare & optare se, ut in vita æterna

4. DEI laudibus inservire posset. Sæpe pro concordia Ecclesiæ DEUM rogabat; in manus tuas Domine, inquiens, tradi Ecclesiam tuam. Sæpe errores suos publice ingemiscens, lamentabatur, ac ex tot annis, quos vixisset,

5. nunquam unum diem DEO (prout dicebat) serviisse. Addit Thuanus: toto pectore in DEUM revolutum, sic fuisse ratiocinatum; se quidem indignum esse, qui propriis meritis regnum cœlorum obtineret, sed dominum DEUM suum, qui illud duplici jure obtineat, & patris hæreditate, & passionis merito altero contentum esse, alterum sibi donore, ex cuius dono illud sibi merito, vindicet, hacque fiducia fretus minime confundatur; neque enim oleum misericordiæ nisi in vase fiduciæ poni: hanc hominis fiduciam esse à se deficientis, & innitentis domino suo: alioqui propriis meritis fidere, non fidei, sed perfidiæ esse. Peccata remitti per DEI indulgentiam, ideoq; credere nos debere, peccata deleri non posse, nisi ab eo, cui soli peccavimus, & in quem

6. peccatum non cadit, per quem solum nobis peccata condonantur. Crucifixi Christi demum imaginem, per multos dies, ulnis, oculis, oreque complexus, septimo post translationem Imperii mense, (anno MDLVIII. præsente Archiepiscopo Toletano, omnibus sacris charismatibus, & sacramentis Ecclesiæ imbutus, maximam lacrymarum vim effundens, expiravit, ac ad cœlites animam remisit, mense Septembris, hoc est, Imperii sui anno XL ac quadragesimo anni die, postquam suscepit imperium; vitæ autem suæ LVIII. antequam autem expiraret, post sacram unctionem, etsi antea corpus Domini acceperat, iterum illud gustare voluit, inquiens, in me

manes,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

manes, ego in te maneam. Cæterum melius fecisse Carolum, scribit Coquille (*en l' histoire du pays & Duché de Nivernois pag.147.*) si non tunc demum, postquam fortunam plane novercam habebat, monasterium ingressus fuisset, sed (*alors, que sa prosperité duroit encores,*) tunc quando adhuc in prosperitate vivebat. 7.
At si quid in hoc, vel alio, ab eo peccatum, (*& s'il a esté pecheur, il a esté penitent, & a lavé sa faute avec les larmes de trois ans, qu' il versa en la retraitte, qu' il fit du monde, avant que la mort l' en retirast.*) & si fuit peccator, fuit etiam pœnitens, ac abluit immunditiem, lacrymis triennii spatio fusis in illo secessu, quem ante obitum suum à mundo fecerat. Ita benignius, terminum vero nonnihil extendens, Silhon (*en son Ministre d' Estat part.1. livr.2. disc.15.pag.460.*) 8.

Erbkönigreich / Fürstenthumb vnd Land.

Carolus tenebat duplicia bona, quorum alia erant patrimonialia, & hereditaria, quæ concessit filio Philippo: alia, & diversa ab his, erant illa, quæ habebat tanquam electus Imperator: hæc, Electorum consensu, resignavit Ferdinando fratri, Regi Romanorum.

Vbergeben vnd zugestellet.

Carolus in filium Philippum cessionibus variis liberalis fuit. De prioribus, quando Ducatum Mediolanensem, (& si recte memini, etiam Regnum Neapolitanum) abdicavit, non attinet hic dicere; cæteras ad tres actus refero, quorum duo in Belgio, tertius in Hispania, celebrati. Primum in Belgio ita peractum narrat Michael Aitsinger (*de Leone Belgico pag.26.b.*) sub finem Augusti; Philippus ex Anglia divertens in Belgium, ad Cæsarem parentem venit Bruxellam, maximo cum Procerum comitatu, ubi VIII. Cal. Novembr. Carolus eidem Philippo filio, evocatis ad se legatis provinciarum, Dominiorum, & civitatum Burgundicæ domus, potestatem regendi & gubernandi terras ipsi subiectas, ultro tradidit, enarrans tum ad eos qui aderant, labores suos, & regni curas, idque viva voce, (lingua gallica, sed ex scripto, ut memoriam sublevaret, peroravit: ita Thuanus,) & valde oratorie, graviter, & copiose. Finita oratione, Principis Auriaci humeris se sustentans, ex conspectu amplissimi theatri abscessit. Atque hæc gesta sunt anno MDLV. XXV. die Octobris, (*ut cessionis literæ indicant apud Goldast. constit. Imper. pag. 199. & seq.*) Alterum in Belgio peractum, mense uno post primum, eodem anno LVI. Thuanus describens, ait; in eodem loco, coram vicariis ac regnorum & provinciarum suarum rectoribus, quos ob id evocarat, Carolus, Hispania, Sardinia, Gymnesiis insulis, Americæ, ac novi orbis dominatu, filio Philippo cedit, servata tantum, ubi ad locum destinatum pervenisset, C. aureo-

rum millium pensione, qua se ac familiam alere posset. Tertium in Hispania, ritu solemni, anno LVI. hac cæremonia: Iis in civitatibus, quæ jus publici consilii habent, feciales duo, gentilitiis Regni insignibus, ac vestibus induti, in suggestu ad id parato, stantes inter se adversi, de more alter dat, alter accipit sceptrum, ensem & galeam, conceptisque verbis prior sic infit; Quod felix fortunatumque sit universæ Hispaniæ, ac cæteris provinciis, Carolus V. Imperator, Hispaniarum Rex legitimo jure factus, sponte, libentique animo se omni potestate abdicat, Regemque esse jubet, ac heredem suum instituit, Philippum filium, ita, ut in illum omnia jura regnandi, possidendi, atque in alios transferendi translata sint, ritu legeque antiqua, & eo jure translata, quo jure optimo omnia publica, & privata transferri solent. Quibus dictis & traditis, quæ restabant, insignibus ille discedit, statimque alter accepto sceptro, ense & galea, populum solus alloquitur, spondetque, Regis nomine, omnia facturum eum, quæ ad Regni, & populorum incolumitatem pertinent. (*Thuanus lib. 17. histor.*)

Zu endlicher Resignation.

Finalis, & ultima hæc dicitur resignatio, respectu illius, qua Carolus edicto, Sudburgi in Zelandia, VII. die Septembr. anno Domini M D LVI. dato, Ferdinando fratri administrationem Imperii cessit. Licet enim tunc vera cessio, resignatio aut translatio administrationis Imperii, non fuerit facta; attamen eo nomine appellata fuit, (*ut apud Goldast. inter constit. Imper. p. 201. legimus.*) Quod autem potius mandatum cum libera, Imperii negotia administrandi, tractandiq; fuerit, ex verbis ipsis edicti colligere licet. Postquã enim dixit, se, ut primum venti secundi afflaverint, in Hispaniam traiecturum, addit; unde cum propter talẽ absentiam, administratio sacri Imperii ad Serenissimum & Potentissimum Principem, Ferdinandum Regem Romanorum &c. ut legitime electum Romanorum Regem, & post nos in ea absq; ulla contradictione proximũ successorem, pertineat, eiq; sæpius multo retroactis annis in nostra absentia, nomine nostro, magna fide pręfuerit, sustinendo vere fraterna atq; benevola sollicitudine, gravissimũ Imperii administrationis onus: Ideo, ne Respublica Christiana, maxime sacrũ Imperium, nobis procul absentibus, aliquod detrimentum (id quod Deus avertat) patiatur, & quo prædictus noster frater, Rex Romanorum, negotia Imperii maiori autoritate tractare possit, volumus & constituimus, ut, tanquam Rex Romanorum, per se absolute, citra nostram tractationem, habeat potestatem faciendi, tractandi, & mandandi, quæcunq; ad dignitatem, cõmodum & augmentum sacri Imperii necessaria, & opportuna videbuntur, in modum, quo nos, ut Imperator & Rex Romanorum, faceremus. Et sane, nihil magis in votis habuimus, & expetivimus, quam ante institutam profectionem, in civitate nostra Imperiali Ratispona comparere, & vobiscum (intelligit Status) Imperii

negotia

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

negotia publica deliberata ad exoptatum finem deducere, sacrique Imperii regimen præfato Regi Romanorum, fratri nostro dilecto, in publico conventu committere, cum dispositione, ut ipse ei nomine nostro præesset, & commonitione ad præstandam illi debitam obedientiam, sed invalitudo nostra, nota cuilibet, passa non est, ut itineri tam longo, & maxime terrestri, nos committeremus, præterquam, quod maxime inconsultum est visum, negligere occasionem, quæ hoc tempore navigationi quam maxime commoda esse solet. Quare cum ad indicta comitia personaliter non venerimus, nec, quod in votis nostris erat, alias susceptas rationes ad constitutum & exoptatū finem perduxerimus, ad minus voluimus dilectioni & devotioni vestræ, vobisque hoc edicto institutum animi nostri patefacere, & expresse vobis universis, & singulis, mandare atque iniungere, de potestate Imperiali, tenore præsentium, sub gravissima indignatione & pœna, ut quemadmodum dictum est, fidelitatem & obedientiam Regi Rom. præstetis, & eum vice, ac nomine nostro, in omnibus edictis, mandatis, & āctionibus revereamini, nec ei in re ulla repugnetis, sed eum omni cultu prosequamini, non secus ac nos in Imperio existentes observaturi essetis &c.

Bottschafft.

Dict. R. A. zu Augspurg de anno M D LIX. in pr. (*p. 519.*) exprimitur cum prædicato, Anschenliche Bottschafft. Erant autem in ista legatione capita, non duo tantum, qui hic nominantur, sed etiam cum iisdem Wolffgang. Hallerus, Carolo ab epistolis, ut Thuanus docet, monetque idem (*ad annum* LVI.) hos, nonnisi biennio post acceptum mandatum, ad Electores se contulisse.

Lehrern der Rechten.

Doctorem juris. Fuit autem hic Georgius Sigismundus Seldius, Augustanus, Iureconsultus peritissimus, consiliarius & procancellarius trium Imperatorum, Caroli V. Ferdinandi I. & Maximiliani II. à quo, venationi indulgente, cum anno M D LXV. die XXVI. Maii, Vienna evocatus esset, & vesperi domum properaret, incitatis cursu equis è curru desiliens, lapsu tam graviter læsus est, ut eadem hora expirarit. (*Bucholcer. ind. chronol. ad an.* LXV. *p. m. 613.*) Carolum V. Seldio nostro aliquando lychnum prætulisse, ne in tenebris damnum incurreret, fama est. Cum enim Seldius à Ferdinando ad Carolum, tunc Flissingæ, in Selandia, opportunitatem venti expectantem, quo in Hispaniam navigaret, ablegatus, & sermo inter eosdem, certa die, adultam usque in noctem protractus fuisset, tandemque Carolus nolæ signo suos ad præferendam facem abeunti Seldio frustra vocasset, quoniam omnes vel cubitum, vel alio concesserant, Carolus ipse, arrepto Cereo, Seldium, quamvis reluctantem, per scalas deduxisse dicitur, atque digredienti dixisse: Seldi, olim meminisse te velim, eum Imperatorem, qui tot satellitibus quondam stipatus, imo tot legionibus cinctus fuerat, jam solitarium relinqui, & à

domesticis quoque deseri, eumque, cui tot annos tu servieras, jam tibi servire, ac cereum præferre. (*ex Casp. Ens lib. 1. epidropid. Arumæus disc. 2. ad A. B. thes. 14. pag. 99.*)

Zu Uns.

Misit Carolus legatos, & procuratores suos, ad Ferdinandum & cæteros Electores. Quoniam autem Ferdinandus, non solum erat Rex Romanorum, verum etiam Rex Bohemiæ, atque eo respectu etiam Elector, quæri potest, an Carolus ad eum, utriusque illius respectu intuitu, legatos destinaverit, atq; ille huic actui interfuerit, non solum ut Rex Romanorum, sed etiam ut Elector? Notum est, Bohemum ad electionem Imperatoris, vel Regis Romanor. vocari, ad cætera non æque; unde credibile fieri poterat, eum nec ad hunc actum, ubi de deponendo, & cedendo Imperio agebatur, vocatum fuisse. Et cum semel eligendo Ferdinandum in Regem Romanor. simul successorem Carolo in Imperio, casu eveniente, voce sua approbaverat, nova approbatione eius hic opus non erat.

Credentz.

Credentz-brieffe/vel Creditif/sunt literæ, quibus ille, qui legatum ad alium mittit, petit, ut eundem velit benigne audire, & eius verbis eandem fidem attribuere, ac si ipse mittens præsens ea loqueretur. His literis legitimatur persona legati, nec regulariter ad dicendum (vocant audientiam,) admittitur, nisi traditio earum præcesserit.

Instruction.

Instructionis nomine venit mandatum, quod tam mandantis, quam mandatarii, hoc est, legantis & legati gratia, in literas refertur, quibus continetur, quid, & quomodo id legatus expedire debeat.

Obangeregt Römisch Kaiserthumb/ꝛc.

1. *Persona resignans.*
2. *Res quæ resignatur.*
3. *Cui facta resignatio?*
4. *Acceptatio rei resignatæ.*
5. *Liceatne resignare magistratum, Regium vel Imperialem? Rationes negativæ.*
6. 9. *Rationes affirmativæ.*
7. *Exempla eorum qui eiurarunt Pontificatum.*
8. *Et aliorum, qui Imperatorium munus.*
10. 11. 12. 13. 15. *Respondetur ad rationes negativas.*
14. *Historia de Imp. Henrico II.*
16. *Quas ob causas liceat resignare Imperium?*
17. *Distinctio.*
18. *Ovidii locus.*
19. *Ad quem pertineat examinatio causarum, & earum approbatio, vel reprobatio.*
20. *In cuius manus resignari debeat Imperium, & an in Pontificis?*
21. *Ferdinandi legatio ad Pontificem.*
22. *Pontificis responsio.*
23. *Azorii relatio vitiosa.*
24. *Autoris opinio.*
25. *Quæ firmatur rationibus.*
26. *Pontifex abutitur clavibus.*
27. *Unde habeat claves terreni Imperii.*
28. *Quo sensu dicatur, Clementem VII. ratam habuisse actionem Ferdinandi.*

29. *Exami-*

29. *Examinatur ratio Pontificis, cur omnia qua Francofurti acta, rescindi debere voluit.*
30. *Quid maiores nostri Pontifici submiserint?*
31. *Pontificis in nos nulla est potestas.*
32. *Obiicit nobis haresin,*
33. *Sed male.*
34. *Romanenses sunt Athei.*
35. *Imperium sacrum erit quousq; Christianum, licet non sit Romanocatholicum.*
36. *Ferdinando non opus fuit pœnitentia.*
37. *Nec debuit se purgare coram Pontifice.*
38. *Aut petere veniam.*
39. *Nec renunciare illis, qua acta erant Francofurti.*
40. *Nec eiurationem Caroli exhibere Pontifici.*
41. *Caroli mandatum non fuisse defectuosum.*

IN toto hoc negotio quatuor potissimum consideranda sunt. *Primo* loco 1.
est persona resignans, de qua jam dictum. *Secundo* res, quæ resignatur. De 2.
ea hic dicitur, quod facta sit resignatio omnimoda, & totalis, sempiterna, & irrevocabilis, Imperii Romani; hoc est, eius juris, quod resignans in illud habuit, & exercuit. (Nempe (1.) juris & potestatis administrandi Imperium. (2.) tituli nominis, & dignitatis Imperialis. (3.) sceptri & coronæ.) *Tertio* 3.
persona, cui facta resignatio, ac quorum consensu, & quibus præsentibus. Ad hoc pertinet relatio illa, quod resignatio facta fuerit Ferdinando, Regi Romanorum, præsentibus, & consentientibus Electoribus. *Quartum* est, ac- 4.
ceptatio rei resignatæ. Quoniam autem singula capita quæstiones particulares continent, de illis nonnihil videbimus.

Ad *primum* caput referri debet quæstio generalis: *Liceatne magistratum* 5.
Regium, vel Imperialem, semel susceptum, & vel medio successionis, aut electionis, apprehensum, resignare? Pro *negativa* facere videtur (1.) quod eiusmodi abdicatio nulla lege permittatur. (2.) quod, *arg. l. ult. C. de defensor. civitat. l. pen ff. de offic. præsid.* videatur prohiberi. (3.) quod cum Imp. Henricus II. A. C. MXIX. Argentoratum concessisset, à Statibus Imperii, eius conatui contradictum, ac ad administrationem Imperii revocatus fuerit. (*Schadæus in descript. summi Argentinens. templi c. 2. p. 11.*) (4.) Cumq; idem Imp. Henricus, Abbati Richardo Virdunensi professionem fecisset, & eius consilio se totum submisisset, volens apud S. Victorem monachus fieri; Abbas, in virtute obedientiæ ei iniunxerit, ne Imperium dimitteret, quam diu viveret, & ita eum ad imperandum remiserit, (*ut legimus in magno chronico Belgico à Ioh. Pistorio edito inter rer. Germ. veteres scriptores sex p. 96.*) *Affirmativa* patrocinantur, (1.) Quod nulla 6.
lege eiusmodi resignatio fieri prohibeatur. (2.) Mandatarium suscepto mandato renunciare posse. (*l. 22. §. fin. ff. mandati.* § 11. *Instit. eod. tit.*) Tutorem posse deponere tutelam quam suscepit. (*l. 40. ff. de excusat. tutor.* (3.) In regno hereditario, vel successorio, renunciationi, vel abdicationi locum esse. (*Hugo Grotius de I. B. & P. lib. 2. c. 7. n. 26.*) Qua potestate Franciscum I. Regem Galliæ, cum captivus in Hispania à Carolo V. Imperatore, & Rege Hispaniæ

detineretur, uti voluisse, & Delphino Galliæ, h.e. filio suo primogenito, regni administrationem resignare, ex historicis constat. (4.) Autoritas aliorum sapientum, atque exemplorum multitudo. Nihil prohibet, (ait P. Greg. Tholosan. *de Repub. lib. 26. c. 3. n. 10.*) quo minus electi ad principatum, vel in principatu jam constituti, possint recusare, vel deponere ipsum, sive sit pontificatus summus (*c. 1. de renunc. in 6.*) sive Imperium, sive regnum, sive alius principatus, & electione, vel successione delatus, vel alio modo quæsitus: invito enim beneficium non datur, & sui juris renunciatio cuique permissa. Sic Cœlestinus V. eiuravit Papatum, cui successit Marcellus; item Clemens, cui successit Linus, & eo mortuo Cletus, & rursum è mortuo Clemens. Thuanus (*in histor. ad annum* CIƆ IƆ LV.) ubi de Caroli V. consilio agit, non deerant, inquit, exempla illustrium virorum, qui in eodem fastigio constituti, eandem vitæ clausulam fecerant, quæ in ea deliberatione hærenti occurrebant; atque in primis Diocletiani, (longe optimi Principis, si eas excipias, quæ ille gentilium errore deceptus, in Christianos peccavit) qui post administratum virtute summa ac prudentia, totos viginti annos, Imperium, Nicomediæ cum Maximiano collega, eo se abdicavit, anno Christi CCC VIII. & Salonæ, in Dalmatia, vitam hortorum cultu oblectans, privatus transegit. Deinceps, scisso Imperio Anastasius II. & mox Theodosius III. Christiani, deposito Imperio in monasterio vitam finierunt. Isacius item Comnenas, qui Michaelem Stratiotam imperio deiecit, sive spectro territus, ex quo letalem morbum contraxerat, sive ut adfectati imperii invidiam declinaret, mortua coniuge, Constantino Duce imperio cessit, & in Studiense, sive Anthemii cœnobium, à se ædificatum, tonsa coma, à quâ nobilissimæ familiæ nomen, sponte transiit. Michaël item, Rangabe dictus, in Insula Proto, post gestum duos annos Imperium, consenuit, & post eum Michaël Ducæ filius, cum Imperium sex annos, & totidem menses tenuisset, in Studii secessum trusus est, cui Nicephorus Botoniates successit, qui rursus Comnenorum factione pulsus, abiectis purpureis calceis, Peribleptæ monasterium, cuius post Romanum Argyrum alter conditor vocabatur, ingressus est, comaq; rasa ac mutata veste monasticam lacernam sumsit. deniq; Manuel Comnenus, postquam Imperium XXXVIII. annos administrauit, lacernam Ciliciam sumsit, & in ea expiravit: & post eum Ioannes Cantacuzenus, Ioannis Palæologi in Imperio consors, dignitatem postremo deposuit, & vitæ quod supererat, privatus exegit. Sed pleriq; ex iis inviti & accepta fide, nihil incommodi aut iniuriæ passuros, se Imperio abdicarunt. Verum inter omnes maxime memorabile Lotarii, Ludovici Pii filii factum fuit, qui cum Ludovicum filium Imperii consortem asciviset, decimo quinto anno post in Prumiense cœnobium, à se constructum, & amplissimis possessionibus dotatum, anno Christi IƆCCC LV. sponte concessit. (5.) Accedit, quod generaliter considerandum proponit Charles

Loyseau

Loyseau (*du droict des offices livre 5.ch.3.n.7.pag.744.*) *que qui osteroit à l' officier
le pouvoir de resigner son office, il le tiendroit attaché, & cloué à iceluy, comme un
forçat à son navire, & partant le rendroit serf, ou du moins ascriptice, au lieu qu' il
a commandement sur les libres.*) Quicunq; negat ei, qui officium gerit, poten-
tiam illud resignandi, idem eundem officio alligat, eo modo quo condemna-
tus ad triremes accedit, atq; ita eum servituti subiicit, vel saltem facit adscri-
ptitium, cum tamen in libros homines potestatem exerceat. Atque hanc af-
firmativam dum ego quoque amplector, negativas rationes ita refello. (1.) 10.
Aut lex intelligitur, de lege generali gentium, aut de speciali alicuius tantum
gentis, quæ illi civilis est. Leges generales gentium, ex communi ratione pro-
fluunt, & usum pro scriptura habent. Has resignationem administrationis
Imperii, vel Regni, prohibere, nullibi reperio, permittere autem credo firmi-
ter, ubi salus populi illam approbat. Leges cuiusq; gentis singulatim excute-
re, operosum nimis foret, quantum ex illis mihi notæ, nulla est, quæ resigna-
tionem prohibeat; quamquam non omnem admittunt. Quod jus nostrum
civile attinet, pro regula habetur, *quod prohibitum non est, permissum esse cense-
ri.* Nec nobis obstat. l. ult. C. defensor. civit. quippe, abdicationem generaliter 11.
non prohibet, sed illam tantum, quæ fit non observatis observandis. Dispo-
sitio clara est & verba, *nulli licere, nisi &c.* satis demonstrant, quid Imperator
velit. Dicta l. pen. ff. de offic. præsidis, loquitur de legato Cæsaris, non de ipso 12.
Cæsare; sed quis dubitet, si par utriusq; causa esse debeat, legatum consen-
tiente Cæsare abdicare se munere posse, & Cæsarem consentientibus illis,
penes quos maiestas realis residet, administrationem Imperii resignare pos-
se. (3.) Exemplum Henrici II. docet, illam abdicationem non placuisse Stati- 13.
bus, sed non probat, nullam iis placere debere. Historia diversimode à diver-
sis enarratur. Si Mutio credimus (*lib. 14. chron. German. apud Pistor. tom. 2. hi-* 14.
stor. German. p. 109.) Henricus II. cum forte Argentinæ esset aliquando, cere-
moniæq; & preces sacerdotum illi arriderent, consors eorum regulæ, ut sic
loquamur, factus est, sed instituta pro sacerdote, viro probæ vitæ, præbenda,
qui Regis, in sacris, esset vicarius, ipse discessit, avocatus publicis Imperii ne-
gotiis. Ea præbenda Argentinæ ad Mutii usque ætatem vocata est Regalis.
(4.) Quod Abbas Virdunensis suasit Henrico II. regulam non constituit; non 15.
enim hoc voluit Abbas, nulli plane licere dimittere à se Imperium, sed Hen-
rico non expedire, nec convenire, ut illud dimitteret. II. quæstio est; *Quas ob* 16.
causas liceat resignare Regnum, vel Imperium? Videbatur hic solum arbitrium,
vel solam voluntatem eius sufficere debere, qui quod accepit, reddere vult,
vel quod habet, delinquere constituit. Verum cum diverso jure regna, & Im-
peria teneant Reges, & Imperatores, non una ad omnia quadrat responsio.
Si regnum est hereditarium, & patrimoniale, magis in abdicando ad volun- 17.
tatem abdicantis, quam ad examen causæ respiciendum erit. Si est electitium

pure, magisque aristocraticum, quam monarchicum, potissimum ad approbationem, vel reprobationem causæ advertendum. Quemadmodum enim in illis, initio, si necessitas id suadeat, invitus ad gubernacula rerum trahi potest, (*arg. l. si quis 9. & l. honor 14. §. fin. de mun. & honor. Tholosanus de republ. lib. 4. c. 5. n. 4.*) ita etiam invito, ob salutem publicam, imponi potest, ut in administratione, & cura perseveret, postquam preces & admonitiones admittere

18. recusaverit. Egregie ad casum nostrum, si sensum potius, & applicationem, quam verba spectemus, facit Ovidius (*lib. 2. metamorph. v. 393.*) quando Solem, post interitum Phaëtontis, de abdicando vel derelinquendo officio cogitantem, introducit, additque;

Circumstant omnia Solem
Numina, neve velit tenebras inducere rebus,
Supplice voce rogant; missos quoque Iuppiter ignes
Excusat, precibus minas regaliter addit.

19. Hoc autem generaliter in Imperio nostro, aliisq; Regnis, quorum status huic similis, tenendum est, causas abdicationis proponi ab abdicante, examinari ab electoribus, deniq; ab iisdem easdem vel approbari, vel reprobari debere quod quidem in ordine ultimum, in effectu autem potissimum est: Nam ab hoc solo dependet cardo totius negotii. Proponit abdicaturus, Electores disponunt, non solum eo casu, ubi causæ legitimæ fuerunt propositæ, sed etiam ubi frivolæ. Vt enim, ubi Imperator ætate, morbove administrationi Imperii sufficiens amplius non existit, statim Electores in abdicationem consentiant, necessarium non est: nam si utilius Imperio, aut decentius videatur, administrationis onere tantum sublevari abdicaturientem, Rex Romanorum ei adjungi poterit; aut, si jam tum eum sibi adiunctum habeat, nec aliud abdicationem petitam impediat, approbari poterit ut fiat: quemadmodum etiam, in vicem eius, Imperio aliud caput eligi debet, si abdicationi locus datur, casu eo, quo adiunctum nullum habet. Poterit tamen evenire, ut etiam causa, vel non vera, vel non magni momenti, ab Electoribus acceptetur, si videant Imperio decorum & utile esse, ut abdicatio fiat. Quo casu, postquam abdicaturiens, eam, ut sufficientem allegavit, violenti nulla fiet iniuria, si pro tali ha-

20. beatur, & quod petiit obtineat. III. quæstio in eo occupatur, *in cuius manus resignari debeat Imperium Romanogermanicum?* Tholosanus (*d. lib. 26. de Repub. c. 3. n. 10.*) audacter scribit; renunciat summus Pontifex coram collegio Cardinalium, Imperator vero debet renunciare in manibus Papæ, qui sibi superior est, non in manibus Electorum. Eandem ob causam, aliasq; Paulus IV. abdicationem Caroli V. improbasse, ex historiis istius temporis constat. Rem

21. ita gestam narrat Thuanus (*in histor. ad ann.* CIƆ IƆ LVIII.) Ferdinandus, ut antiquam, erga sedem Romanam, officio consueto, observantiam, testaretur, Martinum Gusmanum, supremum Camerarium, ad Pontificem mittit, qui eum de Caroli fratris abdicatione, & inauguratione in Augustum sua, qui

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

jam Roman. Rex creatus esset, plenius edoceret. mandata eius erant, ut Cæsarem erga Pontificem, & S.S. eo animo affectum, quo maiores sui Ecclesiæ R. & omnium aliarum præcipui patroni, tutores ac defensores, etiam durissimis temporibus, extitissent, obedientiam solitam præstare paratum ostenderet, adderetque, non prætermissurum Cæsarem, ut primo quoq; tempore, veteri ac recepto more, de coronatione sua honorificam legationem ad Pontificem ac S.S. adornaret. Hæc mandata, etsi huiusmodi erant, ut plenam amicitiæ, ac observantiæ fidē facerent, & proinde benigne à Pontifice audiri, obviaq; humanitate admitti deberent, tamen, ob recentes cum Austriacis simultates, nōdum ultima pacificatione bene compositas, morosus Senex, qui legationis causas antea subdoratus esset, non audito Gusmano, purpuratis patribus hæc discutiēda proponit, annon Gusmanus, qui se à serenissimo Dn. suo Ferdinando, ad se, & S.S. missum dicit, docere debeat, quid Carol9 V. cum fratre egerit, quidve Ferdinandus vicissim pepigerit, tum quibus conditionibus renunciationem à Carolo factā acceptaverit: rursus, postquam iis omnibus satisfecerit, an inauguratio Ferdinandi, sine Pontif. ac S.S. consensu facta, rite ac legitime facta censeri debeat, vel alias ob causas non subsistat? Cardinales ad id delecti, ad Pontif. nutū pronunciare soliti, & alioqui amplificandæ Pōtificiæ potentiæ supra modū studiosi, post præfationem, qua causæ, variis difficultatib9 implicatæ magnitudinem multis verbis extollunt, respondent: necesse esse, ut publicis documentis demonstretur, quomodo per eiurationē, sive cessionem Caroli, Imperatoria dignitas vacaverit: rursus, quo jure Ferdinandus in eā successerit: interea non debere admitti ipsius Oratorem, antequā constet, an Carolus, qui cesserit legitime dignitate solutus sit, ut is, qui successerit, legitime successisse dici possit. Ad hæc addunt, acta Francofurti nullius esse momenti, cum non intervenerit in iis S.S. autoritas, & Christi vicarii, cui claves, cœlestis & terreni Imperii, creditæ sint, sine quib. nec Carolus legitime Imperio solutus, nec Ferdinandus recte in Imperium successisse dici queat. Nam quamvis Ferdinandus olim Rex Romanorū Coloniæ creatus fuerit, remq; Clemens VII. ratam habuerit; tamē ut succedat, necesse esse, ut vacet Imperium, quod non nisi morte, eieratione, aut privatione fieri possit: quæ duo postrema ad solum Pontificem, nec alium, & S.S. pertineant. esse & illud in causa, cur omnia Francofurti acta rescindi debeant, quod ab hominib. pravitate hæretica infectis, gesta sint, qui omnem gratiā, & potestatem amiserint, quam habebant, cum nondum à R. Ecclesia defecissent. ob id, & ut ad purgandū se judicio sistat, Ferdinando opus esse pœnitētia; nec vero dubitare eum debere, quin veniam à miti patre facile consequatur. itaq; mittendum ab illo procuratorem, cum plenis mādatis, quib9 declaret, se iis, quæ Francofurti acta sunt, ut nullius momenti, renunciare, remq; omnē Pontificis arbitrio permittere, qui inaugurationē, quamvis non rite factam, plena potestate confirmet; mandatū insuper

22.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL 2.6.90

ſuper Caroli, quo Imperium eieret, coram Pontifice produci debere: quod licet ad VII viros tantum dirigatur, tamen defectum hunc abunde ab eo, qui plenam poteſtatem in huiusmodi habeat, ſuppleri, & ad Pontificem ipſum extendi poſſe. Secundum hæc, Pontifex, inſtanti Gusmano, ut admitteretur, reſpondit, quoniam Carolus apud nullum, niſi ſe, Cæſaream dignitatem eierare, nec Ferdinandus eam citra conſenſum ſuum accipere potuerit, ipſum intra tres menſes, iis, quæ à Cardinalibus propoſita ſint, ſatisfacere debere; interea ipſum Gusmanum minime admitti poſſe. Vbi vero de Pontificis voluntate, Ferdinandus ex literis Gusmani cognovit, continuo reſcribit, mandatque, ut niſi poſt triduum, à mandato accepto, à Pontifice admittatur, ipſe, rebus compoſitis, Roma diſcedat, denunciatione ante facta, ſe, quando à Cæſare ad Pontificem ſit legatus, ut ei, more maiorum ſuorum, filialem honorem exhibeat, nec tam longo tempore, non absq; Cæſareæ maieſtatis iminutione, ad mandata exequenda admitti potuerit, Roma diſcedere, ut Cæſarem de iis, quæ in hoc negotio intervenerunt, certiorem faciat: qui mox re cum Septemviris deliberata, id facturus ſit, quod Imperiali dignitati convenire videbitur. Inſtante igitur Gusmano ut admitteretur, quod niſi fieret, mandatū habere à Cæſare, ut quamprimum Roma diſcederet, tandem, non publice, ſed privatim, tanquam legatus Cæſareus, non enim aliter voluit, auditus eſt, coram VII. Cardinalibus. Ibi Pontifex ob cauſæ gravitatem prolixe ſe excuſat, quod non prius petitioni eius ſatisfecerit; cum vero ſatis tẽporis ſibi non fuerit, ut Capita à Cardinalibus propoſita expendere potuerit, neq; ipſi legato vacet, ut diutius Romæ comoretur, licere ipſi, cum volet abire: ſe vero quā primum ad Cæſaream maieſtatem, (ita Carolum, etiam poſt eieratum Imperium; vocabat) legatum miſſurū. Quibus dictis, cum Gusmanus, quid de proteſtatione facienda in mandatis haberet, indicaſſet, Pontifex reſpondit, id ſibi probari, & tum ſibi, tum Cæſareæ maieſtati bono ceſſurum. Itaq; proteſtatione, ſicuti juſſus erat, facta, ac ſalute amicis dicta, Gusmanus ab urbe diſcedit. Mortuo dein Paulo IV. Imperatoriam dignitatem à Cæſare in Ferdinandum fratrem translatam, ratam habuit, & eius, tanquam legitimi Imperatoris, legatos honorifice Romæ excepit. Hæc ita Thuanus. Azorius vero, (*parte 2. inſtit. moral. lib. 10. c. p. 9. pag. 1056. allegans Lancellotum in templo omn. judic. lib. 1. c. 1. c. 2. quæſt. 6. n. 12.*) poſtquam dixit, Paulum IV. abdicationem Caroli V. Imp. nullam jure communi fuiſſe, judicaſſe perhiberi, cum fieri debuiſſet coram ipſo, vel autoritate & conſenſu ipſius; annectit: Sed poſtea eam, ad juris formulam redactam, approbaſſe. Qua narratione, duo falſa pro veris ſuggeſſit; nec enim ad prætenſam à Pontifice juris formulam, abdicatione ſemel coram Electoribus facta, unquā poſtea redacta fuit, nec eam Paulus IV. unquam

23\.

24\. approbavit. Mihi videtur, reſignationem Imperii nullo caſu in manus Pontificis, aut non aliter, quam illo conſentiente, fieri debere, reſignantem quidē, quid in animo habeat, vel quid fecerit, & illos, quibus reſignatū, quid geſtum

fuerit , Pontifici intimare poſſe , ſed ad id faciendum nullo iure teneri.
Conſtat, Electores poteſtatem eligendi Imperatorem ab univerſitate Impe-
rii habere, non à Pontifice. Conſtat, eosdem propterea, quando de eligendo
Romanor. Rege iuramentum deponunt, iurare per fidem, qua Deo, & ſacro
Romano Imperio ſunt adſtricti, (*A.B.c.2.§ 2.*) non, qua Romano Pontifici,
cui, Imperii reſpectu, nullo iuramento devincti ſunt, nec unquam fuerunt.
Conſtat quoque, Electores eligere Cæſarem, nomine univerſitatis Imperii,
quam hoc in actu repræſentant, non nomine Pontificis. Nec ignotum eſt, E- 25.
lectores electo dare poteſtatem adminiſtrandi Imperium, & ipſum mittere
in poſſeſſionem Regni (*d.c.2.§.5.*) ſolius univerſitatis prædictæ nomine, non
autem Pontificis. Ex quibus omnibus immediate ſequitur, adminiſtrationē
nomine univerſitatis, ſub titulo Imperatoris vel Regis fieri, non nomine
Pontificis. Itaq; ſi Imperator hanc adminiſtrationem abdicare velit, rationis
ſanæ præceptum eſt, ut eam reddat, & reſignet illis, à quibus eam accepit. Vt
enim ipſi ab univerſitate poteſtatem dandi, mandandi conferendive, habue-
runt, ita etiam recipiendi, quod retrotraditur, habent. Mandatarius renun-
cians mandato, hoc agit ad mandantē; adminiſtrator cedit adminiſtrationē
illi, à quo eandē ſuſceperat, vel cuius nomine; & ita in reliquis omnibus, ubi
aliena in nos ſuſcepimus: ſic enim redire debet ad dominum quod fuit ante
ſuum. Deridicula itaq; Pontificis erit vanitas, cum ſibi retrotradi vult, quod
non extradidit; ſibi remitti, quod non cōmiſit; ſibi renunciari, quod nō nun-
ciavit. Et fruſtra, ſi ullibi, certe omniū maxime in hoc negotio, claves cœle- 26.
ſtis, ac terreni Imperii, ſibi creditas nugatur Pontifex. Si quas à Chriſto acce-
pit unquam, iis hactenus adeo perverſe, & contra conferentis mentem uſus
fuit, ut nemo dubitare debeat, Chriſtum ſeras mutaſſe, ne amplius Simonia-
cis manibus nimiū licentioſa potentia reſerandi, aperiendi vel occludēdi, ſu-
perſit. Terreni Imperii claves unde habeat Pontifex, à me ſi quæras, à Vulca- 27.
no quodā habere reſpondeo, qui, cum diu in officina inferni laboraſſet, tan-
dem, ad inſtantiam Erinnyos, adulterinas has claves cudit, & dono miſit Ro-
mā; ubi avide ab illis receptæ, qui ambitioni, quam religioni Chriſtianæ tunc
magis erant dediti. Vt primū vero terreni Imperii domini, vel uſufructuarii,
aut cuſtodes perceperūt, his inſtrumentis ſecuritatis publicæ portas inſidio-
ſe peti, oppeſſularunt oſtia, & aliquando, ea perrumpere tentātes, caſtigatio-
ne repulerūt, qua ſolemus uti in illos, qui nobis vim faciunt. Moderno ſtatu
rerū, Imperator, Reges, Principes, atq; Reſpublicæ, has claves rident, & niſi
claviger ipſe, ferrū ferro defendere didiciſſet, iamdudum fabulæ finis fuiſſet.
Habet ergo adhuc fabulæ actor, adulterinū illud donū, ſed à toto quaſi mun-
do infami elogio damnatū. Clementem VII. electionē Ferdinandi in Regem 28.
Rom. ratam habuiſſe, improprie dicitur; ratihabitio enim, ſi proprie accipia-
tur, Pontifici nulla in electionem factam competit; ſi improprie, quando

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

dicitur ratum habere, quod ratum per se est, ratum agnoscere, nec habere contradicendi causas; potuit, eo sensu, Pontifex electionem ratam habuisse, quo etiam rata habita fuit ab omnibus aliis, quibus nullo iure examen electionis, ab Electoribus factæ, competiit, sed qui sola libertate ingenii, & rationis applicatione, usi fuerunt. Hoc sensu autem si quæ rata habemus, ea à nostro applausu firmitatem legalem non accipiunt, &, si rata non habemus,
29. irrita ideo non fiunt. Omnia quæ Francofurti acta rescindi debere, tanquam ab hæreticis, qui omnẽ potestatem & gratiam propter hæresin amiserint, enorme postulatũ, & iniuriosa relatio est. Numeremus personas, quæ ad acta Frãcofurtensia h. e. ad resignationẽ, eius approbationem, & acceptationem, operã contulere. Resignatus erat Carolus V. Imp. & Rex Catholicus: resignationẽ eius nomine faciebãt, Princeps Arausiensis, Seldius, & Haletus, Catholici Romani omnes. Electores approbabant resignationem, & eam acceptabat illorum consensu Ferdinãdus, Rex Rom. erat vero hic Catholicæ religioni addictus, ut & tres Electores ecclesiastici, quibus Ferdinandus, ut Rex Bohemiæ Elector pro quarto accenseri poterit, si debuit. Ponamus nunc, (sed in præiudicium ullius concedamus minime) nõnullos ex Electoribus secularibus, vel etiam omnes illos, solo Bohemo excepto fuisse hæreticos; actus tamẽ à toto collegio celebratus inde rescindendus minime erat, tum maior pars adhuc sana, & propter minoris partis prætensam inhabilitatem, iure suo privari non debebat. Si enim invalidum, & nullum fuit votum secularium Electorum, inde solũ, quia hæretici, omnino dicendum est, vota Electorum Catholicorum mansisse valida, atq; ita negotium ipsum validum, tanquã à maiori parte collegii, quæ sana, & ius suum exercendi habilis, confecta. Deinde, actus ille, qui tunc celebratus, à politico Imperii Romanogermanici iure dependebat, quod Germani, non tanquã Catholici Romani, sed ceu libera gens, iure proprio, & in cõmuni gentium Senatu usitato, habebant: Vnde, examẽ actus ãd pontificem non spectabat, tanquam Catholicæ Romanæ religioni præpositum; quo tamen solo titulo hic partes suas agere annixus est. Multo minus autem ad eum spectabat, Regnũ liberum in politia sua turbare, quod nunquam Romæ libertatem submisit, nec ab ea præcepta accipere debuit,
30. sed dare, politeuma quantum concernit. Negari non potest, multos ex maioribus nostris persuasione inductos fuisse, ut animæ curam Romano Pontifici sudmitterent; sed quod libertatis suæ arbitrium eidem commiserint, masculæ eorum fortitudini contrarium fuit, & nomini Germanorum, Francorum, Alemannorumque plane non conveniens, nec unquam factum. Et vero, quod de animæ cura diximus, non alios obligare potuit, nec adhuc ob-
31. ligat, quam illos, qui æquali persuasione, cum maioribus suis laborant. Si, qui in contrarium abierunt, testamentum patris, fratrisque nostræ cœlestis, pro cynosura fidei habẽt, & traditiones, maxime vero, quæ testamentis illis contrariæ,

trariæ,

trariæ, accipere recusant, indeq; vagæ Catholicæ religioni adhærescere supersederunt, in illos Rom. Pontifex iuris arbitriū non obtinet, cuius iurisdictionem nunquā prorogarunt. Concilium liberum, & quod Christianam caritatem, (quæ sine vero Dei amore & timore esse nequit) magis, quam obstinatā ventris crumenæq; curam, pro obiecto habeat, nemo, qui Christo Salvatori nomen addixit, subterfugere conabitur: Antequam autem eo pervenerimus, & legitime, potissimum, iuxta testamētorum dispositionem verba sensumq;, cuncta fuerint discussa, pessimi res exempli erit, pro condemnatis eos habere, qui iudicium Catholicochristianum non subterfugerunt unquā, iudicio autem Romanocatholico se subiicere, nunquā voluerunt. Sed, ut ad resignationem revertar, res agebatur inter eos, qui solemni transactione, & placito comitiali, confirmaverant unicuiq; dignitatem, ius, censum, famā, bona, securitatem corporis & animi, in Imperio, vel Catholicam Romanam, vel Augustæ à nostratibus exhibitam confessionem, sequeretur, salvam fore. Ergo, in Imperii negotiis perficiendis, nulla lis illis moveri poterat, nec a Germanis, nec ab aliis, & ne quidem à Pontifice ipso. Quoniam enim illi, qui no- 32.
torie hæretici sunt, fœderati Imperii fieri possunt, & honorantur, prout visū fuit Imperatori (*in l. Manichæ 12. C. de hæretic.*) quidni, qui iamdum membra Imperii sunt, & de hæresi, legali modo nondum convicti, honorari debent, prout corpori visum. Si à Pontificis sententia dependet, hæreticum declara- 33.
re, propediē totus ille mundus hæreticus audiet, qui Christiana libertate utitur, & iugum servitutis Rom. subire recusat. At melius est, nostrates hæreticos dici ab illis, qui athei sunt, quam fratres esse iniquitatis Romanæ, à qua optima Germaniæ pars, & in illa quoq; ii, qui Catholicorū nomine utuntur, abhorret. Perdurabit Imperium sacrum esse, quousq; Christianum erit, licet 35.
Romanocatholicum non sit: & maiestate sua clarum erit, quousq; liberum.
Ferdinando opus fuisse pœnitentia, quod resignatum susceperit Imperium, 36.
sine consensu Pontificis, non magis verum est, quam si dicamus, electum in Romanorum Regem, ubi mortuo Cæsare, sine consensu Pontificis administrationem Imperii suscipit, pœnitentia opus habere. Qui non peccavit, pœnitentia opus non habet. Non peccat autem is, qui ad hoc ab illis electus est, quibus ius eligendi ab universitate datū, ut vacante Imperio subintret in locum abeuntis, si ius, quod per electionem nactus fuit, exerceat, casu emergente. Ad purgādum, se ut iudicio sisteret Ferdinandus, ineptum dictu, & in- 37.
iustum quoq;, si mentem Cardinalium perpēdimus, quæ erat, ut coram Pontifice se sisteret. Præterea, patris veniam sperare, vel petere, quid opus, ubi 39.
nulla præcessit offensio? Si filius patris venia opus habet, ubi sibi iusta oblata, rite accipit, deterior eius longe notabitur esse hac in parte conditio, quā mediastini. Quamquam & ipsa fictio, quæ patrem constituit Papam, & filiū Imperatorem, ut plurimum fictam quoq; affectionem producit, cui fidere tuto

39. non liceat. Purpuratis consiliariis placebat, ut Ferdinandus, misso procuratore ad Pontificem, cum plenis mandatis, declararet, se iis, quæ Francofurti acta, ut nullius momenti renunciare, atq; rem omnem Pontificis arbitrio permittere. Sed infruniti erant illi, qui volebant, Ferdinandum, quæ iuste acquisiverat, in gratiam Pontificis deponere, &, quod consensu Electorũ obtinuerat, in Imperii, propriamque suam ignominiam, submittere affectatæ eius dispositioni, cui à Germanis recte occlamatur; quoad te, liberas ædes
40. habemus, liberumq; Imperium. Quod de producendo mandato Carolinæ eiurationis addebatur, & illud, licet ad Septemviros tantum directum, tamen defectum illum abunde à Pontifice, qui plenam potestatem in huiusmodi rebus habeat, suppleri, & extendi posse; impudentissimi consilii syrma est. Noverat Pontifex, Carolum eiurasse Imperium, aut non noverat. Si noverat, quid opus mandatum Caroli exhiberi? Si non noverat, debebat audire legatum, à quo, quid Francofurti actum, percipere poterat. Mandatum illud ad Electores directum erat, à quibus id licebat petere Pontifici, & periculum facere, an mitterent. Credo autem, pro responso laturum laco-
41. nismum, tua nil interest. Defectuosum, porro, mandatum illud, nullo modo dicere licuit inde, quod ad solos Electores, non etiam ad Pontificem directum fuerat: Non enim ad alios, quam qui negotium electionis, & successionis, nomine Imperii sibi commendatum habent, dirigi dedebat, quo in Pontifici nullas partes esse, notissimum est: ut plane inter delirantium paradoxa referendum sit, Pontificem in eiusmodi reb. plenam potestatem habere. Ad Pontificem mandatũ illud extendi potuisse, credo; non debuisse, certus sum. Revera id nemo præter Carolum, extendere potuit; qui si extensio talis necessaria, postquam mundo valedicere, & de æterna salute unice cogitare anhelabat, non ausus fuisset, Pontificem de gravi offensione lacessere. Fictione satis larga, Pontifex ad se extendere mandatũ potuisset, sed fictio non suffecisset una. Fictum erat, eiurationem Imperii ad Pontificem faciendã; fictum fuisset dicere, mandatum ad solos Electores directum Pontificem quoq; attinere: Ita hic omnia ficta, nihil veri. An Pontifex ad Carolum, huius negotii causa, legatum postea miserit, ut se facturum Gusmano dixerat, nescio; hoc autem sufficit, acta Francofurti non fuisse rescissa, nec debuisse rescindi.

Wie Ihre Liebd / vnd Kaiserl. Maiest. dasselbig biß dahero getragen / etc.

Non hic omnia enumerantur, quæ Cæsari in Imperio competentia sunt, pleraq; tantum, & ea, quæ maioris sunt momenti. Primũ est, ius, potestas, ac facultas regendi & administrandi Imperium, scilicet, non pro arbitrio, sed secundum capitulationé, & alias Imperii leges. Secundo loco ponitur nomé, & titulus, qui est, vel Regis Roman. vel Imperatoris electi. Nam, quod coronati Imperatoris nomen attinet, illud Electores electo non conferunt; unde is, qui

qui à Pontifice in Imperatoré coronatus fuit, poteſt quidé, vel in manus Electorum reſignare ea, quæ ab his habuit, vel illa, eorum conſenſu, cedere Regi Romanorum, at quæ à Pontifice habet, fruſtra his reſignat, vel huic cedit, citra conſenſum Pontificis. Tertium eſt dignitas. Quartum inſigne poteſtatis nempe ſceptrum; & dignitatis, corona. (Corona illa eſt Aquisgranenſis, (*ut appellatur in A. B. c. 26. §. 4.*) non Romana, eadé ex ratione, quam modo adduximus. Quod ſatis cognitum fuiſſe Ferdinando, & Electoribus ex capitulationis noſtræ articulo XXVII. inclareſcit.) Omiſſa autem ſunt, compendia, & reditus ab Imperio ad Imperatoré pertinentes, niſi ſub iure adminiſtrandi comprehendantur. Omiſſa etiam inſignia alia, gladius, pomum, vel globus mūdi, nec non aquila biceps: quæ tamé omnia Carolum à ſe abdicaſſe credibile fit.

Gänzlich / Vollkomlich.

1. *Carolus multa à Ferdinando & Maximiliano petit, ſed nihil impetrat; ut refert Thuanus.*
2. *Diſcurſus Silhonis in lingua Gallica.*
3. *In Latina.*
4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. *Scatet iniuriis, & figmentis.*
11. 12. *Silhon improbat transactionem Paſſavienſem.*
13. *Exculpatio Proteſtantium.*

OMnino, & totaliter reſignavit Carolus ea, quæ ab Electoribus electus Imperator habuit, nihil excipiens. Sed fecit hoc demum tunc, poſtquam ante ſæpius, (*ut Thuanus in hiſtoriis ad annum* CIↃ IↃ LV. *annotavit.*) cum Ferdinando, fratre egerat, ſi qua ratione ei, & Maximiliano, Ferdinandi filio, perſuadere poſſet, ut Imperium, accepta idonea compenſatione, Philippo Regi Hiſpaniarum (Caroli gnato) reſtitueret: cum id impetrare non poſſet, illud poſtremo petierat, ut ſaltem eum Imperii, per Italiam & Belgium, cum plena poteſtate, vicarium conſtitueret: ſed neq; illi aſſenſere, quod dicerēt tātum de Cæſarea dignitate, ac maieſtate, quam integram, & illibatam, tueri recepiſſent, diſceſſurum, quantum ex eo alteri conceſſiſſent. Itaq; Cæſar, qui nihil ab iis obtineri cerneret, legatos ad fratrem, eo tempore Œniponte agentem, miſerat, per quos eum, de inſtituto ſuo certiorem factum, ad capeſſendā Imperii adminiſtrationé cohortabatur, rogabatq, ut Philippum filium Germanis Principibus, ac Civitatum ordinibus conciliaret, & cōmendaret. 1.
Ita Thuanus; ſed quæ de Maximiliano habet non ſatis accurate, cætera modeſtior, civilior, & humanior, in referendo Caroli conatu, quam eius civis 2.
Silhon, qui (*en ſon Miniſtre d'Eſtat part. 2. ducours 5. p. m. 509.*) ita diſcurrit: (*La plus grande ſupercherie, que la fortune ait faite à Charles, eſt, qu'il a veu de ſon vivant l'Empire ſortir de ſa maiſon, & paſſer à celle de ſon cadet: qu'il a veu faire cette breſche, ſans l'avoir pû empeſcher, & a veu ſa puiſſance, & ſon credit, travailler inutilement pour la refaire. L'inclination des Allemands, de n'avoir point d'Empereur, qui ne fuſt de leur Nation, & le beſoing qu'il avoit d'eux aux guerres, qu'il avoit ſur les bras, l'obligerent à conſentir, que ſon frere fuſt nommé Roy des Romains. Il y conſentit certes, ſe promettant, de faire en ſorte, avec le temps, ou que Ferdinand*

en donneroit la demißion, en faveur de son fils, ou de faire nommer son fils Roy des Romains, en cedant l'Empire à son frere. Mais Ferdinand, qui n'avoit rien oublié pour s'eslever à cette dignité, qui avoit esté pour ce suiet complaisant aux Allemans. au preiudice mesme de sa conscience, & qui s'estoit veu reprocher à Rome, en la personne de ses Ambassadeurs, qu'il s'estoit fait passage à l'Empire, par le mespris de la religion, & par les iniures, qu'il avoit souffert luy estre faites, n'avoit garde se demettre volontairement d'une chose, qu'il avoit si cherement acheptée: & il avoit trop de paßion pour son fils, pour luy preferer son neveu, en la plus haute dignité au Christianisme. De sorte que l'Empereur ayant envoyé sans effect, avant sa retraite, la Reyne de Hongrie sa sœur, vers Ferdinand, & vers Maximilian son fils, pour obtenir, ou une demißion de la Royauté des Romains, ou une substitution à la mesme Royauté, en faveur de son fils Philippe, acquiesça à ce, qu'il ne pouvoit eviter, suivit la force de la destinée, qui l'eust entraisné, & remit l'Empire à son frere, qu'il n'avoit pu faire tomber en la personne de son

3. *successeur.*) Maxima contumelia, qua fortuna affecit Carolum, est illa, quod Imperium, adhuc se vivo à sua discedere domo vidit, & transire ad fratrem minorem natu: quod vidit hanc ruinam fieri, nec potuit eam impedire, ac sensit potentiam & autoritatem suam in vanum occupari, circa reparationem damni. Germanorum resolutio, quæ nolebat ad Imperium admittere quenquam, qui non fuisset suæ nationis, nec non, quia eorum ope in bellis, quibus implicatus erat, opus habebat, illum ducebant eo, ut consentiret fratrem fieri Regem Romanorum. Consensit certe, sed ea intentione, ut sequenti tempore Ferdinando persuaderet, vel deponeret Imperium in favorem filii Philippi, vel, si ipse fratri cederet Imperium, Philippus constitueretur Rex Romanorum. At Ferdinandus, qui omnem impenderat operam, quo ad hanc dignitatem adscenderet; qui, ut eam consequeretur, maxime indulgens fuerat Germanis, etiam cum iactura conscientiæ, adeo ut Romæ legatis suis obiiceretur, quod aditum sibi præparasset ad Imperium contemtu religionis, & tolerando iniurias sibi illatas, nolebat sponte à se abdicare rem, quam tam care comparaverat, malebatque filio suo conferri summam illam dignitatem Christiani orbis, quam nepoti ex fratre. Hinc postquam Carolus, ante discessum suum ex Germania, frustra per sororem, Reginam Hungariæ, solicitavisset Ferdinandum, & Maximilianum, huius filium, ut, vel Romani Regis dignitatem resignaret, in favorem Philippi, vel, ut eum substituti nomine ad eandem admitteret, tandem acquievit, & fortunæ commisit, quod declinare, vel emendare non licebat, Imperium resignans fratri, quod filio conferri u-

4. nice in votis habuerat. Verumenimvero, ubi accuratius hanc Silhonii relationem expendimus, deprehendere datur, eam iniuriosam magis, quam

veram

veram esse. Quod Ferdinandus in Regem Romanorum electus fuit, id Carolo autore, promotoreque, adeoque ex proposito, & libera voluntate, non vero iniuria fortunæ factum. Voluit Carolus sibi adiungi Regem Romanorum, causasque Electoribus exposuit. Illi, re perpensa, consenserunt, ut Caroli petitis satisfieret. Voluit Carolus, suasorque fuit, ut Ferdinandus frater in Regem Romanorum eligeretur: Clare enim (*ut apud Sleidan. ad finem lib. 7. Commentar. legimus*) dixit, qui ad provinciam eam magis idoneus fratre suo Ferdinando sit, nullum se novisse alium. Elegerunt ergo eundem Electores, ad instantiam Caroli. Vnde satis innotescit, falsum esse, Carolum non potuisse impedire, quo minus Ferdinandus eligeretur. Certe, ut tunc rerum status erat, nisi Carolus petiisset sibi adiungi Regem Romanorum, Electores Regem Romanorum nullum eligissent. Et, si recte capio Sleidanum, (*allegato loco*) ne quidem rogati Electores statim assenserunt, ut Rex Romanorum eligeretur, at Cæsarem orarunt, ne Germaniam desereret, sed in ea sibi domicilium ac sedem collocaret. Cum autem in sententia sua Carolus persisteret, demum, collatis consiliis, fecerunt quod ille petierat. Perquam igitur ineptum est, enarrare causas, quæ Carolum moverint, ut consentiret in rem, cuius ipsemet autor extitit. An Carolus secum tunc animo constituerit, filium suum ad Imperium ali- 5.
quando promovere, haud facile dixerim: in id propendeo magis, ut propter teneram illius ætatem, qui anno M D XXXI. quando Ferdinandus Rex Romanorum electus fuit, trimulus erat, de ea re Carolum serio tunc cogitavisse, vix credam. Postea autem, de hoc non cogitavisse tantum, sed & summo studio, ut propositum sibi finem attingeret, allaborasse certum est. Quid Regina Hungariæ egerit, mihi haud notum; 6.
ab Aitsingero autem (*in Descriptione Leonis Belgici fol. 26. b.*) intellexi, in Augustanis comitiis anno M D LI. actum fuisse, in præsentia Philippi, qui eo advenerat, à Cæsare Carolo cum Ferdinando fratre, de Philippo in Imperii successionem admittendo. Ferdinandum autem consensum Comitiorum, filiorumque suorum, & præsertim Maximiliani, Regis Bohemiæ designati, dignitatem prætendisse. In evomendis iniuriis contra 7.
Ferdinandum adeo præceps est Silhonius, ut non solum tempora confundat, verum etiam falsa pro veris eructare non vereatur. Nimium indulgendo Germanis, etiam cum læsione conscientiæ, Ferdinandum sibi aditum ad dignitatem Regis Romanorum paravisse, vagum est; determinari debuisset, in quo negotio hoc fecerit, & ubi. Sed hic Silhonius plebem imitatur, quæ multa dicit, pauca probat, & de aliorum conscientia iudicare amat, suæ vel temeratrix, vel contemtrix. Antequam in Regem Romanorum, Carolo fratre promotore, evectus fuerat, nihil in gratiam Germano-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

rum egit, quod egregium dici possit, nihil in religione, vel politicis, quo conscientiam lædere videri potuisset. Quam acceptus vero Germanis tunc fuerit, ex eo satis constat, quod magna eorum pars eius electioni se opposuerit, & inter illos non modo protestantium religioni addicti, sed etiam Catholici
8. Romani aliquot. Quod Romæ legatis Ferdinandi obiectum narrat Silhonius, si unquam factum, intelligi de alio vix poterit, quam de transactione Passaviensi, anno MDLII. & pace religionis Augustæ anno MDLV. in comitiis, facta. Vtraque autem, longe post quam in Regem Romanorum electus fuerat, facta, ut inde dici haud possit, hac complacentia Ferdinandum
9. emisse Imperium. Idem dici debet de iniuriis, quas devorasse dicitur. Arbitror enim de illis hoc accipi, quando eius electio in Regem Romanorum oppugnata, & longo tempore pro nulla à multis habita fuit. At vero has tolerando non pervenit ad Imperium, sed postquam pervenerat, sustinuit, ma-
10. scule tamen, & magno spiritu. Quæ Romæ eius legato Gusmano obiecta fuerunt, supra ex Thuano audivimus; sed si ad illa Silhonius respexit, errat in tempore, & in re ipsa. Quod si vero de aliis legatis loquitur, quos velit non
11. percipio. Transactionem Passaviensem quod attinet, illam quidem (*d. tractatu suo du Ministre d'Estat part. 1. livr. 2 disc. 5. p. 461. & seq.*) nominat (*une paix iniurieuse à la religion, & peu digne de l'Empire*) pacem iniuriosam in religio-
12. nem, & minus dignam Imperio; sed paulo post (*livr. 3. disc. 6 p. 595.*) propositionem conditione emendans, ait, (*qu'elle eust esté honteuse à l'Empire, si la necessité ne l'eust plustost faite, que l'inclination de l'Empereur.*) quod ignominiosa fuisset Imperio, nisi necessitas eam potius condidisset, quam voluntas Imperatoris. Atq; hoc etiam pro Ferdinando allegari potest: quamquam nec iudicium, vel Romanum, vel Silhonianum, de pace religionis, sine affectu, &
13. incorruptum est, ut alibi deduxi. Qui tabulas utriusq; testamenti paterni, & fraterni solas admittit, alienas traditiones reiicit, ex collatione textuum, sensum, atque interpretationem eruit, is nulli facit iniuriam, sed iure suo utitur. Iniurius autem ille est, qui nos impedire conatur, ne iure nostro utamur, sed vult, ut idem dicamus, credamus, agamus, quod sibi videtur. Si libertas corporis res inæstimabilis est, sicut dicitur, ingenii & conscientiæ libertas non minus, sed magis talis erit, cum animam concernat, quæ uti corpus nobilitate longissime antecedit, ita eius curam præ altero agere merito debemus.

Mit Vorwissen / Bewilligung.

Huc pertinet, quod scribit Guilelmus Zenocarus à Scavvenberg (*de vita & reb. gest. Caroli V. lib. 5. p. 293.*) Carolus Cæsar veteribus innixus consiliis, summo studio à Germanicis Principibus Septemviris, frequenter etiam atque etiam petebat, ut sese Imperii fasces deponere paterentur. Erat autem tunc adhuc Francofurti in Germania. Diu deliberarunt Principes

cipes, & quamvis jam antea gravissime, constantissimeque, pluribus, variisque comitiis ea de re habitis, renuissent se facturos, tandem septennio elapso (postquam de translatione Imperii cum illis primum Cæsar, & Maria, Pannonica Regina, Augustæ in comitiis egissent) assenserunt. Hæc ille ex parte tamen erronee, si Carolum Francofurti fuisse arbitratur quando deposuit Imperium.

Vns auffzutragen vnd resigniren.

At supra diximus, resignationem Imperii fieri debere in manus Electorum; hic autem dicitur, Carolum legatis suis mandasse, ut Ferdinando Romanorum Regi resignarent, quod etiam ita factum constat (*ex pr.* R. A. zu Augspurg *de anno* M. D. LIX.) Vt hæc conveniunt? Recte omnino. Regula est, resignationem Imperii fieri debere in manus Electorum; limitatio est, posse aliquando etiam fieri in manus alterius, si Electores in id consentiant, ut in casu nostro. Resignans Imperium, aut solus administrationi eius præfuit, aut parastatem habuit Regem Romanorum. Illo casu, resignatione incipit Imperium vacare, non aliter, ac si Cæsar esset morte sublatus. Itaque cum vacante Imperio, proviso eius pertineat ad Palatinum Comitem & Ducem Saxoniæ, Electores, videbatur dicendum, sufficere resignationem fieri in manus provisorum, nec opus esse, ut fiat toti Collegio. Verum, res aliter se habet. A lege enim Vicarii nostri provisionem tenent, non à resignatione hominis; quamquam etiam eo casu vicariatui locus datur. Resignat merito Imperium illis Cæsar, à quibus id accepit; qui si accipiant, ad legis dispositionem revertuntur omnia, & quilibet Electorum id agere potest, quod lex ei commisit. Si Resignans Regem Romanorum sibi adiunctum habuit, & tempore resignationis adhuc habet, Imperium cum consensu Electorum resignat, vel in manus eorum, vel in manus Regis Romanorum, quæ resignatio abbreviat actum: nam si resignatio fieret in manus Electorum, ab his resignatum committi postea deberet Romanorum Regi, & quod uno actu expediri poterat, in duos diffunderetur. Credendum autem est, Electores in hoc casu resignationis non dissensuros, ut brevi manu res peragatur. Cum enim semel Regem Romanorum Cæsari adiunxerunt, id factum ab ipsis est, cum spe successionis in potestatem ab Imperio divertentis, sive id fiat necessario, ut morte, vel depositione; vel voluntarie, resignatione. Hanc eandem ob rationem, resignationem Ferdinando factam fuisse, ipsemet in principio d. R. A. zu Augspurg de anno M. D. LIX. *(pag. 519)* nos docet, verbis; Vns/ als hiebevorn erwöhlten/ bestättigten/ vnd gekrönten Römischen König/ auch Ihrer Liebden/ vnd Kaiserl. Majest. in Fall der Erledigung des Kaiserthumbs/ vnzweiffentlichen rechten Successori, vnd erwöhlten Römischen Kaiser/ mit vorwissen jetzgedachter des H. Reichs Churfürsten/ verlassen/ resignirt vnd übergeben.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Fürsten vnd Stände.

Et hic solum mentio Electorum, Principum, & Statuum Imperii, idem autem fieri quoque, ex paritate rationis, debuit, & sine dubio factum, etiam in cæteris, qui quidem Imperii Status non erant, feuda tamen sua immediate ab Imperio recognoscebant.

Als Römischen Kaiser zugethan.

1. Status Imperatori & Imperio jurant fidelitatem.
2. Imperatori obligantur respectu Imperii.
3. Quousq; duret hæc obligatio.
4. An quis Imperio fidelis esse possit, & oppugnare tamen Imperatorem.

1. STatus, atque membra Imperii immediata, Imperatori fidelitatem & subiectionem debent, & debent eandem quoque Imperio, unde, uno eodemque actu, ac juramento promittunt, dem Kaiser vnd dem Reich/ treu/ hold/ gehorsamb zu seyn/ (*Waremund. ab Ehrenb. lib. 2. de fœder. cap. 1. num. 162.*) quod Imperatores ipsi innuunt, quando illis mandant hoc vel illud agere aut observare, bey den Pflichten/ Eiden vnd Gehorsamb/ so sie dem Kaiser vnd dem Reich gethan. (Ordnung des Landfriedens zu Wormbs auffgericht *anno* M. D. XXI *tit.* wie der Landfrieden zu halten/ *p. 125. & passim per recessus. aliaq; Imperii acta.*) 2. Promissio, quæ fit Imperatori, eidem præstatur respectu Imperii, cuius administrator est, von des Reichs wegen. (*d.* Ordnung des Landfriedens *tit.* welche vmb Fridenbruchs willen 2c. *p. 130. & circa f. ordin.* §. darauff befehlen/ *p. 131. vide me de jure publ. lib. 1. c. 10. n. ult. & adde* den Kaiserlichen Landfrieden zu Augspurg *anno* M. D. XLVIII. auffgericht §. vnd gebieten darauff/ *p. 363.*) 3. Quamdiu ergo Imperio, ut decet, digne & fideliter præest, huius juramenti observatio, & effectus in integro est, & permanet. Si autem deponat Imperium, vel ab Imperio rite deponatur, istius juramenti obligatio evanescit. Quemadmodum etiam, ubi nondum depositus, sed deponi meretur, obligatio quo Imperio obstringuntur Status, certo casu facit cessare obligationem, qua sunt obstricti Imperatori, & in concurrentia utriusque 4. obligationis, primæ partes semper Imperio debentur. Hinc fieri potest, ut quis fidelis sit, maneatque Imperio, Imperatori autem amplius fidelis non sit, (*vide me de jure publ. lib. 2. c. 9. n. 68.*) Verum quando eo deveniendum est, securius erit, si causa deducta & cognita, id fiat potius ab universis, vel maiori Statuum numero, quam paucis; ne hoc prætextu rebellioni color quæratur potius, quam saluti Imperii consulatur. Quod si tamen major pars, odio in minorem, adhuc Imperatori adhæreat, minor, dum vel Imperio, vel sibi vim fieri manifesto deprehendit, conscientia securus est, si armis se tueatur. Hoc pro clypeo opponunt Carolo V. Principes protestantes ab eo proscripti (*apud Sleidan. Comment. lib. 18. f. m. 305. & seqq.*).

Gäntzlich zuerlassen.

Remittitur aliquando juramentum, saltem quoad certum actum

(R. A. zu Trier vnd Cöln *de an.* M D. XII. *tit.* der Rāht Eid. §. auch haben Wir/ *p.* 86.) quæ suspensio potius dici debet, eo enim actu finito, non novum juramentum illi præstatur, qui præstitum suspendit, sed causa sublata, suspensio cessat, & antea præstitum juramentum iterum observari debet. Hic autem, Caroli V. nomine plenaria remissio facta est, & fieri jure potuit. Vbi enim juramentum spectat alicuius utilitatem, atq; is eam nolit, non tenebitur, qui juravit, sicut nec tenebitur, si cesset qualitas, sub qua alicui juravit, ut si magistratus desinat esse magistratus. (*Hugo Grotius de jure belli & pacis lib.* 2. *c.* 13. *n.* 18. *Gail. lib.* 1. *obs.* 24. *n.* 1. *& lib.* 2. *de pace publ. c.* 4. *n.* 13.) Dicunt alii, quando homo promissionem remittit, Deum quoque, cui juratum fuit, eam censeri remittere. (*c.* 1. *c. Sicut.* 28. *de jurejur.*) quod cum distinctione admitto. Pontificem vero, subditos alienos, vel vasallos, à juramento fidelitatis & subjectionis absolvere posse, (*ut vult. can. nos Sanctorum, can. fin.* 15. *q.* 6. *c. ult. de hæretic. c. ad Apostol. de sent. & rejud. in* 6.) credat Iudæus apella. (*vide Arnis. de jur. majest. lib.* 2. *c.* 6. *n.* 7. *pag.* 281. *& seqq.*)

Damit an Vns zu weisen.

Hoc est, ut juramento, quod Carolo præstiterant, soluti, novum Ferdinando præstarent. Quod ab Electoribus Francofurti, statim post cessionem, & ipso die lætitiæ publicæ inaugurationis, factum est. Erigitur (*inquit Thuan. in histor. ad annum* CIↃ. IↃ. LVIII.) in foro tabernaculum ligneum, ad quod per gradus ascendebatur, stragulis, ac tapetibus aureis, & holosericis instratum, quo Ferdinandus, die condicta, Imperialibus ornamentis amictus, magnu stipatu venit, solioque præparato consedit. Ibi Septemviri postquam agminatim concitato cursu, magna equitum turba comitante, & prælatis de more vexillis, ter circa Imperatoriam sellam equitaverant, magno clangore interea tubicinibus Ferdinandi, & Septemvirorum concinentibus, ex equis desiliunt, ordineque sedentem Cæsarem adeunt, & in genua provoluti, jurejurando fidem addicunt. Hinc patet, eos antea Ferdinando non jurasse, nam si ut Regi Romanorum, & futuro successori Caroli in Imperio, statim ubi ad hoc electus, jurassent, novo non fuisset opus juramento, & suffecisset pro submissione gratulatio, cum reverentia.

Zu Franckfurt.

Hoc exemplo videtur dicendum esse, ut Francofurti Regi Romanorum electione traditur Imperium, (*A. B. c.* 28. §. 5.) ita etiam ibidem illud ab eodem resignari debere: Sic ut idem locus qui electioni, etiam resignationi conveniat. Ego tamen hic nihil definio.

Auff ihre gethane Werbung/ vnd Aufftrag.

Ad resignationem non sufficit interna voluntas, sed requiruntur verba, vel literæ, vel præterea externi cuiusdam signi traditio, ubi usus id introduxit.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Genemhaltung.

Sequitur nunc acceptatio, ſine qua reſignatio fuiſſet manca, & ſine effectu. In acceptatione autem conſiderari debent, partes Electorum, & Ferdinandi, ſeparatim. Ad Electorum partes refero (1.) Approbationem reſignationis: Niſi enim hoc feciſſent, fruſtra eam acceptaſſet, vel ut rectius dicam, non potuiſſet acceptare Ferdinandus. Vnde hoc ſe potiſſimum, ad acceptationem permoviſſe, ipſemet in textu noſtro fatetur, verbo zuforderſt. (2.) Conſilium quod dederunt Ferdinando, ut acceptaret reſignatione ſibi oblatum Imperium. (3.) Conſenſum, ut acceptare liceret. (4.) Preces, ut acceptaret. Harum quidem in capitulatione non facta fuit mentio, ſed, quod in illa omiſſum, ſuppleri debet ex d. R. A. zu Augſpurg de anno M. D. LIX. (*in pr. p. 519.*)

Frey.

Conſilium, quod Electores dederunt, liberum fuiſſe ideo dicitur, quod neque à Carolo reſignante, neque Ferdinando, ut tale conſilium darent, minis, perſuaſioneve inducti fuerunt; ſed ſolo affectu in utilitatem Imperii.

Mündlich

Sufficit, oretenus conſilium dediſſe; non denegaſſent tamen ſcripto, vel dare, vel datum atteſtari, ſi id petitum, aut opus viſum.

Raht.

Conſilium hoc, ut & pleraque alia, quæ ex officio Imperatori dant Electores, non purum eſt conſilium, quod ſequi liceat, vel non, qualia ſunt conſiliariorum ſalario conductorum, ſed eſt conſilium, quod obſervare omnino debet Imperator.

Adminiſtration.

Imperatorem eſſe adminiſtratorem Imperii, certum & ſine controverſia eſt; Sed an ſuo id adminiſtret nomine diſputatur. (*vide me de jure publ. lib. 1. c. 10. n. 37.*)

Beladen.

Hoc pertinet ad partes Ferdinandi, qui ceſſionem & reſignationem acceptavit, ac adminiſtrationem Imperii in ſe ſuſcepit. Licet autem hic nihil exprimatur aliud, quam adminiſtratio, & regimen Imperii; attamen, cum in reſignatione mentio etiam facta tituli, nominis & dignitatis Imperialis, ſceptri quoque & coronæ, ea ſimul, atque ita omne, quod reſignabatur, acceptaſſe Ferdinandum, certum eſt, & probatur (*d. R. A. zu Augſpurg de anno* M. D. LIX. *in pr. p. 519. ibi* : Vns mit der Bürde der *adminiſtration* vnd Verwaltung des H. Reichs / auch anhangender *dignitet*, Hoheit / Regirung / Titul / Scepter vnd Cron des Römiſchen Kaiſerthumbs / im Namen des Allerhöchſten beladen.) Cæterum, ſi coronam Imperii pro illa acceperimus, quæ Romæ datur, eam Ferdinandus materialiter quidem, ut Carolo

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Bononiæ imposita fuerat (si eam illi tunc cessit) ab eodem accipere potuit, sed non unctionem, consecrationem, & reliqua quæ in coronatione ista personalia sunt, & communicari nequeunt. Vnde, cum Ferdinandus hac ipsa capitulatione artic. XXVII. promiserit, studiose curaturum, quo coronam Imperialem consequatur, in id propendeo, verba, sceptrum, & coronam, non de materia, sed figurate, pro eo, quod illis denotatur, intelligi debere, nempe pro potentia, & dignitate.

Demnach.

Ergo, ante resignationem hanc, Ferdinando capitulatio talis, qualis subsequentibus Regibus Romanorum, Cæsari vivo adiunctis, hucusque præscribi moris fuit, non fuit præscripta. Quod notabile est, & fortassis inde, quia tunc temporis, quando Ferdinandus in Regem Romanorum electus, visum fuit Electoribus nova capitulatione opus haud esse, cum iuris communis, & rationis sit, eum, qui Cæsaris partes, quantum illi ab eodem conceditur, subit, non posse habere, vel exercere maiorem potestatem, quam Cæsar ipse habet. Cum igitur cancelli, & limites potestatis, capitulatione Carolo præscripti erant, iidem etiam in effectu videbantur tunc attinere Ferdinandum. Postquam autem Carolina capitulatio, resignato ab eodem Imperio, vires suas amiserat, necessarium fuit aliam Ferdinando præscribere, qui tunc Imperium solus administrare, tanquam summum caput, aggrediebatur: nam hoc respectu, Carolina ad ipsum non pertinebat. Hæc vero, quæ illi præscripta, in plerisque cum Carolina convenit, pauca omissa, pauca addita, ut nunc per singulos articulos videbimus.

AD ARTICVLVM I.

Unserer Würde.

In Carolina erat, solcher Königlichen Würde.

Schutz vnd Schirm.

Schutz/ in Carolina non legitur.

Christliche.

Est nova additio; in Carolina solum Ecclesiæ nomen, sine alio epitheto, exprimitur.

AD ARTICVLVM II.

Vorgemachte.

In Carolina dicitur, Vorgemeldte.

In Religion vnd Profan Sachen/ ꝛc.

Credo hic aliquid omissum, & legi debere, Satzung/ vel, Friede in Religion &c. quod novum est, & merito huic articulo, propter convenientiam ac cohærentiam materiæ, inseri debuit. Quando Carolo capitulatio præscribebatur, religionis adhuc unius in Imperio publicum exercitium erat, sed postea, cum multi Imperii Status Catholicæ Romanæ religioni re-

pædium mitterent, & aliam, quæ tunc Lutherana, propter Lutherum, qui abusus & errores Pontificios palam luci exposuerat, & articulos religionis Christianæ ex sacris literis proposuerat, susciperent, foverent atque tuerentur, motus maximi, dissidia, bellaque in Imperio orta sunt, & de eius salute plane actum fuisset, nisi postquam temporaria remedia non suffecerant, perpetua, & eo usque, donec negotium religionis componatur, duratura pax, primum Passavii, quæ nomine transactionis vulgo insignitur, anno M. D. LII. postea, in Augustanis comitiis anno M. D. LV. stabiliri cœpisset. Ad cuius observantiam, hoc articulo capitulationis suæ, se obligat Ferdinandus. Quamvis autem hoc præsidium religionis multorum insidiis hactenus tentatum fuerit, constitit tamen, licet ægre, hucusque humanis sustentatum consiliis, & stabit, donec impleta peccatorum nostrorum mensura, justo Dei judicio tandem, veluti omnium mortalium opera, collabetur, (juxta vaticinium Anton. Fabri *de regenda relig. in Rebuspubl. libr.* I. *cap.* 16. *num.* 7.)

Den Landfrieden.

In Carolina audit, der Königliche Landfrieden: Causam ibidem exposui.

Auff jüngst zu Augspurg im fünff vnd fünffzigsten Jahr/ rc.

Vocabulum jüngst/ aut refertur ad tempus, aut ad ipsa comitia. Si ad tempus, hoc significat, ante exiguum tempus, vel paucos annos, id factum fuisse, (*quo sensu usurpatur in d.* R. A. zu Regenspurg *de anno* M. D. LIX. auff daß dann/ *inf. p.* 525.) si ad comitia, illud in novissimis ac recentissimis Augustæ habitis comitiis, factum fuisse, (*quo sensu etiam legitur in* R. A. zu Speir *de anno* M. D. XLII. §. vnd zu mehrer Richtigmachung/ *p.* 279. *ubi* jüngster Reichstag zu Regenspurg/ dicuntur comitia, quæ ibidem habita anno M. D. XLI. inter quæ & subsequentia, de dicto anno XLII. nulla reperiuntur intermedia.) Vterque sensus ad tempus, quo scripta fuit hæc capitulatio, accomodari potest. Inter enim annum M D. LV. & annnum MDLVIII. non longum interstitium est, & quod in illo factum, in hoc adhuc recens fuit. Quemadmodum etiam inter comitia Augustæ habita, anno LV. & capitulationem datam anno LVIII. nulla Augustæ recentius comitia celebrata fuerant, quam antedicta. At, postquam alia, & varia, tempori insequenti ibidem habita fuerunt, & multorum annorum intervallum accessit, satis large, successive ad nostra usque tempora verbum, jüngst/ in capitulationibus usurpatum fuisse videtur. Vsurpatum autem legas, in capitulatione Rudolphi articulo II. facta anno M. D. LXXV. Matthiæ de anno M. DC. XII. articulo II. Ferdinandi II. de an. M. DC. XIX. art. III. Ferdinandi III. de an. M. DC. XXXVI. artic. II. Observo quidem in R. A. zu Augspurg anno M. D. LXVI. §. als dann in fernern/ *p.* 557. jüngst/ etiam illud factum dici, quod anno M. D. XLVIII. fa-

ctum

ctum erat; sed inter octodecim annos, & quinquaginta & plures, magnum est discrimen. De jure civili id non diu factum dicitur, certo in casu, quod contegit ante annos decem. (*l.16. §.3.ff. qui & à quibus manum.*)

Durch Uns/ an statt der Römischen Kaiserlichen Majestät. ꝛc.

Dict. R. A. zu Augspurg *de anno* M. D. LV. §. Damit aber derselbig/ *p.* 397.

Auch für Uns selbst.

1. *Phrasis*, auch für uns selbst/ *Ferdinando fuit familiaris.*
2. 3. *Conjectura, cur hac tam frequenter uti voluerit.*
4. *Variavit tamen aliquoties.*
5. *Nam & aliquando solo Cæsaris nomine ac potestate, usus fuit.*
6. *Aliquando solum suo nomine proprio.*
7. *Objectio.*
8. *Paurmeisterus Ferdinandum arguit jactationis.*
9. 10. *Responsio.*
11. *Sinoldi distinctio proponitur.*
12. 13. *Examinatur.*
14. 15. 16. 17. 18. *Opinio Autoris.*
19. *Imperator aliquando Regi Romanorum adjungit commissarios.*

TAnquam Rex Romanorum, quæ loquendi formula Ferdinando per 1.
quam fuit frequens (R. A. zu Speier *anno* M. D. XLII. §. so hat dem allem nach/ *pag.* 263. §. und damit solches/ *pag.* 265 §. und damit/ *pag.* 270. §. damit auch/ *pag.* 271. §. würde sich aber/ *pag.* 275. §. und zu desto stattlicher/ *p.* 276. §. und daß auch/ *pag.* 277. §. solches alles/ *pag.* 279. R. A. zu Nürnberg *de anno* M. D. XLII. *in pr. p.* 283. §. und damit aber/ *pag.* 286. §. wiewol Wir auch/ *pag.* 288. §. und damit/ §. wir und die Kaiserliche/ §. solches alles/ *pag.* 289. *d.* R. A. zu Augspurg *de anno* M. D. LV. §. so sich dann/ *pag.* 406. §. und nach dem/ *pag.* 414. §. solches/ *pag.* 416. *Ordinatio Cameræ de d. anno* M. D. LV. *in proœm. & parte* 3. *tit.* 54. §. solches alles/ R. A. zu Regenspurg/ *de anno* M. D. LVII. §. und aber diß Werck/ *pag.* 506. R. A. zu Speier/ *anno* M. D. LVII. §. das Wir dem-
nach/ *pag.* 510. *&c.*) Fortassis tanta reiteratio Ferdinando oblectamento fuit, 2.
quo, vel carperet, vel pungeret eos, qui; (*ut apud Sleidanum legimus lib.* 8. *commentar. fol. m.* 124. *b.*) affirmabant, quamdiu Cæsar, aut in vita supersit, aut sit intra fines Imperii, omnem esse penes ipsum potestatem; absente autem illo, rei summam ad Ferdinandum quidem venire, sed tanquam
nomine, & loco Cæsaris: Vel, voluit stomachum movere Saxoni & sociis 3.
ejus, qui pro conditione urgebant, ne Romanorum Rex, vivo Cæsare creatus, suo, sed Cæsaris tantum nomine, rempublicam administraret. Quic-
quid vero placeat pro Ferdinando dicere, certum est eum variasse, & po- 4.
testatem suam tripliciter, vel exercuisse vel exercere voluisse. *Semel*, quando, ut modo audivimus, nomine Cæsaris, & suo proprio egit. *Secundo*, quan- 5.
do Cæsaris solum nomine (R. A. zu Speier *anno* M. D. XLII. §. und damit die Zeit/ *p.* 278. R. A. zu Augspurg *de anno* M. D. LV. §. und wiewol/ *p.* 415. R. A. zu
Regenspurg *de anno* M. D. LVII. §. darumb auch/ *p.* 496. *Tertio*, quando suo 6.

solum

ſolum nomine (R. A. zu Speier *de anno* M. D. XLII. §. demnach haben wir/ & §. *ſeq. p.* 270. §. die Kaiſerliche Maieſtät *p.* 275. *d. Ordin. Cameræ part.* 1. *tit.* 1. §. nemlich/ *tit.* 3. §. deßgleichen.) Sed cur ita varie, ac non uno modo? iure-
7. ne an ſecus? Contra primum facere videtur, non ſolum quod ex Sleidano adduximus, ſed præterea quoque, quod ex ſubſequentium Romanorum Regum, qui Cæſari adiuncti fuerunt, capitulationibus depromi poteſt. Articulus XV. Maximilianeæ ita ſonat, Wir ſollen / und wollen Uns auch keiner Regierung / noch administration im Reich / weiter / oder anders unterziehen / dann ſo viel uns deſſen Kaiſerliche Maieſtät vergönnet. Simile legitur in Rudolphi II. artic. XXXII. & Ferdinandi III. artic. XLIX. Quod ſi itaque à Cæſaris, non legis voluntate, vel commiſſione, poteſtatem ſuam habet Romanorum ille Rex, dicendum videtur, eum, ut ab alieno arbitrio dependentem, alieno iure, & nomine ſolum id agere poſſe, quod agi ei conceſſum, vel mandatum fuit, (*arg. l.* 1. §. 1. *ff. de officio eius cui mand. eſt jurisdict.*)
8. Ac Maximilianum II, & Rudolphum II. Reges Romanos, ante mortem Imperatoris ſuo iure quicquam uſurpaſſe nusquam relatum eſſe, annotavit Pauermeiſterus (*de iurisd. Imper. Romani lib.* 2. *c.* 5. *n.* 16.) & Ferdinandum
9. contraria aſſerentem iactationis inſimulat: quod durum dictu eſt. Si tunc, quando Ferdinandus in Regem Romanorum electus fuit, capitulatio ei præſcripta ſimul fuiſſet, ea nobis pro norma foret, ad quam eius actiones revocandæ: verum, cum aliunde non liceat cognoſcere, quibus conditionibus, quave cum poteſtate, Rex Romanorum factus ſit, excepto hoc unico, quod legitur in decreto electionis, (*apud Goldaſt. part.* 2. der Reichsſatz. *p.* 232. §. 19.) daß durch dieſe Wahl der Kaiſerl. Maieſtät Würde/ Hoheit und Gewalt/ nicht geringert/ noch verletzet ſeyn ſolle; ad probabilia deveniendum eſt. Hæc ſi admoventur, credibile fieri puto, Ferdinandum in hac parte extra culpam eſſe. Niſi enim poteſtatem, Cæſaris, & ſuo nomine agendi, ab Electoribus accepiſſet, vel ab ipſo Cæſare, non opus fuiſſet, Saxonem, & Socios, conditionem contrariam urgere. Et niſi hoc ei licuiſſet, quis credat, Electores paſſuros fuiſſe æquo animo, fieri illud, quod toties fecit, atque ad hæc tacere voluiſſe, ubi non proteſtatione modo, ſed correctione alia opus fuiſſet? Quis credat, tacentibus Electoribus, vel ipſum Cæſarem hoc approbaturum fuiſſe? Itaque ſi iure ſibi conceſſo uſus fuit
10. Ferdinandus, notam non incurrit. Quod Maximiliano, Rudolpho, & Ferdinando poſtea præſcriptum, illis obſervandum fuit, quibus præſcriptũ, ac ſi illi, vel non tantam poteſtatem ab Electoribus, vel Imperatore acceperunt, quantam Ferdinandus; vel ſponte ſua, in reverentiam parentum, quorum adhuc durante Imperio electi, poteſtatem non exercuerunt, ut potuiſſent, quid hoc ad Ferdinandum? Certe, capitulationum adductarum tenor, non diſponit de eo, quod in quæſtione eſt. De tempore loquitur & caſu, quo,

quo, & quando Regis Romanorum potestas in exercitio esse incipiat, non autem cuius nomine tunc exerceri debeat. At, dato, stricte verbis inhærendum esse, dici poterit, quoniam Rex ille Romanorum, ab Electoribus in partem sollicitudinis Imperatori adiunctus, sed ita, ut nihil aliud, aliove modo, facere possit, debeatve, quam quod illi ab Imperatore permittitur, was vnd wie es ihm vergönnet wird; dependet ab Imperatore quoque, an ei permittere velit, ut agenda peragat utriusque, vel unius solum nomine. Sinol- 11.
dus (*in colleg. publ. de statu rei Romanæ disput. 5. thes. 3. lit. b. pag. 217. & seq.*) postquam dixit, Imperatorem præsentem, & non impeditum, suo nomine solum administrare Imperium, Regem Romanorum autem, vivo Imperatore, eoque impedito, vel absente, suo nomine gubernare, sed quæstionis, an etiam solum suo nomine; distinctione negotium expedire aggreditur, & casus proponit: Vnum, quando Rex Romanorum ab Imperatore mandatum habet; alterum, quando mandatum ab Imperatore nullum habet. Quando mandatum nullum habet, hoc casu, Regem Romanorum suo tantum, & proprio nomine administrandi jus habere: ubi autem mandatum habet, eo casu, Imperatoris, & suo nomine administrare. Ve- 12.
rum in hac distinctione desidero, quod duos tantum expediat casus, de tertio, nempe quando solius Imperatoris nomine Rex Romanorum administrat, muta omnino sit. Deinde. nuda elocatur, non addita dote rationis, cur hoc, vel illud ita se habeat. Denique, articulis capitulationum, paulo 13.
ante memoratarum, ut & R. A. zu Regenspurg de anno M. D. LVII. (ubi §. vnd aber/ *p.* 496. Ferdinandus Imperatoris mandatum agnoscit, & nihilominus *in* §. so haben/ *pag.* 497. so setzen/ *pag.* 499. §. so haben/ *pag.* 505. §. diesen Mängeln/ *pag.* 506. suo, non addito Imperatoris, nomine omnia agit, & commissarium, qui eius nomine solo agat, constituit, §. damit dann/ *d. pag.* 497.) contraria est, nec allegatis locis recessuum Imperii omnibus æque conveniens: priores illi defectus probatione alia non egent, tertius capitulationum inspectione probatur: Quarum dispositio generalis est, & generaliter ita intelligi debet, nullo casu, sive Imperator præsens, sive absens, sive impeditus sit, sive non, Regi Romanorum licere administrationi se immiscere aliter, quam quando, & quousque hoc illi ab Imperatore conceditur, vel permittitur, so viel ihm vergönnet vnd zugelassen wird. Imperatorii muneris est, administrare Imperium, &, sive ipse, vel propter impedimentum, vel absentiam, illud administrare nequeat, Regi Romanorum (loquimur de eo casu, quo talis Imperatori in subsidium datus fuit) mandare administrationem. Itaque cum Imperator, ut quilibet alius, præsumatur semper officio, & obligationi suæ satisfacere, non licebit tam facile casum fingere, quo impedito, & absente Imperatore, Rex Romanorum sine mandato & commissione administrandi sit. Hoc

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

enim Imperatori dedecorum esset, & contrarium officio ejus. Quod si vero omnino contingeret, eum, neglecta Imperii cura, nihil mandare, Regi Romanorum incumbet, petere, ut sibi permittat administrationem; horsum enim verbum, zulassen / commode trahi potest. Hoc si facere, vel neget, vel supersedeat, & detrimentosa Imperio mora, vel repulsa illa futura sit, Electoribus renunciari hoc à Rege Romanorum debet, qui utilitati publicæ, sine dubio, consulent, prout ipsis visum fuerit commodius; vel plane ei assignando administrationem, & deponendo Imperatorem, vel assignando eandem, quousque Imperator absens vel impeditus est. Quoniam enim Romanor. Rex iuramento se obligavit, se aliter Imperium non administraturum, quam permittente Cæsare, non permittente illo ei hoc non licet; iuramentum autem, ab aliis ei remitti non potest, si utilitas vel necessitas Imperii id postulet, quam ab Electoribus, quibus iuravit. Nec Imperator interesse suum hic urgere poterit, quoniam, nec sponte, nec rogatus fecit quod debuit; quo casu eius interesse, vel extinctum est, vel publico cedere debet. Porro, si, quando Imperator administrationem Imperii Romanorum Regi defert, atque commendat indistincte, tunc Rex Romanorum Imperatoris, & suo nomine administrare potest, quid sentiendum erit de Caroli V. edicto, quod supra ex Goldasto ((*inter Constit. Imper. p.* 201.) allegavimus, in quo expresse dicitur; Ferdinandum sæpius multis retroactis annis, in absentia Caroli, nomine eius, Imperio præfuisse; & iterum, voluisse se in comitiis regimen ImperiiFerdinando committere, cum dispositione, ut ipse ei nomine suo (Caroli) præesset; & rursus non procul à fine, ubi mandat Statibus, atq; Imperii mẽbris, ut Ferdinando Regi Roman. fidelitatem, & obedientiam præstent, & eum, vice, ac nomine suo, (Cæsaris) in omnibus edictis, mandatis & actionibus revereantur, nec ei in re ulla repugnent, sed eum omni cultu prosequantur, non secus, ac se (Cæsarem) in Imperio existentem observaturi essent. Ego,
14. quo omnia plana sint, & sine contradictione, puto recte dici posse, Regem Romanorum non posse administrare. Imperium, vel particulariter, vel generaliter, nisi quando ei administratio ab Imperatore, (vel si hoc negligat ille, ab Electoribus) mandatur, vel permittitur. Hoc ubi factum, administrationem, & quicquid ex concessione agit, peragere posse nomine Imperatoris, &
15. suo. Nomine quidem Imperatoris, quia ab illo mandatum habet, vel permissonem agendi nactus est, ut hoc nomine rem conficiat. Nomen autem suum addere potest, quia non mandatam solum potestatem habet (qua illi utuntur, qui nihil habent proprii, (*l.* 1. §. 1. *ff. de off. eius cui mandata est iurisd.*) sed etiam propriam, quam nactus est tunc, quando ab Electoribus in Regem Romanorum electus fuit, ita tamen, ut eam prius exercere nequeat, nisi ab Imperatore ad negotia conficienda vocatus fuerit, vel ab Imperatore, ut hoc vel illud

illud agat, obtinuerit licentiam. Quamdiu Imperatoris potestas in actu & operatione est, potestas Regis Romanorum quiescit; quando autem Imperatoris potestas quiescere vult, excitat potestatem Regis, quæ pervigilium utriusque nomine & autoritate suscipit, & conficit. Nec vero inauditum, 16. vel absonum est; ut, qui mandatum suscipit, incipiat etiam tunc aliquid proprii exercere. Exemplo nobis esse potest legatus proconsulis, qui nihil proprium habet, nisi à proconsule ei mandata fuerit iurisdictio (*l.13.ff.de offic. proconsul. & legati*) Vbi autem ea ei semel mandata est, incipit etiam propria alia exercere, quæ ei competunt ex dispositione legis, atque ita aliunde quam à mandato proconsulis. (*l.1.§.1.ff.de tutor. & curator. datis &c. Wesembec. in paratilis ad tit. de officio eius cui mandata est iurisdict.*) Sic, licet Rex Romanorum propriam potestatem habeat, eius tamen usum prius non habet, quam si mandata ab Imperatore ei fuerit administratio Imperii. Hic itaque agen 17. di modus, nomine Imperatoris, & nomine Regis simul, iuris est: alter quando Rex Romanorum solo nomine Imperatoris negotia conficit, civilitatis est, vel reverentiæ, quam sponte, nullo iure coactus, exerceat. Quemad- 18. modum autem quilibet iure suo uti potest, si velit, & eo non uti, si nolit; ita etiam Rex Romanorum: nec quicquam enim sic in Imperii utilitatem peccat, quæ salva est, sive nomine Imperatoris & suo, sive nomine Imperatoris solo, administrationi manus adhibeat. Idem quoque dicendum de Imperatori, cui liberum est, an mandare velit, vel præmittere Regi Romanorum, ut is suo solum nomine rem peragat, Imperatorio omisso. Quemadmodum 19. etiam hoc, nonnullis in actibus, Imperatori licere deprehendimus, ut Regi Romanorum alios commissarios, suo nomine adiungat. (R. A. zu Speier/ *de anno* 1542. §. so hat dem allen nach/ *p.* 262. §. damit auch solcher/ *p.*271. des zu Vrkund/ *p.*280. R. A. zu Nürnberg *de anno* 1542. *in pr. p.* 283. als nun/ *p.* 284. §. dieweil aber/ *p.* 287. §. solches alles / *pag.* 289. R. A. zu Wormbs/ *anno* 1545. §. wie dann auch/ *p.* 509.)

Auffgericht/ angenommen/
verabscheidet.

Calumnia mera est, transactionem Passaviensem vi extortam fuisse. (*vide me in iur. publ. lib.1.c.13.n.19.& seqq.*) Perturbatus, & ad interitum vergens Imperii status, suasit, ut fieret, cuius gratia etiam in eandem consensisse Carolum, ex literis ipsius patet, cuius tenor, quantum ad præsens negotium facit, hic est: Wiewol Wir die Notel des Vertrags/ in den meisten ansehnlichen Puncten/ also befunden/ daß dieselben nicht allein Vns/ vnd dem Reich/ sondern auch etzlichen sonderbaren Ständen/ vnd Personen so sie betreffen möchte/ etwas hochbedencklichen vnd beschwerlich/ also daß wir dieselbe/ dermassen/ wie sie gestellet/ anfänglich nicht annemen/ sondern viel lieber

die gantze Handlung darob zerschlagen lassen wollen / wie wir solches in vnser Widerschrifft an / rc. Römischen König / lauter angezeigt vnd zu erkennen geben; Nichts desto weniger aber / dieweil wir folgends / zum theil von Ihrer Ld. selbst persönlich / vnd dann auch von den Churfürstlichen Gesandten / der erscheinenden Fürsten / vnd der abwesenden Pottschafften / durch schreiben / auff das brüderlichste / freundlichst / vnd vnterthänigst vermahnt / ersucht vnd gebetten worden / vns hierinnen / als ein milter / friedliebender Kaiser / zuerzeigen / der hohen mercklichen Gefährligkeit dieser vorstehenden Läufft / vnd Zeit / etwas nachzugeben / auch also von der mehrern Beschwerung wegen / so auß dieser Kriegshandlung zugewarten / den wenigern / aus Lieb des Frieds nachzusehen; so haben wir auff das letzt fürnemlich angesehen / vnd bedacht / ob wir wol / auff vorgehende Gnad deß Allmächtigen / mit Hülff / Raht vnd zuthun vnserer gehorsamen Stände / vnd getrewen Vnterthanen / vns gantz wol getrösten / zu aller nohtwendigen Gegenwehr / über die Vorbereitung / so wir allbereit schon gethan / stattlich zu schicken / vnd bereit zu machen; Noch dannoch / vnd darmit das Reich Teutscher Nation / einmal wider zu Fried vnd Ruhe gesetzt / auch dieses hochbeschwerlichen Lasts / so demselben aus solcher Kriegsübung bißhero obgelegen / erlediget / vnd also dardurch das endlich / eusserste Verderben / so darauff gestanden / fürkommen / auch darneben den Türcken / vnd andern der gantzen Christenheit / vnd des Reichs Widerwertigen / ihrem Muhtwillen gegen demselben zu vollbringen / abgeschnitten / vnd bey dem allen die Vergiessung Christliches Bluts / Verhörung vnd Verwüstung Land vnd Leuten / Jammer / Noht / Elend / Verderben vnd Sterben der armen Vnschuldigen verhütet / vnd letzlich die innerlichen Beträngnisse / wider die ausländische Feind / vnd Betrüber des gemeinen Friedens / desto stattlicher gewendet; So will vns in diesem Fall / von gemeinen Friedens wegen / nicht allein / als einem Christlichen Kaiser / vnd Haupt wol gebühren / sondern die vnvermeidliche Nohtdurfft / zum theil erfordert es / von vnserem vorigen / gleichwol gegründten Vorhaben / zu weichen / auch Ihr Ld. rc. vnd anderer Vnterhändler rähtlichem Bedencken / Vermahnen / Bitt vnd Begehren endlich statt zu geben. Dem allen nach / rc. Eadem transactione, inter alia cautum erat, ut intra semestre comitia negotii religionis causa haberentur, quæ cum Vlmam indicta die XVI. Augusti anni M. D. LIII. nec habita tamen, sed dilata quoque aliquoties fuissent, tandem Augustæ celebrata fuerunt, anno M. D. LV. in quibus quod Passavi iconclusum; confirmatum, plenius declaratum, auctumque ex parte fuit, ut recessu illorum comitiorum patet.

Verbessert worden.

Vide R. A. de dicto anno 1555. §. wiewol / p. 398. quod etiam postea factum in aliis comitiis. (R. A. zu Augspurg / *de anno* 1559. §. so haben / *& seqq.* *pag.*

pag. 251. R. A. zu Wormbs/ *anno* 1564. vnd obwol/ *& seqq. p.* 547. *& seqq.* R. A. zu Augſpurg *de anno* 1566. §. als dann/ *& seqq. pag.* 557. Policey-Ordnung/ *anno* 1577. zu Franckfurt auffgericht/ *tit.* 7. *pag.* 679. R. A. zu Regenſpurg *de anno* 1594. §. was vnd ſo viel/ *p.* 713.

Nicht zu wider.

Nempe, ut legimus in d. R. A. de anno 1555. (*pag.* 400. §. vnd ſoll) ſoll alles das in hievorigen Reichs Abſchieden / Ordnungen / oder ſonſt begriffen/ vnd verſehen/ ſo dieſem Friedſtand/ in allem ſeinem Begriff/ Articuln vnd Puncten / zu wider ſeyn / oder verſtanden werden möchte / demſelbigen nichts benemen / derogiren / noch abbrechen / auch dagegen keine declaration, oder etwas anders / ſo denſelben verhindern / oder verändern möcht / nicht gegeben / erlangt / noch angenommen ; oder / ob es ſchon gegeben / erlangt vnd angenommen würde / dannoch von Vnwürden / vnd Vnkräfften ſeyn / vnd darauff / weder in / noch auſſer Rechtens / nichts gehandelt noch geſprochen werden. Ex quo fundamento nonnulli edictum Ferdinandi II. über etliche erledigte Reichsgravamina, evulgatum anno M. D. CXXIX. die VI. Martii, oppugnare auſi ſunt, bene, an male, alibi videbimus. Illud certum teneo, quousque diſparitas religionis in Imperio viguit, nullum edictum unquam à quoquam Imperatorum promulgatum fuiſſe, quod Imperium in tam præſentiſſimũ ruinæ periculum adduxerit, quam hoc ipſum. Dum enim morbum Germaniæ, jam tunc nimium acutum, in acutiſſimum promoviſſet exteri Medici advolarunt, ut fieri ſolet in deſperatis Regnorum morbis, qui evacuationibus venarum atque membrorum ſectionibus, ac partim uſtionibus variis, corpus, olim maieſtuoſum, & robuſtum, adeo debile & exangue reddiderunt, ut vix cutem & ſpiritum trahere videatur. Magno tamen ægrotum affecerunt beneficio; quippe, cum furibundus in ἀυτοχειρίαν properaret, ſufflaminarunt conatum; & cum nunc, accepto ſoſtro, partim domeſtici, partim vicini facti, aliam vitam, aliamque diætam reconvaleſcenti ſuaſerint, ſperandum recidivam procul eſſe.

AD ARTICVLVM III.

Eſt hic in Carolina quartus. Tertius enim in illa, de inſtitutione Regimenti diſponit; quod, ubi poſtea creſcente Caroli autoritate, & potentia in deſuetudinem abiit, (*Paurmeiſter. de iurisdict. Imper. Rom. lib.* 2. *c.* 1. *n.* 14.) ſimul totus ille articulus concidit, nec ſubſequentibus capitulationibus inſeri debuit.

Reich.

1. 2. 3. *Vocabulum* Reich *tripliciter in conſtitutionibus accipitur, ſecundum Paurmeiſterum.*
4. 5. *Paurmeiſteri tradita examinantur.*
6. Reich/ *ſignificat etiam divitem.*
7. *locus.*
8 *Romani Imperii varia ſignificatio.*

1. MOnet Paurmeisterus (*d. lib. 2. c. ult. n. 20.*) vocem Reich in constitutionibus Imperii, tribus (ita enim legendum, non duobus) modis accipi. *Primo*, pro ipsis personis ἀρχόντων, sive collegio principum & ordinum (*Constitution* des Königlichen Landfriedens *Maximiliani anno* 1495. zu Wormbs auffgericht / *in pr. vers.* darzu sie auch / *tit.* was mit dem gemeinen Pfenning erobert wird / soll dem Reich bleiben / in Handhabung des Frieden *dicto anno* zu Wormbs auffgericht *in corpore recessuum Imperii p.* 27. *Decreto Augustano anno* 1500. *tit.* Ob sich iemand an das Reich ergeben wolte / *pag.* 63. *item*, Ob sich iemand an das Reich ergeben / oder sich dem Reich Zinßbar machen wolte / soll der Hauptmann denselben annemen / vnd sich der Maß / oder Gedings solches annemens an des Reichs Regiment erlernen. *eodem decreto tit.* Wieviel Pferd das Reich dem Hauptmann halten soll. *tit.* Wieviel Trabanten das Reich dem Hauptmann halten soll. *tit.* Wieviel Wägen das Reich dem Hauptmann halten soll / *d. pag.* 63. decreto Ratisponensi anno M. D. XLI. R. A. *pag.* 258. §. damit nun solches / *in verbis*, sich in Kriegshändlen wider Vns vnd das Reich keines wegs gebrauchen zu lassen. *Decreto Augustano anno* 1548. Reichs Abschied *pag.* 325. §. Wiewol auch in der Erinnerungs Handlung / *vers.* derwegen / *in verbis*, daß solche newe Grafen vnd Herren nicht immediate Glieder vnd Stände deß H. Reichs gewesen. *Decreto Spirensi anno* 1544. Reichs Abschied *p.* 305. §. doch sollen / *in verbis*, die Geistlichen Fürsten vnd Stände dem
2. Reich ohn Mittel vnterworffen.) *Secundo*, pro officio, & dignitate Imperatoria (der Königliche Landfriede zu Wormbs *anno* 1495. auffgericht *in pr. vers.* als
3. wir hievor zu der Höhe vnd Last deß Heiligen Römischen Reichs erwöhlet. *Tertio*, pro territorio Imperii. *d. princ. vers.* als wir / *in verbis*, also daß sie ihre Macht vnd Herrschung biß an die Grentzen Teutscher Nation / vnd deß Heiligen Reichs erstrecket. *Decreto Erphordiano anno* 1567. Reichs Abschied *pag.* 603. §. Wir haben / *in verbis*, des Königs zu Polen beschehenes Suchen / die Narvische *na-*
4. *vigation* vnd Schiffung auß dem Reich nach der Moscaw.) Verum, quicunque hæc Paurmeisteri tradita, exactius examinare voluerit, inveniet, non omnia censuram effugere posse. Exempli loco sit, quando Reich / officium & dignitatem Imperatoris significare, probare nititur, auß dem Königlichen Landfrieden / ubi tamen non vox, Reich / hoc significat (de quo quæstio est, quid illud, sine additione alterius prædicati significet) sed verba Höhe vnd
5. Last. Item in tertio, ubi iterum vocabulum, Reich / non denotat territorium, sed id vox Grentzen exprimit. Verum esset, quod intendit, si ita legeretur, daß sie ihre Macht vnd Herrschung biß an die Teutsche Nation /
6. vnd das Heilige Reich erstrecket. In vernacula nostra, vox, Reich / significat, non modo Imperium vel Regnum, sed etiam divitem; ut in phrasi Reich seyn / ꝛc. unde non nemo affirmavit, prout hodie rerum facies est,

non

non amplius dici debere, das Römische Reich / sed der Römische Arm. Lo- 7.
cus, ut vides, ex utriusque vocabuli diversis significationibus formatur. Nam Arm/ in vernacula nostra significat brachium, & alio sensu, pauperem, ut
Arm seyn/ pauperem esse, &c. Cæterum, ut ad Paurmeisterum redeam, 8.
tradit ille (*d. lib. 2. cap. 1. n. 2.*) Romanum Imperium in Latina lingua varie accipi, aliquando κατὰ μετωνυμίαν subiecti, pro territorio, & locis, ad quæ Reipub. Romanæ potentia porrecta est: eodem tropo interdum pro ἀρχομένοις, sive hominibus Imperio subditis, usurpari. Interdum, pro ipsa potestate, sive κυρία, vel ἀρχῇ πολιτικῇ, Aliquando pro personis, ac civibus omnibus Imperii, tam ἀρχόντων, quam ἀρχομένων. Frequentius vero, pro civibus proprie acceptis, sive personis ἀρχόντων.

Irrung.

Noviter hoc vocabulum contextui insertum, in Carolina enim non habetur.

Als erwöhlter Römischer Kaiser.

In Carolina legimus, als Römischer König. Et verum est, Ferdinandum, quando eligebatur, fuisse electum in Regem Romanorum (habebat enim Imperium tunc Imperatorem) non autem in Imperatorem, cum spe tamen, & iure promotionis futuræ secundum casus contingentiam.

AD ARTICVLVM IV.

Convenit cum articulo quinto Carolino, tantum variat in connexione. In illo legitur, zu Ihrer vnd des H. Reichs Nohtdurfft; in præsenti nostro verò, des H. Reichs/ vnd zu Ihrer Nohtdurfft.

AD ARTICVLVM V.

Convenit cum Carolino sexto, unicum hoc si excipias, quod ibi scribitur; in künfftigen Zeiten/ hic in künfftiger Zeit: eiusmodi tamen differentiæ nullius sunt momenti, unde in sequentibus, si, tanquam leves, eas annotare supersedeo, veniam mihi dabis, lector benevole.

AD ARTICVLVM. VI.

In realibus eadem habet, quæ Carolinus septimus; verba pauca aliter exprimit.

AD ARTICVLVM VII.

Convenit plane cum Carolino octavo, nisi quod unica vice vocabulo, oder/ abundat.

AD ARTICVLVM VIII.

Nullum est discrimen inter hunc nostrum, & Carolinum nonum, paucis exceptis syllabis.

AD

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

AD ARTICVLVM IX.

Convenit cum Carolino decimo.

AD ARTICVLVM X.

Concordat cum Carolino undecimo.

AD ARTICVLVM XI.

Convenit cum Carolino duodecimo.

AD ARTICVLVM XII.

Convenit, in realibus, cum Carolino decimo tertio.

AD ARTICVLVM XIII.

Concordat cum Carolino decimo quarto.

AD ARTICVLVM XIV.

Concordat cum Carolino decimo quinto.

AD ARTICVLVM XV.

Reſervation.

In Carolino decimo ſexto articulo legitur, Reformation, ſed credo ex hoc noſtro debere corrigi, & ſubſtitui, reſervation.

Churfürſten und anderer Stând.

In prædicto articulo Carolino, dicitur, Churfürſten/Fürſten und anderer Stând.

Jedoch was Beſchwerung.

Hæc, usque ad finem articuli, nova ſunt, nec in Carolino extant.

Gehabten Handlung zu Augſpurg.

Vide R. A. zu Augſpurg/ de anno 1530. §. als auch Teutſcher Nation/ *pag.* 208.

AD ARTICVLVM XVI.

Verbis parumper differt ab articulo Carolino decimo ſeptimo, re plane convenit.

AD ARTICVLVM XVII.

Concordat ex aſſe cum Carolino decimo octavo.

AD ARTICVLVM XVIII.

Concordat cum Carolino decimo nono.

AD ARTICVLVM XIX.

Das Jhme.

Adde, ſolche/ ut ſenſus fiat clarior.

Geſchmälert/ genommen.

In Carolino vigeſimo habetur, geſchmälert/ gemindert/ genommen/ in realibus convenientia inter utrumque articulum eſt.

AD ARTICVLVM. XX.

Convenit cum Carolino vigeſimo primo.

AD

AD ARTICVLVM XXI.

Nach Außweisung.

Additio nova, quæ in Carolina non est, nec in illam referri potuit, utpote res nondum existens.

Cammergerichtsordnung.

Vide ordinationem Cameræ (*part.2.tit.9.*)

Doch dem Beschädigten.

Additio nova, cuius fundamentum reperitur in der Ordnung des Landfriedens zu Wormbs anno 1521. auffgericht (*tit.* die Poen aller Friedbrecher/*p.* 125.) & in Kaiserlichen Landfrieden zu Augspurg anno 1548. auffgericht (*tit.* die Poen der Friedbrecher/*inf. p.* 355.)

AD ARTICVLVM XXII. XXIII. XXIV.

Convenit cum Carolinis, vigesimo tertio, quarto, quinto.

AD ARTICVLVM XXV.

Convenit cum Carolino vigesimo septimo; Vigesimus sextus autem, istius capitulationis, in hac nostra omissus propterea fuit, quia à Caroli V. electione, usque ad resignationem & acceptationem, Imperium nunquam vacavit. Cæterum, quæ cura Ferdinando fuerit, rem monetariam ad normam debitam revocare, demonstrat eiusdem Müntzordnung/de anno 1559. zu Augspurg auffgericht vnd beschlossen (*in corpore recessuum Imperii p.* 1533. *& seqq.*) quæ postea variis observationibus aucta & in nonnullis correcta fuit. (*vide infra capitul. Rudolphi II. artic.* XXVIII.)

AD ARTICVLVM XXVI.

Auch Vicariat.

Hoc in Carolino vigesimo octavo, qui alias ratione scopi cum nostro præsente articulo convenit, non extat.

Päpstliche Recht.

Non pertinent hæc verba ad vicariatum, sed ad electionem, idque patet ex collatione huius articuli cum Carolino vigesimo octavo.

AD ARTICVLVM XXVII.

Coniunguntur hic, quæ in Carolino articulo vigesimo nono, & trigesimo, separatim exhibentur. Omittuntur tamen nonnulla, quæ Carolo præscripta, qualia erant, ut ipse se in Germaniam conferret, ut coronam Regis Romanorum ibidem susciperet, ut in Germania residerret, quantum possibile. Hæc Ferdinando præscribenda non fuerunt, cum iamdum in Germania degeret, & in Regem Romanorum coronatus fuerat, &c.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

Zuerlangen.

Pius V. Pontifex Ferdinandum nostrum per legatos acerbe increpuit, quod Imperialem coronam à se non haberet, quam antea Carolus frater accipere non dubitarat: ac iam illum, interdictionis sacrorum metu, ad id coëgisset, nisi Philippi propinqui, & Caroli Francorum Regibus, precibus placatus fuisset. (*Ita Bodinus lib. 1. de Republ. cap. 9. pag.* 184.) Constat autem, Ferdinandum coronam Imperialem à Pontifice nec postea quoque unquam suscepisse.

Vnd alle vnd iede Churfürsten.

Hoc noviter additum, & in Carolina capitulatione non legitur.

AD ARTICVLVM XXVIII.

Convenit in substantialibus cum Carolino trigesimo primo. Cæterum, in vicem Regis Romanorum, & Regiæ dignitatis &c. quibus locutionibus Carolinus utitur, hic ponuntur, electus Romanorum Imperator, & Imperatoria dignitas.

AD ARTICVLVM XXIX.

Den obgeregten Frieden/ in Religion vnd profan Sachen/ auch den Landfrieden/ vnd Handhabung desselben.

Est nova additio, dependens ab articulo secundo huius capitulationis, quem vide, si lubet.

Ichtes Beschwerliches außgehen lassen.

In Carolino trigesimo secundo habetur, Ichts beschwerliches / vnerhörter Sachen außgehen lassen. Hic vnerhörter Sachen omissum, & recte, meo iudicio.

Deßgleichen auch.

Hoc novum additamentum est, usque ad finem articuli se extendens.

Von einiger hohen Obrigkeit.

His verbis Papa Romanus intelligitur, aut nescio, quem tangant. (*vide infr. capitul. Ferd. II. artic.* 38. *verb.* nichts erlangen.)

AD ARTICVLVM XXX.

Convenit omnino in substantialibus cum Carolino trigesimo tertio.

AD ARTICVLVM XXXI.

Ferdinandus computat annos Imperij Romani, à tempore electionis factæ, non à tempore resignationis.

CAPI-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

CAPITVLATIO MAXIMILIANI II.

WIr Maximilian der Ander / von GOttes Gnaden Römischer König / bekennen offentlich mit diesem Brieff / vnd thun kund allermänniglich; Als wir auß Schickung des Allmächtigen in kurtz vergangenen Tagen / durch die ordentliche Wahl der Ehrwürdigen / vnd Hochgebornen / Daniel zu Maintz / ꝛc. Vnserer lieben Neven / Oheimen vnd Churfürsten / zu der Ehr vnd Würde des Röm. Königlichen Namens vnd Gewalts erhoben / erhöhet vnd gesetzt seyn / der wir vns auch Gott zu Lob / dem heiligen Reich zu Ehren / vnd der Christenheit vnd Teutscher Nation / auch gemeines Nutzens willen / beladen / daß wir vns demnach auß freyem gnädigen Willen / mit denselben vnsern lieben Freunden / Neven / Oheimen vnd Churfürsten dieser nachfolgenden Artickul / geding vnd pactsweiß vereiniget / vertragen / die angenommen / bewilliget / vnd zu halten zugesagt haben / alles wissentlich vnd in Krafft diß Brieffs.

1. Zum ersten / daß Wir in Zeit solcher vnser Cron / Würde / Ampts vnd Regierung / die Christenheit / vnd den Stul zu Rom / auch Päpstliche Heiligkeit vnd die Christliche Kirchen / als derselben Advocat / in gutem Befehl / Schutz vnd Schirm haben / darzu insonderheit in dem heiligen Reich / Fried / Recht vnd Einigkeit pflantzen / auffrichten vnd verfügen sollen vnd wollen / daß die Iustitia ihren gebührlichen Gang / dem Armen vnd Reichen / gewinnen vnd haben / auch gehalten / vnd denselben Ordnungen / auch Freyheiten vnd alten löblichen Herkommen nach / gerichtet werden soll.

2. Gleichwol so viel diesen / auch den nachfolgenden Artickel gegenwärtiger Obligation, anfahende / das sollen vnd wollen wir mit Ihr der Churfürsten ꝛc. belangend / haben vorgemeldte vnsere liebe Oheimen / die Weltlichen Churfürsten / sich außtrücklich gegen vns erclärt / was daselbst von dem Stul zu Rom / auch der Päpstlichen Heiligkeit für Meldung beschicht / daß Ihre Lieben darein nicht wollen bewilligen / noch Vns damit verbunden haben.

3. Wir lassen auch zu / daß die gedachten sechs Churfürsten ie zu Zeiten / nach vermög der Gulden Bull vnd ihrer Gelegenheit / zu des heiligen Reichs vnd ihrer Nohtdurfft / auch so sie beschwerlich Obligen haben / zusammen kommen mögen / dasselbe zu bedencken vnd berahtschlagen / daß wir auch nicht verhindern noch irren / vnd derhalben kein Vngnad oder Widerwillen gegen ihnen / samtlich / noch sonderlich / schöpffen vnd empfahen / sondern vns in deme / vnd andern / der Gulden Bull gemäß gnädiglich vnd vnverweißlich halten sollen vnd wollen.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90

4. Wir sollen vnd wollen auch darzu für vns selbst/ als erwöhlter Römischer König / in des Reichs Händeln auch kein Bündnuß oder einigung mit frembden Nationen / noch sonst im Reich machen / Wir haben dann die sechs Churfürsten deshalben an gelegene Mahlstatt zu zimlicher Zeit erfordert / vnd ihren Willen / samtlich / oder des mehrern theils auß ihnen / in solchem erlangt.

5. Was auch die Zeit her/einem ieden Churfürsten/Fürsten/Herrn vnd andern / oder dero Voreltern / oder Vorfahren / geistlichen oder weltlichen Standts / dergestalt ohne Recht gewaltiglich genommen oder abgetrungen/sollen vnd wollen Wir/ der Billigkeit wie sichs in Rechten gebührt/wider zu dem Seinen verhelffen/bey solchen auch / so viel er Recht hat / handhaben/ schützen vnd schirmen/ohne alle Verhinderung/ auffhalt oder Saumnus.

6. Zu dem vnd insonderheit sollen vnd wollen Wir dem H. Reich / vnd desselben zugehörenden/ nicht allein ohne Wissen/ Willen vnd zulassen gemeldter Churfürsten/ nichts hingeben/ verschreiben/verpfänden/versetzen / noch in andere Wege vereussern oder beschweren/ sondern auch vns auffs höchste bearbeiten/ vnd allen möglichen Fleiß/ vnd Arbeit fürwenden / das jenige / so davon kommen/ als verfallen Fürstenthumb / Herrschafften / vnd andere auch confiscirte vnd vnconfiscirte merckliche Güter / die zum Theil in anderer frembder Nationen Hände vngebührlicher Weiß gewachsen / zum förderlichsten wider darzu bringen / zueignen / auch darbey bleiben lassen / vnd in diesem mit Raht/ Hülff vnd Beystand der sechs Churfürsten / der andern Fürsten vnd Stände / iederzeit an die Hand nehmen / was durch Vns vnd Sie vorrahtsam angesehen wird.

7 Vnd ob wir selbst/ oder die vnsern/ etwas / das dem Reich zuständig vnd nicht verlihen / noch mit einem rechtmässigen Titul bekommen were / oder würde/innen hätten/ das sollen vnd wollen Wir / bey vnsern schuldigen vnd gethanen Pflichten/demselben Reich wider zu handen wenden/zustellen vnd folgen lassen. Wir sollen vnd wollen auch kein Gezänck noch Krieg / in oder ausserhalb des Reichs / noch einig frembd Kriegsvolck ins Reich führen / ohne Vorwissen/Raht vnd Bewilligung des Reichs Ständen / zum wenigsten der sechs Churfürsten; Defensive mögen Wir vns aller Hülff gebrauchen.

8. Wir sollen vnd wollen auch vnser Königliche vnd des Reichs Aempter am Hoff / mit keiner andern Nation / dann gebornen Teutschen / die nicht nider Stands noch Wesens / sondern Namhafftig / Fürsten / Graven / Herren / von Adel / vnd sonst dapfferes vnd guten Herkommens / hohen Personen / besetzen / auch die Churfürsten vnd Stände / von ihren ordentlichen Richtern nicht tringen / erfordern noch scheiden.

9. Da auch iemand vmb Zolls Begnadigung/oder Erhöhung der alten Zöllen / bey vns ansuchen würde / so sollen vnd wollen Wir Ihme keine Ver-

tröstung

tröstung noch Verschreibung an die Churfürsten gehen / oder außgeben lassen / auch gantz vnd gar nicht gestatten / daß einiger Stand des Reichs solcher Zollsteigerung sich gebrauche.

10. Wir sollen vnd wollen auch die Churfürsten vnd Stände des Reichs nicht selbst vergewaltigen / solches auch nicht schaffen / noch andern zuthun verhengen; Sondern wo Wir / oder iemand anders / zu ihnen allen oder einem insonderheit zusprechen hätten / oder eine Forderung fürnemen / dieselben sampt vnd sonders / Auffruhr / Zwitracht vnd andere Vnruhe im H. Reich zuverhüten / auch Fried vnd Einigkeit zuerhalten / zur Verhör vnd gebührlichen Recht stellen vnd kommen lassen / vnd mit nichten gestatten in den oder andern Sachen / in was Schein / oder was Namen es geschehen möge / darin sie ordenlich Recht leiden mögen / oder das vrbietig seyn / mit Raub / Nahme / Brand / Krieg / oder anderer gestalt zu beschädigen oder zu überfallen.

11. Wir sollen vnd wollen auch vorkommen / vnd keines Wegs gestatten / daß nun hinvor hohes oder nidrigen Stands / Churfürst oder andere / ohne Vrsach / auch vnverhört in die Acht oder Oberacht gethan / bracht vnd ercläret werden / sondern in solchem ordenlicher Proceß vnd des H. Röm. Reichs vorauffgesetzte Satzung / nach Außweisung des H. Reichs in bemeldtem fünff vnd fünffzigsten Jahr reformirter Cammergerichts Ordnung in dem gehalten vnd volzogen werden / doch dem Beschädigten sein Gegenwehr / vermög des Landfriedens / vnabbrüchig.

12. Wann auch Lehen dem Reich eröffnet / so etwas mercklichs tragen / die sollen vnd wollen Wir ferner niemand leihen / sondern zu Erhaltung vnsers Reichs nachkommenden König vnd Kaiser / behalten vnd incorporiren / biß so lang das Reich wider zu Wesen kommet.

13. So wir auch mit Raht der Churfürsten vnd Stände des Reichs etwas gewonnen / dasselbig sollen vnd wollen Wir alles dem Reich zuwenden.

14. Da Wir aber ohne der Churfürsten vnd anderer Ständ Wissen vnd Willen etwas vornemen / darin sollen sie Vns zu helffen vnverbunden seyn / vnd Wir nichts desto weniger das ienige / so Wir erobert / dem Reich wider zustellen. Insonderheit sollen vnd wollen Wir vns keiner Succession vnd Erbschafft des Reichs vnterwinden / noch in solcher Gestalt vnterzihen / oder darnach trachten auff Vns selbst / oder auff vnsere Erben vnd Nachkommen / vnterstehen zu wenden / sondern Wir / dergleichen vnsere Kinder / Erben vnd Nachkommen / die gemeldten Churfürsten / zu ieglicher Zeit bey ihrer Wahl auch Vicariat / wie herkommen / die Guldene Bull vnd andere Reichs-Constitutiones vermögen / so es zu Fällen kommen / die Nohtdurfft vnd Gelegenheit erfordern würde / auch bey ihrem gesonderten Raht / in Sachen das H. Reich betreffend / geruhiglich bleiben vnd gantz vnbeträngt

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.90